

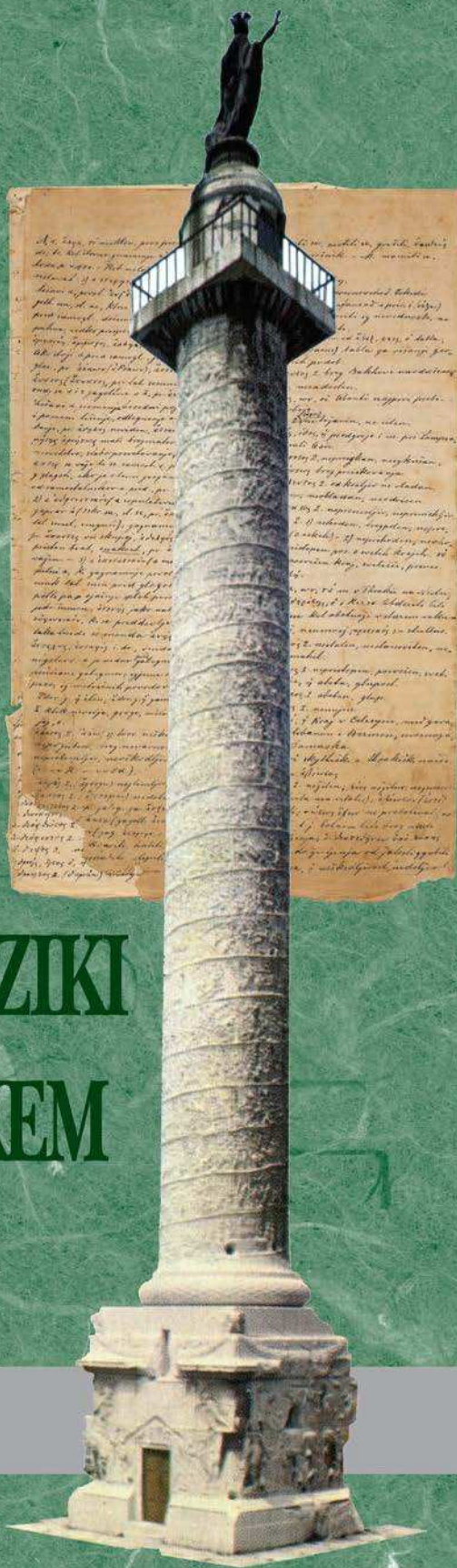
MATEJ
HRIBERŠEK

KLASIČNI JEZIKI

V SLOVENSKEM

ŠOLSTVU

1848–1945

ΑΓΟΡΑ

ΑΓΟΡΑ

Zbirka **ΑΓΟΡΑ • AGORA**

Uredniki zbirke

Nada Grošelj, Brane Senegačnik, Marjeta Šašel Kos

Matej Hriberšek

Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945

Jezikovni pregled: Milan Žlof

Oblikovanje: Milojka Žalik Huzjan

Izdajatelj: Društvo za antične in humanistične študije Slovenije

Zanj: Brane Senegačnik

Založnik: Založba ZRC, ZRC SAZU

Za založnika: Oto Luthar

Glavni urednik: Vojislav Likar

Tisk: Littera picta d. o. o., Ljubljana

Izid knjige je podprla Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Ilustracija na ovitku:

Trajanov steber (Rim) in prva stran rokopisa Grško-slovenskega slovarja Valentina Kermavnerja (NUK, Ljubljana)

Digitalna verzija (pdf) je pod pogoji licence <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/> prosto dostopna: <https://doi.org/10.3986/9789610502982>.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.124'02:371.3(497.4)"1848/1945"

811.14'02:371.3(497.4)"1848/1945"

371.671.1(497.4)"1848/1945"

HRIBERŠEK, Matej

Klasični jeziki v slovenskem šolstvu : 1848-1945 / Matej Hriberšek. -
Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005. - (Zbirka Agora / Založba ZRC,
ZRC SAZU)

ISBN 961-6568-16-7

© 2005, Založba ZRC, ZRC SAZU

Vse pravice pridržane. Noben del te izdaje ne sme biti reproduciran, shranjen ali prepisan v katerikoli obliki oz. na kateri koli način, bodisi elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem ali kako drugače, brez predhodnega pisnega dovoljenja lastnikov avtorskih pravic (copyrighta).

MATEJ HRIBERŠEK

KLASIČNI JEZIKI V
SLOVENSKEM ŠOLSTVU
1848–1945

LJUBLJANA 2005

*svojima staršema,
očetu Ediju in mami Jerici,
v zahvalo*

VSEBINSKO KAZALO

UVOD	11
1. PORAJANJE KLASIČNE GIMNAZIJE	17
Pojav neohumanizma	17
Rojstvo klasične filologije	25
August Friedrich Wolf	29
Wilhelm von Humboldt	33
Humboldt-Süvernova reforma	39
2. KLASIČNI JEZIKI V AVSTRIJSKEM ŠOLSTVU V OBDOBJU 1848–1918	46
Šolska reforma leta 1849	46
Bonitzeva doba (1850–1867)	52
Zametki sprememb – realna gimnazija	63
Gimnazijska anketa leta 1870	65
Obdobje ravnovesja (1870–1900)	68
Predreformna doba (1900–1908)	81
Velika srednješolska anketa na Dunaju leta 1908 – osnova za reformiranje srednjega šolstva	83
Reforma avstrijskega srednjega šolstva v letih 1908–1909	88
Specialna didaktika pouka klasičnih jezikov	95
Slovnični pouk	95
Lektira	105
3. SLOVENSKI UČBENIKI ZA KLASIČNE JEZIKE V OBDOBJU 1848–1918	120
Prvi poskusi	120
Prvi slovar	137
Prva grška slovnica	141
Obdobje 1874–1918	144
Prvi učbeniki	144
Wiesthalerjev slovar 1894–1918	168
Razmah učbeniške produkcije	176
Anketa o slovenskih učnih knjigah za srednje šole leta 1906	184

»Zlata doba« učbenikov za klasične jezike (1906–1918)	186
Društvo slovenskih profesorjev in njegovo delovanje na področju klasičnih jezikov v obdobju 1906–1918	214
4. KLASIČNI JEZIKI V SLOVENSKEM ŠOLSTVU V OBDOBJU 1918–1945	224
Prizadevanja za ohranitev klasično-humanistične izobrazbe ...	224
Gimnazijsko šolstvo po 1. svetovni vojni in položaj klasičnih jezikov v njem	229
» <i>Sic volo, sic iubeo!</i> «	237
Obdobje krize (1927–1941)	253
Obdobje 1935–1941	258
Med 2. svetovno vojno	266
Društvo prijateljev humanistične gimnazije 1920–1941	268
5. SLOVENSKI UČBENIKI ZA KLASIČNE JEZIKE V OBDOBJU 1918–1945	276
Wiesthalerjev slovar 1918–1945	303
6. SKLEPNA BESEDA	309

PRILOGA 1: SLOVENSKI UČBENIKI, PRIROČNIKI IN UČNI PRIPOMOČKI ZA KLASIČNE JEZIKE, KI SO IZŠLI V LETIH 1860–1945	313
--	-----

PRILOGA 2: AVSTRIJSKI IN NEMŠKI UČBENIKI IN UČNI PRIPOMOČKI ZA KLASIČNE JEZIKE, KI SO JIH UPORABLJALI NA SLOVENSКИH GIMNAZIJAH V LETIH 1849–1918	320
A. Latinski učbeniki	320
1. Slovnice	320
2. Vadnice, čitanke	321
3. Berila, izbori besedil, komentarji	323
4. Slovarji	325
a) Šolski slovarji	325
b) Priročni slovarji	326
B. Grški učbeniki	327
1. Slovnice	327
2. Vadnice, čitanke	327
3. Berila, izbori besedil, komentarji	328
4. Slovarji	330
a) Šolski slovarji	330
b) Priročni slovarji	330

PRILOGA 3: ČLANKI S PODROČJA KLASIČNE FILOLOGIJE, OBJAVLJENI V LETIH 1849–1918 V IZVESTJIH GIMNAZIJ, KI SO JIH OBISKOVALI SLOVENSKI DIJAKI	331
--	-----

VIRI IN LITERATURA	347
--------------------------	-----

SEZNAM SLIK	365
IMENSKO KAZALO	371
STVARNO KAZALO	391

UVOD

Ko sem se l. 2000 po zagovoru svojega magistrskega dela začel odločati o temi za doktorsko disertacijo, sem med prebiranjem slovenskega prevoda Jägerjevega *Uvoda v klasično filologijo*,¹ naletel na naslednji stavek:

»Zanimiva bi bila študija o didaktični in metodični naravnosti pouka klasičnih jezikov na Slovenskem v preteklih obdobjih, o obsegu in vsebini tega pouka, o prednostih in pomanjkljivostih, o sodobnosti ali zastarelosti učbenikov, o priljubljenosti ali nepriljubljenosti pouka latinščine ali grščine (in o vzrokih za to), o idejnih ozadjih in ideoloških pritiskih, ki so botrovali ukinjanju klasičnih gimnazij, izločanju latinščine in grščine iz naših gimnazijskih programov, ter o kulturni škodi in intelektualni revščini, ki je bila s tem povzročena.«

Stavek, ki ga je akad. prof. dr. Kajetan Gantar zapisal v *Dodatku* k omenjeni knjigi, kjer je predstavil vlogo klasične filologije v slovenski kulturi, je dal l. 1999 prvi namig za ukvarjanje s to tematiko; neposredno pa me je k obravnavi te snovi spodbudil moj mentor pri doktorski disertaciji dr. Matjaž Babič.

Ta monografija je nastala na osnovi doktorske disertacije in gradiva, zbranega pri njenem nastajanju. Tematika, ki jo delo obravnava, je bila doslej redko obravnavana; nekatere njene vidike zajema Vlado Schmidt v svoji *Zgodovini šolstva in pedagogike na Slovenskem*, veliko pa se je z vprašanji zgodovine pouka klasičnih jezikov in z učbeniki za klasične jezike v svojih člankih in razpravah ukvarjal vodja Zgodovinskega arhiva in muzeja Univerze v Ljubljani dr. Jože Ciperle.

Prvotna je bilo mišljeno, da bi se obravnava osredotočala samo na učbenike, vendar pa bi bila zgolj analiza učbenikov preveč suhoparna in bi pokazala le malo. Za temeljitejši prikaz je bilo treba obravnavo učbenikov navezati na širši okvir šolske zgodovine, zlasti zgodovine pouka klasičnih jezikov in na spremembe znotraj njega. Časovna delitev na tri obdobja (1. pred 1848; 2. 1848–1918; 3. 1918–1945) se pokriva s prelomnimi političnimi dogodki in spremembami.

---

¹ Jäger, G.: *Uvod v klasično filologijo*. [Prevod Kozma Ahačič et al.; dodatek k slovenski izdaji Kajetan Gantar.] Ljubljana 1998, 178.

Če se ozremo približno 200 let nazaj v zgodovino šolstva in pri-
merjamo šolske sisteme, njihove spremembe in reforme ter instituci-
je, ki so se oblikovale znotraj njih, je institucija, ki je najbolj zazna-
movala to obdobje, ki je več kot poldrugo stoletje veljala za najemi-
nentnejšo izobraževalno ustanovo in je kot takšna še danes usidrana v
naši zavesti, nedvomno klasična gimnazija. Njen nastanek je pomenil
svojevrstno revolucijo, saj je dvignil srednje šolstvo na povsem novo
kvalitativno raven, mu dal novo vsebino in ga zaznamoval za dobrih
150 let. Zato je obravnava osredotočena prav na fenomen klasične
gimnazije kot središča in žarišča klasično-humanistične izobrazbe s
poudarkom na klasičnih jezikih. V obravnavi se prepletata dva vidika:
zgodovinsko-pedagoški in filološko-didaktični; z združevanjem obeh
skuša delo raziskovalno-analitično in komparativno podati komplek-
sen pregled položaja klasičnih jezikov v slovenskem šolstvu od rojstva
klasične gimnazije do leta 1945. V obravnavo so vključene vse gimnazije,
na katerih sta se poučevala latinski in grški jezik in so jih med letoma
1848 in 1945 obiskovali slovenski dijaki: klasična gimnazija Ljubljana,
Škofijska privatna gimnazija v zavodu sv. Stanislava v Šentvidu, klasična
gimnazija Maribor, II. državna realna gimnazija Ljubljana (Poljane),
gimnazija Kranj, gimnazija Celje, gimnazija Ptuj, gimnazija Kočevje,
realna gimnazija v Ljubljani, realna gimnazija Murska Sobota, gimnazija
Novo mesto, gimnazija v Gorici, gimnazija v Trstu, gimnazija Koper,
gimnazija v Beljaku, gimnazija v Celovcu in gimnazija v Št. Pavlu. Ker
je prikaz šolstva pred letom 1848 že precej dobro obdelan (Schmidt,
Ciperle), se začenja obravnava s predstavitvijo idejnih tokov, novih
pedagoških misli, pa tudi literarnih pobud, zgodovinskih dogodkov
in dela posameznikov, ki so omogočili oblikovanje klasične gimnazije
v Prusiji v začetku 19. stoletja.

Drugi del se začne z letom 1848 oz. 1849, z znamenito šolsko
reformo, s katero so bile začrtane smernice gimnazijskega šolstva za
skoraj 70 let, v veljavi pa so ostale tudi po propadu avstro-ogrske
monarhije. Za gimnazijsko zgodovino in za pomen klasičnih jezikov v
avstrijskem gimnazijskem sistemu pomeni odločilni prelom s prete-
klostjo oblikovanje *Osnutka organizacije gimnazij in realk v Avstriji* ter
delo njegovih tvorcev, Franza Exnerja in Hermanna Bonitza. Obrav-
nava se ne posveča ugotavljanju razlik med položajem klasičnih jezi-
kov v predmarčnem šolstvu in po reformi, ampak bolj vplivom nemškega
(po Bonitzevi zaslugi zlasti pruskega) šolstva v reformnem in pore-
formnem obdobju. V obravnavo, ki temelji predvsem na analizi
zgodovine samega šolstva in delno tudi na interpretaciji zgodovinskega
konteksta, je zajet prikaz stanja in sprememb klasičnih jezikov na

gimnazijah, včasih dopolnjen tudi s statističnimi podatki. To spremljajo obravnava sprememb v šolstvu in njihovega vpliva na položaj klasičnih jezikov, oris nastanka prvih slovenskih učbenikov za klasične jezike od prvih poskusov (1860–1873), preko prvih dosežkov do »zlatega obdobja« (1906–1918), sumaren prikaz prevajalske in strokovne dejavnosti filologov v tem obdobju, vpliv delovanja nekaterih ustanov (zlasti l. 1906 ustanovljenega Društva slovenskih profesorjev), na vse naštetu pa se navezuje tudi problematika slovenščine kot učnega jezika na gimnazijah, ki je bila pri pouku latinskega in grškega jezika aktualna vse do konca avstro-ogrske monarhije. Pregled in razčlemba učbenikov skuša odkriti ozadje njihovega nastanka (kolikor je to mogoče), njihovo originalnost ali zgledovanje po sočasnih nemških in avstrijskih učbenikih. Drug vidik obravnave je primerjava specialnodidaktičnega pristopa in njegovih sprememb glede na zahteve učnih programov, še posebej pa ukvarjanje z avtorji, ki so jih prebirali v sklopu redne šolske lektire, spremembami izbora avtorjev in njihovih del ter primerjava z zahtevami pouka in učnimi cilji. Posebej zanimiv vpogled v didaktiko in metodiko klasičnih jezikov nudijo članki, ocene in razprave, ki so jih pisali profesorji za klasične jezike v znanstvenem in strokovnem časopisju ter v gimnazijskih izvestjih; seznam člankov s področja klasične filologije, objavljenih v gimnazijskih izvestjih, je naveden tudi v posebni prilogi.

Enak pristop je ohranjen tudi pri prikazu položaja šolstva, klasičnih (oz. humanističnih) gimnazij in obeh klasičnih jezikov v obdobju med obema vojnama ter orisu sprememb in analizi učbenikov. Predstavitev tega obdobja permanentne krize (ukinjjanje gimnazij, upadanje uspešnosti, težak socialni položaj dijaštva in učiteljstva ...) in nasprotij med humanisti in realisti, pri čemer sta bila oba klasična jezika vseskozi predmet burnih razprav, se osredotoča izrecno na srednje šolstvo; zgodovina filološke stroke od ustanovitve Oddelka za klasično filologijo Filozofske fakultete v Ljubljani ni zajeta. Obravnavo dopolnjuje tudi sumaren prikaz delovanja Društva prijateljev humanistične gimnazije kot osrednje ustanove, ki se je borila za obstoj klasičnih (humanističnih) gimnazij in za ohranitev položaja klasičnih jezikov v njih.

V besedilu je večkrat uporabljen izraz »starinoslovje«. Bralce ob tem opozarjam, da izraza ne enačim z »arheologija«, kot ga Slovar slovenskega knjižnega jezika, in tudi ne s »klasična filologija«. Pod tem izrazom, ki je prevod nemškega termina *Alttertumswissenschaft*, je mišljena »celotna vednost o antiki«, vključujoča klasično filologijo in vse njej sorodne stroke, ki se ukvarjajo s preučevanjem antike.

Morda bo koga presenetilo, da je toliko prostora namenjeno učbenikom za klasične jezike. To ni naključje, saj se je v obdobju 1848–1945 ustvarjalnost slovenskih klasičnih filologov najbolj manifestirala prav pri izdajanju učbenikov (če odštejemo nekaj prevodov, ki so izšli v tem obdobju).

Delu, ki je mišljeno tudi kot pomnik vsem tvorcem pouka klasičnih jezikov na Slovenskem (čeprav so omenjeni samo najvidnejši predstavniki filološke stroke in zagovorniki humanistične izobrazbe), je dodano tudi precej slikovnega materiala. Želel sem namreč, da bi dobilo tudi značaj priročnika in učbenika ter da bi predstavljeni posamezniki in njihovo delo na področju filologije zaživel pred bralcem tudi v grafični obliki. Večino omenjenih oseb namreč ne poznamo. Dostikrat govorimo o učbenikih dr. Josipa Pipenbacherja (slovnici in vadnicah), ne da bi sploh vedeli, kdo je bil Pipenbacher; govorimo o Franu Wiesthalerju, avtorju našega velikega latinsko-slovenskega slovarja, pa je vse, kar ga zaznamuje, njegova knjiga; govorimo o Antonu Sovretu, našem najplodovitejšem prevajalcu iz klasičnih jezikov, pa ostane samo ime. Viri za uporabljeno slikovno gradivo so:

- a) učbeniki, zbranih v različnih knjižnicah;
- b) slovenski revijalni tisk in časopisje iz obravnavanega obdobja (Slovenec, Slovenski narod, Jutro, Mentor, Carniola, Nova doba, Tabor, Ilustrirani Slovenec, Straža, Časopis za zgodovino in narodopisje, Slovenski gospodar, Planinski vestnik, Misel in delo idr.);
- c) Šlebingerjev *Album slovenskih književnikov*;
- č) rokopisno gradivo, ki ga hrani Rokopisni oddelek NUK;
- d) slikovno gradivo Slovenskega šolskega muzeja;
- e) nekatere kvalitetne internetne strani za področje klasične filologije.

Zbral sem vse, kar je bilo mogoče najti, kar se najde v katalogih, seznamih knjig, uporabljenih pri pouku na gimnazijah, v strokovni literaturi o zgodovini šolstva ter raznih poročilih o delovanju društev in šol; to je terjalo ogromno logistike in »terenskega dela«: iskanja po knjižnicah (Ljubljana, Maribor, Celje, Novo mesto, Gorica, Dunaj idr.), arhivih (Arhiv Republike Slovenije, Nadškofijski arhiv Ljubljana, Mestni arhiv Celje, Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani, arhivi zasebnikov) in rokopisnih oddelkih knjižnic (Rokopisni oddelek NUK, Ljubljana; Enota za domoznanstvo UKM, Maribor).

Velika težava pri nastajanju dela je bila raztresenost gradiva. Nobena slovenska knjižnica nima celotne zbirke vseh latinskih in grških učbenikov, zato je bilo treba za njeno kompletiranje pregledati knjižnice po vsej Sloveniji in celo avstrijsko nacionalno knjižnico

ter jih dopolniti še z gradivom iz zasebnih zbirk. Marsikaj se je ohranilo samo v rokopisu; tedaj je bilo treba poleg gradiva, ki ga hrani Rokopisni oddelek NUK, pregledati tudi nekatere neurejene in nevidentirane zapuščine v lasti zasebnikov. Enaka težava je bila pri zbiranju izvestij slovenskih gimnazij; tudi pri tem je bilo treba za dopolnitev gradiva obiskati vse omenjene ustanove.

Po drugi strani pa je iskanje gradiva sprožilo plaz odkrivanja novega gradiva in podatkov. Na dan je prišlo nekaj doslej še neznanih novosti. Naj omenim zapuščino dr. Josipa Tominška, enega najpomembnejših slovenskih filologov, najvidnejšega didaktika pouka klasičnih jezikov, večkratnega ravnatelja slovenskih gimnazij, šolskega nadzornika, družbeno izjemno angažiranega moža tako za časa Avstrije kot tudi v obdobju med obema vojnama in po 2. svetovni vojni ter znanega planinca (spomnimo se samo Tominškove poti na Triglav). O njem zbrano gradivo, dopolnjeno z gradivom iz njegove zapuščine, je tako obsežno, da ga bo treba predstaviti v posebni monografiji. Natančnejša predstavitev posameznikov bi terjala preveč prostora; mislim, da je dovolj zgovoren ilustrativni dokaz za to, če samo omenim, da Tominškova bibliografija šteje več kot 800 enot. Podobno je s patrom Ladislavom Hrovatom, avtorjem prve slovenske latinske slovnice, in s še številnimi drugimi slovenskimi filologi. Bojazni, da bi ne bilo dovolj gradiva za nadaljnje obravnave, torej ni.

Del, ki obravnava položaj klasičnih jezikov po drugi svetovni vojni, v knjigo ni zajet; tudi o tem obdobju imamo precej odkritega, vendar pa bo treba še marsikaj natančneje preveriti in dopolniti.

Zahvaljujem se vsem, ki so mi pomagali pri nastajanju dela: svoji profesorici in študijski mentorici, **zasl. prof. dr. Eriki Mihevc Gabrovec**, ki mi je prijazno zaupala gradivo svojega zasebnega arhiva; **akad. prof. dr. Primožu Simonitiju**, **p. Edmundu Böhmu** in pokojnemu **dr. Jožetu Kastelicu** za posredovane podatke; družini **prof. dr. Milana Grošlja**; **prof. Hubertu Reitererju**, sodelavcu pri Avstrijskem biografskem leksikonu (ÖBL), za koristne napotke; **dr. Marjeti Šašel Kos** za pomoč; **mag. Alojzu Cindriču** za priskrbljeno arhivsko gradivo; **doc. dr. Alešu Gabriču** z Inštituta za novejšo zgodovino za pomoč pri iskanju arhivskega gradiva; celotnemu osebju **Slovenskega šolskega muzeja** za prijaznost, ustrežljivost in omogočeno delo; osebju **Rokopisnega oddelka NUK**, še posebej **mag. Jasni Hrovat**, za vso pomoč, prijaznost in potrpežljivost; uslužbenkam **Enote za domoznanstvo UKM**, gospem **mag. Vlasti Stavbar**, **Sandri Kurnik Zupanič**, **Nini Vuk** in **Dani Kmetič**, za pomoč in trud; **Pavletu Češarku**, knjižničarju na Oddelku za klasično filologijo FF v Ljubljani, za vso podporo; vodji

Zgodovinskega arhiva in muzeja Univerze v Ljubljani **dr. Jožetu Ciperletu** za nasvete in pomoč; somentorju **red. prof. dr. Zdenku Medvešu** za podane pripombe; mentorju in recenzentu **izr. prof. dr. Matjažu Babiču** za vso pomoč, koristne pripombe in nasvete za dopnila; sorecenzentu **akad. prof. dr. Primožu Simonitiju**; **Založbi ZRC SAZU** na čelu z **dr. Vojislavom Likarjem** za prevzem založništva in izdaje dela; svojemu lektorju **Milanu Žlofu**, s katerim dejavno in uspešno sodelujeva že vrsto let; **Nini, Cirili** in **Viliju** za podporo in potrpljenje pri nastajanju te knjige.

Posebna zahvala pa velja mojima staršema, mami **Jerici** in očetu **Ediju**, za vso pomoč, za materialno in moralno podporo ter spodbude; njima je to delo tudi posvečeno.

Matej Hriberšek

Ljubljana, avgust 2005

1

PORAJANJE KLASIČNE GIMNAZIJE

POJAV NEOHUMANIZMA

Po obdobju humanizma, ko je Evropa znova začela odkrivati antiko, je vnema za humanistične študije postopoma upadala. Naravoslovne vede, ki so se začele razvijati v 17. stoletju, so postopoma dokazovale zmotnost naukov antičnih učenjakov, na katere so prej prisegali. Navdušenje za antično književnost, ki so jo gojile latinske šole, je postopoma plahnelo: grške avtorje so zanemarjali, obravnava rimskih klasikov je postajala vse bolj formalistična. Latinski pouk je postal nujna predpostavka za učene poklice, ker je bila latinščina še vedno jezik izobražencev, obravnava latinskega jezika pa je bila povezana s pridobivanjem instrumentarija za branje latinščine, pisanje in izražanje v njej; v 18. stoletju se je pouk vse bolj spreverčal v čisti formalizem.¹ Ko pa se je v tem obdobju vse bolj večal tudi pomen nacionalnih jezikov in je »šolski humanizem«, kot označujemo obdobje od 16. do 18. stoletja, dosegel svojo najnižjo točko, se je nenedoma spet zbudilo navdušenje zanj in za njegove ideale: rodil se je neohumanizem.²

Neohumanizem je obudil ideale humanizma, vendar jih je postavil na povsem nove temelje. Humanizem kot spremljajoči fenomen renesanse se je v celoti usmeril v antično književnost in je z odkrivanjem antike v 16. stoletju z iskanjem, prevajanjem, komentiranjem in izdajanjem tekstov, pisanjem slovarjev itn. spodbudil delo na področju znanosti. Neohumanizem (s tem izrazom označujemo obdobje od srede 18. do prve tretjine 19. stoletja, ki je odločilno zaznamovalo dobrih 150 let nemškega šolstva, vplivalo pa je tudi na razvoj in spremembe šolstva v drugih državah, z vplivom na avstrijsko šolstvo tudi na šolstvo na Slovenskem) pa je idejni sistem, ki je združil v sebi ideale starega humanizma, jih razvil in poglobil ter jim dal tudi filozofsko in psihološko utemeljitev, ki sta jo spodbudila naturalizem in racionalizem; drugače kot humanizem je neohumanizem svoj interes

¹ Prim. Heman-Moog (1921), 239; Blankertz (1982), 95.

² Izraz je uvedel F. Paulsen v svoji knjigi *Geschichte des gelehrten Unterrichts*. Band 2: *Der gelehrte Unterricht im Zeichen des Neuhumanismus*. Gl. Paulsen (1921).

z Rimljanov usmeril na Grke. V nemškem prostoru se je neohumanizem manifestiral v razvoju pedagogike nemške klasike kot teorije izobrazbe človeka in v razvoju klasičnega starinoslovja z usmeritvijo k filologiji.³ Oblikovalo se je starinoslovje, ki je svoje delovanje usmerilo v raziskovanje političnih, kulturnih, gospodarskih, verskih, družbenih ter zasebnih razmer in odnosov Grkov in Rimljanov, njegov glavni cilj pa je bil z raziskovanjem na osnovi virov dobiti natančen vpogled v njihovo kulturo v celoti. Porajanje neohumanističnih idej je v šolstvu spodbudilo tudi stremljenje po ločitvi od teologije; novi izobrazbeni ideal, ki ga je iskalo višje šolstvo, so zaznamovali svoboda, neteološkost in religiozna neopredeljenost. Univerze in gimnazije so se tako znova obrnile k idealu, ki je že enkrat obnovil njihovo duhovno življenje, saj je bila prav antika s svojim čaščenjem modrosti in izobrazbe v 16. stoletju v Nemčiji sredstvo obnove znanstvenega duha. V gimnazijah in na univerzah kot izobraževalnih in znanstveno-izobraževalnih centrih je ta proces potekal počasi in postopoma, pri njem pa so pomembno vlogo odigrali tudi vladarji. V nemškem prostoru je treba opozoriti tudi na razliko med protestantskimi in katoliškimi univerzami; na slednjih so se ideali neohumanizma uveljavljali počasneje. Prva prizadevanja za svobodo znanosti in za poživitev humanističnega duha so povezana z univerzo v Göttingenu (ustanovljena 1737), kjer so se v duhu prizadevanj za akademsko svobodo državoznanske, naravoslovne in matematične vede ter filologija vse bolj osvobajale religioznih spon in nadzora; teologija in filozofija sta stopali v ozadje. Vendar pa se neohumanizem ni oblikoval tu, ampak na Saškem, v Leipzigu, od koder sta prišla njegova prva predstavnika Johann Matthias Gesner in Christian Gottlob Heyne.⁴

Začetki humanizma so bili vezani na romansko področje, osredotočil se je prvenstveno na latinščino, v središču njegove dejavnosti so bili latinski avtorji. Antični avtorji so veljali za vzor, za vir vse modrosti in znanja, ki ga človek premore; cilj izobraževanja je bil postati jim kar najbolj enak, sredstvo za doseg tega cilja pa je bilo posnemanje njihovih del. Nasprotno se je neohumanizem razvil v Nemčiji, ponovno pa je odkril grški svet, grški jezik in grške pisce; ponudil je obnovljeni ideal človečnosti, ideal izobraženega, plemenitega, svobodnega in močnega človeka, ki ga je treba uvesti in gojiti na (nemških) učnih ustanovah. Temeljlil je na prepričanju, da imajo klasični jeziki nenadomestljivo izobraževalno vrednost; ker je svoje delovanje

³ Prim. Blankertz (1982), 95; Heman-Moog (1921), 237–238.

⁴ Prim. Heman-Moog (1921), 242–243.

osredotočal zlasti na grški svet, so veljale visoke zahteve pri pouku grščine, vendar je na osnovi prepričanja o formalni vrednosti pouka starih jezikov tudi latinščina ostala prisotna v skoraj enakem obsegu kot prej. V nasprotju z jezikovnim drilom, v katerega je zašel pouk v latinskih šolah in ga je zaznamoval čisti formalizem z instrumentalno rabo jezika in nekritičnim povzemanjem klasičnih antičnih avtorjev, je neohumanizem postavil v ospredje vsebino. Jezik in književnost nista bila več samo skupek pravil, ampak sta postala historična fenomena, ki ju je treba razumeti v vseh njunih posebnostih. V središču ukvarjanja s starimi jeziki sta stopila človek in spoznavanje življenja antičnih narodov; antična književnost ni bila več zgolj vzor za nesvobodno povzemanje govorov in pesništva, ampak je postala orodje za razcvet posameznikovih duhovnih moči. Humanizem se je osredotočal na antično filozofijo in govornišvo, neohumanizem pa ni postavil omejitev; kot cilj si je zastavil spoznati življenje in delovanje antičnih ljudstev kot celoto z vseh vidikov. Za osnovo je vzel grško književnost, ker po izobrazbeni moči, po prefinjenosti okusa in globini mišljenja daleč presega rimsko; rimska književnost se po grški književnosti zgleduje in igra predvsem vlogo njenega posrednika. Rimski avtorji (Cicero, Kvintilijan) so stopili v ozadje, v ospredje so prišli grški avtorji; zlasti priljubljeni so bili pesniki (Homer, Pindar ...). Zato so si neohumanisti močno prizadevali, da bi grščina v šolah dobila enake pravice kot latinščina. Vendar pa tudi latinščina ni smela biti prikrajšana; ker govorjenje latinščine ni bilo več cilj pouka, se je težnja pouka latinščine prenesla na latinske sestavke.⁵

Neohumanistični pogled na antiko, zlasti grško, je bil idealiziran; v antiki je videl podobo najčistejše in najplemenitejše človečnosti; to je poosebljal ideal antičnega človeka kot popolnega človeka, ki ga je odlikovala izobrazba v umetnosti in znanosti, ki ga niso omejevale nobene dogme, razvijal pa se je v skladu s svojo naravo in naravnimi zmožnostmi.⁶ Ta ideal čiste in naravne človečnosti, ki je v obdobju porajanja neohumanizma zbledel, ker so ga ljudje poznali samo v njegovih konfesionalnih okvirih, ki sta jih določala na katoliški strani jezuitizem, na protestantski pa pietizem, je postal tudi vzgojni in izobrazbeni ideal neohumanizma. Čaščenje antike je v neohumanizmu postalo vrsta (grško-latinske) religije, ki je bila drugače kot krščanska v celoti usmerjena v tostransko življenje; verjela je, da je izpolnitev življenja, ki se uresniči v popolnosti in svobodi človeka, moč doseči

⁵ Prim. Blankertz (1982), 92; Heman-Moog (1921), 93, 241.

⁶ Prim. Heman-Moog (1921), 239–240; Paulsen (1921), 290–292.

tudi v tostranstvu, ne samo v onostranstvu. Neohumanizem se ni spraševal o združljivosti ideala poganske antike in krščanstva. Še več, v antiki je našel ne le ideal, ampak tudi sredstvo za njegovo dosego; to sredstvo je bilo spoznavanje antike kot celote. S tem je neohumanizem dal glavni impulz za razvoj klasičnega starinoslovja, znotraj katerega sta se oblikovali dve smeri: filološka, ki jo je s svojim delom utemeljil August Friedrich Wolf, in estetična, katere začetnik je nemški umetnostni zgodovinar in arheolog Johann Joachim Winckelmann. Prav slednji je s svojim prvencem *Gedanken über die Nachahmung der griechischen Werke in der Malerei und Bildhauerkunst* (1755), ki ga lahko označimo za manifest neohumanizma, spodbudil favoriziranje antike, še zlasti grške. Winckelmannove ocene dosežkov grške antike so postale tradicionalne: Grke odlikuje dober okus (*der gute Geschmack*) in ideal lepote, ki se kaže v plemeniti preprostosti (*edle Einfalt*) in tihi veličini (*stille Größe*) tako v postavitvi kot tudi v izrazu (*sowohl in der Stellung als*

Johann Joachim Winckelmann

im Ausdruck); to se kaže tudi v grških spisih.⁷ To čaščenje je vrhunec doseglja v klasični nemški literaturi devetdesetih let 18. stoletja (Herder, Goethe, Schiller) s središčema v Weimarju in Jeni.⁸

Neohumanistična misel se je torej izoblikovala v 18. stoletju v Nemčiji, kjer je v šolskem sistemu tako na gimnazijah kot tudi univerzah prevladoval pietizem, ki so ga podpirali dvori in plemstvo; študij in pouk na univerzah in gimnazijah sta bila pod močnim vplivom teologije. Takšno konzervativno ozračje je omogočalo prodor novih idej z zahoda: Rousseaujeve misli, ki jo je Nemcem prvi približal Kant, ter idej francoskega in angleškega naturalizma in racionalizma. Slednja sta v

⁷ Winckelmann, J. J.: *Gedanken über die Nachahmung der griechischen Werke in der Malerei und Bildhauerkunst*. S. 2, 27, 30–31, 35; Digitale Bibliothek Band 1: Deutsche Literatur, S. 102246, 102271, 102274–75, 102279 (vgl. Winckelmann-BDK, S. 1, 17–18, 20, 23).

⁸ Prim. tudi Paulsen (1921), 196–208, 204–205; Messer (1925), 44–45.

Nemčiji našla odmev zlasti v meščanskih krogih, torej v krogih opozicije proti dominaciji plemstva, ki je imelo od 17. stoletja naprej glavno besedo pri oblikovanju izobraževalne politike in je favoriziralo pietizem. Meščanstvo, ki je kljub prevladi aristokracije predstavljalo družbeni izobrazbeni temelj, je od srede 18. stoletja doživljalo dvig na literarno-znanstvenem področju in – pod vplivom idej francoske revolucije – tudi na socialno-političnem področju, na trgu financ in kapitala, pa tudi v vejah oblasti. Izobrazba tega meščanstva, ki se je vse bolj uveljavljala tudi v krogih oblasti, je bila neohumanistična ali vsaj pod vplivom idej neohumanizma. Ideal »galantnega človeka«, ki ga je oblikovala aristokracija, je zamrl; na univerzah in gimnazijah se je oblikovala potreba po temeljitejši izobrazbi. V tem duhu je bilo v začetku 19. stoletja reformirano celotno šolstvo, tudi gimnazija, ki bi jo lahko označili kot »stanovsko šolo« socialno prevladujočega meščanstva. Neohumanistična misel je z uveljavljanjem v šolstvu pronicala med širše sloje; z obujanjem ideala svobode antičnih republik in demokracij je krepila željo po osvoboditvi izpod absolutne oblasti, v času Napoleoneve nadvlade pa se je zlila tudi z nacionalnimi idejami.⁹

Pedagoška misel tega obdobja, ki jo je zaznamoval ideal humanitete, je našla svoj filozofski temelj v delu Immanuela Kanta (1724–1804), Johanna Georga Hammana (1730–1788), Johanna Gottlieba Fichteja (1762–1814)¹⁰ in Georga Wilhelma Friedricha Hegla (1770–1831).¹¹ Nove ideje sta z reformiranjem v osnovnošolsko pedagogiko vnesla Johann Heinrich Pestalozzi (1746–1827) in Johann Friedrich Herbart (1776–1841), pri preoblikovanju srednjega šolstva se je nanje opiral Wilhelm von Humboldt (1767–1835); ta jih je skupaj s svojimi sodelavci, zlasti z najožjima svetovalcema, Augustom Friedrichom Wolfom (1750–1824) in Friedrichom Danielom Ernstom Schleiermacherjem (1768–1834), apliciral tudi na reorganizacijo univerzitetnega študija.

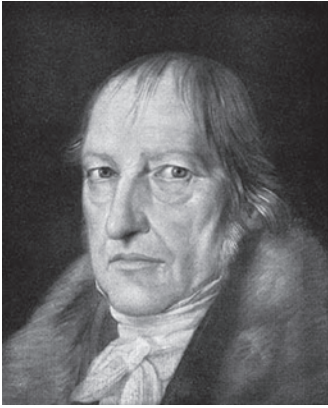

Johann Georg Hamman

⁹ Prim. Heman-Moog (1921), 237–240; Paulsen (1921), 194.

¹⁰ Zlasti pomembno je njegovo delo *Aphorismen über Erziehung* (1804), v katerem zagovarja izobrazbeno vrednost pouka starih jezikov.

¹¹ Heglova neposredna izkušnja s srednješolskim poukom sega v obdobje med letoma 1809–1816, ko je deloval kot ravnatelj in profesor na gimnaziji v Nürnbergu; v njegovih govorih pri podelitvah nagrad ob zaključku šolskega leta najdemo tako sintezo kot tudi apologijo neohumanistične misli.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel

Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher

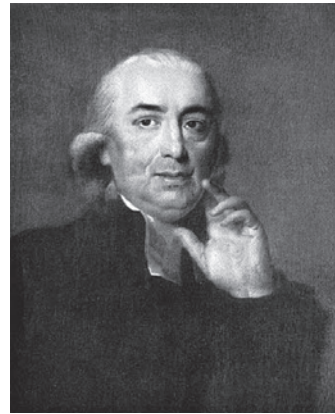
August Wilhelm von Schlegel

Neohumanistična misel je našla odmeve in pobude tudi v književnosti nemške klasi-ke, v delih Johanna Wolfganga Goetheja (1749–1832), Johanna Christopha Friedricha von Schillerja (1759–1805), pa pri bratih Schlegel, Augustu Wilhelmu von Schleglu (1767–1845) in njegovem mlajšem bratu Karlu Wilhelmu Friedrichu von Schleglu (1772–1829), v delih Johanna Christiana Friedricha Hölderlina (1770–1843) itn.

Med literarnimi zastopniki je s šolstvom in vzgojo najbolj povezan Johann Gottfried von Herder (1744–1803), ki je v mladih letih služboval kot učitelj v Königsbergu in Rigi, kasneje pa kot glavni šolski nadzornik in inšpektor v Weimarju. Herder se je v svoji misli umaknil od izrecnega poudarjanja krščanske prakse, od grešnosti in moralne pokvarjenosti, o katerih je pridigal pietizem; po Rousseauju in Kantu je prevzel ideje o vrednosti in lepoti svobodne človeške n-rave in postavil ideal humanitete (*humanitas* nasproti *pietas*). Z izobraževalno-teoretičnimi refleksijami, ki so rezultat porajanja neohumanizma, so prežeta tudi njegova dela, zlasti v letih 1784–1791 nastalo delo *Ideen zu einer Philosophie der Geschichte der Menschheit*, v katerem opisuje premik ljudi in ljudstev k humaniteti, in *Briefe zur Beförderung der Humanität* (1793–1797), s katerimi si je utrdil svoje mesto med neohumanističnimi ideologi. Njegov moto je bil: vzgoja k humanosti; vse ustanove, vse znanosti in umetnosti, če so prave vrste, imajo samo en namen: da ljudi humanizirajo.¹²

¹² Herder: *Briefe zur Beförderung der Humanität*. S. 212. Digitale Bibliothek Band 2: Philosophie, S. 29853 (vgl. Herder-HB Bd. 1, S. 157), 3. zbirka, pismo 32, pogl. 5.

Kot najboljšo sredstvo za doseganje humanitete je priporočal antično književnost (ob njej še Sveto pismo in zgodovina), zlasti grško (Grki so zanj popolna podoba človeštva, najvrednejša posnemanja), ker odpira oči za pravo bistvo človeka. Vendar – in s tem se postavlja v opozicijo s prakso starega humanizma – posnemanje Grkov na področju literature nima smisla; odkrivati in posnemati je treba idejo humanosti. Izobraževanje, kot ga vidi Herder, ni vezano samo na šolo in pouk, ampak vključuje tudi izobraževanje samega sebe; pri tem igrata najpomembnejšo vlogo jezik, katerega učenje mora izhajati iz materinščine, in zgodovina.¹³

Johann Gottfried von Herder

- Uspeh neohumanizma sta omogočili tudi dejstvi,
- a) da so bili neohumanisti tesno povezani med sabo, pa tudi s sodobniki literati in filozofi, in
  - b) da je neohumanistična misel z delom nekaterih njenih zagovornikov, ki so jo uveljavljali na področju reformiranja šolstva, dobila tudi širšo družbeno in politično veljavo; tako se je npr. Wilhelm von Humboldt oprl na neohumanistične ideje pri reformiranju pruskega šolstva, Friedrich Immanuel Niethammer pa pri reformiranju bavarskega šolstva.

Neohumanizem je s svojo doktrino, s katero je postavil v središče človeka kot posameznika, stopil v nasprotje s filantropistično pedagogiko, ki je vzgojo in izobraževanje podrejala državnim interesom; prav zato ni bila po godu meščanstvu, ki je bilo nosilec ekonomskega in industrijskega razvoja, a izključeno iz vodenja države.¹⁴ Meščanstvo je bilo tudi glavni nosilec neohumanistične misli,¹⁵ v kateri je

¹³ Paulsen (1921), 195; Speck-Wehle (1970), 138–139; Messer (1925), 42–43.

¹⁴ Kritiko podrejanja vzgoje državnim interesom najdemo že pri Kantu, za katerega je vzgoja največji problem in najtežje, kar je človeku mogoče naložiti. Vzgoja je večšina, njen glavni princip pa je, da se otrok vzgaja ne po sedanjem, ampak po prihodnjem, morda boljšem stanju človeškega rodu, to je po ideji človeškosti in njenega celotnega poslanstva. Človek naj se ne zanaša na oblastnike, saj ti najprej mislijo na blagor svoje države in na doseg svojih ciljev; pri vzgoji so pomembna človekova zasebna prizadevanja. Človek lahko postane človek le z vzgojo. V tem kritičnem pogledu in v ideji vzgoje k humanosti lahko nedvomno vidimo Kantov vpliv na neohumanistično misel. Prim. Kant (1997), 38, 41–43.

¹⁵ Prvi, ki je neprizanesljivo napadel razsvetljsko pedagogiko, je bil Wolfov

našlo nov predmet identifikacije zunaj ozkih cerkvenih in stanovskih krogov. Neohumanizem je izobraževanje ločil od političnih idr. interesov; izhajal je iz želje po svobodnem izražanju in oblikovanju avtonomnega posameznika ter si prizadeval za vzgojo v skladu s človekovim izvornim bistvom, ki se kaže v antični, zlasti grški kulturi. Norma antične izobrazbe sta bila narava in um, ki posameznikovi naravni moči ne postavljata nobenih omejitev; zato je vrednost študija antike v tem, da je najboljša izobraževalno sredstvo, po katerem človekov duh dosega popoln razcvet svojih moči. Antična izobrazba sama kot takšna je postala ideal svobodne in plemenite človeške izobrazbe, ki lahko mlade nauči, kako naj sami postanejo razumni, svobodni in plemeniti ljudje.¹⁶ Mladina naj se nauči izobraževati svojega duha in naravo po vzoru starih, ob njihovih literarnih in umetniških stvaritvah naj si oblikuje lastni okus in krepi moč presoje, ker sta duh in mišljenje, ki prihajata do izraza v delih antike, pravi sredstvi za popolno izobrazbo človeka.¹⁷ Jezikovne dresure je konec; pouk grščine in latinščine ni več namenjen pridobivanju spretnosti za pisanje in ustno izražanje, ampak postane sredstvo za oblikovanje lastnega duha, da bi postal zmožen največjih dosežkov. V tem najdemo podobnost z antičnim idealom kalokagatije (*καλοκαγαθία*), s katero so Grki zaznamovali harmonično usklajenost lepega in dobrega, popolno obliko bitja in obenem najvišje dobro.¹⁸

Najvidnejši predstavnik tega grško-nemškega humanizma je bil nedvomno Wilhelm von Humboldt, ki je s svojim delom združil vse vidike; v svojih delih je z naslonitvijo na filozofsko misel nemške klasične neohumanizem znanstveno-teoretično in pedagoško-teoretično

---

učenec Ernst August Evers; v duhu idej, ki se jih je navzel pri svojem učitelju, je l. 1807 izdal žaljiv pamflet na razsvetljensko pedagogiko z naslovom *Über die Schulbildung zur Bestialität* (Aarau 1807). Najizčrpnje je z njo obračunal filozof, teolog in pedagog Friedrich Immanuel Niethammer (1766–1848) s svojim spisom *Der Streit des Philantropismus und Humanismus in der Theorie des Erziehungs-Unterrichts unserer Zeit*. Prim. tudi Blankertz (1982), 95–99.

¹⁶ Idejo svobode je poudaril že Kant in jo postavil kot nujni pogoj za doseg razsvetljenstva, ki »je človekov izhod iz nedoletnosti, ki je je kriv sam« (nedoletnost razume kot človekovo nezmožnost uporabljati svoj razum samostojno, brez vodstva drugega). Človek lahko pride do razsvetljenosti le na osnovi svobode, ki mu omogoča, da lahko vsestransko uveljavlja in uporablja svoj lastni um. Prim. Kant (1995), 141–142. Vzgoja človeka na osnovi svobode v svobodnega in razumnega posameznika – pri čemer upoštevamo dejstvo, da je vzgoja nerazdružljivo povezana z izobraževanjem – pa je cilj, ki ga želi doseči tudi neohumanizem.

¹⁷ Prim. Heman-Moog (1921), 240.

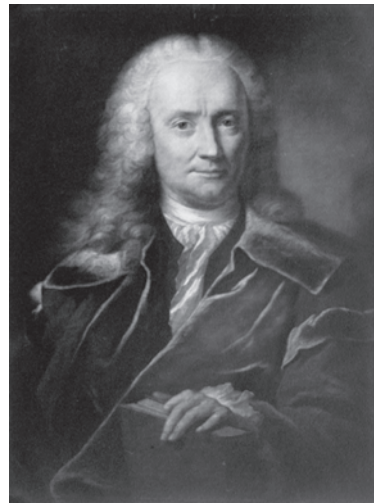
¹⁸ Prim. Paulsen (1921), 194–196.

utemeljil, s svojim političnim delom pa je njegove ideale prenesel tudi v prakso. Kar je bila za Rousseauja »narava«, to je bila za Humboldta »človečnost, humaniteta«; in če naj človek najde samega sebe in svoje bistvo, je nujno, da se vrača k izvoru. Rousseau je ta izvor našel v ideji naravnega stanja človeka, Humboldt in neohumanizem pa pri Grkih, ki so kot popoln in izvoren narod lahko uresničevali človečnost v čisti obliki,¹⁹ grški genialni umetniki pa so iskali svoj navdih neposredno v naravi. Pri tem igra pomembno vlogo jezik, ki je instrument uma, ki ljudi povezuje med sabo, hkrati pa je tudi stvaritev duha in kot tak zagotavlja humaniteto človeka. Grki so idealen narod v vseh ozirih; so ne le izvorni in univerzalni, ampak se je ohranilo tudi dovolj njihovih literarnih spomenikov; slednje je še posebej pomembno, če se jim hočemo približati kot idealu. Skratka: študij Grkov naj bi bil študij človeka nasploh.

ROJSTVO KLASIČNE FILOLOGIJE

Svojo praktično uveljavitev in udejanjenje je neohumanizem dobival z delom klasičnih šolnikov, ki so nove ideale skupaj z novimi metodami in učnimi pristopi postopoma uvajali v gimnazije in na univerze. Za utemeljitelja neohumanizma velja nemški filolog in šolnik Johann Matthias Gesner (1691–1761), ki je po študiju v Jeni ter uspešni karieri – bil je knjižničar in rektorjev namestnik v Weimarju (1715), rektor gimnazije v Ansbachu (1729) in rektor Tomaževe šole v Leipzigu (1730) – l. 1734 postal profesor govornišva v Göttingenu. Njegovo pedagoško delo predstavlja prvi prelom s tradicijo starega humanizma in pietizma. Nove metode je v gimnazijski pouk uvajal že kot rektor v Leipzigu, v celoti pa jih je uveljavil v Göttingenu, kjer je bil tudi šolski inšpektor.

Za Gesnerja klasični jeziki niso bili edini zveličavni izobraževalni temelj; zagovarjal je tudi nujnost učenja zgodovine, geografije, matematike in tujega jezika (prvenstveno francoščine). Toda naj-

Johann Matthias Gesner

¹⁹ Blankertz (1982), 101–103.

boljše sredstvo za oblikovanje duhovne in estetske izobrazbe je videl v lektiri klasičnih avtorjev. Zato je že v Leipzigu črtal iz učnega načrta krščanske pisce in jih nadomestil s klasičnimi latinskimi pisci. Favoriziral je grške avtorje, vendar je bil proti prevajanju v grščino, ker tega da nihče ne bi mogel pravilno početi. Prizadeval si je za intenzivno in kvalitetno branje kot glavno sredstvo za doseg cilja lektire; ta cilj je bilo razumevanje besedila kot celote. Za doseg potrebne kvalitete je nasproti stari metodi mehničnega učenja, ki je bila osredotočena izrazito na razumevanje oblik in njihovo avtomatično rabo v praksi, postavil zahtevo po razumevanju vsebine; končni namen latinske lektire je razumevanje vsebine, oblike in celote, v katero sta združeni. Za uresničitev te zahteve mu šolska lektira ni zadoščala, zato je pri svojih učencih spodbujal željo po branju. Za pospeševanje slednje je:

a) odpravil statarno metodo obravnave, ki je bila v celoti skoncentrirana na slovnično obravnavo in analizo, in uvajal kurzorno lektiro, ki je temeljila na hitrem, zgolj preglednem branju tekstov, ter

b) priporočal sestavljanje izborov odlomkov iz različnih avtorjev (hrestomatij) za večjo pestrost pouka (zelo uveljavljeni sta bili njegova *Chrestomathia Ciceroniana* in *Chrestomathia Graeca*). Da bi lahko svoje nove pristope uveljavil v gimnazijah, je potreboval tudi izšolan kader, zato je v Göttingenu ustanovil in več kot 20 let vodil filološki seminar.²⁰ Gesnerjev seminar je bil prvi, kjer je bil študij ločen od študija teologije, in predhodnik kasnejših klasičnofiloloških seminarjev; v njem so se seminaristi ob učenju grške in latinske slovnice, ob didaktičnih napotkih za poučevanje v šolah, ob intenzivnem branju lektire in študiju najpomembnejših poglavij s področja retorike, poetike in starožitnosti usposabljali za poučevanje na gimnazijah.

Gesner na naslovnici svojega l. 1749 v Leipzigu izšlega dela z naslovom *Novus Linguae Et Eruditionis Romanae Thesaurus*

²⁰ Prim. Heman-Moog (1921), 243–246.

Gesnerjevo delo sta nadaljevala njegova naslednika. Na Tomaževi šoli v Leipzigu ga je nasledil teolog in filolog Johann August Ernesti (1707–1781), »nemški Cicero« (*Germanorum Cicero*), ki je enako kot Gesner videl glavnega krivca za propad študija v statarni metodi. Ernestijeva načela so bila, da je treba stare pisce razumeti in interpretirati, jih z razumevanjem in okusom posnemati v govorjenju in pisanju, in to ne le pri latinščini, ampak tudi pri živih jezikih, za kar pa si je treba pridobiti širšo splošno izobrazbo. Enako kot njegov predhodnik je zagovarjal potrebo po izobraževanju na kar največ področjih; s tem namenom je kot dopolnilo k jezikovnemu pouku napisal priročnik *Osnove temeljitejše učenosti* (*Initia doctrinae solidioris*, 1736), v katerem je zajel osnove matematike, psihologije, ontologije, teologije, logike, psihologije prava, etike, politike, astronomije in fiziologije.²¹ Leta 1742 je bil Ernesti imenovan za izrednega profesorja antične književnosti na univerzi v Leipzigu, l. 1756 za rednega profesorja retorike (isto leto je doktoriral iz teologije), l. 1759 pa za rednega profesorja teologije; v tej službi je deloval do smrti l. 1781.

V Göttingenu je bil Gesnerjev naslednik Christian Gottlob Heyne (1729–1812). Heyne je sicer študiral v Leipzigu pravo, a se je zelo zanimal za filološko smer, ki jo je zastopal Ernesti (njegovih predavanj zaradi pomanjkanja denarja ni mogel poslušati); sloves filologa si je pridobil s svojimi prevodi in izdajami del, l. 1763 pa je prevzel stolico za govorništvu in mesto višjega bibliotekarja v Göttingenu, kjer je deloval do smrti. Heyne, ki se je s svojim delom vključeval v literarna in umetniška stremljenja svojega časa (zelo je cenil Winckelmana), je dopolnil in razvil Gesnerjevo načelo po razumevanju celote; tudi zanj je bila klasična literatura središče vsake duhovne izobrazbe, zato jo je potrebno dobro razumeti. Zaradi boljšega razumevanja in razlage antičnih avtorjev je pri študiju izrazito poudarjal pomen realij; s svojim delom, pri katerem si je zadal nalogo doseči kar najtemeljitejši vpogled v življenje antike, je znanstveno utemeljil »realno filo-

Johann August Ernesti

²¹ Prim. Heman-Moog (1921), 247.

Christian Gottlob Heyne

Johann Heinrich Voß

logijo«; posvečal se je mitologiji, arheologiji in starinoslovju in te discipline dvignil na raven akademskih strok.

Heynejeva filološka šola je pomembna tudi zato, ker so iz nje izšli nekateri najvidnejši predstavniki neohumanizma, med njimi Johann Heinrich Voß (1751–1826; najbolj je zaslovel s svojimi prevodi Homerja), Christian Friedrich Wilhelm Jacobs, brata Schlegel, zlasti pa oba prvaka neohumanizma: Wilhelm von Humboldt in oče klasične filologije August Friedrich Wolf.

Med filologi, ki niso izšli iz Heynejeve šole, je treba omeniti Georga Antona Friedricha Asta (1778–1841; eden od utemeljiteljev filologije na Bavarskem, strokovnjak za Platonove dialoge), Friedricha Creuzerja (1771–1858; profesor filologije in antične zgodovine na univerzi v Heidelbergu, eden od utemeljiteljev heidelberškega filološkega seminarja (1807)) in Franza Passowa (1786–1833; profesor grške književnosti na gimnaziji v Weimarju in kasneje profesor antične književnosti na univerzi v Breslauu; njegovo najpomembnejše delo je največji grško-nemški slovar, *Handwörterbuch der griechischen Sprache* (1819–1824), ki je bil osnova za nastanek še danes najbolj uveljavljenega grškega slovarja nasploh: Liddell-Scott(-Jones)ovega grško-angleškega slovarja).

AUGUST FRIEDRICH WOLF

August Friedrich Wolf (1750–1824) je svojo nadarjenost pokazal že kot otrok; v gramatikalnih razredih se je poleg latinščine in grščine naučil tudi francoščino, italijanščino in španščino. Z osemnajstimi leti je odšel na študij v Göttingen, kjer so se že ob samem vpisu pokazali zametki njegovega kasnejšega dela. Kljub ugovoru rektorja, da se mora vpisati kot teolog, je dosegel, da je bil vpisan kot prvi filolog (*studiosus philologiae*); tako je že kot študent pokazal nagnjenje k ločevanju filologije od teologije in s tem k uveljavljanju filologije kot samostojne vede. Ker se je zaradi svojih pogledov na Homerja sprl z nosilcem stolice Heynejem, je bil izključen s predavanj in je študij nadaljeval samostojno v univerzitetni knjižnici. Po študiju je najprej kratek čas, a izjemno uspešno deloval v Ilfeldu in Osterodeju kot učitelj; v tem času je objavil tudi izdajo Platonovega *Simpozija*. Na Wolfovo nadaljnje delo je močno vplival še en privrženec neohumanistične misli, v katerem je neohumanizem dobil tudi politično podporo: minister baron Karl Abraham von Zedlitz. Zedlitz (1731–1793) se je za neohumanistične ideale in antiko navdušil v času študija prava in državoznanstva na univerzi v Halleju; seznanil se je tudi z Gesnerjevim in Ernestijevim delom ter se ukvarjal z rimsko književnostjo. Leta 1771 je postal minister za bogočastje in uk Friedricha Wilhelma II. Velikega in se z vso vnetostjo posvetil reformi šolstva. Na njegovo pobudo je kralj l. 1779 izdal vladno odredbo, v kateri je objavil smernice reforme gimnazij; z njo je potrdil Zedlitzev predlog, naj grščina in latinščina ostaneta v šolah in naj bosta skupaj z logiko in retoriko glavna predmeta. Zedlitzeva zasluga je bila tudi kraljeva zahteva po prevajanju starih klasikov. Prav Zedlitz je Wolfa l. 1783 poklical v Halle, kjer je ta deloval in učil v letih 1783–1806. Z ustanovitvijo filološkega seminarja je gimnazijam priskrbel potrebne učitelje,²² Halle pa je postal žarišče nove filologije.

August Friedrich Wolf

²² Prim. Heman-Moog (1921), 254–257; Messer (1925), 46; Paulsen (1921), 210.

Podobno kot pred njim Gesner je Wolf veliko pozornosti posvetil izobraževanju učiteljev; v tem je videl glavno garancijo za izboljšanje gimnazijskega pouka, zato je 15. oktobra 1787 odpri filološki seminar. Ustanovitev seminarja je bila potrebna zaradi pomanjkanja ustrezno usposobljenega kadra, ki bi lahko preko učenja klasičnih jezikov in nanje navezujočega se starinoslovja prenašal ideje obnovljenega humanizma v širše kroge. Samostojnega univerzitetnega študija za učiteljski poklic do tedaj ni bilo, prav tako ne izpita za opravljanje tega poklica; oboje je bilo vikorporirano v teološki del študija. Osnovno načelo, ki ga je Wolf sam nakazal že ob svojem vpisu na univerzo, je bila odvrnitev od teologije; odločno si je prizadeval za popolno notranjo ločitev filologije od teologije in ločitev učiteljskega poklica od duhovniškega. Zato so v seminarju intenzivno gojili stare jezike in književnosti in na njih navezujoče se humanitetne študije, velik poudarek pa je bil tudi na pedagoških in metodičnih vprašanjih, povezanih s klasičnimi jeziki. S takšno dejavnostjo je Wolf navdušenju nad klasično, zlasti grško antiko, ki so ga spodbudili njegovi predhodniki Gesner, Ernesti in Heyne, dal še poseben zagon. Iz njegovega filološkega seminarja, ki je bil sploh prvi univerzitetni inštitut, namenjen izobraževanju šolskih učiteljev, je izšla večina šolnikov in strokovnjakov, ki so oblikovali višji šolski in univerzitetni pouk in so neohumanizem razširili po celotni Nemčiji in večjem delu Švice. Kot vrhunec študija so l. 1810 v Prusiji kot pogoj za vstop v učiteljsko službo vpeljali še »examen pro facultate docendi«, državni izpit za vse, ki so hoteli učiti na gimnaziji; mogoče ga je bilo opraviti le, če si študiral starinoslovje.²³

Po Wolfu mora gimnazijski pouk, če naj bo uspešen, potekati v skladu z zmoglostmi in nagnjenji učencev, namenjen naj bo predvsem tistim, ki nameravajo nadaljevati študij na univerzi; kdor potrebuje višjo izobrazbo za poklic v državni upravi, naj si jo pridobi na realki. Klasičnih jezikov naj se ne učijo vsi, ampak samo tisti, ki nameravajo študirati; pouk grščine v gimnaziji, vsaj v zadnjih dveh ali treh višjih razredih, naj bo namenjen izključno bodočim študentom. Prav tako naj učenje grščine ne bo vsiljeno vsem, ki se odločijo za študij; poteka naj na prostovoljni bazi, obvezno naj bo samo za teologe in učitelje na visokih šolah.²⁴ V gimnazijskem pouku je Wolf latinščini v celoti priznaval vrednost in vlogo vmesnega člana med grščino in materinščino. Pouk jezikov naj se začne z latinščino; ideje, da bi se pouk jezi-

²³ Paulsen (1921), 224–227; Blankertz (1982), 124.

²⁴ Heman-Moog (1921), 251–254; Paulsen 211, 220; Messer (1925), 47–48.

kov začeljal z grščino, je zavračal, prav tako je nasprotoval pisanju v grščini, ker je bilo po njegovem nemogoče (priporočal je le kratke sestavke v VI. in VII. gimnaziji). V kanon redne šolske lektire je vključil samo štiri avtorje: Ksenofonta, Herodota, Platona in Homerja, ob njih pa naj bi dijaki brali še:

- a) od prozaikov Arijana, Herodijana, Plutarha, Lukijana in Julijana,
- b) od pesnikov izbor iz pesništva, in sicer iz Homerja in tragikov.

Za izbiro lektire je postavil dve osnovni vodili:

1. učenci naj berejo tista dela, katerih vsebino lahko razumejo;
2. učenci naj berejo, vendar naj ne obravnavajo besed, ampak celoto. Če absolviranje celote v originalu ne bi bilo mogoče, naj se posega po prevodih. Zagovarjal je tudi zasebno lektiro.²⁵

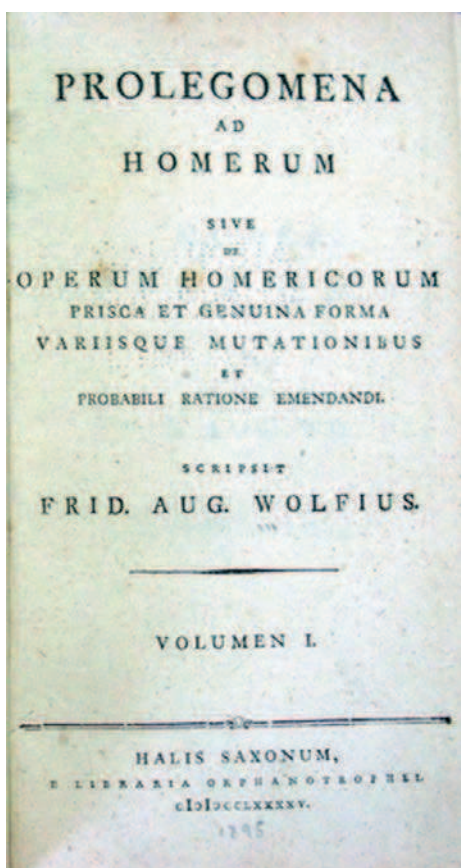
Wolfova zasluga je bila, da je filologijo kot vedo, ki vključuje vse, kar sodi k poznavanju antike, povezal in združil v organsko celoto, jo dvignil na raven sistematizirane vede ter univerzitetni študij in filologijo samo prežal z idejami neohumanizma. S tem jo je utemeljil kot posebno vedo in jo dvignil nad dotedanji status pomožne vede teologije in prava.

Njegovi najepohalnejši deli, rezultat njegovega dela v Halleju, sta revolucionarno delo *Prolegomena ad Homerum*, s katerim je načel vprašanje nastanka homerskih pesnitev (1795), in *Predstavitev starinoslovja glede na pojem, obseg, namen in vrednost (Darstellung der Altertumswissenschaft nach Begriff, Umfang, Zweck und Wert, 1807)*, v katerem je na enakih osnovah kot 14 let pred njim Humboldt v delu *O študiju starega veka, še zlasti grščine (Über das Studium des Alterthums, und des Griechischen insbesondere, 1793)* v duhu neohumanizma utemeljil svoje misli o študiju antike in starinoslovja, o filologiji kot vedi, ki v središče svoje dejavnosti postavlja vse, kar je v človeku najvišje, najboljše in najpomembnejše.²⁶ Tudi Wolf je – enako kot Herder in Humboldt – videl v antiki najvišji ideal humanitete; poznavanje antičnega človeštva, kar je postavil za cilj študija klasične filologije, vodi k spoznanju idealnega človeštva nasploh in s tem k približevanju temu idealu. Spoznanje idealnega človeka in utelešenje humanitete (v tej besedi se skriva dvojen pomen: »človečnost« in »omika«) je mogoče zajeti v študiju grškega sveta; samo v Grčiji je mogoče najti ljudstva in države, ki tvorijo osnovo za pravo človečnost. Poznavanje antičnega, zlasti grškega človeka, daje vedenje o človeku nasploh; nobeno drugo ljudstvo ni v tem oziru tako pomembno

²⁵ Prim. Paulsen (1921), 222–224.

²⁶ Prim. Heman-Moog (1921), 251–254; Messer (1925), 46–47.

Wolfovo najznamenitejše delo *Prolegomena ad Homerum* (1795)

kot grško in samo poznavanje grškega človeka zmore oblikovati popoln človeški značaj. To je mogoče doseči s študijem antike kot celote; zato je pouk klasičnih jezikov, zlasti grščine, pri izobraževanju mladine zanj nena-domestljiv, ker obsega vsakovrstne vaje od najosnovnejših do najtežjih in ker vsestransko razvija vse duševne moči: intelektualne, moralne in estetske. Moderni jeziki ne dajejo ustreznega nadomestila niti tako ne morejo prevodi ustrezno nadomestiti originalnih besedil. Wolf je enako kot drugi neohumanistični pedagogi vrednotil posamezno vedo po tem, koliko prispeva k izobrazbi duha, in ne po njeni praktični uporabnosti; po njegovem prepričanju filologija s študijem starih jezikov in spoznavanjem antike kot celote omogoča razvoj duhovnih moči v najvišji možni meri.²⁷

Po francoski invaziji je moral Wolf l. 1807 skupaj s svojim seminarjem zapustiti Halle; od 1807

do smrti 1824 je živel v Berlinu, kjer je bil izvoljen za člana Akademije znanosti, nekaj časa pa je tudi poučeval na univerzi, vendar ne s takim uspehom kot v Halleju. Humboldt ga je ob pripravah na reformo skušal vključiti v delo ministrstva, vendar mu zaradi Wolfovega ostrega značaja to ni uspelo; pri reformiranju je sodeloval zgolj kot svetovalec.²⁸

²⁷ Prim. Paulsen (1921), 212–218; Messer (1925), 46; Heman-Moog (1921), 251–254.

²⁸ Messer (1925), 46.

WILHELM VON HUMBOLDT

Filozofsko poglobitev in navezavo na estetske ideje nemške klasike ter na nove pedagoške nazore, ki jih je zagovarjal Pestalozzi, je neohumanistični ideal dobil z delom Wilhelma von Humboldta (1767–1835). Prva učitelja in vzgojitelja v Potsdamu rojenih Wilhelma von Humboldta in njegovega brata Alexandra sta bila razsvetljenca in filantropista Campe in Kunt. Leta 1787 sta se brata vpisala na univerzo v Frankfurtu na Odri, kjer je začel Wilhelm študirati pravo, po pol leta pa sta odšla v Göttingen. Tukaj se je Wilhelm pod vplivom svojega učitelja Heyneja navdušil za starinoslovje in za novo, vse bolj uveljavljajočo se smer, ki je oblikovala smernice njegove misli in zaznamovala njegovo nadaljnje delo: neohumanizem.²⁹ Leta 1789 je na potovanju po Franciji v živo občutil francosko revolucijo, leto kasneje je stopil v državno službo kot računovodja pri berlinskem mestnem sodišču, po poroki l. 1791 pa se je umaknil na posestvo svojega tasta, kjer se je posvečal študiju antike ter antropološkim in estetskimi vprašanjem (dela iz tega obdobja so – razen redkih – večinoma manj znana). Študij antike je nadaljeval tudi v letih 1802–1808, ko je bil predstavnik pruske vlade v Vatikanu. Po porazu Prusije v vojni z Napoleonom (1806/07) je zasebno odpotoval v domovino, kjer je izvedel, da je razrešen s položaja zastopnika pri vatikanskem svetem sedežu; minister Stein mu je ponudil mesto vodje sekcije za bogočastje in uk pri notranjem ministrstvu. Humboldt je službo nastopil 13. aprila 1809 in v 14 mesecih, kolikor je vodil sekcijo, v duhu prenove in reorganizacije pruske državne uprave in v duhu neohumanistične misli postavil temelje za reformo pruskega šolstva.³⁰ Humboldt je bil idealna izbira za izvedbo reforme, ker je v sebi združeval učenjaka s posebnim interesom za filologijo, filozofijo, literaturo ter zgodovino in politika; dejstvo, da prej ni sodeloval v neposrednem vodenju državne uprave in da se s šolstvom nikoli ni ukvarjal, ministra Steina ni motilo pri izbiri. Humboldt, ki je s svojim delom dal neohumanizmu kot pedagogiki nemške klasike teoretično osnovo, se je s svojim idejnim svetom, ki je iskal ideal in vzore v antiki, zlasti v Grčiji, lepo vključeval v koncept reformne prenove države, ki je bila še vedno pod vplivom poraza v vojni proti Napoleonu.

Teoretično osnovo za reforme je Humboldt oblikoval v svojih spisih. Njegov osrednji spis, ki je hkrati tudi izhodiščni program nje-

²⁹ Rein (1906), IV, 454–455; Scheuerl (1991), 200–201.

³⁰ Heman-Moog (1921), 257–258.

Wilhelm von Humboldt

gove misli in dela, je mladostna razprava *O študiju starega veka, še zlasti grščine* (*Über das Studium des Alterthums, und des Griechischen insbesondere*, 1793). Delo je nastalo v času, ko je po poroki bival na tastovem posestvu in se posvečal študiju antike. V tem obdobju se je začel pod vplivom Wolfa intenzivno ukvarjati z grščino: skupaj s svojo ženo je bral Homerja, sam posebej študiral in prevajal Pindarja in Ajshila ter načrtoval izdajo revije, ki bi se ukvarjala z grško antiko. S to razpravo je podal oris svojega študija antike in svoje videnje grške antike.³¹ Za Humboldta so bili Grki svojevrsten fenomen kot prvo zaradi svoje dovtetnosti za lepoto tako narave kot tudi umetnosti ter zaradi prefinjenega občutka in okusa (njihovo iz-

jemnost je videl v tem, da so te kvalitete imeli že takrat, ko kot narod še niso bili izoblikovani, ohranili pa so jih tudi potem, ko so se kulturno dvignili), kot drugo zaradi sebi lastne občutljivosti za lepo, kot tretje pa zaradi posvečanja pozornosti skladnemu razvoju osebnih tako intelektualnih kot tudi telesnih moči, gibčnosti in lepote. Njihovo posebnost je torej videl v skrbi za harmonični razvoj, telesni in duševni, ki ga je vodila ideja lepote, še zlasti v njihovi tendenci, da bi človeka, kolikor je le mogoče, vsestransko in enotno izobrazili (§ 23–25).³² S tem je grški ideal kalokagatije, idealnega razmerja in skladnosti med lepim in dobrim tako v duševnem kot tudi telesnem razvoju, postal tudi ideal neohumanizma in vzor, ki naj se mu posameznik kar najbolj približa. Poleg tega so Grkom doseganje tega ideala omogočale tudi razmere: demokratična politična ureditev, ki je od posameznika terjala talentiranost in usposobljenost (kdor se je želel v takšnem sistemu uveljaviti, je moral biti sposoben in izobražen; zlasti je poudarjen pomen govorništva); suženjstvo, ki je svobodnim odvzelo velik del dejavnosti in jim omogočalo urjenje telesa in duha; religija, ki je bila povezana z državno ureditvijo in je spodbujala umetnosti ter občutek za lepo (§ 26–28).³³ Humboldt je kot merilo

³¹ Prim. Humboldt (1961), II, 629.

³² Humboldt (1961), II, 13–14.

³³ Humboldt (1961), II, 15–16.

naroda in kulture, ki ju lahko vzamemo za vzor, postavil tri glavne pogoje, ki so jih Grki po njegovem mnenju edini v celoti izpolnjevali; takšno kulturo in narod mora odlikovati troje:

- a) prvobitnost oz. izvornost (ne sme temeljiti na nobeni drugi kulturi in imeti mora izoblikovan nacionalni značaj; prav zato Rimljani ali kateri od mlajših narodov tega pogoja niso izpolnjevali, ker so posredno ali neposredno črpali iz Grkov),
- b) univerzalnost in
- c) na voljo mora imeti dovolj spomenikov, zlasti literarnih.

Po Humboldtovem mnenju so Grki v tem oziru enkratni, ker se v grškem značaju v najbolj dovršeni obliki kaže izvorni značaj človeštva, ker je (v primerjavi npr. z Indijci ali Kitajci) na voljo dovolj materialnih in literarnih spomenikov in ker se v dosežkih grškega duha, v izoblikovanem čutu za lepo, v izbranem okusu, v občutljivosti za vplive od zunaj in razširjenosti teh značilnosti med celim narodom kaže tudi njegova univerzalnost, in to kljub politični razdeljenosti grškega prostora in kljub različnim stopnjam kulturnega razvoja posameznih grških držav. Znanstveni spisi vsega tega ne morejo približati; treba je posegati po virih. Zato mora biti študij sistematičen: zajeti mora vse pisce, ne le posameznih literarnih žanrov, upoštevati mora dejstva, ki jih avtor obravnava (pomen realij), in zajeti vsa obdobja. To pa se doseže:

- a) z neposredno kritično in interpretativno obravnavo samih virov,
- b) z obravnavo grških starožitnosti v najširšem pomenu besede in
- c) s prevodi. Le tako je mogoče doseči glavni cilj – poznavanje celote, tako praktično-ustvarjalnega kot tudi duhovnega življenja. To pa vključuje poznavanje:
  - a) značaja nacije v vseh njenih aspektih in povezavah tako notranjih kot zunanjih,
  - b) vzrokov in posledic,
  - c) različnih intelektualnih, ustvarjalnih in moralnih moči in sprememb, do katerih pride v njihovem medsebojnem delovanju, in
  - č) zunanjih okoliščin.³⁴

Delo je sicer nastalo 15 let pred Humboldtovim prevzemom sekcije za bogočastje in uk in je v prvi vrsti idealiziran pogled na grško in grško kulturo; kljub temu pa pušča odprto vprašanje o svoji tendenčnosti. Kot prvo ostaja stvar spekulacije, ali Humboldt v delu uveljavlja idejo o nemški superiornosti. Grki so predstavljeni kot idealen narod in vsakdo, ki bi se temu idealu približal, velja torej za

³⁴ Humboldt (1961), II, 2; 17–21.

toliko bliže idealni naciji; in glede na to, da je v Nemčiji v 18. stoletju raziskovanje antike s ponovnim odkrivanjem prav grške antike došlo do vrhunca, ki je dosegel vrhunec z Wolfom in njegovimi učenci ter z rojstvom starinoslovja in klasične filologije, je verjetno, da so idealni narod, ki se z raziskovanjem idealne, izvorne kulture tej tudi najbolj približuje, prav Nemci. Podobnost bi lahko iskali tudi v samem političnem položaju stare Grčije na eni in Nemčije konec 18. stoletja na drugi strani; razdrobljenost Grčije na številne samostojne polis, za katere je – kot sam pravi – kljub ločenosti in različnim stopnjam kulturnega razvoja vendarle značilna neka univerzalnost, naj bi se zrcalila na modelu nemških dežel. V času, ko je razprava nastala, te ideje še niso bile tako aktualne; v času prenove po porazu Prusije v spopadu z Napoleonom pa je bilo uveljavljanje teh idej zelo aktualno za dvig nacionalne zavesti.

Kot drugo se zastavlja vprašanje, ali je razprava pisana po meri meščanstva. To je nesporno in najvidneje prav v ugotovitvi, da je v Grčiji sam politični sistem od posameznika za uspeh v javnem življenju zahteval talentiranost in usposobljenost. V času, ko je Humboldt razpravo napisal, v Nemčiji ti dve merili še nista bili uveljavljeni; pred šolsko reformo je bilo za doseganje vpliva in odgovornih položajev pomembno poreklo in naziv. Obe zahtevi sta se realizirali šele s Humboldtovo reformo, s katero je bilo konec socialne selekcije; pogoje, kot so sposobnost, talentiranost in izobraženost, je zagotavljala šola s svojo strokovno selekcijo, ki je kljub temu, da je plemstvo še naprej ostalo privilegirano, dajala možnosti za doseg visokih in odgovornih položajev tudi slojem, ki jim prej niso bili dosegljivi.

Svoje mladostno delo je Humboldt nadgradil še z razpravo *Lacij in Helada ali razmišljanja o klasični antiki* (*Latium und Hellas oder Betrachtungen über das classische Alterthum*, 1806). Z delom je dopolnil misli, ki jih je podal v svojem prejšnjem delu iz leta 1793, in še natančneje utemeljil pomen in značaj grštva, grške kulture in jezika, njihovo originalnost in aktualnost, delno v kontrastu in primerjavi z Rimom. Svoje videnje Grčije in grštva je podal še v dveh razpravah: *Über den Charakter der Griechen, die idealische und historische Ansicht derselben*³⁵ in *Geschichte des Verfalls und Unterganges der griechischen Freistaaten*.³⁶ Vse naštetje razprave so nastale v obdobju pred njegovim prevzemom vodstva sekcije za bogočastje in uk; na idejni osnovi, podani v teh razpravah, je temeljilo njegovo nadaljnje delo. Prvo uveljavitev

³⁵ Humboldt (1961), II, 65–72.

³⁶ Humboldt (1961), II, 73–124.

so te ideje doživele kmalu po prevzemu vodstva sekcije ob pripravi königsberškega in litovskega učnega načrta l. 1809 (*Der Königsberger und der Litauische Schulplan*).

Humboldt je svojo neohumanistično misel oblikoval ob idejah, pa tudi osebnih stikih z drugimi predstavniki neohumanizma in nemške klasike, npr. Heynejem, Goethejem, Schillerjem idr., zlasti pa v sodelovanju s svojim osebnim prijateljem Avgustom Friedrichom Wolfom; neohumanistična misel, ki jo je Wolf vikorporiral v sistem študija starinoslovja, je s Humboldtom dobila nekatere najbolj izdelane pobude, svoje filozofsko in estetsko ozadje. Enotnost njenega idejnega sveta je razvidna tudi iz Wolfovega najpomembnejšega dela *Darstellung der Altertumswissenschaft nach Begriff, Umfang, Zweck und Wert*.³⁷ V središču njune misli, ki jo je zaznamovalo skoraj religiozno, idealizirano in idealistično navdušenje nad grštvom, je bil človek: »V središču vsake dejavnosti namreč stoji človek, ki brez slehernega, na karkoli že usmerjenega namena, hoče le okrepiti in povzdigniti moči svoje narave in svojemu bistvu zagotoviti vrednost in trajanje.«³⁸ Estetski ideal popolne kulture, za katerega naj bi si vsakdo prizadeval, je postal človek in človeško v svoji polnosti, celoti, individualnosti in lepoti;³⁹ in ker se je po Humboldtovem mnenju v Grkih ta ideal najlepše uresničeval, je postal vzor grški človek. Na neki način je to pomenilo prelom tudi na verskem področju, ker sta nasproti krščanstvu, nasproti pietistični pedagogiki, ki je poudarjala krščansko prakso, Wolf in Humboldt postavila sicer klasični, a specifično grški, torej poganski ideal, ki ga ne moremo imenovati protikrščanski, ker je estetski in ker je enako kot krščanstvo na prvo mesto postavljaj človeka. Pri doseganju tega ideala je bilo treba obvladovati filozofijo, matematiko, filologijo in zgodovino; teologija je bila skupaj z naravoslovjem izključena.⁴⁰ Wolf je naredil ta prelom na univerzitetnem nivoju, Humboldt na gimnazijskem in univerzitetnem. Pripisovanje prvenstva grštvu in Grkom ni pomenilo, da je rimstvo odveč; tudi Rimu je priznan pomen in vloga posrednika med starim in novim svetom, vendar je vsebina, ki jo je hotel vdihniti višjemu šolstvu duh grštva, neohumanistični ideal lepote in svobode, ki se je najbolj udejanjil prav v Grkih.⁴¹ Izobrazba in svoboda sta bili za Humboldta neolčljivo povezani; svoboda je po eni strani temelj, ki omogoča izo-

³⁷ Prim. Scheuerl (1991), 200; Rein (1906), IV, 455.

³⁸ *Theorie der Bildung des Menschen. Bruchstück*. Humboldt (1960) I, 235.

³⁹ Prim. Rein (1906), IV, 455–456.

⁴⁰ Prim. Heman-Moog (1921), 257–258.

⁴¹ Prim. Rein (1906), IV, 458–460.

brazbo, izobrazba pa je po drugi strani garant, da vedno znova obudi svobodo in jo ohranja, s tem pa pomeni korak naprej v zavesti svobode. Svoboda in izobrazba posameznika naj bi bili tudi končni cilj vsake politike.⁴²

Zakaj je Humboldt pripisoval tolikšen pomen učenju jezikov? Študij človeka kot središča Humboldtove misli temelji na študiju vsebinskih in socialnih odnosov, ki stremijo za predstavitvijo, udejanjanjem in sporočanjem. To je možno le z jezikom kot medijem, ki je zanj delo človeka in hkrati odtis sveta; zato učenje tujih jezikov rabi najprej izgradnji lastne osebnosti. Glavni prelom z dotedanjo prakso učenja jezikov je v ideji, da vrednost jezika ni v njegovi praktični rabi, ampak jo presega. Učenje različnih jezikov s pogledi na svet, ki so zajeti v njih, omogoča poglobljeno razumevanje tistega, kar je zunaj človeka in kar mu je tuje; intenzivnost in kvaliteta razumevanja pa sta odvisni od kvalitete jezika, ki se ga človek nauči. Ob izhajanju iz predstave o idealu grštva je bil prepričan, da zmore grščina v tem pogledu dati največ.⁴³

Humboldt je sekcijo za bogočastje in uk vodil samo od marca 1809 do junija 1810, vendar je v tem obdobju pripravil smernice in osnovo za reformo osnovnega šolstva v duhu Pestalozzijeve pedagoške misli ter za reformo srednjega šolstva, s katero je prišlo do razcveta nemške gimnazije, ki je postala splošna izobraževalna ustanova nacije, povsem njegovo delo pa je ustanovitev berlinske univerze; s tem je v Prusiji utemeljil tristopenjsko šolstvo (osnovna šola – gimnazija – univerza). K delu je pritegnil Schleiermacherja in Herbarta, kot svetovalca tudi Wolfa. Humboldt se je v svoje delo popolnoma vživel; upal je, da se bo njegov vpliv v ministrstvu okreplil. Vendar pa se je zgodilo prav nasprotno; postajal je vse bolj odvisen od ministrstva in ko nazadnje ni imel več možnosti, da ministru sam osebno poroča o svojem delu, je pustil šolsko politiko in se vrnil v diplomacijo (bil je poslanec na Dunaju in v Londonu). Od l. 1819 (tega leta je bil še enkrat poklican v Berlin za ministra, a se je službi po pol leta odpovedal) do smrti l. 1835 se je ukvarjal predvsem z jezikovnimi in jezikovno-filozofskimi študijami.⁴⁴

⁴² Prim. Menze (1993), 69.

⁴³ Prim. Scheuerl (1991), 202–208.

⁴⁴ Prim. Heman-Moog (1921), 257–258; Scheuerl (1991), 201.

HUMBOLDT-SÜVERNOVA REFORMA

Pruska šolska reforma v letih 1808–1819 je temeljila na idejnih smernicah, ki jih je postavil Humboldt, tega pa je k delu pritegnil snovalec in gonilna sila reforme, minister baron Stein. S to reformo so bile vzpostavljene osnove za šolski sistem, ki se je ohranil več kot 100 let. Humboldtova najpomembnejša sodelavca pri reformiranju sta bila Georg Heinrich Nicolovius in Johann Wilhelm Süvern. Sekciji za uk in bogočastje se je prvi pridružil Nicolovius, ki je sprva študiral pravo in jezikoslovje, nato pa se je posvetil teologiji. Leta 1808 se je kot državni svetnik pridružil sekciji in ostal dejaven v njej tudi po koncu reforme vse do l. 1839; skupaj s Humboldtom je vanjo vnesel nekatere ključne pedagoške pobude, ki so se oblikovale zlasti ob stikih s Pestalozzijem, kot teolog pa je vnesel tudi religiozni element. Leta 1809 se je sekciji pridružil še Süvern, rektor latinske šole in profesor starinoslovja v Königsbergu, ki je v njej sodeloval do 1818. Po Humboldtovem odhodu je bil na področju reformiranja šolstva dejaven do sprejema osnutka zakona za organizacijo pruskega šolstva (*Entwurf eines allgemeinen Gesetzes über die Verfassung des Schulwesens im Preussischen Staat*); ko je bila reforma v zaključni fazi, je sekcijo zapustil. Ker je bil več kot desetletje Humboldtov najožji sodelavec pri reformi, označujemo reformo pruskega šolstva kot Humboldt-Süvernovo reformo.⁴⁵

Reforma je bila zasnovana na naslednjih temeljnih načelih:

- a) splošno izobraževanje ima prednost pred specializiranim poklicnim izobraževanjem (*Bildung: Ausbildung*);
- b) splošnoizobraževalni pouk je enoten in nedeljiv, z enotnim predmetnikom, enotnimi učnimi vsebinami in enotnimi učnimi metodami, to pomeni tudi en splošnoizobraževalni šolski sistem, razdeljen po starostnih stopnjah;
- c) omejitev pristojnosti države na področju vzgoje in izobraževanja (s tem je reforma posegala na področje, kjer si vsaka država prilašča večinske pristojnosti, če ne že kar monopol; načelo je temeljilo na Humboldtovem delu *Ideen zu einem Versuch, die Grenzen der Wirksamkeit des Staats zu bestimmen*, ki ga je l. 1792 napisal pod vplivom francoske revolucije);⁴⁶
- č) v splošnoizobraževalni pouk je vključen tudi boj proti podložniški mentaliteti.⁴⁷

⁴⁵ Prim. Blankertz (1982), 116–118.

⁴⁶ Prim. Rein (1906), IV, 459.

⁴⁷ Prim. Blankertz (1982), 119–124; Protner (2000), 21.

Humboldtov cilj ni bil, da bi posamezniki postali strokovnjaki na nekem ozkem področju; pomembno je bilo, da je posameznik splošno izobražen človek. Socialna selekcija je bila zanj brezpredmetna, čeprav je gimnazija sama zrasla iz potreb in prizadevanj meščanstva. Plemstvo je sicer še naprej obdržalo privilegije, vendar so bile z opravljenim maturo ob koncu gimnazije in z opravljenim državnim izpitom po končanem študiju kot glavnima dokazoma usposobljenosti tudi meščanskemu sloju dane možnosti za pridobitev vodilnih mest.⁴⁸ Zato je moral biti pouk vsestransko usmerjen; vključevati je moral gimnastični, estetski in znanstveno-propedevtični pouk, prav tako pa je moral biti priprava na znanstveno delo. Tako se je didaktična zasnova gimnazije za dosego cilja vsestransko izobraženega človeka zreducirala na matematični pouk in na »filozofijo«, in sicer v dveh oblikah:

- a) empirična filozofija, ki je vključevala tudi naravoslovni pouk, in
- b) čista filozofija (historični in filozofski pouk v ožjem pomenu besede), katere pouk je najučinkovitejši pri jezikovnem pouku, zlasti starih jezikov (jezik kot izraz oz. oblika duha). S tem sta grščina in latinščina (in ob navezavi na njiju klasično starinoslovje) postali skupaj z matematiko glavna predmeta nove gimnazije; vsi drugi predmeti so bili stranski. Bistvena prvina in cilj prenovljenega jezikovnega pouka ni bilo več posnemanje vzorov kot v latinskih šolah, ampak interpretacija del in poglobljanje v njihovo obliko, vsebino in duha; s prizadevanji za dosego tega cilja pa je pridobila večji pomen tudi materinščina (nemščina). S tem se je jezikovni pouk kot nosilni del gimnazijskega predmetnika še okrepil.

Süvern je l. 1816 izdal predlog učnega načrta, ki je postal temeljni dokument moderne gimnazije. Učni načrt je nastajal že v času, ko je sekcijo vodil še Humboldt; načela, ki jih je učni načrt uveljavil, je Humboldt oblikoval že v učnem načrtu za königsberško in litovsko gimnazijo l. 1809 (*Der Königsberger und der Litauische Schulplan*),⁴⁹ v katerem je delno predstavil svoje videnje gimnazijskega pouka. Že v tem načrtu je poudaril glavna vodila za jezikovni pouk, ki so se uveljavila z reformo:

- a) da je treba poskrbeti, da šole ne bodo čisto latinske, ampak je treba enako kot za filološki pouk poskrbeti tudi za pouk zgodovine in matematike;
- b) da mora vsakdo, ki nima smisla za jezikovni pouk, prej pustiti šolo;
- c) da je treba poskrbeti, da bo jezikovni pouk res jezikovni pouk in

⁴⁸ Prim. Blankertz (1982), 126.

⁴⁹ Humboldt (1964), IV, 168–195.

ne neko z antiko in zgodovinskim vedenjem okrašeno in večino ma na vaje oprto navodilo za razumevanje klasičnih piscev.⁵⁰

Po Humboldtovem odhodu je Süvern učni načrt l. 1812 dokončno redigiral in ga l. 1813 predložil šolski upravi. Leta 1816 je bil sprejet kot smernica za šolske oblasti, vendar nikoli ni bil natisnjen kot splošno veljavni odlok; obveljal pa je za normo ureditve gimnazijskega šolstva, zato ga lahko upravičeno imenujemo konstitutivni akt klasične gimnazije.⁵¹ Po učnem načrtu je gimnazijski pouk obsegal desetletni kurz, ki je bil razdeljen na 6 razredov; 1. razred je trajal 3 leta, 2. in 3. razred po 2 leti, preostali trije pa po 1 leto. Glavni predmeti so bili:

a) latinščina – 76 ur tedensko

razred	I.			II.		III.		IV.	V.	VI.
leto	1.	2.	3.	1.	2.	1.	2.	1.	1.	1.
št. ur	8	8	8	8	8	8	8	8	6	6

b) grščina – 50 ur tedensko

razred	I.			II.		III.		IV.	V.	VI.
leto	1.	2.	3.	1.	2.	1.	2.	1.	1.	1.
št. ur	7	7	7	7	7	5	5	5	–	–

c) nemščina (44 ur tedensko) in

č) matematika (60 ur tedensko).

Drugi predmeti (verouk, prirodopis, zgodovina, geografija, risanje, lepomis) so bili stranski, francoščina in telovadba pa fakultativna predmeta.⁵²

Pri pouku starih jezikov je bilo kot učni cilj privzeto vodilo, ki si ga je pri svojem delu zastavila tudi klasična filologija: seznaniti se z jezikom kot celoto. Pri grščini je to pomenilo, da si mora učenec pridobiti tako solidno osnovo, da lahko brez priprave razume pisce antiške proze in Homerja, da lahko s pomočjo slovarja bere zbornice speve v tragedijah in da lahko napiše spis po nareku brez napak. Kljub temu, da je bila v neohumanistični pedagogiki grščina favorizirana, se pomen latinščine ni zmanjšal; učenci so si morali pridobiti tako jezikovno osnovo, da so lahko brez priprave tekoče brali Cicerona, Livija, Horacija in celo Tacita, da so lahko brez napak in brez germanizmov pisali v čisti klasični latinščini in da so se znali tudi izražati

⁵⁰ Prim. Humboldt (1964), IV, 174.

⁵¹ Prim. Messer (1925), 55–57.

⁵² Prim. Paulsen (1921), 289–294.

v latinščini; za dosego slednjega so v zadnjih dveh razredih pri interpretiranju besedil in pri obravnavi starožitnosti govorili latinsko. V redno šolsko lektiro so bili vključeni Cicero, Livij, Vergilij, Ksenofont, Homer, Tacit, Horacij, pa tudi Terencij, Plavt, Sofokles, Herodot, Platon in Demosten; krog avtorjev se je z uvedbo domače lektire, ki so jo učenci brali pod vodstvom učitelja, še razširil.

Maturitetna pravila je l. 1812 sestavil Humboldt; pisni del mature pri klasičnih jezikih je obsegal pisno latinsko nalogo (prevod iz latinščine) in dve grški nalogi: prevod iz grščine in v grščino. Ustni del je obsegal pri obeh jezikih prevajanje in komentiranje še neprebranega grškega in latinskega besedila ter prevajanje iz nemščine v grščino in latinščino ob upoštevanju slovničnih in etimoloških pravil. Kandidati so besedila pri ustnem izpitu interpretirali v latinščini.

Leta 1818 je delo na področju pruskega šolskega sistema prevzel Johannes Schulze. Schulze, Wolfov učenec, profesor na gimnaziji v Weimarju, l. 1816 šolski svetnik v Koblenzu in l. 1818 višji državni svetnik na pruskem ministrstvu, je prevzel uresničevanje reform po Süvernovem odhodu in ministrstvo skoraj samostojno vodil vse do l. 1840. Schulzejeva doba je obdobje reakcije: prusko šolstvo se je oddaljilo od duha neohumanizma, znova je začela prevladovati staro-humanistična tradicija. Grščina in grštvo kot vzor idealnega jezika, naroda in kulture sta stopila v ozadje, zmanjšalo se je tudi število ur matematike, znova je bil poudarjen pomen latinščine. Število ur latinščine se je povečalo tako na gimnazijah kot tudi na univerzi; za pravne in medicinske fakultete je bila izdana celo zahteva, da morajo imeti vsak semester vsaj eno latinsko predavanje, in tudi pri državnem izpitu je bilo spet pomembno, da je kandidat tekoče obvladal govorjenje v latinščini. Ker se kljub povečani kvoti latinščini namenjenih ur zahteve pouka grščine niso zmanjšale (reformna določila so ostala še vedno v veljavi), so visoki učni standardi začeli preobremenjevati dijake. V letih 1825 in 1829 sta bili izdani odredbi, da je za gimnazijce poleg šolske lektire pri latinščini, grščini in nemščini obvezna tudi zasebna lektira, ki so jo morali učitelji posebej kontrolirati; to je glede na prejšnje stanje, ko je bila zasebna lektira zgolj prostovoljno dopolnilo šolskega pouka, pomenilo še dodatno obremenitev, kar je vse pogosteje puščalo posledice na zdravju dijakov. Starši, učitelji in zdravniki so se zaradi negativnih posledic šolskega sistema pritožili, vendar je državna šolska uprava krivdo za težave pripisovala staršem, ki pošiljajo v gimnazijo duševno in telesno pre-slabo pripravljene otroke, in učiteljem, ki uporabljajo napačne metode in pretiravajo pri zahtevah svojih strok.⁵³

Usihanje navdušenja za neohumanistične ideale je bilo vidno tudi v sami filologiji; medtem ko so v Berlinu Wolf in za njim njegovi nasledniki (zlasti Philipp August Böckh (1785–1867) in Karl Otfried Müller (1797–1840)) zagovarjali realno filološko usmeritev in historično-antikvarni pristop k obravnavi antike, se je v Leipzigu pod vodstvom Johanna Gottfrieda Jacoba Hermanna oblikovala gramatično-kritična filološka šola, ki je nasproti realistično-humanistični smeri začela uveljavljati formalistično filologijo. Hermanna, ki je od l. 1803 deloval kot redni profesor na leipziški univerzi, neohumanistična miselnost s svojim pristopom k obravnavi antike ni pritegnila, saj so neohumanisti filološko-kritični pristop precej zanemarili; bil je mnenja, da je natančno poznavanje grškega in latinskega jezika edina pot do razumevanja antičnega sveta, zato je kot klasični filolog svojo dejavnost usmeril v jezikovne in literarne pojave, na slovnico in sama antična besedila. Glavni cilj vaj v njegovem seminarju in glavna naloga njegove filološke šole je postala formalna in kritična obravnavanje antičnih piscev, razlaga težjih odlomkov ter korigiranje dvomljivih odlomkov v antičnih tekstih.⁵⁴ Njegov pristop so povzeli tudi njegovi učenci, med katerimi izstopa reformator bavarskega šolstva, »vzgojitelj Bavarske« (*tutor Bavariae*) Friedrich Wilhelm Thiersch (1784–1860). Thiersch, ki se je pri reformah šolstva na Bavarskem soočal z ostro, celo nasilno opozicijo latinskih šol in učiteljev, ki so poučevali v njih (to so bili večinoma menihi), je v nasprotju s prusko reformo šolstva reformiral v duhu ne prevelike obremenitve. Neohumanistične ideje z uveljavljanjem prvenstveno grštva in grščine, za katere se je ogreval protestantski sever, se v katoliški Bavarski sprva niso uveljavile. Pri pouku klasičnih jezikov je bilo prav zaradi katoliške tradicije težišče na latinščini. Cilj pouka ni bil poglobljanje v duha, ki veje iz nekega dela, ampak – v duhu starega humanizma – privzemanje njegovega stila; cilj je bila praktična raba naučenega (elokvenca); tako je npr. za največji končni dosežek šestošolcev veljala izdelava latinske epske in lirske pesmi. Thiersch se je namesto prisile odločil za metodo navduševanja, kot glavni sredstvi pa si je izbral navajanje na samostojno delo in branje zasebne lektire; za njeno pospeševanje je uvedel pouka proste dneve, ko so učenci izdelovali obsežnejše, prosto izbrane naloge in brali zasebno lektiro.⁵⁵

Dolgo je bila gimnazija edina šola, ki je pripravljala na visoko-

⁵³ Messer (1925), 91–97.

⁵⁴ Bursian (1883), 665–690; 706–970 passim.

⁵⁵ Messer (1925), 98–100.

šolski študij, in edina, ki je z opravljenim maturitetnim izpitom omogočala študij na univerzi; številne latinske šole niso imele pravice do

Philipp August Böckh

Karl Otfried Müller

mature. Gospodarski razvoj, industrializacija, razvoj tehnike in naravoslovja pa so prinašali s sabo spremembe in novosti, ki so zahtevale nove strokovnjake na področju tehničnih in naravoslovnih strok (inženirji, tehniki, trgovci ...). Zato so se latinske šole, ki so bile z dvigom gimnazije potisnjene na obrobje, pod vplivom naštetih sprememb in sprememb na političnem področju začele postopoma osamosvajati in si prizadevati za enakovrednost. Te šole so latinščini bodisi vzele prvenstvo v učnem načrtu ali pa so jo povsem črtale iz njega ter se usmerile k pouku modernih jezikov in naravoslovnih znanosti; ker so podajale predvsem realije, se jih je oprijelo ime realke. Zaradi vedno večjega obiska realk je bila potrebna temeljita reorganizacija; pruska vlada npr. se je njihovi ureditvi z določitvijo predmetnikov, trajanja in maturitetnih zahtev posvetila l. 1832, dobrih 20 let za reformo gimnazije. Realke v prvi polovici 19. stoletja niso konkurirale gimnazijam kot pripravjalnice za univerzo, v drugi polovici pa so zaradi političnega, ekonomskega in gospodarskega razvoja postopoma dosegle enakopravnost z gimnazijami; monopol slednjih so realke strle šele l. 1900.⁵⁶ Revolucionarno leto 1848 je pomenilo prvi korak v tej smeri z omejitvijo pouka klasičnih jezikov v

⁵⁶ Blankertz (1982), 166–167.

prid materinščine, modernih jezikov in naravoslovnih predmetov. Trajnejše posledice je to pustilo v Avstriji, kamor neohumanistične ideje, ki so v Nemčiji v začetku 19. stoletja prežele celoten izobraževalni sistem in dale polet tudi znanosti (zlasti humanističnim vedam), zaradi konzervativne zakonodaje, zakoreninjenosti v sistem latinskih šol in duhovne zaprtosti še 40 let niso mogle prodrati. Reforma v Avstriji je potekala pod vodstvom Hermanna Bonitza, pruskega šolnika in klasičnega filologa, učenca obeh najvidnejših filologov svojega časa, Johanna Gottfrieda Jacoba Hermanna (Leipzig) in Philippa Augusta Böckha (Berlin); ta je prenovu v duhu ideala splošne

Johann Gottfried Jacob Hermann

Friedrich Wilhelm Thiersch

izobrazbe zasnoval na osnovi pruskega modela, ki ga je ob sodelovanju s Franzem Exnerjem ustrezno prilagodil. Prav zato je avstrijsko šolstvo tudi potem, ko je po marčni revoluciji prišlo pod nemškim vplivom in z delom nemških pedagogov do temeljite prenove, časovno razliko le počasi zmanjševalo in se le počasi osvobajalo nemškega vpliva.⁵⁷

⁵⁷ Protner (2000), 21; Messer (1925), 103.

2

KLASIČNI JEZIKI V AVSTRIJSKEM ŠOLSTVU V OBDOBJU 1848–1918

ŠOLSKA REFORMA LETA 1849

Prvi znanilec sprememb na področju šolstva v marčni dobi je bila ukinitev dvorne študijske komisije 23. marca 1848. Tedanji prosvetni minister Sommaruga je vse sile takoj usmeril v prepotrebno reformo; ustanovil je posebno osemčlansko komisijo za pripravo reforme šolstva, v kateri sta bila tudi P. J. Šafařík (njegovo članstvo v tej komisiji je pomembno za slovanske narode) in Franz Exner, ki je pri preoblikovanju avstrijskega šolstva odigral eno vodilnih vlog. Komisija je svoje delo opravila v mesecu in pol in kot rezultat objavila *Osnutek temeljnih načel javnega pouka v Avstriji (Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtswesens in Österreich)*, ki je bil objavljen v dnevnem časopisu.¹ Exner, takrat ministrski svetnik, je delo usmeril v prenovo srednjega šolstva. Skupaj s svojimi ožjimi sodelavci (Enk, Podlaha, Lesar) je najprej izoblikoval provizorična navodila za izboljšanje stanja v gimnazijskem šolstvu za l. 1849.² K sodelovanju je l. 1849 pritegnil tedaj 28-letnega Prusa Hermanna Bonitza, ki ga je spoznal l. 1842 na potovanju, in ta je še isto leto prevzel katedro za klasično filologijo na dunajski univerzi. Skupaj sta oblikovala temeljni dokument, ki je uresničil vsa predlagana provizorična navodila in je za skoraj sedemdeset let postavil temelje ureditvi avstrijskega srednjega šolstva: *Osnutek organizacije gimnazij in realk v Avstriji (Entwurf der Organisation der*

¹ WZ 18.–21. Juli 1848, 15; Ostanek (1964), 400–401.

² V začasnih navodilih je bila predvidena uvedba predmetnih učiteljev, sprememba gimnazij iz »latinskih šol« v splošnoizobraževalne ustanove, združitev licejev z gimnazijo v osemletno gimnazijo, uvedba naravoslovnih predmetov in večji poudarek nemškemu jezikoslovju, večji poudarek pouku matematike in geografije, priporočena pa je bila tudi uvedba modernih jezikov, stenografije, risanja, petja in telovadbe. Za klasične jezike je bila pomembna odprava latinščine kot pogovornega jezika, uvedba latinske in grške lektire ter predlog prof. Enka o ustanovitvi filološkega seminarja na Dunaju, za vodjo katerega naj bi povabili pruskega profesorja Hermanna Bonitza. Landsteiner (1873), 605–606.

Gymnasien und Realschulen in Österreich, krajše *Organisationsentwurf*),³ ki ga je s cesarsko privolitvijo odobril minister za nauk in bogočastje grof Leo Graf Thun-Hohenstein s posebnim odlokom z dne 15. septembra 1849;⁴ z njim je dobilo avstrijsko šolstvo organizacijsko osnovo, katere temeljna načela so ostala nespremenjena vse do propada avstro-ogrske monarhije.⁵

Glavna novost reorganizacije avstrijskega gimnazijskega šolstva je bilo oblikovanje osemletne gimnazije, ki jo je predvideval že *Osnutek temeljnih načel* (nastala je s priključitvijo dvoletnega filozofskega študija (licejev) šestletnemu gimnazijskemu pouku),⁶ in – po bavarskem vzoru – njena delitev na nižjo in višjo (vsaka po štiri leta), ki sta relativno ločeni in samostojni celoti, a se medsebojno dopolnjujeta; z *Osnutkom organizacije* se je ta zamisel realizirala.⁷ Popolna gimnazija je imela osem razredov, od katerih je vsak trajal po eno leto in se je delila na

- a) nižjo gimnazijo, ki je trajala 4 leta in je bila priprava na višjo gimnazijo, in
- b) višjo gimnazijo, ki je nadaljevala obravnavo snovi nižje z bolj znanstvenim pristopom in je pomenila neposredno pripravljavnico za univerzo.⁸ Po zgledu ureditve gimnazijskega šolstva na Bavarskem

Hermann Bonitz

³ Entwurf (1849); Halma-Schilling (1911), 1–2.

⁴ K.-U.-Min.-Erl. von 15. September 1849, Z. 6467.

⁵ Za natančen oris reforme šolstva gl. Ciperle (1979), 5–48.

⁶ S tem sta bila združena predmarčna gimnazija, katere osrednji predmet je bila latinščina, in filozofski študij, ki je dajal poudarek naravoslovju (Schmidt (1963/66), III, 135–136). S tem je bil filozofski študij (filozofska fakulteta) kot pripravljavnica za vse druge fakultete odpravljen (Schmidt (1964), 42). Tako smo Slovenci po več kot stoletnem obstoju izgubili višje šolstvo z izjemo bogoslovja (Ciperle (1979), 17).

⁷ Takšna delitev je imela svoje administrativne in pedagoške razloge. Če naj nižja gimnazija daje neko zaključeno splošno izobrazbo in usposablja za poklice v vsakdanjem življenju, mora biti samostojna upravna enota (Entwurf (1849), 15); ta razlog je odpadel z ustanavljanjem poklicnih šol. Glavni pedagoški razlog pa je bilo didaktično prilagajanje duševnim zmožnostim različnih starosti (Entwurf (1849), 3).

⁸ Z delitvijo se je skušal šolski sistem prilagajati umskim zmožnostim učencev

Osnutek organizacije gimnazij in realk v Avstriji (1849)

samo višja gimnazija brez nižje ni mogla obstajati, samo nižja gimnazija pa je lahko obstajala tam, kjer bodisi ni bilo potrebe po popolni gimnaziji bodisi njeno oblikovanje zaradi pomanjkanja sredstev ni bilo mogoče; lahko je bila povezana tudi z meščansko šolo ali nižjo realko, s čimer je bil tudi tistim, ki šolanja niso nameravali nadaljevati na višji gimnaziji, omogočen zaključen šolski kurz.⁹ Namen gimnazije, ki je bila do reorganizacije po svojem bistvu latinska šola, je bil dvojen: nudila je višjo splošno izobrazbo (osnova zanjo sta bila oba klasična jezika in njuni književnosti), bila pa je tudi priprava na univerzitetni študij.¹⁰ Med osmimi glavnimi predmeti v novem gimnazijskem predmetniku¹¹ sta oba klasična jezika tvorila njegovo ogrodje; od skupno 186 tedenskih ur v

vseh osmih gimnazijskih razredih jima je bilo odmerjenih 75 ur (40 % vseh tedenskih ur). Latinščino so se dijaki začeli učiti že v

glede na različno starost, s tem pa je tudi poudarjal pomen stopenjskega pouka, ki je gradil na pridobivanju osnov na nižji stopnji ter povezovanju in dopolnjevanju na višji. Bonitz (1858a), 103–106.

⁹ Entwurf (1849), 15, § 7; Paulsen (1921), 483. Glede uveljavljanja reformiranega šolskega sistema na slovenskih srednjih šolah gl. Schmidt (1963/66), III, 136–140.

¹⁰ Entwurf (1849), 14–15, § 1–7; Halma-Schilling (1911), 3–4.

¹¹ Verouk, latinščina, grščina, materinščina, geografija in zgodovina, matematika, prirodopis in fizika, filozofska propedeutika. Živi jeziki (dijaki so se lahko učili tudi deželni jezik), risanje, petje in telovadba so bili vključeni v predmetnik posameznih gimnazij po potrebi (Entwurf (1849), 20, § 18). Avstrijski gimnazijski tip, kot sta ga zasnovala Bonitz in Exner, je sicer še vedno ohranjal ideal neohumanistične gimnazije, vendar je v nasprotju z njo gimnazijskemu pouku dal dva temelja: humanističnega (jezikovno-historičnega) in naravoslovno-matematičnega. Kljub temu da so humanistični predmeti s klasičnima jezikoma na čelu bili še vedno torzo predmetnika gimnazije, je bil gimnazijski pouk zasnovan na enakovrednosti humanističnih predmetov na eni ter naravoslovnih predmetov in matematike na drugi strani, s čimer je bil izpolnjen namen gimnazije kot splošnoizobraževalne ustanove (prim. tudi Entwurf (1849), 7–8). Avstrijski zgled so posnemali tudi v Nemčiji; po avstrijskem vzoru je Herman Bonitz l. 1882 reorganiziral še prusko šolstvo.

prvem gimnazijskem razredu, grščino pa v tretjem; s tem je bil olajšan pristop k učenju grščine, ker se je dijak v dveh letih pouka latinščine seznanil z osnovnimi slovničnimi pravili, pristopi in slovnično terminologijo, ki jih je lahko apliciral na grščino. Predmetnik, kot ga je za klasične jezike določal *Osnutek organizacije* (število ur/teden):¹²

a) latinščina

razred	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	skupaj
latinščina	8	6	5	6	6	6	5	5	47

b) grščina

razred	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	skupaj
grščina	–	–	5	4	4	4	5	6	28

Latinščina, ki je izgubila svoj privilegirani status (starega cilja pouka latinščine, spretnosti v latinskem izražanju, ni bilo več), in grščina sta bili brezpogojno obvezna učna predmeta. Latinščine ni mogel biti oproščen noben dijak, učenja grščine v III. in IV. razredu pa so lahko bili oproščeni samo tisti dijaki nižje gimnazije, ki niso nameravali prestopiti na višjo gimnazijo; oprostitev pouka grščine je moral odobriti deželni šolski svetnik na posebno prošnjo, o kateri se je moral izreči tudi učiteljski zbor.¹³ Dijaki, ki so hoteli postati farmacevti, niso mogli biti oproščeni pouka grščine zaradi številnih iz grščine povzetih farmacevtskih izrazov, ki so jih morali pravilno izgovarjati in razumeti; pogoj za študij farmacije je bilo končanih šest razredov gimnazije.¹⁴

Vrhunec osemletnega gimnazijskega kurza je bila gimnazijska matura, katere namen ni bil poznavanje celotne gimnazijske snovi, ampak dokaz duhovne zrelosti in zmožnosti za univerzitetni študij; s pridobitvijo maturitetnega spričevala je bila abiturientom odprta pot na univerzo.¹⁵ Po določilih *Osnutka organizacije* je pisni del mature pri klasičnih jezikih obsegal:

¹² Entwurf (1849), 22–28; Baumeister (1897), 272.

¹³ Entwurf (1849), 20, § 19. V nekaterih deželah (npr. na Češkem in Spodnjem Avstrijskem) je bil dijak lahko oproščen pouka grščine samo, če so njegovi starši ali skrbniki sami izrecno izjavili, da dijak zagotovo ne namerava prestopiti na višjo gimnazijo. K.-U.-Min.-Erl. v. 12. März 1850, Z. 1660. Glede virov gl. Halma-Schilling (1911), 20.

¹⁴ Min.-Schr. v. 15. Juni 1850, Z. 4333; Entwurf (1849), § 19; Halma-Schilling (1911), 19.

¹⁵ Ciperle (1994), 108.

- a) prevod iz latinščine (2 uri),
- b) prevod iz grščine (3 ure) in
- c) prevod v latinščino (3 ure).¹⁶

Odlomki za prevoda iz latinščine in grščine so bili izbrani iz še neprebranih pasusov težjih piscev, ki so bili vključeni v redno lektiro; pri prevajanju so dijaki lahko uporabljali slovarje, izbrana besedila oz. izdaje, iz katerih so bili izbrani teksti, pa niso smele vključevati nobenih opomb ali prevoda. Za prevod v latinščino je bil izbran vsebinsko primeren odlomek v nemščini (uporaba pomagal ni bila dovoljena), pri prevajanju pa je moral dijak pokazati slovnično znanje in spretnost pri izražanju v latinščini glede na materinščino.

Ustni del mature je obsegal:

- a) književnost materinščine,
- b) latinski jezik in književnost,
- c) grški jezik in književnost,
- č) zgodovino in geografijo,
- d) matematiko ter
- e) naravoslovje in fiziko.

Ustni del mature so učenci opravljali v prvih 4 tednih po začetku novega šolskega leta ob navzočnosti in pod vodstvom deželnega šolskega inšpektorja. Pri ustnem izpitu iz latinščine je moral kandidat: a) z vsebinskega in oblikovnega vidika poznati pisce, katerih dela so brali na gimnaziji, in b) biti zmožen po krajši pripravi prevesti lažji odlomek iz enega od prebranih piscev ter ga slovnično in vsebinsko pojasniti. Pri branju odlomka je moral upoštevati pravila latinske prozodije ali metrike (odvisno, ali je šlo za prozni ali pesniški odlomek). Enaka pravila so bila določena tudi za ustni izpit iz grščine; če je izbrani odlomek vseboval redkejšje besede, so jih izpraševalci kandidatu posebej navedli.¹⁷ Prva matura je bila že ob koncu šolskega leta 1848/49.

Kot pomemben pripomoček pri uresničevanju srednješolske reforme je ministrstvo za uk in bogočastje začelo l. 1850 na Bonitzovo pobudo izdajati posebno publikacijo *Revija za avstrijske gimnazije* (*Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien*, krajše ZföG), ki je nastala po vzoru nemške *Zeitschrift für das Gymnasialwesen* (ustanovljena 1847 v Berlinu). Revija je postala ne le osrednja pedagoška, ampak tudi znanstvena revija, zlasti za področje humanistike; spremljala je raz-

¹⁶ Pisni del je obsegal še spis v materinščini in matematično nalogo.

¹⁷ Entwurf (1849), 64–72, § 78–84, 4.

voj na področju humanističnih in naravoslovnih znanosti, gimnazijske metodike in specialnih didaktik, vseskozi pa je spremljala tudi izhajanje gimnazijskih učbenikov, učnih pripomočkov, knjig in gimnazijskih izvestij ter s kritičnimi predstavitvami in recenzijami obveščala o njih. Uredništvo revije na čelu s Hermannom Bonitzem je vseskozi budno spremljalo vse dogodke, povezane z gimnazijskim šolstvom, in nanje tudi takoj reagiralo; le tako so lahko tvorci reforme v prvih 15 letih po njej uspešno zavračali vse kritike in napade.¹⁸ Za zgodovino šolstva tega obdobja so pomembna tudi gimnazijska letna poročila (izvestja), ki so jih začele gimnazije izdajati po reformi in so nadomestila v latinščini pisane predstavitve o uspehu učencev (*Juventus*). Izvestja so z razpravami, ki so jih vsako leto pisali gimnazijski učitelji, z aktualnimi prispevki (zgodovina posameznih učnih zavodov, vladarske obletnice ipd.), s podatki o učnem osebju, o predmetniku, o materialnem in finančnem stanju zavodov, o uspehih dijakov, o spremembah učnega načrta, o disciplinskih ukrepih itd. eden od najpomembnejših virov za raziskovanje šolske zgodovine tega obdobja. Vsako leto sta bila v izvestjih objavljena tudi seznam učbenikov, ki jih je učiteljski zbor izbral za tekoče šolsko leto, in seznam predvidene šolske lektire. Z vidika klasičnih jezikov so izvestja pomembna tudi zato, ker najdemo v njih prve obsežnejše znanstvene in strokovne članke s področja klasične filologije (nekateri med njimi so pisani tudi v slovenščini).¹⁹

Ob reformi avstrijsko gimnazijsko šolstvo ni imelo na voljo ustreznih učbenikov; metodološko in vsebinsko zastareli učbeniki se niso mogli primerjati z dosežki učbeniške produkcije v Nemčiji, zato je ministrstvo priporočalo uporabo tujih (nemških) in spodbujalo domače avtorje k pisanju, l. 1850 pa je, da bi s spodbujanjem konkurenčnosti dvignilo kvaliteto, odpravilo monopol cesarsko-kraljeve Zaloge šolskih knjig na Dunaju (l. 1772 jo je ustanovila Marija Terezija); s tem sta založništvo in prodaja učbenikov za gimnazije in realke postala stvar splošnega knjigotrštva.²⁰ *Osnutek organizacije* ni predpisoval učbenikov za srednjo šolo, ampak jih je le priporočal; na voljo je bilo več učbenikov, odločitev, kateri bo v rabi na posameznem

¹⁸ Paulsen (1921) 483; Engelbrecht (1986), 149.

¹⁹ Za popoln seznam člankov s področja klasične filologije, objavljenih v gimnazijskih izvestjih gl. Priloga 3. Prim. tudi Pavlič (1967).

²⁰ Ostanek (1964), 406–407; Ciperle (1979), 32; Ciperle (1984), 319–320; Engelbrecht (1986), 149. Za tiskarje in knjigarnarje na Slovenskem izdajanje slovenskih učbenikov ni bilo aktualno iz povsem ekonomskih razlogov; to se je spremenilo šele z uvedbo slovenskih vzporednic na nižjih gimnazijah v začetku sedemdesetih let 19. stoletja.

srednješolskem zavodu, pa je bila prepuščena učiteljskemu zboru.²¹ Učbenike je potrjevalo ministrstvo. Nobenega predmeta ni bilo dovoljeno poučevati brez uporabe zanj aprobiranega učbenika, ki je moral izpolnjevati dva pogoja:

- a) moral je biti prilagojen zahtevam predpisanega učnega načrta, in
- b) vsebovati in poudarjati je moral vse, kar so morali učenci dobro poznati, (podatki, ki so bili glede na učni načrt postranskega pomena, so bili prepuščeni učiteljevi dopolnitvi ali postavljeni v ozadje). Če izbrani učbenik ni ustrezal zahtevam pouka, je lahko učitelj v soglasju z učiteljskim zborom izbral drug učbenik.²²

BONITZEVA DOBA (1850–1867)

Pomembne spremembe je prineslo revolucionarno leto tudi na področju univerzitetnega pouka klasičnih jezikov, kjer so tako kot pri reformi srednješolskega pouka odigrali vodilno vlogo Nemci.²³ Hermann Bonitz, soustvarjalec avstrijske šolske reforme, je bil obenem tudi prvi predavatelj in predstojnik dunajske katedre za klasično filologijo; vodil jo je 18 let (od 1849 do 1867), pod njegovim vodstvom pa je postala osrednji humanistično-filološki seminar, ki je vzgajal znanstveno izobraženi kader gimnazijskih učiteljev. Bonitz, ki je predaval grški jezik in književnost ter grško starinoslovje in zgodovino grške filozofije, Janez Trdina v svojih *Spominih* opisuje kot odličnega pedagoga in grecista, ki je grščino znal približati študentom, imel pa je – po Trdinovem mnenju – tri slabosti: preveč pozornosti je posvečal jezikovni interpretaciji (menda je zanemarjal realije), ni bil primerjalni jezikoslovec (znal je samo nemško, grško in latinsko), bil pa je tudi sovražno nastrojen do Slovanov, kar so na svoji koži občutile prve generacije slovenskih filologov, ki so se šolale pri njem (Trdina, Valjavec, Žepič ...).²⁴

²¹ Glede učbenikov za klasične jezike gl. Entwurf (1849), 107–119.

²² Entwurf (1849), 41–42, § 54.

²³ Združitev predmarčnih filozofskih študij z gimnazijo je omogočila nastanek drugim fakultetam enakopravne filozofske fakultete, ki je skrbela za strokovno usposabljanje gimnazijskih učiteljev in s tem zagotavljala kakovost pouka na gimnazijah (Schmidt (1963/66), III, 136).

²⁴ Trdina (1946), 18–22, 39. Trdinove ocene moramo jemati s pridržkom, saj so njegovi *Spomini* pisano izrazito subjektivno in jih ne moremo imeti za neoporečen vir; na to kaže tudi dejstvo, da je Trdina ocene sodobnikov ob redigiranju svojih *Spominov* večkrat sam popravil, omilil ali označil kot pregrebe ali neutemeljene.

Prvi predavatelj za latinski jezik in književnost, Prus Carl Joseph Grysar, je bil menda pravo Bonitzevo nasprotje: slab in neučinkovit pedagog in zgolj povprečen latinec.²⁵ Kljub temu je njuno delo v primerjavi s stanjem pred l. 1848 pomenilo bistven napredek. Tako je npr. študij latinske filologije l. 1828 trajal 2 leti in je obsegal v I. in II. razredu po štiri ure tedensko.²⁶ Po Bonitzevem in Grysarjevem prevzemu filološkega seminarja se je način študija precej spremenil: l. 1851 je študij grščine vključeval devet tedenskih ur (literarna zgodovina 3, grški seminar 3, grške vaje 3), študij latinščine pa sedem tedenskih ur (slovična predavanja in vaje 3, zgodovina filologije (nekakšen uvod v študij klasične filologije) 2, latinski seminar 2).²⁷ Oba predavatelja sta se

Janez Trdina

vključevala tudi v oblikovanje gimnazijskega pouka; Bonitz kot teoretik in branilec reformnih ukrepov, ki sta jih zasnovala skupaj z Exnerjem, Grysar, ki pri reformi sami neposredno ni sodeloval, pa kot izdajatelj učbenikov in izborov besedil (Livij, Ovidij, Horacij),²⁸ ki so jih uporabljali pri gimnazijskem pouku. Postopoma so iz njunega seminarja izšli avstrijski univerzitetni učitelji, ki so prevzemali poučevanje na univerzi; ob tesni navezavi in sodelovanju z nemško filologijo, ki je imela na področju znanstveno-strokovnega dela in razvoja specialne didaktike klasičnih jezikov večdesetletno prednost, se je avstrijska filologija v naslednjih petdesetih letih na vseh omenjenih področjih postavila na noge. Postopoma se je oblikovala avstrijska filološka šola, katere predstavniki so se uveljavljali tudi izven meja svoje države; hkrati z njo se je v skladu s specifikami avstrij-

²⁵ Trdina (1946), 22–23, 27, 29.

²⁶ *Taschenbuch der Wiener Universität für das Jahr 1828*. Wien 1828. Predavatelja: prof. Franz Ficker in suplent Ignatz Kron.

²⁷ *Oeffentliche Vorlesungen an der k.k. Universität zu Wien in Winter-Semester 1850/51*. Wien 1851. Približen vpogled v vsebino študija nam ponujajo ohranjeni Stritarjevi zapiski Bonitzevih predavanj (AS 1012 – Josip Stritar). Ohranjenih je 5 zvežčičev z zapiski predavanj (vsako predavanje je datirano) iz let 1857 in 1858 in sicer iz grške literarne zgodovine (grška lirika) in grške književnosti (grška dramatika).

²⁸ Gl. Priloga 2.

skega šolstva razvijala tudi specialna didaktika latinščine in grščine, ki je izhajala iz nemške in se vseskozi tesno naslanjala nanjo. Rezultati dela avstrijskih strokovnjakov didaktikov so se kazali v vse pogostejših spremembah pouka klasičnih jezikov (te so določala ministrska *Navodila (Instructionen)*, ki so izhajala skupaj z učnimi načrti), v izdajanju avstrijskih učbenikov in učnih pripomočkov, ki so se uveljavljali tudi v Nemčiji, ter v vse pogostejših delih s področja specialne didaktike, ki so obravnavala tudi najmanjše podrobnosti gimnazijskega pouka klasičnih jezikov. Seminar za klasično filologijo na dunajski univerzi je leta 1900 štel 14 predavateljev (med njimi nekatera slavna imena, npr. Theodor Gomperz, Paul Kretschmer, Edmund Hauler, Hans von Arnim), ki so imeli 30 predavanj, seminarjev in proseminarjev v skupnem obsegu 50 ur.²⁹

Bonitz je reorganizacijo srednjega šolstva, ki jo je zasnoval skupaj z Exnerjem, pripravil na osnovi izkušenj nemškega srednjega šolstva, ki se je v času, ko je avstrijsko šolstvo doživljalo temeljiti prerod, ukvarjalo z vprašanji korenitega reformiranja šolskega sistema, kar se je izražalo v številnih konferencah o šolstvu. Med njimi je bila zaradi močnega vpliva na šolstvo drugod po Nemčiji posebej pomembna pruska šolska konferenca v Berlinu od 16. aprila do 14. maja 1849. Glavni problemi, s katerimi so se ukvarjali udeleženci konference, so bili:

- a) preobremenitev učencev,
- b) spremembe pri maturi, zlasti njena posodobitev (matura na pruskih gimnazijah je potekala npr. po pravilniku iz l. 1834), in
- c) razmerje in pomen klasičnih jezikov in naravoslovno-matematičnih predmetov, ki jim niso pripisovali tolikšnega pomena kot v avstrijskem šolstvu.

Obravnavo te problematike so narekovali razvoj naravoslovnih znanosti in vse glasnejše zahteve po enakopravnejšem položaju in razmerju naravoslovja in humanistike v predmetniku. Osnovni motiv, ki je usmerjal delo pruske konference, je bila uskladitev in prilagoditev učnih načrtov srednješolskih ustanov, s katero bi učence razbremenili in jim olajšali prehod na univerzitetni študij.³⁰ Sklepi te konference so imeli velik vpliv na reformiranje avstrijskega šolstva. Enako kot avstrijska

²⁹ *Öffentliche Vorlesungen an der k.k. Universität zu Wien im Winter-Semester 1900/1.* Wien 1900.

³⁰ V Avstriji so si z reformo pod vodstvom Prusa prizadevali doseči ideal vsesplošne izobrazbe, ki je v pruskem šolstvu prevladoval od rojstva klasične gimnazije naprej; v Prusiji pa so si od l. 1840 zaradi naštetih razlogov prizadevali izogniti se vsestranskosti. Paulsen (1921), 486.

gimnazija je bila tudi pruska razdeljena na dva dela, vendar je v nasprotju s prenovljenim avstrijskim gimnazijskim sistemom pruski gimnazijski pouk trajal devet let in je bil razdeljen na šest razredov: tri nižje (Sexta (VI.), Quinta (V.), Quarta (IV.)), ki so trajali po eno leto, in tri višje (Tertia (III.), Secunda (II.), Prima (I.)), ki so trajali po dve leti. Klasičnim jezikom (latinščino so se fakultativno učili tudi na nekaterih višjih meščanskih šolah in realkah) je bilo odmerjenih več ur kot v Avstriji (število ur/teden):

a) latinščina:

razred	VI.	V.	IV.	III.	II.	I.
št. ur	8	8	8	10	10	8

b) grščina:

razred	VI.	V.	IV.	III.	II.	I.
št. ur	–	–	5	6	6	6

Berlinska konferenca je prinesla nekaj novosti: uvedli so osemletno šolanje (četrti razred (Tertia) je postal enoleten), zmanjšano je bilo število tedenskih ur klasičnih jezikov (latinščina: VI. 6, V. 6, IV. 6, III. 8, II. 8, I. 8; grščina: III. 6, II. 6, I. 6) ter povečano število ur naravoslovnih predmetov. Delitev na nižjo in višjo stopnjo je ostala nespremenjena, prav tako učni cilji.³¹ Te spremembe so bile vidne tudi pri oblikovanju avstrijskega srednjega šolstva (delitev na višjo in nižjo gimnazijo, podobnost učnih ciljev), vendar z eno bistveno razliko: s spremenjenim pruskim *Osnutkom organizacije* je nižja gimnazija postala osnova za obe vrsti šol, tako za gimnazije kot realke, medtem ko je avstrijski sistem od samega začetka šolanja za gimnazije in realke predvideval povsem ločeno pot.

Precej skupnih točk kaže Bonitzeva organizacija avstrijskega gimnazijskega šolstva tudi z bavarsko, v šolskem l. 1854/55 revidirano ureditvijo gimnazijskega šolstva. Tudi Bavarska je imela osemletno gimnazijo, ki se je delila na štiri nižje in štiri višje razrede: nižje razrede so imenovali »latinska šola«, višje pa »gimnazija«. Klasičnim jezikom je bilo odmerjenih nekaj več ur kot v Avstriji (število ur/teden):

a) latinščina:

razred	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	skupaj
št. ur	10	10	8	8	7	7	6	6	62

³¹ Bonitz (1850), 3–8, 18–16.

b) grščina:

razred	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	skupaj
št. ur	–	–	5	5	6	6	5	5	32

Učni cilji latinske šole in gimnazije pri pouku klasičnih jezikov se precej ujemajo z učnimi cilji avstrijske nižje in višje gimnazije, prav tako pristop k pouku, specialna didaktika in izbor lektire (izbor avtorjev je na Bavarskem nekoliko večji kot v Avstriji, pa tudi porazdelitev po posameznih razredih je nekoliko drugačna). Glavna razlika med obema sistemoma je v tem, da avstrijski sistem po vzoru ureditve pruskega gimnazijskega šolstva sicer posega po jezikih (klasičnih jezikih in njihovih literaturah ter materinščini) kot glavnem sredstvu za doseg višje splošne izobrazbe, vendar pa kot bistveni del splošne izobrazbe obenem enakovredno upošteva tudi naravoslovne znanosti in matematiko, medtem ko sta v bavarskem sistemu latinščina in grščina izključni cilj in naloga gimnazijskega pouka.³²

Začetek je bil obetaven; prehod k dokončnemu preoblikovanju gimnazij, kot ga je določal *Osnutek organizacije*, so določali provizorični učni načrti v letih 1851, 1852, 1853 in 1854–1856.³³ Vendar so se kmalu začeli oglašati nasprotniki s pritožbami o neprimernosti šolskega sistema, ki naj bi bil zgolj kopija pruskega,³⁴ o preobremenitvi učencev in previsokih zahtevah za povprečne učence, o težki maturi in pomanjkljivem znanju latinščine.³⁵ Kar zadeva klasične jezike, je zanimivo, da je bil očitek namenjen latinščini in ne – kakor kasneje – grščini, če odštejemo očitek glede prevelikega števila odmerjenih ji ur. Glavni očitek na račun latinščine je bil, da znanje latinščine v novem sistemu ne dosega znanja v predmarčni dobi; zaradi preobremenjevanja pri drugih predmetih naj bi bili dosežki nezadostni, nižja gimnazija naj bi slovnice in besedišča ne utrjevala v zadostni meri, zato naj bi lektira v višji gimnaziji ne mogla dosegati zahtevanega uspeha. Krivdo za to so kritiki pripisovali tudi manjšemu številu ur, novim učbenikom, novim učnim metodam in sistemu izobraževanja učiteljev. Nobena od pritožb ni vzdržala, saj so Bonitz in njegovi sodelavci sistematično spremljali vse kritike in v *ZföG* in časopisju branili reformne ukrepe. Latinščini je bilo res odmerjenih manj ur kot pred reformo, vendar če se odštejejo ure, ki v predmarčnem šolskem sistemu niso bile namenjene jezikovnemu pouku (spoznavanje

³² Bonitz (1854), 351–362, 382–388.

³³ Landsteiner (1873), 606.

³⁴ Bonitz (1858a), 101.

³⁵ Engelbrecht (1986), 150; Paulsen (1921), 486.

starožitnosti, stilistika, mitologija, branje nemških primerov, kar sta v reformnem sistemu prevzeli zgodovina in nemščina), je razlika glede na *Osnutek organizacije* znašala največ eno do dve uri tedensko, tako v gramatikalnih kot tudi humanitetnih razredih. Kritika učbenikov je bila brezpredmetna; nemški učbeniki, ki so jih uporabljali v poreformnem obdobju, so bili na kvalitativno neprimerljivo višjem nivoju kot sočasni avstrijski učbeniki, še zlasti slovnice, nastale na osnovi spoznanj primerjalnega jezikoslovja in filologije (pri latinščini je bila najbolj uporabljana Zumptova slovnica, pri grščini sprva Kühnerjeva, po l. 1852 Curtiusova).³⁶ Z vidika specialne didaktike je bila kritika neupravičena tako pri slovnичnem pouku (še posebej pri stilistiki zaradi številnih germanizmov, ki so se vtihotapili v starejše učbenike) kot tudi pri lektiri. Pouk je bil prilagojen novim učnim ciljem, ki jih je uveljavil *Osnutek organizacije*, oblikovanje posameznika kot samostojne osebnosti ob vzorih, ki jih dajeta obe antični književnosti, ter pridobivanje splošne izobrazbe sta nadomestila pragmatizem, ki je zaznamoval pouk latinskega jezika v predmarčnem šolstvu. Gimnazija ni bila več latinska šola, ampak splošnoizobraževalna ustanova, katere cilj ni bil več tekoče izražanje in pisanje v latinščini; ti dve spretnosti po mnenju reformistov nista mogli biti nadomestilo za izgubo časa, nujno potrebnega zanju, in za zanesljivo prevajanje v materinščino. V novem sistemu se je položaj klasičnih jezikov spremenil; latinščina in grščina nista bila več središče pouka, ampak njegov glavni segment, ob katerem so bile enakovredno zastopane naravoslovne vede. Poudarek ni bil na posameznem učnem predmetu, ampak na vsestranski izobrazbi in oblikovanju duševnih moči; za dosego tega je vsak del pouka prispeval svoje, zato je moral biti zadostno zastopan. Pomembno vlogo sta odigrala tudi sistem strokovnih (predmetnih) učiteljev in reorganizacija univerzitetnega študija z ustanovitvijo filološkega seminarja.³⁷ Ob tem je treba upoštevati tudi dvojnost avstrijskih gimnazij, ki so šolale po eni strani bodoče univerzitetne študente, po drugi strani pa dajale zaključeno izobrazbo velikemu številu tistih, ki so si hoteli pridobiti osnovno splošno izobrazbo in niso nameravali nadaljevati šolanja na univerzi (nižji uradniki ipd.). Zlasti za slednje je bil za pridobitev splošne izobrazbe pomemben tudi delež naravoslovnih predmetov in matematike. Prav zato je Bonitz vedno opozarjal na pretirano poudarjanje pomena latinščine in povečevanje kvote njej namenjenih ur.³⁸

³⁶ Gl. Priloga 2.

³⁷ Prim. tudi Hochegger (1854), 846–864.

³⁸ Prim. Bonitz (1858a), *passim*.

Leta 1854 je cesar Franc Jožef I. podprl reformna prizadevanja ministra Thuna in reformistov na čelu z Bonitzem ter 9. decembra 1854 razglasil reformo srednjega šolstva *de facto* in *de iure* za dokončno.³⁹ Razglas je pomemben tudi zaradi določila, da mora pouk vedno in povsod potekati v maternem jeziku učencev, s čimer je skušal pomiriti vse glasnejše proteste in zahteve narodov monarhije po šolanju v materinščini.⁴⁰ S tem sta bila tudi zakonsko uveljavljena § 16 *Osnutka temeljnih načel* in § 17 *Osnutka organizacije*,⁴¹ ki je določal, da je lahko – kar je bilo pri nacionalni in jezikovni raznolikosti avstro-ogrske monarhije še posebej aktualno – vsak deželni jezik učni jezik in da se je treba pri izbiri učnega jezika ravnati glede na potrebe prebivalstva, ki tvori večino na posameznem učnem zavodu; na eni gimnaziji sta bila lahko tudi dva učna jezika. Za slovenske srednje šole razglas ni pomenil nič posebnega; ocena Ivana Prijatelja, da »je bila slovenska srednja šola še večja pastorka kot osnovna šola«,⁴² povsem drži, in četudi bi bilo prosvetno ministrstvo pripravljeno v slovenskem srednjem šolstvu uveljaviti določila razglasa in *Osnutka organizacije*, tega ni bilo mogoče uresničiti med drugim tudi zato, ker ni bil izpolnjen eden od pglavitnih pogojev, ki jih je ministrstvo zahtevalo: ni bilo slovenskih učnih knjig. Opirajoč se na ta izgovor je prosvetno ministrstvo zavlačevalo uvedbo popolne slovenske gimnazije (z izjemo škofijske zasebne gimnazije v Šentvidu nad Ljubljano) vse do konca monarhije.

Isti razglas je tudi določal, naj se posebna pozornost posveti izobraževanju na področju latinščine in filozofske propedeutike, predlagal je nekatere spremembe v gimnazijskem predmetniku in za l. 1858 predvidel ustanovitev posebne komisije, ki naj bi preverila učinke tedanje gimnazijske usmeritve in predlagala morebitne izboljšave. Iz samega razglasa ni povsem razvidno, ali je šlo za kritiko pouka latinščine. Bonitz sam je v svoji obsežni interpretaciji omenjenega razglasa med vrsticami namignil na vpliv cerkvenih stanov.⁴³ Reakciji cerkve in njenemu vmešavanju v šolstvo se ne gre čuditi, če upoštevamo tri dejstva:

a) da je neohumanizem našel svoj vzgojni in izobrazbeni ideal v poganski antiki (in s tem potisnil krščanstvo ob stran),

³⁹ R.-G.-Bl. 1854, Nr. 315.

⁴⁰ Baumeister (1897), 248–249; Ostanek (1964), 400–401; Lončar (1898).

⁴¹ Entwurf (1849), 19 (§ 17.)

⁴² Prijatelj (1938/39), I 73.

⁴³ Bonitz (1855a), 128.

- b) da je s favoriziranjem grščine veliko izgubila tudi latinščina kot jezik cerkve in
- c) (kar je bilo še posebej kočljivo) da je na čelu reforme šolstva katoliške Avstrije stal Prus protestantske veroizpovedi.

To ni bil prvi poseg cerkve v tedanje srednje šolstvo; l. 1852 se je v okviru obsežne katoliške akcije porodila ideja, da bi pri gimnazijski lektiri latinski in grški krščanski pisci zamenjali »poganske klasike«, v katerih so cerkveni krogi – tako kot v predmarčni dobi – videli nenehen vir državi nevarne svobodomiselnosti,⁴⁴ kar pa je bil zgolj izgovor in gotovo ne edini vzrok za gonjo proti klasiki in njenim zagovornikom. Pobuda zaradi odločne reakcije Bonitza in njegovih sodelavcev ni uspela.⁴⁵ Tudi l. 1855 sklenjeni konkordat s katoliško cerkvijo je imel sekundaren vpliv na srednje šolstvo: prednost pri imenovanjih za profesorje na gimnazijah in drugih šolah so imeli katoliki (kar je bilo nedvomno naperjeno proti nemškim šolnikom, ki so delovali na področju avstrijskega šolstva; ti so bili večinoma protestanti), pouk je potekal v bolj krščanskem duhu, za uresničevanje slednjega pa so škofijski ordinariati imenovali posebne nadzornike, gimnazijske sekretarje, s čimer se je povečal cerkveni nadzor nad šolami.⁴⁶ Nadzor je bil odpravljen l. 1868 s sprejetjem od liberalnih poslancev predlaganega šolsko-cerkvenega zakona,⁴⁷ ki ga je l. 1870 dopolnil še ministrski odlok o zmanjšanju števila redovnih gimnazij.⁴⁸

Predvidene spremembe v gimnazijskem predmetniku so bile neznatne; povečalo naj bi se skupno število tedenskih ur latinščine s 50 na 51 (1 ura več v VIII. razredu), matematike z 22 na 23 in filozofske propedeutike z 2 na 4, zmanjšalo pa naj bi se število ur prirodopisa (z 11 na 9).⁴⁹ Ker bi njihova uveljavitev ne imela bistvenega vpliva, do njihove realizacije ni prišlo. Člani uredništva ZföG na čelu z Bonitzem so zagovarjali ohranitev reformnih ukrepov v nespremenjeni obliki; v seriji člankov je bilo večkrat poudarjeno, da bi ponovna reorganizacija terjala ogromno dela in sredstev. Dober protiargument zoper napade so bili tudi prvi uspehi reforme: v predmarčnem obdobju je bilo pri prehodu dijakov iz humanitetnih razredov na filozofske študije 30-letno povprečje 42 %, l. 1853 pa je od tistih, ki

⁴⁴ Lang (1872), 746.

⁴⁵ Trdina (1946), II 31–32.

⁴⁶ Paulsen (1921), 486; R.-G.-Bl. 1855, Nr. 195; ZföG 5 (1854), 161–163 (ministrski razglas); Bericht (1873), 11–13.

⁴⁷ Engelbrecht (1986), 151; Bericht (1873), 11–12.

⁴⁸ K.-U.-Min.-Erl. von 1. August 1870; Bericht (1873), 13, 149

⁴⁹ Bonitz (1855b), 367.

so prestopili iz VI. v VII. gimnazijski razred (ki je ustrežal prvemu letu filozofskega študija), maturo uspešno opravilo 52 % dijakov, kar je naletelo na ugoden odziv tudi v očeh javnosti.⁵⁰

Kljub uspešni obrambi reformnih ukrepov je l. 1855 ministrstvo za pomiritev kritik izdalo odlok, s katerim je uvedlo nekatere spremembe v določilih *Osnutka organizacije*: spremembe so zadevale porazdelitev snovi in število tedenskih ur.⁵¹ Spremembe ur pri pouku klasičnih jezikov so bile zanemarljive; pri latinščini se je povečalo število ur v 2. semestru III. razreda, pri grščini pa je ostalo število ur nespremenjeno, le prerazporejene so bile nekoliko drugače po razredih višje gimnazije: V. 5, VI. 5, VII. 4, VIII. 5.⁵² Nekaj določil je bilo vključenih zaradi olajšave pouka: poudarjeno je bilo tesnejše povezovanje lektire in učenja slovnice, zlasti sintakse, dalje pri slovničnem pouku krčitev teorije in omejevanje na najpomembnejše ter prilagajanje obsega in težavnosti učencem, vendar brez prevelikega popuščanja. Bonitz je v odzivu na ta odlok posebej izpostavil vprašanje lektire, njenega obsega in izbora. Po njegovem mnenju so bile pri lektiri zelo škodljive previsoke zahteve, ki so jih profesorji pogosto postavljali svojim učencem, zlasti določanje preobsežnih ter vsebinsko in slovnično prezahtevnih odlomkov za preparacije. To je pri prevajanju in pripravah doma vodilo k uporabi pomožnih sredstev, ki so – tako Bonitz – preprečevala vajo in napredovanje: prevodov, slovarjev, interlinearnih izdaj (kombinacija izvirnega besedila in prevoda; vsaki vrstici izvirnega besedila je sledila vrstica prevoda) in domačih korepeticij; te je označil kot »rakavo rano naših gimnazij«, ki jo je treba sankcionirati. Posebej je opozoril tudi na vsebinski vidik izbora lektire, zlasti pri Platonu v VIII. razredu, v katero naj ne bodo vključeni dialogi, ki obravnavajo ali kakor koli vključujejo tematiko pederastije, najsi jo grajajo ali idealizirajo (*Fajdros, Simpozij, Lizis, Harmid*).⁵³

Leta 1856 je buren odziv strokovne javnosti vzbudil prispevek ravnatelja goriške gimnazije W. J. Menzla v izvestju goriške gimnazije za l. 1855 z naslovom *Kako bi bilo mogoče doseči, da se tako imenovanima mrtvima jezikoma, latinščini in grščini, povrneta življenje in moč? (Quo modo effici possit, ut linguis, quas vocant mortuas, latinae atque graecae, vita sanguisque redeat?)*.⁵⁴ Na Menzlove poglede in predloge glede

⁵⁰ Bonitz (1855a), 122–126, 137

⁵¹ K.-U.-Min.-Erl. v. 10. September 1855; Lang (1872), 749.

⁵² Frankfurter (1897), 272.

⁵³ Bonitz (1855c), 781–791.

⁵⁴ Gl. Priloga 3, Menzel (1855).

ponovnega uveljavljanja latinščine kot pogovornega jezika in glede izgovarjave grščine, s katerimi bi se pouk klasičnih jezikov spet približal položaju v predreformnem obdobju, sta v prispevkih v ZföG kritično odgovorila in jih zavrnila Grysar in Miklošič.⁵⁵

Leta 1857 se je zaključil prvi osemletni cikel pouka po navodilih, ki jih je določal *Osnutek organizacije*, in kot je bilo določeno v cesarskem razglasu iz l. 1854, je bil za l. 1858 napovedan sklic posebne komisije, ki bi preverila rezultate nove ureditve in predlagala izboljšave. Zaradi številnih pritožb in želja po spremembi je prosvetno ministrstvo l. 1857⁵⁶ oblikovalo modificirani *Osnutek organizacije*, ki naj bi bil temeljni dokument, na osnovi katerega bi delovala omenjena komisija, in ga poslalo redakciji ZföG v pretres. Modificirani osnutek je predvideval povečanje števila ur latinščine za dve uri v vseh štirih razredih nižje gimnazije, opustitev pouka geometrije v I.–III. razredu (pouk bi se prenesel v višjo gimnazijo) ter opustitev naravoslovnih predmetov (prirodopisa in fizike) v nižji gimnaziji. Skupno število tedenskih ur latinščine bi se povečalo s 50 na 58 (zato bi se morale poleg števila ur naravoslovnih predmetov zmanjšati tudi število ur grščine (2) in nemščine (1)), število ur naravoslovnih predmetov pa bi se zmanjšalo z 19 na 14,⁵⁷ kar bi povzročilo koncentracijo pouka na jezikovni pouk, v prvi vrsti latinščine, kot ga je poznalo predmarčno šolstvo.⁵⁸ Bonitz sam se je zavedal pomanjkljivosti in nevarnosti, ki jih utegnejo prinesiti olajšave šolskega pouka, vendar te niso bile povezane z učnim načrtom, ampak z njegovim izvajanjem. Največjo nevarnost je videl v povrnitvi lagodnosti, ki je zaznamovala predmarčno obdobje; večje zahteve za učence, učitelje in starše, ki jih je prinesla reforma, so terjale več dela vseh, a tudi uspeh je bil večji. Koncentriranje pouka na en sam predmet bi bilo dvorezen meč: v nižji gimnaziji bi sicer olajšalo pouk, po drugi strani pa bi otežilo pouk v višji gimnaziji in zahtevalo več domačega dela, kar pa ni bilo združljivo s pritožbami o preobremenitvi učencev v višji gimnaziji.⁵⁹

⁵⁵ Menzel, gl. Priloga 3, Menzel (1855); ZföG 7 (1856), 267–270 (Grysar, C. J.); ZföG 7 (1856), 273–277 (Miklošič, F.).

⁵⁶ K.-U.-M.-Erl. v. 10. Oktober 1857.

⁵⁷ Paulsen (1921), 486–487. Med najbolj zagretimi zagovorniki obstoječe usmeritve je bil Bonitz, ki je enako kot l. 1855 v vrsti člankov analiziral in pobijal pritožbe glede pomanjkljivega uspeha, vzroke česar je iskal ne v samem učnem načrtu, ampak v izvajanju tega ter v pomanjkanju filološko izobraženih učiteljev, kar je povzročilo številne napake pri obravnavi in izvajanju pouka.

⁵⁸ Hochegger (1858), 121.

⁵⁹ Bonitz (1858a), 110–112.

Uredništvo ZföG, ki se je odločno izreklo proti spremembam,⁶⁰ je odprlo javno razpravo o tem vprašanju (uredništvo je podprl tudi minister Thun, ki je zagovarjal tedanji učni načrt); k sodelovanju je povabilo vodilne strokovnjake posameznih strok, ki so z različnih vidikov obravnavali predlog in zavračali predlagane spremembe, s katerimi je gimnazija znova postajala nekdanja zgolj latinska šola. Sprememba učnega načrta bi bila nedvomno v prid latinščini, a težava je bila pri naravoslovnih predmetih. Odstranitev teh iz predmetnika nižje gimnazije bi prenesla elementarni pouk naravoslovja v višjo gimnazijo, ki naj bi dopolnjevala in nadgrajevala v nižji gimnaziji pridobljeno znanje, ne pa dajala osnove, in to prav v obdobju (V. razred in naprej), ko bi dijaki po predelavi celotne slovnice (od elementarne slovnice do stilistike) skušali pridobljeno znanje čim bolj samostojno aplicirati na zahtevnejše avtorje, vključene v redno lektiro.⁶¹ Težava je bila tudi v tem, da je primanjkovalo učiteljev za filološki pouk na gimnazijah.⁶² Leta 1858 so reformisti okrepili svoje delovanje in še intenzivneje opozarjali na pomanjkljivosti predlaganih sprememb.⁶³ Modificirani osnutek je zavrnila tudi skupščina nemških filologov in šolnikov na Dunaju, ki je potekala od 25. do 28. septembra 1858; udeleženci so se izrekli proti novostim v prid obstoječega učnega načrta. Končno so se uredništvu revije pridružili tudi univerza, šolniki in politični tisk. Obramba je uspela: modificirani osnutek so opustili, do sprememb ni prišlo in tudi komisija za revizijo izvajanja reformnih ukrepov, katere sklic je bil predviden za leto 1858, se ni sestala.⁶⁴

Po dvoletnem zatišju je na področje šolstva posegla politika; tokrat so latinščino izrabili ekstremisti. Na parlamentarni razpravi o razmerah v šolstvu je dr. Franz Čupr, sicer zastopnik ekstremne nacionalistične struje, na zasedanju 2. avgusta 1861 v obširnem govoru podal predlog za revizijo sistema srednjega šolstva in ostro kritiziral vse dosežke in tvorce šolske reforme, v prvi vrsti Bonitza. V govoru, ki je bil medijsko zelo odmeven, ni dajal nobene pobude za diskusijo; ignoriral je vse, kar so strokovnjaki in šolniki do takrat povedali v zagovor reforme, in podal svojo vizijo srednjega šolstva, po kateri bi se to vrnilo v predmarčne okvire.⁶⁵ Čupr je svoje ideje združil v šest predlogov:

⁶⁰ Lott (1857), 837–838, 857; Bonitz (1857), *passim*; Ficker (1873), 144.

⁶¹ Bonitz (1858a), 109.

⁶² Hochegger (1858), 130.

⁶³ Bonitz (1858); Hochegger (1858); Just (1858); Král (1858); Riepl (1858); Schenk (1858); Bippart (1858).

⁶⁴ O stanju na slovenskih gimnazijah v tem obdobju gl. Vaniček (1860), 17–23.

⁶⁵ Bericht (1873), 145.

1. preoblikovanje nižje gimnazije v meščansko šolo, ki bi tvorila osnovo tako za višjo gimnazijo kot tudi za višjo realko (s takšnim ukrepom bi se realizirala ideja o enotni osnovni šoli (*Einheitsschule*)), dalje sprememba višje gimnazije v samostojno ustanovo (licej) in podreditev nižje gimnazije deželnim zakonodajam, s čimer bi bila postopoma dosežena nacionalizacija gimnazije;
2. nadomestitev razrednih učiteljev s predmetnimi v nižjih razredih gimnazije;
3. odprava preobremenjenosti učencev;
4. odprava mature;
5. spremembe predmetnika (več predlogov);
6. zahteva po enakopravnosti narodnosti v srednjem in visokem šolstvu.

Posebej je še opozoril na neoblikovanje komisije za revizijo šolstva, ki naj bi bila po razglasu iz l. 1854 oblikovana l. 1858, in ponovil očitek, da je avstrijsko šolstvo zgolj kopija pruskega. Bonitz, ki je bil v govoru tudi osebno napaden, je vse njegove zagovore zavrnil, pritegnila pa sta mu tudi strokovna javnost in tisk.⁶⁶

Zavrnitev Čuprovega napada na šolski sistem je zadnji vidnejši Bonitzev dosežek na področju srednjega šolstva; v naslednjih letih se je posvetil predvsem delu na univerzi in ob tem aktivno spremljal spremembe na področju šolstva. Leta 1867 se je vrnil v Nemčijo, kjer je služboval kot ravnatelj gimnazije v Graues Klostru in imel odločilen vpliv pri preoblikovanju pruskega višjega šolstva (od l. 1882 naprej). Umrli je 25. julija 1888 v Berlinu.

ZAMETKI SPREMEMB – REALNA GIMNAZIJA

Ideje o preoblikovanju srednješolskega sistema, s katerim bi se ta povrnili v stanje predmarčnega šolstva, ki so jih zagovarjali predvsem predstavniki fevdalno-klerikalne reakcionarne struje in zastopniki skrajnih nacionalistov, so po Čuprovem napadu v parlamentu l. 1861 nekoliko potihnile; od l. 1863 pa so bili vse pogostejši predlogi po približevanju gimnazije in realke, kar se je najprej pokazalo v nastanku realne gimnazije.

Ker je bilo gimnazij in realk malo, so bile preobremenjene; majhno število šol je bilo posledica visokih stroškov, ki jih je zahtevalo njihovo vzdrževanje. Zato se je vedno bolj uveljavljala ideja o vrsti šole, ki bi lahko mladim zlasti v manjših mestih, ki vzdrževanja kom-

⁶⁶ Bonitz (1861), 675–703; Engelbrecht (1986), 151.

pletnih gimnazij ali realk finančno niso zmogla, omogočala prehod na višji nivo izobraževanja. Osnova za takšne pobude je bil *Osnutek organizacije*, ki je omenjal možnost združevanja nižje realke in nižje gimnazije; združitve zaradi povsem različnih izobraževalnih usmeritev ni priporočal, dovoljeval jo je le v primeru nuje.⁶⁷ Prva tovrstna šola, ki je bila hibrid med gimnazijo in realko, je bila ustanovljena l. 1862 v mestu Tabor na Češkem; oprijelo se je je ime realna gimnazija. Od l. 1864 so realne gimnazije, ki so sprva pritegnile veliko učencev, ustanovljali povsod po monarhiji; v nov srednješolski tip so se preoblikovale tudi številne samostojne nižje gimnazije in nižje realke.⁶⁸ Realne gimnazije so lahko obstajale samostojno ali pa v povezavi z višjo gimnazijo ali višjo realko. V vseh štirih razredih realne gimnazije so imeli učenci obvezno (prostorčno) risanje in nekaj več matematike; prvi dve leti so imeli skupni pouk latinščine, v III. razredu pa se je pouk prvič razcepil: bodoči gimnazijci so dobili grščino, bodoči realci pa so se začeli učiti enega od modernih tujih jezikov (večinoma francoščino). Sporna točka realne gimnazije, latinščina v I. in II. razredu, je postala še spornejša po reorganizaciji realk l. 1868, s katero je postala realka sedemletna srednja šola brez latinščine z izrazitim poudarkom na naravoslovnih predmetih, matematiki in živih jezikih; s tem je postal dvoletni skupni pouk brezpredmeten, vse glasnejše pa so bile tudi kritike⁶⁹ glede premika o izbiri šole (gimnazije ali realke) v III. razred in kritike, da pomeni realna gimnazija slabo osnovo tako za gimnazijo kot za realko.⁷⁰ Mnoge realne gimnazije so se preoblikovale nazaj v nižje gimnazije in nižje realke, kar je pomenilo postopen umik v ozadje, ki ga je še pospešil ministrski odlok l. 1877.⁷¹ S tem je propadel prvi praktični poskus uvedbe skupne nižje stopnje za gimnazije in realke, vendar je ideja v teoriji ostala aktualna. Prvič jo najdemo že v *Osnutku organizacije*, kjer sta Bonitz in Exner izrazila željo, da bi bilo mogoče najti način za olajšanje težavne odločitve o bodočem poklicu; to naj bi dosegli

⁶⁷ Entwurf (1849), 222, 225; prim. tudi Hohegger (1863).

⁶⁸ Na slovenskem ozemlju so bile realne gimnazije v Trstu, Gorici in Beljaku. Ostanek (1999), 59.

⁶⁹ Lang (1872), 749.

⁷⁰ Sicer je od l. 1872 vsaka realna gimnazija, ki je bila lahko tudi pripravljalnica na realko (kar je pomenilo, da je imela v vseh 4 razredih obvezen pouk prostega risanja in so se lahko učenci, ki so bili – po § 19 *Osnutka organizacije* – oproščeni pouka grščine, učili francoščino ali kateri drugi živi jezik) veljala za nižjo gimnazijo. Prim. K.-U.-Min.-Erl. v. 17. April 1872, Z. 1063; M.-V.-Bl. Nr. 32–24; Lang (1872), 755; Landsteiner (1873), 606.

⁷¹ K.-U.-Min.-Erl. v. 26. Juni 1877, Z. 10636; Frankfurter (1897), 273–274.

tako, da bi bodoči gimnazijci in realci po končani ljudski šoli (vsaj) eno leto obiskovali skupno šolo za obe smeri.⁷² Ideja »enotne šole« (*Einheitsschule*) je ostala aktualna vse do konca monarhija; delno realizacijo je doživela ob reformi l. 1909.

GIMNAZIJSKA ANKETA LETA 1870

Kritike na račun že povsem uveljavljenega reformiranega srednješolskega sistema so postopoma potihnile; vzrok za to je bil razcvet gimnazijskega šolstva: število srednješolcev se je iz leta v leto povečevalo, upadalo je število zasebnih dijakov, gimnazija si je vedno bolj pridobivala zaupanje splošne in strokovne javnosti, ki se je vse bolj posvečala izboljševanju kakovosti gimnazijskega pouka.⁷³ Tako je konec šestdesetih let prišel čas za dopolnitev in izboljšave *Osnutka organizacije*; zato je takratni šolski minister Karl Stremayr septembra l. 1870 dal pobudo za sklic šolske ankete, na kateri bi strokovnjaki ocenili trenutno stanje na področju šolstva in si izmenjali mnenja in predloge, ki bi bili osnova za pripravo morebitnih sprememb. Ankete so se udeležili izbrani zastopniki filološko-historičnih in matematično-naravoslovnih strok; v vsaki skupini so bili predstavniki deželnih šolskih inšpektorjev, ravnateljev in profesorjev, minister pa je posebej povabil še nekatere vidnejše strokovnjake z obeh področij in ministrske uradnike za področje šolstva.⁷⁴ Udeleženci ankete so morali obravnavati osem vprašanj, ki so zadevala morebitno ustanovitev pripravljavnih razredov za gimnazijo, uvajanje prostoročnega risanja v nižjo gimnazijo, razporeditev naravoslovnih predmetov v nižji gimnaziji, uvajanje naravoslovnih predmetov v višjo gimnazijo in njihovo vključevanje v maturo, uvajanje modernih jezikov kot obveznih predmetov, položaj verouka v višji gimnaziji, maturo in razmerje med višjo in nižjo gimnazijo. Udeleženci so se razdelili na tri sekcije, od katerih je vsaka obravnavala izbrana vprašanja; udeleženci so lahko hkrati sodelovali tudi v dveh ali treh skupinah.

Glavno vprašanje, ki so mu udeleženci ankete namenili tudi naj-

⁷² Entwurf (1849), 5.

⁷³ Ficker (1870), 766; Engelbrecht (1986), 160.

⁷⁴ S slovenskega področja so se kot predstavniki filološko-historičnih strok ankete udeležili Anton Klodič iz Gorice kot predstavnik deželnih šolskih inšpektorjev, Janez Loser kot predstavnik ravnateljev (ravnatelj tržaške državne gimnazije) in kot predstavnik profesorjev Janez Šolar iz Ljubljane. Ficker (1870), 767.

več pozornosti in časa, je bilo vprašanje deleža in razporeditve naravoslovnih predmetov v nižji in višji gimnaziji, nanj pa se je tesno navezovala tudi problematika filološkega pouka, zlasti latinščine in grščine. Izhodišče za delo 1. sekcije, ki je obravnavala problematiko filološkega pouka, so bile razprave 3. sekcije (obravnavala je problematiko naravoslovnih predmetov), v katerih so razpravljavci predlagali povečanje števila ur za naravoslovje v višji gimnaziji. Najodmevnejši referat v filološki sekciji je imel prof. Karl Schmidt, profesor na akademski državni gimnaziji na Dunaju in avtor znamenite latinske slovnice.⁷⁵ Glavni poudarki v referatu so bili: da je stanje pouka latinščine v nižji gimnaziji sprejemljivo, v višji gimnaziji pa precej ohromljeno, da tudi pri grščini znanje precej šepa in da se mora v primeru povečanja števila ur naravoslovnih predmetov povečati tudi število ur jezikovnega pouka.⁷⁶ Schmidtov predlog je bil, naj število ur, namenjenih grščini, v nobenem razredu ne bo manjše od 5, število ur latinščine pa od III. razreda naprej ne manjše od 6.⁷⁷ Razpravljavci so opozorili tudi na pomanjkljivo znanje zlasti latinščine v višjih razredih, na premajhno število ur za latinščino v VII. in VIII. razredu (zaradi povečanega obsega lektire), na premajhno število ur grščine v IV. razredu (premalo časa za temeljito obdelavo oblikoslovja) in na nujno povečanje grške lektire v VII. razredu (z omejitvijo ponavljanja slovnice). Predlaganih je bilo tudi nekaj sprememb pri pisnem delu mature. Predlog glede omejitve števila kandidatov pri pisnem delu izpita na 10 in glede izbora posebne teme za vsakega kandidata (predlagatelj Anton Klodič, deželni inšpektor za Gorico in Gradiško) je bil večinsko zavržen, prav tako tudi predlog o opustitvi pisnih prevodov iz latinščine in grščine (te naj bi nadomestil ustni izpit; predlagatelj Karl Schenk). Sprejet pa je bil predlog Karla Schenkla, da bi po zgledu nemških gimnazij uvedli prevod v grščino, s čimer bi se v nižji gimnaziji pridobljeno znanje slovnice ohranjalo tudi v višji gimnaziji. Po burni razpravi je bil sprejet poseben sklep, po katerem naj bi bil prevod v grščino vključen v maturo kot klavzurno delo za preverjanje slovnicega znanja, vendar brez stilističnih zahtev.⁷⁸

Schmidtov predlog je bil soglasno sprejet kot končni sklep dela sekcije: latinščini naj bo v I. in II. razredu namenjenih osem ur, od II. razreda naprej šest ur tedensko, grščini pa od III. do VIII. razreda po pet ur tedensko. S tem predlogom si je sekcija skušala zagotoviti za-

⁷⁵ Gl. Priloga 2.

⁷⁶ Paulsen (1921), 487.

⁷⁷ Ficker (1870), 778.

⁷⁸ Ficker (1870), 887–888.

nesljivo izhodišče in obrambo v primeru povečanja ur naravoslovnih predmetov. Predlog glede na *Osnutek organizacije* ni drastično spremenjal števila ur ne latinščine ne grščine, je pa zagotavljal ohranitev enega od glavnih določil gimnazije, zapisanega v § 1 *Osnutka organizacije*, da je namen gimnazije splošna izobrazba »s posebnim poudarkom na klasičnih jeziki in njunih književnostih«. ⁷⁹ Ohranitev tega načela je bila enoglasno sprejeta v posebni resoluciji. ⁸⁰

Primerjava med številom ur, namenjenih latinščini in grščini l. 1849 (*Osnutek organizacije*) in l. 1870 (predlog gimnazijske ankete):

A. l. 1849

a) latinščina

razred	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	skupaj
št. ur	8	6	5	6	6	6	5	5	47

b) grščina

razred	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	skupaj
št. ur	–	–	5	4	4	4	5	6	28

B. l. 1870

a) latinščina

razred	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	skupaj
št. ur	8	8	6	6	6	6	6	6	52

b) grščina

razred	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	skupaj
št. ur	–	–	5	5	5	5	5	5	30

Na anketi sta bila podana tudi dva predloga, ki sta obudila idejo enotne nižje srednje šole. Karl Holzinger, deželni šolski nadzornik za Štajersko, Koroško in Kranjsko, je predlagal, da bi nižjo gimnazijo razširili na pet let (z latinščino in grščino), višja gimnazija pa bi se cepila na tri smeri: humanistično (z latinščino, grščino in francoščino), realčno (s francoščino in realnimi predmeti) in mešano smer (s francoščino, klasičnimi jeziki po izbiri ter več naravoslovnimi predmeti in matematike); ⁸¹ Anton Klodič je predlagal štiriletno nižjo gimnazijo z latinščino in francoščino, s čimer bi bil dosežen kompromis med starimi in novimi jeziki. ⁸²

⁷⁹ Entwurf (1849), 14; Lang (1872), 743.

⁸⁰ Ficker (1870), 804.

⁸¹ Verhandlungen (1871), 331–333.

⁸² Verhandlungen (1871), 333–338.

OBDOBJE RAVNOVESJA (1870–1900)

Konec šestdesetih in v začetku sedemdesetih let so se v šolstvu že vidno kazale posledice vse hitrejšega gospodarskega in družbenega razvoja; velik napredek naravoslovnih ved in tehničnih strok sta dajala vse večji polet realkam in poklicnemu šolstvu. Realne vede so v srednjih šolah dobivale čedalje večji pomen; konfrontacija med humanistiko in realijami pa je krepila tudi trenja v profesorskih vrstah med »humanistično« in »realno« oz. »realčno« strujo. Vedno glasnejše so bile kritike na račun klasičnih jezikov, zlasti na račun zastarelosti specialne didaktike pouka klasičnih jezikov. Glavni očitke je bilo pretirano poudarjanje jezikoslovne (gramatikalne in leksikalne) plati grške in latinske lektire, s čimer se je pomen lektire, ki jo je dijak spoznaval in vrednotil na osnovi natančne obravnave in interpretacije, vse bolj izgubljal. S tem, da se je zanemarjalo poglobljanje v idejni svet, ki ga nudijo dela antičnih piscev, ter spoznavanje realij, je vsebina izgubljala svojo vzgojno in splošnoizobraževalno vrednost; s koncentriranjem na gramatikalno plat pouka je spet stopala v ospredje oblika. Z enakimi problemi so se ubadale tudi slovenske srednje šole.⁸³ Poleg »humanistov«, ⁸⁴ ki so zagovarjali neohumanistični ideal in še vedno močno vzgojno vrednost antike kljub obilici znanja novega časa, in »realistov«, ki so klasičnim jezikom (in antiki) odrekli njihovo vzgojno vrednost in so si prizadevali za njihovo občutno zmanjšanje⁸⁵ ter nadomestitev z materinščino, matematiko, geografijo, zgodovino in naravoslovnimi predmeti, se je oblikovala še tretja, »zmerna struja«, ki je iskala kompromis med obema; rešitev je videla v kombiniranju realnih in humanističnih predmetov (pri klasičnih jezikih so se ti »kompromisi« konkretno kazali v večji raznolikosti lektire, zlasti pa v zmanjševanju slovničnega pouka in v večjem poudarku na spoznavanju realij). Nasprotovanja so ostala vseskozi živa; minilo je še 40 let, preden je do delnega kompromisa dejansko prišlo z obuditvijo realnih gimnazij.

⁸³ *Klasiki starega veka v srednji šoli*. SN 1871, št. 140 (30. november).

⁸⁴ Radikalnejših med njimi, ki so zagovarjali izključni pomen in vrednost klasičnih jezikov, se je oprijel vzdevek »idealisti«. Lang (1872), 744.

⁸⁵ Kljub temu je bila latinščini v nekaterih ozirih še vedno priznana njena vrednost, zlasti slovničnim in stilističnim vajam kot »duševni telovadbi«, jeziku samemu kot pripravi na učenje tujih jezikov, urjenju v pravilnem in spretnem izražanju v materinščini, zlasti pa njenemu pomenu v strokovni in znanstveni terminologiji. V grščini so realisti videli zgolj predmet, ki je za učence muka in katerega rezultati ne odmerijo zanj potrebnega časa in truda. Lang (1872), 745–746.

V začetku sedemdesetih let so nastali prvi učbeniki za latinščino v slovenščini (Hrovat, Žepič); s tem je bil izpolnjen osnovni pogoj za začetek dolgotrajnega in počasnega, a za časa avstro-ogrske monarhije nikoli povsem dokončanega boja za popolno slovensko gimnazijo in za uveljavitev slovenskega učnega jezika v gimnaziji. V nižji gimnaziji se je slovenski učni jezik uveljavil pri večini predmetov, za katere so bili na voljo ustrezni slovenski učbeniki (grščine kljub izpolnitvi pogoja nikoli niso poučevali v slovenščini); več težav je bilo v višji gimnaziji. Nastajanje učbenikov je omogočilo utrakvizacijo gimnazij; na Kranjskem so bile utrakvistične štiri gimnazije:

1. državna gimnazija v Kranju,
2. I. državna gimnazija (slovenske paralelke v nižji gimnaziji so uvedli l. 1873) v Ljubljani,
3. II. državna gimnazija v Ljubljani ter
4. državna gimnazija v Novem mestu.

Od l. 1882 so na I. državni gimnaziji v Ljubljani v I. in II. razredu poučevali v slovenščini vse predmete z izjemo nemščine, kjer sta bila dva učna jezika; v III. in IV. razredu je bila nemščina učni jezik pri nemščini in grščini, v III. razredu pa delno tudi pri prevodih iz Cezarja. Enaka ureditev je bila tudi v nižjih razredih kranjske gimnazije, na novomeški gimnaziji in na II. državni gimnaziji v Ljubljani. Ministrstvo je l. 1889 na mariborski državni gimnaziji za dijake slovenske narodnosti v nižji gimnaziji uvedlo paralelke z nemško-slovenskim učnim jezikom. V slovenščini so poučevali verouk, matematiko, slovenščino in latinščino, druge predmete pa v nemščini. Enaka ureditev je obveljala osem let kasneje na celjski gimnaziji. Na Koroškem (državni gimnaziji v Celovcu in Beljaku ter samostanska gimnazija v Št. Pavlu) je bila slovenščina učni jezik pri pouku slovenščine za dijake slovenske narodnosti.⁸⁶

⁸⁶ Gl. Ljubljana, I. drž. gimn.: K.-U.-Min.-Erl. v. 20. September 1873, Z. 8172; K.-U.-Min.-Erl. v. 22. Juli 1882, Z. 10820. Izjema je bila le nemščina, če je bil učni jezik delno tudi nemščina. Na I. državni gimnaziji od l. 1907, ko je bila ustanovljena državna gimnazija z nemškim učnim jezikom, v nižji gimnaziji ni bilo več nemških razredov. Ministrska določila in odloki za posamezne gimnazije:

a) Kranj: K.-U.-Min.-Erl. v. 30. Juli 1894, Z. 17615;

b) Novo mesto: K.-U.-Min.-Erl. v. 27. Deceber 1889, Z. 21086;

c) Maribor: K.-U.-Min.-Erl. v. 30. Juni 1889, Z. 4409; K.-U.-Min.-Erl. v. 27. Mai 1890, Z. 10735; K.-U.-Min.-Erl. v. 27. Juli 1891, Z. 12472; K.-U.-Min.-Erl. v. 15. Juli 1892, Z. 13835;

č) Celje: K.-U.-Min.-Erl. v. 15. Juli 1897, Z. 1491 (prim. tudi K.-U.-Min.-Erl. v. 9. Juli 1860, Z. 7052);

V drugi polovici sedemdesetih in prvi polovici osemdesetih let ni pouk klasičnih jezikov doživel nobenih vidnejših sprememb; nasprotje med humanisti in realisti je ostalo, latinščina in zlasti grščina sta bili zaradi števila namenjenih jima ur vedno bolj pod udarom. Kritik je bila v prvi vrsti deležna grščina; njeno vlogo in pomen so pogosto primerjali z vlogo in pomenom hebrejščine, ki je bila redni del bogoslovnega študija: veliko truda, malo znanja. Vprašanje šolstva ni bilo več prvenstveno stvar strokovnjakov in šolnikov, ampak se je vanj vse bolj vključevala tudi širša javnost; tudi dnevno časopisje je šolski problematiki namenjalo vse več pozornosti. Huda težava srednjih šol, je bila preobremenjenost dijakov, ki je pogosto puščala tudi fizične posledice; preobremenjenost je bila posledica preširoko zastavljenih urnikov in pogosto prevelikih zahtev profesorjev. Zaradi števila ur sta bili latinščina in grščina spet glavni tarči. Kritiki niso zanikali potrebe po učenju obeh klasičnih jezikov in njunega pomena za vsakogar, ki se je štel za izobraženca, poudarjali pa so nujnost olajšanja učne metode, nujnost odprave preobširne snovi in v skladu s tem prilagoditve in poenostavitve učnih knjig.⁸⁷ Kljub temu odločilnejših sprememb ni bilo vse do druge polovice osemdesetih let.

Novi učni načrt l. 1884 ni prinesel bistvenih novosti; v njem in njemu dodanih *Navodilih*⁸⁸ je šolsko ministrstvo iskalo kompromis med določili še vedno veljavnega *Osnutka organizacije* in dotedanjimi predlogi za izboljšanje kvalitete gimnazijskega pouka. Število ur latinščine se je v primerjavi z določilom *Osnutka organizacije* povečalo za tri ure (skupaj 50, kar je bilo še vedno dve uri manj, kot so predlagali udeleženci gimnazijske ankete l. 1870), število ur grščine pa je ostalo nespremenjeno (skupaj 28, dve uri manj, kot je bilo predlagano na anketi l. 1870).⁸⁹

d) I. državna gimnaziji v Gradcu in gimnazija Ptuj: K.-U.-Min.-Erl. v. 29. Juli 1860, Z. 11406;

e) Koroška: K.-U.-Min.-Erl. v. 17. August 1860, Z. 11585; K.-U.-Min.-Erl. v. 20. Juni 1882, Z. 8291; K.-U.-Min.-Erl. v. 22. Februar 1887, Z. 13472;

Prim. tudi Halma-Schilling (1911), 13–15; Ciperle (1979), 54–56.

⁸⁷ *O prestroji srednjih šol*. N 1878, št. 27 (3. julij 1878), 209; št. 28 (10. julij 1878), 218; *Die Schulen sind schlechter geworden*. Neue freie Presse, 14. Jänner 1878. Na problem preobremenjenosti dijaštva je ob prikazu koristi učenja latinščine in grščine ter predstavitvi naraščajoče konkurence med gimnazijami in realkami opozoril tudi Anton Artel v izvestju kranjske gimnazije za l. 1878 v prispevku *Ueber den propädeutischen Wert des classischen Sprachunterrichtes in philosophisch-ästhetischer Beziehung* (gl. Priloga 3, Artel (1878)). Prim. tudi N 1878, št. 33 (14. avgust 1878), 257–258.

⁸⁸ Instructionen (1884).

⁸⁹ Lehrplan (1884); Frankfurter (1897), 273.

Primerjava med številom ur, namenjenih klasičnima jezikom v učnih načrtih l. 1849 in 1884:

A. l. 1849

a) latinščina

razred	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	skupaj
št. ur	8	6	5	6	6	6	5	5	47

b) grščina

razred	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	skupaj
št. ur	–	–	5	4	4	4	5	6	28

B. l. 1884

a) latinščina

razred	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	skupaj
št. ur	8	8	6	6	6	6	5	5	50

b) grščina

razred	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	skupaj
št. ur	–	–	5	4	4	4	5	6	28

Specialnodidaktični pristop k učenju klasičnih jezikov, predstavljen v *Navodilih*,⁹⁰ je združeval določila *Osnutka organizacije* in prilagojene, do tedaj predlagane izboljšave in olajšave pouka. Specialna didaktika pouka, ki je z nekaterimi spremembami za olajšavo pouka ostala v veljavi vse do l. 1909, se je še vedno navezovala na nemške specialnodidaktične priročnike;⁹¹ avstrijsko gimnazijsko šolstvo je bilo na področju specialne didaktike klasičnih jezikov še vedno v razvoju in je lovilo polstoletni zaostanek za nemško filologijo. Po novih *Navodilih* knjiga ni bila več glavno učilo, na katerega se je opiralo delo učitelja in učenca, ampak je postala pripomoček; poudarek se je prenesel na ustne vaje.⁹² Zato se je spremenila tudi vloga učitelja; ob vlogi razlagalca in preverjevalca znanja se je okrepila njegova vloga usmerjevalca in interpreta. *Navodila* so poudarjala tudi spodbujanje samostojnega dela učencev, v nižji gimnaziji učenčevega samostojnega izpeljevanja slovničnih pravil na osnovi dedukcije, v višji gimnaziji pa samostojnega branja in lastne iniciative pri šolski lektiri (prvi znanilci kasneje zelo uveljavljene zasebne lektire); nosilci pouka naj bodo

⁹⁰ Prim. tudi Lindner (1888).

⁹¹ Instructionen (1884), *passim*.

⁹² Instructionen (1884), 46; Lehrplan (1886), 6–7.

dobri učenci.⁹³ Kot pomembno sredstvo za utrjevanje jezikovnega znanja je bilo izpostavljeno učenje na pamet (memoriranje) izbranih pasusov iz učbenikov in zlasti iz lektire; za to naj bodo izbrani vsebinsko bogati stavki, zlasti pregovori in reki, pomembnejši odlomki iz proznih piscev, znameniti odlomki iz pesnikov, krajše basni in pripovedi. Z učenjem na pamet naj bi se učenci skozi obliko bolj približali tudi vsebinskemu bistvu lektire. Izbira zanimivih, vsebinsko bogatih odlomkov in njihovo učenje na pamet naj bi omogočala lažje učenje slovnice na osnovi dedukcije ter zavestnega dojemanja (apercepcije) in povezovanja slovničnih pravil. Na stavek se ni več gledalo kot zgolj na skelet, sestavljen iz besed in besednih oblik, ampak prvenstveno kot na nosilca neke misli. Slovnica ni bila več merilo in glavno jezikovno orodje, ampak je postala pomagalo, ki učenca postopno uvaja v lektiro;⁹⁴ zato so nova *Navodila* priporočala selekcioniranje slovnične snovi ter izločitev nepomembnega in odvečnega.

Pri lektiri je število avtorjev, del in njihov vrstni red določal poseben odlok;⁹⁵ pristop k obravnavi lektire, kjer enako kot pri slovničnem pouku nastopa učitelj kot vodnik in vzornik, pa lahko imenujemo »iskanje zlate sredine«. V *Osnutku organizacije* je bil glavni cilj lektire dober prevod, ki temelji na razumevanju besedila; z novim učnim načrtom se je ta cilj spremenil: učenec naj s formalno in vsebinsko obravnavo ter interpretacijo lektire dobi vpogled v miselnost avtorja in umetniško obliko dela. Pri obravnavi sta enakovredna dva vidika, tako jezikovni vidik kot tudi stvarni (realije). Še vedno so *Navodila* izrecno zavračala uporabo pripomočkov, prevodov in zlasti specialnih šolskih slovarjev zaradi nevarnosti pred mehaniziranjem in pretirano olajšavo dela, ker naj bi tudi iskanje pomena v splošnem slovarju pomenilo svojevrstno koristno duševno dejavnost.

Pri maturi ni bilo sprememb, ne pri pisnem ne pri ustnem delu. Vpogled v pisni del mature nam dajejo ohranjene maturitetne naloge; tak primer so maturitetne naloge, ki so se ohranile v zapuščini Ivana Prijatelja. Ohranjenih je 19 maturitetnih nalog vidnejših slovenskih kulturnikov, večinoma nalog iz latinščine in grščine, ki so nastale v obdobju po l. 1860.⁹⁶ Pri latinščini je prvi del obsegal pre-

⁹³ Lehrplan (1886), 6.

⁹⁴ Instructionen (1884), 4–18; Fleischmann (1892), 10–11.

⁹⁵ K.-U.-Min.-Erl. v. 26. Mai 1884; M.-V.-Bl. Nr. 21.

⁹⁶ NUK, Ms 731 – Zbirka maturitetnih nalog. Iz zapuščine Ivana Prijatelja (Peter Bohinc, Cegnar, Fran Saleški Finžgar, Fran Gestrin, Anton Hribar, Franjo Hubad, Josip Jurčič, A. Kalan, Janko Kersnik, Fran Levec, Ivan Mencinger, Fran Milčinski, Josip Murn, Jakob Murnik, Ivan Prijatelj, Ivan Resman, Fran Šuklje, Aleš Ušeničnik, Janez Železnikar).

vod iz latinščine v nemščino; najpogosteje izbrani avtorji so bili Sallustij, Tacit in Cicero. Drugi del je obsegal prevod iz nemščine v latinščino; dijak je najprej po nareku napisal besedilo v nemščini, nato pa ga je prevedel. Tematika je zajemala različna področja antične zgodovine ali literarne zgodovine (*De Socrate fungente militia; De secundo triumviratu; Quomodo senatus regi Pyrrho, qui ei pacem faciendam obtulit, respondit* ipd.). Pisni del pri grščini je obsegal samo prevod iz grščine v nemščino; najpogosteje izbrani avtorji so bili Platon, Homer in Herodot. Pri latinskih nalogah in pri grški nalogi so kandidati dobili še poseben list za pripravo, ki so ga morali oddati skupaj s čistopisom naloge. Antična tematika je bila pogosta tudi pri maturi iz drugih predmetov, npr.:

- a) pri slovenščini (*O važnosti volitve stanu po geslu »Versate diu, quid ferre recusent, quid valeant humeri.«* Horacij, *ars poetica* (Fran Saleški Finžgar); *Ali je povsem resničen Horacijev izrek: »Nil mortalibus ardui est«?* (Josip Murn); *Kolike pomembe sta grški pa latinski jezik za omiko sploh ter za staro in novo slovensko slovstvo posebej?* (Ivan Resman));
- b) nemščini (npr. *Vergleich der weltgeschichtlichen Stellung der Römer und der Griechen nach Vergils Ausspruch: ... Tu regere imperio populos, Romanes, memento! / Hae tibi erunt artes, pacisque imponere morem, / Parcere subiectis et debellare superbos!* *Aeneis, lib. III* (Fran Saleški Finžgar); odlomek iz Horacija *Od. IV, 7, 13* (*Damna tamen celeres reparant coelestia lunae / Nos ubi decidimus, quo pater Aeneas, quo dives Tullus et Anius / Pulvis et umbra sumus* (Janez Železnikar); ...) in
- c) zgodovini (npr. *Aus welchen Gründen hat Hanibal den Kriegsschauplatz aus Spanien nach Italien gebracht?* (Ivan Resman)).

Učni cilji se z učnim načrtom iz l. 1884 niso bistveno spremenili;⁹⁷ gre za zadnji učni načrt, ki kljub predlogom po spremembi učne metode v precejšnji meri še ohranja načela, ki jih je uveljavil *Osnutek organizacije*. V odmevih na novi učni načrt pa so se že kazale tendence po temeljitejših spremembah; v devetdesetih letih je bilo v pouk klasičnih jezikov uvedenih nekaj bistvenih sprememb, ki so se pokazale v učnem načrtu l. 1900, vrhunec pa dosegle v reformah l. 1909.

Učni načrt iz l. 1884 je bil sprožilo za razprave o dobrih in predvsem slabih straneh pouka starih jezikov. Klasična jezika kot učna predmeta – glede na neohumanistični ideal pa že skoraj učni sredstvi – svoje vzgojne vrednosti nista izgubljala, ker je sama kot taka nista mogla izgubiti, saj je na njiju slonela večstoletna tradicija šolstva, vendar je bila glede na spremenjene razmere nujna temeljitejša spre-

⁹⁷ Lehrplan (1886), 3.

Finžgar

Sokrates als Krieger. (in l'lat.)

Sokrates in der Ueberezeugung (art. h. a.), das ihm von der Gottheit der Beruf geworden sei (hanc mea est divinitus constituta), in der Philosophie und in dem Streben, sich selbst und andere zu bessern, sein Leben hinaubringen, erpärte frei und offen (prophet. vii) vor Gericht (in ~ b.), dass er diesen dienst (munus) nicht gegen (pro) Kunst (puro, gratia, studium) oder Praeforum Menschen, nicht einmal gegen den Tod aufgeben würde. Denn, da er den Obrigkeiten, die (doch nur) Menschen seien, gehorcht (obsequio), so habe er noch vielmehr Gott gehorcht (cum ~ (obsequens) und den Posten, auf welchen er von demselben gestellt worden sei, ebenso wenig verlassen zu dürfen (statione suaver) geglaubt, als er im Kriege je den Posten verlassen habe, wozu ihn seine Anführer bei Potidäa, und Amphipolis und Delium gestellt hätten. Mit diesen Worten spricht es Sokrates selbst aus (in d. c. 1.), an welchen Feldzügen er Theilgenommen habe; wie gross aber in denselben

Maturitetna naloga iz latinščine Frana Saleskega Finžgarja (prevod iz nemščine v latinščino)

memba metode. V odmevih na učni načrt se je oblikovala glavna smernica sprememb: pri pouku, ki je bil poprej zastavljen preveč strogo znanstveno in so bili njegovi nosilci boljši učenci, ki so mu lahko brez težav sledili, se je začel upoštevati tudi psihološki vidik, vidik prilagajanja pouka učencu in njegovim zmožnostim, čemur so delno botrovala tudi vse pogostejša opozorila o preobremenjenosti učencev.⁹⁸ S tem sta bili načeti tudi vprašanji kvalitete in kvantitete predelane snovi; ta problematika l. 1884 ni bila izpostavljena, ker so ministrska *Navodila* dejansko predvidevala boljše učence kot nosilce pouka. S prilagajanjem pouka učencu in njegovim zmožnostim je intenzivnost pouka dobivala prednost pred ekstenzivnostjo, metodiki in didaktiki pouka pa so specialno didaktiko pouka gradili na treh glavnih, medsebojno povezanih vprašanjih: koliko, kako in kdaj. Odgovor na vprašanje koliko so dajali številni predlogi za poenostavitve, ki jih najdemo že v *Učnem načrtu* in *Navodilih*; bolj zapletena sta bila odgovora na vprašanja kako in kdaj. Olajšava pouka klasičnih jezikov je bila v prvi vrsti vezana na spremembe pri slovniciškem pouku, na doseganje večje nazornosti, na poenostavitve slovniciške teorije in odstranitve »slovniciškega balasta«, ki je bil najpogosteje navajani vzrok za pritožbe nad preobremenjenostjo dijakov; gramatikalna metoda, ki je bila uveljavljena vse od srednjega veka in je temeljila na mehničnem zapominjanju slovniciških pravil in njihovi enako mehnični rabi, je izgubljala svoj pomen. Glavno sredstvo za doseganje tega cilja je bilo povezovanje in koncentriranje snovi. Od *Osnutka organizacije* naprej je bil poudarek na povezovanju snovi nižje in višje gimnazije, sedaj pa je stopilo v ospredje povezovanje snovi od razreda do razreda in povezovanje snovi različnih predmetov v posameznem razredu. Koncentriranje in povezovanje naj bi združevala antiko s sedanostjo in klasična jezika z drugimi gimnazijskimi predmeti, v prvi vrsti z materinščino in nacionalno zgodovino, nadalje pa bi se navezovala na vse vidike, ki jih v svojem delu zajame posamezen antični avtor od etičnega, domoljubnega do mitološkega, geografskega ali naravoslovnega (od avtorja do avtorja različno).⁹⁹ Tesneje naj bi se slovniciška snov povezovala tudi z lektiro;¹⁰⁰ od prvotnega namena lektire, da je dijak razumel vsebino in jo znal slovniciško in stvarno

⁹⁸ Fleischmann (1892), 9.

⁹⁹ Loos (1892), 13–15. O vprašanju koncentriranja pouka so avstrijski šolniki veliko razpravljali; med številnimi razpravami in deli o tem vprašanju je najtemeljitejša in izčrpnjša citirana Loosova ocena avstrijskega gimnazijskega načrta iz l. 1884, gl. Loos (1892); Tominšek (1906), 67.

¹⁰⁰ Prim. Altenburg (1905), Altenburg (1907), Tumlrirz (1894).

razložiti ter ovrednotiti in okarakterizirati, se namen, izpostavljen v novem učnem načrtu, še bolj približa neohumanističnemu idealu ukvarjanja z antiko: dijak naj skuša pod vodstvom učitelja (pri tem izstopa vloga učitelja kot interpreta) na osnovi pridobljenega znanja prodreti v bistvo prebranega, v miselni svet pisca ter ga jezikovno in stvarno ovrednotiti.¹⁰¹ Slovnčni pouk naj torej ne bo več sam sebi namen; namenjen naj bo izključno pripravi na lektiro in naj daje najnujnejše slovnčno znanje, potrebno za branje antičnih avtorjev. To znanje naj si učenec pridobi v nižji gimnaziji, ker so učenci med 10. in 14. letom najbolj dojemljivi za pridobitev slovnčnega znanja, v višji gimnaziji pa naj stopi v ospredje lektira, njen stilistični vidik in arhitektonika stavčne gradnje.¹⁰² To je bil odgovor na tretje vprašanje (kdaj). Za vse naštetu je bila nujna tudi pridobitev novih učbenikov ali prilagoditev in preoblikovanje starih.

Pouk klasičnih jezikov se je postopoma otresal strogega filološkega pouka, več poudarka je dajal primerjavi z materinščino. Vse bolj enakovredno so mu stopale ob bok tudi realije; s preusmeritvijo z obravnave slovnčnih značilnosti na spoznavanje geografskih, zgodovinskih, matematičnih, naravoslovnih, fizikalnih idr. dogodkov in pojavov ter njihovim vrednotenjem se je v strogo gimnazijskem pouku povečal »realni moment«. Pomen je pridobil tudi interpretativni vidik, tako formalno-estetična (retorično-poetična) interpretacija kot tudi osebna interpretacija, iskanje etične vrednosti in odkrivanje vzorov (s poudarkom na opisih značajev velikih mož antike in ljudstev). Idealna obravnava lektire naj bi vključevala razlago težjih jezikovnih (slovnčnih) enot, obravnavo zgradbe period in (morebitnega) posnemanja pesniških ali proznih vzorov, historično-starinoslovsko razlago, pregled zgradbe in pomena obravnavanega dela ter sumaren pregled avtorja, obdobja, v katerem je deloval, in literarne zvrsti, v katero sodi obravnavano delo. Ker je bila obravnava vsega naštetega za gimnazijsko stopnjo pouka neizvedljiva, naj bi se obravnavalo kar največ od tega; s tem naj bi učenec uspel prodreti v duha staroklasičnih jezikov. Tem zahtevam primeren naj bi bil tudi izbor lektire, ki naj bo zanimiva, bogata z realijami, obdelana brez posebnih slovnčnih ekskurzov zgolj z najosnovnejšimi pojasnili, njen rezultat pa naj ne bi bil zgolj pravilen in lep prevod, ampak tudi natančna stvarna interpretacija.¹⁰³ To naj dopolnjuje tudi povezovanje grških in latin-

¹⁰¹ Prim. Bolle (1903), 2–4, 7–8; Huther (1904), *passim*.

¹⁰² Prim. Mitterstiller (1885), 5–8; Lehrplan (1886), 26; Fleischmann (1892), 12–13.

¹⁰³ Mähr (1885), 99–102; Fleischmann (1892), 14.

skih piscev ter iskanje analogij med njimi.¹⁰⁴ Kot eno od sredstev za doseg glavnih dveh ciljev pri lektiri, olajšanja pouka in povečane intenzivnosti (pa tudi ekstenzivnosti) lektire so metodiki vse pogosteje priporočali uporabo specialnih slovarčkov (*Navodila* iz l. 1884 so njihovo uporabo še vedno odsvetovala kot škodljivo) in izborov v obliki hrestomatij.¹⁰⁵ Namen naštetih ukrepov je bilo torej reduciranje slovnice snovi na nujni minimum, ki naj ga posredujejo dobri učbeniki, temelječi na psihološko prilagojenih metodah, omejitev sistematičnega slovnicega pouka na razrede nižje gimnazije, obdelava lektire v zaključenih celotah, ne po razdrobljenih odlomkih, ter omejitev pisnih nalog samo na prevode iz klasičnih jezikov v materinščino. Končni cilj celotnega osemletnega ciklusa naj bi bil na osnovi lektire prodreti v bistvo in duha klasične antike in pridobitev zmožnosti, da bo nekdanji gimnazijec kasneje v času študija lahko aktivno izrabljal pridobljeno znanje in se bo v vsakdanjem in poklicnem življenju zmožen spopasti s katerim koli lažjim latinskim ali grškim tekstom.

Novi pristopi, ki so pomenili veliko dodatnega dela za učitelje, so se realizirali počasi in postopoma v letih od 1887 do 1909. Veliko pomislekov je bilo zaradi preobremenjevanja učencev s pisnimi nalogami in s tem tudi učiteljev z njihovim popravljanjem.¹⁰⁶ Zato je bilo od l. 1887 prepovedano dajati pisne ektemporalne prevode (ne da bi si dijaki besedilo napisali vnaprej po nareku) iz učnega jezika v latinščino ali grščino kot naloge, ki so odločilne za oceno.¹⁰⁷ Isto leto so se predstavniki deželnih šolskih oblasti pritožili, da so učenci srednjih in višjih razredov pri pisnih vajah iz latinščine in grščine pogosto negotovi pri rabi pravilnih oblik in rabi preprostejših sintaktičnih pravil ter da pri lektiri ne kažejo spretnosti pri razumevanju in prevajanju, vzrok česar naj bi bili nepravilen pristop k slovnicega pouku in k pripravi na lektiro, nekvalitetni učbeniki in vadnice za gimnazije in realne gimnazije ter njihova nepravilna raba. Ministrstvo je izdalo poseben odlok, s katerim je v duhu novih predlogov za olajšanje in poenostavitev filološkega pouka učiteljem ukazalo, naj omejijo slovnice šolske naloge; za vsak razred naj v slovniceh izločijo nebitveno in s tem določijo minimum slovnice snovi. Odlok je izpostavljal vse do tedaj zgolj teoretične predloge: izogibanje redkim oblikam, izrazom in pravilom pri pisnih in ustnih nalogah ter pri pouku sploh, navezovanje vadnic na lektiro, zlasti lektiro avtorjev, ki so vključeni v

¹⁰⁴ Prim. Mitterstiller (1885), 8–20; Feischmann (1892), 14–15.

¹⁰⁵ Lehrplan (1886), 28.

¹⁰⁶ Lehrplan (1886), 6, 10.

¹⁰⁷ K.-U.-Min.-Erl. v. 28. Februar 1887, Z. 4402; M.-V.-Bl. Nr. 6.

lektiro kot prvi (Kornelij Nepot, Kurcij Ruf, Julij Cezar), izločevanje vsebinsko praznega in stvarno težkega, spodbujanje naravnega interesa učenca za vsebino, utrjevanje snovi in krepitev miselnih sposobnosti učenca ter pogosto memoriranje prebranega, s čimer bi prehod k lektiri ne bil tako skokovit.¹⁰⁸

Ministrstvo je konec osemdesetih pogosto opozarjalo na spremembe, na izgubo vodilne vloge filologije (v nasprotju s staro gimnazijo) in vse večji pomen realnih ved. Ukrepi, določeni z odlokom iz l. 1887, ki so kvantitativno zmanjšali slovnični pouk, so dali dobre rezultate, še vedno pa so bile zaradi negotovosti dijakov v rabi pravih oblik in sintaktičnih pravil težave pri pisnih nalogah. Zato je bil l. 1891 izdan nov odlok, ki je skušal vse dele tujejezičnega, prvenstveno klasičnofilološkega pouka (slovnica, stilistika, metrika, razlaga, prevajanje) spraviti v sorazmerje ter še povečati njegovo kvaliteto.¹⁰⁹ Odlok je izrecno obsodil izrazito slovnično naravnani filološki pouk, ki naj ne bi bil in ne bi smel biti predmet in končni cilj gimnazije, in ga postavil v razmerje do lektire; če slovnični pouk rabi izključno urjenju slovničnih pravil, pridobivanju in širjenju slovničnega znanja in besednega zaklada, pomeni to zlorabo lektire. Lektira pa mora izpolnjevati dva pogoja:

a) temeljiti mora na natančnem jezikovnem razumevanju prebranega, in

b) voditi mora k razumevanju miselne vsebine in k umevanju umetniške oblike, kar zahteva poznavanje starinoslovja v vseh njegovih segmentih in njegovo aplikacijo na pouk, poznavanje prednosti in slabosti snovi ter – enako kot pri slovnici – izločevanje bistvenega od nebitvenega in odstranitev balasta.

Za postopno reševanje tega problema je ministrstvo:

- a) ukinilo latinske in grške domače naloge (Pensa), katerih pregled v šoli je terjal preveč časa;
- b) odredilo, da ob petih predvidenih šolskih nalogah na semester pri latinščini in štirih pri grščini v vseh višjih razredih proti koncu vsakega semestra tako pri grščini kot tudi pri latinščini učenci pišejo šolsko nalogo, ki obsega prevod še neprebranega odlomka

¹⁰⁸ K.-U.-Min.-Erl. v. 1. Juli 1887, Z. 13276; M.-V.-Bl. Nr. 27. Od šolskega l. 1886/87 so gimnazije v letnih izveštjih redno objavljale tudi seznam snovi oz. odlomkov, predvidenih za učenje na pamet (npr. izveštje novomeške gimnazije za l. 1887).

¹⁰⁹ K.-U.-Min.-Erl. v. 30. September 1891, Z. 1786; M.-V.-Bl. Nr. 33; Halma-Schilling (1911), 69–78.

- iz obravnavanega avtorja (prevod v učni jezik), in sicer brez priprave in uporabe pripomočkov za prevajanje v učni jezik;
- c) določilo, da se lahko pri maturi iz latinščine in grščine upošteva tudi zasebna lektira; če je dijak predelal zasebno lektiro v obsegu, ki ga je določal letni načrt, je imel pravico z njo izboljšati oceno tako, da je pri maturi dobil odlomek iz svoje zasebne lektire.

Določilo je v strokovni javnosti kmalu zbudilo precej pomislekov in polemike.¹¹⁰ Ker je bila zasebna lektira izbirna, se je dijak lahko zanjo odločil prostovoljno; odlok, ki je ostal v veljavi do l. 1908, ko zasebna lektira ni bila več predmet mature, je skušal spodbuditi dijake k odločitvi zanjo, saj naj bi si z njo večali navdušenje nad branjem in razumevanje besedila, širil pa naj bi se tudi kanon avtorjev.¹¹¹ Odlok, ki je pomenil predvsem dodatno delo za učitelje, je temeljito zarezal v rano stalnico pouka klasičnih jezikov: v odvisnost kvalitete pouka od učiteljevega pristopa, načina poučevanja, osebnega interesa in tudi usposobljenosti. O odnosu srednješolskih profesorjev do pouka in dijakov najlepše pričajo spomini tistih, ki so se šolali na klasičnih ali realnih gimnazijah. Tako npr. Henrik Tuma opisuje Maksa Pletteršnika kot »poosebljen dolgčas«, da je »grščino silno suhoparno predaval Kermavner; kadar je razlagal, je bil tako navdušen, da se mu je svetilo oko« in da je Fran Wiesthaler »jako lepo razlagal«. Podobnih pričevanj najdemo kar nekaj.¹¹²

Z istim odlokom je ministrstvo razglasilo rabo splošnega grškega slovarja pri domačih nalogah iz grških avtorjev za nedopustno; če učenec naleti pri obravnavi teksta na kaj nenavadnega ali neznanega bodisi v slovničnem bodisi leksikalnem oziru, je učiteljeva pravica in dolžnost, da mu to pojasni.¹¹³

Kljub spremembam kritike šolskega sistema niso potihnile; nasprotja med humanisti, ki so zagovarjali tradicijo in pomen klasičnih jezikov in njihovih književnosti,¹¹⁴ in realisti (te so podpirale tehnične stroke, industrialci in trgovci), ki so zahtevali večji delež matematike

¹¹⁰ Prim. Eiblovo kritično oceno določila glede upoštevanja zasebne lektire pri maturi (Eibl (1895)) in Wotkejev odgovor nanjo (Wotke (1895)).

¹¹¹ Halma-Schilling (1911), 265–267, op. 2.

¹¹² Tuma (1937), 57; prim. tudi Šuklje (1933), 120, 130; Šuklje (1926), I, 20–27; Rutar (1972), 110. O Janezu Trdini kot učitelju: K. P.: *Profesor Janez Trdina*. NV 22 (1913), 553–556; B. B.: *Kako je profesor Trdina postupal s dacima*. NV 22 (1913), 557–558.

¹¹³ K.-U.-Min.-Erl. v. 30. September 1891, Z. 1786; M.-V.-Bl. Nr. 33; gl. tudi K.-U.-Min.-Erl. v. 26. April 1895, Z. 8715.

¹¹⁴ Prim. Pavletič (1896), 257–262.

in naravoslovnih znanosti, so bila vse močnejša. Vendar do bistvenega premika na prelomu stoletja še ni prišlo; vzrok za to je bila okorelost šolskega sistema in šolske uprave, zaradi katere je obdobje v šolstvu med 1890 in 1909 dobilo ime »obdobje *quieta non movere*«,¹¹⁵ torej obdobje, ko se problemov, ki mirujejo oz. niso preveč pereči, ne dotika. Še vedno je bil v veljavi učni načrt iz l. 1884, ki je prinašal le neznatne spremembe v številu ur in učnih ciljev in je bil zgolj temeljita redakcija *Osnutka organizacije*, pri kateri so upoštevali vse do l. 1884 izdane ministrske odredbe. Tudi učni načrt in *Navodila* l. 1900¹¹⁶ niso prinesla nobenih bistvenih sprememb; učni načrt se skorajda ni spremenil, *Navodila* pa so upoštevala dognanja specialne didaktike pouka zadnjih 16 let ter ukrepe ministrstva za šolstvo za modernizacijo učnega načrta in učne metode za razbremenitev dijakov.

Okorelost šolstva, družbeni in gospodarski razvoj s potrebami po novih poklicih in novih službah, težak socialni položaj dijaštva in učiteljstva, vedno večje število srednješolcev, vse glasnejše zahteve po odpravi diskriminacije med spoloma in po enakopravnosti deklet v šolstvu ter zahteve po temeljitih spremembah šolskega sistema so povzročile oblikovanje reformnega gibanja, ki je svoje napade usmerilo na gimnazijo. Nosilci reformnega gibanja so bili predstavniki naravoslovnih in tehničnih strok ter matematike, kot glavni cilj svojega delovanja pa so si zastavili izenačevanje pomena gimnazij in realk ter ukinjanje gimnazijskega monopola, kar bi bilo mogoče doseči z ustanovitvijo enotne srednje šole, ki bi po opravljeni maturi omogočala dostop do katerega koli visokošolskega študija. Takšna srednja šola bi imela v predmetniku latinščino, enega od modernih jezikov, učni jezik, naravoslovno-matematične predmete, prostoročno in geometrično risanje, opisno geometrijo in filozofsko propedevtiko. Velik vpliv na gibanje je imela tudi konferenca o šolski reformi, ki jo je l. 1890 (4.–17. december) v Berlinu sklical cesar Wilhelm II. Konferenca, ki so jo budno spremljali tudi v Avstriji,¹¹⁷ je znova sprožila vprašanje realne gimnazije kot možnega tipa enotne srednje šole (ta v Avstriji ni bila tako uveljavljena kot v Nemčiji); kljub temu da so se udeleženci konference izrekli proti njej, je ta sklep zaradi njene priljubljenosti ostal samo na papirju.

¹¹⁵ Engelbrecht (1986), 178.

¹¹⁶ Lehrplan (1900); Tominšek (1902), 21.

¹¹⁷ Engelbrecht (1986), 173 in op. 158–159; Cauer (1903), 1–4.

PREDREFORMNA DOBA (1900–1908)

Po letu 1900 se je v Avstriji nasprotje med tradicionalisti, ki so si prizadevali za ohranitev sistema šolstva z ustreznimi vsebinskimi in didaktičnimi spremembami pouka, in med reformisti, ki so zagovarjali popolno reformo šolskega sistema in katerih kritike so postajale iz leta v leto vse glasnejše, vse bolj zaostrovalo.¹¹⁸ Avstrijsko reformno gibanje se je oblikovalo pod vplivom reform v Prusiji, kjer je gimnazija vse bolj izgubljala svoj monopolni položaj; posebej velik odmev v avstrijskem prostoru je imela konferenca o šolstvu, sklicana l. 1900 v Berlinu, na kateri je bila maturi realnih gimnazij in realk priznana enakovrednost gimnazijski maturi.¹¹⁹ Po tej konferenci je bilo v Avstriji ustanovljeno nekaj društev, ki so svoje delovanje naslonila na nemški vzor. Leta 1902 sta bili ustanovljeni društvi Realna šola (*Realschule*) in Dunajsko novofilološko društvo (*Wiener neuphilologisches Verein*), ki sta postavljali zahteve po enakovrednosti gimnazijske in realčne mature. Isto leto je bila ustanovljena tudi Kulturnopolitična družba (*Die kulturpolitische Gesellschaft*), eden glavnih akterjev pri šolskoreformnih prizadevanjih, ki je l. 1906 pozvala k anketi o srednjem šolstvu. Leta 1903 je reformne zahteve za razširitev pravic realk podprlo tudi društvo Srednja šola (*Mittelschule*), l. 1904 pa še Zveza avstrijskih ženskih društev (*Bund österreichischer Frauenvereine*). Najhujše kritike in udarcev je bila deležna filologija, ki ji je bilo v predmetniku odmerjenega največ časa in je bila zato najprimernejši krivec; tudi javnost je zaradi intenzivne agitacije omenjenih društev vedno bolj nasprotovala ukvarjanju z antiko in starimi jeziki, še posebej z grščino, filologi pa so postali krivci za vse slabosti in pomanjkljivosti srednješolskega sistema. Ostra in neprizanesljiva ugotovitev dr. Josipa Tominška, da je gimnazija sama dobra in vzvišena, da pa je kot prvo nesposoben ta ali oni učitelj (in kar počne narobe naj gre na rovaš njega, ne gimnazije) ter da je zaradi komodnosti, lenobe in pomanjkanja stremljenja za višjimi smotri nesposoben za višji pouk velik del gimnazijske mladine, je verjetno najboljši odgovor na zahteve po reformiranju gimnazije;¹²⁰ tako (samo)kritične utemeljitve ni mogoče najti v nobeni zahtevi reformistov.

Zato so se tudi filologi začeli združevati. Leta 1905 je dr. Salomon Frankfurter, kustos univerzitetne knjižnice, dal prvo pobudo za

¹¹⁸ Timerding (1917), *passim*.

¹¹⁹ Engelbrecht (1986), 174.

¹²⁰ Tominšek (1903a), 18; Tominšek (1909), 18.

ustanovitev filološkega društva (po vzoru nemškega, v Berlinu l. 1904 nastalega društva). Leta 1906 je imelo društvo svojo ustanovno skupščino (istega leta je bilo ustanovljeno tudi Društvo slovenskih profesorjev); nadelo si je ime Društvo prijateljev humanistične gimnazije (*Verein der Freunde des humanistischen Gymnasiums*). Društvo, v katerem so bila zbrana vsa eminentna imena s področja humanističnih strok, je postalo osrednja institucija privržencev tradicionalistične struje; svoje delovanje je usmerilo v obrambo in ohranitev obstoječega šolskega sistema ter klasičnih jezikov znotraj njega. Društvo je izdajalo svoja izvestja (*Mitteilungen des Vereins der Freunde des humanistischen Gymnasiums*), v katerih so avtorji branili humanistični princip, ki je prevladoval v šolskem sistemu. V svojih reformnih predlogih je iskalo srednjo pot med radikalizmom, ki so ga zagovarjali reformisti, in med konzervativizmom; priznavalo je potrebo po reformi, vendar hkrati vztrajalo pri zahtevi, naj gimnazija ohrani svojo humanistično osnovo in ravnotežje med naravoslovno-matematičnimi in filološko-historičnimi predmeti: klasična jezika morata še naprej ostati osnova gimnazijskega pouka ne glede na radikalne zahteve reformnega gibanja po njuni ukinitvi. Svoje reformne predloge je društvo objavilo v 3. številki svojih izvestij.¹²¹ Med predlogi je tudi predlog po temeljiti reformi pouka klasičnih jezikov, zlasti po poenostavitvi slovničnega pouka in njegovi tesnejši navezavi na lektiro ter po razširitvi in temeljitejši obravnavi lektire (razširitev kurzorne lektire, večja svoboda učiteljev pri izbiri lektire, uvajanje hrestomatij (vsaj za zasebno lektiro), omejitev slovnične obravnave, več poudarka njenim etičnim, estetskim in kulturno-zgodovinskim momentom, več poudarka starinoslovju).¹²² Kot njegova protiutež je bilo l. 1907 ustanovljeno Društvo za šolsko reformo (*Verein für Schulreform*).

Najvidnejša institucija nasprotne, reformistične struje, Kulturno-politična družba, je l. 1906 pripravila svoj največji podvig: oklicala je anketo, ki je potekala od 13. novembra 1906 do 18. januarja 1907; na njej je nastopilo več kot 60 govornikov, udeležilo se je okoli 3000 ljudi, glavni cilj pa je bil dokazati nesprejemljivost in neučinkovitost šolskega sistema.¹²³

---

¹²¹ *Mitteilungen* (1907), *passim*.

VELIKA SREDNJEŠOLSKA ANKETA NA DUNAJU LETA 1908 – OSNOVA ZA REFORMIRANJE SREDNJEGA ŠOLSTVA

V vse bolj naraščajoče napetosti ob vprašanju srednjega šolstva je l. 1907 poseglo avstrijsko prosvetno ministrstvo; takratni prosvetni minister Gustav Marchet je v deželnem zboru napovedal organizacijo velikega javnega posvetovanja, posvečenega srednješolski problematiki, ki bi ne bila omejena samo na peščico strokovnjakov, ampak bi zajela kar najširši krog ljudi.¹²⁴ Velika srednješolska anketa je potekala od 21. do 25. januarja 1908 na Dunaju; predsedoval ji je prosvetni minister Marchet, ki je poskrbel, da je ostala na strogo strokovni ravni brez vmešavanja politike, udeležili pa so se je predstavniki vseh slojev, vseh izobrazbenih struktur, vseh političnih strank, vseh vrst srednjih šol in predstavniki vseh dežel avstro-ogrske monarhije.¹²⁵

Namen ankete, pri kateri naj bi imele glavno besedo posamezne stroke in ne politika,¹²⁶ je bil presoditi zahteve po reformiranju srednjih šol, zanjo pa je ministrstvo po zgledu konference o šolskih reformah v Berlinu l. 1890 vnaprej izbralo sedem reformnih vprašanj. Vprašanja ankete so bila:

¹²² Prim. tudi Pasarić (1908a), 276–281; Strigl (1904); Strigl (1914). Po vzoru tega društva je bilo 14 let kasneje ustanovljeno slovensko Društvo prijateljev humanistične gimnazije, ki je svoje sile enako kot avstrijsko usmerjalo v obrambo obstoječega šolskega sistema in predvsem v obrambo klasičnih (= humanističnih) gimnazij in klasičnih jezikov.

¹²³ Družba je ob oklicu ankete poslala v javnost obsežno vprašalno polo, ki je bila namenjena štirim slojem: a) dijakom (višje gimnazije in realke), b) maturantom, c) že zaposlenim bivšim gimnazijcem in realcem, č) profesorjem; rezultati so bili objavljeni v *Schülerbriefe* (1908). Sledila je anketa, ki je kljub nekaterim dobrim idejam zvedenela v protišolsko manifestacijo, prisluzila pa si je tudi kritike strokovne javnosti zaradi vključevanja gimnazijcev. Zapisi so bili objavljeni v *Protokolle* (1908). Prim. tudi Tominšek (1908b); Engelbrecht (1986), 182.

¹²⁴ Pasarić (1908a), 113.

¹²⁵ Mittelsch.-Enquette (1908), VII–XI. Slovenska predstavnika na tej anketi sta bila dvorni svetnik Fran Šuklje, poslanec državnega in deželnega zbora, in dvorni svetnik dr. Anton Primožič, deželni šolski inšpektor. Med pomembnejšimi filologi je treba omeniti dr. Hansa von Arnima, profesorja na dunajski univerzi, dr. Franza Drtino, poslanca državnega zbora in profesorja na univerzi v Pragi, Edmunda Haulerja, profesorja na dunajski univerzi in avtorja številnih srednješolskih učbenikov, ter dr. Augusta Scheindlerja, dunajskega deželnega inšpektorja, ki je s svojim pedagoškim delom in pisanjem učbenikov najbolj zaznamoval pouk klasičnih jezikov v svojem času.

¹²⁶ Engelbrecht (1986), 183.

1. Koliko so naše srednje šole (gimnazije in realke) potrebne izboljšav?
2. Ali naj se ustanovi nov tip srednje šole?
3. Ali naj se opusti obstoječa dvostopenjskost nekaterih predmetov ali naj se obdrži in izvaja v drugačni obliki?
4. Ali je treba spremeniti sedanjo maturo in njen potek?
5. Kako ustaviti naval na srednje šole? Ali naj se možnost dostopa spremeni?
6. a) Vprašanje prehoda iz ljudske šole v srednjo in iz srednje šole v visoko.
b) Ali in kako je treba spremeniti sedanji sistem spraševanja, ocenjevanja in disciplinska določila?
7. Ali je treba več telovadbe? Kako pridobiti zanjo čas, ne da bi to šlo na škodo znanstvenega izobraževanja učencev?¹²⁷

Vsako vprašanje je bilo dodeljeno po enem referentu in soredniku, ki sta zastopala različna stališča; vsi so svoja poročila izdelali vnaprej, jih oddali v pisni obliki in poslali udeležencem ankete, da so se lahko vnaprej pripravili na razpravo.¹²⁸ Izhodišče reformne ideje je bil nemški model reforme srednjih šol in t. i. »frankfurtski učni načrt« (*Frankfurter Lehrplan*). Nemške reformne gimnazije in realne gimnazije so bile devetletne in so imele prva tri leta skupno učno osnovo in skupen predmetnik (brez klasičnih jezikov). V IV. razredu je prišlo do delitve na gimnazijo in realno gimnazijo; dijaki gimnazije so imeli v V. in VI. razredu po deset ur latinščine tedensko, dijaki realne gimnazije pa po osem ur tedensko. V VI. razredu so dobili gimnazijci še grščino, dijaki realne gimnazije pa angleščino. S tem reformnim sistemom se je odločitev o izbiri humanistične ali realistične izobrazbe prestavila za tri leta. Urnik reformiranih nemških srednjih šol:

A. gimnazija

a) latinščina

razred	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.
št. ur	–	–	–	10	10	8	8	8	7

¹²⁷ Mittelsch.-Enquette (1908), *passim*; Tominšek (1908b), 79–89; Engelbrecht (1986), 182–185.

¹²⁸ Pasarić (1908a), 113–115.

b) grščina

razred	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.
št. ur	–	–	–	–	–	8	8	8	8

B. realna gimnazija

latinščina

razred	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.
št. ur	–	–	–	8	8	6	6	6	5

Iz uvodnega nagovora prosvetnega ministra Gustava Marcheta ob otvoritvi dunajske ankete je moč razbrati, da je ministrstvo že pripravljalo reformo, da pa je hotelo o njej pridobiti kar največ mnenj. Za pouk klasičnih jezikov je bila predvidena odstranitev nepotrebnega balasta (predvsem omejitev slovnicega pouka) ter razširitev in svobodnejša izbira lektire. Glede spremembe samega šolskega sistema so ministrski reformni predlogi največ pozornosti posvetili gimnaziji, ki je v očeh javnosti veljala za elitno šolo, vendar pa zaradi razvoja naravoslovnih ved ni mogla več zadostiti željam vseh, zato je bilo njej namenjenih največ očitkov. Minister je napovedal ustanovitev novega tipa srednje šole, ki bi združevala lastnosti tako gimnazije kot realke; v svojem predmetniku bi imela latinščino, a brez grščine. Ureditev gimnazij in realk naj bi ostala nespremenjena, čeprav so reformisti podali več predlogov za reorganizacijo pouka, zlasti kar zadeva pouk klasičnih jezikov. Tako je Michael von Pidoll v imenu Društva za šolsko reformo za doseg ideala enotne šole predlagal ukinitve pouka klasičnih jezikov v nižji gimnaziji in premik začetka pouka pri latinščini v V., pri grščini pa v VI. razred; po predlogu poslanca državnega zbora in profesorja na realki Paula Hofmanna von Wellenhofa naj bi bila grščina v višji gimnaziji le fakultativni predmet.¹²⁹

Glavni predlogi ankete so bili, naj realka postane osemletna z obvezno filozofsko propedeutiko in z relativno obvezno latinščino v višjih razredih, s čimer bi dosegla enakovrednost z gimnazijo, ki bi tako izgubila svoj monopolni položaj; olajša naj se prehod z gimnazije na realko in obratno; ustanovijo naj se novi tipi srednjih šol (realne gimnazije naj postanejo osemletne, nižje realke pa naj se poskusno razširijo v višje realne gimnazije), njihovi abiturienti pa naj imajo pri prehodu na univerzo enake pravice kot gimnazijski; novi zavodi naj

¹²⁹ Prim. Engelbrecht (1986), 184–185. Za natančnejši pregled predlaganih sprememb gl. Pasarić (1908a), 116–117, 175–183, 282–283. Za reformne predloge glede klasičnih jezikov in razprave, povezane z njimi gl. Aly (1908).

razbremenijo prenapolnjeno gimnazijo in sprejmejo tiste, ki v gimnazijo ne sodijo (!); prilagodi naj se ocenjevalni in disciplinarni red; število ur telovadbe naj se ne povečuje, ampak naj se izboljša kvaliteta predmeta in poskrbi za prostore. Največ pozornosti so udeleženci ankete posvetili maturi (razprava je trajala kar dva dni); zavrnilo so radikalne zahteve po ukinitvi mature, soglasno pa podprli predloge za njeno reformiranje. Predstavniki reformističnega gibanja so se zavzemali za ukinitvev pouka klasičnih jezikov v nižji gimnaziji; v višji gimnaziji naj bo v predmetnik vključena latinščina, glede grščine pa so bili podani različni, bolj ali manj radikalni predlogi (ukinitvev grščine; grščina kot fakultativni predmet višje gimnazije; začetek pouka v VI. razredu; začetek pouka v IV. razredu). Prav odprava učenja klasičnih jezikov v nižji gimnaziji naj bi omogočila uresničitev ideje enotne (nižje) srednje šole (*Einheitsschule*), ki bi omogočila enoten program šolanja za vse srednješolce in bi odločitev o prihodnji poklicni usmeritvi odložila za štiri leta. Zagovorniki klasičnih jezikov so na anketi uspešno ubranili tezo o njihovi veljavi, še zlasti latinščine. Po reformnih predlogih naj bi se latinščina kot relativno obvezen predmet poučevala tudi v višjih razredih realk in novoustanovljenih tipih srednjih šol; še vedno naj oba klasična jezika ostaneta del mature, pri čemer naj se odpravi prevajanje iz učnega jezika v latinščino.¹³⁰ Udarec, napovedan maturi in humanistični gimnaziji (= latinščini in grščini), ni uspel;¹³¹ humanistična gimnazija je ostala, pa tudi njen učni načrt je ostal (z malenkostnimi spremembami) skoraj nespremenjen.

Slovenski pedagogi, filologi in tudi dijaki¹³² so pozorno spremljali napovedujoče se reforme šolskega sistema,¹³³ saj so se vse večja nasprotja med realisti in humanisti pojavljala tudi na Slovenskem; eden najvidnejših kritikov gimnazijskega pouka je bil Dragotin Lončar, ki je l. 1908 (takrat je bil profesor na idrijski realki) v prispevku *O šolski reformi* (izšel je tudi kot samostojna publikacija) kritično ocenil trenutno stanje srednjega, zlasti gimnazijskega šolstva in podal svojo vizijo njegove ureditve. Lončar je bil kritičen tako do gimnazije kot tudi do realke; rešitev je videl v šolskem tipu, ki bi bil kombinacija obeh. Zagovarjal je načrt enotne šestletne srednje šole

¹³⁰ Mittelsch.-Enquete (1908), *passim*; za natančnejši razpored posameznih tem gl. Register (1908).

¹³¹ Prim. tudi Krile (1911), 19–27.

¹³² Gl. Žerjav, G.: *Naše stališče in vsestranska izobrazba*. Zora 13 (1907), št. 11–12, str. 165–172 (referat na sestanku katoliških abiturientov v Ljutomeru).

¹³³ Prim. Lončar (1908), 13–16, 28, 31–36.

in učni načrt, ki bi bil sinteza humanističnih in realnih ved. Klasičnemu jezikoslovju, pri katerem je grajal predvsem precenjevanje oblike na škodo vsebine in pretirano poudarjanje njune vrednosti za formalno izobrazbo, je v svojem načrtu namenil malo prostora: latinščina in grščina naj bi postali neobvezna predmeta, ki bi ju učili v popoldanskih urah izven rednega pouka (latinščino bi poučevali od IV. do VI. razreda, v IV. in V. razredu po tri ure tedensko, v VI. razredu po dve uri tedensko; grščino samo v VI. razredu po tri ure tedensko); pouk bi bil vezan le na najnujnejše za spoznavanje jezika (če bi ga dijak morda kdaj potreboval ali pokazal zanj znanstveni interes); odpadlo bi spraševanje, kvalificiranje pri pisnih nalogah bi se omejilo na minimum; pouk bi temeljil samo na analitični metodi, vlogo lektire pa bi nadomestili dobri prevodi in antična zgodovina. Zanimanje za šolsko problematiko dokazuje tudi anketa o slovenskih učnih knjigah februarja 1906, dalje ustanovitev Društva slovenskih profesorjev istega leta in njegovo delovanje, pa tudi dve razpravi, ki sta izšli pod vplivom reformnih idej skoraj sočasno z veliko anketo: razprava Josipa Tominška o reformi mature¹³⁴ in razprava Karla Ozvalda o psiholoških raziskavah logično-formalne vrednosti pouka starih jezikov.¹³⁵ Tominškove razprave, izšle v letih 1901–1909,¹³⁶ ko se je najbolj posvečal vprašanju srednjega šolstva, so bile in še vedno ostajajo sumarni specialnodidaktični priročniki za klasične jezike; s predlogi za spremembe v pouku klasičnih jezikov je šel Tominšek v korak z dosežki specialne didaktike klasičnih jezikov, v svojih napovedih in dognanjih pa je z nekajletno prednostjo napovedoval spremembe, ki so jih predlagali na dunajski anketi, realizirale pa so se ob reformi l. 1909.

¹³⁴ Razprava je predelava njegovega referata na glavni skupščini Društva slovenskih profesorjev l. 1906; l. 1908 je izšla v NV in kot samostojna publikacija (gl. Tominšek (1908a)).

¹³⁵ Razprava je izšla v izvestju goriške gimnazije za šolsko l. 1907/08 (gl. Priloga 2, Ozvald (1908)).

¹³⁶ Gl. Tominšek (1901); Tominšek (1902b); Tominšek (1903a); Tominšek (1904); Tominšek (1906); Tominšek (1908a); Tominšek (1908b); Tominšek (1909).

REFORMA AVSTRIJSKEGA SREDNJEGA ŠOLSTVA V LETIH 1908–1909

Šolsko ministrstvo je takoj po anketi sprejelo ustrezne ukrepe za preoblikovanje šolstva. Pred reformo so bili v avstrijskem šolstvu trije tipi srednjih šol:

- a) **gimnazija**,
- b) štiriletna **realna gimnazija** in
- c) **realka**.

Z reformo so bili uvedeni še trije novi tipi srednje šole:¹³⁷

- a) **osemletna realna gimnazija**, ki je nastala po vzoru pruske realne gimnazije. Novost reformirane realne gimnazije, ki je bila v avstrijskem šolstvu že uveljavljena kot tip nižje srednje šole, je bila v tem, da je dobila še višjo stopnjo in je s tem postala osemletna; v vseh 8 razredih je imela latinščino (I. 6, II. 6, III. 6, IV. 6, V. 6, VI. 5, VII. 5, VIII. 5), od III. razreda naprej je imela namesto grščine enega od modernih jezikov, več pozornosti pa je posvečala realčnim predmetom. Učni načrt se ni bistveno razlikoval od učnega načrta gimnazije, prav tako ne učni cilji, le skupno število tedenskih ur latinščine (45) je bilo manjše kot na gimnaziji (49). Osemletno realno gimnazijo je ministrstvo uvedlo že 8. avgusta 1908 z začasnim odlokom (do sprejetja gimnazijskega zakona); odlok, ki je veljal že za šolsko leto 1908/09, je pomenil za klasično gimnazijo izgubo njenega več kot polstoletnega monopolnega položaja.¹³⁸ Kmalu se je pokazalo, da je osemletna realna gimnazija gimnazijski tip, ki se bo najbolj uveljavil,¹³⁹
- b) **reformne realne gimnazije**, ki so nastale na pobudo gibanja za šolsko reformo. Šlo je za štiriletne srednje šole brez latinščine in brez grščine (vrsta realke), ki so dobile gimnazijski značaj s tem, da se je od V. razreda naprej poučevala latinščina kot obvezni predmet (V. 7, VI. 7, VII. 8, VIII. 8). Grščine v predmetniku ni bilo, nadomestil jo je moderni jezik (francoščina).
- c) **višja realna gimnazija »dėčinskega tipa (Tetschener Typus)«**. Gimnazijski tip je dobil ime po občinski gimnaziji v češkem mestu Dėčín (nem. Tetschen), kjer so s šolskim letom 1906/07 prvi uveljavili ta tip gimnazije, ki je pomenila posebno združitev gimnazije in realke. Prva dva razreda sta bila skupna za vse dijake; v I. razredu so imeli osem ur latinščine, v II. razredu pa sedem ur

¹³⁷ Halma-Schilling (1911), 89–109.

¹³⁸ M.-V.-Bl. 1908, Nr. 47; Engelbrecht (1986), 185.

tedensko. Na začetku III. razreda se je dijak odločil za gimnazijsko ali realčno smer; kljub temu so imeli dijaki realčne smeri še dve leti latinščino. Dijaki gimnazijske smeri so v V. razredu dobili grščino, dijaki realčne smeri pa francoščino. Latinščina je bila za dijake realčne smeri od V. razreda naprej izbirni predmet; namesto latinščine so dobili angleščino, kemijo in opisno geometrijo, ki so bili izbirni predmeti za dijake gimnazijske smeri. Kvota ur klasičnih jezikov na gimnazijski smeri je bila enaka kvoti ur na klasični gimnaziji.¹⁴⁰

a) latinščina

razred	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	skupaj
št. ur	8	7	6	6	6	6	5	5	49

b) grščina

razred	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	skupaj
št. ur	–	–	5	4	5	5	4	5	28

Od šolskega leta 1910/11 je bilo mogoče v višji gimnaziji uvesti še realnogimnazijsko smer (trojna cepitev). Gimnazijski tip se je uveljavil zlasti v manjših mestih; s tem je mesto dobilo tri gimnazijske tipe na eni gimnaziji, kar je pomenilo veliko manjše finančno breme kot vzdrževanje treh različnih ustanov. Dječinski gimnazijski tip se je po svoji zasnovi najbolj približal idealu enotne srednje šole, za katero si je prizadevalo reformno gibanje, ki pa se do konca monarhije ni uveljavilo.¹⁴¹

Pod hudim udarom reformistov je bilo vprašanje mature; zahteve po njeni reformi (in radikalnejše celo po njeni odpravi)¹⁴² pa niso prihajale iz strokovnih krogov in vrst učiteljstva, ampak iz vrst nasprotnikov srednje šole. Josip Tominšek je v svoji razpravi o maturi opozoril na dejstvo, ki ga ne navaja nobena reformistična utemeljitev, namreč da vzroki za pritožbe niso bili v maturi sami in njeni zastavitvi, ampak v subjektivnem, človeškem faktorju, v ljudeh, ki so jo vodili, ali pa v nesposobnosti ter duševni in moralni pomehkuženosti dijaštva.¹⁴³ Matura je izgubljala svoj etični pomen kot zrelostni izpit; pomembnejši

¹³⁹ Wester (1912), 712.

¹⁴⁰ Engelbrecht (1986), 187–192; Horn (1907), 102–105.

¹⁴¹ Engelbrecht (1986), 185–186; Pidoll (1909), 11; Wester (1912), 712–715.

¹⁴² Pasarić (1908a), 282.

¹⁴³ Tominšek (1908a), 491–493. Tominšek je bil odličen napovedovalec z natančnim vpogledom v problematiko mature; stališča, ki so jih sprejeli na du-

je bil njen zunanji efekt, saj je pomenila vstopnico za univerzo in na tehnične študije. Bolj kot zaključni srednješolski izpit je postala visokošolski sprejemni izpit.

Matura iz klasičnih jezikov je naredila svojevrsten korak naprej s tem, da je upoštevala tudi rezultate dijakovega samostojnega dela in njegove osebne interese; to je bilo doseženo s prostovoljno izbiro zasebne lektire in možnostjo, da si gradivo zasebne lektire izbere na maturi. Uspešno opravljena gimnazijska matura, ki je potekala pod nadzorom deželnega šolskega inšpektorja ali njegovega namestnika, je bila osnovni pogoj, da je imel abiturient pravico imatrikulacije in obiskovanja univerze.¹⁴⁴ Pri klasičnih jezikih je pisni del mature obsegal prevod iz latinščine v učni jezik in prevod iz grščine v učni jezik. Odlomki so bili praviloma izbrani iz avtorjev, vključenih v redno lektiro, a ne nujno (lahko tudi iz avtorja, ki ni bil del šolske lektire); obsegali so 40 vrstic ali 30–40 verzov, teme pa je na osnovi predloga profesorjev, ki so poučevali predmet, izbral šolski inšpektor. Pri pregledu se je upošteval tudi vidik pravilnosti in razumevanja, zato so morali kandidati hkrati s pisnim izdelkom oddati tudi pripravo. Pri grščini je bila raba slovarja dovoljena, pri latinščini ne. Ustni del mature iz klasičnih jezikov je kandidat opravljal samo iz enega predmeta, in sicer iz tistega, pri katerem je boljše opravil pisni del; kandidat je moral obvladati tekoče branje, najsi je šlo za prozne ali metrične tekste, izbrani odlomek tekoče prevesti brez znatnejše pomoči in ga ustrezno pojasniti. Zasebna lektira ni bila več obvezni del mature; gradivo, ki je bilo predelano v sklopu zasebne lektire, je lahko bilo vključeno v maturo zgolj na izrecno kandidatovo željo.

Gimnazijci so se z maturitetnim spričevalom lahko vpisali kot redni slušatelji na vse fakultete, z opravljenim diferencialnim izpitom iz opisne geometrije in prostoročnega risanja tudi na visoke tehnične šole. Dijakom realk je matura odpirala možnost študija na visokih tehničnih šolah, za vpis na univerzo pa so morali opravljati diferencialni izpit iz latinščine, grščine in filozofske propedeutike; brez izpita iz grščine so imeli enake pravice kot absolventi realnih gimnazij. Za dijake reformnih gimnazij so veljala enaka določila in pravila glede imatrikulacije kot za dijake gimnazij in realk; maturitetna spričevala so jim dajala več možnosti kot čistim gimnazijcem in realcem. Izjeme so bile le pri zahtevah glede grščine; če so hoteli opravljati

---

najski anketi, so se pokrivala z njegovimi ugotovitvami in predlogi, podanimi v njegovih razpravah.

¹⁴⁴ K.-U.-Min.-Erl. v. 29. Februar 1908, Z. 10051; M.-V.-Bl. Nr. 18.

profesorski izpit iz klasične filologije, francoščine, zgodovine ali filozofije, so morali priložiti potrdilo, da so najkasneje dve leti pred zaključkom univerzitetnega študija opravili dopolnilni izpit iz grščine v obsegu, kakršen se je zahteval pri gimnazijski maturi (izpit so lahko opravili na gimnaziji ali pred posebno komisijo na univerzi, kjer so bili organizirani posebni tečaji za latinščino in grščino). Izpit iz grščine v obsegu zahtev gimnazijske mature je bil – razen v primeru spregleda, ki ga je lahko dal škofjski ordinariat – pogoj tudi za vpis na teologijo.

Leta 1909 je bil s posebnim ministrskim odlokom¹⁴⁵ izdan nov učni načrt, ki je bil izboljšana in delno spremenjena verzija učnega načrta iz l. 1900. Učni načrt je predstavljal drugo fazo reformiranja gimnazijskega šolstva; upošteval je znanstvene in specialnodidaktične dosežke ter vključeval spremembe, ki jih je ministrstvo uvedlo v devetih letih. Še vedno je ohranjal posebnost in samobitnost gimnazije, le da je bilo nekaj več časa odmerjenega modernim jezikom, še bolj kot v načrtih iz l. 1884 in 1900 je bilo poudarjeno povezovanje med predmeti in koncentriranje pouka, pomemben premik pa je doživel tudi pouk klasičnih jezikov. Filološka, dostikrat pretirana slovnična akribija, katere pomen se je od učnega načrta l. 1884 vse bolj zmanjševal, ni bila več namen, ampak vodilna nit k namenu filološkega pouka, ki se je osredotočil na lektiro, njeno razumevanje in interpretiranje ter zlasti svobodnejšo izbiro in oblikovanje.¹⁴⁶ Reformistična zahteva, izražena s kategoričnim imperativom, da mora imeti vsebina prednost pred obliko, je obveljala le delno; vsebina je dobila večji pomen, formalna plat pa je ohranila enakega, le v poenostavljeni obliki, prilagojeni novim dognanjem specialne didaktike.¹⁴⁷ Učni cilji pri latinščini se niso veliko spremenili; učna cilja nižje gimnazije sta bila, da si dijak pridobi potrebno slovnično znanje za lektiro ter spretnost pri prevajanju lažjega latinskega pisca, cilji višje gimnazije pa, da se dijak z lektiro seznani z najpomembnejšimi deli rimske književnosti, da tako spoznava rimsko kulturno življenje, da je zmožen brati ne pretežak latinski tekst in da si oblikuje smisel za stilistiko jezika. Bistvena razlika v primerjavi z učnim načrtom iz l. 1900 je v tem, da je novi učni načrt v ospredje postavil rimsko kulturno življenje, prejšnji pa se je osredotočal na rimsko državno življenje (politika,

¹⁴⁵ K.-U.-Min.-Erl. v. 20. März 1909, Z. 11662; Halma-Schilling (1911), 31–89.

¹⁴⁶ Normallehrplan (1909), 3–5; Jemeršič (1910), 438–440; Krile (1911), 19–24.

¹⁴⁷ Prim. Tominšek (1901), 11.

vojska ...).¹⁴⁸ Pri grščini se učni cilj ni spremenil; cilj nižje gimnazije je bil usvojiti in utrditi oblikoslovje klasične atiščine ter najpomembnejša poglavja sintakse, cilj višje gimnazije pa temeljita lektira najpomembnejših del grške književnosti, kolikor je dopuščal predmetu odmerjeni čas. Večji pomen lektire se je kazal tudi v širšem izboru piscev, ki so jih postopoma uvajali v lektiro že od l. 1905. Lektiro je lahko učitelj izbral svobodneje, v skladu s svojimi interesi in interesi učencev; latinsko lektiro so v VII. razredu dopolnili Plinij mlajši (izbor iz pisem), Cicero (izbor iz pisem) ter izbor iz rimskih elegikov, pri grščini pa je bila lektira dopolnjena v vsakem razredu višje gimnazije: v V. z Arijanom, v VI. s Plutarhom, v VII. z izbranimi poglavji iz Tukidida ali s katero od Sofoklovih tragedij, v VIII. pa z izborom iz Aristotela.¹⁴⁹ V vseh razredih višje gimnazije je redno šolsko lektiro dopolnjevala tudi zasebna lektira, s katero je šolski načrt prekoračil mejo klasikov; vanjo so bili pogosto uvrščeni avtorji izven ustaljenega kanona. S poudarkom na obravnavi lektire se je zmanjšalo število šolskih nalog, prav tako število prevajalskih vaj iz latinščine v nemščino in obratno ter iz grščine v nemščino. Po potrebi so lahko učitelji v VII. in VIII. razredu posegli tudi po neobveznih prevajalskih vajah iz nemščine v grščino, ki jih prej v učnem načrtu ni bilo. Metodiki klasičnih jezikov so še vedno svarili pred nepedagoškostjo vsakega večjega olajševanja pouka in zagovarjali prepoved rabe prevodov, tiskanih preparacij in zlasti specialnih slovarčkov, ki ne smejo nadomestiti velikega (splošnega) slovarja.¹⁵⁰ Mnenja glede rabe teh pripomočkov so se med učiteljstvom precej razhajala, zlasti glede rabe specialnih slovarjev;¹⁵¹ tudi praksa je bila drugačna, saj so v letih od 1884 naprej pri založbah Teubner (Leipzig) in Tempsky (Dunaj) izšle šolske izdaje in izbori tekstov, komentarji in specialni vokabularji k vsem latinskim in grškim klasikom, ki so jih brali na gimnazijah.

Novi učni načrt je začel veljati s šolskim letom 1909/10 v I.–V. razredu in nato sukcesivno vsako leto v višjem razredu do šolskega l. 1912/13, ko je obveljal za celotno gimnazijo.¹⁵² V krogih reformistov so zbujala nezadovoljstvo tri dejstva:

1. da je bilo latinščini še vedno odmerjenih dvakrat več ur kot učnemu jeziku,

¹⁴⁸ Lehrplan (1900), 3.

¹⁴⁹ Normallehrplan (1909), 10–15. Prim. tudi Jemeršič (1910), 439–441; Ljubibratič (1914), 19–21; Ećimović (1914), *passim*.

¹⁵⁰ Tominšek (1902b), 22.

¹⁵¹ Tominšek (1903a), 40.

¹⁵² Pidoll (1909), 5–7.

2. da je kljub večjemu poudarku na lektiri ostal slovnični pouk v precejšnji meri (z izjemo specialnodidaktičnega pristopa) nespremenjen, in
3. da so bile v učni načrt še vedno vključene prevajalske vaje iz učnega jezika v latinščino in grščino.

Vse to je po mnenju reformistov pomenilo veliko in z vidika psihologije neupravičljivo obremenitev zlasti za dijake nižje gimnazije.¹⁵³

Spremembe med 1884 in 1908 za Slovence v ožjem smislu niso imele posebnega pomena. Kar zadeva klasične jezike, je bila prva naloga, k uresničitvi katere so bila usmerjena tudi vsa prizadevanja, tesnejša povezava klasičnega pouka s slovenščino, kar je bilo prvenstveno povezano tudi z vprašanjem slovenskega učnega jezika v višji gimnaziji, s tem pa tudi z vprašanjem pridobitve ustreznih učbenikov in učnih pripomočkov, ki ni bilo rešeno vse do propada avstro-ogrške monarhije.¹⁵⁴ Tik pred reformo razmere niso zbudjale upanja na bistveno izboljšanje; uveljavljanje slovenskega učnega jezika pri grščini je postalo še posebej aktualno z načrtovanim odprtjem III. razreda na šentviški gimnaziji (ustanovljena 1905). Škof Anton Bonaventura Jeglič si je skupaj s profesorskim zborom šentviške gimnazije prizadeval za razširitev zavoda tudi na III. razred in za uveljavitev slovenščine kot učnega jezika tudi pri grščini, da bi ohranil povsem slovenski značaj gimnazije. Pri nadzorni seji za šolsko l. 1907/08 dne 12. novembra pa je deželni šolski nadzornik učiteljski zbor opozoril, da ministrstvo za uk in bogočastje še ni vzelo na znanje omenjenih ukrepov. Položaj je oteževala tudi okoliščina, da še ni bilo na voljo potrebnih učbenikov; Tominškova učbenika *Grška slovnica* in *Grška vadnica* sta bila šele v tisku in učenci so si morali sami pomagati s polami, ki so prihajale iz tiskarne. Prvi znanilci reforme so se pokazali januarja l. 1908, ko je ministrstvo za šentviško gimnazijo razširilo pravico javnosti tudi na III. razred (in s tem priznalo slovenski učni jezik za grščino), septembra pa je bil za utrakvistično državno gimnazijo v Kranju izdan odlok, da se na gimnaziji sukcesivno (torej vsako leto v enem razredu višje) uvede slovenski učni jezik, vendar pod pogojem, da so za to na voljo aprobirani učbeniki in učni pripomočki in da se s šolskim letom 1908/09 verouk in grščina v V. razredu

¹⁵³ Pidoll (1909), 12–14. S tem so reformisti znova obudili trditev, s katero so utemeljevali predloge za ukinitvev pouka klasičnih jezikov v nižji gimnaziji: da učenci med 10. in 14. letom še niso dovolj zreli za tako zahtevno miselno delo, kot ga zahteva učenje obeh klasičnih jezikov, še zlasti grščine.

¹⁵⁴ Prim. Tominšek (1901), 23; Tominšek (1906), 52–53.

poučujeta v slovenščini.¹⁵⁵ S tem je bil uveljavljen slovenski učni jezik pri pouku grščine od III. do V. razreda, kar sta omogočila izid in aprobacija¹⁵⁶ Tominškovih učbenikov. Drugih vidnejših sprememb ni bilo.

Po statističnih podatkih je bilo ob koncu uvajanja reformnih ukrepov (1912/13) na 19 gimnazijskih zavodih, ki so jih obiskovali slovenski dijaki, 4374 rednih dijakov in 174 privatistov, od tega (skupaj s slovenskimi dijaki v Gradcu, na Dunaju in na Sušaku) 3200 Slovencev; razmerje med gimnazijci in realci (skupaj 780) je bilo 100 : 27, kar je daleč presegalo povprečje drugod po monarhiji, kjer je bilo razmerje skoraj izenačeno, npr. na Češkem.¹⁵⁷ Na slovensko srednje šolstvo v reformnem obdobju je neposredno vplivalo tudi pereče vprašanje, ki se ga reforma ni dotaknila: to je bilo vprašanje socialnega položaja dijaštva. Socialni položaj slovenskega dijaštva je bil v tem obdobju zelo težak, skoraj tragičen, saj so bili slabo premoženjsko stanje, neurejene stanovanjske razmere dijakov, ki so bivali izven kraja stalnega bivališča (slabo kurjena, nezračna, temna stanovanja), minimalne preživnine in slaba prehrana njegovi stalni spremljevalci. Po statističnih podatkih je sredi reformnega obdobja (podatki so za leto 1910) kar 69 % slovenskih dijakov stradalo.¹⁵⁸ Vojna je položaj le še poslabšala.

Med I. svetovno vojno pri pouku klasičnih jezikov ni bilo posebnosti; težave so bile le zaradi pomanjkanja učiteljev, ki so bili mobilizirani v vojsko. Mlajši profesorji klasičnih jezikov so večinoma sodelovali v vojni; dva med njimi sta bila tudi odlikovana: Marko Bajuk, nadporočnik in bataljonski adjutant, je prejel najvišje priznanje, *signum laudis*, bronasto in srebrno svetinjo, Anton Sovrè, nadporočnik pri 96. pešpolku, pa je bil prav tako odlikovan s *signum laudis*, vojaškim zaslužnim križcem z vojno dekoracijo zaradi hude rane, ki jo je utrpel v boju.¹⁵⁹

Leta 1918, tik pred razsulom avstro-ogrške monarhije, je bil izdan še zadnji odlok glede pouka klasičnih jezikov; ministrstvo je s posebnim ukazom 23. avgusta 1918 odredilo, naj bo tudi pri grščini od V. razreda naprej učni jezik slovenščina.¹⁶⁰

¹⁵⁵ K.-U.-Min.-Erl. v. 22. September 1908, Z. 27245; Halma-Schilling (1911), 15; Wester (1920), 3.

¹⁵⁶ Glede strogih in zapletenih pravil v zvezi z uradno odobritvijo učbenikov gl. natančna pojasnila in vire v Halma-Schilling (1911), 121–136.

¹⁵⁷ Wester (1912), 715–718.

¹⁵⁸ Pestotnik (1910), 94.

¹⁵⁹ Schmoranzler (1915).

¹⁶⁰ Wester (1920), 3.

SPECIALNA DIDAKTIKA POUKA KLASIČNIH JEZIKOV

SLOVNIČNI POUK

Zaradi pomanjkljive učne metode, ki je bila dediščina predmarčnega obdobja, in zaradi pomanjkanja učiteljev, ki bi bili strokovno usposobljeni za poučevanje po novem učnem načrtu, je bil *Osnutek organizacije* dopolnjen z osnovnimi *Navodili* s področja gimnazijske pedagogike in specialne didaktike.¹⁶¹ Korenite spremembe pouka klasičnih jezikov so terjale tudi nujne spremembe v specialni didaktiki pouka. Starega – in edinega – cilja pouka klasičnih jezikov, spretnosti v praktični rabi latinščine, po možnosti klasične latinščine, ni bilo več. Latinščina ni bila več jezik znanstvenega raziskovanja in podajanja, zato so vaje v rabi latinščine za izražanje lastnih misli izgubile svoj pomen. Latinsko izražanje ni bilo več zahteva gimnazijskega pouka, ampak je bilo prepuščeno bodisi študiju klasične filologije bodisi osebnemu interesu jezikovno nadarjenih učencev, zato so bili latinski sestavki precej omejeni. Latinščina je izgubila svoj prevladujoči status, grščina pa je ogromno pridobila. V predmarčnem obdobju se je grščina glede na odmerjeni čas zgolj ohranjala, medtem ko je bila v severni Nemčiji prvi in najpomembnejši predmet; z apliciranjem pruskega gimnazijskega sistema in njegovo prilagoditvijo avstrijskim razmeram, ki sta bila rezultat Bonitzevega sodelovanja pri reformi, se je avstrijska gimnazija približala idealu neohumanistične pedagogike, ki je prav v grščini, grški književnosti in kulturi našla prvi vzor in ideal. Zgledovanje po pruskem vzoru pri pouku klasičnih jezikov se kaže tudi v izboru učbenikov; v petdesetih letih 19. stoletja so na avstrijskih gimnazijah večinoma uporabljali učbenike, ki so bili v rabi na nemških, zlasti pruskih gimnazijah. Ker so bili nemški učbeniki obsežnejši, kot je narekoval učni načrt za avstrijske gimnazije, jih je bilo treba prilagajati, snov selekcionirati in krčiti. Opiranje na pruski model in na nemške učbenike je dodatno okrepilo tudi opiranje na nemške didaktike pouka klasičnih jezikov, ki ga je začrtal že *Osnutek organizacije*; ti so zaznamovali oblikovanje pouka vse do reforme l. 1909, pri kateri je bila bolj upoštevana takrat že razvita in izoblikovana avstrijska specialna didaktika pouka klasičnih jezikov. Ta je dosegla svoj vrhunec v delu Avgusta Scheindlerja, ki je svoje izkušnje kot učitelj, avtor številnih učbenikov za klasične jezike

¹⁶¹ Paulsen (1921), 483–484; Entwurf (1849), Anhang Nr. II, 101–116 (latinščina); Nr. III, 116–119 (grščina).

August Scheindler, *Methodik des Unterrichts in der lateinischen Sprache* (1913)

August Scheindler, *Methodik des Unterrichts in der griechischen Sprache* (1915)

ter odličen poznavalec specialne didaktike klasičnih jezikov združil v dveh fundamentalnih delih: *Metodika pouka latinskega jezika* (Dunaj 1913) in *Metodika pouka grškega jezika* (Dunaj 1915).¹⁶²

Najpogosteje rabljeni nemški učbeniki na slovenskih gimnazijah so bili:¹⁶³

a) za latinsčino:

- Ellendtova *Lateinische Grammatik* (Berlin 1838²);
- Dünnebierjeva vadnica *Lateinisch-deutsche und deutsch-lateinische Uebersetzungs-Beispiele aus klassischen Schriftstellern* (Jena 1849², 1850³;

¹⁶² Gl. Scheindler (1913) in Scheindler (1915).

¹⁶³ Izvestja gimnazij 1851–1860; Ciperle (1979), 32–33; Matuschek (1859), 96–97, 124–126, Supplement-Heft 17–19; Matuschek (1860), 210–216, Supplement-Heft 40–42; *Verzeichniß der für Gymnasien allgemein zugelassenen deutschen Lehr- und Hilfsbücher für Schüler*. (Hrsg. mit Erlaß des k. k. Staats-Ministeriums v. 7. August 1861, Z. 7489). Vsako leto je gimnazijski ravnatelj v poročilu deželnemu ministrstvu podal poročilo o delovanju gimnazije in v njem navedel tudi popoln seznam učbenikov, ki so jih uporabljali pri pouku, ter popoln seznam prebrane lektire, še zlasti pri klasičnih jezikih. Prim. poročilo ravnatelja ljubljanske gimnazije Nečaska za l. 1861 (AS 33, fasc. 31–6, Prot. N^{ro}. 9577, 1861).

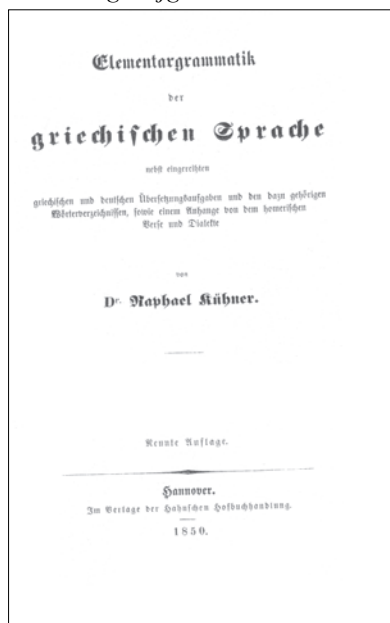
s predelavo te vadnice je nastala prva slovenska vadnica za latinski jezik (Sebastijan Žepič 1875));

- Kühnerjeva *Elementargrammatik der lateinischen Sprache* (Hannover 1847⁶–1851⁹);
- Schultzevi *Kleine lateinische Sprachlehre* (Wien–Paderborn 1856⁴) in *Lateinische Sprachlehre zunächst für Gymnasien* (Paderborn 1848, 1853²);
- Putschejeva *Lateinische Grammatik für untere und mittlere Gymnasial-Classen* (Jena 1849⁵);
- Grysarjev *Handbuch Lateinischer Stilübungen* (Köln 1839–1854³);
- Süpflejeve *Aufgaben zu Lateinischen Stilübungen* (Karlsruhe 1852²);
- Nägelsbachovi *Lateinische Stilistik für Deutsche* (Nürnberg 1846, 1852²) in *Uebungen des lateinischen Stils mit Kommentaren und Hinweisungen auf grammatische und stilistische Werke* (Nürnberg 1830–1846);

b) za grščino:

- Kühnerjeva *Elementargrammatik der griechischen Sprache nebst eingereichten griechischen und deutschen Übersetzungsaufgaben und den dazu gehörigen Wörterverzeichnissen, sowie einem Anhang von dem homerischen Verse und Dialekte* (Hannover 1842³–1851¹⁰);
- Curtiusova *Griechische Schulgrammatik* (Prag 1852).¹⁶⁴

Med naštetimi nemškimi učbeniki, ki so jih avstrijski učbeniki začeli izpodrivati konec šestdesetih in v začetku sedemdesetih let (različno od gimnazije do gimnazije), je najznamenitejša *Grška šolska slovnica* znamenitega grecista Georga Curtiusa (1820–1885), nastala v času, ko je deloval kot profesor klasične filologije na univerzi v Pragi. Obravnava slovničnega gradiva temelji na komparativno-zgodovinskem pristopu. Avtor je delo zasnoval na osnovi in spoznanjih primerjalnega jezikoslovja; zato je posebej temeljito obdelano glasoslovje.¹⁶⁵ Po vzoru te

Raphael Kühner, Elementargrammatik der griechischen Sprache (1850)

¹⁶⁴ Za natančnejše opise naštetih učbenikov gl. Priloga 2.

¹⁶⁵ Arens (1974), 267. Curtiusova najznamenitejša dela so: *Sprachvergleichung in*

Georg Curtius

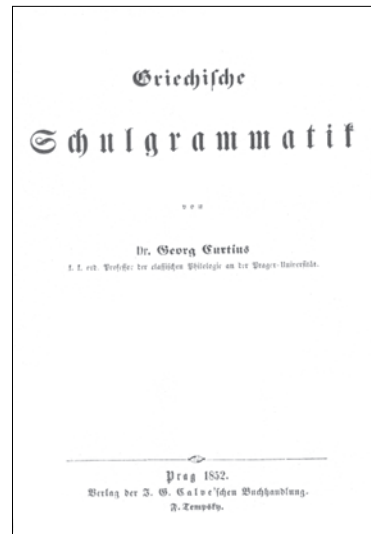
slovnice je nastajala tudi prva slovenska, nikoli izšla slovnica avtorja Mateja Voduška.¹⁶⁶

Avstrijski učbeniki predmarčnega obdobja so po reformi povsem izgubili svoj pomen. Kmalu po reformi pa so po vzoru nemških z ustreznimi predelavami začeli nastajati tudi prvi učbeniki avstrijskih avtorjev, npr. Schinnaglovi *Lateinische Grammatik für Gymnasien* (Wien 1850–1863³), *Lateinisches Lesebuch für die 2. Gymnasial-Klasse* (1851–1856³) in *Theoretisch-praktisches lateinisches Elementarbuch für die erste Gymnasial-Klasse* (Wien 1859⁴); Capellmannov *Griechisches Elementarbuch. Grammatik und Uebungsstücke*

(Wien 1853–54) in Schenklov *Griechisches Elementarbuch für die dritte und vierte Classe der Gymnasien des österreichischen Kaiserstaates* (Prag 1852), ki so postopoma nadomeščali nemške; nekaterih nemških učbenikov – tak je primer Curtiusove slovnice, ki je do l. 1930 doživela 31 izdaj in dve predelavi – niso nikoli nadomestili.

Namen pouka obeh klasičnih jezikov je bil trojen:

- a) izpolnjeval je zahtevo po znanju klasičnih jezikov za vsa področja visokošolskega študija (od medicine, prava, teologije ...);
- b) s svojo strukturo in kompleksnim, a urejenim slovničnim sistemom je pripomogel k razvijanju jezi-

Grška šolska slovnica (*Griechische Schulgrammatik*) *Georga Curtiusa* (1852)

ihrem Verhältnis zur klassischen Philologie (1845), *Grundzüge der griechischen Etymologie* (1858–1862) in *Das Verbum der griechischen Sprache* (1873–1876). Prim. tudi Hergel (1888), 163–166.

¹⁶⁶ Gl. str. 141–143.

kovne zavesti in s tem olajševal učenje modernih jezikov in

c) z lektiro najboljših klasikov je uvajal dijaka v življenje Grkov in Rimljanov.

S povezovanjem vsebine in umetniške oblike, z zanesljivim in spretnim razumevanjem si je dijak oblikoval osebni slog in gradil lastno osebnost. Nižja gimnazija je dajala poudarek slovničnemu pouku kot osnovi, višja gimnazija pa je poudarjala stilistično-vsebinsko plat jezikovnega pouka in s tem oblikovanje posameznikove nravi in osebnih vrednot.¹⁶⁷ Od izrazito uporabnostne vloge pouka zlasti latinščine v predmarčnem šolstvu je pouk dobival globljo psihološko in npravstveno-oblikovalno nalogo; drugače kot v predreformnem obdobju je bila vloga enakovredno razporejena med oba jezika. Ob obeh klasičnih jezikih in njunih posebnostih je tretjo komponento jezikovnega pouka, ki so jo poudarjala že *Navodila v Osnutku organizacije*,¹⁶⁸ pomenilo tesnejše navezovanje pouka klasičnih jezikov na materinščino tako na stopnji elementarnega pouka kot tudi pri obravnavi lektire. Prav zato so se tudi po reformi ob prevajalskih vajah iz latinščine in grščine v materinščino ohranile tudi prevajalske vaje iz materinščine v latinščino. Prevajanje iz materinščine v latinščino je bilo vključeno tudi v pisni del mature; to je izhajalo iz učnega cilja latinskega pouka, ki je izrazito poudarjal pridobivanje občutka za stilistiko in posredno za lepoto govora nasploh.¹⁶⁹

Osnutek organizacije je uveljavil več kompromisov med učnimi metodami. Prvi je bil kompromis med dvema ekstremoma, med:

- a) **čisto praktično metodo**, ki je temeljila na prepričanju, da je pri pouku klasičnih jezikov potrebno zgolj temeljito in obsežno znanje besedišča, medtem ko slovnica ni potrebna oz. je dovolj, če posameznik pozna samo najpomembnejše osnove, in
- b) **čisto gramatikalno metodo**, ki je temeljila na slovnici, na pozna-

27., predelana izdaja Curtiusove Grške šolske slovnice

¹⁶⁷ Prim. tudi Entwurf (1849), 99–101 (*Zu den Instructionen*).

¹⁶⁸ Entwurf (1849), 103.

¹⁶⁹ Entwurf (1849), 24.

vanju in urjenju slovničnih oblik, končni uspeh pa je prepuščala samostojnemu delu dijaka ali višjim nivojem pouka. Ta kompromis je bil pomemben na nižji stopnji, zlasti v I. in II. gimnazijskem razredu.

Drugi uveljavljeni kompromis je bil kompromis med:

- a) **analitično metodo**, za katero je bilo značilno veliko spraševanja; temeljila je na učenčevi lastni raziskavi slovnice in besedišča ter od njega terjala, da na primerih ugotavlja pomen paradigem in besednih pomenov (za začetno stopnjo pouka je bila pretežka, terjala pa je tudi veliko časa), in
- b) **mehanično metodo**, ki je bila za učence najlažja, saj je temeljila na mehničnem ponavljanju in zapomnitvi učnega gradiva. S kombiniranjem naštetih metod je pouk klasičnih jezikov po reformi razbil okvire dogmatičnosti (izhajanja iz pravil), značilne za pouk pred reformo, in pouk okrepil z deduktivnim pristopom (izhajanjem iz učenčevega lastnega ugotavljanja pravil na osnovi danih primerov).

Učna metoda je morala zadostiti dvema kriterijema:

- a) oprta je morala biti na mnogostransko zanimanje učenca in
- b) na osnovi apercepcije in abstrakcije je morala učenca pripeljati do jasnega naziranja in tvorbe jasnih pojmov.¹⁷⁰

Na osnovi teh dveh zahtev sta se postopoma v specialni didaktiki klasičnih jezikov uveljavili dve osnovni metodi: **induktivna** in **deduktivna metoda**. Deduktivna metoda je vodila od pravila h konkretnemu primeru in je bila primernejša za začetno stopnjo pouka (oblikoslovje), ko se je učenec šele seznanjal s samim jezikom in njegovim ustrojem. Pri induktivni metodi, ki je z izhajanjem od konkretnega slučaja k pojmu ali pravilu še posebej spodbujala apercepcijo, pa je učenec po učiteljevih navodilih sam iskal znane ali sorodne pojave in pomene ter z abstrahiranjem skupnih lastnosti in bistva iz njih izpeljeval njim skupno pravilo. Dedukcija je temeljila na razlagi, indukcija na primerjavi. Induktivna metoda je bila primernejša za višjo stopnjo pouka, pri obravnavi skladnje (a ne vedno), zlasti pa pri lektiri, ker je bila dragoceno pomagalo pri iskanju ustreznih pomenov in s tem tudi osnova interpretacije. Skrajšano induktivno metodo, ki je izhajala iz osnovnega pravila »od zgledeov k pravilu« in je spodbujala učenčevo sodelovanje, so poudarjali vsi avstrijski učni načrti.

Na prelomu stoletja se je veliko pisalo o njeni uporabnosti in

¹⁷⁰ Tominšek (1906), 59.

potencialnem uvajanju Sokratove majevtične metode v pouk klasičnih jezikov, vendar do realizacije te ideje ni prišlo nikoli.¹⁷¹

Po *Osnutku organizacije* je bil cilj slovničnega pouka latinščine v nižji gimnaziji pridobitev slovničnega znanja ter spretnost in vaja pri prevajanju lažjih latinskih piscev. Prvo leto je bilo namenjeno pravilnemu oblikoslovju (sklanjatve, pravila o spolu, pridevniki, zaimki, glavni in vrstilni števniki, deklinacije, najpomembnejši predlogi in vezniki), drugo leto nadaljevanju oblikoslovja (dopolnitev zaimkov in števnikov, prislovi, nepravilnosti pri sklanjatvah, spregatvah in spolu, nekatere lažje sintaktične konstrukcije (AcI, abl. abs.), tretje leto sklonoslovju, četrto pa obravnavi rabe časov in načinov. Vseskozi je bilo poudarjeno povezovanje slovničnega pouka in lektire. V višji gimnaziji je bil slovnični pouk, ki mu je bila namenjena ena ura tedensko, usmerjen v pridobivanje občutka za stilistiko latinskega jezika ter za lepoto govora nasploh; dijaki so utrjevali v nižji gimnaziji pridobljeno slovnično znanje in si ob redni lektiri in prevajanju v latinščino oblikovali občutek za posebnosti latinskega izrazja in skladnje.¹⁷² Cilj pouka grščine v nižji gimnaziji je bilo poznavanje oblikoslovja in važnejših poglavij skladnje klasične atiščine, v višji gimnaziji pa je bil slovnični pouk omejen na ponavljanje v nižji gimnaziji pridobljenega slovničnega znanja. Za grščino so veljala enaka navodila kot za pouk latinščine. Pouk grščine se je začel dve leti kasneje, s čimer je bil dijaku zelo olajšan prehod k učenju grškega jezika, ker bi bil neposredni prehod z meščanske šole k učenju dveh tujih (neživih) jezikov pretežak. Premostitev je omogočilo dveletno učenje latinščine, v času katerega je dijak usvojil slovnično izrazje, predelal oblikoslovje in dobil vpogled v strukturo jezika. Takšna zastavitev pouka je ostala večinoma nespremenjena do konca avstro-ogrske monarhije; večje spremembe je pouk doživljal le na področju specialne didaktike in z olajšavami, ki jih je postopoma uvajalo ministrstvo.

Obravnava slovnične snovi je temeljila na združevanju oblikoslovja in skladnje; pri latinščini je bilo pri obravnavi oblikoslovja v I. in II. razredu (pri grščini v III. in IV. razredu) treba obdelati tudi čim več lažjih pravil skladnje (tudi učbeniki so bili zasnovani po tem principu), ki so si jih učenci pri natančnejši obravnavi v III. in IV. razredu priklicali v spomin. Dijaki so si v nižjih razredih pridobivali elementarno slovnično znanje in osnovni besedni zaklad, zato je bil

¹⁷¹ Prim. Valjavec (1909) in tam navedeno literaturo.

¹⁷² Entwurf (1849), 22–28.

zelo poudarjen pomen memoriranja pravil in besedišča, ki ga je učitelj preverjal vsako uro. Učitelj, čigar vloga kot vzornika in usmerjevalca je poudarjena v vseh *Navodilih*, je obravnavo snovi vedno začel s tem, da je predstavil pravilo ali prebral zgled (odvisno od izbrane učne metode), nato je pravilo ponovilo ali zgled prebralo več učencev. Sledila je analiza, prevajanje stavkov iz latinščine ali grščine v učni jezik in končno prevajanje iz učnega jezika v latinščino ali grščino. Osnova pouka je bila vedno ustna vaja, ki ji je sledila pisna. Pri latinščini se je v I. in II. razredu (pri grščini v III. in IV.) poučevalo večinoma po deduktivni metodi, v III. in IV. razredu pa se je s stopnjevanjem zahtevnosti pouka uveljavljala mešana induktivno-deduktivna metoda; po induktivni metodi so posegali pri obravnavi nove snovi, po deduktivni pri utrjevanju in ponavljanju. Na učiteljevo vodstvo so se dijaki najbolj opirali tudi pri slovnično-stilističnem pouku latinščine v višji gimnaziji, katerega namen je bil ohraniti v nižji gimnaziji pridobljeno slovnično znanje, ga razširiti, ob prevajanju latinskih in grških avtorjev in primerjavi z materinščino buditi smisel za izražanje tako v obeh klasičnih jezikih kot tudi v materinščini ter uriti estetsko dojetje in razumevanje lektire. Glavno sredstvo za doseg tega cilja so bile vaje in njihove redne poprave pod vodstvom učitelja. Slovnične vaje in naloge pri grščini v višji gimnaziji niso bile namenjene stilističnemu oblikovanju, ampak utrjevanju slovničnega znanja ob vsebinski navezavi na lektiro.

Pri latinščini sta bili v slovnični pouk v 1. semestru IV. razreda vključeni tudi metrika in prozodija, ki sta bili namenjeni pripravi na lektiro iz Ovidija v 2. semestru IV. in 1. semestru V. razreda; v 2. semestru VII. in 1. semestru VIII. razreda je bilo kot priprava na lektiro iz Horacija nekaj ur namenjenih obravnavi Horacijevih metrov. Tudi pri grščini je bilo v IV. razredu nekaj ur namenjenih obravnavi metrike kot priprava na lektiro iz Homerja v V. in VI. razredu. Slovnični pouk grščine v V. razredu je ob lektiri vključeval tudi obravnavo Homerjevega jezika, v 1. semestru VI. razreda pa obravnavo jonskega dialekta, potrebno za lektiro iz Herodota v 2. semestru VI. razreda. Posebnosti Homerjevega (epskega) jezika in jonskega dialekta so bile – prilagojeno šolski rabi – obdelane tudi v grški slovnici.

Znanje dijakov se je preverjalo:

- a) s **šolskimi nalogami** (Compositionen). S šolskimi nalogami je učitelj preverjal sprotno delo učencev; v skladu z že pridobljenim znanjem dijaka in v povezavi s predelano snovjo je izbral temo v nemščini (sprva v obsegu 6–8 stavkov, kasneje več), ki so jo morali

Razmerje med časom, namenjenim slovnici in lektiri na teden:¹⁷³

a) latinščina

razred	št. ur/ted.	slovnici pouk	lektira
I.	8	8	–
II.	6	6	–
III.	5	2	3
IV.	6	2 ali 3	4 ali 3
V.	6	1	5
VI.	6	1	5
VII.	5	1	4
VIII.	5	1	4

b) grščina

razred	št. ur/ted.	slovnici pouk	lektira
III.	5	5	–
IV.	4	4	–
V.	4	0,5*	3,5
VI.	4	0,5*	3,5
VII.	5	0,5*	4,5
VIII.	6	0,5*	5,5

[* vsakih 14 dni je bila 1 ura namenjena ponovitvi slovnice]

dijaki prevesti brez uporabe pripomočkov (slovarja, slovnice ali učbenika) in brez učiteljevih dopolnil z izjemo težjih neznanih besed ali besednih zvez v roku 1/2 ali 1 ure. Učitelj je naloge pregledal in popravil, sledila je skupna poprava;

b) z **(izrednimi) domačimi nalogami** (Pensa). V nasprotju s šolskimi nalogami (= testi), s katerimi je učitelj preverjal, kako je dijak obvladal sproti predelano snov, so bile domače naloge obsežnejše ponavljalne naloge, zajemajoče starejšo, zlasti težjo snov, ki jo je bilo treba ponavljati. Pregled in poprava nalog sta bila skupna.

Število šolskih in domačih nalog je z vsakim učnim načrtom upadalo; učni načrt l. 1909 je celo odpravil domače naloge.

c) z **rednimi domačimi nalogami** (prevajanje iz latinščine in grščine v nemščino (ali slovenščino) in obratno);¹⁷⁴

č) z **ustnim preverjanjem znanja** (vsako uro). Memoriranje je bilo pomembno sredstvo za dopolnjevanje jezikovnega pouka in utrje-

¹⁷³ Entwurf (1849), 22–28.

¹⁷⁴ Prim. Spitzer (1898), 156–158.

Primerjava števila domačih in šolskih nalog v obdobju 1849–1909:

a) latinščina:

	1849	1884	1900	1909
I.	1 šolska naloga/ted.	1 šolska naloga/ted.	1 šolska naloga/ted. (1/2 ure)	1 šolska naloga/2 ted. (1/2 ure)
II.	1 šolska naloga/ted.	1 šolska naloga/ted. 1 domača naloga/2 ted.	3 šolske naloge/mes. (1/2–3/4 ure) 1 domača naloga/mes.	1 šolska naloga/2 ted. (1/2–3/4 ure)
III.	1 šolska naloga/2–3 ted.	1 šolska naloga/2 ted. 1 domača naloga/2 ted.	1 šolska naloga/2 ted. (1 ura) 1 domača naloga/3 ted.	6 šolskih nalog/sem.
IV.	1 šolska naloga/2–3 ted.	1 domača naloga/2 ted. 1 šolska naloga/2–3 ted.	1 šolska naloga/2 ted. (1 ura) 1 domača naloga/2 ted.	5 šolskih nalog/sem. (zadnja v semestru prevod iz lat. v učni jezik)
V.	1 šolska naloga/4 ted. 1 domača naloga/2 ted.	1 šolska naloga /mes. 1 domača naloga /mes.	5 šolskih nalog/sem. (zadnja v semestru prevod iz lat. v učni jezik)	5 šolskih nalog/sem. (zadnja v semestru prevod iz lat. v učni jezik)
VI.	1 šolska naloga/4 ted. 1 domača naloga/2 ted.	1 šolska naloga /mes. 1 domača naloga /mes.	5 šolskih nalog/sem. (zadnja v semestru prevod iz lat. v učni jezik)	5 šolskih nalog/sem. (zadnja v semestru prevod iz lat. v učni jezik)
VII.	1 šolska naloga/4 ted. 1 domača naloga/2 ted.	1 šolska naloga /mes. 1 domača naloga /mes.	5 šolskih nalog/sem. (zadnja v semestru prevod iz lat. v učni jezik)	5 šolskih nalog/sem. (zadnja v semestru prevod iz lat. v učni jezik)
VIII.	1 šolska naloga/4 ted. 1 domača naloga/2 ted.	1 šolska naloga /mes. 1 domača naloga /mes.	5 šolskih nalog/sem. (zadnja v semestru prevod iz lat. v učni jezik)	5 šolskih nalog/sem. (zadnja v semestru prevod iz lat. v učni jezik)

b) grščina:

	1849	1884	1900	1909
III.	1 domača naloga/2 ted. 1 šolska naloga/4 ted.	1 šolska naloga/4 ted. 1 domača naloga/2 ted.	izmenjaje 1 šolska naloga in 1 domača naloga/2 ted.	1 šolska naloga/mes.
IV.	1 domača naloga/2 ted. 1 šolska naloga/4 ted.	1 šolska naloga/4 ted. 1 domača naloga/2 ted.	izmenjaje 1 šolska naloga in 1 domača naloga/2 ted.	1 šolska naloga/mes.
V.	1 šolska ali 1 domača naloga/2 ted.	1 šolska naloga/4 ted. 1 domača naloga/2 ted.	4 šolske naloge/sem. (zadnja v semestru prevod iz gr. v učni jezik)	4 šolske naloge/sem.
VI.	1 šolska ali 1 domača naloga/2 ted.	1 šolska naloga/4 ted. 1 domača naloga/2 ted.	4 šolske naloge/sem. (zadnja v semestru prevod iz gr. v učni jezik)	4 šolske naloge/sem.
VII.	1 šolska ali 1 domača naloga/2 ted.	1 šolska naloga/4 ted. 1 domača naloga/2 ted.	4 šolske naloge/sem. (zadnja v semestru prevod iz gr. v učni jezik)	3 šolske naloge/sem. (vse iz gr. v učni jezik, obratno le po potrebi)
VIII.	1 šolska ali 1 domača naloga/2 ted.	1 šolska naloga/4 ted. 1 domača naloga/2 ted.	4 šolske naloge/sem. (zadnja v semestru prevod iz gr. v učni jezik)	3 šolske naloge/sem. (vse iz gr. v učni jezik, obratno le po potrebi)

vanje snovi, nujno na vseh stopnjah pouka; učitelji ga je redno (dnevno) preverjal;

d) s preverjanjem snovi, določene za zapornitev.

Poleg predelane snovi je že *Osnutek organizacije za krepitev in oblikovanje spomina* priporočal izbiro posebnega gradiva za zapom-

nitev, ki je na nižji stopnji vključevalo vsebinsko bogate stavke, pregovore in reke ter krajše odlomke iz prozaikov in pesnikov, na višji stopnji pa obsežnejše pasuse iz prebrane lektire. V šestdesetih letih je bilo memoriranje že povsem uveljavljeno; od srede šestdesetih najdemo včasih v gimnazijskih izvestjih posebne sezname gradiva za zapomnjevanje, ki so bili od l. 1884 redno vključeni v letni učni načrt.¹⁷⁵ Memorirano gradivo pesnikov naj bi krepilo občutek za metrum, z učenjem proznih tekstov pa naj bi si dijak privzgal občutek za prozni ritem, za oblikovanje besednega reda in gradnjo period, za posebnosti stila in s tem instinktivni občutek za jezik in za posamezne literarne zvrsti, pridobival besedni in miselni zaklad ter dobival vpogled v klasično literarno normo.¹⁷⁶

Vaje v latinskem izražanju po reformi l. 1849 niso bile več aktualne; ohranile so se zgolj kot občasne vaje v obliki kratkih enostavnih vprašalnih stavkov, s katerimi so lahko učitelji dopolnjevali pouk.

LEKTIRA

Kljub temu da je bil kanon latinske in grške lektire avstrijskih gimnazij rezultat reformnega obdobja in v prvi vrsti Bonitzevo delo, nastalo na podlagi izkušenj v Prusiji, izhaja iz trdne tradicije, ki ima svoje korenine v humanizmu.¹⁷⁷ Lektira, ki se je pri latinščini začela v III., pri grščini pa v V. razredu gimnazije, je bila v nižji gimnaziji namenjena prvenstveno utrjevanju pridobljenega slovničnega znanja, v višji gimnaziji pa spoznavanju rimske književnosti v njenih najpomembnejših pojavnih oblikah ter z njo spoznavanju rimskega državnega življenja. V prvih dveh razredih so dijaki spoznavali avtorje ob prirejenih stavkih v jezikovnih vadnicah, od III. razreda naprej pa ob branju originalnih tekstov.

Iz izbora piscev po posameznih razredih je razvidno, da je bil

¹⁷⁵ Prim. Izvestje II. državne gimnazije (Poljane) za šolsko l. 1901/02 (Xen. Anab. I, § 1-5; Homer, Ilias, I, 1–119 ...).

¹⁷⁶ Navodila iz l. 1884 predlagajo, naj bodo izbrani pasusi večinoma iz pesnikov, ne pa izključno; pri pesnikih priporočajo izbrane pesmi ali odlomke iz Ovidija, Horacija, Homerja (najbolj priporočan) in Sofokla, pri proznih piscih pa iz Cezarja, Cicerona in Demostena. Gl. Instructionen (1884), 11, 27–28. Za predlagane pasuse za zapomnitev gl. Tschiasny (1892), *passim*.

¹⁷⁷ Za natančnejši oris razvoja latinske in grške lektire gl. Martinak v: Kanon (1906), 8–20; Dettweiler (1895), III, 3–III, 10 (latinščina); IV, 7–IV, 11 (grščina); Eckstein (1887), 1–131; Rein (1906), 5, 327–335 (latinščina); Rein (1905), 3, 659–690.

pri oblikovanju kanona piscev, ki naj jih zajema šolska lektira, glavni kriterij razporeditve jezikovni kriterij (težavnost jezika posameznega pisca). Pri latinščini so bili **življenjepisi Kornelija Nepota**, prava kombinacija ne pretežkega jezika in zanimive vsebine, idealna izbira za uvod v lektiro v III. razredu. V IV. razredu se je lektira prvič razdelila: prozni del je predstavljala **Cezarjeva Galska vojna**, pesniški del pa **izbor iz Ovidija**, ki ga je lahko nadomestila **hrestomatija latinskega pesništva**. V V. razredu so dijaki brali **Livija** in nadaljevali z lektiro iz **Ovidija**. V VI. razredu so večino lektire obsegala prozna dela: obe **Salustijevi monografiji** (*Jugurtinska vojna*, *Katilinova zarota*), **Ciceronov I. govor proti Katilini**, **Cezarjeva Državljanska vojna** in (izbirno) **izbor iz Ciceronovih pisem**, poetični del pa **Vergilij z izborom iz Bukolika** in **Georgika** ter začetkom *Eneide*. V VII. razredu so prebirali **Ciceronove** z retoričnega in političnega vidika najpomembnejše **govore** (izbor je bil prepuščen učiteljskemu zboru) in nadaljevali z **Vergilijevo Eneido**, v VIII. razredu pa sta prišla na vrsto najtežja predstavnika: **Tacit** z dvema manjšima deloma (*Agrikola*, *Germanija*) in z zaključeniimi skupinami poglavij iz enega ali obeh večjih zgodovinskih del (*Anali*, *Historije*) ter **Horacij z izborom iz Od, Epod, Satir in Pisem**. Pri grščini so lektiro začeli v V. razredu s **Homerjevo Iliado**; to so nadaljevali tudi v VI. razredu (v obsegu ok. 6 spevov), dopolnila pa jo je lektira iz **Herodota** (najpomembnejša poglavja iz zgodovine vojne s Perzijci). V VII. razredu so brali eno od **Sofoklovih tragedij** in manjše **Demostenove politične govore**, če je čas dopuščal, pa še *Govor o vencu*. V VIII. razredu je prišel kot predstavnik proze na vrsto **Platon s Sokratovo apologijo** in enim od dialogov (*Protagora*, *Gorgias*, *Fajdon*), kot predstavnik poezije pa znova **Sofokles** z eno od svojih tragedij.¹⁷⁸ Bonitz je pri grški lektiri sprva namenil več pozornosti grški filozofiji (poleg Platona še Aristotelu), vendar se je tej ideji odpovedal, da bi na ta račun ne trpela pomembnejša lektira; zadovoljil se je z **izborom iz aristotelske logike** v sklopu filozofske propedeutike.¹⁷⁹ Predlagana **Aristotelova Poetika** in grški politični teksti (**Aristotelova Politika**, **Platonova Država**, **Atenska ustava**) so bili od 1891 pogosto del privatne lektire,¹⁸⁰ od 1909 pa so bila naštetna dela vključena v **izbor iz Aristotela**, ki je bil redni del lektire VIII. razreda.¹⁸¹

¹⁷⁸ Entwurf (1849), 22–28; Holzer (1893), 182–184.

¹⁷⁹ Schenkl v: Kanon (1906), 42.

¹⁸⁰ O pomenu lektire iz Aristotela gl. Bauer (1891).

¹⁸¹ S takšno zastavitvijo lektire se je avstrijski model v nekaterih pogledih oddaljil od idealnega (neohumanističnega) kanona, ki ga je v svojem delu *Darstellung der Altertumswissenschaft nach Begriff, Umfang, Zweck und Wert* orisal Avgust

Kanon piscev, ki ga je uveljavil *Osnutek organizacije*, se ni bistveno spreminjal (učiteljski zbori so ga včasih priredili glede na potrebe, zato v učnih načrtih, predstavljenih v gimnazijskih izvestjih, večkrat najdemo nekoliko drugačen vrstni red, kot ga je določal *Osnutek* ali učni načrt). V učnem načrtu l. 1884 pri latinščini ne najdemo nobene spremembe pri izboru avtorjev, pri grščini pa dve:¹⁸²

- a) v V. razredu je bil namesto Homerjeve *Iliade* predviden **izbor iz Ksenofonta**, ki v *Osnutek organizacije* ni bil vključen, ker je bilo veliko primerov iz Ksenofonta vključenih v vadnice, ki so bile v rabi v III. in IV. razredu (Ksenofonta najdemo v učnih načrtih od l. 1855, čeprav so ga nekatere gimnazije vključile v seznam lektire že prej; ljubljanska klasična gimnazija npr. že l. 1853);¹⁸³
- b) v VII. razredu je Sofoklovo tragedijo nadomestil **izbor iz Homerjeve Odiseje**.

V učnem načrtu l. 1900 je pri latinščini edina sprememba v III. razredu, kjer je lahko Kornelija Nepota nadomestil **Kurcij Ruf**; pri grščini ni bilo nobene spremembe.

Največ sprememb je izbor lektire doživel z učnim načrtom l. 1909. Pri latinščini je lahko v III. razredu izbrana avtorja (v izboru) nadomestila **čitanka**, v IV. razredu ni bilo več lektire iz **Ovidija** (premaknila se je v V. razred), v VII. razredu pa je lektiro dopolnila možnost **izbora Ciceronovih Pisem** ali (priporočeno) **izbora iz Plinijevih Pisem**; lektiro iz Vergilija je lahko nadomestil **izbor iz rimskih elegikov**. Pri grščini je bilo še več sprememb: v V. razredu je lahko **Ksenofonta** nadomestil izbor iz **Arijanove Anabazis**, v VI. razredu je lahko **Homerja** in **Herodota** dopolnil še eden od **Plutarhovih življenjepisov**, v VII. razredu so dijaki že brali **Platonovo Sokratovo apologijo**, če je čas

---

Friedrich Wolf. Med latinskimi avtorji predstavljajo skupne točke Cicero (izbrani govori in dialogi, izbor iz pisem), Livij, Ovidij, Vergilijeva *Eneida*, Horacij in Tacit, medtem ko Wolf Nepota odsvetuje kot začetek lektire (namesto njega predlaga Justina ali Kurcija Rufa), Salustija ne priporoča zaradi njegove zgoščenosti, Cezarja pa za gimnazijo sploh odsvetuje (v lektiro avstrijskih gimnazij je bil uvrščen po vzoru pruskega učnega načrta iz l. 1837; prim. Scheindler (1913), 151). Pri grških avtorjih se kanona v precejšnji meri pokrivata z izjemo Demostena, ki ga Wolf enako kot Tukidida odsvetuje za gimnazijski nivo. Nekateri izmed avtorjev, ki jih je predlagal Wolf, so bili uvrščeni v zasebno lektiro (Kvintilijan, Seneka, Terencij, Justin, Lukrecij), nekateri pa z reformo 1909 v redni kanon (Kurcij Ruf, rimski liriki, Plinij, Tukidid). Prim. Wolf (1869), II, 808–815; Martinak v: Kanon (1906), 13; Waldeck (1904), 6–16.

¹⁸² Instructionen (1884), 19–43, 55–70. Prim. tudi Lindner (1888), 124–133.

¹⁸³ Izvestje klasične gimnazije v Ljubljani za l. 1853.

dovoljeval, še **izbrana poglavja iz Tukidida** ali eno od **Sofoklovih tragedij**, v VIII. razredu pa je bil v lektiro prvič poskusno vključen **izbor iz Aristotelovih del**. Ta izbor je bil v veljavi do l. 1918.

Z izjemo prvega leta lektire pri latinščini (III. razred) se lektira v vsakem razredu pri obeh predmetih deli na prozni del in na poezijo.¹⁸⁴ Na začetek tako latinske lektire (v III. razredu) kot tudi grške (v V. razredu) sta bila postavljena dva prozaika, Kornelij Nepot in Ksenofont, ki sta bila jezikovno najlažja in vsebinsko najprimernejša za to stopnjo pouka. Pri latinščini v III. razredu še ni bilo pesnika, ker se je moral dijak najprej srečati s klasičnim proznim besedilom, na katerem je temeljilo znanje opisne slovnice, ki si ga je pridobil v prvih dveh razredih; posebna pravila in zakonitosti, značilne za pesniški jezik, bi slovnično znanje zgolj zmedle. Prav zato je bila metrika šele v učnem načrtu IV. razreda. Lektira iz Homerja v V. razredu je bila mogoča zato, ker je dijak lahko znanje metrike, pridobljeno pri latinščini, apliciral tudi na grščino. Razmerje med proznimi pisci in pesniki:

a) latinščina

razred	proza	poezija
III.	Nepot	–
IV.	Cezar	Ovidij
V.	Livij	Ovidij
VI.	Salustij, Cicero, Cezar	Vergilij
VII.	Cicero	Vergilij
VIII.	Tacit	Horacij

b) grščina

razred	proza	poezija
V.	Ksenofont	Homer
VI.	Herodot	Homer
VII.	Demosten	Homer
VIII.	Platon	Sofokles, Homer

Dela so si v obeh primerih sledila po težavnostni stopnji, glavno merilo razporeditve je bil jezikovni kriterij, v precejšnji meri tudi

¹⁸⁴ Primerjava je narejena po učnem načrtu iz l. 1900, kjer najdemo kanon glede na predlog *Osnutka organizacije* in na spremembe, ki jih je uveljavil učni načrt l. 1884, v prečiščeni in dokončno izdelani obliki, ki je z že omenjenimi dopolnili veljala do konca monarhije.

vsebinski. Poezija in proza sta bili tako pri latinščini kot grščini zastopani enakovredno; to pa ni veljalo za razmerje med posameznimi literarnimi zvrstmi del, zajetih v kanon.

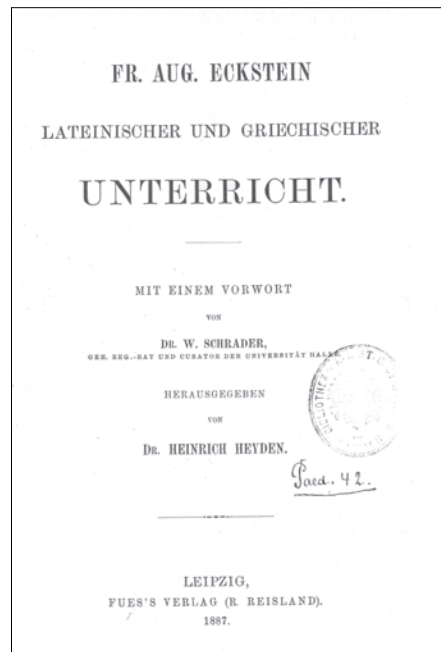
Pri proznem delu latinske lektire je bilo največ pozornosti posvečeno zgodovinopisju, ki je od poljudne zgodovine (Nepot) prehajalo na zgodovino ekspanzije (Cezar), dalje na starejšo rimsko zgodovino (Livij), naprej na zgodovino strankarskih bojev med optimati in plebejci ter prehoda v monarhijo (Salustij, Cezar, *Državlјanska vojna*), ki jo je dopolnjeval še Cicero s svojim političnim govorništvom (učni načrt je izrecno poudarjal izbiro političnih govorov), in končno na zgodovino cesarskega obdobja (Tacit). V prozi sta bila zelo poudarjena politični in vojaški vidik, s čimer se je uresničeval eden od učnih ciljev pouka latinščine v višji gimnaziji: z lektiro dobiti vpogled v rimsko politično, z določilom učnega načrta l. 1909 pa tudi v kulturno življenje.

V poeziji se je lektira koncentrirala ob epiki: mitološko-herojska tematika (Ovidij, Vergilij) se je z Vergilijem (mitološki začetki Rima) navezovala tudi na prozo (Livij), s Horacijem pa je prešla na področje lirike.

Tudi pri grški (prozni) lektiri je bil najbolj zastopan zgodovinsko-politični vidik; od Ksenofonta (grška zgodovina, zgodovina Perzije) je lektira prešla na Herodota (učni načrt je izrazito poudarjal poglavja o vojni Grkov s Perzijci), oba pa so dopolnjevali še Demostenovi politični govori.¹⁸⁵ Šele s Platonom je lektira vsebinsko prešla na področje filozofije.

Pri lektiri grške poezije je bila enako kot pri latinski poglavitna mitološko-herojska tematika (Homer kot poglavitna figura). Vrhunec je lektira dosegla s Sofoklom.

Avtorji, vključeni v latinsko lektiro, so bili v jezikovnem pogledu z izjemo Tacita predstavniki klasične latinščine (če ob tem odmislimo

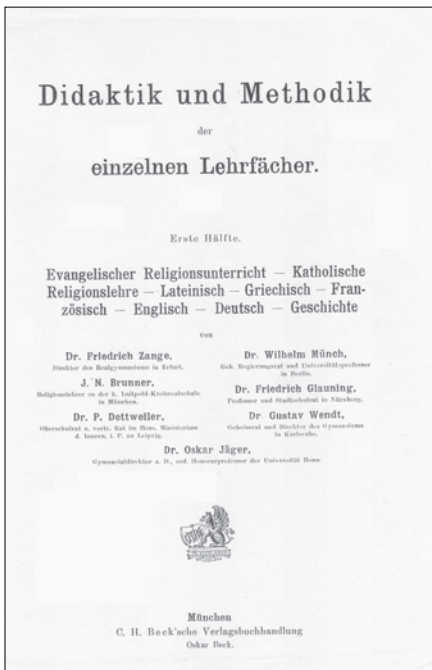
Eckstein, Lateinischer und griechischer Unterricht (1887)

¹⁸⁵ Prim. tudi Mayer (1904), 43–47, 49–54, 57–61.

namenoma arhaizirajočega Salustija). Pri grških avtorjih je bila zaradi vezanosti narečij na posamezno literarno zvrst večja tudi jezikovna pestrost. Lektira se je začela z atiščino (Ksenofont) in Homerjevim jezikom (Homerjeva epa), nadaljevala z jonščino (Herodot) in nato pri prozi znova prešla na atiščino (Demosten, Platon), pri poeziji pa na atiščino (Sofokles) in dorščino (zborski spevi v tragedijah). Z značilnostmi posameznega narečja so se dijaki seznanili en semester pred začetkom lektire. Na prevajanje in obravnavo zbornikov spevov se dijaki niso posebej pripravljali; potekala sta pod vodstvom in ob interpretaciji učitelja.

Ne *Osnutek organizacije* ne kasnejši učni načrti niso natančno določali izbora iz posameznih avtorjev, ampak so gradivo za lektiro učiteljskim zborom le priporočali ali odsvetovali; pri izboru so se ozirali na izdaje tekstov, ki so bile priporočene ali na voljo. Tudi izbira učbenikov in izborov besedil ni bila predpisana, ampak samo priporočena; dokončna izbira je bila prepuščena učiteljskemu zboru

posamezne šole. Do l. 1900 so se učni načrti pri izbiri gradiva za lektiro opirali predvsem na dognanja nemških strokovnjakov za specialno didaktiko; gradivo za lektiro avstrijskih gimnazij je bilo izbrano prvenstveno na osnovi priporočil dveh najbolj uveljavljenih nemških priročnikov za specialno didaktiko klasičnih jezikov: Ecksteinovega in Dettweilerjevega.¹⁸⁶ Izbor je bil prirejen glede na zahteve avstrijskega učnega načrta. Učiteljski zbor je vsako leto pripravil natančen seznam gradiva za vsakega avtorja; seznam je bil vezan na priporočene izdaje besedil ali izbore in se ni nujno ujemal s priporočili *Navodil* učnega načrta. Seznam je bil vsako leto objavljen tudi v gimnazijskih izveščjih.

Dettweiler, *Didaktik und Methodik der einzelnen Lehrfächer* (1895)

¹⁸⁶ Eckstein (1887): lat.: 191–295; gr.: 424–477; Dettweiler (1895): lat.: III, 118–247; gr.: IV, 45–67, 74–93.

Gradivo, ki ga je učni načrt priporočal ali odsvetoval:

a) latinski avtorji:

Nepot – *Miltiad, Temistokles, Aristid, Kimon, Epaminondas, Pelopidas*.

Cezar – izbor, in sicer:

- a) poglavja o bojih s Helvetijci in Ariovistom,
- b) poglavja o pohodih v Germanijo in Britanijo,
- c) vojna z Vercingetorixom; skupaj ok. 3 knjige (*Osnutek organizacije* je predvideval celotno *Galsko vojno*).

Ovidij – izbor; zaradi raznolike in živopisne predstavitve mitoloških oseb in dogodkov zlasti odlomki iz *Metamorfoz*, zaradi bogate predstavitve rimskega sakralnega življenja in izbranih poglavij iz rimske zgodovine tudi *Fasti*, ki dijaka pripravljajo in usmerjajo na lektiro iz Vergilija. V izbor so bile predlagane epizode, ki so pustile globok pečat v kulturni in literarni zgodovini in jih najdemo v vseh izborih iz Ovidija:

- a) *Metamorfoze*: *Štiri dobe sveta, Deukalion in Pira, Nioba, Dedal in Ikar, Filemon in Bawkida, Orfej in Evridika, Faeton, Rop Prozerpine*,
- b) *Fasti*: *Herkul in Kak, Arion, Romul Kvirin, terminalije, matronalije, liberalije ...*,
- c) *Žalostinke*, npr. 4, 4,
- č) *Pisma s Ponta*, npr. 3, 2 (Orest in Pilad) ...

Odlomki, kot je npr. opis boja med Kentavri in Lapiti, naj se opustijo.

Livij – obvezno 1. knjiga ter 21. ali 22. knjiga.

Salustij – ena od monografij, najbolje *Jugurtinska vojna*; pri odločitvi za *Katilinovo zaroto* naj se določeni odlomki izpustijo.

Cicero – izbor:

- a) govori: *De imperio Cn. Pompei, In Catilinam I–IV, In Verrem IV. in V.* (izbor), *Pro Sulla, Pro Archia poeta, Pro Sestio, Pro Milone, Philippica II.*,
- b) filozofski in retorični spisi: *Cato, Laelius, De officiis, Orator, De oratore* (v izboru).

Vergilij – izbor:

- a) *Eneida* – kar največ iz prvih 6 knjig (če ne vse); iz drugih 6 knjig izbrani odlomki: 7. Prekinitev pogodbe; 8. Sedem gričev, Enejev

ščit; 9. Nisus in Evrial; 10. Smrt mladega Palanta; 11. Junaški boj Kamile; 12. Dvoboj med Enejem in Turnom,

- b) *Bukolika* – 1. in 5. ekloga,
- c) *Georgika* (izbrana poglavja): 2, 136–176 (Hvalnica Italije); 2, 323–345 (Hvalnica pomladi); 2, 458–540 (Hvalnica kmečkega življenja); 3, 339–383 (Pastirsko življenje Skitov); 3, 478–566 (Noriška živinska kuga); 4, 315–558 (Mit o Aristaju).

Horacij – izbor:

- a) *Ode* (izbor vsebinsko povezanih pesmi),
- b) *Satire* 1, 1; 1, 6; 1, 9; 2, 2; 2, 6
- c) *Pisma* 1, 1; 1, 2; 1, 6; 1, 7; 1, 10; 1, 16; 2, 2; 2, 3 (*Ars poetica*).

Tacit – izbor:

- a) *Germanija* 1–27
- b) vsebinsko povezana poglavja iz *Analov* in (ali) *Historij*

b) grški avtorji

Ksenofont – ali omejitev na eno delo (najbolje *Anabazis*) ali izbor iz (Schenklove) hrestomatije; izbira je prepuščena učiteljskemu zboru.

Homer – izbira je prepuščena učiteljskemu zboru; opuščajo naj se odlomki, ki veljajo za kasnejše dodatke ali pa so spornega pomena za delo kot celoto, npr. pri *Iliadi* Βουωτία, I (Πρέσβεια πρὸς Ἀχιλλέα, Λιταί), K (Δολώνεια), prizori spopadov v N in Ξ, Υ (Θεομαχία), Φ (μάχη παραποτάμιος); pri *Odiseji* naj se opuščajo zlasti odlomki v drugi polovici pesnitve.

Herodot – odlomki, ki povečujejo slavna dela Grkov (knjige 5–9), v prvi vrsti odlomki o bitkah pri Termopilah, Salamini, Platajeh in Mikali.

Demosten – 3–4 manjši politični govori (olintski govori, filipski govori, govor *O miru*) ali en obsežnejši (*O vencu*).

Platon – dialogi *Lahet*, *Evtifron*, *Lizis*, *Harmid*, *Protagora*, *Gorgias*, *Apologija*, *Kriton*.

Sofokles – po izbiri ena od dram, razen *Trahink*.

Primer: izbor lektire novomeške gimnazije za šolsko l. 1885/86:

	latinščina	grščina
III.	Nepot (<i>Miltiad, Temistokles, Aristid, Kimon, Lizander, Alkibiad, Trazibul, Konon, Epaminondas, Pelopidas, Fokion, Agezilaj, Hamilkar, Hanibal, Pavzanas</i>)	–
IV.	Cezar, <i>Galska vojna</i> 1–2 Ovidij, <i>Žalostinke</i> 1, 3	–
V.	Livij, 1. in 21. Ovidij, <i>Metamorfoze</i> 1, 89–415; 6, 146–312; 8, 611–724; <i>Fasti</i> 1, 469–542; 2, 83–118, 195–242.	Ksenofont, <i>Anabazis*</i> , <i>Memorabilia*</i> Homer, <i>Iliada</i> 1 in 2
VI.	Salustij, <i>Jugurtinska vojna</i> Cicero, <i>In Catilinam I.</i> Vergilij, <i>Eneida</i> 1.; <i>Bukolika</i> 1 in 5; <i>Georgika</i> 2, 136–176, 458–540; 3, 478–566; 4, 315–558. Cezar, <i>Državljska vojna</i> (izbor)	Homer, <i>Iliada</i> 3–8 in 9 do verza 200 (10., 12., 14., 19., 20. kot zasebna lektira) Ksenofont, <i>Memorabilia*</i> Herodot, 7. knjiga
VII.	Cicero, <i>Pro Archia poeta, Pro Milone, Laelius</i> Vergilij, <i>Eneida</i> 2., 4., 6., 7.	Demosten, <i>Olinski govori</i> 1–3, <i>Govor o miru</i> Homer, <i>Odiseja</i> 1–6
VIII.	Tacit, <i>Anali</i> 1–4, <i>Germanija</i> 1–27 (<i>Pogovor o govornikih</i> kot zasebna lektira) Horacij*	Platon, <i>Apologija, Kriton, Protagora, Evtifron</i> Sofokles, <i>Antigona</i> Homer, <i>Odiseja</i> 1., 2., 7.

* po izboru, objavljenem v izvestju

Za uspešno obravnavo šolske lektire je bilo potrebno četvero: priprava, pojasnilo, skrb za lep prevod in zanesljivo učiteljevo vodstvo.¹⁸⁷ Učitelj je za naslednjo uro izbral odlomek iz prebiranega avtorja, podal neznane besede, opozoril na vse, kar je bilo nujno za razumevanje, in izločil nepomembno (pojasnil težje slovnične strukture, podal stilistične opombe, opozoril na sopomenke ...). Učenci so doma odlomek prevedli, naslednjo uro pa jih je učitelj nekaj izbral za predstavitev pripravljenega prevoda posameznih odlomkov; prevod je moral temeljiti na pravilnosti, upoštevanju pravil latinščine ali grščine ter pravil

¹⁸⁷ Entwurf (1849), 111–114 (*Instructionen*).

materinščine. Vsako leto se je izbrana lektira zamenjala; lektiro, ki so jo brali v 1. semestru, so brali tudi na koncu 2. semestra in tako naprej.

Že *Osnutek organizacije* je uveljavil dva načina obravnave lektire: **statarno** in **kurzorno lektiro**. Najobičajnejša je bila statarna lektira; učitelj je ob koncu ure določil besedilo za domačo pripravo, dijaki so ga doma prevedli in se nanj pripravili, naslednjo uro pa so ga po odlomkih prebrali ter s pomočjo profesorja tudi interpretirali. Pri kurzorni obravnavi lektire je učitelj predložil nov tekst, dijaki so skupaj z njim poiskali pomen neznanih besed in razvozlati težje slovnične konstrukcije, po nekaj minutah priprave pa je eden izmed njih prebrani odlomek prevedel. Na ta način so lahko prebrali posamezne odlomke ali delo v celoti. Kurzorna lektira, ki so jo uvajali že v razredih nižje gimnazije, je bila pogosta ob koncu šolskega leta, ko so bili učenci že vajeni lektire posameznega avtorja, včasih tudi, če je bil razred v zaostanku z lektiro. *Navodila* k učnemu načrtu l. 1884 so po nemškem vzoru¹⁸⁸ tako pri latinščini kot tudi pri grščini priporočala tudi **ekstemporirano lektiro**. Učitelj je dal občasno na začetku ure odlomek, na katerega se učenci niso posebej pripravili; izbrani tekst je razdelil vsem učencem ali pa jih je razdelil na skupine in vsaki dal poseben tekst. Dijaki so besedilo, ki ga je učitelj dopolnil le z neznanimi besedami, prevajali *ex tempore*. Ekstemporirana lektira je bila za učitelja eden od kazalcev o uspešnosti njegovega dela in pristopa ter dela in napredovanja učencev, hkrati pa tudi oblika preverjanja znanja. Po njej so posegali na stopnji, ko so učenci (zlasti boljši učenci) pokazali dovolj spretnosti pri prevajanju in dobro razumevanje avtorja. Bistveni del takšne obravnave besedila ni bila slovnična analiza, ampak razumevanje; dijak naj bi ob prvem ali drugem branju dobil pregled nad prebranim ter ujel miselni tok in vsebino (s čimer bi osmisлил mehanično branje), v nadaljevanju pa naj bi prepoznal glavne stavčne člene in analiziral slovnično strukturo. Posebna oblika ekstemporirane lektire je bila namenjena boljšim učencem; pri tem pristopu je profesor glasno prebral kak neznan odlomek, dijaki pa so morali obnoviti vsebino ali odgovoriti na preprostejša vprašanja, povezana s prebranim besedilom.

Izhod iz ujetosti v železni repertoar kanona klasičnih piscev je bila uvedba **zasebne lektire** l. 1891. Zasebno lektiro so na nekaterih gimnazijah vključevali v pouk že konec petdesetih in v začetku šestdesetih let, kasneje vedno bolj; tudi *Navodila* iz l. 1884 so ji namenila precej pozornosti.¹⁸⁹ Izrecno je bilo poudarjeno, da lahko učitelj k

¹⁸⁸ Setunsky (1900), 349.

¹⁸⁹ Instructionen (1884), 30.

njej spodbuja in jo priporoča, ne sme pa dijaka siliti k njej; izbira je bila prepuščena dijakovi samoiniciativi.¹⁹⁰ Čedalje večje poudarjanje lektire v primerjavi s slovničnim poukom konec osemdesetih let je l. 1891 rezultiralo v ministrskem odloku,¹⁹¹ ki je povečal pomen lektire in njene vloge v učnem procesu. Glavni namen odloka je bil razširiti klasične študije z razširitvijo kanona avtorjev in jih s tem še bolj približati in prikupiti dijaku. Zasebna lektira naj bi poživila intenzivnost učenja klasičnih jezikov in razširila interes zanje preko dotedanjih okvirov; dijakom naj bi dokazala, da po nekaj letih učenja klasičnega jezika razumejo jezik precej bolj, kot mislijo, in jim približala raznovrstnost rimske in grške književnosti, še zlasti zato, ker je kanon, ki je bil uveljavljen skozi več desetletij, ustvaril pri generacijah dijakov, prevajajočih iste avtorje in ista dela z enakim pristopom, občutek, da je klasična literatura omejena na dela, ki so bila vključena v šolsko lektiro. Uvedba zasebne lektire ni pomenila razširitev filološkega pouka, ampak razširitev njegove praktične uporabe, ki bi spodbujala vnemo za ukvarjanje ne le z antično književnostjo, ampak s klasičnim starinoslovjem nasploh. Zasebna lektira naj bi delovala v dveh smereh: krepila naj bi humanizem in s tem dopolnjevala učni cilj višje gimnazije, hkrati pa naj bi tudi zbujala občutek za historizem. Prvotno se je navezovala na redno šolsko lektiro in jo dopolnjevala. Uspešna šolska lektira je bila temelj uspeha zasebne; če ta ni dosegala želenega uspeha, ga tudi zasebna ni. Prvenstveno so bili zanjo priporočeni avtorji rednega šolskega kanona: Cezar, Cicero, Tacit, Ksenofont in Homer. S prebiranjem odlomkov, ki niso bili vključeni v redno lektiro, so dijaki lahko spoznavali vidike, ki jih šolska lektira ni obravnavala (npr. podoba Cicerona kot politika in človeka, kot jo prikazujejo njegova pisma, v nasprotju s podobo, ki jo nudijo njegovi govori),¹⁹² z vključevanjem novih avtorjev in del pa se je uveljavljalo osnovno načelo odloka iz l. 1891: načelo raznolikosti (*rerum varietas*). Za izpolnitev tega načela so bile potrebne nove (šolske) izdaje klasikov, novi izbori, komentarji in priročni slovarji; čeprav so *Navodila* l. 1884 ostro zavračala rabo kakršnih koli pripomočkov, zlasti specialnih slovarjev, se je njihovo nastajanje razmahnilo prav s priporočilom za uvajanje zasebne lektire v istih *Navodilih*.¹⁹³ V devetdesetih letih je nastalo tudi nekaj zelo dobrih hrestomatij; najpopularnejši sta bili nemška, Opitz-Weinholdova hresto-

¹⁹⁰ Maresch (1897), 27–32.

¹⁹¹ K.-U.-Min.-Erl. v. 30. September 1891, Z. 1786; M.-V.-Bl. Nr. 33; Halma-Schilling (1911), 69–78; prim. tudi Primožič (1893), *passim*.

¹⁹² Tominšek (1904), 1160–1162; Tominšek (1909), 31–34.

matija avtorjev srebrnega obdobja¹⁹⁴ in avstrijski, zasebni lektiri namenjeni izbor grških in latinskih klasikov.¹⁹⁵

Reformne razprave, ki so se v Avstriji razmahnile po l. 1900, so v sklopu problematike klasičnih jezikov pogosto zajele tudi vprašanje stereotipizirane šolske in zasebne lektire klasičnih jezikov ter načina njune obravnave. Učni načrt z *Navodili* iz l. 1900 ni na področju lektire prinesel ničesar bistveno novega; šlo je zgolj za redigirano obliko učnega načrta in *Navodil* iz l. 1884, ki so ohranjala položaj izpred 16 let in še niso upoštevala vse glasnejših zahtev po spremembah. Izhodiščna načela glede zasebne lektire so bila:

- a) začne naj se čim prej (že v III. in IV. razredu);
- b) upošteva naj tudi zasebne interese učencev;
- c) deluje naj v smislu koncentracije, a ne pretirane; naj se ne osredotoča preveč na eno snov, ampak naj posega po kar najbolj raznolikih avtorjih in temah ter jih obravnava s kar največ vidikov.¹⁹⁶

V skladu s temi načeli je bila nujna prilagoditev specialne didaktike, ker so *Navodila* v priporočilih pogosto segala pregloboko in so se preveč približala univerzitetnemu nivoju pouka.¹⁹⁷ Drugi nujni ukrep je bila uveljavitev svobodnejše izbire tako šolske kot zasebne lektire, s katero bi bilo razbito njeno koncentriranje ob vojaški zgodovini v proznih besedilih in mitološki tematiki pri poeziji. Kot možna izbira za zasebno lektiro so bili predlagani številni odlomki in dela avtorjev kanona, ki jih *Navodila* niso vključevala (npr. Platonovi dialogi *Hiparh*, *Kritias*, *Alkibiad*, *Teages*, *Ion*, *Minos*, *Meneksen*), ter pester izbor novih avtorjev izven kanona.

Predlagani avtorji za zasebno lektiro:¹⁹⁸

- a) latinski avtorji: Evtropij, Hircij, avtor *Afriške vojne*, avtor *Hispanske vojne*, Flor, Svetonij (*Cezar*, *August*, *Tiberij*), Plinij starejši, Plinij

¹⁹³ Nastajala sta dva tipa tekstov: 1. teksti s kompletnimi pomagali (uvod, opombe, komentar, besedišče) in 2. goli komentarji (brez teksta in besedišča). Prim. Malferteiner (1901), 268–269.

¹⁹⁴ Opitz, T.; Weinhold, A.: *Chrestomathie aus Schriftstellern der sog. silbernen Latinität*. Für den Schulgebrauch zusammengesetzt von Theodor Opitz und Alfred Weinhold. Leipzig 1893 (v 5 delih: I. Svetonij, Velej Flor; II. Tacit, Justin, Kurcij Ruf, Valerij Maksim, Plinij mlajši; III. Plinij starejši; Vitruvij; IV. Seneka, Celz; V. Kvintilijan).

¹⁹⁵ *Sammlung griechischer und römischer Classiker mit Erklärungen für die Privatlectüre*. Wien–Prag 1895.

¹⁹⁶ Tominšek (1904), 1152–1154.

¹⁹⁷ Kukula v: Kanon (1906), 82.

¹⁹⁸ Kukula v: Kanon (1906), 83–93; Schenkl v: Kanon (1906); Schickinger (1903), 935–936; Tominšek (1903), 37–39; Tominšek (1904), 1163–1166.

- mlajši¹⁹⁹ (*Pisma in Panegirik*), Kvintilijan, Seneka (*Pisma, De tranquillitate animi, De ira, De beneficiis, Apocolocyntosis, Octavia*), Amijan Marcellin (22.; 24.), Avguštin (izbor iz *De civitate Dei*), elegiki (Katul, Tibul, Propercij), Juvenal, Marcial, Lukrecij, Terencij (*Adelphoe, Phormio, Heautontimorumenos, Eunuchus*), Plavt (*Trinummus, Menaechmi, Aulularia, Captivi, Miles gloriosus, Rudens, Pseudolus, Asinaria*);
- b) grški avtorji: Ajshin (*Proti Ktezifontu*), Lizias, Izokrat, Arijan, Polibij, Tukidid, Plutarh (*Perikles, Temistokles, Aleksander, Cicero, Demosten, Grakha, Kleomen, Brut*), Lukijan (*Sanje*), Aristotel (*Atenska ustava, Poetika, Metafizika*), Ezop, Jožef Flavij, svetopisemski avtorji (zlasti evangelisti), *Batrahomiomahija*, Heziod, homerske himne, grški elegiki, liriki in zbornski pesniki (izbor), Ajshil (*Peržani, Agamemnon, Evmenide, Uklenjeni Prometej*), Evripid (*Ifigenija med Tavrijci, Medeja, Hekaba*), Aristofan (*Vitezi, Oblaki*), Teokrit, Kalimah, Apolonij Rodoški.

Odločitev glede izbire je bila prepuščena dijaku. Preverjanju zasebne lektire je bilo namenjenih nekaj ur ob koncu šolskega leta; učenec je pred celotnim razredom predstavil vsebino in pomen prebranega dela, nato pa prebral in prevedel odlomek, ki mu ga je določil učitelj. Enako kot pri šolski lektiri je bil v gimnazijskih izvestjih objavljen tudi seznam zasebne lektire, včasih z natančno razdelitvijo med posamezne učence ali skupine učencev.

Primer: seznam zasebne lektire ptujske gimnazije za leto 1907:²⁰⁰

razred	predmet	izbrano besedilo ali izbor iz njega
VI.	lat.	Cicero, <i>Kato starejši</i> Salustij, <i>Katilinova zarota</i> Vergilij (izbor) Plinij, <i>Pisma</i> (izbor)
VII.	lat.	Cicero, <i>O dolžnostih</i> II., III. (izbor) Vergilij, <i>Eneida</i> (izbor) Cezar, <i>Državljanska vojna</i> (izbor)
	gr.	Demosten, <i>O miru; filipika III.</i> Homer, <i>Odiseja</i> I, 1–75, V–X
VIII.	lat.	Tacit, <i>Germanija</i> 28–46; <i>Historije</i> I, 1–30
	gr.	Evripid, <i>Ifigenija v Avlidi</i> Homer, <i>Odiseja</i> XIV, XIX

¹⁹⁹ Prim. Jurenka, H.: *A. Biese, Römische Elegiker (Catull, Tibull, Propert, Ovid) in Auswahl*. ZföG 56 (1905), 601–602; Kukula, R. C.: *Briefe des jüngeren Plinius als Klassenlektüre*. ZföG 56 (1905), 818–822.

²⁰⁰ Izvestje ptujske gimnazije za šol. l. 1907.

- posamezni dijaki (glede na svoje želje ali interese):
  - Homer, *Odiseja* I–IV, XII–XIII
  - *Batrahomiomahija*
  - Ksenofont, *Helenika* I, izbor iz VI in VII
  - Tukidid (Periklov govor, Kuga v Atenah)
  - Lizias, *Proti Eratostenu*
  - Plutarh, *Perikles, Pavzanijs I*
  - Lukijan, *Sanje*
  - izbor iz grških lirikov.

Snov, ki so jo dijaki prebrali pri grški in latinski šolski lektiri, se je v višji gimnaziji navezovala tudi na pouk materinščine; dijaki so pogosto dobivali naloge z antično tematiko. Naslovi nalog so bili razpisani vnaprej in objavljeni v gimnazijskih izveštjih; v V. in VI. razredu je šlo največkrat za obnovo ali za prevod odlomka iz avtorja, ki so ga brali pri pouku, v VII. in VIII. razredu pa pogosto tudi za razmišljanje ob izbrani misli ali odlomku, pri katerem so morali dijaki pokazati lastno sposobnost interpretacije in poznavanje širšega stari-noslovnega okvira (literarne zgodovine, antične zgodovine, filozofije ...). Primeri:

- V. razred (gimnazija Maribor l. 1862): Erkulj in Kak po Liviju; Zlati vek po Ovidiju; O Ciceronu mladeniču; O Ciceronu, ko je še deček bil; O Ciceronovem potovanju v Grško in Azijo; O Ciceronovi kvesturi v Siciliji; O Niobi po Ovidiju; Kako se je Aleksandrija stavila; O Dedalu in jegovem sinu Ikaru po Ovidiju; O kralju Midu po Ovidiju;
- VI. razred (gimnazija Novo mesto l. 1875/76): Salustij in njegova dela; Kteri so bili vzroki propada rimske države?; Bog Dionis pri paganskih Grkih; Kaj imamo soditi o izreku »*Mea mihi conscientia melior est, quam omnium sermo*«; Poglavitne misli prvega Ciceronovega govora proti Katilini;
- VII. razred (gimnazija Novo mesto l. 1884): *Non auctores modo, sed etiam partes operis elegeris*. Q. 1, 8, 5; Kako je brati? »*Lectio non cruda, sed multa iteratione mollita et confecta memoriae imitationique tradatur*« Q. 10, 1, 19; Cic. Verrina IV, 33–48 ropanje po mestih (dispositio);
- VIII. razred (gimnazija Novo mesto l. 1868/71): Razprava o pomenu izreka *Labor voluptasque, natura dissimillima, societate quadam inter se naturali sunt conjuncta*. Liv. V. 4.; O Horacijju: a) značaj, b) kot pesnik, c) nabirka izrekov podučnih; Platonov *Kriton*: a) zapopadek, b) namen, c) razmera k Apologiji; Sofokleja *Oedip. tyran* I epeisod (prevod); Kako se je razvil gerški epos iz naroda?; Olim-

piške igre: a) kakošni vpliv so imele na gerški narod, b) kaj se imamo učiti mi iz njih?; »*Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci*« Hor. ad Pis. 343 (obrnjeno na pisatelje sploh); Sofoklejeve *Elektre* ideja; Ali je bil Sokrat po pravici obsojen; Hor. Epod. II: *Beatus ille, qui procul ...* (prevod); Tac. *Germ.* c. 30, 31 (prevod); Značaji v Sofoklovem *Ajantu*.

Nekatere izmed teh nalog so bile tudi maturitetne naloge (npr. Korist staroklasičnih jezikov za formalno omiko (za bistrenje uma in zavednost jezikoslovnih pravil) (gimnazija Novo mesto l. 1869/70).

Med prispevki k specialni didaktiki pouka klasičnih jezikov, ki so nastali na naših tleh ali izpod peresa slovenskega profesorja, moramo omeniti naslednje avtorje:

- W. J. Menzla (razprava, kako znova uveljaviti klasične jezike);
- Dominika Buswalda (razprava o formalno-izobraževalni vrednosti jezikovnega pouka);
- F. Mähra (razprava o klasičnih jezikih kot učnem sredstvu),
- Antona Artla (razprava o propedevtični vrednosti pouka klasičnih jezikov);
- Janka Pajka (članek o pouku latinščine na prvi stopnji);
- Franca Železingerja – dve razpravi:
  - a) o nujnosti jezikovnega pouka za utrjevanje formalne in intelektualne duhovne izobrazbe (s posebnim ozirom na klasične jezike);
  - b) razprava o metodiki lektire iz Cezarja v 4. razredu;
- Antona Šantla (razprava o splošnih načelih in posebnostih gimnazijskega pouka);
- Janeza Gnidovca;
- Josipa Osano;
- Antona Dolarja.²⁰¹

Vrhunec pa teorija specialne didaktike klasičnih jezikov doseže z delom dr. Josipa Tominška.²⁰²

²⁰¹ Buswald, gl. Priloga 3, Buswald (1854); Mähr, gl. Priloga 3, Mähr (1877); Artel, gl. Priloga 3, Artel (1878); Pajk, J.: *Der Lateinunterricht auf seiner ersten Stufe*. ZföG 32 (1881), 302–312; Šantel, gl. Priloga 3, Šantel (1892); Gnidovec, gl. Priloga 3, Gnidovec (1906/07); Osana, J.: *O pomenu grškega pouka na srednjih šolah*. Zora 14 (1907/08), 68–70, 84–87, 100–103, 114–117; Dolar gl. Priloga 3, Dolar (1908/09).

²⁰² Gl. a) Priloga 3, Tominšek (1900/01); Tominšek (1901/02); Tominšek (1908/09); b) Literatura: Tominšek (1902a)–Tominšek (1919).

3

SLOVENSKI UČBENIKI ZA KLASIČNE JEZIKE V OBDOBJU 1848–1918

PRVI POSKUSI

Vprašanje učbeniške produkcije v poreformnem obdobju je precej bolj zapleteno, kot se zdi na prvi pogled, saj je nanjo vplivalo več zavi-rajočih dejavnikov: pomanjkanje ustreznih kadrov, težak finančni položaj, najbolj pa pereče vprašanje uvajanja slovenskega jezika kot učnega jezika v šole; rešitev tega vprašanja je avstrijska oblast z očitnimi raznarodovalnimi nameni dolgo zavlačevala in onemogočala.¹ Čeprav sta tako §16 *Osnutka temeljnih načel javnega pouka v Avstriji* (*Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtswesens in Österreich*) kot tudi §17 *Osnutka organizacije gimnazij in realk v Avstriji* (*Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich*, krajše *Organisationsentwurf*) določala, da je učni jezik v šolah materni jezik učencev, se to v slovenskih šolah ni uresničevalo. »Sploh pa je bila slovenska srednja šola še večja pastorka kot osnovna šola in tudi če bi bil tedanji prosvetni minister Thun pripravljen dati Slovincem kaj več na področju srednjega šolstva, bi bilo to zaradi pomanjkanja učbenikov in slovenskega jezika večjih učnih moči težko.«² Hitre rešitve glede uvedbe slovenskega učnega jezika ni bilo pričakovati, saj je bila glavni pogoj za to pridobitev slovenskih učnih knjig; trajalo pa je – razen pri slovenščini – še več kot dvajset let, preden je bil ta pogoj vsaj delno izpolnjen.

Prve pobude za uvajanje slovenščine kot učnega jezika pri pouku klasičnih jezikov najdemo že v samem revolucionarnem letu 1848, še pred reformo srednjih šol. Bleiweisove Novice so 14. junija 1848 objavile prispevek, v katerem avtor predlaga, da bi se lahko v latinskih šolah natančneje obravnavala slovenska slovnica, da bi tudi prevajali iz slovenščine v latinščino in obratno in da bi lahko bila v filozofskih razredih poleg latinske filologije tudi slovenska.³ Konkretnije predloge

---

¹ Glede vprašanja slovenščine kot učnega jezika gl. Ilesič (1902); Žnidarskič (1903); Ilesič (1908); Učni jezik (1913); Orožen (1931a); Orožen (1931b); Ostanek (1964); Schmidt (1963/66), III, 314–360; Govekar (1995).

² Prijatelj (1938/39), I, 73.

³ P. H(icingar): *Kako in koliko bi bil slovenski jezik precej v šole in kancelije vpeljati.*

za reformo najdemo v odmevu na *Osnutek organizacije*,⁴ kjer v komentarju h klasičnim jezikom avtor kritično meni, da se mu zdi, da je glede na dejstvo, da gre za mrtva jezika, latinščini in grščini odmerjenih preveč ur, in namesto njiju predlaga uvedbo živih jezikov. Še pred izidom *Osnutka organizacije* je uredništvo Novic naslovalo na slovenske učitelje in profesorje poziv k pisanju učbenikov, vendar je bilo v petdesetih letih 19. stoletja pisanje učbenikov z izjemo učbenikov za slovenščino⁵ še v povojih, njihovo nastajanje pa je oviral tudi nemški pritisk, ki ga je cesarski odlok z dne 9. decembra 1854 še povečal. Cesarjev ukaz glede rabe narodnih jezikov pri pouku na gimnazijah z dne 8. avgusta 1859⁶ je bil sicer sprejet z navdušenjem, vendar ni veliko spremenil, prav tako ne (kljub zagotavljanju enakopravnosti) oktobrsko ustava l. 1860, saj je tedanja vlada namesto uresničevanja sklepov še okrepila svoj raznarodovalni pritisk v podjarmljenih deželah.⁷ Največji problem je bilo pomanjkanje slovenskih profesorjev; l. 1859 je bilo aktivnih 134 slovenskih srednješolskih profesorjev, a jih je na slovenskih gimnazijah službovalo samo 12, preostali na Hrvaškem.⁸ Razmere so se začele – tudi za klasične jezike – spreminjati šele sredi šestdesetih let.

Osnutek organizacije ni natančno predpisoval učbenikov za srednje šole, ampak jih je zgolj priporočal; izbira učbenikov je bila prepuščena učiteljskim zborom na gimnazijah. Tudi pri izdajanju učbenikov je ministrstvo naredilo velik korak naprej; izdalo je posebne predpise glede založništva in prodaje srednješolskih knjig in ukinilo monopol, ki sta ga imela glede založništva, tiska in prodaje Študijski

---

N 1848, št. 24 (14. rožnik), 98. Avtor je članek nadaljeval v N 1848, št. 26 (28. rožnik), 107–108, dopolnil pa ga je še s celo serijo člankov: *Kako bi se slovenski jezik v šole spravil?* N 1848, št. 27 (5. maliga serpana), 114–115; N 1848, št. 28 (12. maliga serpana), 118–119; *Še ena beseda k sestavkam k vpeljanju slovenščine v pisarnice.* N 1848, št. 31 (2. velikega serpana), 133.

⁴ *Nekoliko iz ministerskega načerta, kako naj bi se prihodnjič gimnazijalne in realne šole po avstrijskim ravnale (Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich. Vom Ministerium des Cultus und Unterrichts. 1849. Gedruckt in der k. k. Hof- und Staatsdruckerei in Wien.) našim zvedenim domorodcam in šolskim prijatlam na znanje in v prevdank.* N 1849, št. 44 (31. kozoperska (oktobra)), 190–193.

⁵ Za natančnejši prikaz gl. Ciperle (1979), 22–32.

⁶ K.-U.-Min.-Erl. v. 8. August 1859. Gl. tudi obsežen odmev na ta ukaz v N 1859: Terdina, Janez: *Glasi o cesarskem ukazu, ki določuje učni jezik v različnih deželah našega cesarstva.* 283–284, 287–388, 312–314, 321–322, 328–329; 336–337 (Odkritoserčnik); 345–346, 362–363, 370–371, 377–379 (Matija Majar).

⁷ Prim. tudi Lovro Toman: *Naše učilnice.* N 1865, št. 39 (27. september), 312–314.

⁸ Prijatelj (1938/39), III, 31–33.

fond in Dunajska cesarsko-kraljeva šolska založba na Dunaju, ter s tem odprlo dostop na knjižni trg tudi zasebnikom in spodbudilo konkurenčnost. Vendar pa se zasebni knjigarnarji za tiskanje slovenskih učbenikov niso zanimali vse do sedemdesetih let, ko je šolska uprava na nekaterih gimnazijah dovolila slovenske vzporednice. Drugi vzrok so bili zapleteni predpisi glede izdajanja. Za popolnoma nov učbenik je bilo mogoče dobiti odobritev (aprobacijo) tudi v primeru, če je avtor ali knjigarnar predložil samo rokopis. Če pa je bil učbenik namenjen pouku predmeta, za katerega so bili učbeniki že aprobirani, je bilo treba predložiti tiskan izvod učbenika in priporočilo kakega zavoda. Deželne vlade na Slovenskem sprva niso sofinancirale učbenikov, zato se slovenski založniki zaradi negotovosti, ali se bo investicija povrnila, in v strahu pred izgubo v primeru neodobritve učbenika raje niso spuščali v takšna finančna tveganja. To se je spremenilo šele z ustanovitvijo Slovenske matice l. 1864.⁹

Leta 1861 se je v krogih izobražencev zbudilo upanje, da bo na področju pisanja učbenikov mogoče dejansko narediti tudi kaj konkretnega. Konec oktobra se je na sestanku pri Bleiweisu zbrala peterica: Bleiweis, Janez Nečásek (Nč), Ivan Macun (Mc), Anton Lesar (Ls) in Luka Svetec (Sv); razpravljali so o potrebah slovenščine in se dogovorili o šolskem programu, ki je bil objavljen tudi v Novicah (6. november 1861). Po tem programu velja za gimnazije in realke načelo, da morajo mladi ob koncu srednje šole obvladati tako slovenščino kot nemščino, tako govorjenje kot tudi pisanje. Za doseg tega cilja ni dovolj, da je materni jezik samo eden od predmetov v srednji šoli; predmeti naj bodo razdeljeni tako, da se bo polovica predmetov poučevala v slovenščini, polovica pa v nemščini. Ob verouku, prirodopisu, slovenščini, zgodovini Avstrije in domači zgodovini ter zemljepisu od 2. razreda naprej naj se v slovenščini od klasičnih jezikov poučuje tudi latinščina; grščina naj se še naprej poučuje v nemščini, pri obeh jezikih pa naj se učenci seznanijo s terminologijo. Ker ni bilo na voljo učnih knjig, so pozvali posameznike, naj prevzamejo pripravo kake, najsi bi šlo za prevod ali za izvorni izdelek. Pri latinščini so predlagali nastanek slovnice, ki bi veljala za celo gimnazijo, in pripravo latinskega berila po vzoru Schinnaglove čitanke za I. in II. razred,¹⁰ ki je bila takrat v rabi na gimnazijah.¹¹ Obe knjigi bi lahko bili prevoda; če se kdo odloči za izvorni izdelek, naj se zgleduje po njiju.

⁹ Ostanek (1964), 206–207; Ciperle (1979), 31–32.

¹⁰ Schinnagl, M.: *Lateinisches Lesebuch für die 2. Gymnasial-Klasse*. Nach Putsche's lat. Grammatik geordnet und bearb. Wien 1851, 1856³.

¹¹ Izvestja gimnazij za l. 1861; *Verzeichniß der für Gymnasien allgemein zugelassenen*

Tudi slovenski poslanci na Dunaju so si vztrajno – čeprav sprva zaman – prizadevali za uveljavljanje slovenščine. Leta 1862 pa je prosvetni minister povabil dr. Lovra Tomana, naj predstavi svoj načrt za uvedbo slovenščine v šole. Devetnajstega julija 1862 mu je Toman izročil pismo s programom. Program se je v glavnih točkah ujemal s programom, ki ga je izoblikovala peterica na sestanku pri Bleiweisu oktobra l. 1861: dijaki gimnazij in realk se morajo naučiti tako slovenščino kot nemščino; za klasične jezike bi veljalo, da pouk latinščine poteka v slovenščini, pouk grščine pa v nemščini. Tomanov obisk pri ministru je očitno pomenil glavno spodbudo za pisanje in prevajanje učbenikov; izmed učbenikov za klasične jezike omenja Toman latinsko slovnico

Janez Bleiweis

(verjetno gre za slovnico p. Ladislava Hrovata; gl. str. 145–148) in predelavo Schinnaglovega berila za I. in II. razred.¹² Še vedno so bile enake kadrovske težave kot l. 1859; profesorjev, ki bi lahko učili in pisali učbenike, je bilo dovolj, vendar večinoma niso delovali na Slovenskem. Tako sta med pomembnejšimi klasičnimi filologi Matija Valjavec in Sebastijan Žepič učila na gimnaziji v Varaždinu, Ivan Macun na gimnaziji v Zagrebu, Janez Trdina na Reki, nekateri pa so v tem času ravno zaključevali univerzitetni študij, npr. Janko Pajk, Maks Pleteršnik, Matej Vodušek idr.¹³

Drugi, odločnejši korak je naredila skupina 18 poslancev v deželnem zboru 27. marca 1863, ko so deželni vladi zastavili vprašanje, zakaj na ljubljanski in kranjski gimnaziji še ni slovenskega učnega jezika in potrebnih učbenikov. Hkrati so zagotovili, da je v

deutschen Lehr- und Hilfsbücher für Schüler. Herausgegeben mit Erlaß des k. k. Staats-Ministeriums v. 7. August 1861, Z. 7489. Wien 1861. Gl. AS 33, f. 31–14, št. 7207.

¹² Schinnagl, M.: *Lateinisches Lesebuch für die 2. Gymnasial-Klasse.* Nach Putsche's lat. Grammatik geordnet und bearb. Wien 1851, 1856³; Schinnagl, M.: *Theoretisch-praktisches lateinisches Elementarbuch für die erste Gymnasial-Klasse.* Wien 1859⁴, 1871⁸ (hrsg. von H. Maschek), 1875⁹.

¹³ Dr. Lovro Toman: *Naše učilnice.* N 1865, št. 39 (27. september), 312–314; dodan je tudi seznam nastajajočih učbenikov.

rokopisu pripravljena že večina šolskih knjig za gimnazijo, ki čakajo le še na ukaz in pritrdilo oblasti za izid in rabo v šolah.¹⁴

Kljub kadrovskim in materialnim težavam je v tem obdobju nastalo nekaj zanimivih prevodov in prispevkov. Naštejmo nekaj najpomembnejših:

I. prevodi:

a) celotna dela:

– *Publija Virgilija Marona Georgikon, to je: Poljedelstvo. Čvetera bukve.* Poslovenil J. Šubic. V Celovcu 1863.

Matija Valjavec

– *Sofoklov Ajant.* Žaloigra, ki jo je iz grščine poslovenil Kračmanov Matija [Valjavec]. V Celovcu 1863.

– *Ksenofontovih Spominov na Sokrata čvetera bukve. (Memorabilia).* Poslovenil Ladislav Hrovat. V Celovcu 1862.

– *Platonov Kriton in Apologija.* Iz grščine poslovenil Ivan Božič. 1862.

– *I. Govor Ciceronov zoper Katilina.* Preložil prof. P. Ladislav Hrovat. Zora 1 (1872), 89–93; 111–112.

– *II. Govor zoper Katilina.* Preložil prof. P. Ladislav Hrovat. Zora 1 (1872), 122–125.

– *IV. Govor zoper Katilina.* Preložil prof. P. Ladislav Hrovat. Zora 1 (1872), 139–142.

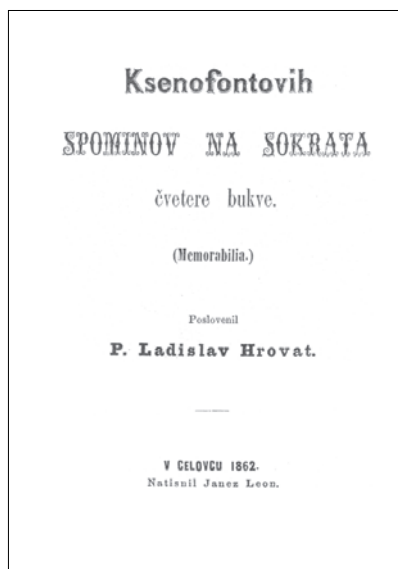
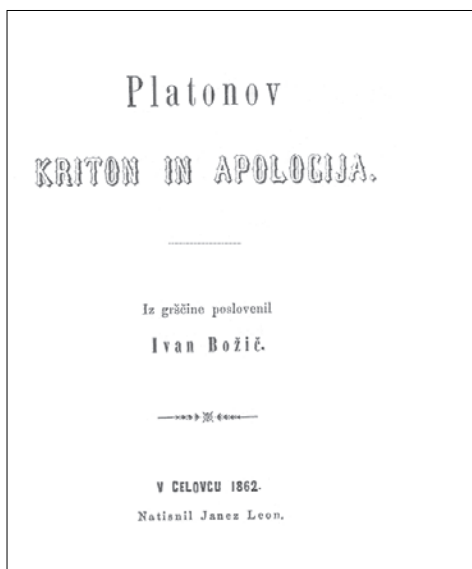
b) odlomki:

– *I. bukve iz Iliade.* Poslovenil iz gerškog Jan. Terdina. Kuga–Jeza. SB 1852, 14–15, 21–23, 35–36, 45–46, 61–62, 69–70, 84–86, 92–94, 110–112.

– *Sinonove laži, s kterimi je Trojance prekanil, da so nesrečnega konja v mesto vzešči padli sovražnikom v pest.* (Iz Virgilijeve Eneide II. bukve, 1–197) SB 4 (1852), 169–170, 177–178. [M. Valjavec; prim. tudi Prijatelj (1938/39), II 60–61].

– *Virgiljevo poljedelstvo.* Poslovenil J. Šubic. (Poljod. [Georg.] I, 43–83). SB 4 (1852), 86–87, 101–102.

¹⁴ *Vprašanje zastran slovenščine in odgovor na to vprašanje v kranjskem deželnem zboru.* N 1863, št. 16 (22. april), 123–124.

Ivan Božič, *prevod Platonovega Kritona in Apologije* (1862)

p. Ladislav Hrovat, *Ksenofontovih Spominov na Sokrata čveteve bukve. (Memorabilia)* (1862)

- *Devetnajste bukve Homerove Iliade.* (Koseski) N 10 (1852), 273–274, 277, 281, 289–293.
- *Homerove Odiseje I. spev.* Poslovenil M. Valjavec. SG 1854, 54–58.
- *Iliade XVI. spev.* (Ljubič, J.) N 1860, št. 36 (5. september), 386, in št. 46 (14. november), 369–370.
- *Ahilejev škit.* (Hom. Iliad. XVIII. 468–590 (J. Ljubič) GS 4 (1861), zv. 7, 49–50.
- *Ajant.* (Žaloigra, ki jo je spisal Sofokles; poslovenil M. Kr. [Matija Valjavec]) GS 4 (1861), zv. 7, 83, 89, 94–95, 103–104, 115–116.
- *Teihoskopija. Iz Ilijada III, 121–144.* Poslovenil J. Ljubič. Nanos 1862, 119–125.
- *Horacijevih pesem II. knjige tretja.* Poslovenil Janko Pajk. SG 5 (1862), zv. 8, 209.
- *Kraljična Navsikaja.* Šesti spev Homerove *Odiseje* poslovenjen i poklonjen gosposdični Reziki Zabukošekovi. Celovec 1865.
- *Navzikaja.* (Odlomek iz *Odiseje*; poslovenil J. Šuman). SG 8 (1865), zv. 11, 257–264 (verzi 1–331).
- *Ilijade VI. spev.* (Poslovenil Fr. Celestin). SG 10 (1867), 97–99, 113–115, 129–130, 145–146, 161–164.

Odiseje IX. spev.

Njemu po tem odverne rekoč velemoder Odisej:
 Alkinoos vladár zmed ljudstva vsega presvtili,
 Res lepó je sicer takó le poslušati pevca,
 Tacega, koršen je ta, po glasu bogovom enaki,
 Saj nikar ni, menim jaz, prijetnejega cilja, 5
 Nego če blaga radost objema ljudstvo vesoljno,
 In obedvatelji v hiši zvestó poslušavajo pevca
 Zaporedom sedé, ko zravno se polnijo mize
 S hlebom in zé mesjem, iz verča pa vina donaša
 Zajemáje natákar okrog in čaše naliva; 10
 To le se nekam jako lepó mi v duhu dozdeva.
 Tebe pa serce nagiblje pozvedeti moje nadloge
 Tužne, da še globočje za njimi tarnáje zdihujem,
 Kaj čem v prvo toraj in kaj ti povedati násled,
 Ker mi nadlog veliko so dali bogovi nebesni. 15
 Pervo tedaj čem ime naznaniti, veste da vi je
 Tudi, a jaz poslej ubegnivši nemilemu dnevu
 Vam gostomil bom, i če doma v daljavi stanujem.
 Sem Odisej, Laertovi sin, po zvijači vsakteri
 Med ljudmi poznan in slava mi sega do neba. 20
 V Itaci mi je stanišče preznatnej; a gora je tistam
 Nerit listjetresivni stermeč; in otokov okoli
 Mnogo naseljeno je, kar jeden drugemu blizo,
 Sama, Dulihija tud in gozdoviti Zakintos.
 Ona nizotna v morji leži med vsemi najviše 25
 Proti večeru — druge pa zori nasprot ino solncu, —
 Prodna je sicer, ali blaga redilka mladenčém;
 Mim domovja zares ni slajega videti možno,
 Lej, kesnila me tam Kalipso je, boginja blažna,
 V jami zobločni, hlepeča, soprug da njeni postancem; 30
 Ravno takó mudila me je v sobani zvijaška

Valentin Kermavner, Odiseje IX. spev (1870)

Odiseje I. spev.

Moža povej, modrica, premetnega, kateri je mnogo Begal, odkar Trojansko je sveto mesto razrušil: Mnogih ljudi gradove je videl i značaj izpoznal, Mnoge je tud britkosti na morji v srcu pretrpel, Sebi otévaje žitje, vrnitvo pa svojim tovaršem.	5
Vendar itak ni rešil tovaršev kljub prizadetju: Kajti sami po svoji slepoti so se pogubili: Bebe, kateri govedi so Hiperijona soluca Jedli; za to je poslej vrnitve dan jim odtegnol. Tam od nekod povej tud nam, o Zenova hčerka.	10
Onde so drugi, kateri ušli so nagli pogubi. Vsi že bili doma, ubežniki valovom i vojui: Njega samó, če prav koprni po vrnitvi a ženi, Vila gospa mudi, Kalipso, boginja blažna, V jami obločni, hlepeča soprug da njeni postane.	15
Al ko vže nastopila je doba v letih tekočih, Ktere so mu naklonili bogovi domov se vrniti V Itako, niti ondej trpljenju ni mogel uiti Med rodbino celo, milovali so vsi ga bogovi Razen Posejdóna, ki se neprestano mu gnjeva, Preden v svojo deželo prispe bogoličen Odisej.	20
Ali zamorce je bil obiskal daleko stanotne, One zamorce, ki dvojno delé se med narodi skrajni, Eni zapadnega so Hiperijona vzhodnega drugi, Da sprejmè stožrtveni dar iz bikov in ovnov.	25
Tam sedé v gostéh radoval se je: drugi pa vsi že V Zena dvorinah Olimpljana vkup so bili se zbrali. Njim govoriti pa jame bogov in ljudstva roditelj: Kajti v duhu se bil je spomnil Egista brez hibe, Ker Agamemnonič njega preslavni je vmoril Oresteja.	30

Valentin Kermavner, Odiseje I. spev (1871)

- M. Otoški [Francišek Marešič]: *Odlomek I. speva Ilijade*. Slovenska lipa 1868/1869, list 4–7, 9–10.
  - Svetina, J.: *Odlomek iz Ilijade 16. bukev*. DV 1868/1869, 271–273 (verzi 1–47).
  - *Razne dela pesniške in igrokazne Jovana Vesel Koseskega*. V Ljubljani 1870, 222–302 (1., 3., 5., 12., 14., 19. spev *Iliade*).
  - *Odiseje IX. spev*. (Kermavner, V.) Izvestje celjske gimnazije 1870, 19–33.
  - *Odiseje I. spev*. (Kermavner, V.) Izvestje celjske gimnazije 1871, 17–28.
  - *Jezikoslovna črtica*. Spisal prof. Josip Šuman. (*okno : prozor = ostrov : otok*). Zora 1 (1872), 159–160 (prevod 12 verzov iz Horacijeve *Ars poetica* (50–72)).
  - *Pesništvena umetelnost*. (*Q. Horatii Flacci ars poetica*.) Svobodno v izvirnem merilu poslovenil Lajh Korbinijan. Zora 1 (1872), 219–220, 230–231, 243, 255–256, 268, 280.
  - Valenčak, D(avorin): *Rimski zgodovino pisec Caius Sallustius Crispus*. III. Košček prevoda za poskus. Vestnik: Znanstvena priloga Zori 1873, št. 3 (uvod v Salustijevo *Jugurtinsko vojno* – prva 4 poglavja in začetek 5.).
2. razprave:
- *Časoslovje latinskega jezika*. (Spisal P. Ladislav.) SG 7 (1864), zv. 10, 345–349, 376–379.
  - Borovski, J. (= Majciger, Janez): *Obrazi iz starodavnega življenja*. *Denarstvene zadeve v starih Atenah*. I. del Čit 1 (1865), št. 2, 181–183; 2. del 2 (1866), 207–209.
  - Kermavner, V.: *Platonovi razgovori: I. Eutifron II. Alkibiad ali bodoči državnik*. Zora 1 (1872) 75–77, 263–265 (predstavitvi Platonovih dialogov).
  - Pleteršnik, M(aks): *Slike iz starogrškega življenja*. I. Žnitev. II. Gostije. III. Olimpijske igre. IV. Pogreb. Zora 1 (1872), 190–192, 205–206, 300–302, 322–323.
  - Pleteršnik, M(aks): *Odgoja pri starih Grkih*. I. Otročja doba. II. Šola. III. Mladeniška doba. IV. Sofisti 62–63. Zora 1 (1872), 7–8, 20–22, 35–36.
  - Pleteršnik, M(aks): *Pripodobe v Homeru in v srbskih narodnih pesmih*. Zora 2 (1873), št. 20, 312–316; št. 21, 325–330.
  - Glaser, K.: *O grški muziki*. Zora 3 (1874) – Vestnik: Znanstvena priloga Zori št. 2, 29–30; št. 3, 41–44.
  - Wiesthaler, Fr.: *O propadu nraavnosti za rimskih cesarjev*. Z 1877, 6–10, 22–24, 37–40, 53–57, 69–72, 84–87, 101–104, 116–117.

Časoslovje latinskega jezika.

Pri glagolih je gledati na dvoje. Pervič na dobo (Zeitsstufe), v katero spada djanje v oziru osebe govoreče ali drugega djanja, če namreč spada v preteklost, ali sedajnost, ali prihodnost, zakaj vsako djanje je v eni teh razmer. Drugič na djanja način (Zeitart), kakor namreč djanje v določni dobi ali se godi (več časa terpi), ali se prične, ali se ob enem konča. V oziru prvega, to je doba, enaki so si vsi jeziki ter imajo tri glavne čase (praesens, perfectum, futurum). V drugem (v oziru načina) niso enaki, ker razni jeziki razno izražujejo način djanja; in odtod je prišlo, da so nekteri izobrazili posebne oblike za načine; tako na pril. ima za pretekli čas Gerščina 4 oblike, Latinščina 3, Slovenščina pa naznanja v vseh treh časih tudi način djanja že po notranjem pomenu glagolov, kajti ona ima glagole *doveršivne* in *nedoveršivne*, in taki glagol sam po sebi razloči, se li djanje pričinja, ali konča, ali več časa terpi; slovenskemu glagolu je zaum načina takorekoč prirojen, kakor je tedaj treba glagol ali premenimo (vlečem - vlačim), ali ga sestavimo (režem - odrežem), ali zamenimo (lovim - vjemem). Zatoraj je izobrazila Slovenščina za tri glavne čase le po eno obliko, kajti način je že v glagolu ter družih oblik ji ni treba. — Ker pa se razvija vsaki jezik iz lastne moči, po svojih pravilih, treba je poznati postave vseh, to je tistih, ktere hočemo primerjati in predstavljati enega v drugega. Tu najmo primeriti latinskega s slovenskim, in sicer naj prvo rabo latinskih časov v glavnem stavku; zakaj raba časov pri Latinščini v glavnem in odvisnem stavku je različna, in le tisti bo znal čase v odvisnem stavku prav obračati; kdor jih v glavnem stavku dobro umé, kdor pa ne pozna pravega pomena časov v glavnem stavku v oziru dobe in pa načina, taval bo pri odv. stavkih po tami.

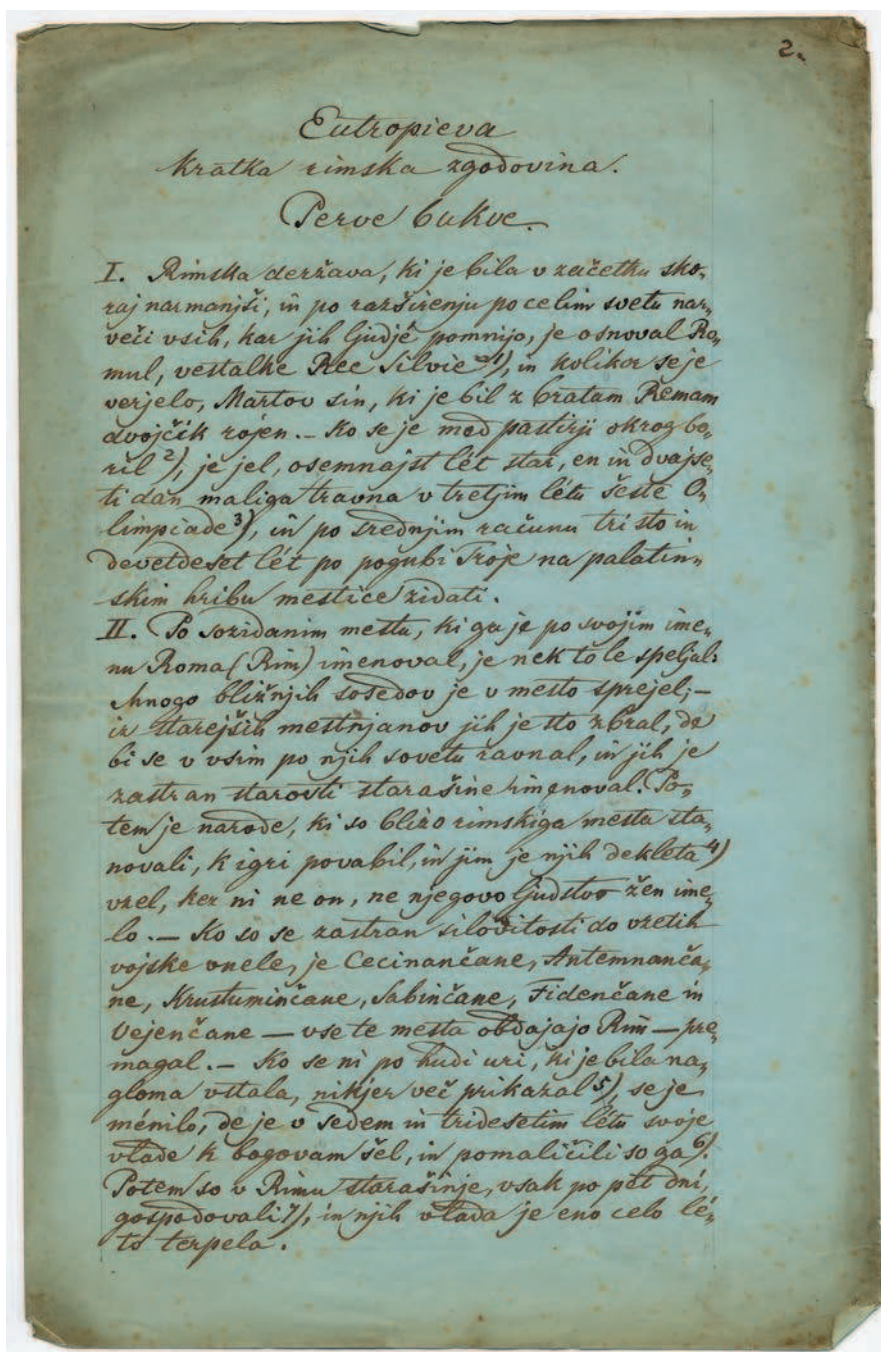
A. Časi v glavnem stavku.

I. Praesens (sedanji čas.)

V Latinščini se rabi praesens kakor v Slovenščini; kedar namreč glagol izražuje djanje, ki spada v sedanost širjega in ožjega obsežka, naj si že bo djanje enkratno ali večkratno, naj terpi več ali manj časa. Oblike glagolov so iste, naj se godi djanje v posameznih hipih, ali pa neprenehoma. Slovenščina rabi pa za prve včasi *doveršivnike*, za druge vselaj *nedoveršivnike*. — Poglejmo na izgledih: *Hoc autem, de quo nunc agimus id ipsum est, quod „utile“ appellatur — to pa, o čemur govorimo sedaj, je ravno tisto, kar se imenuje „koristno“ (zmiraj kot tako velja).* Cic. Off. II. 3. *Sed incidunt saepe tempora, cum ea, quae maxime videntur digna esse justo homine, eoque, quem virum bonum dicimus, commutantur fuintque contraria, ut reddere depositum, facere promissum — toda velikrat nastopijo časi, kjer se spremeni in nasprotno postane to, kar je naj bolj spodobno za pravičnega človeka, in za tistega, ki ga imenujemo poštenega moža, kot posojeno verniti, obljubljeno spolniti.* Cic. Off. I. 10. *Quotidie afferuntur literae equitibus Romanis — vsaki dan dobivajo rimski vitezi pisma.* Cic. de imp. Pomp. *Qua de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute praecedunt, quod fere quotidianis proeliis cum Germanis contendunt, cum aut suis finibus eos prohibent, aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt. — zatoraj pa tudi prekosajo Helveti druge Galiane na hrabrosti, kajti skor v vednih bitkah se borijo z Germani, ker jih ali odganjajo od svojih pokrajin, ali pa se vojskujejo oni v njih pokrajinah.* Caes. b. g. I. 1.

p. Ladislav Hrovat, Časoslovje latinskega jezika

- P(leteršnik), M(aks): *Periklej*. Z 1877, 309–312, 330–332, 346–349, 362–364, 378–382.
  - Pleteršnik, M.: *Pervi dnevi tretjega triumvirata*. 1–4, 18–22, 34–38, 50–52, 66–71, 82–86, 98–100, 114–118, 129–133, 146–149, 161–164.
3. dela, ki ostanejo v rokopisu:
- *Eutropieva kratka rimska zgodovina*. Verlim učencam ljubljanskega gimnazia za pokušnje poslovenil M. Verne (okoli 1860).

Mihael Verne – rokopis prevoda Eutropieve kratke rimske zgodovine

- *Premišljevanje uzrokov velikosti in vpada Rimljanov*. Spisal Slavni Montesquieu. Poslovenil M. Verne.¹⁵
- *Cezarjevi Zapiski o galski vojni*. (Ladislav Hrovat) 1869.¹⁶

Ustanovitev Slovenske matice l. 1864 je prinesla nov zagon in pospešila izdajanje slovenskih učnih knjig; kljub njenim zaslugam pa je bilo začetno delovanje precej mlačno. Ivan Prijatelj je do njenih začetkov precej kritičen:¹⁷ »Matica, literarno-znanstveno društvo, je bilo torej ustanovljeno z velikim pompom, a se je odbora so kazale, kakor da bi slovenskih pisateljev in znanstvenikov ne bilo. Vsaj izvirnega rokopisa ni hotelo biti od nikoder /.../ Sem ter tja je kanil kakšen prevod /.../«. Vendar je bila njena založniška dejavnost izjemnega pomena za slovensko šolstvo. Prosvetno ministrstvo je kljub temu vedno znova znalo poiskati izgovor, s katerim je odlašalo uvažanje slovenskih učnih knjig. To sta izkusila tudi Fran Erjavec (s prevodom Fellöckerjeve *Mineralogije*) in Ivan Tušek (s prevodom Schödlerjeve *Fizike*). Na njuno prošnjo glede slovenskih knjig za prirodopis je ministrstvo odgovorilo, da morata pridobiti mnenje katerega od učiteljskih zborov; če ta prosi in pojasni, da je res treba uvesti slovenske knjige za prirodopis, bo ministrstvo »voljno zadevo vzeti v preudarek«. ¹⁸ Novo pričakovanje je septembra l. 1865 spodbudil ukaz ravnateljema ljubljanske gimnazije in realke, naj do 22. septembra pripravita spisek z naslovi in ceno slovenskih knjig, ki so izšle v zadnjih desetih letih in ki sodijo v šolsko literaturo.¹⁹ Kljub skepsi zaradi dotedanjih izkušenj z ministrstvom je ukaz nakazoval (morebitno) spremembo na bolje; uredništvo Novic je pozvalo vse, ki imajo pripravljene rokopise knjig, primernih za šolsko rabo, naj to javno razglasijo, in ravnatelje spodbudilo, naj predlagajo uporabo že natisnjenih knjig pri pouku. Predlagalo je tudi, naj se ustanovi skupina slovenskih strokovnjakov, ki bi na osnovi pravil, določenih od prosvetnega ministrstva, skrbeli za načrtovanje in nastajanje potrebnih knjig in za

¹⁵ NUK, Mihael Verne Ms 1286 A. in B.

¹⁶ Fran Detela - Ms 14/84, D. Govori in nekrologi, č) Nekrolog za prof. p. L. Hrovata. (Prepis.) Hrovat je v Novicah (N 1869, št. 23 (9. junij), 181) ponudil delo morebitnemu založniku, vendar se na ponudbo ni nihče odzval.

¹⁷ Prijatelj (1938/39), 134–135.

¹⁸ *Kako začeti, da dobimo v gimnazije in realke slovenskih knjig?* N 1865, št. 3 (18. januar), 18.

¹⁹ Tudi sicer je moral ravnatelj vsako leto v poročilu deželnemu šolskemu svetu navesti popoln seznam lektire in gradiva, ki so ga uporabljali pri posameznih predmetih, še zlasti pri klasičnih jeziki; seznam je začel s seznamom gradiva za VIII. razred in nato navzdol; prim. AS 33, fasc. 31–6, Prot: N^{ro}. 9577, 1861 (poročilo ravnatelja ljubljanske gimnazije Nečáska za leto 1861).

vsa glavna področja sestavili terminologijo. Do l. 1865 je izšlo pod okriljem Matice pet knjig; istega leta je bil v rokopisu pripravljen tudi prvi slovenski učbenik za klasične jezike, ki je dejansko izšel: latinska slovnica p. Ladislava Hrovata.²⁰

p. Ladislav Hrovat

V kranjskem deželnem zboru je bilo vprašanje slovenskega učnega jezika prvič predmet daljše razprave l. 1866. Na 15. seji 13. januarja 1866 je Bleiweis predlagal »Zakon za ureditev učnega jezika na (ljudskih in) srednjih šolah na Kranjskem«; z njim bi gimnazije in realke postale dvojezične (oz. utrakvistične) in sicer tako, da bi šest oz. pet predmetov na vseh stopnjah učili v slovenščini, preostale pa v nemščini. Uveljavitev predlogov in še nekaj naslednjih poskusov so nemški poslanci spodnesli, so pa 28. februarja sprejeli predlog Luke Svetca, naj deželni zbor izdela in predloži načrt, kako na kranjskih šolah uveljaviti enakopravnost slovenskega jezika.²¹

Na 4. seji odbora Slovenske matice 26. septembra 1866 je Bleiweis že poročal, da je Sebastijan Žepič poslal Matici v presojo latinsko čitanko, ki jo je priredil po Dünnebirjevem učbeniku, in da Ladislav Hrovat končuje latinsko slovnico. Kljub nekaterim pomislekom, ali naj že sprejemajo rokopise šolskih knjig (še vedno namreč ni bilo nobenih znamenj, ki bi napovedovala skorajšnjo uvedbo slovenskega učnega jezika), in kljub dejstvu, da p. Ladislav Hrovat še ni oddal končnega rokopisa svoje slovnice, so za oba učbenika izvolili po tri ocenjevalce: za Žepičevo čitanko Ivana Vavrúja, Ivana Macuna in Janeza Šolarja, za Hrovatovo slovnico pa dr. Janeza Zlatousta Pogačarja, Ivana Vavrúja in Janeza Šolarja.²²

Na 6. seji odbora Matice 7. marca 1867²³ je tajnik Lesar poročal, da je p. Ladislav Hrovat Matici poslal rokopis z naslovom *Skladnja ali slovnica latinskega jezika* (rokopis so takoj prevzeli ocenjevalci) in da se obeta **Klodičeva Grška slovnica**.²⁴

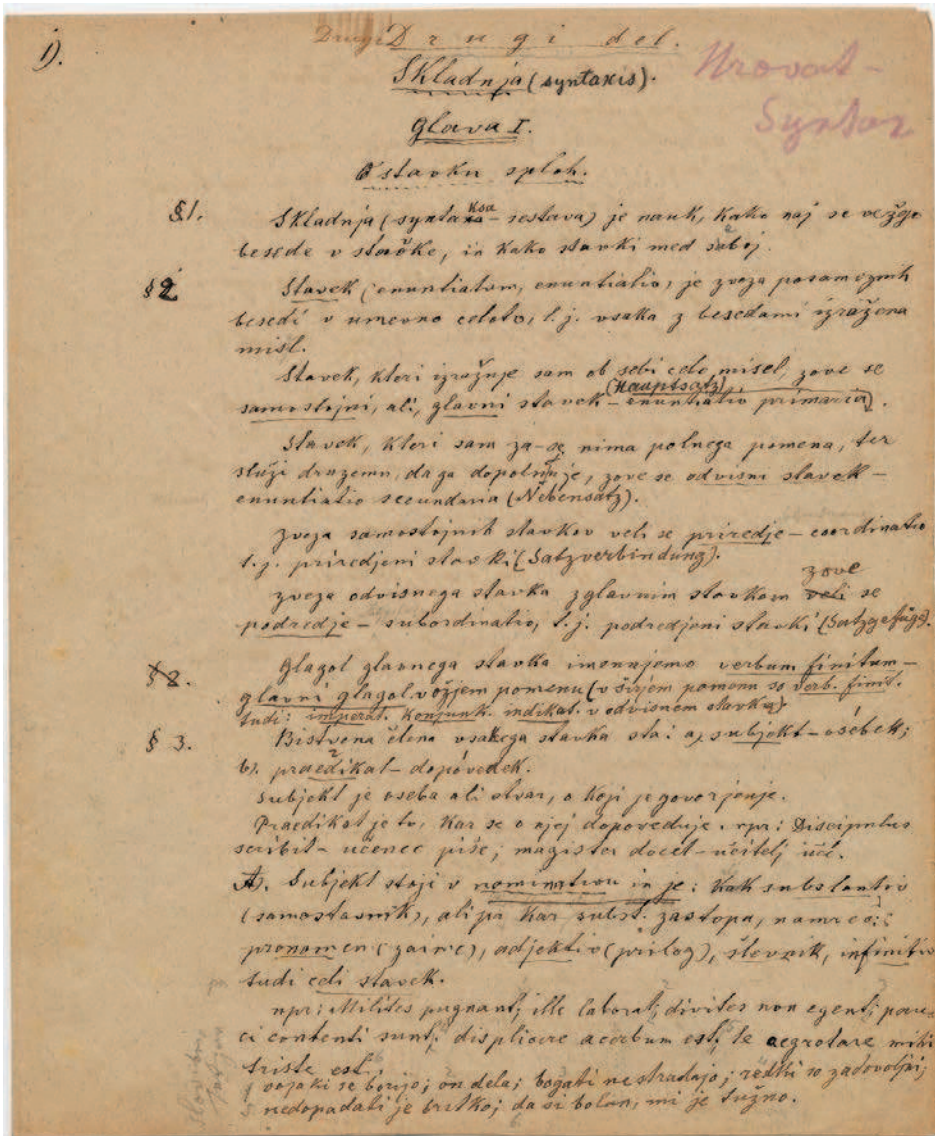
²⁰ *Šolske knjige za gimnazije in realke*. N 1865, št. 37 (13. september), 300–301.

²¹ ODZK 1866, 288; *Učni jezik* (1913), 1–2.

²² N 1866, št. 40 (3. oktober), 319–322.

²³ N 1867, št. 11 (13. marca), 89; *Prijatelj* (1938/39), 137–138.

²⁴ Anton Klodič (1836–1914) je sprva študiral bogoslovje, a je pred posvetitvijo

p. Ladislav Hrovat – ohranjeni rokopis Latinske slovnice

izstopil in na Dunaju študiral klasično filologijo. Najprej je služboval v Splitu, 1863–1867 kot profesor na mestni gimnaziji v Trstu, od 1867 v Gorici, večkrat pa je bil tudi šolski nadzornik: 1869 za Gorico, 1870 za Istro, 1871 za Štajersko in 1873 za Primorsko; ob grški slovnici (1870) tudi avtor latinske razprave o Horaciju. Prim. Grafenauer, I.: *Klodič Anton, vitez Sabladoski*. SBL 3, 463.

Anton Klodič, vitez Sabladoski

Konec l. 1867 sta bila oba rokopisa (Žepičev in Hrovatov) še v rokah ocenjevalcev, Matica pa je v drugi polovici leta dobila ponudbo za nov učbenik, ki je bil napovedan že marca; Anton Klodič, profesor na gimnaziji v Gorici, se je ponudil, da napiše grško slovnico.²⁵ Ker je Klodičeva ponudba prišla prepozno, so odločitev o njej prestavili na naslednjo, 8. sejo odbora. Na tej seji so se odborniki Klodiču zahvalili za njegovo ponudbo in mu odgovorili, da še ne vidijo potrebe po takšnem spisu in da ne morejo obljubiti ničesar, dokler ne dobijo rokopisa.²⁶ Klodič svoje ponudbe ni ponovil, slovnica pa je l. 1870 kljub temu izšla, vendar v italijanščini.

Do začetka leta 1868 je deželni odbor izdelal načrt, ki ga je Luka Svetec predlagal 28. februarja 1866; Bleiweis ga je prebral na 7. seji deželnega zbora (zasedanje je trajalo od 22. avgusta do 3. oktobra 1868). Sporen je bil § 4, ki je določal, naj se na gimnazijah in na realki vsaj polovica predmetov poučuje v slovenščini; po živahni debati je bil kljub stališču vlade, naj bo samo en učni jezik, paragraf sprejet.²⁷ Ker pa deželna vlada omenjenega predloga ni hotela potrditi, je 8. oktobra 1869 Bleiweis v imenu 20 slovenskih poslancev dal nov predlog, naj se v vse gimnazije na Kranjskem uvede slovenski učni jezik, v Ljubljani pa naj se – če je treba – za Nemce uvedejo nemški paralelni razredi. Vlada je v ugovor proti predlogu navajala pomanjkanje učnih moči in učnih pripomočkov, zlasti za višje razrede tako gimnazij kot tudi realke. Bleiweisov predlog je bil sicer sprejet, a ne potrjen,²⁸ zato so ga poslanci 27. avgusta 1870 ponovili. Leta 1870 je znova okrepila delovanje Slovenska matica; na 6. občnem zboru 1. decembra 1870 je Davorin Trstenjak poudaril, da je treba gojiti narodno omiko na temelju narodnega jezika in poskrbeti, da bo mladina na srednjih šolah vzgajana v narodnem duhu. Priporočal je, naj Matica izdaja predvsem knjige za srednje šole. Udeleženci

²⁵ N 1867, št. 33 (14. avgust), 271.

²⁶ *Poročilo o VIII. odborovi seji*. N 1867, št. 42 (16. oktober), 345.

²⁷ ODZK 1868, 469–492; *Učni jezik* (1913), 2.

²⁸ ODZK 1869, 148; *Učni jezik* (1913), 2–3.

občnega zbora so predlog soglasno podprli in sklenili, da povabijo k sodelovanju vse slovenske učitelje.²⁹

Leta 1869 je **p. Ladislav Hrovat** v izvestju novomeške gimnazije izdal *Vvod v Sokratovo Apologijo*. Uvod v znamenito Platonovo delo je nastal za potrebe slovenskih gimnazijcev; ti so ga uporabljali kot priročno pomagalo pri lektiri iz Platona, kjer je bila *Sokratova Apologija* vseskozi del železnega repertoarja.³⁰ Kot primer je dodan še prevod nekaterih poglavij.³¹

Ministrstvo za uk in bogočastje je julija 1871 pozvalo deželni šolski svet, naj poda svoje mnenje glede učnega jezika v srednjih šolah na Kranjskem; ta se je izrekel za dvojezično ureditev (utrakvizacijo) na vseh kranjskih gimnazijah in na ljubljanski realki že za šolsko leto 1871/72.³² Toda vlada ni dosledno izpolnjevala odloka; na kranjski nižji gimnaziji so še isto leto uvedli dvojezično ureditev, ne pa tudi na ljubljanski in novomeški.³³ Dvojna merila je vlada kazala tudi pri nastavitvah gimnazijskih ravnateljev, kar je na svoji koži občutil p. Ladislav Hrovat, ki ga vlada kljub izpolnjevanju vseh pogojev ni hotela potrditi za ravnatelja državne (prej frančiškanske) novomeške

p. Ladislav Hrovat, Vvod v Sokratovo Apologijo (1869)

²⁹ Ostanek (1964), 410–411.

³⁰ Hrovat, L(adislav): *Vvod v Sokratovo Apologijo*. V Novomestu, junija meseca 1869. Programm des kais. kön. Obergymnasiums zu Rudolfswert (Novomesto) 1869, 3–15.

³¹ Prav tam, 13–15.

³² K.-U.-Min.-Erl. v. 29. August 1971, Z. 994.

³³ Vajda (1921), 332–333.

gimnazije; v Gradcu na nekdanji benediktinski gimnaziji in na Dunaju na nekdanji piaristični gimnaziji ni bilo z nastavitvijo bivših ravnateljev (benediktinca in piarista) na ravnateljski mesti po novem državnih gimnazij nobenih težav.³⁴

Že februarja 1871 je odbor Slovenske matice na svoji 20. seji (9. februar 1871) na osnovi sklepov 6. občnega zbora ustanovil poseben odsek za izdajanje šolskih knjig. Odsek je štel 14 članov; predsedoval mu je Janez Šolar, za njegovega namestnika je bil izvoljen Ivan Vavrů, za tajnika pa Jožef Marn. Naloga odbora je bila izdelati načrt izdajanja šolskih knjig, in sicer določiti seznam, katere knjige izdati, določiti vrstni red izdajanja, kako jih izdajati in kako jih napisati. Odsek je povabil k sodelovanju tudi odbornike Matice (odzvalo se jih je šest, od filologov p. Ladislav Hrovat in Matej Vodušek), sklenil, da Matica ne bo izdajala šolskih knjig, za katere je pričakovati, da jih nihče ne bo kupoval, dokler je učni jezik nemščina, in pozval profesorje, naj se sami javijo šolskemu svetu s svojimi rokopisi.³⁵

Utrakvizacija³⁶ je bila odpravljena slabi dve leti pozneje s posebnim ministrskim odlokom. Kot enega glavnih razlogov za odpravo je odlok navajal »skoraj popolno pomanjkanje učnih sredstev za srednješolski pouk«, je pa že dopuščal možnost, da se ob osmih razredih z nemškim učnim jezikom v nižji gimnaziji aktivirajo tudi slovenske paralelke s slovenskim in nemškim učnim jezikom. Očitno kršenje navodil *Osnutka organizacije* in absurdnost dejstva, da je bila nemščina učni jezik gimnazij, potrjuje tudi statistika: kranjsko gimnazijo je v šolskem letu 1873/74 obiskovalo 73 dijakov (vsi Slovenci); kočevsko gimnazijo 19 dijakov (vsi Nemci); na ljubljanski gimnaziji je bilo 383 učencev, od tega 314 Slovencev; v Gorici je bilo od 256 dijakov 120 Slovanov, 117 Italijanov in 19 Nemcev; na mariborski gimnaziji je bilo 235 dijakov, od tega 151 Slovencev in 81 Nemcev; v Novem mestu 105 dijakov, od tega 97 Slovencev in 8 Nemcev. Učni jezik je bila povsod nemščina.³⁷

³⁴ *Opombe k kranjskemu šolstvu*. SN 1870, št. 136 (22. novembra).

³⁵ LMS 1871, 14.

³⁶ Za natančnejši oris izvajanja odloka o utrakvizaciji gl. *Ukaz ministra Stremayr-a zaradi slovenščine v slovenskih srednjih šolah*. S 1873, št. 12 (13. november); *O najnovejših prekucijah učnega jezika na kranjskih srednjih šolah*. N 1873, št. 43 (22. oktober), 344–345.

³⁷ K.-U.-Min.-Erl. v. 20. September 1873; Ciperle (1979), 54; Učni jezik (1913), 4; Debevec (1921), 361. Prim. tudi Vošnjak (1874), 70–72.

PRVI SLOVAR

Slovenska zgodovina slovaropisja klasičnih jezikov je kar pestra. O živahni dejavnosti na področju slovaropisja že v srednjem veku nam pričajo nekateri ohranjeni rokopisi, npr. slovarji iz kartuzijanskega samostana v Bistri. Slovensko slovaropisje klasičnih jezikov pa ima svoje zametke v delu slovenskih protestantov: Trubarja (86 besed iz *Abecedarija*, 1550), Sebastijana Krelja (v *Otrozhii Biblii* 1566, kjer najdemo prvi latinsko-slovenski seznam (24 besed)), Adama Bohoriča (l. 1580 izgubljenemu abecedniku lat., nem. in slov. jezika *Elementale Labacense* doda še slovarček *Nomenclatura trium linguarum*) in Jurija Dalmatina (*Registerv Bibliji* 1578). Slovaropisno dejavnost so s svojim delom kasneje dopolnili še nemški humanist in polihistor Hieronim Megiser (*Dictionarium quatuor linguarum*, Gradec 1592 (lat.-nem.-slov.-ital.)), in *Thesaurus polyglottus*, Frankfurt 1603) ter Matija Kastelec in Gregor Vorenc; latinsko-slovenski slovar, ki je nastal z združitvijo dela slednjih, je v obrnjeni obliki (kot slovensko-latinski slovar) oskrbel sodelavec Inštituta za slovenski jezik SAZU Jože Stabej (izšel je l. 1997).

Prvi, ki se je po revolucionarnem letu 1848 in reformi šolstva l. 1849 resneje lotil izdelave latinsko-slovenskega slovarja, je bil Janko Pajk (1837–1899). Slovarko delo je začel l. 1871 na pobudo »bivšega poravnalnega popečiteljstva« (predhodnik ministrstva za notranje zadeve), ker se je pokazala potreba po tovrstnem priročniku za Slovence v srednjih šolah. Pajk je dobil naročilo, naj kar najhitreje napiše slovar; vlada mu je v ta namen znatno zmanjšala število tedenskih učnih obveznosti na gimnaziji. Delu se je pridružil več sodelavcev, kar naj bi zagotavljalo skorajšnji uspeh projekta; noben vir, niti Pajk sam, ne navaja njihovih imen, zagotovo pa je bil med njimi Pajkov stanovski kolega in prijatelj Josip Šuman.³⁸ Božidar Raič, ki je v SN pisal o slovarju, je predlagal, naj sodelavci pri izdelavi slovarja delujejo čim enotneje in uporabljajo enaka pomagala, naj se zgledujejo po slovarju pravniške terminologije (Belostenec, Jambrešič, Caf (1853)) in naj prav zaradi možnosti, da bi se projektu pridružili tudi Hrvati, posegajo po besedišču panonskega narečja, ker je najbližje hrvaščini. Posebej je opozoril na izogibanje tujkam, hkrati pa zelo kritično nastopil do izobražencev in njihove nezainteresiranosti za pisanje strokovne, znanstvene in šolske literature. V duhu ilirizma je Pajka in sodelavce spodbudil, naj se povežejo z Matijo Valjavcem in Sebastijanom Žepičem, ki sta že nekaj let delala pri latinsko-hrvaškem

³⁸ Pajk (1900), 10; R(aič), B(ožidar): *Latinsko-slovenski slovar*. SN 1871, št. 137.

Janko Pajk

Božidar Raič

Josip Šuman

slovarju, in ju prosijo, ali bi bila pripravljena priskočiti na pomoč z že obdelanim gradivom, kar bi delo zelo pospešilo, hkrati pa bi obstajala tudi možnost, da bi – če bi hrvaška vlada odobrila takšen projekt – vsi združili moči in bi Slovenci in Hrvati hkrati dobili isti slovar. Pajk se je v časopisu javno obrnil na Hrvate ter Valjavca in Žepiča, ki sta mu obljubila pomoč in poslala nekaj gradiva.

Pri izdelovanju slovarja se je avtor držal načela, da vanj ne uvrsti ničesar, kar ni res slovensko ali pa vsaj slovansko. Zato je besedišče zanj črpal iz vseh slovenskih narečij: koroškega, kranjskega, štajerskega, prekmurskega, hrvaško-slovenskega,

istrskega in benečansko-slovenskega (= rezijanskega). Hkrati sta nastajala dva slovarja: latinsko-slovenski in slovensko-latinski.³⁹ Pri pi-

³⁹ Anton Klodič v svojem poročilu o slovenskem šolstvu (Bericht (1973), I 555) omenja, da Pajk ureja latinsko-slovenski in slovensko-latinski slovar. Ali sta slovarja nastajala kot dve samostojni knjižni enoti ali je bila predvidena samo ena knjiga, ni znano.

sanju latinsko-slovenskega slovarja in nabiranju gradiva zanj ni bilo težav, ker so se sestavljavci zgedovali po že obstoječih tujejezičnih slovarjih in uporabljali njihovo že izdelano slovarsko gradivo; več problemov je bilo pri pisanju slovensko-latinskega dela in pri kompiliranju tujejezičnih slovarjev.⁴⁰

Slovarsko gradivo torej ni bilo rezultat samostojnega dela; nastajalo je s kompilacijo različnih latinskih slovarjev, in sicer:

- a) Ingerslev, C. F.: *Lateinisch-deutsches und deutsch-lateinisches Schulwörterbuch*. Braunschweig 1859², 1870³;
- b) Heinischen, F. A.: *Lateinisch-deutsches Schulwörterbuch*. Leipzig 1864;
- c) Forbiger, Albert; Kärcher, Ernst: *Lateinisch-deutsches und Deutsch-lateinisches Handwörterbuch*. Stuttgart 1856²;
- č) Klotz, Reinhold: *Handwörterbuch der lateinischen Sprache*. Braunschweig 1866⁴.

Za slovensko besedišče je avtor posegal po nekaterih slovenskih priročnikih ter slovenskih prevodih in priredbah tujejezičnih strokovnih del, in sicer:

- a) Janežič, A.: *Popolni ročni slovar slovenskega in nemškega jezika. Slovensko-nemški del*. V Celovcu 1851;
- b) Jesenko, J.: *Zemljepisna začetnica za gimnazije in realke*. V Gorici 1865;
- c) Erjavec, F.: *Rudninoslovje ali mineralogija za niže gimnazije in realke*. Po Sigm. Fellöckerji spisal –. V Ljubljani 1867;
- č) Tušek, I.: *Štirje letni časi*. Iz nemškega po E. A. Rossmässlerji predelal –. V Ljubljani 1867;
- d) Tušek, I.: *Schödler. Fizika*. V Ljubljani 1869.

Leta 1871 je Pajk v letnem poročilu mariborske gimnazije poskusno predstavil dve strani slovarja z namenom, da bi strokovnjaki o slovarju bodisi javno bodisi njemu osebno podali mnenje glede obsega, tiska ipd.⁴¹ Kot kažejo predstavljeni primeri, je bilo slovarsko gradivo obdelano zelo sumarno; gesla in podgesla so bila predstavljena brez navedbe originalnih citatov; pri vsakem geslu in podgeslu so bili navedeni samo pomeni, predstavljene pa so bile tudi nekatere najpogostejše besedne zveze. Z vidika pravilnosti slovenskega jezika je bilo slovarsko gradivo deležno precej kritik, in sicer:

- a) zaradi naslonitve na narečja in številnih provincializmov, npr. tekmaŕen, tekmaŕski (*aemulus*), tékmati (*aemulor*), sovremenost (*aequalitas*) itd., ter

⁴⁰ Janko Pajk: *V zadevah »Latinsko-slovenskega slovarja«*. SN 1871, 138.

⁴¹ Pajk (1871), 24–26; predstavljena so gesla od *aemulatio* do *aequitas*.

L. 1870). Na „Madjarski“ krajiša, junaka naših narodnih pesni, se pač ne sme misliti, ker on nikdar ni bil ne faktilen ne formalen „idézelski vivotad“ krajski; tudi nij Matijas kedaj Kramy obhadel in vzdel.

Drugi historik je Peter pl. Radvic, ki v listku 285 št. Vaterlanda L. 1870 mojo lajsko razpravo onenajstot rokopiesu ono dobro odkazuje, ko so habsburški vladarji zopet nomško kraljestvo v lasti dobili; tedaj Prideniku.

Da se čas do čista določiti ne dá, temu je krivo pomanjkanje posebno značajnih črtic in podanij v rokopiesovih besedah. V Mariboru maja meseca 1871.

J. Pajk.

Primer iz latinsko-slovenskega slovarja, ki se izdeluje.

P R E D G O V O R.

Pri izdelanju latinsko-slovenskega slovarja, ktereга se več slovenskih profesorjev udeležajo, sem jaz za svoj kos upotrobljeval:

- 1) latinsko slovarje: Ingerslova, Heimichena, Kärcherja, Klozca;
- 2) slededeč slovenske knjige kakor pripomnane:
- a) **Erj.** — Fr. Egljavec, Rudninoslovje ali mineralogija za nižje gimnazije in realke. Po Sigm. Felböckertj spisal Fr. Egljavec. Izšla in založila „Matica slovenska“ v Ljubljani 1867.
- b) **Janež.** — A. Janežič, Popolni ročni slovar slovenskega in nemškega jezika. Spisal Anton Janežič. Slovensko-nemški del. V Celovcu 1851.
- c) **Jesen.** — Jan. Jesenko, Zemljepisna načrtovnica za gimnazije in realke. Izdal in založil Janež Jesenko. V Gorici 1865.
- d) **Tuš. frz.** — Ivan Tušek, Schöddler. Fizika. Poslovni Ivan Tušek v Zagrebu. Založila in izdala „Matica slovenska“. Z 216 podobami. 1869.
- e) **Tuš. štir.** — Iv. Tušek, Štirje letni časi. Iz nemškega po E. A. Ross-maslerj predelal Iv. Tušek. — Izšla in založila „Matica slovenska“ 1867.

Namen slededečega priméra je: slovenskemu občinstvu kosček novega dela na ogled in na presod. Strokovnjaki naj o obsegu pogodnih besed in o ustroju tiska svoje želje ali očta ali menj izrekujejo. Dog. dá, da bi se začelo čisto kamalu in srečno dokončalo!

V Mariboru meseca aprila 1871.

J. Pajk.

Aemuliatōr*, ōnis, f. I) absol. v splošnem pomenu: *tékmavnje* (tékmenje = skúsanje s kom) *relativ. soizdavnje*: laudis; 2) v zlicu pomenu: *zavodnja, zavodnost*.

Aemuliatōr, ōris, m. absol. *tékmavec*; *tekmec*; *relat. pisminarovec*: Catonis (Katónov).

Aemuliatūs, us, m. gljč **Aemulatio**.

Aemulor I. 1) *téknoti* (danež. št. 437); *doizkati*; *dosegati*: aliquem, aliquid; 2) *zavoditi*, *zavoditi* (komu), *skúšati* se s kom; *allicui*, cum aliqne, tui inter se; (počt.) *umbras suas aemulor* (z listno senco skušati se — prevéč téknoti in zavoditi).

Aemulus, I. adj. 1) *abs. tékmovni, tékmarski*; *relat. soizdajen* (ljuba, ljubo); *laudum*; tudi *allicui*: *labra rosis aemula* (rožam polobne); 2) *zoparni, zaviden*; *Carthago imperii Romani aemula* (rimski oblasti zavidna); *aemula senectus* (zavidna, ker zavidega dela); II) subst. abs. *tékmavec*; *relat. soizdajevce*: regni, imperij; v ljubezni: *zoprnik* (sojúbvec); prim. rivális.

Aenaria, ae, f. *Enarjta*, otok nasproti Kampuniji, sctaj *Ischia* (čitaj Ischia); pri rimskih pesnikih tudi *liarime* imenovano.

Aeneas, ae, m. *Enéat*, praded Kintljanov, sin Anizim (Anchises) in Venerin, vodja trojanski. Otdot I) **Aeneades**, ae, m. *Enéate*, Enéin potanec; njegov sin Askánij, pa tudi pravnik Avgúst (éasab); v plur. = Trojanci, tudi = Romani (pri pesnikih); 2) **Aeneis**, idis ali idos, f. *Enéida*, Vergiljeva junaska pesem o Enéat; 3) **Aeneius**, adj. *Enéat*, Enéat, kar Enéo zadelva.

Aeneator, oris, m. (od besede *aeneus*) tróbec (ki v trobento trobi).

Aeneus, tudi **Aeneicus**, skraćeno **Aeneus** ali **Aeneius** (tudi **Aereus**) adj. *méla* (iz médene kovine), *bronsat*; *status*; *lux aenea* (svit medvojpa = svit orožja); *prunus*: *Irénis, nepredolaten*: *turris*. Substantiv **Aeneum** ali **Aenium**, i, n. mélena, posoda, méleni kotol.

Aenica ali **Aenica**, ae, f. *Enéat*, mesto v Halkidiki (v Makedoniji); otdot **Aeneates**, lum, m. *Enéat*, prebivalci tega mesta.

Aenignus, um, m. *Enéat*, narod v južnej Tuscliji. **Aenigna**, atis, n. 1) *agnálca* (ugóbnik); 2) sploh: *skrivnost* (koga); tudi *mečjenje* (na koga); ae. *alijunus*; 3) v govorništvu: *tema* in malo jasna *prispodoba* (alegorija).

Aenipes, edis, adj. *medenog* (medlenožen).

Aenus, i, f. *Ené*, mesto v Traciji pri usji Hebra (Marica); véasih z **Aenia** zamenjeno. Otdot **Aenii**, iorum, m. *Enéat*, prebivalci réčenega mesta.

Aeolus, um ali **Aeoli**, iorum, m. pl. *Enéat*, grško plame preseljeve se iz Tesalije v malo Azijo, v déželo **Aeolis**, idis, ali **Aeolia**, ae, f. imenovano, h kateri so tudi bližnji otoki spadalni n. pr. *Lesbo* (**Lesbos**). Otdot **Aeolicus** in **Aeolicus**, adj. *enéat*.

* Zvezdjo pomanjkanja listkarin znanimaj so je tu samo dožina (*) naznačevala; pri popobnem tisku se buda na vsi enajst jama.

b) zaradi uvajanja nekaterih novih, umetnih skovank (npr. ravnopostavljanje (*aequatio*), ravnodenstven (*aequinocialis*) itd.).

Slovar bi bil za svoj čas, za slovenske razmere in slovenski prostor nedvomno lep dosežek, vendar premajhen, da bi se lahko kosal z dosežki slovaropisja v sosednjih deželah.

Kako daleč je Pajk prišel pri svojem delu, ni znano, zagotovo pa ga ni dokončal. V njegovo delo je posegla politika, kar bežno omeni Pajk sam v enem svojih pisem: »Tako me je vlada s svojim neopravičnim proganjanjem zaprečila pri izdelovanji »Latinsko-slovenskega« (precej užé pospešenega) slovarja; in tako sem i zdaj znovič zaprežen pri izdelovanji Slovensko-nemškega slovarja.«⁴² Trinajstega avgusta 1870 so namreč štirje profesorji mariborske gimnazije (dr. Fran Žagar, Josip Šuman, Janez Majciger in Janko Pajk) naslovili na ministrstvo za uk in bogočastje spomenico o težavah, s katerimi so se srečevali slovenski dijaki zaradi nemškega učnega jezika. Za rešitev teh težav so svetovali ustanovitev posebne slovenske nižje gimnazije, na kateri bi vse predmete poučevali v slovenščini, nemščini pa bi bilo odmerjenih več ur. Izrekli so se tudi zoper morebitno ustanovitev slovenskih paralelk na višji gimnaziji, ker bi pomenile le polovično rešitev.⁴³ Prosvetni minister Karl Stremayr je spomenico načelno odobril, vendar odklonil kot neizvedljivo zaradi velikih stroškov, podpisnika Josip Šuman in Janko Pajk pa sta bila zaradi rovarjenja mariborskih nemških poslancev kljub splošni podpori dijaštva, učiteljstva in javnosti ter prošnji, ki sta jo sama naslovila na ministrstvo, »službeno premeščena«, Šuman v Ried (dosegel je odlog do oktobra, po prošnji na cesarja pa je dobil mesto na akademski gimnaziji na Dunaju), Pajk pa v Novo mesto, vendar se je zaradi ogorčenosti in ženine bolezni odpovedal državnih službi. Ta ukrep je pomenil konec Pajkovega učiteljskega dela v Mariboru in tudi dela pri slovarju.

PRVA GRŠKA SLOVNICA

V leto 1873 datira nastanek *Grške slovnice Mateja Voduška*, tedaj profesorja na goriški gimnaziji, prve slovenske slovnice za grški jezik; grške slovnice Antona Klodiča, ki jo je ta l. 1867 ponudil Slovenski matici, ne moremo šteti za prvo, čeprav je prvotno (do Matičine zavr-

⁴² NUK, Ms 15/76 – Šolar, Jakob: Zapuščina, m. XII: Janko Pajk J. Pogačarju (V Mariboru, 20/Julij 1874).

⁴³ SN 1870, št. 113–115; Pajk (1900), 8–9; SN 1872, št. 26–28; Koblar, F.: *Pajk, Janko*. SBL 6, 251–252; Kranjec, M.: *Šuman, Josip*. SBL 11, 724–725.

Matej Vodušek

nitve) nastajala v slovenščini. Vodušкова slovnica ni bila zaseben projekt ali poskus, ampak se je z njo kot odbornik Maticice odzval povabilu odseka za izdajanje knjig k dejavni vključitvi v delo za pridobitev slovenskih učnih knjig. Slovnica ni nikoli izšla; ostala je v rokopisu, ki se je ohranil.⁴⁴ Vodušek je svoje delo prekinil po približno dveh letih dela (na zadnji, 259. strani je datum: *V Gorici, 15. aprila 1873.*), obdelal pa je približno polovico snovi; zelo skromnemu uvodu sledi obsežna obravnava glasoslovja (47 strani), največ pa se posveti oblikoslovju (212 str.). Sintaksa je ostala neobdelana.

Slovnica ima dve posebnosti. Kot prvo bi po svojem obsegu da-leč preseгла norme šolskega priročnika: vse posebnosti in podrobnosti so natančno obdelane, ob vsakem od številnih primerov – bodisi ob besedi bodisi ob stavku – je dosledno prevod, vključenih je tudi nekaj primerjav z latinščino.

Zelo natančno obdelane podrobnosti, v katere pogosto zahaja, dajejo misliti, da je hotel napisati znanstveno-strokovno slovnico in ne šolske. Glede na razporeditev snovi v rokopisu lahko domnevamo, da ne gre za osnutek, ampak za že izdelano obliko. Vprašanje virov ostaja odprto; glavni in edini zanesljivo dokazljivi vir je znamenita *Grška šolska slovnica (Griechische Schulgrammatik)* Georga Curtiusa; na to nakazujejo isti uporabljeni primeri, enaka delitev snovi in velik poudarek na glasoslovju. Druga posebnost je slovnična terminologija. Pri pisanju je dosledno slovenil vse slovnične izraze, ki pa se v slovničnem izrazoslovju niso uveljavili in jih kasnejši avtorji niso uporabljali, npr. ustneniki (= labiali), ostri navduh (= spiritus asper), voljni navduh (= spiritus lenis), topljenci (= likvide), dobnost zloga (= kvantiteta zloga) itn.

Zakaj Vodušek ni nadaljeval dela? Rokopis je ponudil kranjskemu šolskemu svetu, ki ga ni odobril;⁴⁵ razlog je bilo nepopustljivo vztrajanje šolskih oblasti pri nemščini kot učnem jeziku pri pouku grščine. Tudi v šolskem programu, ki ga je zasnovala peterica na sestanku pri Bleiweisu l. 1861, in v šolskem programu, ki ga je l. 1862 predložil Lovro Toman, je za grščino kot učni jezik predvidena nemščina; verjetno je bila prav zato l. 1867 zavrnjena tudi grška slov-

⁴⁴ NUK, Ms 676. Slovnico je rokopisnemu oddelku NUK l. 1947 podarila Vodušкова vnukinja Marija Vodušek.

⁴⁵ Vestnik 1873, 80.

možna se končajo a imen. o. n. na d. s. n. ženska odbije, jo s in se končajo torej na a. n.

3

1. Ženski spol.

Samostalniki. §. 97.

izglavi:	χῶσα (chōsa)	τραπέζα (trapeza)	τίμη (tima)	
obla:	χῶσα	τραπέζα	τίμη	
Ermina. Imen.	ἡ χῶσα	τράπεζα (mensa)	τιμή	familia
rodil.	ἡς χῶσας	τραπέζης (mensae)	τιμῆς	
dajal.	ἡ χῶσα	τραπέζην (mensam)	τιμῆν	
tožil.	ἡν χῶσάν	τραπέζαν (mensam)	τιμῆν	
zval.	ἴω χῶσά	τραπέζᾱ (mensa)	τιμῆν	
Arvojina. Imen.	τὴ χῶσα	τράπεζα (mizi)	τιμῆ	familia
rodil. daj.	τῶν χῶσων	τραπέζων (miz)	τιμῶν	
Arvojina. Imen.	αἱ χῶσαι	τράπεζαι (mensae)	τιμῆι	familia
rodil.	ῶν χῶσων	τραπέζων (mensarum)	τιμῶν	
dajal.	αἱ χῶσας	τραπέζων (mensas)	τιμῶν	
tožil.	αἶν χῶσᾶς	τραπέζων (mensas)	τιμῶν	
zval.	ἴω χῶσαι	τράπεζαι (mensae)	τιμῆι	

Drugi primeri: πύξᾱ (torba), λίξᾱ (lira), σῆξᾱ (lov), δῆξᾱ (boginja), αἰξᾱ (mačost), χθῆξᾱ (jegik), κῆξᾱ (traba), ἔξᾱ (koronina), ἄξᾱ (žalost), βουξῆξᾱ (vid), τῆξᾱ (zmag), ψῆξᾱ (oñia), μάξᾱ (boj), τῆξᾱ (mimetnost), κῆξᾱ (vredn), ἀξᾱ (dovni), σῆξᾱ (muca), νεξᾱ (struna), ρῆξᾱ (vita).

Prilogi in določniti. οτήλη (stela), φηξῆξᾱ (straža)

§. 98.

Samostaj spada ženski spol trichōnib perlogor in vseh oželij.

αἶνον, καὶ τι ἴμαξο vσῆ pro tri lica.

Matej Vodusek – str. 53 ohranjenega rokopisa Grške slovnice

nica Antona Klodiča, ker odborniki Matice prav iz omenjenega razloga niso videli potrebe po njej. Vodusek kasneje ni več skušal izdati slovnice. Tudi s filologijo se ni več dosti ukvarjal (z izjemo sodelovanja pri prevodu Rožkovega *Latinsko-slovenskega slovnika* l. 1882), ampak se je posvečal svojima strastema: astronomiji in matematiki.⁴⁶

⁴⁶ Čermelj, L.; Gantar, K.: *Vodusek, Matej*. SBL 14, 543; Marušič, B.: *Vodusek, Matej*. PSBL 17, 247.

Leta 1873 je **Janko Polanec**, profesor na novomeški gimnaziji, v letnem izvestju izdal prispevek *Obsežek Demostenovega govora Megalopoljskega*,⁴⁷ s katerim je dal slovenskim dijakom pomagalo za prevajanje lektire iz Demostena, podobno kot jim je dal štiri leta pred njim (l. 1869) p. Ladislav Hrovat s svojim *Vvodom v Sokratovo Apologijo* pripomoček za prevajanje Platona. Polanec je v prispevku sumarno predstavil okoliščine nastanka govora, povzel njegovo vsebino in za vzorec prevedel prvih 10 paragrafov. Polančev prispevek ni prvi prispevek o Demostenu; pred njim je l. 1863 **Josip Šuman** v izvestju mariborske gimnazije objavil članek *Obsežek, delitev in vodilne misli Demostenovega govora olintskega drugega s odlomkom poskušene prevoda*, s katerim so dijaki dobili pomagalo za prevajanje v redno lektiro najpogosteje vključenih Demostenovih govorov: olintskih govorov.

OBD OBJE 1874–1918

PRVI UČBENIKI

Živahna ustvarjalnost na področju pisanja slovenskih učbenikov je spodbudila nova prizadevanja za uvedbo slovenskega učnega jezika. Leta 1874 je Josip Vošnjak na 42. seji državnega zbora nastopil z govorom, v katerem je predlagal uvedbo slovenskega učnega jezika najprej v nižje razrede gimnazije; sprejetje resolucije, ki jo je predlagal, so preprečili nemškutarski poslanci na čelu s kočevskim poslancom Dragotinom Dežmanom. Vošnjak je na 43. seji znova nastopil in posebej poudaril, da se vlada ne more več izgovarjati, da Slovenci nimamo ustreznih učnih pripomočkov ali kadra, saj učbenike deloma že imamo, kar pa jih manjka, so že dokončani v rokopisu. V primeru, če bi ne bili na voljo slovenski učbeniki, je predlagal uporabo vsaj srbohrvaških.⁴⁸ Tudi ta resolucija je bila zavrnjena.

Ni naključje, da sega nastanek prvega učbenika za klasične jezike v leto 1874; odlok ministrstva za uk in bogočastje o odpravi utrakvizacije, obstrukcije nemškutarskih poslancev proti uvedbi slovenščine v šole in pa dejstvo, da sta Sebastijan Žepič in Ladislav Hrovat

⁴⁷ Polanec, I(van): *Obsežek Demostenovega govora Megalopoljskega z odlomkom prevoda za poskus. Kratek opis dotičnih zgodovinskih okoliščin*. Programm des kais. königl. Real- und Obergymnasiums zu Rudolfswert 1872/ 73, 3–9.

⁴⁸ Vošnjak (1874), 70–72.

- Hrovat, L.: *Slovníški pomenki. Priložaj sedanjega časa*. SG 5 (1862), 89–139;
- Hrovat, L.: *Slovníški pomenki. Slovenski lokal*. SG 5 (1862), 228–235;
- Hrovat, L(adislav): *Časoslovje latinskega jezika*. V Novomestu meseca junija 1863. Programm des kaiserl. königl. Gymnasiums in Novomesto (Neustadt) 1863, 10–14;
- Hrovat, L.: *Slovenski dativ. Oziravni stavki. Kteri, a, o–ki*. SG 6 (1863), 152–180;
- Hrovat, L.: *Konjunktiv (možnik) v slovenščini: Bi*. SG 7 (1864), 221–253;
- Hrovat, L.: *Časoslovje latinskega jezika*. SG 7 (1864), zv. 10, 345–349, 376–379;
- Hrovat, L(adislav): *Hieronim, čegav je?* Programm des kais. königl. Gymnasiums zu Neustadt (Novomesto) 1865, 3–8;
- Hrovat, L(adislav): *Pogojni stavki latinski*. Programm des kais. königl. Gymnasiums zu Neustadt (Novomesto) 1865, 9–14 idr.

Leta 1865 je bil rokopis drugega dela slovnice (sintaksa) že pripravljen;⁵³ za sintakso sam izrecno omenja, da gre večinoma za lastno delo,⁵⁴ čeprav je pri delu uporabljal:

- a) vse standardne latinske slovnice (Zumptovo, Kühnerjevo, Krügerjevo, Schmidtovo),⁵⁵
- b) nekatere manjše nemške slovnice (Meiringovo, Madwigovo in Goßrauovo),
- c) Grysarjevo stilistiko⁵⁶ in
- č) Grysarjeva predavanja o teoriji latinskega stila.

Prvotno, obsežnejšo verzijo slovnice je za končno izdajo precej

⁵³ M. Šolske knjige za gimnazije in realke. N 1865, št. 37 (13. september), 300–301.

⁵⁴ P. Ladislav: *Recenzija latinske slovnice*. N 1876, št. 5 (1. februar 1876), 43–44.

⁵⁵ Standardne latinske slovnice:

a) Zumpt, C. G.: *Lateinische Grammatik*. Berlin 1850¹⁰;

b) Kühner, R.: *Elementargrammatik der lateinischen Sprache*. Mit eingereichten lateinischen und deutschen Übersetzungsaufgaben und einer Sammlung lateinischer Lesestücke nebst den dazu gehörigen Worterverzeichnissen. Von Dr. –. Für die unteren Gymnasialklassen. Hannover 1847⁶, 1851⁹;

c) Krüger, G. T. A.: *Grammatik der lateinischen Sprache*. Erste Abteilung: *Elementar- und Wortlehre*. Zweite Abteilung: *Satzlehre* nebst Beigaben. Neue, gänzlich umgearbeitete Ausgabe der lateinischen Schulgrammatik vom Aug. Grotefend. Hannover 1842;

č) Schmidt, K.: *Lateinische Schulgrammatik*. Wien 1871²–1927¹⁶ (od začetka sedemdesetih let 18. stoletja naprej standardna slovnica avstrijskih gimnazij).

⁵⁶ Grysar, C. J.: *Handbuch Lateinischer Stilübungen*. I. Abtheilung für die untere Stufe des Ober-Gymnasiums. Köln 1839, 1854³.

skrajšal. Čeprav delo še ni bilo končano, je odbor Slovenske matice na 4. seji 26. septembra 1866 že izbral tri ocenjevalce: dr. Janeza Zlatousta Pogačarja, Ivana Vavrúja in Janeza Šolarja.⁵⁷ Prvi del, oblikoslovje, je začel nastajati l. 1871 po ustanovitvi odseka Matice za izdajanje šolskih knjig in po naročilu deželnega šolskega sveta; pri delu je Hrovatu pomagal Sebastijan Žepič s svojo že pripravljeno priredbo Dünnebirjeve čitanke (gl. nadaljevanje), med tujejezičnimi učbeniki pa se je najbolj opiral na Schmidtovo slovnico (gl. op. 55). Leta 1873 je bila slovnica skupaj z Žepičevimi vajami že v tisku.⁵⁸ Originalni rokopis slovnice je ohranjen.⁵⁹

Slovnica je izšla l. 1874, ministrstvo pa jo je odobrilo naslednje leto. Obsežno recenzijo slovnice je avtor sam ocenil kot objektivno in pravično; na pobudo prijateljev jo je prevedel in objavil v *Novicah*, zraven pa je dodal svoje opazke in komentar na mestih, kjer je šlo pri oceni za nejasnosti ali pa recenzent domnevno mesta ni povsem razumel.⁶⁰ Slovnica, ki pomeni vrhunec njegove slovničarske dejavnosti, je pošla do šolskega leta 1887/88.⁶¹

Vodilo, ki ga je usmerjalo pri delu, je Hrovat zapisal v *Predgovoru*, kjer je med razmišljanjem o pomenu slovnice v človekovem življenju zapisal tudi naslednje:

»Da pa morejo imeti klasični jeziki izdaten vpljiv na formalno omiko, morajo se učiti v materinskem jeziku; kajti le tako je mogoče primerjati, kombinovati in opazovati, kako izrazujejo razni jeziki isto misel po svoje ter tako se morejo pravila, posneta po drugih obrniti na materinskega.«⁶²

V prvem delu 329 strani obsegajoče slovnice obravnava oblikoslovje in besedotvorje (str. 1–123), v drugem delu pa sintakso (str. 124–288); v *Dodatku* (str. 288–305) so podana osnovna pravila latin-

⁵⁷ Novice, sredo, 3. oktober 1866, št. 40, 319–320; Prijatelj (1938/39), 134–135.

⁵⁸ Klodič, A. v: Bericht (1873), 555.

⁵⁹ Rokopis hrani rokopisni oddelk NUK (Ms 1210); rokopisnemu oddelku ga je 21. 8. 1940 izročil prof. dr. Janko Polec, ki ga je potegnil z voza škartiranih spisov bivše deželne registrature. Rokopis je ohranjen v dveh delih (oblikoslovje in sintaksa), tako kot je nastajala tudi slovnica; dodan mu je bil tudi ekscerpt dveh izvedenskih poročil, ki pa se ni ohranil.

⁶⁰ P. Ladislav: *Recenzija latinske slovnice*. N 1876, št. 5 (1. februarij), 43–44; št. 7 (16. februarij), 51–52; št. 8 (23. februarij), 60; št. 10 (3. marec), 76; št. 11 (15. marec), 84; št. 13 (29. marec), 97–98.

⁶¹ Ms 14/84 – Fran Detela, D. Govori in nekrologi, č) Nekrolog za prof. p. L. Hrovata. (Prepis.)

⁶² Hrovat, L.: *Latinska slovnica za slovensko mladež*. Novo mesto 1874, Predgovor, IV.

ske stilistike (besedni red, figure, tropi ...), v *Prilogah* (306–326) pa pravila latinske metrike, rimske mere (utežne, denarne, dolžinske, ploščinske, tekočinske) ter koledar in kratice. Primerjava prvega dela (oblikoslovje) s Schmidtovo slovnico pokaže skoraj popolno naslonitev na slednjo; način obravnave, izbrani primeri, tabelarni prikazi in razdelitev snovi to potrjujejo. Slovnico odlikujejo številni tabelarni prikazi paradigem (tabelarni način predstavitve, ki se je sicer uveljavil v nemških slovnica v prvi polovici 19. stol. in se je s Hrovatovo slovnico prenesel tudi k nam, je ostal aktualen vse do danes), dalje dosledni prevodi predstavljenih primerov, pregledne končnice, nazorni prikazi posebnosti, označitev dolžin in pregleden tisk. V drugem delu (sintaksa) je veliko več izvorno Hrovatovega; primeri so pogosto povzeti iz prej omenjenih slovnice, pri sami obravnavi in kriteriju delitve (npr. pri obravnavi odvisnikov) pa je pristop drugačen, kot ga najdemo sicer v slovnica.⁶³ Tudi z *Dodatki in Prilogami* nadaljuje tradicijo slovnice, na katere se je opiral; pri tem mu je pomagal Janez Šolar. Koliko pri predstavitvi stilistike dolguje svojemu učitelju Grysarju, zaradi neohranjenih zapisov predavanj ni mogoče dognati.

Slovnico so uporabljali na ljubljanski klasični gimnaziji od šolskega leta 1877/78 do 1886/87, ko jo je v II. razredu nadomestila Kermavnerjeva slovnica (v I. razredu eno leto prej), na novomeški gimnaziji pa od šolskega leta 1875/76 do 1887/88.

Leto po izidu Hrovatove slovnice so izšle *Latinsko-slovenske vaje za I. gimnazijski razred* in *Latinsko-slovenske vaje za II. gimnazijski razred Sebastijana Žepiča*. Učbenik je začel nastajati že v začetku šestdesetih let. Žepič je vaje za I. razred končal že l. 1866 (takrat je služboval na gimnaziji v Varaždinu) in jih poslal odboru Slovenske matice v presojo; odbor je na 4. seji 26. septembra izvolil tri ocenjevalce (Ivan Vavrů, Ivan Macun in Janez Šolar).⁶⁴ Leta 1870 je Žepič na prošnjo deželnega šolskega sveta poslal vaje za I. razred v Ljubljano v presojo; po pregledu ocenjevalcev ga je šolski svet prosil, naj napiše še vaje za II. razred in slovarčke k obema deloma. Leta 1873 je bila knjiga že v tisku.⁶⁵ Prvotno Žepič ni prirejal Dünnebiejeve čitanke,⁶⁶ ampak

⁶³ Npr. obravnava pogojnih stavkov, kjer ločuje štiri namesto treh vrst pogojnih stavkov; prim. tudi Hrovat, L(adislav): *Pogojni stavki latinski*. Programm des kais. königl. Gymnasiums zu Neustadtl (Novomesto) 1865, 9–14. Pri tem se je opiral na Georga Curtiusa in obravnavo pogojnih stavkov v njegovi grški slovnici (prim. Curtius, G.: *Griechische Schulgrammatik*. Prag 1852, 200–204).

⁶⁴ *Poročilo o 4. seji Matičinega odbora*. N 1866, št. 40 (3. oktober), 319–322; Prijatelj (1938/39), 134.

⁶⁵ Klodič, A. v: Bericht, 1873, 555.

⁶⁶ Dünnebie, J. A.: *Lateinisch-deutsche und deutsch-lateinische Uebersetzungsbeispiele*.

Schinnaglovo berilo za II. razred;⁶⁷ dr. Lovro Toman namreč v spomenici, ki jo je izročil ministru l. 1862, omenja predelavo Schinnaglovega berila.⁶⁸ Verjetno ne gre za Tomanovo pomoto in je Žepič prvotno res prirejal Schinnaglovo berilo, ker je bilo konec petdesetih in v začetku šestdesetih let pogosteje rabljeno kot Dünnebjergova vadnica⁶⁹ in ker so Hrvati – Žepič je služboval v Varaždinu – istočasno dobili Webrovo priredbo Schinnaglovega berila.⁷⁰

Oba učbenika, izbrana in prirejena po navodilih tedaj zelo upoštevanega Wilhelmovega pedagoškega priročnika,⁷¹ sta izšla skupaj v eni knjigi. Prvi del (*Latinsko-slovenske vaje za I. gimnazijski razred*, 88 str.) zajema vaje iz oblikoslovja (obdelava vseh besednih vrst (pravičnih oblik z nekaterimi izjemami)), vendar tako, da te vaje dopolnjuje že obravnava skladnje; vse, kar ne zadeva samega oblikoslovja, je sproti razloženo v številnih opombah (že v prvem delu sta sumarno obdelani približno 2/3 skladnje). Vsak paragraf je razdeljen na dva dela: latinskega (prevajanje iz lat. v slov.)

Sebastijan Žepič, *Latinsko-slovenske vaje za I. gimnazijski razred*

le aus klassischen Schriftstellern. Zu gründlicher und stufenweise fortschreitender Einübung der Formenlehre so wie zur Vorbereitung auf die Syntax nach Putsche's lateinische Grammatik zusammengestellt und mit einem Auszuge aus der Formenlehre derselben Grammatik versehen von -. Jena 1849², 1850³.

⁶⁷ Schinnagl, M.: *Lateinisches Lesebuch für die 2. Gymnasial-Klasse.* Als Vorübung zur Lectüre des Cornelius Nepos nach Putsche's lateinischer Grammatik geordnet und bearb. von Maurus Schinnagl. Wien 1851, 1856³; Schinnagl, M.: *Theoretisch-praktisches lateinisches Elementarbuch für die erste Gymnasial-Klasse.* Wien 1859⁴, 1871⁸ (hrsg. von H. Maschek), 1875⁹.

⁶⁸ Dr. Lovro Toman: *Naše učilnice.* N 1865, št. 39 (27. september), 312–314.

⁶⁹ Gl. Izvestja gimnazij, izdana med letoma 1852 in 1860.

⁷⁰ *Latinska čitanka za drugi gimnazijalni razred, kano priprava za čitanje Kornelija Nepota.* Po Mavri Schinnaglu i po svojoj latinskoj slovnici izradio Adolfo Weber. Dunaj 1864. Prim. *Katalog des k. k. Schulbücher-Verlages in Wien.* Ausgegeben im Mai 1864. Wien 1864.

⁷¹ Wilhelm, A. R.: *Praktische Pädagogik der Mittelschulen, insbesondere der Gymnasien.* Erweiterung und Fortsetzung des »Wegweisers beim Unterrichte«. Wien 1870.

Sebastijan Žepić, Latinsko-slovenske vaje za II. gimnasijski razred

in slovenskega (prevajanje iz slov. v lat.). Celoten prvi del je prevod prvega dela Dünnebirjevega učbenika, ustrezno prirejen slovenskemu učnemu jeziku; prevedene in prirejene so tudi vse opombe. Delo, ki je bilo končano že l. 1866, a kasneje okrajšano, je nastajalo v navezavi na slovnico p. Ladislava Hrovata; ob številnih paragrafih navaja tudi ustrezne paragrafe iz Hrovatove slovnice. Sprememb glede na izvirnik je malo: včasih zamenja vrstni red stavkov, nekaterim izmišljenim Dünnebirjevim primerom vtisne bolj latinski pečat (npr. *magistra vitae est philosophia* Žepić nadomesti s *historia est vitae magistra* ipd.), pogosto pa spremeni ali izpusti prvi stavek ali dva v paragrafu. Izvirnik je nekoliko skrajšan; nekaj stavkov v posameznih paragrafih je izpuščenih, prav tako nekaj paragrafov (skupaj 12 paragrafov manj). Zasnova

16 paragrafov je nastalo s kombiniranjem Dünnebirjevega učbenika in latinskega berila Johanna Alexandra Rožka.⁷²

Drugi del (*Latinsko-slovenske vaje za II. gimnasijski razred*), ki enako kot prvi del kot osnovno pomagalo predvideva Hrovatovo slovnico (ob paragrafih so označeni ustrezni paragrafi slovnice), je prirejen po učbeniku Johanna Alexandra Rožka;⁷³ nadgrajuje oblikoslovske (posebnosti v paradigmah, nepravilni glagoli, izjeme) in dopolnjuje obravnavo skladnje. Vaje so razdeljene v 3 sklope:

- a) vaje k posameznim lekcijam v slovnici (nekatera poglavja dopolnjujejo krajše slovnične opombe),
- b) latinski sestavki (prevajalske vaje iz lat. v sl.) in
- c) slovenski sestavki (prevajalske vaje iz sl. v lat.), pri katerih so včasih posameznim besedam v oklepaju dodane krajše slovnične opombe kot pomoč pri prevajanju. Stavki so večinoma zgodovinske, mitološke in filozofske vsebine, prirejene ali izmišljene ter iztrgane iz konteksta. Posebna odlika so številni tematski sestavki,

⁷² Dünnebir, gl. op. 66; Rožek, J. A.: *Lateinisches Lesebuch für die unteren Classen der Gymnasien*. Erster Theil. Wien 1869.

⁷³ Rožek, J. A.: *Lateinisches Lesebuch für die unteren Classen der Gymnasien*. Zweiter Theil. Wien 1869.

zlasti anekdote o slavni Grkih in Rimljanih ter nekaj originalnih odlomkov iz antične literature (npr. *O Sophoklu na sodbi*, povzeto po Ciceronu, *Kato starejši* 22).

Učbeniku so dodani 3 slovarčki:

- a) *Slovar k »Latinskim vajam« za I. razred gimnasijski*, ki zajema besede prvih 60 paragrafov (nastal je na zahtevo recenzentov),
- b) *Slovar k »Latinskim vajam« za I. in II. razred gimnasijski*. I. del. Latinsko-slovenski-nemški (nemški del je avtor dodal na zahtevo recenzentov),
- c) *Slovar k »Latinskim vajam« za I. in II. razred gimnasijski*. II. del. Slovensko-latinski.

Zadnja dva sta izšla kot posebna natiska, vendar ju običajno najdemo kot priveza k vadnici.

S 549 stranmi skupnega obsega so Žepičeve *Vaje* še vedno najboljše slovenski učbenik za latinščino. Uporabljali so jih na ljubljanski klasični gimnaziji od šolskega leta 1878/79 do 1886/87 ter na novomeški gimnaziji od šolskega leta 1878/79 do 1885/86. *Latinsko slovenske vaje I. in II.* so Žepičev edini večji prispevek k slovenski filologiji; kasneje je svoje delo posvetil filološki stroki na Hrvaškem, kjer je deloval večino življenja. Zlasti pomembno je njegovo sodelovanje pri latinsko-hrvaškem (Divkovičevem) slovarju,⁷⁴ ki je izšel v Zagrebu l. 1881.

Za obe knjigi, Hrovatovo in Žepičevo, je kranjski deželni zbor izrekel deželnemu odboru posebno priznanje in ga spodbudil, naj še naprej pospešuje izdajanje slovenskih učnih knjig.⁷⁵

Po izidu Hrovatove slovnice in Žepičevih vadnic, s katerimi sta avtorja zadostila potrebam po učbenikih v I. in II. razredu, je nastopilo na področju pisanja učbenikov sedemletno zatišje. Slovenske srednje šole še vedno niso bile oskrbljene z vsemi potrebnimi šolskimi knjigami za nižje razrede gimnazij in realk.

Leta 1882 je bil storjen pomemben korak naprej; ob sodelovanju petih srednješolskih profesorjev je nastal *Latinsko-slovenski slovník za tretji in četrti gimnasijski razred*, prevod 4. izdaje latinsko-nemškega slovarja Johanna Alexandra Rožka⁷⁶ (prevod je nastal z dovoljenjem

⁷⁴ Za slovar, ki je nastal po vzoru Heinisichenovega latinsko-nemškega slovarja, je obdelal črke C–H, po naročilu vlade pregledal celoten rokopis, ga primerjal z izvirnikom in pripravil za tisk. Prim. Lisac, L. A.: *Žepič, Sebastijan*. SBL 15, 953; Divković, M.: *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*. 1881, 1890², Predgovor.

⁷⁵ Učni jezik (1913), 5.

⁷⁶ Rožek, J. A.: *Wörterbuch zu Hoffmanns Historia antiqua und Caesar de bello gallico*. Wien 1859, 1863², 1870³.

avtorja in založnika Karla Gerolda), priročni slovar v obsegu 446 strani, namenjen tolmačenju del, ki so jih brali v III. in IV. razredu gimnazij. Vanj sta bila poleg *Življenjepisov* Kornelija Nepota in Cezarjeve *Galske vojne* zajeta še dva izbora tekstov: *Historia antiqua* Emanuela Hoffmanna⁷⁷ in *Hrestomatija iz latinskih pesnikov* Johanna Alexandra Rožka.⁷⁸

Rožkov slovník v slovenskem prevodu   Maks Pleteršnik

⁷⁷ Hoffmann, E.: *Historia antiqua usque ad Caesaris Augusti obitum libri XII*. Locis ex scriptoribus Latinis excerptis contextuit et scholarum in usum edidit Emanuel Hoffmann. Vindobonae, 1860⁶, 1861⁷. V izboru je Hoffmann sumarno predstavil antično zgodovino od asirijskega kraljestva do Avgustove smrti, gradivo pa je preplet odlomkov, zbranih iz Justina, Kornelija Nepota, Kurcija Rufa, Evtropija, Aneja Flora, Avrelija Viktorja, Livija in Veleja Paterkula.

⁷⁸ Rožek, J. A.: *Kurze Chrestomathie aus lateinischen Dichtern*. Zusammengestellt und mit kurzen Anmerkungen versehen Joh. Al. Rožek. 1870³. V hrestomatiji je avtor zbral primere iz latinskih pesnikov, razdeljene glede na prevladujočo stopico v

a) daktilske:

1. posamezni verzi iz raznih pesnikov,
2. Katonovi in Muretovi distihi,
3. elegični distihi,
4. Marcialovi epigrami,
5. večji odlomki iz raznih pesnikov (gradivo zajema iz Vergilija, Horaci-

Pri poslovenjenju so sodelovali Valentin Kermavner (A, B, E), Maks Pleteršnik (C, D, M), Matej Vodušek (F–L), Fran Wiesthaller (N–Q) in Miroslav Žakelj (R–Z). *Slovník* ni prevod v strogem pomenu besede; kvantitativno so avtorji besedišče ohranili, a so ga preverili po originalnih besedilih, pomagali pa so si tudi z velikimi in specialnimi slovarji (Crusiusovim za Cezarja⁷⁹ in Eichertovim za Nepota),⁸⁰ med drugim tudi Divković-Žepičevim *Latinsko-hrvatskim rječnikom za škole*, ki je izšel v Zagrebu leto prej (1881). Delo je bilo opravljeno v manj kot letu dni; še isto leto je šel slovar v tisk, konec septembra pa je bil natisnjen. Le tako je bilo mogoče, da je bila že v tekočem letu uvedena slovenščina kot učni jezik v III. razred gimnazij.⁸¹ Zato je slovenska strokovna javnost nastanek slovarja spremljala z velikim pričakovanjem, ker je vzbujal upanje, da bo z njegovim izidom nasprotnikom uvedbe slovenščine kot učnega jezika v gimnazije izbito iz rok glavno orožje: izgovor, da za uvedbo nimamo potrebnih učbenikov in učnih pripomočkov.⁸²

Kljub različnim avtorjem je slovarček zelo poenoten; zadnjo redakcijo je prevzel Maks Pleteršnik, ki je pregledal ves rokopis in ga pripravil za tisk.⁸³ Še isto leto so slovar začeli uporabljati v slovenskih paralelkah na klasični gimnaziji v Ljubljani (letna izvestja ga sicer ne navajajo) ter na novomeški gimnaziji, kjer je bil v šolskem letu 1882/83 prvič uporabljen skupaj s Kermavnerjevimi *Vadbami v skladnji latinski, I. del*. Od tedaj je bil standardni priročnik za pouk latinščine v slovenskih paralelkah v III. in IV. razredu. O slovarčku so razpravljali tudi l. 1906 ob anketi o slovenskih učnih knjigah; takrat ni več zadoščal za potrebe nižje gimnazije, ker sta bila v sklop redne lektire vključena tudi Kurcij Ruf (v III. razredu) in Ovidij (v IV. razredu), katerih besedišče Rožkov slovar ni vključeval, vendar je bil edini latinsko-slovenski slovar, po katerem so lahko dijaki posegali, saj načr-

---

ja, Ovidija, Lukrecija, Tibula, Propercija, Perzija, Silija Italika, Juvenala, Klavdija Klavdijana, *Disticha Catonis*, Antoina Mureta idr.);

b) jamske:

1. odlomki iz Publilija Sira,
2. Fajdrove basni.

⁷⁹ Crusius, G. Ch.: *Vollständiges Wörterbuch zu den Werken des Julius Cäsar*. Hannover, 1853⁴.

⁸⁰ Eichert, O.: *Nepos Cornelius. Corneli Nepotis Vitae excellentium imperatorum. In usum scholarum edidit Otto Eichert*. Vratislaviae 1852². Privez: *Vollständiges Wörterbuch zum Cornelius Nepos*. 1849.

⁸¹ LZ 2 (1882), 187 in 637.

⁸² SN 1882, št. 223 (29. septembra); Kres 2 (1882), 550.

⁸³ Breznik, A.: *Pleteršnik, Maks*. SBL 7, 382.

tovanega velikega (Wiesthalerjevega) latinsko-slovenskega slovarja še ni bilo.⁸⁴ Dve leti kasneje je bil na enem od sestankov Odseka za klasično filologijo Društva slovenskih profesorjev podan predlog, da bi, ker latinsko-slovenski slovar še vedno ni bil končan, ponatisnili Rožkov *Slovník*, vendar predlog zaradi predvidene razširitve čtiva, ki jo je napovedovalo prosvetno ministrstvo, ni bil sprejet.⁸⁵

Prevod Rožkovega *Slovníka* je pomemben člen v boju za uveljavljanje slovenskega učnega jezika; Hrovatova slovnica je pokrila slovnčni del pouka za celotno gimnazijo, Žepičeve vaje pouk v I. in II. razredu, Valentin Kermavner pa je že pripravljajal vaje za skladnjo, ki so izšle za III. razred še istega leta, za IV. razred pa naslednje leto. S tem so bili učbeniki za slovnčni pouk na voljo. Vpliv na izbor klasikov ni bil mogoč, ker ga je določal učni načrt, očitku, da ni na voljo slovarja za klasike, ki so jih brali v III. in IV. razredu, pa so se slovenski profesorji spretno izognili s tem, da so ga oskrbeli vnaprej, še pred izidom vadnic.⁸⁶

Valentin Kermavner

Sočasno s prevodom Rožkovega *Slovníka* so kot del priprav na uvedbo slovenskega učnega jezika v III. in IV. razred nastajale tudi *Vadbe v skladnji latinski. Prvi del za tretji gimnazijski razred Valentina Kermavnerja*, ki so izšle še isto leto (1882), naslednje leto (1883) pa so jih dopolnile še *Vadbe v skladnji latinski. Drugi del za četrti gimnazijski razred*. Oba učbenika sta bila v celoti namenjena prevajalskim vajam iz slovenščine v latinščino.⁸⁷

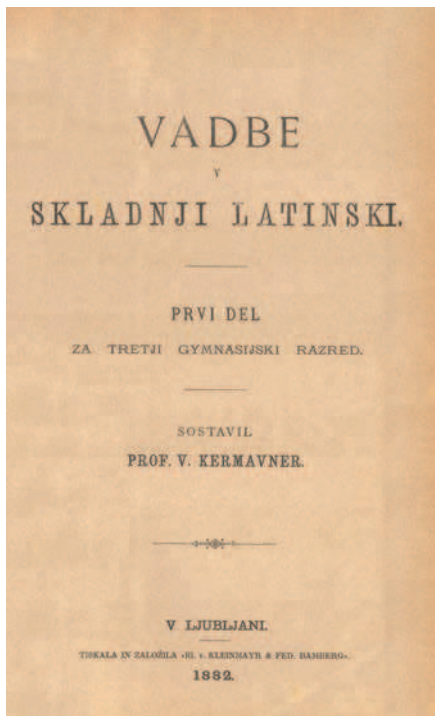
Prvi del *Vadb* je posvečen uvodnim poglavjem v latinsko sintakso: sklonosloju, skladnosti osebka in povedka, skladu krajevnih imen, prepozicijam, posebnostim v rabi adjektivov in zaimkov, dopolnjuje pa ga deset tematskih zgodbic,

⁸⁴ SN 1906, št. 69.

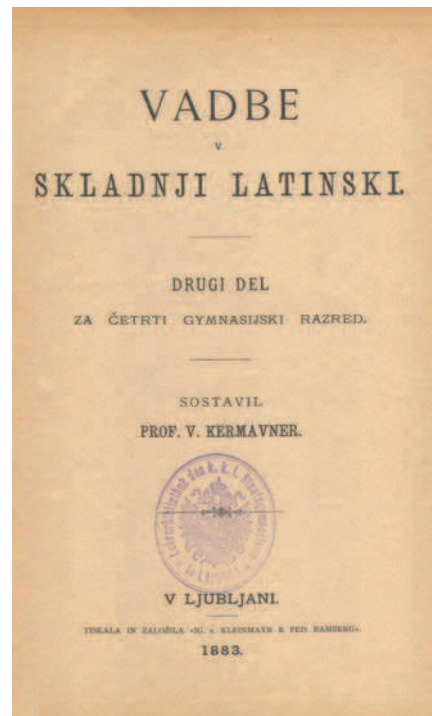
⁸⁵ Ilešič–DSP (1909), 474.

⁸⁶ Gl. poročilo o Kermavnerjevem delu (LZ 2 (1882), 445; 571–572) in poročilo o delu pri slovarju (LZ 2 (1882), 571).

⁸⁷ Izid prvega dela je bil sprejet z navdušenjem, hkrati pa je bil napovedan tudi že drugi del; prim. LZ 2 (1882), 445, 571 (obvestilo o tisku), 637–638 (obvestilo o izidu in ocena).

Valentin Kermavner, Vadbe v skladnji latinski. Prvi del

Valentin Kermavner, Vadbe v skladnji latinski. Drugi del

namenjenih ponovitvi in združitvi obdelane snovi. Avtor je stavke zbral iz latinskih klasikov, večinoma iz Kornelija Nepota in Cezarja, nekaj primerov je povzetih tudi po drugih (nemških) vadnicah; med primeri se prepletajo prevodi originalov, priredbe originalnih stavkov in izmišljeni stavki zgodovinske, mitološke in filozofske vsebine. Obravnava snovi je zelo sistematična in je novost v učbeniški praksi. Vsako slovnično pravilo je obdelano v dveh delih. V prvem delu se vsi primeri izrecno nanašajo na slovnično poglavje, ki je predmet obravnave (ta del je v pomoč učitelju pri razlagi). Drugi del je namenjen učencem za vajo in utrjevanje predelane snovi; primeri vključujejo pravila obravnavanega slovničnega poglavja, ki jih je treba dopolniti s pravili že obdelanih slovničnih poglavij. Zato obdelava vsake snovi v vadnici vključuje dva paragrafa: prvi paragraf je namenjen obravnavi snovi in vaji v šoli, drugi paragraf, naslovljen z »Nadaljevanje«, pa je namenjen domači nalogi. Delitev snovi je Kermavner povzel po *Latinski slovnici (Lateinische Schulgrammatik)* Karla Schmidta, ki je bila standardni učbenik v nemških oddelkih nižje gimnazije in v višji gim-

naziji; za pomoč je priporočal *Latinsko slovnico za slovensko mladež* p. Ladislava Hrovata, zato je ob vsakem novem poglavju navedel ustrezna poglavja iz nje.

Drugi del *Vadb* je razdeljen in obravnavan po enakem načelu kot prvi, obravnava pa rabo časov, rabo naklonov, odvisnike, nedoločne glagolske oblike in iz njih izhajajoče konstrukcije (AcI, NcI ...), odvisne pogojne stavke in direktni govor. Primeri so izbrani in obdelani podobno kot v prvem delu, dopolnjuje pa jih še ena posebnost: na koncu vsakega od omenjenih sklopov so dodane ponavljalne naloge, in sicer prirejeni odlomki iz Cezarjeve *Galske vojne* (v slovenščini), s katerimi je avtor vadnico še dodatno postavil v okvir učnega načrta, ker so dijaki pri vajah tvorno uporabljali znanje, ki so si ga pridobili pri prevajanju Cezarja v sklopu redne lektire. Oba dela vadnice imata na koncu tudi slovensko-latinski slovar, za pomoč pri prevajanju pa so nekatere besede navedene tudi v opombah.⁸⁸

Prvi del vadnice, ki sta mu revijalni tisk in časopisje posvetila kar nekaj pozornosti, je bil že prvo leto (1882) v rabi na novomeški gimnaziji, od 1883 na ljubljanski klasični, od 1891 na II. državni realni, od 1893 na mariborski, od 1896 pa na kranjski gimnaziji. Prvi del je bil v rabi do šolskega l. 1897/98, ko so začeli na gimnazijah uporabljati *Latinske vadbe za tretji gimnazijski razred* Lovra Požarja (izšle so l. 1896), drugi del pa do šolskega leta 1902/03, ko so začeli uporabljati Požarjeve *Latinske vadbe za četrti gimnazijski razred*.

Nov izziv je sledil l. 1885; ker je Hrovatova slovnica l. 1884 pošla, je nastala potreba po novi, ki bi dopolnila Hrovatovo, odstranila nejasnosti ter vključila v obravnavo spoznanja latinske filologije in specialne didaktike pouka klasičnih jezikov v skladu z ministrskimi navodili iz l. 1884.⁸⁹ To nalogo je prevzel **Valentin Kermavner**, takrat profesor na ljubljanski gimnaziji; l. 1885 je izšla njegova *Latinska slovnica*.

Ministrska *Navodila* iz l. 1884 so izrecno poudarila pomen lektire; zato so bile glavne zahteve naslednje:

- a) slovnica naj pri pouku ne bo merilo, ampak pomagalo;
- b) dijak naj se navaja na samostojno delo, zato naj bo tudi slovnični pouk čim bolj poenostavljen, nazoren in selekcioniran;
- c) pouk naj ne bo osredotočen na knjigo, ampak naj bo učitelj vzor in vodnik dijaku.⁹⁰

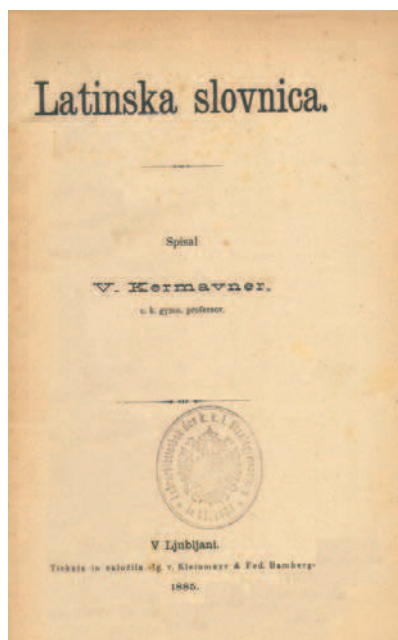
Upoštevanje *Navodil* je vidno že pri samem obsegu, ki je za četrti-

⁸⁸ Prim. tudi kratki oceni učbenikov v SN 1882, št. 223 (29. septembra) in Kres 2 (1882), 550.

⁸⁹ Instructionen (1884), 1–18.

⁹⁰ Instructionen (1884), 4, 6, 9, 13.

no manjši kot obseg Hrovatove slovnice. Opazne so poenostavitve razlage; izogiba se znanstvenim razlagam, razloženo je le najnujnejše, nekatera najpomembnejša dopolnila so podana v opombah, novost so nekatera mnemotehnična sredstva (npr. *Žena, dreves, otokov zgoj, / dežel in mest je ženski spol* idr.). Primerov ni veliko, le toliko, kolikor je treba za osvetlitev razlage. Pri obravnavi je avtor še vedno konzervativen in ubira tradicionalno metodo; snov je obravnavana po zaporedju, kot ga najdemo v sočasnih latinskih slovnica (glasoslovje – oblikoslovje – besedotvorje – skladnja – dodatki; natančnejše obdela oblikoslovje in skladnjo), izjema je le obravnava nedoločnih glagolskih oblik in z njimi tvorjenih konstrukcij ter prirednih veznikov in nikanic, ki jih – tako kot Hrovat – obravnava kot zadnja poglavja skladnje; način obravnave in primeri so povzeti po Schmidtovi *Lateinische Schulgrammatik*.⁹¹ Stilistike ne obravnava posebej; v skladu z ministrskimi *Navodili* obravnava te poteka sprotno z lektiro. Dodatki (metrika, kalendar, kratice) so zelo sumarni. Učbenik odlikuje nazornost: lapidarnost, jasni razpredelnični prikazi paradigem, bogat izbor primerov glagolov, označitev dolžin (razen pri obravnavi skladnje, kjer se je za dijaka predvidevalo, da že obvlada pravila o kvantiteti zlogov in je absolviral besedišče, zajeto v obravnavi oblikoslovja) ter dosledno prevajanje besed, ki so uporabljene kot primeri; pri stavčnih primerih, uporabljenih pri obravnavi sintakse, so prevedene le težje razumljive konstrukcije ali besedne zveze. Pri slovnici terminologiji je Kermavner iskal kompromis: slovnicične termine, za katere so se uveljavili slovenski izrazi, navaja v latinskem originalu in slovenskem prevodu; termine, za katere v slovenščini še ni bilo ustaljenih izrazov, pušča v originalu (npr. *defectiva casibus* ipd.).

Valentin Kermavner, *Latinska slovnica*

⁹¹ Schmidt, K.: *Lateinische Schulgrammatik*. Wien 1871², 1877⁴, 1883⁶. Kermavner se je nedvomno zgledoval po 6. izdaji Schmidtove slovnice; razvrstitev snovi je natančno takšna kot pri Schmidtu, pa tudi obseg knjige (že prilagojene novemu učnemu načrtu) se ujema do strani natančno.

Slovnica, ki je zadostila potrebam pouka tako v nižji kot tudi v višji gimnaziji, si je prislužila laskave ocene.⁹² Uporabljali so jo v Ljubljani (klasična gimnazija (1886–1906) in II. državna realna gimnazija (1891–1908)), v Celju (1896–1906), v Mariboru (1890–1909), Kranju (1895–1908) in Novem mestu (1885–1908). Leta 1906 jo je začela nadomeščati Tominškova slovnica. Leta 1893 je izšla 2., večinoma nespremenjena izdaja z manjšimi dopolnitvami k sklanjatvam in k obravnavi pridevnikov, z nekaj več primeri in dopolnitvami h glasoslovju ter primerjavami s slovenščino.

S tem Kermavnerjevega dela na področju učbenikov še ni bilo konec. V osemdesetih letih je pripravljali tudi *Grško-slovenski slovar*, vendar je delo iz neznanih razlogov zastalo. Ohranjen je rokopis že obdelanega gradiva;⁹³ obdelana so gesla od A do ἀνεκτέον, obsega pa 79 lično popisanih strani velikega formata, ki dokazujejo, da je gradivo ali že čistopis ali (verjetneje) prirejen prevod katerega od standardnih nemških slovarjev (Passow, Schenkl ...) ali celo kompilacija več slovarjev. Drugih podatkov o slovarju ni. V primerjavi z leta 1915 izšlim Doklerjevim *Grško-slovenskim slovarjem* ima pri številnih geslih navedenega avtorja, pri katerem najdemo izraz, pri nekaterih citatih tudi navedbo mesta ter nekaj gesel in imen več (imen ne posloveni, ampak jih – kot je bilo uveljavljeno v nemških in angleških slovarjih – samo pojasni).⁹⁴

S Kermavnerjevimi *Vadbami* in *Latinsko slovnico* ter Rožkovim *Slovníkom* so imeli slovenski dijaki na voljo vse učbenike za pouk latinščini.

⁹² Ž.: *Književna poročila. Latinska slovnica*. LZ 5 (1885, št. 11), 692.

⁹³ NUK, Ms 1399, Valentin Kermavner, Zapuščina, I. 3. Gradivo za grški slovar.

⁹⁴ V Kermavnerjevi rokopisni zapuščini (NUK, Rokopisni oddelek, Ms 1399, I. Dela) so od del s področja klasične filologije poleg slovarja ohranjene še:

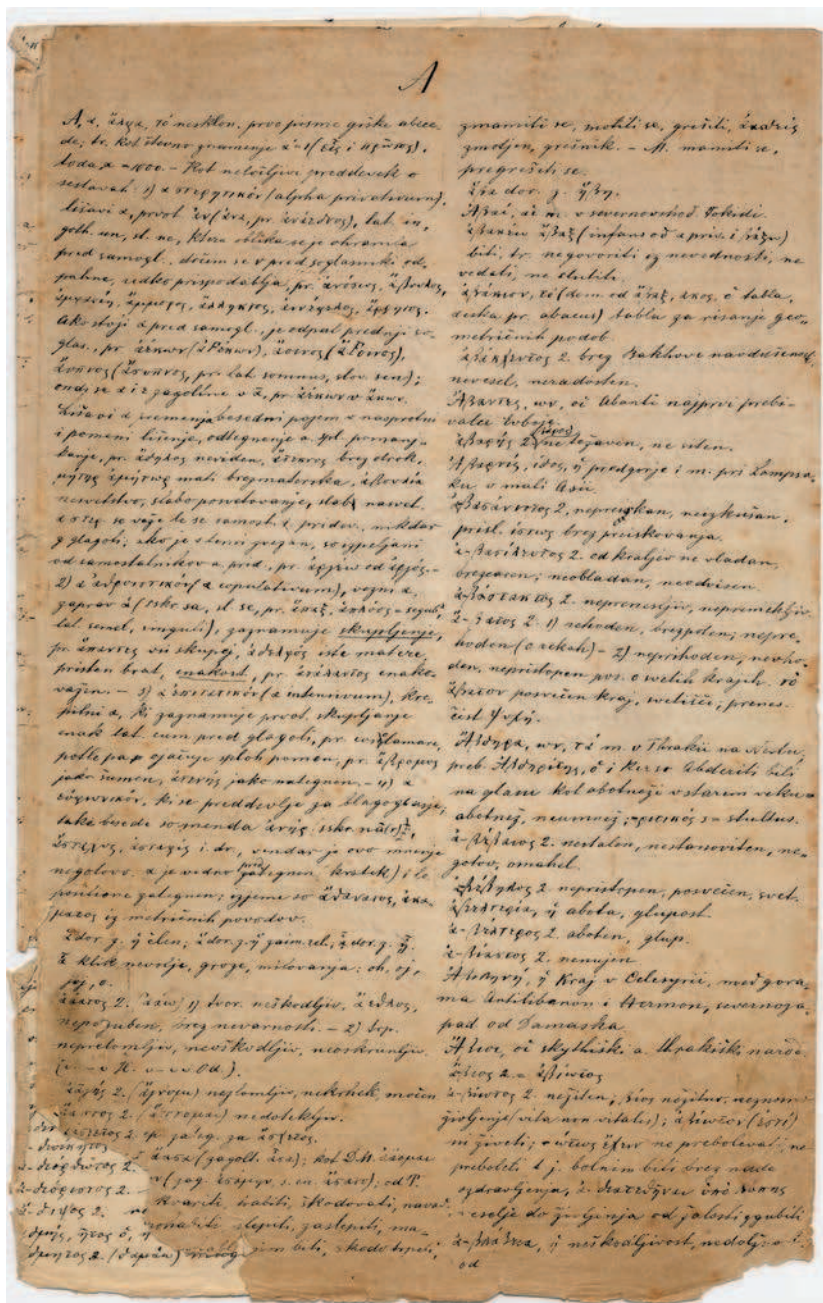
I. 2. razprave iz grške in rimske literarne zgodovine:

1. razprave v slovenskem jeziku (*O dejstvu tragiškem, O grškej tragediji, O umevi nekej*);

2. razprave v drugih jezikih (*Platons Urtheil über die Bildung der athenischen Jünglings durch Retorik und Sophistik nach seinem Inhalt und seine Begründung in den Dialogen Protagoras, Menon, Gorgias, Euthydem, Phaidros; Commentar zu Euthydem; Horazens griech. Studien; Pädagogische Momente in den Dramen des Sophokles; De Q. Horatii epistola ad Pisones disseratur ita, ut doctorum de eo libro judicium examinentur, consilium poetae ac fontes indagantur* (v latinščini); *Ennarantur versus 251–294* (komentar));

I. 3. fragmenti (osnutek članka z naslovom *Slovníške tajnosti*, v katerem se veliko ukvarja s slovenjenjem grških in latinskih imen).

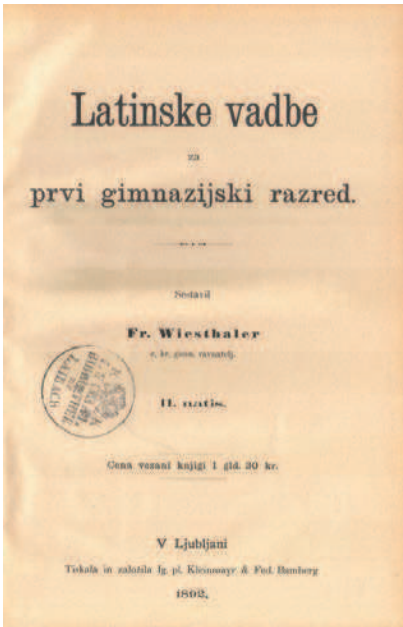
I. 4. prevod *Batrachomyomachije*, ki obsega 8 strani prevoda in 11 strani obsežne spremne študije z opombami in referencami v antični in sodobni literaturi; spodaj je pripis: *V Ljubljani, meseca maja 1880.*

Valentin Kermavner – ohranjeni rokopis Grško-slovenskega slovarja

ne v nižji gimnaziji; vprašanje grških učbenikov je ostajalo še vedno odprto. Istega leta, v katerem je nastajal prevod Rožkovega slovarja (1882), je začel **Josip Šuman** na Dunaju pisati slovensko *Grško slovnico*; ministrstvo mu je v ta namen zmanjšalo učno obveznost.⁹⁵ Hkrati je nastajala tudi *Grška vadnica*.⁹⁶ Ker je uporaba slovenskih učbenikov pri latinščini kazala lepe uspehe, je kranjski deželni zbor na 3. seji 19. septembra 1884 naročil deželnemu odboru, naj si prizadeva za uvedbo slovenskega učnega jezika tudi pri grščini, in mu za izdajo – če bi ne bilo mogoče najti založnika, ki bi prevzel stroške – odobril poseben kredit (1000 goldinarjev); za izdajo sta bili predvideni prav Šumanova *Grška slovnica* in *Grška vadnica*. Do izida ni prišlo; 24 let pozneje, ob anketi o slovenskih učnih knjigah za gimnazijo l. 1906, ko še vedno ni bilo učbenikov za grščino, je Lovro Požar omenil oba Šumanova učbenika, ki sta še vedno čakala v rokopisu in bi ju lahko ob ustrezni predelavi in posodobitvi uporabili pri pouku grščine.⁹⁷

Fran Wiesthaler, *Latinske vadbe za prvi gimnazijski razred* (2. izdaja)

Tudi takrat je ostalo zgolj pri besedah, dve leti kasneje (1908) pa smo Slovenci vendarle dobili prva dva slovenska učbenika za grščino: Tominškovo *Grško slovnico* in *Grško vadnico*.

Žepičeve *Latinsko-slovenske vaje za I. in II. gimnazijski razred* so l. 1885 v celoti pošle; izdelavo novih učbenikov je prevzel sodelavec pri prevajanju Rožkovega *Latinsko-slovenskega slovnika za tretji in četrti gimnazijski razred* **Fran Wiesthaler** in nekaj tednov za Kermavnerjevo slovnico so izšle njegove *Latinske vadbe za prvi gimnazijski razred*.⁹⁸ Avtor je vadnico prilagodil ministrskim *Navodilom*, upošteval pa je enaka načela kot Kermavner pri sestavi slovnice.

Prva odlika vadnice, ki vključuje vaje iz oblikoslovja (vse pravilne oblike besednih vrst), je njena nazornost in preglednost: enemu ali dvema latinski-

⁹⁵ SN 1882, št. 265.

⁹⁶ Učni jezik (1913), 5.

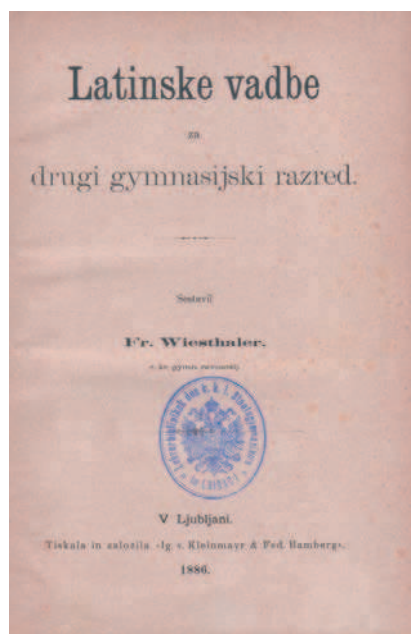
⁹⁷ SN 1906, št. 69.

⁹⁸ Ž.: *Književna poročila. Latinske vadbe za prvi gimnazijski razred*. LZ 5 (1885, št. 11), 693; Kres 6 (1886).

ma paragrafoma sledi po en slovenski paragraf (redkeje dva), teksti in poglavja so jasno ločeni (latinska besedila so številčena z rimskimi, slovenska z arabskimi številčkami), označene so tudi dolžine črk. Z vsebinskega vidika jo odlikuje koncentracija vsebine: stavki v latinskih (včasih tudi slovenskih) paragrafih so tematski (*De terra, Corpus humanum, Homines, De Athenis antiquis* ipd.), vendar ne gre za povezane tekste; zahtevnejše slovnične strukture, sprotna slovnična pojasnila (tudi s področja skladnje) in zahtevnejše besedne zveze so podane v opombah pod črto. Premik od slovnice k poudarjanju vsebine pomeni vključevanje paragrafov, v katerih so zbrani pregovori in reki, nekaj predelav basni ter krajših zgodbic in verzov; v tem je vidno upoštevanje *Navodil* k učnemu načrtu iz l. 1884, ki so spodbujala vključevanje tovrstne snovi v pouk in priporočala v nižji gimnaziji tudi njeno učenje na pamet.⁹⁹ *Besednik* vključuje besedišče k latinskim paragrafom, sumarno slovnično razlago z osnovnimi primeri paradigem, včasih z navedbo ustreznih paragrafov iz Kermavnerjeve slovnice, na koncu pa je še abecedni *Slovník* (latinsko-slovenski in slovensko-latinski).

Leto dni pozneje (1886) je Wiesthaler v skladu z ministrskimi navodili in s pomočjo Luke Pintarja pripravil še *Latinske vadbe za drugi gimnasijski razred*. Vadnica, ki je nastala na osnovi Kermavnerjeve slovnice (ob vsakem paragrafu avtor navaja ustrezne paragrafe iz nje), obravnava nadaljevanje oblikoslovja (izjeme pri sklanjatvah, pravilni in nepravilni glagoli, deponentniki in poldeponentniki ...).

Razdeljena je na dva dela: latinško-slovenskega in slovensko-latinskega, ki ju dopolnjujeta še abecedna slovarčka; v uvodu povzema najpomembnejša skladenjska pravila iz prvega dela. Kot primeri so izbrani stavki zgodovinske, mitološke in filozofske vsebine, mnogi povzeti po Žepičevi vadnici in starejših nemških vadnicah (Elendt, Schinnagl, Hauler, Schultz).

Fran Wiesthaler, Latinske vadbe za drugi gimnasijski razred

⁹⁹ Instructionen (1884), 11.

Enako kot v prvem delu daje velik poudarek pregovorom in rekom; vsak paragraf latinsko-slovenskega dela dopolnjujeta po dva paragrafa slovensko-latinskega, kar dopolnjujejo še krajša tematsko zaokrožena besedila in priredbe basni.

Vadnici sta bili večkrat ponatisnjeni in izdani v delno dopoljnjeni in spremenjeni obliki. Vadnica za prvi razred je doživela še tri ponatise: 1892², 1898³ in 1910⁴, ko jo je predelal in prilagodil svoji slovnici Josip Tominšek. Vadnica za drugi razred je bila ponatisnjena še dvakrat: 1896² (2. izdajo je finančno dodatno podprl kranjski deželni odbor s tem, ko je tiskarni Kleinmayer odobril poseben prispevek)¹⁰⁰ in 1908³. V uporabi sta bili v slovenskih vzporednicah gimnazij vse do šolskega leta 1910/11 (1. del) oz. 1911/12 (2. del), ko sta ju nadomestili latinski vadnici Josipa Pipenbacherja.

Leta 1886 je **Karl Kreipner** v izvestju celjske gimnazije izdal *Priprava na Platonovo Sokratovo Apologijo* (*Präparation zu Platons 'Απολογία Σωκράτους*), v kateri je komentiral 24 poglavij *Apologije*.¹⁰¹ Komentarja, napisanega v nemščini, sicer ne moremo šteti za učbenik, bil pa je zelo uporaben tudi za slovenske dijake pri grški lektiri v VIII. razredu, še zlasti v povezavi z *Vvodom v Sokratovo Apologijo*, ki ga je 17 let prej v izvestju novomeške gimnazije izdal p. Ladislav Hrovat.¹⁰² Kreipner komentarja, ki je po načinu obravnave prava posebnost, kljub napovedi ni dokončal. Odlikuje ga izčrpnost; razlaga vsakega poglavja je razdeljena na štiri dele:

- a) slovníčni komentar,
- b) frazeološko-leksikalni komentar,
- c) stvarni komentar in
- č) kratka vsebina.

Podobnega pristopa v standardnih izborih besedil in njihovih komentarjih ne najdemo.

Leta 1887 je **Lavoslav** (oz. **Leopold**) **Koprivšek**, tedaj profesor na gimnaziji v Novem mestu, slovenskim dijakom priskrbel prevod ene najbolj uporabljanih knjig za antično bajeslovje, *Grško mythologijo* in *Rimsko mythologijo* Wilhelma Heinricha Stolla.¹⁰³ Prevod, ki je

¹⁰⁰ *Letno poročilo o delovanji kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. januarija do konca septembra 1897*. V: ODZK, zv. 37, 1897.

¹⁰¹ Kreipner, K(arl): *Präparation zu Platons 'Απολογία Σωκράτους*. Cilli, im April 1886. Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1885/86, 1–23.

¹⁰² Hrovat, L(adislav): *Vvod v Sokratovo Apologijo*. V Novomestu, junija meseca 1869. Programm des kais. kön. Obergymnasiums zu Rudolfswert (Novomesto) 1869, 3–15.

¹⁰³ Stoll, W. H.: *Die Götter und Heroen des classischen Alterthums. Populäre Mythologie der Griechen und Römer*. Leipzig 1879⁶, 1885⁷.

Latinsko-slovenska frazeologija k I. knjigi Caesarjevih komentarjev
de bello gallico za naše četrtošolce.

Cap. I.

<p><i>Gallia est omnis divisa in partes tres unam partem Galliae incolunt Belgae lingua, institutis, legibus inter se differre</i></p> <p><i>Gallos ab Aquitanis Garumna flumen dividit.</i></p> <p><i>Belgae a cultu atque humanitate provinciae longissime absunt minime ad eos mercatores saepe commitant</i></p> <p><i>ca, quae ad effeminandos animos pertinent, importare</i></p> <p><i>proximi sunt Germanis trans Rhenum incolere</i></p> <p><i>cum aliquo continenter bellum gerere aliquem virtute praecedere</i></p> <p><i>ferre cotidianis proeliis cum aliquo contendere</i></p> <p><i>suis finibus aliquem prohibere initium capere a flumine Rhodano attingere flumen Rhenum</i></p> <p><i>Belgae ab extremis Galliae finibus oriuntur</i></p> <p><i>a Sequanis</i></p> <p><i>vergere ad septentriones pertinere ad</i></p>	<p>Gallija vsa je razdeljena v tri dele. v enem delu Gallije stanujejo Belžani. po jeziku, uredbah in zakonih razločevati se.</p> <p>Gallce ločuje od Aquitancev reka Garumna.</p> <p>Belžani prebivajo najdalje od olikane in omikane provincije. le malo kedaj prihajajo k njim trgovci.</p> <p>stvari vvažati, ki rodé mehkužnost.</p> <p>so najbližji sosedi Germancem. unstran Rhena prebivati.</p> <p>s kom neprenehoma vojskovati se. koga v hrabrosti prekašati. skoraj vsak dan praske imeti s kom.</p> <p>koga od svojega okraja odvracati. začenjati se ob reki Rodanu. mejiti na reko Rhen.</p> <p>Galskih mej se dotika belžanska okrajina na najskrajnišem delu. na strani, kjer Sequanci prebivajo. proti severu ležati. segati do.</p>
--	--

1*

Lavoslav Koprivšek, Latinsko-slovenska frazeologija k I. knjigi Caesarjevih komentarjev de bello gallico

Isti avtor je l. 1890 v izvestju novomeške gimnazije izdal prvi slovenski priročni slovarček za lektiro klasičnih jezikov pod naslovom *Latinsko-slovenska frazeologija k I. knjigi Caesarjevih komentarjev de bello gallico za naše četrtošolce*. Frazeološki slovarček v standardni slovarski obliki (vsaka stran je razdeljena na dva dela: na levi je latinsko, na desni slovensko besedišče) po poglavjih razlaga besedišče (besede in besedne zveze) prve knjige Cezarjeve *Galske vojne*¹⁰⁶ in po svoji izčrpnosti dosega vse sočasne nemške priročnike za Cezarja, ki so bili v rabi na avstrijskih gimnazijah:

¹⁰⁶ Cezarjeva *Galska vojna* je bila v lektiro IV. gimnazijskega razreda vključena že od l. 1849; prim. Entwurf (1849), 24 (§ 24).

- a) Eichertov abecedni besednjak,¹⁰⁷
- b) Prammer-Polaschkov abecedni šolski slovar¹⁰⁸ in
- c) Schmidtov šolski komentar,¹⁰⁹ po katerem se Koprivšek pri obravnavi najbolj zgleduje.

Latinsko-slovenska frazeologija k I. knjigi Caesarjevih komentarjev de bello gallico za naše četrtošolce je le del večjega opusa, **komentarja k celotni Cezarjevi Galski vojni**, ki je nastajal v letih 1885–1895, vendar nikoli ni izšel. Ohranjen je rokopis tega obsežnega komentarja, ki obsega 94 pol (= 376 strani) in vključuje knjige 2–7; rokopis komentarja k 1. knjigi je bil po objavi v izvestju najverjetneje uničen.¹¹⁰

Še obsežnejše Koprivškovo delo je njegov komentar h Korneliju Nepotu (*Kornelija Nepota životopise pojasnil Lavoslav Koprivšek*);¹¹¹ ogromno delo, ki je nastajalo sedem let (od 1885 do 1892) in obsega 197 pol rokopisnega besedila (= 788 strani; gradivo je obdelano enako kot pri frazeologiji k Cezarju v dveh stolpcih: levo latinsko besedišče, fraze ali celi stavki, desno slovenske ustreznice in prevodi), zajema komentar k življenjepisu Kornelija Nepota. Avtor je hotel s svojim delom dijakom ponuditi pripomoček za čim lažji uvod v latinsko lektiro (Nepotove življenjepise so brali v III. razredu, Cezarjevo *Galsko vojno* pa v IV. razredu), jim približati Nepotov jezik in miselnost ter jih navaditi na iskanje ustreznega pomena v slovenščini; obsežno gradivo, pogosto ponavljanje izrazov in besednih zvez ter obsežna pojasnila to potrjujejo. Besedišče je dopolnil tudi z nekaterimi slovničnimi pravili in napotili na *Latinsko slovnico* Valentina Kermavnerja ter – na tistih mestih, kjer Nepot namiguje na zgodovinske dogodke ali pa je bila vsebina nejasna – z zgodovinskimi pojasnili. Rokopis, ki je bil končan februarja 1892, sta pregledala Janez (Ivan) Fon in Leopold Poljanec.

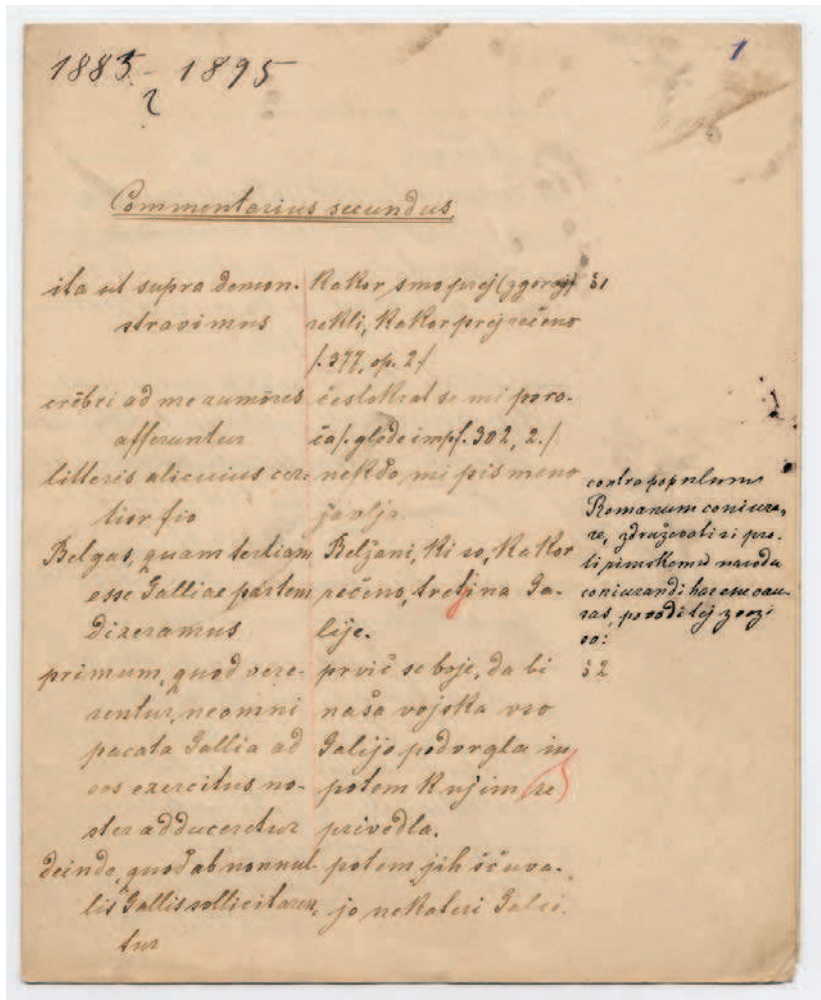
¹⁰⁷ Eichert, O.: *Vollständiges Wörterbuch zu den Schriftwerken des Cajus Julius Cäsar und seiner Fortsetzer*. Hannover 1861–1880⁷.

¹⁰⁸ Prammer, I.: *Schulwörterbuch zu Cäsars Commentarii de bello Gallico*. Mit vielen in den Text gedruckten Figuren. Prag 1884. Vse naslednje izdaje so izšle v predelavi Antona Polaschka: *Prammers Schulwörterbuch zu Cäsars Bellum Gallicum*. Wien 1897², 1903³, 1906⁴, 1911⁵.

¹⁰⁹ Schmidt, J.: *Schülerkommentar zu Cäsars Denkwürdigkeiten über den Gallischen Krieg*. Für den Schulgebrauch hrsg. von –. Wien 1901³.

¹¹⁰ Rokopis hrani Rokopisni oddelek NUK pod signaturo Ms 1220. Pod to signaturo je bil v katalogu Rokopisnega oddelka zabeležen samo komentar h Korneliju Nepotu (gl. op. 111); komentar k Cezarju, ki je bil pridružen komentarju k Nepotu, vendar se zanj ni vedelo, je odkril (in nanj opozoril) avtor te monografije.

¹¹¹ NUK, Ms 1220, Lavoslav Koprivšek: *Kornelija Nepota životopise pojasnil Lavoslav Koprivšek*.

Lavoslav Koprivšek – rokopis komentarja k Cezarju (str. 1)

Kot je razvidno iz uvoda, je Koprivšek komentar vseskozi dopolnjeval in ga prilagajal; slovnične opombe in napotila je prilagodil najprej *Latinski slovnici* dr. Josipa Tominška, nato pa še *Latinski slovnici* dr. Josipa Pipenbacherja. To kaže, da je hotel celoten komentar tudi izdati, kar bi se ob ugodnejših materialnih razmerah nemara tudi uresničilo. V rokopisu je – tako kot nadaljevanje frazeologije k Cezarju – verjetno ostal zaradi svoje preobsežnosti. Koprivškovo frazeologijo k Cezarju je v letih 1906/07 dopolnil še Janez (Ivan) Fon (*Latinsko-slovenska frazeologija k IV. knjigi Cezarjevih komentarjev de bello Gal-*

I. 1889 so ponovno sprožili to vprašanje v kranjskem deželnem zboru. Na seji 23. novembra je bil sprejet sklep, naj si deželni odbor pri šolskih oblasteh prizadeva za uvedbo slovenščine kot učnega jezika pri grščini v višjih razredih in za postopno uvedbo slovenskega učnega jezika za slovenske učence v višjih razredih gimnazij v Ljubljani in Novem mestu nasploh; za pridobitev ustreznih knjig je bil odobren poseben kredit (2000 goldinarjev).¹¹³ Enak sklep je bil sprejet leto dni kasneje, vendar vidnejših rezultatov ni bilo.

WIESTHALERJEV SLOVAR 1894–1918

V začetku devetdesetih let so bili na voljo vsi slovenski učbeniki za pouk latinščine v nižji gimnaziji; na voljo sta bili dve latinski slovnici (Hrovatova in Kermavnerjeva), vadbici za I. in II. razred (Žepič), vadbici za III. in IV. razred (Kermavner) ter latinsko-slovenski slovar za III. in IV. razred (prevod Rožkovega slovarja). Pri grščini je bil učni jezik še vedno nemščina; vsi poskusi, da bi dobili slovenske učne knjige tudi za grščino, so – kot je razvidno iz prejšnjega poglavja – propadli.

Leta 1894 je kranjski deželni zbor obnovil prizadevanja za uvedbo slovenskega učnega jezika v višjo gimnazijo; znova je naročil deželnemu odboru, naj kar najhitreje poskrbi za pridobitev slovenskih učnih knjig za V. in VI. razred in za to uporabi odobrene neporabljene kredite.¹¹⁴ Odbor ni ukrepal, in ker tudi leto dni kasneje naročilo ni bilo izpolnjeno, je deželni zbor ponovil zahtevo deželnemu odboru, naj posreduje pri deželnem šolskem svetu, da bi s šolskim letom 1895/96, najkasneje pa s šolskim letom 1896/97, na gimnazijah v Ljubljani in Novem mestu pouk verouka, latinščine, matematike in naravoslovja v V. razredu potekal v slovenščini. Hkrati ga je pooblastil za dogovor s profesorji, ki bi lahko napisali učbenike za te štiri predmete, naj se proti nagradi takoj lotijo pisanja knjig, ter ga pooblastil tudi za porabo sredstev v ta namen.¹¹⁵

Omenjena zahteva je bila podana na predlog Ivana Hribarja.

¹¹³ Sklep 18. seje 23. novembra 1889. ODZK 30. zv. (1890), 247; Sklep 11. seje 18. novembra 1890. ODZK 31. zv. (1891), 247.

¹¹⁴ Sklep 15. seje deželnega zbora kranjskega (17. februarja 1894). ODZK 34. zv. (1894), 402–403.

¹¹⁵ Zahteva je bila podana na predlog Ivana Hribarja (*Stenografični zapisnik štirinajste seje deželnega zbora kranjskega v Ljubljani dne 14. februarja 1895*. ODZK, 35. zv. (1895), 377–386; gl. tudi *Deželni zbor kranjski*. N 1895, št. 10 (8. marec), 96). Deželni šolski svet je ugodil prošnji za pridobitev učnih knjig (do-

Bleiweis je izrazil pomislek glede Hribarjevega predloga in opozoril, da je deželni šolski svet temu precej nenaklonjen. Deželni predsednik, baron Viktor Hein, je skušal zavreti prizadevanja za uvedbo slovenskega učnega jezika pri latinščini; opozoril je, da še vedno ni na voljo latinsko-slovenskega slovarja. Tedaj se je zaslišal Bleiweisov medklic: »*Šuman!*« S tem je Bleiweis razkril še eno, doslej neznano področje strokovnega delovanja Josipa Šumana (tudi Slovenski biografski leksikon ga ne omenja): slovaropisje. *Latinsko-slovenski slovar*, ki ga je pripravljajal, je bil – kot izvemo iz nadaljevanja deželnozborske debate – še v delu. Izšel ni nikoli, verjetno zato, ker po zasnovanju Wiesthalerjevega slovarja, ki je izpolnjeval tudi najvišje zahteve, ni bil več aktualen.

Hein je opozoril, da Šuman sam pravi, da slovar ne zadostuje potrebam višje gimnazije in da bi bilo zato treba vložiti še veliko truda in vključiti veliko sodelavcev, da bi primerno obdelali vse pisce, ki so vključeni v redno lektiro v višji gimnaziji. Svoj nagovor je zaključil z mnenjem, da brez latinsko-slovenskega slovarja pouk latinščine v slovenščini ni mogoč; učenci naj uporabljajo latinsko-nemški slovar, potem pa naj si pomagajo z nemško-slovenskim. Za Heinom je spet nastopil Ivan Hribar in predlagal, naj se deželni odbor obrne na deželni šolski svet in izposluje zagotovilo, da se bo pričel pouk v slovenščini takoj, ko bodo priskrbljene knjige. Priznal je, da bo sestava latinsko-slovenskega slovarja povzročila veliko truda, opozoril pa tudi, da je polovica slovarja že dokončana in če se deželni odbor obrne na Josipa Šumana, bo pohitel z delom in ga v letu dni dokončal.

Deželni odbor je takoj ukrepal in prosil ravnatelje gimnazij na Kranjskem, naj sporočijo, če so se kateri profesorji pripravljani lotiti pisanja učnih knjig za omenjene štiri predmete (verouk, latinščina, matematika in naravoslovje). Ravnatelja ljubljanske višje in nižje gimnazije sta skicala shod slovenskih profesorjev, med katerimi je četverica prevzela sestavo skoraj vseh zahtevanih knjig. Za latinščino so delo prevzeli:

- a) Fran Wiesthaler,
- b) Lovro Požar, ki je prevzel pripravo latinske vadnice za III. in IV. razred, in

---

pis z dne 7. decembra, št. 1432), odgovor glede uvedbe slovenskega učnega jezika pa je bil negativen, ker posredovanje zanjo pri ministrstvu za uk in bogočastje ni bilo mogoče, dokler ni bilo slovenskih učnih knjig. Svet je še poudaril, da lahko kandidate (aktivne učitelje) za pisanje učbenikov le predlaga, ne more pa jih natančno določiti (*Letno poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. januarja do konec decembra 1894*. ODZK, 35. zv. (1895), 262–263).

- c) Franc Brežnik, ki se je lotil priprave latinske vadnice za V. in VI. gimnazijski razred.

Za sestavo latinsko-slovenskega slovarja so na srečanju izvolili poseben odbor, ki bi se dogovoril o načinu dela, o obliki slovarja in sodelavcih. V odboru so bili: Fran Wiesthaler (vodja), Maks Pleteršnik, Rajko Perušek, Ljudevit Lederhas in dr. Lovro Požar.

Odbor se je zbral 6. aprila 1895 in po daljšem posvetu določil smernice svojega dela:

1. ker se bo izbor klasikov v V. in VI. razredu zelo verjetno še spreminjal, ne gre sestaviti le slovarčka za V. in VI. razred, ampak slovar, obsegajoč besedišče vseh latinskih piscev, ki so uvrščeni v gimnazijsko lektiro;
2. slovar naj se zgleduje po Stowasserjevem latinsko-nemškem in Žepičevem latinsko-hrvaškem slovarju, upoštevajo pa naj se tudi večji latinsko-nemški slovarji (Freund, Georges, Heinischen, Klotz) in vsi specialni slovarčki k šolskim klasikom, vendar naj slovar ne bo zgolj prevod, ampak iz znanstvenih in pedagoških razlogov kolikor toliko samostojno delo;
3. slovar naj obsega 60–70 tiskanih pol slovarskega formata;
4. delo se po črkah razdeli med profesorje, ki so pripravljene sodelovati;
5. urednik slovarja naj bo ravnatelj Fran Wiesthaler.

Osmega aprila 1895 je Wiesthaler predložil sklepe odbora deželnemu odboru; ta jih je potrdil 27. novembra 1895 (sklep št. 3988) in s tem zaupal Wiesthalerju uredništvo *šolskega latinsko-slovenskega slovarja*. Za sodelovanje se je na Wiesthalerjevo povabilo prijavilo 11 profesorjev, ki so oblikovali natančen načrt in si razdelili delo.¹¹⁶ Delo pri slovarju so prevzeli:

1. J. Fon (I),
2. D. Karlin (G, H),
3. L. Lederhas (E),
4. M. Markič (F),
5. M. Petelin (C),
6. L. Pintar (T),
7. dr. J. Pipenbacher (R),
8. M. Pleteršnik (D),

¹¹⁶ *Letno poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. januarja do konca decembra 1895*. ODZK, 36. zv., (1896), 244–246; Wiesthaler, F.: *Latinsko-slovenski ročni slovar (A–FACILIS)*. Sestavil ob sodelovanju več šolnikov in uredil Fran Wiesthaler, gimnazijski ravnatelj v p. Tiskovne stroške pokrila dr. Anton Bonaventura Jeglič, škof ljubljanski. Ljubljana 1923, Predslovje.

9. dr. L. Požar (A, B),
 10. dr. M. Suhač (S),
 11. A. Tavčar (U, V) in
 12. F. Wiesthaler (KLMNOPQXYZ).

Kmalu se je na Wiesthalerja obrnilo več duhovnikov in pravnikov s pobudo, naj slovar razširi na celotno latinsko besedišče in poleg klasikov vključi še besedišče latinskega prevoda Svetega pisma (*Vulgata*) ter cerkvene in pravne pisce. Ker ni bilo pričakovati, da se bo kmalu ponudila tako ugodna priložnost, da bi Slovenci dobili *splošni latinsko-slovenski slovar*, je Wiesthaler, ki se je znašel v precepu med filološko temeljitostjo na eni ter zahtevami, ki so jih narekovali čas in potrebe, na drugi strani, s privoljenjem sodelavcev naslovil na deželni odbor prošnjo za sestavo splošnega (ročnega) slovarja. Deželni odbor je z razpisom z dne 5. februarja 1900 prošnjo odobril.¹¹⁷ Želja po kar največji filološki akribiji je torej prevladala.

V izvestju II. državne gimnazije za l. 1896/97 je Wiesthaler poskusno objavil odlomek slovarja (gesla N–nescio) z enakim namenom kot 25 let pred njim Janko Pajk: pridobiti mnenja, nasvete in predloge kar najširših krogov.¹¹⁸ Objava je zbudila veliko pozornosti, tudi v nemških krogih.¹¹⁹

Vendar pa so se s to objavo začele težave; nekateri sodelavci so bili zaradi zdravstvenih težav prisiljeni opustiti sprejeto delo, nekaterim poklicne dolžnosti niso več dopuščale časa. Zato je delo napredovalo le počasi in je pa-

Fran Wiesthaler

¹¹⁷ Deželni odbor je kot nagrado za slovar izplačal 45 goldinarjev za tiskano polo, Wiesthalerju kot uredniku pa za revizijo rokopisa, redakcijo in zadnjo korekturo tiskanih pol še dodatnih 300 goldinarjev nagrade. Finančno je podprl tudi nakup priročnikov, ki so jih avtorji uporabljali pri sestavi slovarja; kupljene knjige so ostale v lasti obeh ljubljanskih gimnazij. *Letno poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. januarja do konec decembra 1895*. ODZK, 36. zv. (1896), 244–246.

¹¹⁸ Wiesthaler, F(ran): *Odlomek latinsko-slovenskega slovarja (na pokaz)*. Izvestje c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani 1896/97, III–VI + 1–38 (III–IV – Predslovje).

¹¹⁹ LSZg 25 (1897), 127.

N.

Odlomek latinsko-slovenskega slovarja

(na pokaz).

N, n, kratice za razne besede: 1. N. = *Numerius* (predimek rim.); 2. n. = *natus* ali *numerus*; 3. N. L. (na glasovnih tablicah) = *N(ou) L(iquet)*; gl. *liquere*; 4. n. m. v. = *nobilis memoriae viv.*

Nababēs, um, m. Nababi, narod v Mavretaniji: *Plin.*

Nabār, āris, m. Nabar, reka mavrotska: *Plin.*

Nabataeus (*Nabathaeus*) 3 nabat(c)jski: *Sid.*, *Nab. saltus*, *Juv.* — meton. = arabski, vzhoden, jutrov(ski): *Nab. regna*, *O. jut'ovska*, *Nab. flatus Euri*, *Lucan.* — Odt. *suost.* 1. **Nabataea** (*Nabathaea*), ae, f. (*Nabathaea*) Nabateja, pokrajina v Petrejski Arabiji, nje glavno mesto Petra, 80 km južno od Mrtvega morja: *Plin.* — 2. **Nabataei** (*Nabathaei*), ōrum, m. (*Nabathaei*) Nabatejci, izprva divji kočujoči, pozneje imovit trgovski narod v pokraj. Nabateji: *Auct. b. Alex.*, *Plin.*, *T.*, *Am.*

Nabathēs, ae, m. Nabačan, prebivalec pokraj. Nabateje: *Sen. tr.*

Nabdalsa, ae, m. Nabdalza, plemenit Numidec in vojskovod Jugurtov: *S.*

nābis, is, f. gl. *nābun*.

Nabis, idīs, m. (*acc. im.*; *Nabis*) Nabid, od l. 207. pr. Kr. samosilnik spartski, l. 192. ubit od etolskega vojskovoda Aleksamena: *L. nabiō*, *onis*, m. igrc (svirač) na nablij: *Glos.*; gl. *nablium*.

nablitō, āre, igrati (svirati) na nablij; *Glos.*; gl. *nablium*.

nablium, ī, ali *nablum*, ī, (*Vulg.*) n. tudi v plur. *nablia*, ōrum, n. (gršk. *demin.* iz *νάβλιον*; semitska ptuj.) nablij, jutrovsko trebušnato glasbilo z 10–12 strunami, podobno mandolini: *dupliti genialia nablia palma verrere*, *O.*

Nabrissa, ae, f. (tudi *Nebrissa*, *Nebrussa*; *Nēbrissa*) Nebrisa, mesto v pokraj. «Hispania Baetica»: *Plin.*, *Sil.*

nābun, etiopsko ime za žirafa: *Plin.*, *Sol.* (nekateri hero na obeh mestih: *nābin*).

nacca, **naeta** ali **natta**, ae, m. (izpos. *váxτος*; od *váxos*, živalska koža) valjavec (v

čisti latin. *fullō*): *Fest.*, *Ap.* — Odt. *adi.*: **naccinus** (*nactinus*) 3 valjavski: *truculentia*, *Ap.*

Nacolēa (*Nacolīa* in *Nacolīa*), ae, f. (*Nacolēa* in *Nacolēa*) Nakolija, mesto v Veliki Frigiji: *Am.*

naeta, ae, m. gl. *nacca*.

nae, gl. l. *nē*.

Naebis, is, m. Nebij, reka luzitanska: *Mel.*

naenia, ae, f. gl. *nēnia*.

naevius 3 (*naeus*) vrojeno znamenje imajoč, z vrojenim znamenjem: *dii capitoes*, *frontones*, *labcones*, *naevii*, *nassiae*, *Arn.* — Odt. 2) *nom. proppr.* **Naevius**, **Naevia**, ime rimske rodovine (*gens N.*), izmed katere so znani: 1. *Cn. Naevius*, Gn. Nevij, rim. dramatik in epik (okrog l. 250. pr. Kr.), ki je spisal osem iger in opeval v saturnijski meri prvo pujsko vojno, koje se je bil sam udeležil; ker je preprostodušno napadal P. Scipijona in Meteloviče, je moral iti v prognanstvo v Utiko, kjer je okrog l. 200. umrl. 2. *Sextus N.*, *Sekst N.*, pravdni nasprotnik P. Kvinkcija v Ciceron. govoru *pro Quinctio*. 3. *P. N. Turpio*, Publij N. Turpion, Verov drug. 4. *N. Sertorius Maerō*, N. Sertorij Makron, Sejanov naslednik l. 31. po Kr., ljubljenc cesarja Tiberija, katerega je Kaliguli na ljubo zadušil. Kaligula ga je naposled prisilil, da se je sam usmrtil. — 3) *adi.* **Naevius** 3 Nevijev: *N. porta*, *Var.*, *L.*, vrata ob vzhodni aventinski rebri, ki so vodila v Nev. gozd (*Naevia silva*), *olea*, *Col. nemora silva*, *Var.*, *L.* in *Fest.* — Odt. *adi.* **Naevianus** 3 Nevijev: *pira*, *Col. modi*, *Hector*, *Cl.*, mera, spisi (pesnika Nevija), *Hector*, *Cl.*, oseba v jednem Nev. igrokazov.

naevulus, ī, m. (*demin.* iz *naevus*) malo (vrojeno) znamenje, madežek; prilič.: *mammarum ubera quasi quidam naevuli venustiores*, *Gel. minores aliae (insulae) aut naevuli quidam per ponti sparse regiones*, *Ap.*; — metaf.: *madež* = *hiba*, *napaka*: *ut quisque amore quempiam deperit, eius etiam naevolos (= naevulus) saeviat*, *Fr.*

N. g.

1

Fran Wiesthaler, Odlomek latinsko-slovenskega slovarja (na pokaz)

dlo predvsem na Wiesthalerjeva ramena. Upanje, da bodo vsi sodelavci delo opravili tako, kot ga je sam predstavil v izveščju, se ni uresničilo. Obdelano gradivo, ki ga je dobil od sodelavcev, ni bilo primerno za tisk; bilo je zgolj material za sestavo slovarja, vsebinsko in oblikovno nepopoln. Zato je moral sam celotno gradivo predelati, na novo sestaviti in mu dati enovito obliko, skratka napisati skoraj ves slovar, kar je delo zelo zavleklo.¹²⁰

Aprila 1899 je deželni odbor po nalogu deželnega zbora prosil prosvetno ministrstvo, naj profesorjem, ki so sprejeli pisanje slovenskih učnih knjig, odobri leto popolnega ali pa vsaj delnega dopusta; prošnja je veljala konkretno za sodelavce pri slovarju. Deželni odbor je naslovil prošnjo tudi na deželno predsedstvo, naj vsaj enega izmed sodelavcev oprosti učnih obveznosti popolnoma, preostale pa polovice.¹²¹

Wiesthalerjeva odločitev, da v slovar vključi tudi cerkvene pisce in besedila, je zbudila nejevoljo liberalnih krogov. Leta 1901 in 1902 je tudi Anton Aškerc pod psevdonimoma Cicero in Jugurta zahteval izključno slovar klasikov in grajal vključevanje cerkvenih piscev, kar je utemeljeval s tremi razlogi:

- a) njihova latinščina ni klasična,
- b) teh avtorjev ni v redni lektiri na nobeni avstrijski gimnaziji in
- c) vključevanje njihovega besedišča podaljšuje izdelavo slovarja in s tem zadržuje aktiviranje slovenskih višjih gimnazijskih razredov.

Izrecno pravi: »Slovenski narod zahteva slovenskih višjih gimnazij in pomanjkanje latinsko-slovenskega slovarja je glavna ovira, da jih še nimamo!«¹²² Članek, pisan s prizvokom ironije, končuje s pesimistično napovedjo, da bo slovar izšel čez pol stoletja.¹²³ Aškerc se je zmotil za dobrega pol stoletja; slovar bo dokončno izšel l. 2006, ob 110. obletnici začetka dela.

Od leta 1900 naprej je Wiesthaler pregledoval slovarsko gradivo, ga dopolnjeval in pripravljajal za tisk. Leta 1906, ob anketi o slovenskih učnih knjigah, je bil rokopis za veliki slovar skoraj v celoti dokončan, čakal je le še na zadnjo redakcijo, ki jo je znova prevzel

¹²⁰ NALj, P šte. 481/46, Zapuščina dr. Franca Jereta – Poročilo ministru Korošču o Wiesthalerjevem slovarju (11. junij 1929).

¹²¹ *Letno poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. oktobra 1898 do konca septembra 1899.* (Poročilo o 10. seji deželnega zbora 18. aprila 1899). ODZK, zv. 40 (1900), 204.

¹²² LZ 21 (1901), 868; LZ 22 (1902), 863–864.

¹²³ Na Aškerčev vehementni odziv, s katerim je vnesel v strokovne kroge kar nekaj razburjenja, je ostro odgovoril J. Wester (gl. Wester (1903)).

Fran Wiesthaler; deželni odbor mu je v ta namen izposloval enoletni dopust. Ob anketi so se prvič konkretnije pogovarjali o sami izdaji slovarja; Josip Wester je predlagal, da bi ga izdajali v šestih kakor Pleteršnikov slovensko-nemški slovar; tako bi bilo mogoče prodati več izvodov.¹²⁴ Po ustanovitvi Društva slovenskih profesorjev je slovar prešel pod okrilje društva; kljub optimističnim napovedim, ki jih je društvo dajalo o njegovem izidu iz leta v leto, se je redakcija vlekla vse do leta 1914.¹²⁵

re-peris ²⁴ repereri (re- per- peris), cešlo 67 421
 repereri, repertum (parere) ²⁵ zopet na
dan spraviti, zopet najti parentes
suos Ter. monstrum sunt reperti li. - (3)
 metaf. (izpraziti, izslediti (izvedeti))
odkri (re- per- periti, videti) causas suas
 li. verum Ter. - 3 duo acc. aliquom
fidelem r. amatorum Haute; Tel. v pas
 3 voj nom. (izpraziti se, postkarati se, videti)
čiti: Stoici... inopes reperierunt li.
improbissimus reperirebare C. Haralo
 (višelo) se je, da... li. - 3 acc. c. inf.
reperis cum Tarentum venisse nojem (v slovenskem poročanju)

1. razgreti, razpaliti, segrati: lignis formacom Cal. 577
Tude p. telesni vročini: potio quam dilutissima, ut et
situm tollat, rec. corpus incendat Cal.; - 2. razsvetli, razsvetli obj.
ti: luna incensa radiis solis li., sol incendit
aurum I., quamam, incendebat fulgor in razpali
jim je dajal ognjeni blešč. - 3) metaph. 1. afekte
 ali glade na afekte podrigati, uagati, oneti, razoneti
incensa odio Nicostreatum..... postulavit li.
turpissima libidine inconans li., incensus
amore, fluvius L., tanta cupiditate inconans

¹²⁴ SN 1906, št. 69 (Poročilo o anketi o slovenskih učnih knjigah).

¹²⁵ Ilešič-DSP (1910), 475; Ilešič-DSP (1911), 568; Ilešič (1912), 484.

RAZMAH UČBENIŠKE PRODUKCIJE

V obdobje na prelomu 19. in 20. stoletja sega tudi bogato, a neobjavljeno ustvarjalno delo **Rajka Peruška**. Fran Ilešič v Peruškovem nekrologu piše, da je imel Perušek bogato znanje, da pa je bil preveč doktrinaren in se ob svojem ostrem temperamentu ni znal podvreči znanstveni materiji, ampak jo je hotel obvladovati.¹²⁸ S področja klasične filologije je v njegovi obsežni rokopisni zapuščini najmarkantnejši *Grški besednjak*.¹²⁹ Glede na besedišče, ki ga zajema, gre za že izdelan in povsem uporaben šolski slovar, ohranjen v 4 manjših zvezkih na 772 straneh. Verjetno gre za prevod ali priredbo katerega od

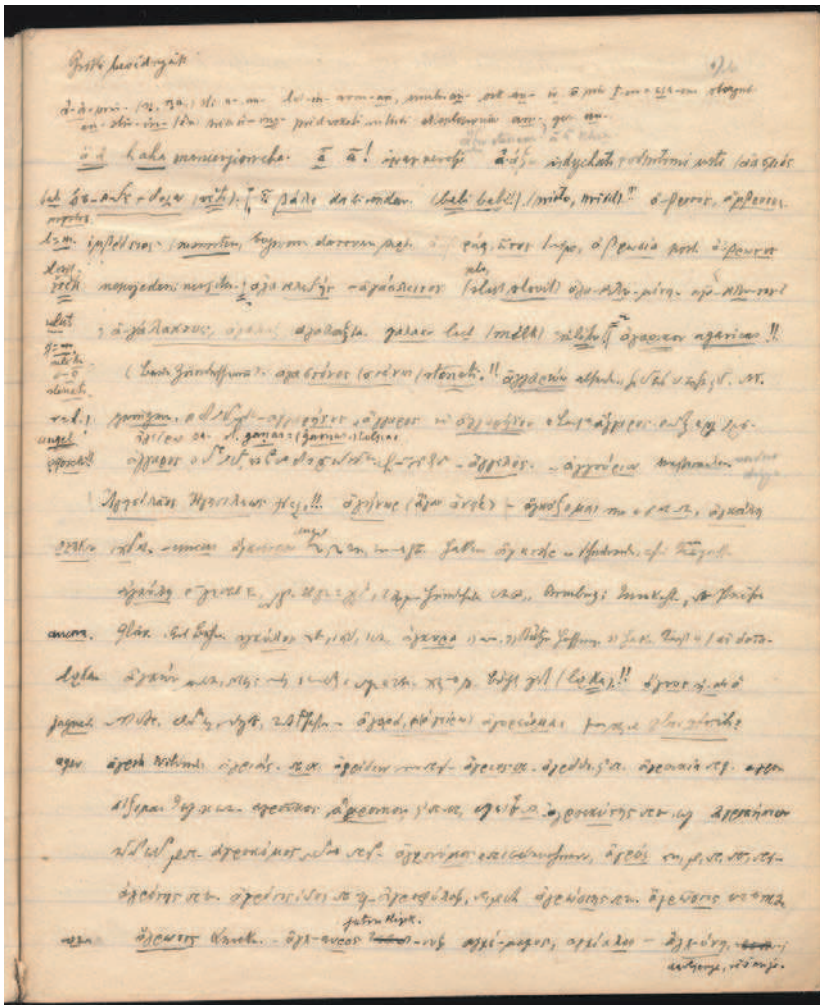
Rajko Perušek

nemških šolskih slovarjev; avtor vira in tudi letnice nastanka ne navaja. Slovar ni nikoli izšel. Ohranilo se je tudi 13 snopičev (192 strani) komentarja k Tukididovi *Peloponeški vojni* (*Thukydides: Pel. Krieg*); komentar je nedokončan. Grška gesla (besede, besedne zveze, imena) so razložena v nemščini in včasih dopolnjena z latinskimi sopomenkami, zato lahko domnevamo, da gre za priredbo katerega od nemških komentarjev. Med leksikološkim gradivom najdemo tudi dve strani priprav na komentar k Herodotu (*Herodotos: I–IV*); dela ni nadaljeval, že obdelano gradivo pa kaže, da gre zgolj za torzo.¹³⁰

¹²⁸ NV 24 (1916), 507–508.

¹²⁹ NUK, Ms 1415, Rajko Perušek: Zapuščina, I. 4. Primerjalno leksikološko gradivo.

¹³⁰ V Peruškovi zapuščini se je ohranilo tudi ogromno gradiva z antično tematiko (NUK, Ms 1415, Rajko Perušek: Zapuščina, I. 5), v katerem se kaže Perušek kot zelo plodovit ekscerptor. Veliko zbranega gradiva je posvečenega antičnemu gledališču: opremi gledališč, zgodovini grškega gledališča, gledališkim starožitnostim in predstavitvi najznamenitejših gledališč grškega sveta (Dionizijevo gledališče v Atenah, gledališče Heroda Atičana v Atenah, gledališče v Epidavru, Megalopolis, Oropu, Pireju, Torikas, Eretriji, Sikionu, Asi, Magneziji ob Majandru, Pergamu in na Delosu), ohranil pa se je tudi geselni leksikon za antiko ter dve obsežnejši v slovenščini pisani predstavitvi antičnih mest, rimskih (Pompeji in Rim, 79 str.) in grških (Atene, Mikene, Olimpja, Sirakuze, Tirins, Troja, Orhomen, ok. 100 str.)

Rajko Perušek – začetek rokopisa Grškega besednjaka

Sredi devetdesetih let so imeli slovenski dijaki na voljo tri učbenike, ki so bili prilagojeni ministrskim *Navodilom* iz l. 1884: Kermavnerjevo *Latinsko slovnico* ter Wiesthalerjeve *Vadbe* za I. in II. razred. Kermavnerjevi vadnici za III. in IV. gimnazijski razred sta izšli tik pred izidom novega učnega načrta in *Navodil* (1882 in 1883); ker sta bila oba učbenika že skoraj razprodana, je nastala potreba po novih. Za uskladitev učbenikov s specialnodidaktičnimi zahtevami *Navodil* je bilo treba pripraviti še nove učbenike za III. in IV. razred; to nalogo je prevzel **Lovro Požar**.

Lovro Požar

Lovro Požar, *Latinske vadbe za tretji gimnazijski razred*

Nastanek Požarjevih učbenikov je povezan z obnovljenimi prizadevanji kranjskega deželnega zbora za uvedbo slovenskega učnega jezika v višjo gimnazijo; na njegovo zahtevo je kranjski deželni odbor skušal kar najhitreje pridobiti potrebne učbenike za V. in VI. gimnazijski razred.¹³¹ Leta 1896 so izšle Požarjeve *Latinske vadbe za tretji gimnazijski razred*; izdajo vadnice je finančno podprl kranjski deželni odbor.¹³² Vadnica je namenjena prevajalskim vajam iz slovenščine v latinščino in je v celoti prilagojena Kermavnerjevi *Latinski slovnici*; ob vsakem paragrafu so navedena ustrezna poglavja iz slovnice. Pisana je v slogu sočasnih avstrijskih vadnic (npr. Steiner-Scheindlerjeve); je rezultat kombiniranja:

- a) vsebinsko iztrganih stavkov, s katerimi so dijaki utrjevali novo slovnico znanje, in
- b) tematsko zaključenih odlomkov, s katerimi je bilo uresničeno priporočilo ministrskih *Navodil*, naj bo v pouk vključenih čim več zanimivih in vsebinsko bogatih odlomkov.

Ti odlomki (vsak odlomek je bil namenjen obravnavi v eni učni uri; obsežnejši so razdeljeni na več delov) so dijake seznanjali s pomembnejšimi dogodki antične zgodovine (npr. *Bitka pri Maratonu*, *O Bitki pri Termopilah*, *O bitki pri Salamini* ...), z znamenitimi osebnostmi antike (*O Solonu*, *O Hanibal*, *O nadarjenosti Temistoklejevi*, *O Perikleju* ...; največ pozornosti je namenjeno Aleksandru Velikemu), z antič-

¹³¹ *Sklep 15. seje deželnega zbora kranjskega (17. februarja 1894)*. ODZK 34. zv. (1894), 402–403.

¹³² *Letno poročilo o delovanju kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. januarja do konca septembra 1897*. V: ODZK, 37 (1897), 192.

nimi ljudstvi (*O Scitih ...*), z drugimi aktualnimi starinoslovnimi vidiki (*Najstarodavnejši zdravniki, O sofistih ...*), nekateri odlomki pa so bili namenjeni tudi gradnji značaja (*O pravem prijateljstvu*). Izbrani odlomki so večinoma priredbe odlomkov iz obeh avtorjev, s katerima se je začinjala latinska lektira v III. razredu (tudi naslovi odlomkov to potrjujejo): iz Kornelija Nepota in Kurcija Rufa, pa tudi mnogi vsebinsko iztrgani stavki zajemajo snov iz obeh omenjenih avtorjev. S tem je bila uresničena zahteva učnega načrta po tesnejšem navezovanju slovničnega pouka na lektiro. Vadnica obsega prevajalske vaje k naslednjim poglavjem:

- a) uvod v skladnjo (ujemanje subjekta in predikata),
- b) sklonoslovje,
- c) raba predlogov in
- č) sklad krajevnih imen.

Dopolnjena je z obsežnim slovensko-latinskim slovarjem, avtor pa kot pomoč pri prevajanju dijakom ob posameznih besedah, besednih zvezah ter težjih ali še neobravnavanih slovničnih konstrukcijah v oklepaju ponudi namig (pomen, čas, naklon, sklon ipd.), kar uporabnost vadnice še poveča.

Z izidom Požarjevih *Vadb* za III. razred so imeli dijaki v slovenskih vzporednicah na gimnazijah na voljo za prve tri razrede učbenike, prilagojene učnemu načrtu in ministrskim navodilom; za popolno oskrbo nižje gimnazije s slovenskimi učbeniki je manjkal še učbenik za IV. razred, s tem pa je obstajala potencialna nevarnost ponovnega ugovora šolskih oblasti glede pomanjkanja ustreznih učnih pripomočkov. Zadrego je znova rešil Lovro Požar, ki je že pripravljal tudi vadnico za IV. razred.

Leta 1898 je kranjski deželni zbor znova posegel na področje učbeniške produkcije; deželnemu odboru je bilo naročeno, naj pridobi profesorje, ki bi bili za pouk verouka, matematike, naravoslovja in latinščine v V. in VI. gimnazijskem razredu pripravljene napisati potrebne učne knjige, ter se z njimi dogovori glede roka in nagrade, takoj, ko bodo knjige napisane, pa naj stopi v stik z deželnim šolskim svetom, da ta izposluje pri ministrstvu dovoljenje za pouk naštetih predmetov v slovenščini na gimnazijah v Ljubljani, Novem mestu in Kranju.¹³³ Dve leti kasneje se je deželni zbor znova obrnil na deželni odbor in ponovil zahtevo iz l. 1898.¹³⁴

¹³³ *Sklep XVII. seje 28. februarja 1898*. V: ODZK 39, (1898), 462; Učni jezik (1913), 8.

¹³⁴ *Sklep X. seje 24. aprila 1900*. Učni jezik (1913), 8.

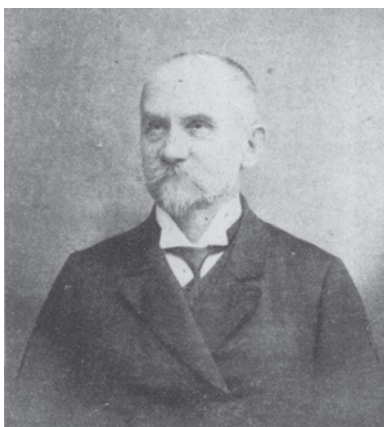

Lovro Požar, *Latinske vadbe za četrti gimnazijski razred*

Leta 1901, pet let po izidu *Latinskih vadb za tretji gimnazijski razred*, je **Lovro Požar** izdal še *Latinske vadbe za četrti gimnazijski razred*, ki so enako kot *Vadbe za tretji razred* prilagojene Kermavnerjevi slovnici in sestavljene po enakem načelu: s kombiniranjem poglavij z vsebinsko iztrganimi stavki in vsebinsko zaključenih odlomkov, pri katerih v duhu zahteve po navezovanju slovničnega pouka na lektiro prevladujejo prirejeni stavki in odlomki iz Cezarjeve *Galske vojne* kot rednega dela lektire IV. razreda. Vaje zajemajo posebnosti pri rabi samostalnikov, pridevnikov in zaimkov, rabo časov, rabo naklonov, odvisnike, nedoločne glagolske oblike in odvisni govor.

Vadnica za III. razred je bila v rabi od šolskega l. 1897/98 na gimnazijah v Ljubljani (I. (klasična) gimnazija in II. (realna) gimnazija), v Celju, Kranju in Novem mestu, na mariborski gimnaziji od l. 1904, na škofijski gimnaziji v zavodu sv. Stanislava od ustanovitve naprej, vadnica za IV. razred pa od šolskega l. 1901/02. Obe vadnici so uporabljali do šolskega l. 1912/13, ko sta ju nadomestili Pipenbacherjevi vadnici.

Leta 1903 se je deloma uresničila zahteva kranjskega deželnega zbora iz l. 1898, ko je **Frančišek Brežnik**, takrat profesor v Ljubljani, izdal *Latinske vadbe za peti in šesti gimnazijski razred*. Brežnik je svojo 109 strani obsegajočo slovensko-latinsko vadnico, ki jo je izdelal na osnovi Kermavnerjeve *Latinske slovnice*, v skladu z *Navodili* iz l. 1900 navezal na lektiro.

Franc (Frančišek) Brežnik

Vadnica je razdeljena na dva dela:

- a) oddelek A. Vključuje vaje za V. gimnazijski razred; vaje so vezane na avtorje lektire V. razreda. Največ je prirejenih odlomkov iz Livija (zlasti iz 1. in 21. knjige; *Enej pride v Italijo*, *Ustanovitev Rima*, *Prvi dogodki druge punske vojne* ...);

- b) oddelek B. Obsega vaje za VI. gimnazijski razred; vaje se navezujejo na lektiro VI. razreda. Večinoma gre za prirejene odlomke iz Salustijevih del (*Jugurtinska vojna*, *Katilinova zarota*), ki jih dopolnjujejo še odlomki iz Livija in Cicerona. Oba oddelka dopolnjujejo še opombe za pomoč pri prevajanju posameznih odlomkov ter slovensko-latinski slovar.

Vadnica je ponudila priložnost za uveljavljanje pravice do slovenskega učnega jezika tudi v višji gimnaziji, vendar se je kot učbenik zelo slabo uveljavila. Kljub temu da je bila odobrena in dotiskana že junija 1903 in bi lahko bila s šolskim l. 1903/04 že v uporabi, je niso uporabljali nikjer do šolskega leta 1908/09. Redno je bila v rabi na škofijski klasični gimnaziji v Šentvidu in na gimnaziji v Mariboru od šolskega l. 1908/09 do začetka tridesetih let. Na kranjski gimnaziji je bila predvidena za rabo pri pouku v V. in VI. razredu

od l. 1909 naprej, vendar samo v primeru, če se uveljavi odlok o slovenščini kot učnem jeziku v višji gimnaziji.¹³⁵ Na novomeški gimnaziji je bila izbirni učbenik, in sicer samo v šolskem l. 1909/10. O vzrokih za njeno spregledovanje lahko le ugibamo, vendar je glede na dejstvo, da jo je ministrstvo potrdilo in s tem priznalo njeno primernost, verjetno šlo za namerno prezrtje od šolskih oblasti, ker bi bil z njo izrinjen nemški učni jezik pri latinščini v obeh razredih.

Frančišek Brežnik je nameraval napisati tudi vadnico za VII. in VIII. razred. Ali je vadnica dejansko tudi nastala, ni znano, zagotovo pa ni izšla, najverjetneje zaradi slabih izkušenj z vadnico za V. in VI. razred.¹³⁶

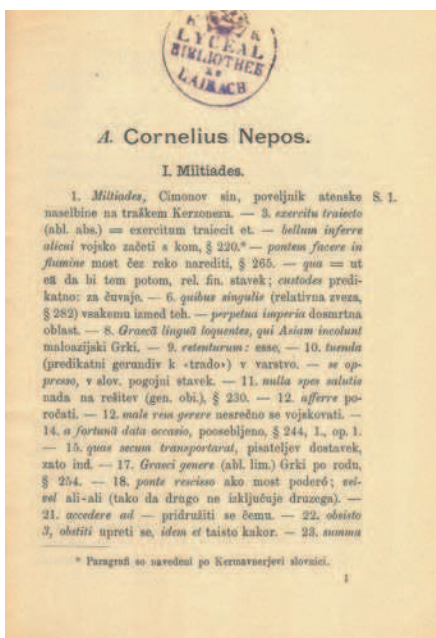
Leta 1904 je **Anton Jeršinovič** v gimnazijskem izveščju gimnazije

Frančišek Brežnik, *Latinske vadbe za peti in šesti gimnazijski razred*

¹³⁵ Leta 1908 je bil za utrkovistično državno gimnazijo v Kranju sicer izdan poseben odlok, da se na gimnaziji sukcesivno uvede slovenski učni jezik pod pogojem, da so za to na voljo aprobirani učbeniki in učni pripomočki, in da se s šolskim letom 1908/09 verouk in grščina v V. razredu poučujeta v slovenščini (prim. K.-U.-Min.-Erl. v. 22. September 1908, Z. 27245; Halma-Schilling (1911), 15; Wester (1920), 3.), vendar se določila odloka niso uresničevala.

¹³⁶ SN 1906, št. 69.

Anton Jeršinovič, Komentar h Gollingovi izdaji Kornelija in Kurcija za tretji gimnazijski razred

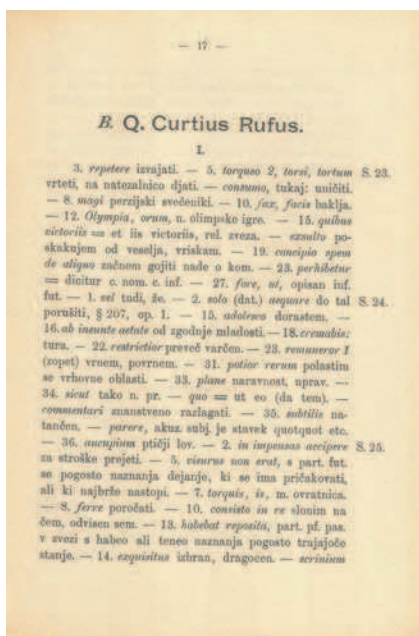
Anton Jeršinovič, Komentar h Korneliju Nepotu – primer

v Kranju za šolsko l. 1903/04 izdal drugi priročnik za lektiro klasičnih jezikov, *Komentar h Gollingovi izdaji Kornelija in Kurcija za tretji gimnazijski razred*,¹³⁷ ki je l. 1904 izšel tudi kot samostojna publikacija. Komentar je navezal na hrestomatijo iz Kornelija Nepota in Kurcija Rufa, ki jo je l. 1903 pripravil Josef Golling. Golling je pred to izdajo oskrbel 6. in 7. izdajo (1894 in 1897) Schmidt-Gehlenovega izbora iz Kurcija Rufa in Kornelija Nepota, l. 1903 pa je pripravil svoj izbor, okrajšan in prilagojen v skladu s priporočili *Navodil* iz l. 1900.¹³⁸

Izbor iz Nepota je obsegal Miltiadov, Temistoklov, Aristidov, Kimonov, Epaminondov in Pelopidov življenjepisa, iz Kurcija Rufa pa izbrana poglavja iz *Memorabilia Alexandri Magni*; oba izbora sta se

¹³⁷ Jeršinovič, A(nton): *Komentar h Gollingovi izdaji Kornelija in Kurcija za tretji gimnazijski razred*. Jahresbericht des k. k. Kaiser Franz Joseph-Staatsgymnasiums in Krainburg 1903/04, 54–72.

¹³⁸ Golling, J.: *Chrestomatie aus Cornelius Nepos und Q. Curtius Rufus*. Mit erklärenden Anmerkungen hrsg. von –. Wien 1903; Golling, J.: *Memorabilia Alexandri Magni et aliorum virorum illustrium*. Zum Schulgebrauch hrsg. von K. Schmidt und O. Gehlen. 6. gekürzte Auflage besorgt von Josef Golling. 1894⁶, 1897⁷ (hrestomatija iz Kurcija Rufa in Kornelija Nepota).

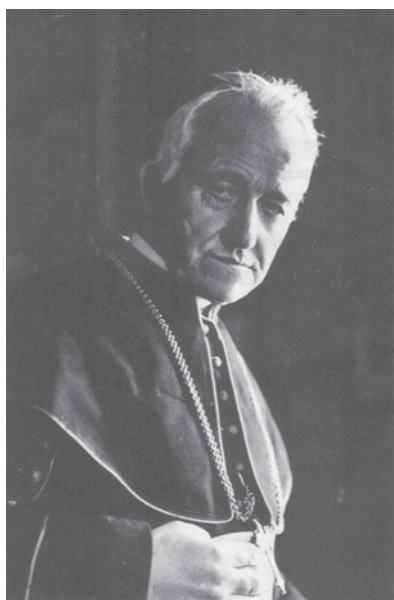

Anton Jeršinovič, Komentar h Kurciju Rufu – primer

še vedno odsvetovala rabo tovrstnih pripomočkov (praksa je bila povsem drugačna), so bili takšni komentarji in priročni slovarji za slovenske razmere nujna (latinskega slovarja še ni bilo, Rožkov slovar pa je obsegal samo Nepotove življenjepise) in začasna rešitev v času priprave velikega (Wiesthalerjevega) latinsko-slovenskega slovarja.¹³⁹

V letih 1905 in 1906 so področje srednjega šolstva, njegovega boja za uveljavljanje slovenskega učnega jezika in za nastajanje slovenskih učnih knjig zaznamovali trije prelomni dogodki:

dosledno držala seznama priporočene lektire iz obeh avtorjev. Jeršinovičev komentar je mešanica komentarja in priročnega slovarčka; v njem razloži pomen ali ponudi prevode besed, besednih zvez in nekaterih slovničnih konstrukcij, včasih z napotili na Kermavnerjevo *Latinsko slovnico* (ta so kmalu postala neuporabna, ker je bila slovnica povsem razprodana), ter sumarno razloži nekatere realije. Pri delu se je opiral na Gollingovo *Besedišče* k Schmidt-Gehlenovi izdaji (to dokazuje primerjava), ga nekoliko priredil in precej okrajšal. Čepprav so *Navodila* iz l. 1900

škof dr. Anton Bonaventura Jeglič

¹³⁹ Recenzijo Jeršinovičevega komentarja z nekaj kritičnimi pripombami in predlogi za izboljšavo je napisal Janez Fon v ZföG 57 (1906), 472–473; očital mu je zelo spartanski pristop, precej mačehovski odnos do frazeologije in precej tiskarskih napak.

1. ustanovitev prve slovenske gimnazije,
2. anketa o slovenskih učnih knjigah za srednje šole in
3. ustanovitev »Društva slovenskih profesorjev«.

Neposredni povod za ustanovitev prve povsem slovenske gimnazije, zasebne škofijske gimnazije v Šentvidu nad Ljubljano, je bil shod slovenskih visokošolcev avgusta 1898 v Narodnem domu v Ljubljani, na katerem so liberalno usmerjeni visokošolci označili katolištvo kot stvar nazadnjaštva, zato je škof dr. Anton Bonaventura Jeglič kot protiutež liberalizmu in protiverskemu razpoloženju, ki je po njegovem mnenju prevladovalo na avstrijskih gimnazijah, konec avgusta 1898 sklenil, da bo zgradil slovensko gimnazijo. Gimnazija, ki je bila sicer zasebna, a so njena spričevala imela pravico javnosti, je začela delovati l. 1905.¹⁴⁰

ANKETA O SLOVENSKIH UČNIH KNJIGAH ZA SREDNJE ŠOLE LETA 1906

Dvanajstega februarja 1906 je na pobudo Franca Hubada, tedanjega deželnega šolskega nadzornika, Fran Wiesthaler, ravnatelj II. državne gimnazije v Ljubljani, sklical profesorje ljubljanskih srednjih šol na pogovor o slovenskih učnih knjigah.¹⁴¹ Anketa, ki ji je predsedoval Wiesthaler, udeležilo pa se je več kot 20 ljubljanskih profesorjev – zastopane so bile vse stroke –, je potekala v dveh delih. Udeleženci so se prvič sešli 12. februarja v prostorih I. državne gimnazije v Ljubljani, ko je beseda tekla o položaju slovenščine na naših srednjih šolah. Vsi udeleženci so potrdili glavno načelo, da mora pouk na vseh slovenskih srednjih šolah potekati v materinščini. To je pomenilo v prvi vrsti spremembo pri pouku grščine, ki je potekal samo v nemščini, in uvedbo slovenščine kot učnega jezika tudi v višje razrede gimnazij, s tem pa tudi ustrezne spremembe pri pouku nemščine. S tem namenom so izvolili posebne odseke, ki naj bi preučili, katere učne knjige še manjkajo in katere bi bilo treba napisati na novo. Drugič so se udeleženci pod Wiesthalerjevim predsedstvom sešli 21. februarja; tokrat se je posvetovanja udeležil tudi deželni šolski nadzornik Franc Hubad, ki je obljubil pomoč in podporo pri prizadevanjih za pridobivanje šolskih knjig, ter opozoril, da morajo ustrezati sodobnim znanstvenim in specialnodidaktičnim merilom, pri čemer je posebej

¹⁴⁰ Ciperle (1979), 58; Jernejčič (2001), 4–11.

¹⁴¹ SN 1906, št. 68–70.

priporočil hospitiranje na srednjih šolah v tujini (še posebej obisk poletnih tečajev v Jeni). Pred razpravo so na predlog ravnatelja Senekoviča izvolili »osrednji ljubljanski odbor«, v katerem je bil po en predstavnik vsake stroke, njegova naloga pa je bila posredništvo med širšo javnostjo, ki jo zanima problematika šolstva in učnih knjig, ter pisci knjig; odborniki so odgovarjali na strokovna vprašanja in poizvedbe ter sprejemali nasvete in priporočila glede šolskih knjig. Za vodjo odbora je bil izbran Fran Wiesthaler, ki je bil obenem tudi zastopnik in poročevalec za področje klasične filologije. Razprava v nadaljevanju je bila posvečena učnim knjigam za posamezne predmete na gimnazijah, realkah in učiteljskih, največ pozornosti pa so posvetili knjigam za klasične jezike.

Franc Hubad

Stanje učbenikov za klasične jezike je bilo naslednje. Za pouk latinščine v nižji gimnaziji so bile na voljo vse potrebne knjige: ker je Kermavnerjeva *Latinska slovnica* pošla, avtor pa ni hotel prevzeti nove izdaje, je novo slovnico napisal dr. Josip Tominšek. Franc Brežnik, ki je l. 1903 izdal *Latinske vadbe za peti in šesti gimnazijski razred*, je imel v načrtu tudi latinske vadbe za VII. in VIII. razred, s čimer bi bila latinščina kot predmet oskrbljena z vsemi slovenskimi učbeniki. Še vedno pa ni bilo latinsko-slovenskega slovarja, ki bi zadostil vsem strokovnim in pedagoškim potrebam; edini latinsko-slovenski (Rožkov) slovar ni več zadostoval za pouk v nižji gimnaziji, ker sta bila v sklop redne lektire v nižji gimnaziji vključena dva avtorja, katerih besedišče Rožkov slovar ni zajemal: Kurcij Ruf in Ovidij. Rokopis Wiesthalerjevega slovarja je bil sicer dokončan, potrebna pa je bila še temeljita redakcija, ki jo je prevzel glavni urednik Wiesthaler (deželni odbor mu je s tem namenom izposloval letoletni dopust).

Več težav je bilo pri grščini. Še vedno ni bilo na voljo ne učnih knjig ne slovarja. Glede učbenikov je ravnatelj dr. Lovro Požar opozoril, da ima Josip Šuman (tedaj dvorni svetnik) v rokopisu pripravljeno *Grško slovnico* in *Grško vadnico*, ki bi jo bilo mogoče v kratkem času predelati (od njunega nastanka je minilo že 25 let) in prilagoditi trenutnim zahtevam. Glede grško-slovenskega slovarja pa je Maks Pleteršnik predlagal, da bi za grške klasike v višji gimnaziji izdelali

specialne slovarčke, ki bi nastali neprimerno hitreje kot veliki slovar; in kot je pokazalo kasnejše delo na področju pisanja učbenikov, je bil Pleteršnikov predlog dobro sprejet.

Februarska anketa je sovpadala s predreformnim obdobjem, ko so se med šolniki avstro-ogrske monarhije vse pogosteje pojavljale zahteve in predlogi po temeljiti prenovi šolstva. Bila je nekakšna uvertura v reformno obdobje, glede na izražena izhodišča in nakazane smernice na področju šolstva (uvredba slovenščine kot učnega jezika v višjo gimnazijo, pridobitev slovenskih učnih knjig) pa tudi idejna osnova delovanja Društva slovenskih profesorjev, ki je bilo ustanovljeno še isto leto in je začelo v praksi uresničevati predloge ankete.

»ZLATA DOBA« UČBENIKOV ZA KLASIČNE JEZIKE (1906–1918)

Leta 1906 je **dr. Josip Tominšek** kot nadomestilo za Kermavnerjevo *Latinsko slovnico* v zelo kratkem času pripravil novo *Latinsko slovnico*.¹⁴² Zgledoval se je po sočasnih avstrijskih slovnica, najbolj po Steinerjevi predelavi Scheindlerjeve *Latinske šolske slovnice*,¹⁴³ delno tudi po Kermavnerjevi slovnici. Slovnica, ki obsega 242 strani, je zelo pregledna; vse bistvene informacije so krepko tiskane, opomb pod črto je zelo malo in so večinoma vključene v besedilo pod posameznimi poglavji, dopolnjujejo jo pregledne in nazorne tabele in sezname. Po obsegu je povsem enaka Kermavnerjevi slovnici, le razporeditev snovi je nekoliko drugačna. Še vedno ohranja ustaljeno zaporedje (uvod (pisava, izgovarjava, naglas) – glasoslovje – oblikoslovje (obravnavna vseh besednih vrst) – besedotvorje – skladnja – stilistika (besedni red, tropi, figure, prozodija, hiat) – dodatki (metrika, koledar, denar, mere)), drugače kot Kermavnerjeva slovnica pa nedoločnih glagolskih oblik in iz njih tvorjenih konstrukcij ne obravnava na koncu, ampak za sklonoslovjem. Delo je zaradi pomanjkanja učbenikov nastajalo v naglici, kar so pokazale številne pomanjkljivosti, na katere je v svoji obsežni recenziji, objavljeni v ZföG, opozoril Josip Pipenbacher, ki je poudaril, da lahko postane ob temeljiti reviziji v vseh pogledih uporaben učbenik.¹⁴⁴ Do ponovne izdaje ni prišlo, ker jo je nado-

¹⁴² SN 1907, št. 69. Prim. tudi Tominšek (1901), 23; Tominšek (1906), 52–53.

¹⁴³ Steiner, J.; Scheindler, A.: *A. Scheindlers Lateinische Schulgrammatik*. Hrsg. von –. 1891²–1928¹³.

¹⁴⁴ Prim. Pipenbacher (1907).

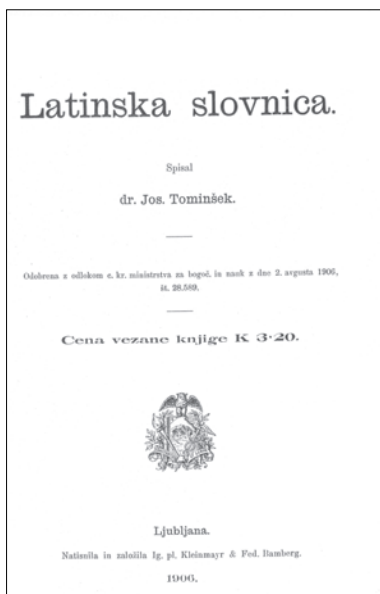
mestila l. 1910 nastala Pipenbacherjeva slovnica; tako smo Slovenci v razdobju štirih let dobili kar dve latinski slovnici, ki sta pomenili stvarno konkurenco.¹⁴⁵

Tominškovo slovnico so uporabljali od šolskega l. 1908/07 naprej v nižjih gimnazijskih razredih na gimnazijah v Ljubljani (I. (klasična) in II. realna), v Šentvidu, Celju, Kranju in Novem mestu, na mariborski gimnaziji pa od l. 1909 naprej; na šentviški gimnaziji je bila do l. 1913 standardni učbenik tudi v višji gimnaziji. Od šolskega l. 1911/12 naprej jo je počasi izpodrivala Pipenbacherjeva slovnica, ki jo je povsem nadomestila do šolskega l. 1913/14; v Mariboru, kjer je bil Tominšek ravnatelj, so jo uporabljali še v šolskem l. 1914/15.

Koprivškova *Latinsko-slovenska frazeologija k I. knjigi Caesarjevih komentarjev de bello gallico za naše četrtošolce*, objavljena l. 1890, je l. 1906 dobila nadaljevanje, ko je **Janez Fon** v Izvestju B (izvestje slovenskih vzporednic) celjske gimnazije za šolsko l. 1905/06 objavil *Latinsko-slovensko frazeologijo k IV. knjigi Cezarjevih komentarjev de bello Gallico za naše četrtošolce*.¹⁴⁶ Pri obravnavi je posnemal Koprivškov pristop; enako kot predhodnik se je zgledoval po Schmidtovem šolskem komentarju k Cezarju.¹⁴⁷ Leta 1907 je v Izvestju B objavil še *Latinsko-slovensko frazeologijo k VI. knjigi Cezarjevih komentarjev de bello Gallico za naše četrtošolce*.¹⁴⁸

dr. Josip Tominšek

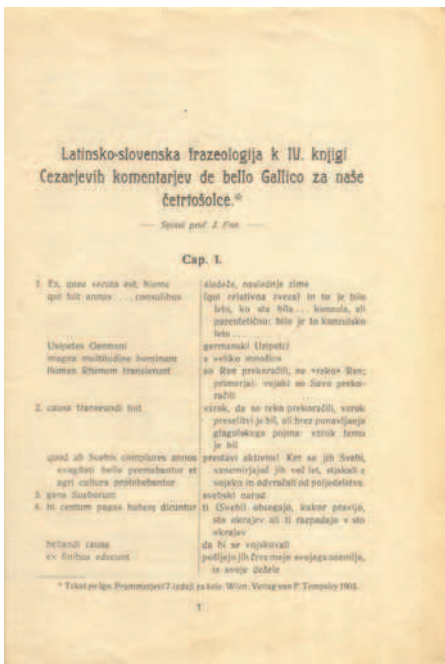
Josip Tominšek, *Latinska slovnica*

¹⁴⁵ Ilešič, F.: *Pipenbacher Jos. dr.: Latinska slovnica*. Sn 9 (1911), 62–63.

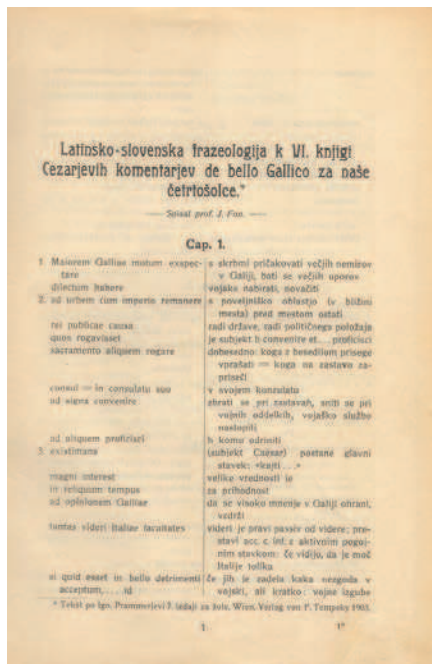
¹⁴⁶ Fon, J(anez): *Latinsko-slovenska frazeologija k IV. knjigi Cezarjevih komentarjev de bello Gallico za naše četrtošolce*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1905/06, 1–29. Izvestje B.

¹⁴⁷ Schmidt, J.: *Schülerkommentar zu Cäsars Denkwürdigkeiten über den Gallischen Krieg*. Für den Schulgebrauch hrsg. von -. Wien 1901³.

¹⁴⁸ Fon, J(anez): *Latinsko-slovenska frazeologija k VI. knjigi Cezarjevih komentarjev de*

Janez (Ivan) Fon, Latinsko-slovenska frazeologija k IV. knjigi

Janez (Ivan) Fon, Latinsko-slovenska frazeologija k VI. knjigi

Fonovi frazeologiji sta prva v vrsti priročnih slovarčkov, k pisanju katerih so dali pobudo udeleženci ankete l. 1906, zanje pa si je prizadevalo tudi Društvo slovenskih profesorjev kljub temu, da so ministrska navodila še vedno odsvetovala uporabo tovrstnih pripomočkov in je tudi dr. Josip Tominšek kot vodilni metodik za klasične jezike pri nas v svoji razpravi o grščini opozarjal, da dijaku ne sme biti ponujeno preveč.¹⁴⁹ Tendenca po uporabi pripomočkov je bila zelo močna, kar se je zrcalilo v njihovi bogati produkciji, podpirale pa so jo tudi vse glasnejše reformne zahteve. Najmočnejši razlog je bil finančni, saj si slovensko šolstvo zaradi težkih finančnih razmer drugega preprosto ni moglo privoščiti; zato tudi ni bilo mogoče pričakovati, da bi lahko kmalu dobili slovar za klasične jezike. Grško-slovenski slovar je bil šele v načrtih, za Wiesthalerjev latinsko-slovenski slovar pa zaradi obilice dela z usklajevanjem in dopolnjevanjem gra-

bello Gallico za naše četrtšolce. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1906/07, 1–30. Izvestje B.

¹⁴⁹ Tominšek, J.: *Grščina*. PL 2 (1903), 13–43.

diva sploh še ni bilo upanja na skorajšnji izid. Zaradi finančne stiske je bilo *a priori* zavrnjeno tudi izdajanje originalnih tekstov.

Leto 1908 je zaznamovala bogata učbeniška produkcija. Izšla je nova latinska čitanka za tretji razred, *Latinska čitanka za tretji gimnazijski razred*, avtorja **Janka Košana**. Čitanka obsega izbor iz Kornelija Nepota in Kurcija Rufa, z njo pa je avtor presegel okvir priporočene lektire (kot jo najdemo v Gollingovem izboru in v Jeršinovičevem komentarju)¹⁵⁰ in jih pri Nepotu poleg ustaljenih šest življenjepisov (Miltiad, Temistokles, Aristid, Kimon, Epaminondas, Pelopidas) v skladu z reformnimi tendencami po razširitvi izbora lektire dodal še pet: Pavzanijevega, Lizandrovega, Trazibulovega, Agezilajevega in Hamilkarjevega, pri Kurciju Rufu pa je izbral devet najznamenitejših odlomkov iz življenja Aleksandra Velikega (gordijski voz, bitka pri Isu idr.; latinsko besedilo dopolnjuje tudi zemljevid Aleksandrovega imperija in Grčije). Dru-go izdajo je čitanka doživela l. 1923.

Ker še ni bilo latinsko-slovenskega slovarja, Rožkov *Slovník* pa Kurcija Rufa ni vključeval, je Košan hkrati s čitanko izdal abecedni *Latinsko-slovenski slovar k Latinski čitanki za tretji gimnazijski razred*. Slovar odlikujeta preglednost in nazor-nost; pri glagolih in samostalniki so navedene vse slovanske oblike, sumarno so pojasnjena tudi vsa lastna imena. Posebno pozornost avtor posveča skrbi za klasično latinščino; s posebno oznako (*) opozarja učence, naj besede, besedne zveze ali konstrukcije ne uporabljajo v

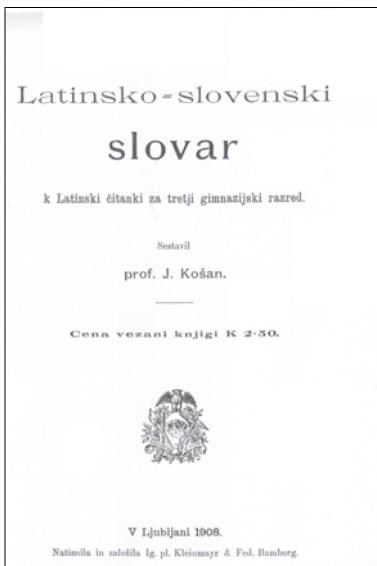

Janko Košan

Janko Košan, *Latinska čitanka za tretji gimnazijski razred*

¹⁵⁰ Gl. op. 137 in 138.

Janko Košan, Latinsko-slovenski slovar k Latinski čitanki za tretji gimnazijski razred

latinskih pisnih nalogah. Kot dopolnilo in pomoč pri prevajanju so lahko dijaki uporabljali tudi Jeršinovičev *Komentar h Gollingovi izdaji Kornelija in Kurcija za tretji gimnazijski razred*.

Za pomoč pri prevajanju lektire iz Livija v VI. gimnazijskem razredu je **Anton Jeršinovič** izdal *Livijev komentar. I. del – 1. knjiga*. Avtor v zelo kratkem in zgolj informativnem uvodu predstavi Livija in njegovo delo, obširni, po poglavjih obdelani komentar pa je mešanica komentarja in priročnega slovarčka z razlagami pomenov, ponujenimi prevodi besed, besednih zvez in nekaterih slovničnih konstrukcij. Komentar je nastal po vzoru Gollingovega šolskega komentarja k Livijevi 1. knjigi (1904);¹⁵¹ to potrjujeta sama oblika komentarja in način obravnave. Delo je založilo Društvo slovenskih profesorjev, tiskarske stroške (delo je natisnila »Katoliška tiskarna« zaradi najkrajšega roka za natis) pa mu je povrnil kranjski deželni odbor, ki je obljubil, da bo podprl tudi tisk komentarja k 21. knjigi.¹⁵²

Poseben mejnik pri pouku klasičnih jezikov pomeni l. 1908 z izidom prvih slovenskih učbenikov za pouk grščine: *Grške slovnice* in *Grške vadnice dr. Josipa Tominška*, s katerima je avtor postavil temelje za pouk grščine. Uvedba slovenskega učnega jezika tudi pri grščini (v slovenščini so grščino poučevali samo na šentviški gimnaziji), predvidena za gimnazije na Kranjskem za l. 1908 v primeru, da so na voljo ustrezni aprobirani učbeniki, bi ostala samo na papirju, ko bi Tominšek v roku enega leta ne pripravil potrebnih učbenikov.¹⁵³ V uvodu avtor poda nekaj osnovnih podatkov o grščini in grških narečjih, snov pa je razdeljena na 5 delov:

1. glagoslovje,

¹⁵¹ Golling, J.: *Schulkommentar zu Livius*. Von –. I. Zu Buch I. Wien 1904. II. Zu Buch XXI. Wien 1905.

¹⁵² Ilešič (1909a), 474; obvestilo o izidu v LZ 29 (1909), 57–58.

¹⁵³ Wester, J.: *Dr. Jos. Tominškove grške učne knjige v slovenskem jeziku*. LZ 29 (1909), 570–571.

2. sklanjatev (obrnava samostalnikov, pridevnikov, števnikov, zaimkov in prislovo-
vov),
3. spregatev (glagoli na -ω, glagoli na -μι, *verba anomala*)
4. skladnja (uvod, sklonoslovje, predlogi, *verbum infinitum*, prosti in zloženi stavek (priredje, podredje), *oratio obliqua*, nika-
lice),
5. dodatki (koledar, mere, denar, Homer-
jeva metrika in jezik, Herodotov jezik).

Slovnico odlikuje preglednost in ekono-
mičnost, po katerih presega najbolj upora-
bljano, l. 1919 nastalo Bradačevo slovnico
(Bradačeva slovnica npr. skoraj nima sklo-
noslovja). Vsi naslovi so krepko tiskani, prav
tako vsi za uporabnika bistveni podatki, po-
sebnosti so tiskane okrepljeno ali razmak-
njeno, kar daje jasen in strnjen pregled nad
snovjo. Pri obravnavi nekaterih poglavjih
opozori na ustrezna poglavja iz svoje *Latin-
ske slovnice*.

Slovnico dopolnjuje v celoti na njej
zasnovana *Grška vadnica*; vaje so prirejene
za posamezna poglavja v slovnici. Vsako
poglavje vadnice vključuje dva dela:

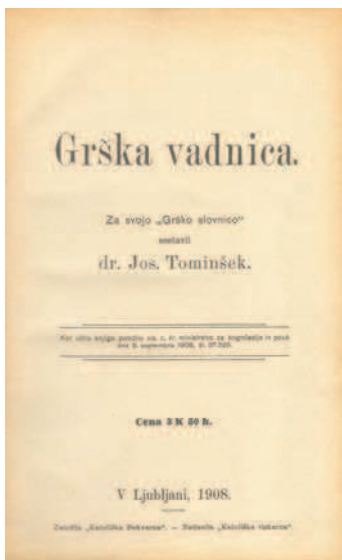
1. vaje za prevajanje iz grščine v slovenšči-
no in
2. vaje za prevajanje iz slovenščine v gršči-
no.

Vaje večinoma obsegajo posamezne
nepovezane stavke, posebej dragocene pa
so tematsko zaključene prirejene zgodbe, ki
jih avtor vključi že po prvem mesecu učenja,
npr. *Krez* (Κροΐσος), *Had* (Ἦ "Αιδης); zgod-
be povzema iz:

- grških zgodovinarjev (npr. *Grob starejšega Kira* (Τάφος Κύρου τοῦ ἀρχαίου)),
- epikov (*Odisej in Polifem* (5 zgodb)),
- basnopiscev (Krokar in lisica (Κόραξ καὶ ἀλώπηξ) idr.),
- Svetega pisma (Izgubljeni sin (ὁ υἱὸς ὁ ἀπολωλώς)) idr.

Josip Tominšek, *Grška slovnica*

Josip Tominšek, *Grška vadnica*

Vaje za utrjevanje skladnje obsegajo samo prevajanje iz slovenščine v grščino. Za pomoč pri prevajanju je včasih v oklepaju ponujena rešitev. Dodani so trije slovarčki: vokabular po poglavjih (gr.-sl.) ter grško-slovenski in slovensko-grški abecedni slovar.

Oba učbenika sta bila v rabi od šolskega l. 1907/08 (Ljubljana – I. in II. gimnazija ter škofijska gimnazija Šentvid) oz. 1908/09 (Novo mesto, Kranj) do nastanka Bradač-Osanove *Grške slovnice* (1919) in Bradačeve *Grške vadnice* (1920).

V izvestju škofijske gimnazije v Šentvidu je l. 1908 izšel *Slovarček k I. spevu Iliade* avtorja **Antona Koritnika**.¹⁵⁴ Delo je nastalo na osnovi 3. izdaje Christove šolske izdaje Homerja,¹⁵⁵ pri delu pa je avtor posegal po že obstoječih grških splošnih in specialnih slovarjih, slovnica in priročnikih (navaja jih na koncu). V slovarčku so podani pomeni besed in besednih zvez k posameznim verzom; pri posebnostih in oblikah, ki odstopajo od klasičnih, opozori na ustrezna poglavja v Tominškovi *Grški slovnici*. Pri načinu obravnave se je zgledoval po šolskem komentarju Alwina Kocha k Homerjevi *Iliadi* in *Odiseji*.¹⁵⁶

Anton Koritnik

Svetovalca pri nastajanju slovarčka sta bila ravnatelj škofijske gimnazije dr. Janez Gnidovec in dr. Josip Tominšek, ki je pregledal rokopis.¹⁵⁷

Leta 1909 je **Anton Jeršinovič** izdal 2. del komentarja k Liviju: *Livijev komentar. II. del – 21. knjiga*. Komentar, ki je nastal po vzoru Gollingovega komentarja k Livijevi 21. knjigi, je obdelan enako kot komentar k 1. knjigi; ob pomoči deželnega odbora ga je izdalo Društvo slovenskih profesorjev.¹⁵⁸ Z obema komentarjema je bil dijakom zagotovljen komentar k najbolj priporočenima in tudi najpogosteje izbranim knjigama iz Livijeve lektire.

¹⁵⁴ Koritnik, A(nton): *Slovarček k I. spevu Iliade*. III. Izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano 1907/1908, 3–18.

¹⁵⁵ Christ, A. T.: *Homers Ilias in verkürzter Ausgabe*. Für den Schulgebrauch von –. Wien–Prag 1890, 1905³, 1920⁴.

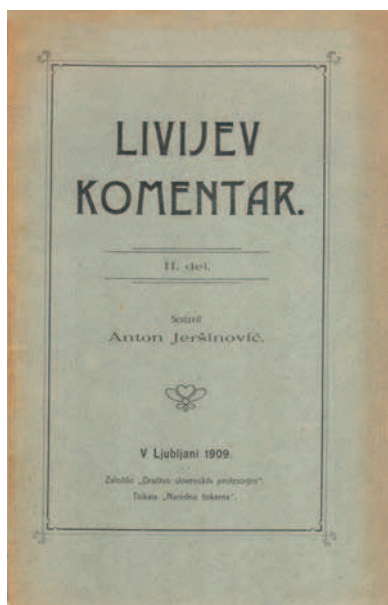
¹⁵⁶ Koch, A.: *Schüler-Kommentar zu Homers Ilias*. Wien 1899, 1919²; Koch, A.: *Schüler-Kommentar zu Homers Odyssee*. Wien 1898, 1920².

¹⁵⁷ Prim. tudi Ilešič (1909a), 474.

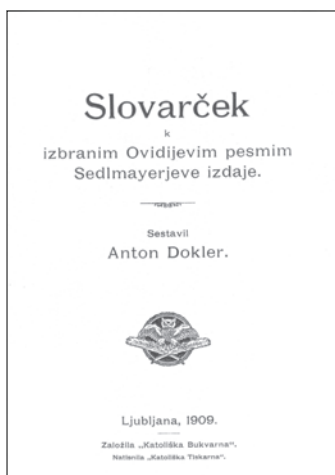
¹⁵⁸ Ilešič (1910), 475; Sn 7 (1909), 315.

Drugi prispevek k poslovenjenju pouka klasičnih jezikov v letu 1909 je bil *Slovarček k izbranim Ovidijevim pesmim Sedlmayerjeve izdaje Antona Doklerja*.¹⁵⁹ Slovarček s sumarnim uvodom o Ovidijem življenju in delu obsega 111 strani in je prvi slovarček h kakšnemu latinskemu pesniku, če odštejemo besedišče Rožkovega *Slovnika* k njegovi hrestomatiiji iz latinskih pesnikov; z njegovim izidom so bili na voljo vsi priročniki za latinsko lektiro v V. razredu. Navezuje se na najbolj uveljavljeni in uporabljeni izbor iz Ovidija na avstrijskih gimnazijah, na Sedlmayerjev izbor (7. izdaja iz l. 1907),¹⁶⁰ h kateremu sta izšla tudi dva priročnika:

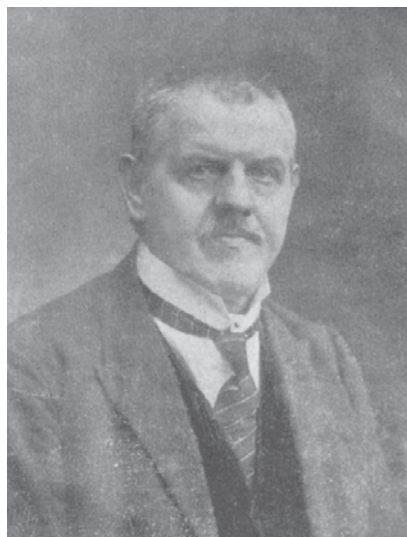
1. Schwertasskov šolski komentar (1893) in

Anton Jeršinovič, Livijev komentar. II. del – 21. knjiga

Anton Dokler, Slovarček k izbranim Ovidijevim pesmim Sedlmayerjeve izdaje

Anton Dokler

¹⁵⁹ Tominšek, J.: *Dokler A.: Slovarček k izbranim Ovidijevim pesmim Sedlmayerjeve izdaje*. Sn 7 (1909), 257.

¹⁶⁰ Sedlmayer, H. S.: *Ausgewählte Gedichte des P. Ovidius Naso*. Für den Schulgebrauch hrsg. von -. 1884–1922¹⁰.

2. Gollingov slovar (1908).¹⁶¹

Dokler je način obravnave v celoti povzel po Gollingovem slovarju. V izboru je zbranih 69 odlomkov (30 iz *Metamorfoz*, 5 iz *Elegij*, 18 iz *Fastov*, 12 iz *Žalostink* in 4 iz *Pisem s Ponta*), med njimi vsi odlomki, ki so jih priporočala ministrska *Navodila*; razložene besede ali besedne zveze si sledijo po zaporedju verzov. Pri delu se je avtor opiral na oba že omenjena priročnika (Golling, Schwertassek), dalje na Stowasserjev latinsko-nemški slovar, Wolfov (Cigaletov) nemško-slovenski in Pleteršnikov slovensko-nemški slovar, Maretičev prevod *Metamorfoz* in Žepić-Divkovičev slovar.¹⁶² Slovarček sta pregledala dr. Josip Debevec in dr. Josip Tominšek.¹⁶³

Josip Tominšek, Ksenofontov slovar

Tretji prispevek k slovenskim učbenikom v letu 1909, ki je skupaj s Koritnikovim *Slovarčkom k I. spevu Iliade* v precejšnji meri pokrili potrebe grške lektire v V. razredu, je *Ksenofontov slovar* (k dr. Karla Prinza »Izboru iz Ksenofonta«) avtorja **dr. Josipa Tominška**.¹⁶⁴ Abecedni slovar v obsegu 106 strani, dopolnjen s 26 slikami, ki nazorneje kažejo pomen ene od besed na posamezni strani (npr. voz s srpi (*ἄρμα δρεπανηφόρον*), stadion (*στάδιον*) ...), je izšel na Dunaju. Avtor ga je priredil na osnovi:

- a) Prinzevega slovarja h Ksenofontu, ki je bil dodan njegovemu izboru,¹⁶⁵ in
- b) Gemollovega šolskega slovarja h Ksenofontovim delom.¹⁶⁶

Odrpito ostaja vprašanje, zakaj se je

¹⁶¹ Schwertassek, C. A.: *Schülerkommentar zu Heinrich Stephan Sedlmayers Ausgewählten Gedichten des P. Ovidius Naso*. Prag–Wien 1893–1919⁵; Golling, J.: *Kommentar zu P. Ovidii Nasonis carmina selecta*. Hrsg. von Josef Golling. Nebst Vocabularium und grammatischer Einleitung. Wien 1897².

¹⁶² Maretić, T.: *Publija Ovidija Nazona Metamorfoze*. Preveo –. Zagreb 1907; (Žepić, S.;) Divković, M.: *Latinsko hrvatski rječnik za škole*. Zagreb 1881, 1899².

¹⁶³ Ilešič (1909a), 474, 800.

¹⁶⁴ Prim. tudi Ilešič (1909a), 473–474; Ilešič (1910), 475.

¹⁶⁵ Prinz, K.: *Auswahl aus Xenophon: enthaltend Abschnitte aus der Anabasis, den Hellenika, der Kyropädie und den Memorabilien*. Teil I. Einleitung und Text. Wien–Leipzig, 1908. Teil II. Erklärende Anmerkungen und Wörterbuch. Wien, 1908.

¹⁶⁶ Gemoll, W.: *Schulwörterbuch zu Xenophons Anabasis, Hellenika und Memorabilien*. Leipzig 1901, Leipzig–Wien 1920.

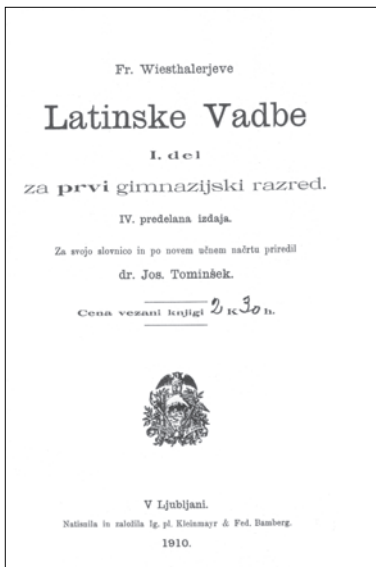

sta bila v rabi na vseh gimnazijah do l. 1918, po propadu Avstro-Ogrske pa na preostalih treh klasičnih gimnazijah (Ljubljana, Maribor, Šentvid) do izida Južničeve *Grške čitanke* l. 1933.

Grško lektiro V. razreda je isto leto dopolnil še *Slovarček k II. in III. spevu Iliade* avtorja **Antona Koritnika**.¹⁶⁸ Slovarček, ki je narejen po vzoru slovarčka k I. spevu *Iliade*, je izšel v izvestju škofijske gimnazije za šolsko l. 1908/09, še isto leto pa je kot posebna publikacija izšel združeni ponatis vseh treh Koritnikovih slovarčkov (*Slovarček k I., II. in III. spevu Iliade*). Z njegovim izidom je bila grška lektira V. razreda, za katero sta bila po novem učnem načrtu iz l. 1909 predvidena izbor iz Ksenofonta (ali Arijana) ter Homerjeva *Iliada* v obsegu ok. 2–3 knjige¹⁶⁹ v celoti oskrbljena s slovenskimi priročniki.

Leta 1910 je **dr. Josip Tominšek** izdal *Fr. Wiesthalerjeve Latinske vadbe I. del za prvi gimnazijski razred*. Četrto izdajo uveljavljene Wiesthalerjeve vadnice je predelal za potrebe svoje slovnice in jo priredil v skladu z učnim načrtom iz l. 1909. Obravnava snovi je povsem prilagojena Tominškovi slovnici; vaje k posamezni snovi so dopolnjene z ustreznimi poglavji iz slovnice, kjer se najde snov, zajeta v vajah,

nekaj slovničnih dopolnil najdemo tudi na koncu v slovarju. Obravnava snovi, pri kateri se izmenjujejo latinsko-slovenske in slovensko-latinske vaje, od preprostih, kratkih, med sabo vsebinsko nepovezanih stavkov preide na paragrafe, kjer je vsi paragraf (znotraj posamezne obravnave snovi) posvečen nekemu substantivu, ki ga najdemo v vsakem stavku (npr. *exercitus*), ali pa tematskemu sklopu (npr. *septem reges Romani*); enako so obdelane tudi vse posebnosti. Tematski sklopi v drugi polovici učbenika, ki obravnava glagol (prvi del obsega samostalnike, pridevnike, prislove, števnik in zaimke), prehajajo v krajše tematske zgodbe (npr. *Apulum responsum, Scipio Nasica et Ennius ...*). Tominšek je veliko Wiesthalerjevih primerov priredil (razširil ali okrajšal), veliko

Josip Tominšek, Wiesthalerjeve Latinske vadbe I. del

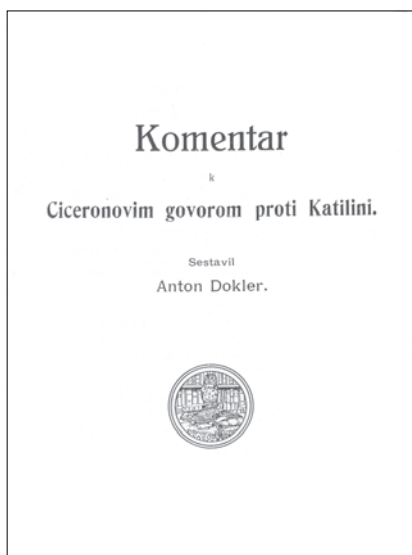
¹⁶⁸ Koritnik, A(nton): *Slovarček k II. in III. spevu Iliade*. IV. izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano 1908/1909, 3–21. Prim. tudi Plešič (1910), 475 (obvestilo o nadaljevanju dela po izidu *Slovarčka k I. spevu*).

pa jih je povzel nespremenjenih, včasih celotne paragrafe. Izbor pregovorov, rekov in poučnih zgodb je ohranil večinoma nespremenjen in ga v skladu z ministrskimi *Navodili*, ki so priporočala vključevanje čim več vsebinsko bogatih in poučnih misli in primerov, še razširil.

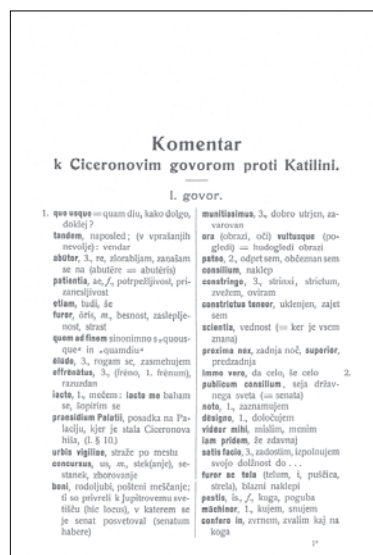
Tominškova vadnica se enako kot njegova *Latinska slovnica* ni uveljavila; uporabljali so jo le na I. gimnaziji v Ljubljani in na gimnaziji v Novem mestu v šolskem l. 1910/11, že naslednje leto pa jo je tudi na teh gimnazijah nadomestila Pipenbacherjeva vadnica.

V izvestju kranjske gimnazije za šolsko l. 1909/10 je l. 1910 **Anton Dokler** objavil *Komentar k Ciceronovim govorom proti Katilini*,¹⁷⁰ 28 strani obsegajoči priročni slovarček z besediščem k vsem štirim Ciceronovim govorom proti Katilini. Slovarček, ki je začel nastajati l. 1908 in se opira na Nohlov *Šolski komentar k Ciceronovim govorom proti Katilini*,¹⁷¹ je izšel tudi v ponatisu kot posebna publikacija.¹⁷²

Za pokritje potreb latinske lektire v VII. razredu je ob Jeršino- vičevem komentarju k Salustiju in Doklerjevem k Ciceronu manjkal

Anton Dokler, *Komentar k Ciceronovim govorom proti Katilini*

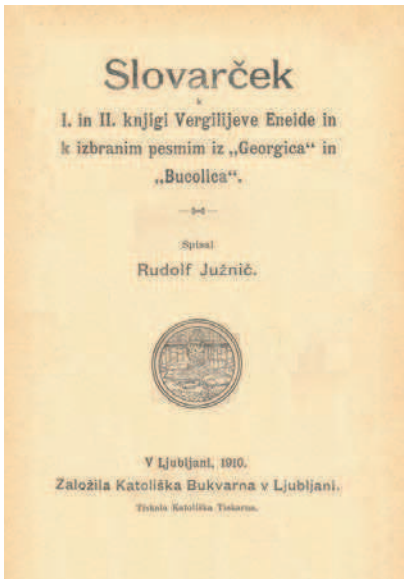
Odlomek iz *Doklerjevega Komentarja k Ciceronovim govorom proti Katilini*

¹⁶⁹ Normallehrplan (1909), 14.

¹⁷⁰ Dokler, A(nton): *Komentar k Ciceronovim govorom proti Katilini*. Jahresbericht des k. k. Kaiser-Franz-Joseph-Gymnasiums in Krainburg 1909/10, 3–28.

¹⁷¹ Nohl, H.: *Schülercommentar zu Ciceros Reden gegen L. Catilina und seine Genossen*. 1895, 1902², 1923³.

¹⁷² Ilešič (1909a), 474; Ilešič (1910), 475; Ilešič (1911), 568.

Rudolf Južnič, *Slovarček k Vergiliju*. I. del

še priročnik k Vergiliju. To vrzel je še isto leto zapolnil *Slovarček k I. in II. knjigi Vergilijeve Eneide in k izbranim pesmim iz »Georgica« in »Bucolica« Rudolfa Južniča*.¹⁷³

Pri izboru je avtor upošteval ministrska *Navodila* in v slovarček vključil priporočene odlomke iz:

- a) *Eneide* (1. in 2. knjiga),
- b) *Georgika* (1, 1–159; 1, 351–514; 2, 109–135 (*De varia solis ad gignendas arbores natura*); 2, 136–176 (*Laudes Italiae*); 2, 319–345 (*Descriptio veris*); 2, 458–540 (*Laudes vitae rusticae*)) in
- c) *Bukolika* (1., 5., 7. in 9. ekloga).¹⁷⁴

Ob izidu je avtor že pripravljaval slovarček k 3.–6. knjigi *Eneide*, ki je izšel dve leti kasneje.¹⁷⁵

Anton Koritnik je nadaljeval serijo slovarčkov k Homerju in l. 1910 v izve-

tju šentviške gimnazije za šolsko l. 1909/10 po vzoru prvih dveh izdal *Slovarček k IV., VI., XVI. in XVIII. spevu Iliade*.¹⁷⁶

Zadnji prispevek **Antona Jeršinoviča** na področju učbeniške produkcije je l. 1910 izšli *Salustijev komentar (Bellum Iugurthinum)*.¹⁷⁷ Odločitvi za Salustijevo *Jugurtinsko vojno* so verjetno botrovala ministrska *Navodila*, ki so delo prvenstveno priporočala, pa tudi dejstvo, da je bilo delo v seznam lektire vključeno večkrat kot *Katilinova zarota*.¹⁷⁸ Komentar, ki je začel nastajati l. 1908,¹⁷⁹ je razdeljen po poglav-

¹⁷³ Južnič, R.: *Slovarček k I. in II. knjigi Vergilijeve Eneide in k izbranim pesmim iz »Georgica« in »Bucolica«*. V Ljubljani 1910.

¹⁷⁴ Komentar k *Bukolikam* in *Georgikam* se zgleduje po Gollingovem šolskem komentarju; gl. Priloga 2, Golling.

¹⁷⁵ Ilešič (1911), 568.

¹⁷⁶ Koritnik, A(nton): *Slovarček k IV., VI., XVI. in XVIII. spevu Iliade*. V. izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano 1909/1910, 3–25.

¹⁷⁷ Jeršinovič, A.: *Salustijev komentar (Bellum Iugurthinum)*. Sestavil Anton Jeršinovič. V Ljubljani 1910.

¹⁷⁸ Prvi, ki je prevedel celotno Salustijevo delo v slovenščino, je bil Fran Levstik. Prevod *Katilinove zarote* (datum nastanka ni znan) ni nikoli izšel, ohranjen pa je rokopis v obsegu 38 listov (= 72 strani); hrani ga rokopisni oddelek NUK v Ljubljani (NUK, Ms 492 – France Levstik: Zapuščina. III. Proza. F. Prevodi. (mapa 22). *Katilina Kaja Salustija Krispa*). V isti mapi so ohranjeni tudi 3

jih in je obdelan enako sumarno kot komentarja k Liviju; včasih je posamezni besedi ali besedni zvezi dodana tudi kakšna stilistična opomba. Nekatere besede in besedne zveze navaja večkrat; v takšnih primerih pojasni njen pomen samo enkrat, na drugih mestih pa navede poglavje, v katerem je razložena. Avtor se je pri obravnavi zgledoval po Müllerjevem šolskem komentarju k Salustijevim spisom.¹⁸⁰

Z letom 1910 je začel svoje delo na področju učbenikov **dr. Josip Pipenbacher**; tega leta sta izšli njegova *Latinska slovnica* in *Latinska vadnica za prvi razred gimnazij in realnih gimnazij*. Tako sta v štirih letih nastali dve konkurenčni latinski slovnici (Tominškova in Pipenbacherjeva) in dve konkurenčni latinski vadnici (Wiesthaler-Tominškova in Pipenbacherjeva); ali je vzrok za

to skrb za kvaliteto ali je šlo pri tem tudi za osebno konfrontacijo, ni znano.¹⁸¹ Kvalitativno je slovnica preseгла Tominškovo, ki je – ker je Kermavnerjeva slovnica v celoti pošla – nastajala v precejšnji naglici; od tod tudi številne pomanjkljivosti v njej, na katere je Pipenbacher opozoril v svoji recenziji.¹⁸² Pipenbacher je v svoji slovnici te pomanjkljivosti odpravil in jo prilagodil novemu učnemu načrtu iz l. 1909; učbenik se je takoj uveljavil in začel izpodrivati Tominškovega. Zunanji obseg obeh slovnici je skoraj enak, po nazornosti (tisk, poudarjeni bistveni podatki, označitev dolžin, tabele in razpredelnice) sta obe enakovredni (Tominškova včasih celo prednjači). Po načinu podajanja snovi pa je Pipenbacherjeva precej bolj ekonomična in sistematična. Razdelitev snovi je sicer standardna (glasoslovje – oblikoslovje – besedotvorje – skladnja – dodatki), edina razlika je v tem,

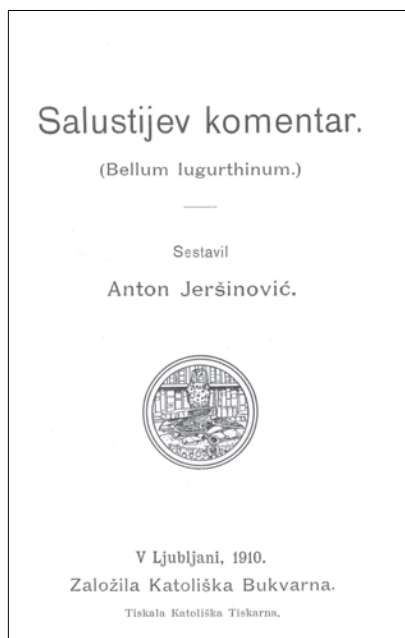
odlomki Levstikovih prevodov iz Homerja. Drugo Salustijevo monografijo, *Jugurtinsko vojno*, je prvi prevedel Anton Dokler l. 1924.

¹⁷⁹ Ilešič (1909a), 474.

¹⁸⁰ Müller, G.: *Schülercommentar zu Sallust's Schriften*. Für den Schulgebrauch hrsg. Prag–Wien 1893, 1903³.

¹⁸¹ Ilešič, F.: *Pipenbacher Jos. dr.: Latinska slovnica*. Sn 9 (1911), 62–63; Ilešič (1911), 568.

¹⁸² Prim. Pipenbacher (1907).

Anton Jeršinovič, Salustijev komentar

dr. Josip Pipenbacher

da so nedoločne glagolske oblike in z njimi tvorjene konstrukcije obravnavane na koncu, podobno kot v starejših latinskih slovnica. Kljub lapidarnosti pri enakem obsegu snovi podaja več gradiva, odlikujejo jo nazornejše razlage, ki jih avtor podkrepi z več primeri kot Tominšek, obravnava je bolj povezana (vse posebnosti, izjeme in potrebna dopolnila so dodana v opombah pod glavno razlago), razlage in prikazi so poenostavljeni; s tem je bila izpolnjena osnovna zahteva novega učnega načrta, ki je bila rezultat reformnega obdobja: poenostavitev in večja nazornost slovnicega pouka.

Latinska slovnica.

gimnazijem učnem načrtu z dne 20. marca 1909, št. 116.662

spisal

dr. Jos. Pipenbacher.

Odobrena z odlokom c. kr. ministrstva za bogoslužje in nauk
z dne 17. julija 1910, št. 30.117.

Cena v platno vezani knjigi K 3-20.

V Ljubljani, 1910.
Založil L. Schwentner.

Latinska vadnica

za
prvi razred gimnazij in realnih
gimnazij.

Po gimnazijem učnem načrtu z dne 20. marca 1909, št. 11.662.

ustavil

dr. Josip Pipenbacher.

Odobrena z odlokom c. kr. ministrstva za bogoslužje in nauk
z dne 25. novembra 1910, št. 49.086.

Cena v platno vezani knjigi K 2-—.

—□—

1910.

Izdalo „Društvo slovenskih profesorjev“ v Ljubljani.
Natisnila Učiteljska tiskarna.

*Josip Pipenbacher, Latinska slovnica
(1910)*

Josip Pipenbacher, Latinska vadnica I

Hkrati s slovnico je nastala tudi slovnici in učnemu načrtu iz l. 1909 prilagojena vadnica, ker je bila Wiesthaler-Tominškova vadnica preobsežna in prezahtevna; obseg Pipenbacherjeve vadnice je za dobro tretjino manjši. Latinsko-slovenske in slovensko-latinske vaje zajemajo obravnavo deklinacij, pomožnika *esse*, pridevnikov, prislo-

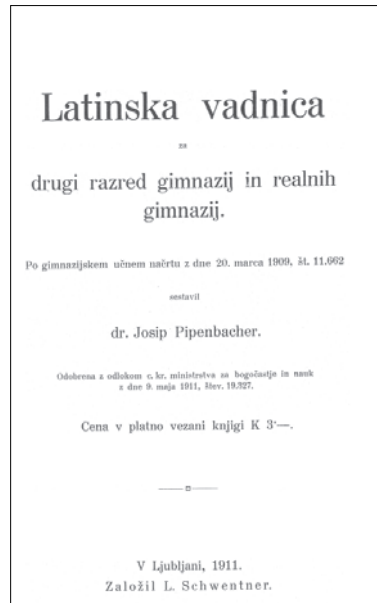
vov, števnikov in konjugacij. Obravnava konjugacij je razdeljena na aktiv in pasiv in znotraj aktiva in pasiva po glagolskih deblih (prezentovo, perfektovo, supinovo). Stavki so kratki, besedišče bogato. Vaje v skladu z učnim načrtom zajemajo poučne zgodbe in misli, npr.

- a) prirejene mitološke zgodbe (*Enej; Dedal; Tantal; Ifigenija* idr.),
- b) basni (*Lisica in štorklja; Equus et asinus; Lisica in grozdje ...*) ter
- c) zgodovinske in poučne tekste (*Grki in Rimljani; Peržanske vojne; Bias; Hic Rhodus, hic salta ...*), s katerimi se pouk že na začetni stopnji navezuje na lektiro.

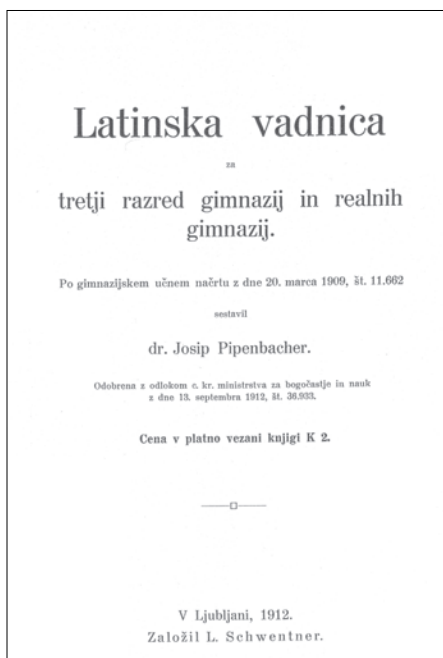
Slovnico so uporabljali na gimnazijah od šolskega leta 1910/11 (Ljubljana, II. gimnazija, Maribor, Novo mesto) oz. 1911/12 (I. gimnazija v Ljubljani, Šentvid, Celje, Kranj) vse do šolskega l. 1939/40. Na klasičnih in realnih gimnazijah je bila veskozi ustaljeni učbenik; z izhajanjem učbenikov, ki so združevali slovnico in vadnico, začeniši s Sovrè-Tomčevo *Latinsko vadnico in slovnico za prvi razred klasičnih in peti razred realnih gimnazij* l. 1935, je postala v nižji gimnaziji pripomoček, v višji pa je bila še vedno glavno pomagalo. Doživela je še dve izdaji: 1913² (nespremenjeni ponatis prve izdaje) in 1922³ (predelana izdaja). Z uvedbo slovnice je bila povsod uvedena tudi vadnica, ki je bila v rabi do šolskega leta 1934/35, ko jo je nadomestila omenjena Sovrè-Tomčeva *Latinska vadnica in slovnica za prvi razred klasičnih in peti razred realnih gimnazij*. Vadnica je doživela še tri izdaje: 1913², 1920³ in 1928⁴.

V naslednjih treh letih je Pipenbacher k slovnici izdal še tri latinske vadnice: *Latinska vadnica za drugi razred gimnazij in realnih gimnazij* (1911), *Latinska vadnica za tretji razred gimnazij in realnih gimnazij* (1912) in *Latinska vadnica za četrti razred gimnazij in realnih gimnazij* (1913). Pristop k obravnavi snovi je v vseh treh enak kot v vadnici za I. razred in v vseh so ob posameznih paragrafih navedeni tudi ustrezni paragrafi iz slovnice.

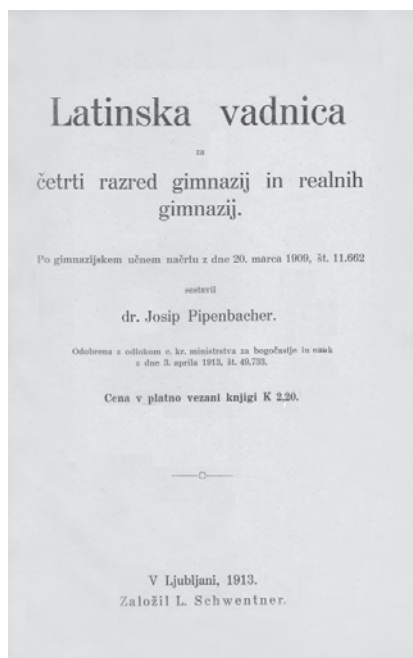
Latinska vadnica za drugi razred gimnazij in realnih gimnazij (1911) je najobsežnejša (175 str.). Prvi del vadnice vključuje vaje h glagolom 3. konjugacije na *-io*, deponentnikom, opisni spre-

Josip Pipenbacher, Latinska vadnica II

Josip Pipenbacher, Latinska vadnica III

Josip Pipenbacher, Latinska vadnica IV

gi, posebnostim sklanjatev, števnikom, zaimkom, odvisnim in neodvisnim vprašanjem, odvisnikom in AcI, drugi del pa je namenjen utrjevanju pravih, nepravilnih in brezosebnih glagolov, obravnavi participa, absolutnega ablativa, gerundija in gerundiva ter supina; s takšno razporeditvijo vadnica pokrije že velik del sintakse. Vaje, ki vključujejo (večinoma) vsebinsko nepovezane stavke, dopolnjujejo tematsko povezani odlomki, povzeti iz Ovidija, Fajdra, Kurcija Rufa, iz Ksenofonta, in sicer:

- a) mitološke zgodbe (*Arion, De raptu Proserpinae, De Cadmo ...*),
- b) basni (*Leo et asinus et vulpes, Lupus et grus ...*) in
- c) poučne zgodbe (*De agricultura, Senex et mors, De Croesi fortuna adversa ...*).

Vadnica je doživela še tri izdaje: 1918², 1924³ in 1929⁴; v rabi je bila do l. 1937, ko jo je nadomestila Južnič-Korbar-Tomčeva *Latinska vadnica za drugi razred klasičnih in šesti razred realnih gimnazij*.

Tudi *Latinska vadnica za tretji razred gimnazij in realnih gimnazij* (1912) je razdeljena na dva dela. Prvi del obravnava uvod v skladnjo (ujemanje subjekta in predikata, atribut in apozicija), sklonoslovje in prepozicije, drugi del pa tvorijo slovenski sestavki, ki jih je Pipenbacher priredil po Košanovi *Latinski čitanki za tretji gimnazijski razred*;

stavki so povzeti iz šestih Nepotovih življenjepisov (Miltiad, Temistokles, Aristid, Kimon, Epaminondas, Pelopidas) in štirih odlomkov iz Kurcija Rufa. Vadnica je doživela 2. izdajo l. 1921; v rabi je bila do l. 1939, ko jo nadomestila Belec-Jerè-Omerzova *Latinska vadnica in slovnica za 3. in 4. razred klasične in 7. razred realne gimnazije*. Vadnico so na gimnazijah (zlasti realnih) uporabljali kombinirano s čitankami: s Sovretovo *Lanx satura*, Bajukovo *Latinsko čitanko za VII. razred realnih gimnazij* ter srbohrvaškimi čitankami (Čolić, Maričić).

Latinska vadnica za četrti razred gimnazij in realnih gimnazij (1913) dopolnjuje vaje iz sintakse iz vadnice za III. razred: zaimke, nedoločne glagolske oblike in iz njih tvorjene konstrukcije, glagolske čase in naklone, sosledico časov, odvisnike in odvisni govor. Zaključujeta jo dva daljša, prirejena odlomka iz Cezarjeve *Galske vojne* (oba iz seznama priporočene lektire: vojna s Helvetijci (1, 5–29) in spopad z Ariovistom (1, 30–54)). Vadnica je doživela še dve izdaji: l. 1919³ in l. 1922³. V rabi je bila do izida Belec-Jerè-Omerzove *Latinske vadnice in slovnice za 3. in 4. razred klasične in 7. razred realne gimnazije*, na klasičnih gimnazijah so jo uporabljali kombinirano s Sovretovo *Lanx satura* in Bajukovo *Latinsko čitanko za IV. razred gimnazij*, na realnih pa enako kot vadnico za III. razred.

Vadnici za III. in IV. razred zaznamujeta dve posebnosti. Kot prvo v nasprotju s starejšimi vadnicami – Kermavnerjevimi *Vadbami v skladnji latinski I, II* in Požarjevimi *Latinskimi vadbami za tretji in četrti gimnazijski razred* – še vedno ohranjata kombinacijo latinsko-slovenskih in slovensko-latinskih vaj, medtem ko omenjeni vadnici vključujeta samo slovensko-latinske vaje. Vadnica za III. razred se navezuje na Kornelija Nepota in Kurcija Rufa (oba vključena v lektiro III. razreda), vadnica za IV. razred pa na Cezarja (vključen v lektiro IV. razreda). Tudi v vajah, ki jih tvorijo vsebinsko nepovezani stavki, se veliko stavkov tematsko navezuje na te tri avtorje.

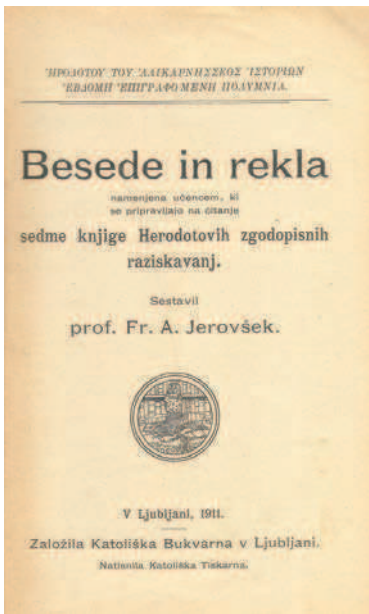
Leta 1911 sta izšla dva priročnika za pomoč pri grški lektiri. **Franč Jerovšek** je napisal slovar za prevajanje lektire iz Herodota z naslovom *Besede in rekla, namenjena učencem, ki se pripravljajo na čitanje sedme knjige Herodotovih zgodopisnih raziskavanj* (ἩΡΟΔΟΤΟΥ ΤΟΥ ἙΛΛΗΝΙΚΑΡΝΗΣΣΕΟΣ ἹΣΤΟΡΙΩΝ ἙΒΔΟΜΗ ἘΠΙΓΡΑΦΟΜΗΝΕ ΠΟΛΥΜΝΙΑ). Ob prevzemu dela l. 1910 je Jerovšek nameraval napisati komentar h knjigam 5–9,¹⁸³ vendar je zaradi predvidenih velikih tiskarskih stroškov izšel samo slovar k 7. knjigi v obsegu 170 strani.¹⁸⁴

¹⁸³ Plešič (1910), 475.

¹⁸⁴ Plešič (1911), 568; Plešič (1912), 484.

Franc Jerovšek

Franc Jerovšek, *Besede in rekla* k sedmi knjigi Herodotovih zgodovinskih raziskavanj (1911)

Če bi delo izšlo v obsegu prvotnega načrta, bi zajelo besedišče celotne priporočene in obenem največkrat izbrane lektire iz Herodota: opisa vojne med Grki in Perzijci. S 7. knjigo so zajeti nekateri pomembnejši dogodki: Darejeva smrt, Kserksov prevzem oblasti, prehod v Evropo, bitka pri Termopilah. Slovar je razdeljen po poglavjih; besede in besedne zveze so dobro razložene, prav tako imena, dopolnjuje jih tudi nekaj slovničnih opomb. Jerovšek se je nedvomno zgledoval po takrat najbolj uporabljanem avstrijskem šolskem priročniku za prevajanje Herodota, *Slovarju k Herodotovim Perzijskim vojnám* Ignaza Tkača,¹⁸⁵ ki zajema prav besedišče od 5. do 9. knjige, torej besedišče prvotno načrtovanega Jerovškovega slovarja. S Koritnikovimi slovarčki k *Iliadi* in Jerovškovim besednjakom so imeli slovenski dijaki na voljo potrebne slovenske priročnike za prevajanje grške lektire v VI. razredu.

Drugi l. 1911 izšli priročnik za grško lektiro, ki je bil hkrati prvi priročnik za grško lektiro v VII. razredu, je bil *Slovarček k I. in III. olinskemu ter III. filipskemu Demostenovemu govoru (po Wotkejevi izdaji) dr. Josipa Pipenbacherja*. Priročni slovarček v obsegu 27 strani s sumarnim uvodom o Demostenovem življenju in o zgodovinsko-političnem ozadju obravnavanih govorov je začel nastajati že l. 1908,¹⁸⁶ vendar se je delo zavleklo, ker se je vmes avtor posvetil predvsem pisanju latinskih učbenikov (latinska slovnica in vadnice). Avtor je upošteval določila učnega načrta

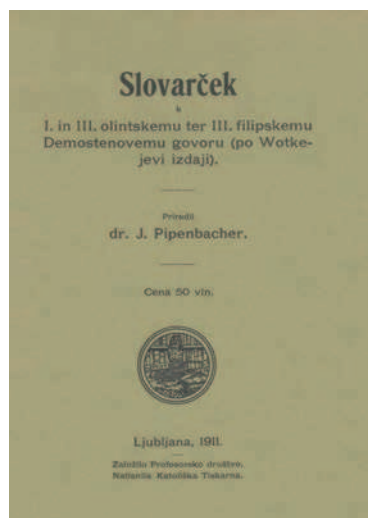
¹⁸⁵ Tkač, I.: *Wörterbuch zu Herodots Perserkriegen*. Nach den Schulausgaben von Hintner, Holder, Scheindler, Sitzler. (V.–IX. Buch nahezu vollständig). Verfasst von –. Wien 1888–1910⁴.

¹⁸⁶ Ilešič (1909), 474; Ilešič (1912), 484.

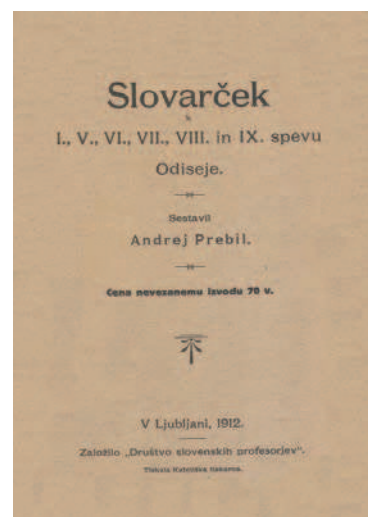
iz l. 1909, ki je za lektiro iz Demostena predvideval izbor dveh manjših političnih govorov (olintski govori so bili najpogostejše izbrani) ali enega večjega (izrecno priporoča III. filipski govor). Delo je drugi prispevek o Demostenovih olintskih govorih; o njih je pred Pipenbacherjem pisal že Josip Šuman (*Obsežek, delitev in vodilne misli Demostenovega govora olintskega drugega s odlomkom poskušene prevoda*, 1863).¹⁸⁷

Leta 1912 je izšel tudi *Slovarček k I., V., VI., VII., VIII. in IX. spevu Odiseje Andreja Prebila*.¹⁸⁸ Slovarček k naštetim spevom, ki je nastal na osnovi Dindorfove izdaje Odiseje¹⁸⁹ in je obsegal 40 strani, je obdelan enako kot Koritnikovi slovarčki. S tem slovarčkom in s slovarčkom k Demostenu so bile v celoti pokrite potrebe grške lektire v VII. razredu.¹⁹⁰

Leta 1912, štiri leta po izidu *Latinske čitanke za tretji gimnazijski razred*, je izšla *Latinska čitanka za četrti (in peti) gimnazijski razred Janka Košana*. Čitanka s precej obširnimi uvodom (za takratne slovenske učbenike) je razdeljena na dva dela. V prvem delu, ki obsega 3/4 čitanke (148 str.), so zbrani odlomki iz vseh sedmih knjig Cezarjeve *Galske vojne* (tudi vsi odlomki s seznama priporočene lektire; dodan je tudi slovenski povzetek osme (Hircijeve) knjige), namenjeni prevajanju lektire iz Cezarja v IV. razredu. Drugi del obsega izbrane odlomke iz:

Josip Pipenbacher, Slovarček k Demostenu

Andrej Prebil, Slovarček k Odiseji

¹⁸⁷ Prispevek je izšel v: Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg 1863, 3–14.

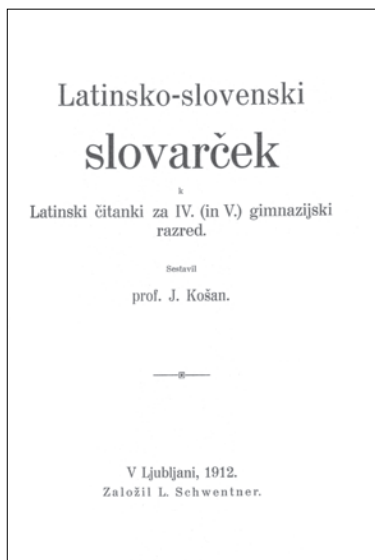
¹⁸⁸ Prebil, A.: *Slovarček k I., V., VI., VII., VIII. in IX. spevu Odiseje*. Sestavil Andrej Prebil. V Ljubljani 1912. Prim. Ilešič (1912), 484; Ilešič (1913), 553.

¹⁸⁹ Dindorf, G.: *Homeri Odyssea*. Edidit G. Dindorf. Editionem quintam curavit C. Hentze 1902⁵.

¹⁹⁰ Sicer je prvo pomagalo za prevajanje Homerjeve *Odiseje* dal l. 1894 Andrej Kragelj s prozno priredbo *Odiseje* (Homerus; Kragelj, A.: *Odiseja: povest slovenski mladini*. Gorica 1894, 1900² (Slovanska knjižnica 14).

Janko Košan, *Latinska čitanka za četrti (in peti) gimnazijski razred*

Janko Košan, *Latinsko-slovenski slovarček k Latinski čitanki za IV. (in V.) gimnazijski razred*

- a) Flora – 1, 34 in 47 (o vojni za Numancijo),
- b) Evtropija – 8, 1–14 (o dobrem položaju rimske države za časa cesarjev Nerve, Trajana, Hadrijana in Antoninov),
- c) Justina – 2, 1–5 (O Skitih), 14, 4–8 in 32, 3 (vdor Galcev v Makedonijo in Grčijo),
- č) Plinija starejšega – 35, 10, 79–97 (O Apelu),
- d) Plinija mlajšega – ep. 96 (pismo Trajanu o kristjanih in Trajanov odgovor) in
- e) Svetonija – odlomki iz Cezarjevega in Avgustovega življenjepisa.

Izbor je Košan priredil in zasnoval po določilu učnega načrta za lektiro III. in IV. razreda latinščine, ki je namesto izbranih avtorjev (Nepot, Ruf, Cezar) dovoljeval tudi uporabo čitanke z odlomki iz lažjih proznih piscev.¹⁹¹ Za pomoč dijakom pri prevajanju odlomkov je Košan hkrati s čitanko, a kot posebno publikacijo, izdal tudi abecedni *Latinsko-slovenski slovarček k Latinski čitanki za IV. (in V.) gimnazijski razred*.

Rudolf Južnič je l. 1912 izdal drugi del slovarčka k Vergiliju: *Slovarček k Vergilijevi Eneidi. II. del. Knjige III.-VI.*¹⁹² Z izidom slovarčka je bilo skupaj s prvim delom na voljo besedišče k prvim šestim spevom (= 1/2) *Eneide*, ki so jih ministrska *Navodila* pri izboru lektire priporočala v celoti ali kar največji del.

Prvi slovenski priročnik za prevajanje lektire v VIII. razredu je *Slovarček h Qu. Horati Flacci carmina selecta (po Hue-*

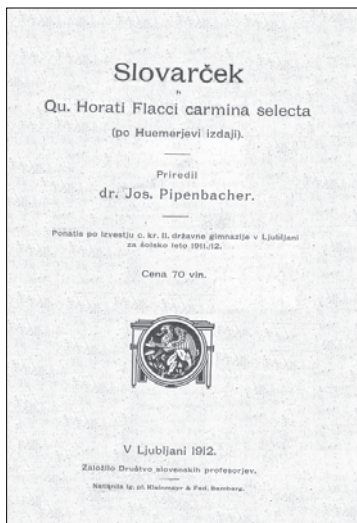
¹⁹¹ Lehrplan (1909), 11–12.

¹⁹² Ilešič (1911), 568; Ilešič (1912), 484; Ilešič (1913), 553.

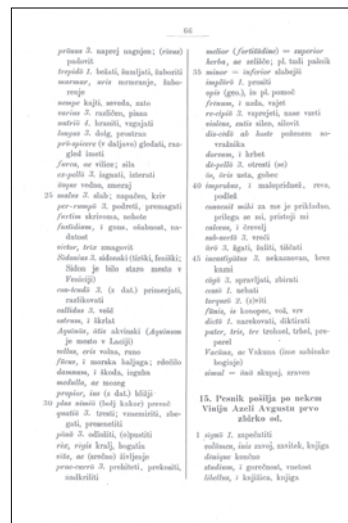
merjevi izdaji) avtorja **dr. Josipa Pipenbacherja**. Slovarček je začel nastajati že v šolskem l. 1908/09.¹⁹³ Izšel je l. 1912, najprej v izvestju II. državne gimnazije (zdaj gimnazija Poljane) za šolsko l. 1911/12,¹⁹⁴ kasneje pa kot posebni oddis;¹⁹⁵ 67 strani obsegajoči slovarček s kratkim uvodom o Horaciju temelji na najbolj uveljavljeni šolski izdaji Horacija, ki so jo uporabljali na avstrijskih gimnazijah: na izdaji, ki jo je oskrbel Johann Huemer.¹⁹⁶ Obsega besedišče k 58 Horacijevim *Pesnim* (*Carmina*) v izboru iz vseh štirih knjig zbirke, k *Pesmi stoletnici* (*Carmen saeculare*), k dvema *Epodama* (*Iambi*), dvema *Satirama* (*Saturae*) in dvema *Pismoma* (*Epistulae*).

Rudolf Južnič, Slovarček k Vergiliju. II. del

Josip Pipenbacher, Slovarček k Horaciju

Josip Pipenbacher, Slovarček k Horaciju – primer

¹⁹³ Ilešič (1909a), 474.

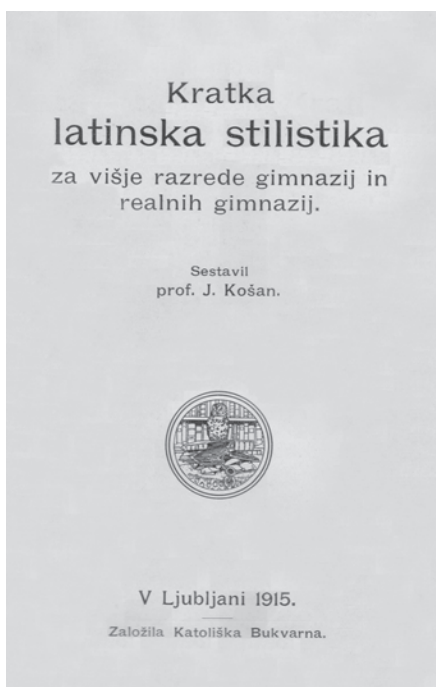
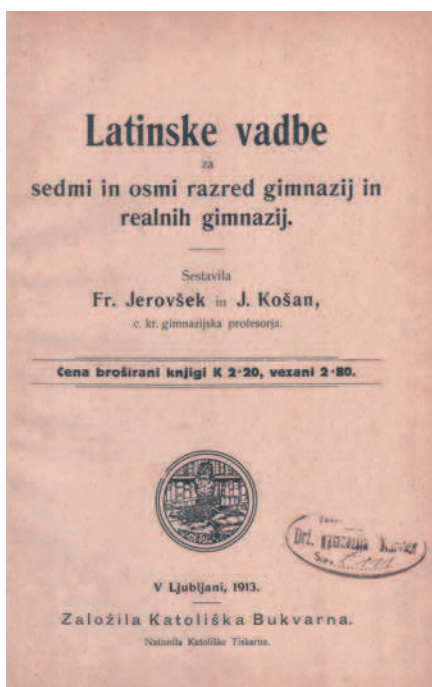
¹⁹⁴ Pipenbacher, J (osip): *Slovarček h Qu. Horati Flacci carmina selecta (po Huemerjevi izdaji)*. Priradil dr. Josip Pipenbacher. Izvestje c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani 1911/12, 1–67.

¹⁹⁵ Ilešič (1913), 553.

¹⁹⁶ Huemer, J.: *Q. Horatii Flacci carmina selecta*. Für den Schulgebrauch hrsg. von

Z *Latinskimi vadbami za sedmi in osmi razred gimnazij in realnih gimnazij*, ki sta jih sestavila profesorja **Fran Jerovšek** in **Janko Košan**, so slovenski dijaki dobili še zadnjo manjkajočo gimnazijsko vadnico za latinski jezik. Avtorja sta sestavo vadnice prevzela l. 1911, leto dni kasneje sta oddala rokopis vadb za VII. razred, l. 1913 pa še rokopis vadnice za VIII. razred.¹⁹⁷ Leta 1915 je **Janko Košan** kot dopolnilo k vadnici izdal še *Kratko latinsko stilistiko za višje razrede gimnazij in realnih gimnazij*; stilistika je izšla kot poseben natis, pa tudi kot privez k vadnici. Vadnica v obsegu 138 strani (+ 44 strani stilistike) je bila dopolnilo k slovnično-stilističnemu delu pouka klasičnih jezikov v VII. in VIII. razredu, ki mu je bila v obeh razredih namenjena po ena ura tedensko. Obsega vaje za prevajanje iz slovenščine v latinščino

Jerovšek-Košan, *Latinske vadbe za sedmi in osmi razred* — *Janko Košan*, *Kratka latinska stilistika*

–. 1886²–1914³. Poleg Huemerjevega izbora so na gimnazijah uporabljali tudi (manj uveljavljeni) Petschennigov izbor iz Horacija (Petschenig, M.: *Q. Horatius Flaccus, Auswahl*. Von –. 1899³), pred Huemerjevo izdajo pa je bila v rabi Grysarjeva izdaja Horacija (Grysar, C. J.: *Q. Horati Flacci carmina selecta*. Edidit atque interpretatione in usum scholarum accommodata instruxit –. Vindobonae 1856², 1872⁴).

¹⁹⁷ Ilešič (1911), 568; Ilešič (1912), 484; Ilešič (1913), 553, 811.

in je namenjena stilističnim vajam in izpopolnjevanju sintakse; dopolnjuje jo obsežen slovensko-latinski slovar.

Latinske vadbe za sedmi razred vključujejo 31 besedil; večinoma gre za prirejene odlomke, povzete iz Ciceronovih del ali iz poročil drugih avtorjev o njem (npr. Plutarha), ki predstavljajo različne vidike njegovega življenja, od politične kariere do zasebnega življenja in literarnega ustvarjanja. Ciceronske odlomke dopolnjujejo še odlomek iz Vergilija (zgodba o Laokoontu), tri besedila iz Plinija mlajšega, nekaj poučnih zgodb in odlomek o pokvarjenosti rimske gospode proti koncu republike, ki ga je avtor povzel po Staretovi *Občni zgodovini*.¹⁹⁸ Izbor ni naključen, ampak se z vsemi tremi avtorji navezuje na lektiro: Ciceron in Vergilij sta bila redni del lektire v VI. in VII. razredu, Plinij pa je bil z novim učnim načrtom 1909 prvič uvrščen v lektiro VII. razreda.

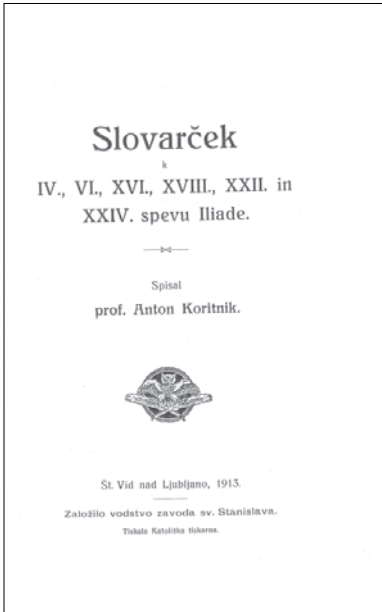
Tudi *Latinske vadbe za osmi razred* (29 odlomkov) se navezujejo na lektiro; vsebinsko so skoncentrirane ob obeh avtorjih lektire VIII. razreda: Tacitu (gre za prirejene odlomke, ki so bodisi povzeti iz Tacitovih del ali se navezujejo na tematiko, o kateri piše Tacit) in Horaciju (prirejeni odlomki o njem ali o njegovih pesmih). Te na koncu dopolnjujejo še krajši odlomki o Ciceronu, Liviju, Salustiju in Cezarju.

V *Kratki latinski stilistiki* so za pomoč pri prevajanju sumarno zbrana glavna pravila latinske stilistike, ki dopolnjujejo skladnjo; obravnava zajema stilistične posebnosti besednih vrst, besedni red, tvorbe period ter posebnosti priredno in podredno zloženih stavkov.

Vadnic do konca 1. svetovne vojne ne najdemo v seznamih učbenikov z izjemo šentvidske gimnazije; po vojni so ju uporabljali na klasičnih gimnazijah (Ljubljana, Maribor, Šentvid) ter na kranjski, ptujski in kočevski realni gimnaziji do l. 1930. Še vedno je v rabi kot fakultetno učno pomagalo pri prevajalskem proseminarju na Oddelku za klasično filologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Leta 1913 je **Anton Koritnik** napisal še zadnjega v vrsti priročnih slovarčkov k Homerju: *Slovarček k XXII. in XXIV. spevu Iliade*. Slovarček, ki je obdelan enako kot prejšnji trije, je najprej izšel v izvestju šentvidske gimnazije za šolsko l. 1912/13, nato pa isto leto še skupaj s *Slovarčkom k IV., VI., XVI. in XVIII. spevu Iliade* (izšel 1910) v posebnem natisu kot *Slovarček k IV., VI., XVI., XVIII., XXII. in XXIV. spevu Iliade*.

¹⁹⁸ Stare, J.: *Občna zgodovina za slovensko ljudstvo*. V Celovcu 1874–1888 (5 delov), II, 161, 241.

Anton Koritnik, Slovarček k Iliadi

Leta 1914 ni izšel noben učbenik ali učni pripomoček za klasične jezike; kot učno pomagalo, ki je dopolnilo grško lektiro v VIII. razredu, velja omeniti razpravo *Grška drama* Jožeta Debevca, ki je izšla v izvestjih ljubljanske klasične gimnazije l. 1913 in 1914. V razpravi, ki je zbudila velik odmev,¹⁹⁹ avtor bralca kot vodnik popelje skozi zgodovino grške tragedije od njenega nastanka naprej, natančneje pa predstavi ustvarjalnost in delo Ajshila in Sofokla (Evripid manjka).

Leta 1915 je izšel prvi in edini grški slovar, *Grško-slovenski slovar*, ki ga je **Anton Dokler** pripravil v sodelovanju z dvema priznanima slavistoma: dr. Antonom Breznikom in dr. Francom Jeretom. Pobudo za sestavo slovarja je l. 1908 dalo Društvo slovenskih profesorjev, ki je s tem namenom posredovalo pri kranj-

skem deželnem odboru; ta je sestavljavcem slovarja obljubil nagrado. Po prvotnem načrtu naj bi slovar obsegal besedišče nove zaveze in grških avtorjev, vključenih v kanon redne lektire na naših gimnazijah. Ker se je z učnim načrtom l. 1909 kanon avtorjev razširil, se je moral razširiti tudi predvideni obseg slovarja; filološki odsek Društva slovenskih profesorjev je menil, da bi zadostoval slovar v obsegu Gemollovega ali Mengejevega slovarja.²⁰⁰ Na sejah filološkega odseka 25. januarja in 25. februarja 1909 je bil sprejet sklep o začetku dela pri grško-slovenskem slovarju; ponudili so se Anton Dokler, Anton Detela, dr. Josip Debevec, Josip Malnar in Anton Sušnik (vsi profesorji na kranjski gimnaziji), delo pa naj bi bilo končano do konca leta 1910.²⁰¹ Društvo je na občnem zboru 28. decembra 1909 sprejelo ponudbo omenjenih profesorjev.²⁰² Kljub napovedim za končanje dela l. 1910 so se priprave zavlekle, ker so nastopile težave z zagoto-

¹⁹⁹ Tomišek, J.: *Dr. Josef Debevec, Grška drama* (»Das griechische Drama«). ZföG 67 (1916), 945–946; Wester, J. v LZ 33 (1913), 445–446. Za Debevcom je o grški dramatikii pisal tudi Fran Bradáč (*Zavesa starogrškega gledališča v klasični dobi?* Č 21 (1926/27), 82–93).

²⁰⁰ Ilešič (1909), 473–474.

²⁰¹ Ilešič (1909), 800.

²⁰² Ilešič (1910), 475.

vitvijo finančnih sredstev za tisk in izdajo, pa tudi avtorska zasedba se je precej spremenila (od prvotne ekipe je ostal samo Dokler, pridružila pa sta se mu še Breznik in Jerè). Društveni odbor se je obrnil na deželni odbor, da bi pri ministrstvu izposloval potrebna materialna sredstva iz sredstev za izdajanje znanstvenih del, slovar pa je hkra-
ti z Wiesthalerjevim, ki je bil v pripravi, v svojo prošnjo vključila tudi Slovenska matica.²⁰³ Leta 1913 je bil rokopis slovarja oddan; založil ga je Zavod sv. Stanislava v Šentvidu in še isto leto je šel v tisk.²⁰⁴

dr. Anton Breznik

Slovar vključuje besedišče k naslednjim avtorjem:

1. Homer (*Iliada, Odiseja*),
2. Sofokles (*Ajant, Kralj Ojdip, Ojdip na Kolonu, Antigona, Filoktet, Elektra, Trahinke*),
3. Evripid (*Ifigenija med Tavrijci, Hipolit, Medeja, Bakhe*),
4. Herodot,
5. Tukidid,
6. Ksenofont (*Anabazis, Helenika, Kirova vzgoja, Spomini na Sokrata*),
7. Platon (*Apologija, Kriton, Fajdon, Evtifron, Gorgias, Protagora, Fajdros, Lahet, Simpozij*),
8. Demosten (politični govori (filipski in olintski), *Govor o vencu*),
9. Arijan (*Anabazis*),
10. Plutarh (*Aristid, Perikles, Cezar, Aleksander*) in
11. Sveto pismo Nove zaveze.

Vključeno je tudi besedišče najpogosteje uporabljanih izborov grških tekstov:

12. *Hrestomatije iz Platona in Aristotela* Kamilla Huemerja,²⁰⁵
13. *Berila iz Platona in Aristotela* Gustava Schneiderja,²⁰⁶

²⁰³ Ilešič (1913), 553.

²⁰⁴ Ilešič (1911), 568; Ilešič (1912), 484.

²⁰⁵ Huemer, K.: *Chrestomathie aus Platon nebst Proben aus Aristoteles*. I. T.: *Einleitung und Text*. II. *Kommentar*. Hrsg. von -. Wien–Leipzig 1910.

²⁰⁶ Schneider, G.: *Lesebuch aus Platon und Aristoteles*. Für den Schulgebrauch herausgegeben von -. Leipzig–Wien 1915³.

14. *Helade Stephana Haupta*²⁰⁷ in

15. *Izbora iz grških lirikov Alfreda Bieseja*.²⁰⁸

Pri delu se je Dokler opiral na:

1. splošne grške slovarje:
  - a) Passow-Rostov *Handwörterbuch der griechischen Sprache*,
  - b) Papejev *Griechisch-deutsches Handwörterbuch* in
  - c) Žepič-Krkljušev *Grčko-latinski rječnik*;
2. specializirane slovarje
  - a) k Sofoklu – Dindorf, G.: *Lexicon Sophocleum*. Leipzig 1870;
  - b) k Homerju:
    - b1) Bechtel, F.: *Lexilogus zu Homer. Etymologie und Stammbildung Homerischer Wörter*. Halle 1914;
    - b2) Capelle-Seiler: *Vollständiges Wörterbuch über die Gedichte des Homeros und der Homeriden*. Leipzig 1889⁹;
    - b3) Autenrieth, G.: *Wörterbuch zu den Homerischen Gedichten*. Für den Schüler bearbeitet von –. Leipzig 1873–1897⁸;
    - b4) Harder, C.: *Schulwörterbuch zu Homers Ilias und Odyssee*. Leipzig 1900, 1910²;
    - b5) Scheindler, A.: *Wörterverzeichnis zu Homeri Iliadis I–IV (A–Δ)*. Nach der Reihenfolge in Verse geordnet. Prag–Wien 1888–1919/20⁷.
  - c) h Ksenofontu:
    - c1) Sauppe, G.: *Lexilogus Xenophonteus sive index Xenophontis grammaticus*. Lipsiae 1869;
    - c2) Gemoll, W.: *Schulwörterbuch zu Xenophons Anabasis, Hellenika und Memorabilien*. Leipzig 1901, Leipzig–Wien 1920 in
    - č) Schmollerjev slovar za Novo zavezo (Ταμειῶν τῆς καινῆς διαθήκης ἐγγεγραμμένων);
3. šolske slovarje (Schenkl, Menge, Benseler) ter
4. že obstoječe slovenske slovarčke: Koritnikove k *Iliadi*, Prebilovega k *Odiseji*, Pipenbacherjevega k Demostenu, Tominškovega h Ksenofontu in Jerovškovega k Herodotu. Pri pisanju slovarja je avtor upošteval tudi nekaj slovenskih prevodov grških avtorjev:
  - prevod Sofoklovega *Ajanta* Matije Valjavca (Celovec 1863);
  - prevod Sofoklovega *Ojdipa na Kolonu* Rajka Peruška (Novo mesto 1892);

²⁰⁷ Haupt, S.: *Hellas. Griechisches Lesebuch*. I. Teil: Text. II. Teil: Erklärende Anmerkungen. Leipzig–Wien 1910.

²⁰⁸ Biese, A.: *Griechische Lyriker in Auswahl*. I. Text. II. Einleitung und Erläuterungen. Nuewied 1902², Frankfurt 1917³, Wien 1921⁴.

- prevod Platonovih dialogov *Apologije in Kritona* Ivana Božiča (Celovec 1862);
- prevod Ksenofontovih *Spominov na Sokrata* p. Ladislava Hrovata (Celovec 1862) in
- prevode nekaterih spevov Homerjeve *Iliade* in *Odiseje*.²⁰⁹

Pravila za slovenjenje grških imen je v uvodnih poglavjih napisal dr. Franc Jerè, etimologije pa je po etimoloških slovarjih (Boisacq, Walde, Berneker, Kluge)²¹⁰ obdelal dr. Anton Breznik. Slovar je pregledal dr. Jerè, korekture pa so naredili dr. Jože Debevec, Anton Koritnik, Jožef Prešeren in Jakob Tršan. Izid slovarja sta gmotno podprla slovenska cerkev (škof Anton Bonaventura Jeglič, duhovniki in Katoliško tiskovno društvo) ter ministrstvo za šolstvo. Drugače kot Wiesthalerjev slovar je imel Doklerjev slovar to srečo:

- a) da je bil končan še pred začetkom vojne in je lahko kljub težkim razmeram izšel v celoti;
- b) da je pri njem sodelovalo več ljudi, medtem ko je bilo pri latinskem slovarju po končani obdelavi vse nadaljnje delo (končna redakcija, dopolnitev in predelava slabo obdelanih gesel, dodajanje etimologij, pregled tiskarske postavitve) na ramenih urednika Wiesthalerja;
- c) da ni bil tako obsežen, s čimer so bili manjši tudi tiskarski stroški.

Izid slovarja je bil zelo odmeven; izšlo je tudi več recenzij.²¹¹ Z njim naj bi bile odpravljene še zadnje težave, ki jih je povzročala šolska oblast glede uvedbe slovenskega učnega jezika pri grščini, vendar se je to zgodilo šele l. 1918, tik pred koncem vojne in razpadom Avstro-Ogrske. Od izida naprej je bil standardno pomagalo pri pouku grščine do l. 1958, ko so bile ukinjene klasične gimnazije. Na novo izdajo je moral slovar čakati 83 let; ker je bila grščina izrinjena iz srednjih šol, ni bilo potrebe po ponovnem izidu slovarja. V Sloveniji ga je bilo mogoče kupiti le v antikvariatih, v redni prodaji pa ga je bilo mogoče dobiti v zamejstvu v Italiji, kjer je bil ponatisnjen za potrebe slovenskih zamejskih gimnazij. Leta 1998 je slovar v nespre-

²⁰⁹ Gl. str. 125–128.

²¹⁰ Uporabljani etimološki slovarji:

- a) Boisacq, É.: *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*. Heidelberg 1907;
- b) Walde, A.: *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg 1910²;
- c) Berneker, E.: *Slavisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg 1908;
- č) Kluge, F.: *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Straßburg 1910⁷.

²¹¹ Samsa, J.: *Grško-slovenski slovar*. DS 29 (1916), 20–24; –anon.–: *Grško-slovenski slovar*. C 9 (1915), 296. Najobsežnejša in najtemeljitejša je recenzija dr. Janeza Samse v ZföG (Samsa, J.: *Grško-slovenski slovar: Griechisch-slowenisches Wörterbuch*. ZföG 68 (1917/18), 419–427).

menjeni izdaji za potrebe ponovno uveljavljenega pouka grščine na nekaterih slovenskih srednjih šolah ter za potrebe tečajev in študija na univerzi ponatisnila Cankarjeva založba.

Leta 1918 so imeli slovenski dijaki pri latinščini na voljo slovenske učbenike in učne priročnike za vseh 8 razredov gimnazije z izjemo latinsko-slovenskega slovarja, pri grščini pa so manjkali komentarji (ali priročni slovarji) k lektiri VIII. razreda (Platon, Aristotel, Sofokles); pripravo komentarja k Sofoklu je sicer prevzel dr. Josip Pipenbacher, vendar ni nikoli izšel. Po koncu vojne je kazalo, da utegnejo slovenski dijaki za pouk latinščine končno dobiti latinski slovar; v poročilu rednega občnega zbora Društva slovenskih profesorjev 15. decembra 1918 je omenjeno, da je imel **Janko Košan** v rokopisu končan *šolski latinsko-slovenski slovar*, ki bi lahko šel takoj v tisk. Isto poročilo omenja, da je imel **Franc Jerovšek** v Mariboru pripravljen *komentar k celotnemu Herodotu* in da bi bilo dobro rokopis kupiti (Jerovšek je torej nadaljeval svoje delo iz l. 1911).²¹² Ne slovar in ne Herodotov komentar nista nikoli izšla; verjetno je bil slovarju le prehuda konkurenca nastajajoči Wiesthalerjev slovar, komentar k Herodotu pa po izidu Doklerjevega grško-slovenskega slovarja, ki je obsegal tudi celotno besedišče k Herodotu, ni bil več aktualen.

DRUŠTVO SLOVENSKIH PROFESORJEV IN NJEGOVO DELOVANJE NA PODROČJU KLASIČNIH JEZIKOV V OBDOBJU 1906–1918²¹³

Začarani krog avstrijskih odrekanih do pravice poučevanja v materinščini je bil prekinjen šele l. 1906 z ustanovitvijo Društva slovenskih profesorjev. Z njegovim delovanjem se začne renesansa na področju slovenskega šolstva.

Društvo slovenskih profesorjev je bilo na iniciativo Frana Vajde ustanovljeno 22. aprila 1906 v Narodnem domu v Ljubljani; otvoritveni govor ob ustanovitvenem shodu (udeležilo se ga je 60 profesorjev, ki so vsi takoj pristopili k društvu kot redni člani) je imel dr. Fran Ilešič, ki je shod tudi sklical. Poleg slovenskih profesorjev so se ustanovnega srečanja udeležili tudi hrvaški profesorji iz Istre. Med pred-

²¹² Izvestja DSP (1919), 23.

²¹³ Debevec (1921); Debevec (1930) passim; Ilešič, (1907–1913) passim. Marsikateri podatek, naveden v tem poglavju, najdemo že v prejšnjih poglavjih; zaradi preglednosti prikaza delovanja Društva slovenskih profesorjev te podatke včasih podvajam.

logoma, da bi se društvo imenovalo Društvo slovenskih profesorjev oz. Društvo jugoslovanskih profesorjev je obveljal prvi predlog, poslovna jezika pa sta bila v skladu s § 1 društvenih pravil slovenščina in srbohrvaščina. Za prvega predsednika je bil izvoljen Fran Orožen (društvu je predsedoval od 22. aprila 1906 do 22. decembra 1907), za tajnika pa dr. Fran Ilešič, ki je to funkcijo opravljal vse do 27. decembra 1912.²¹⁴ V okviru društva sta bili l. 1908 ustanovljeni tudi dve podružnici: goriška, ki so se ji pridružili tudi profesorji v Trstu, in mariborska, v katero so bili vključeni profesorji Maribora, Celja in Ptuja. Ker društvo ni imelo skupnega glasila, je bil do l. 1914 skupno glasilo *Nastavni vjesnik. List za*

dr. Fran Ilešič

srednje šole, ki ga je sicer izdajalo Društvo hrvatskih srednješkolskih profesorov, slovensko društvo pa ga je sofinanciralo; po oktobru l. 1914 Društvo slovenskih profesorjev ni več zmoglo finančnega bremena. Kljub temu so slovenski profesorji še naprej redno objavljali svoje prispevke v glasilu.

Prvo leto svojega delovanja je društvo zaključilo z 2. občnim zborom 22. decembra 1907²¹⁵ (do l. 1920 je imelo Društvo 10 občnih in več izrednih občnih zborov), ki pa se je začel z razdorom v društvu-

²¹⁴ Frana Orožna je nasledil dr. Jakob Žmavc, ki je društvu predsedoval več kot 11 let (od 22. decembra 1907 do 3. aprila 1919); v času njegovega predsedovanja je društvo doseglo največje uspehe in preživelo 1. svetovno vojno. Žmavca je nasledil dr. Valentin Korun (12. april 1919–18. oktober 1925); v času njegovega mandata je Društvo slovenskih profesorjev z združitvijo vseh profsorskih društev (13. septembra 1920) v Društvo jugoslovanskih profesorjev prenehalo samostojno delovati, njegove naloge pa je prevzela ljubljanska sekcija Društva jugoslovanskih profesorjev. Valentina Koruna je nasledil Fran Jeran. Tajniki društva za Franom Ilešičem so bili: dr. Rudolf Mole (27. december 1912–julij 1914), dr. Josip Debevec (julij 1914–15. december 1918) in Josip Osana (15. december 1918–13. september 1920). Blagajniki društva so bili: Fran Vajda, Rajko Perušek, dr. V. Kušar in Ivan Maselj. Več kot polovica naštetih je klasičnih filologov. Prim. Debevec (1921), 360; Debevec (1930), 311; Ilešič, (DSP 1907–1913).

²¹⁵ Ilešič (1908), 453–455.

nih vrstah; ker se je društvo odločno izreklo proti imenovanju Nemca Grofta za ravnatelja ljubljanske gimnazije, je prišlo v spor s tedanjim nadzornikom Franom Levcem, ki je izstopil iz društva (sam je glasoval za Grofta). Ob tem dogodku je prišlo tudi do spora med predsednikom Franom Orožnom in tajnikom dr. Ilešičem.²¹⁶ Zato je skupščino odprl prvi podpredsednik dr. Lovro Požar, ravnatelj I. ljubljanske gimnazije. Za novega predsednika društva je bil izbran dr. Jakob Žmavc, ki je bil predsednik kar 11 let in je bil v najbolj kritičnih časih osrednji člen in glavna gonilna sila društvenih dejavnosti.

Ker je bila ob ustanovitvi društva slovenščina učni jezik le v nižji gimnaziji (pa še tu ne pri vseh predmetih), v višji gimnaziji pa so vse predmete poučevali v nemščini, se je društvo že prvo leto povezalo z odborom Slovenske šolske matice glede izdajanja poljudnoznanstvenih knjig in šolskih klasikov. Leta 1906 je predsednik Slovenske šolske matice Henrik Schreiner pri odboru Društva slovenskih profesorjev sprožil vprašanje medsebojnega sodelovanja. Društvo je na Matico naslovilo poseben dopis z vprašanjem, ali bi hotela skupaj z društvom izdajati popularno znanstveno knjižnico in komentirane šolske klasike. Odbor Matice je sklenil prevzeti izdajanje popularnoznanstvene knjižnice (njeno redakcijo je prevzelo društvo) in založništvo komentiranih šolskih klasikov, katerih redakcijo naj prevzame društvo.²¹⁷ Društvo je poskrbelo za ureditev znanstvene terminologije in na osmih sestankih obravnavalo številna pedagoška, šolskopolična in stanovska vprašanja, med drugim tudi vprašanje reforme pouka klasičnih jezikov. Največ pozornosti je bilo usmerjene v boj za slovenizacijo slovenskih srednjih šol, ki je bil podoben vrtenju v začaranem krogu. Kadar koli so slovenski poslanci zahtevali slovenizacijo srednjih šol, je avstrijsko šolsko ministrstvo kot enega glavnih razlogov proti navajalo pomanjkanje slovenskih učbenikov, po drugi strani pa so profesorji, ki so učbenike pisali, težko našli založnika, ker ni bilo slovenskih srednjih šol;²¹⁸ z ustanavljanjem teh

²¹⁶ Oba sta se morala zaradi Groftove zavrnitve zagovarjati, vendar je Ilešič kot profesor in zasebnik zavrnil vsako odgovornost, češ da je za sklepe društva in njegovih odborov odgovorno društvo in ne posamezni člani. Ilešič bi lahko imel precej težav, vendar ga je rešil sklep glavne skupščine Zveze avstrijskih srednješolskih profesorjev, da »posamezni odborniki kot profesorji in učitelji ne morejo odgovarjati za odločitve odborov in zaradi tega ne morejo biti poklicani na odgovornost«. Gl. Ilešič (1908), 453; Ilešič (1908), 119.

²¹⁷ Gabršek, F.: *Poročilo o delovanju »Slovenske Šolske Matice« leta 1906*. PL 6 (1906), 149–154.

²¹⁸ Vajda (1921), 332–333.

se je avstrijska vlada poigravala vse do konca monarhije.²¹⁹ V višjih razredih je ostala nemščina učni jezik uradno do l. 1910, dejansko pa do padca monarhije. Zato je 2. občni zbor sprejel resolucijo v štirih točkah, ki je postala vodilo društvenega delovanja; v njej je zahteval popolno slovenizacijo vseh slovenskih šol: gimnazij, realk, učiteljišč, obrtnih in trgovskih šol in to ne samo na Kranjskem, ampak tudi na Štajerskem, Koroškem in Primorskem. Na občnem zboru je imel dr. Josip Tominšek tudi referat o vprašanju mature, ki ga je sklenil s predlogom resolucije v sedmih točkah.²²⁰

Na pobudo 2. občnega zbora je bilo znotraj društva ustanovljenih 13 znanstvenih odsekov; ti so pokrivali vse predmete, ki so se poučevali na gimnazijah, realkah in učiteljiščih. Med njimi je bil tudi znanstveni odsek za klasično filologijo, katerega člani so bili dr. Josip Tominšek (profesor na I. državni gimnaziji v Ljubljani), dr. Lovro Požar (ravnatelj I. državne gimnazije) in Gustav Novak (profesor na goriški gimnaziji), kot namestnik pa Anton Jeršinovič (profesor na II. državni gimnaziji). Glavna naloga odsekov je bila skrb za pisanje slovenskih šolskih knjig in ocenjevanje rokopisov. Ustanovitev odsekov je bila povezana z glavnim sklepom 1. občnega zbora, da »naj bo učni jezik za vse predmete razen nemščine v vseh razredih slovenski«.²²¹ S tem sklepom se je društvo po svojih odsekih lotilo svoje najpomembnejše dejavnosti: izdajanja in pisanja slovenskih šolskih

²¹⁹ To je razvidno iz naslednjih primerov. Kranjska gimnazija, ki je bila ustanovljena l. 1861, je bila l. 1878 ukinjena, znova odprta l. 1880 (istega leta so na ljubljanski gimnaziji odklonili 85 slovenskih dijakov, ker vlada ni dovolila slovenskih paralelek) in l. 1890 spet zaprta; l. 1894 so jo znova odprli in pri tem je tudi ostalo. Slovenske paralelke v nižjih razredih srednjih šol na Kranjskem so bile ustanovljene l. 1882, drugod po slovenskem ozemlju pa so bile razmere še težje. Na Štajerskem so prve slovenske paralelke odprli v Mariboru l. 1889, l. 1895 pa s petnajstletno zamudo tudi v Celju (odobrene so bile že l. 1880); ustanovitev slovenskih paralelek na celjski gimnaziji je imela tudi politične posledice (zaradi njih je padla vlada tedanjega ministrskega predsednika kneza Windischgraetza [gl. Cvirn (1997), 170–192]. Na Koroškem je ostal učni jezik vseskozi nemščina (razen pri slovenščini in nekaj časa pri verouku), na Primorskem pa so slovenske oddelke odprli l. 1910; l. 1913 se je razvila samostojna slovenska gimnazija.

²²⁰ Ilešič 16 (1908a), 454–455; Ilešič (1908b), 21–24. Referat, v katerem je združil svoja teoretična in praktična spoznanja o maturi, je Tominšek objavil tudi v NV (Tominšek (1908a)); o tem vprašanju je sicer razpravljal že v ZföG [gl. Tominšek (1903b)]. Njegove ugotovitve in predlogi se v veliki meri ujema-jo z ugotovitvami in sklepi velike avstrijske šolske ankete, ki se je začela dober mesec kasneje na Dunaju.

²²¹ Ilešič (1907), 55–57.

knjig za višje razrede srednjih šol.²²² K sodelovanju je vabilo avtorje, jim priskrbelo dopuste za pisanje učbenikov in učnih pripomočkov, skrbelo za tiskanje knjig in za nagrade avtorjem, ki jih je podeljeval kranjski deželni odbor. Znanstveni odseki so bili glavna opora avtorjem: pomagali so jim z nasveti, ocenjevanjem rokopisov, slovarčkov, slik ipd. Odseki so predstavljali le formalno organizacijo; udeležba na njihovih sestankih je bila omogočena vsakomur, ki je želel tvorno prispevati k njihovem delu. V okviru društva je bil ustanovljen tudi knjižni fond s posebnimi računi, namenjen izdajanju knjig. Če za knjigo ni bilo mogoče dobiti založnika, jo je društvo založilo in prodajalo samo; dostikrat se je po pomoč obrnilo tudi na slovenske hranilnice, posojilnice in na deželni odbor za Kranjsko, eden največjih mecenov društva pa je bil ljubljanski nadškof dr. Anton Bonaventura Jeglič. Do začetka šolskega leta 1915/16 je društvo – zlasti po zaslugi predsednika dr. Žmavca – oskrbelo izdajo vseh učnih knjig za višjo gimnazijo (hkrati so nastajale tudi knjige za višje razrede realk) z izjemo latinsko-slovenskega slovarja, ki ga je Fran Wiesthaler že v celoti pregledal in dopolnil (izšel je osem let kasneje). Ko so bile slovenske dežele po razpadu avstro-ogrske monarhije vključene v novo državo in so bile šole poslovenjene, so bile na voljo vse učne knjige v slovenščini.

Na 2. občnem zboru 27. decembra 1908 je tajnik dr. Ilesič že poročal o prvih uspehih pri nastajanju učbenikov in uvajanju slovenščine pri pouku klasičnih jezikov. V šolskem letu 1908/09 je bil uveden slovenski učni jezik na kranjskih gimnazijah z izjemo novo-meške gimnazije, izšel je *Slovarček k I. spevu Iliade* Antona Koritnika in *Livijev komentar I. del – 1. knjiga* Antona Jeršinoviča; isti avtor je pripravljal še komentar k Livijevi 21. knjigi, Anton Dokler pa je pripravljal komentar k Ovidiju. Društvo, ki je za pisanje slovarčkov in komentarjev za klasična jezika vodilo poseben račun, je povabilo filologe k pisanju komentarjev za klasike, ki so bili v učnem načrtu za VI., VII. in VIII. razred; prijavi so se štirje avtorji. Komentar k Salustijevi *Jugurtinski vojni* in komentar k Vergiliju (za VI. razred) je prevzel Anton Jeršinovič, k Ciceronovim *Govorom proti Katilini* Anton Dokler, nadaljevanje slovarčka k Homerju Anton Koritnik, komentarje in slovarčke k Horaciju, Demostenu, Platonu in Sofoklu pa dr. Josip Pipenbacher. Dr. Lovro Požar je pripravljal *Latinske vadbe za*

²²² Do l. 1907 sta bili edini slovenski učni knjigi za višje razrede srednjih šol *Slovenska čitanka za peti in šesti razred srednjih šol* in *Staroslovenska čitanka za višje razrede srednjih šol* Jakoba Sketa.

VII. in VIII. razred, vendar delo ni nikoli izšlo. Odsek za klasično filologijo v tem letu še ni uspel pridobiti avtorjev za komentarje k Herodotu (knjige 5–9) in Tacitu. Med načrti je bila tudi priprava posebnega slovarja za Homerja. Ker latinsko-slovenski slovar še ni bil izdelan (poskus uvedbe slovenščine kot učnega jezika tudi pri latinščini v V. razredu v tem šolskem letu prav zato ni uspel), je bil podan predlog, da bi pripravili drugo, razširjeno izdajo Rožkovega *Latinsko-slovenskega slovnika*, vendar je odsek predlog zavrnil, ker zaradi reforme gimnazijskega šolstva in načrtovanega povečanja obsega čtiva še ni bilo določeno, kateri klasiki in v kolikšni meri bi prišli v poštev. Na sejah 25. januarja in 25. februarja 1909 je bil sprejet tudi sklep o začetku dela pri grško-slovenskem slovarju; napisali naj bi ga Anton Dokler, Anton Detela, dr. Josip Debevec, Josip Malnar in Anton Sušnik, vsi profesorji na kranjski gimnaziji, delo pa naj bi bilo končano do konca leta 1910. Odsek je izrecno tudi poudaril, da z ekonomskega vidika ne odobrava izdajanja latinskih in grških tekstov; kdor bi želel izdajati klasične tekste, ne bi mogel računati na pomoč in podporo odseka.

Leta 1909 je izšel *Slovarček k izbranim Ovidijevim pesmim* Antona Doklerja, *Livijev komentar* k 21. knjigi Antona Jeršinoviča in *Ksenofonov slovar* Josipa Tominška. Drugi projekti so se nadaljevali, odsek pa je začel tudi tri nove: Rudolf Južnič je prevzel komentiranje Vergilijeve *Eneide*, slovar k Herodotu (knjige 5–9) je prevzel Fran Jerovšek, sprejeta pa je bila ponudba profesorjev kranjske gimnazije na čelu z Antonom Doklerjem, da prevzamejo delo pri grško-slovenskem slovarju, ki naj bi bil končan predvidoma do konca l. 1910; društvo je prevzelo kritje stroškov za pomagala. Kljub temu da je društvo uspešno vlagalo in podpiralo prošnje profesorjev za dopust za pisanje knjig ter pri deželnem odboru posredovalo za honoriranje avtorjev, pa delo v tem letu ni napredovalo v skladu z društvenimi željami, ker šolska uprava priročnih slovarčkov ni štela za primarna učna pomagala; ker knjige še niso bile aprobirane in ker še ni bilo slovarjev, še ni moglo priti do uvedbe slovenščine kot učnega jezika v višjih razredih gimnazij. Zato se je društvo obrnilo na deželni odbor, naj posreduje pri ministrstvu. Ministrstvo je odobrilo le slovenščino kot učni jezik pri vseh predmetih v V. razredu šentviške gimnazije (predvsem po osebnem posredovanju škofa Jegliča), v drugih zavodih pa le pri matematiki, prirodopisu in verouku.²²³

Leta 1910 je pod okriljem društva izšla nova jezikovna vadnica,

²²³ Ilešič (1909), 473–474, 800; Ilešič (1910), 473–480.

Latinska vadnica za prvi razred gimnazij in realnih gimnazij dr. Josipa Pipenbacherja (II. državna gimnazija v Ljubljani); vadnico je društvo tudi formalno založilo. Hkrati je brez sodelovanja društva izšla 4. izdaja Wiesthalerjevih *Latinskih vadb I. del za 1. gimnazijski razred*, ki jih je Josip Tominšek (I. državna gimnazija v Ljubljani) predelal za potrebe svoje slovnice in po novem učnem načrtu. Fran Jerovšek (I. državna gimnazija v Mariboru) in Janko Košan (I. državna gimnazija v Gradcu) sta prevzela pripravo *Latinskih vadb za VII. in VIII. razred*, pred izidom pa so bili: oba komentarja k Vergilijevi *Eneidi* (Rudolf Južnič), komentar k Ciceronovim govorom proti Katilini (Anton Dokler) in slovarček k Herodotu (Franc Jerovšek). Tega leta je dr. Josip Pipenbacher prevzel tudi komentar k Horacijju in k Demostenovim *Olintskim govorom*. Dela, ki so jih avtorji prevzeli, vendar ne dokončali ali niso nikoli izšla, pa so:

- a) **Komentar k Ciceronovima govoroma Pro Milone in De imperio Cn. Pompei Rudolfa Južniča** (gimnazija Novo mesto);
- b) **Komentar k Plinijevim Pismom**²²⁴ **Rada Pavliča** (II. državna gimnazija Ljubljana) in
- c) **Komentar k Platonovi Apologiji Maksa Severja** (gimnazija Novo mesto).

Nekateri pisci so društvu tudi gmotno pomagali s tem, da so se odrekli honorarja. Tako sta se honorarju odrekla tudi Fran Jerovšek za slovarček k Herodotu in Josip Pipenbacher za *Latinsko vadnico*, društvo pa se je v zameno potrudilo, da sta njuni deli sploh lahko izšli. Glede uvedbe slovenščine v višje razrede gimnazij ni bilo v tem letu nobenega bistvenega napredka.²²⁵

Na glavni skupščini društva 26. decembra 1911, ki je potekala v mali dvorani ljubljanskega Narodnega doma, je bilo izpostavljeno zlasti vprašanje reformiranja srednjih šol, ki ga je obdelal Josip Wester v svojem referatu o potrebi realnih ali reformnih gimnazij na Slovenskem.²²⁶ Referat in razprava, ki je sledila, sta se tesno navezovala tudi na problematiko uvajanja slovenščine kot učnega jezika, ob koncu pa so udeleženci sprejeli resolucijo, s katero so društvu zaupali nalogo, naj se poveže z avstrijskimi šolskimi oblastmi glede vprašanja ustanovitve realnih gimnazij v slovenskih deželah. Obravnavali so tudi problematiko izdajanja znanstvenih in strokovnih člankov;

²²⁴ Komentar k *De imperio Cn. Pompei* je l. 1939 priredil prof. Fran Belec, profesor na šentviški gimnaziji, komentar k Plinijevim *Pismom* pa l. 1940 prof. Milan Grošelj.

²²⁵ Ilešič (1911), 481–482, 566–573, 746–748.

²²⁶ Referat je bil objavljen tudi v NV; gl. Wester (1912).

pri tem je bilo opozorjeno na pomembno vlogo *Nastavnega vjesnika* kot skupnega glasila, kjer so našle zatočišče vse jezikoslovne stroke, tudi klasična filologija.²²⁷ Od učbenikov za klasične jezike so bile tega leta v pripravi *Latinske vadbe* Franca Jerovška in Janka Košana (slednji je že oddal rokopis *Vadb za VII. razred*), Jerovškov slovarček k Herodotu, Wiesthalerjev latinsko-slovenski slovar in Doklerjev grško-slovenski slovar. Kljub temu da avstrijske šolske oblasti specialnih slovarčkov niso priznavale za primarna učna pomagala in jim niso priznavale enake vrednosti kot velikim slovarjem, se je društvo odločilo za natis že pripravljenih, in sicer drugega dela slovarčka k Vergilijevi *Eneidi* (knjige 3–6) Rudolfa Južničiča (gimnazija Novo mesto), slovarčka k *Odiseji* Andreja Prebila (I. državna gimnazija Ljubljana) in slovarčka k Demostenu dr. Josipa Pipenbacherja (II. državna gimnazija); stroške za tisk zadnjih dveh je prevzelo društvo. Opozorjeno je tudi bilo, da založniki nočejo več zalagati komentarjev in slovarčkov; zato je društvo predlagalo, da bi bilo bolje, ko bi ti izhajali v izvestjih gimnazij, na katerih poučujejo njihovi avtorji.²²⁸

Leta 1912 se je dejavnost društva na področju izdajanja učbenikov za klasične jezike precej zmanjšala; končane so bile *Latinske vadbe za VII. in VIII. razred* (Jerovšek-Košan), izšli pa so tudi vsi trije slovarčki, ki so bili l. 1911 še v pripravi. S tem je Društvo zaključilo izdajanje specialnih slovarčkov. Težave so bile z zagotovitvijo finančnih sredstev za tisk in izdajo Doklerjevega že skoraj dokončanega grško-slovenskega slovarja in Wiesthalerjevega latinsko-slovenskega slovarja, pri katerem je bilo delo že v zadnji fazi. Društveni odbor se je obrnil na deželni odbor, da bi pri ministrstvu izposloval potrebna materialna sredstva za izdajanje znanstvenih del; tudi Slovenska matica je v svojo prošnjo vključila oba slovarja. Leta 1913 je bil končan in oddan rokopis Doklerjevega slovarja; slovar je založil Zavod sv.

²²⁷ Slovenski filologi so bili – če odštejemo prispevke v letnih gimnazijskih izvestjih in nekatere prispevke v periodikah drugih strok – prisiljeni objavljati svoje prispevke v tujih strokovnih periodikah, sprva v *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien*, kjer niso mogli objavljati prispevkov v slovenščini; po zaslugi *Nastavnega vjesnika* so nekateri vidnejši znanstveno-strokovni prispevki lahko izšli tudi v slovenščini, npr. Arnejčeva študija o zgodovini grške elegije, Beraničeva študija o Katulovi 66. pesmi in Oštirjeva študija, s katero je kritično ovrednotil Arnejčev članek o indoevropskem aoristu, ki je izšel l. 1911 v Izvestjih mariborske gimnazije [gl. Arnejc (1910), Beranič (1912), Oštir (1912)] idr.

²²⁸ Ilešič (1912), 479–487. Pipenbacherjev slovarček k Horaciju je res izšel najprej v gimnazijskem izvestju II. državne gimnazije v Ljubljani, nato pa še kot poseben odtis.

Stanislava v Št. Vidu in je še isto leto šel v tisk. Za latinsko-slovenski slovar je Fran Wiesthaler zagotovil, da ga bo spomladi 1914 oddal v tisk, natisnjene in oddane v aprobacijo pa so bile Jerovšek-Košanove *Latinske vadbe*.²²⁹

Ker so se začeli oglašati nasprotniki uvedbe slovenskega učnega jezika, ki so zahtevali nemščino kot učni jezik vsaj za nekatere predmete v višjih razredih, zlasti za zgodovino, nekateri tudi za latinščino in grščino, je društvo junija l. 1912 organiziralo anketo o vprašanju slovenskega jezika na naših srednjih šolah, pri kateri je sodelovalo 186 ravnateljev in profesorjev, od katerih je velika večina (155) zahtevala uvedbo slovenščine kot učnega jezika za vse predmete razen nemščine. Ob tej priložnosti je društvo l. 1913 založilo in izdalo tudi posebno brošuro z naslovom *O slovenskem učnem jeziku na srednjih šolah, namenjenih Slovincem*, katere avtor je bil tedanji predsednik dr. Jakob Žmavc.²³⁰

V letih 1916/17 društvo ni imelo občnega zbora; prvi povojni občni zbor je bil 2. junija 1918; ob vprašanjih, ki so zadevala sam obstoj društva in njegovo delovanje, so znova poudarili pomen pisanja učbenikov. Za slovensko gimnazijo je društvo priskrbelo vse učne knjige razen *Državoznanstva* za VIII. razred, ki ga je pisal Janko Polec (delo je ostalo nedokončano), in Wiesthalerjevega latinsko-slovenskega slovarja. Nekatero knjige so pošle, zato je bilo treba poskrbeti za ponatis. Med njimi sta bili tudi *Grška slovnica* in *Grška vadnica* dr. Josipa Tomiška; Tomiška je društvo prosilo, naj do septembra istega leta pripravi drugo izdajo obeh.

Ker zasebni založniki še vedno niso bili zainteresirani za zalaganje šolskih knjig, je moralo to breme prevzeti društvo samo, za kar je znova ustanovilo poseben knjižni fond. Svetli točki na tem področju sta bila dva nepričakovana denarna prispevka: marca 1918 je neimenuvani dobrotnik podaril društvu 50.000 K za izdajanje slovenskih učnih knjig za srednješolce, oktobra pa je škof Anton Bonaventura Jeglič prevzel financiranje Wiesthalerjevega slovarja. Ker slovar zaradi tehničnih težav ni mogel iziti, je društvo pozvalo filologe, naj si pomagajo s priročnimi slovarčki, ki so izšli: Doklerjevima za Ovidija in Cicerona, Jeršinovičevimi za Livija in Salustija, Južničevim za Vergilija in Pipenbacherjevim za Horacija.

Klasična filologija je bila po vojni ob verouku edina stroka, pri

²²⁹ Ilešič (1913), 476–478, 550–555; 22 (1913), 808–813.

²³⁰ Gl. Učni jezik (1913); za dopolnitev prikaza položaja slovenščine do l. 1900 gl. tudi Ilešič (1902), *passim*.

kateri ni bilo kadrovskih težav; pri vseh drugih predmetih je bilo premalo učnih moči. Društvo je obnovilo tudi delovanje odsekov; za sklicevalca odseka za klasično filologijo je bil imenovan prof. Hočevar. Odsek se je sestel trikrat; na prvem sestanku (28. decembra) 1918 je prof. Hočevar na osnovi Reinove pedagoške enciklopedije²³¹ poročal o pouku grščine v Evropi in Ameriki, na drugem sestanku (16. januarja 1919) pa je dr. Ivan Samsa razpravljal o slovenskih učnih knjigah za klasično filologijo. Predlagal je:

a) da bi po vzoru 27. izdaje Curtius-Hartel-Weiglove grške slovnice priredili novo slovensko grško slovnico in vadnico (ker bi bilo delo precej zamudno, je dr. Jože Debevec predlagal, naj društvo poskrbi za ponatis *Grške slovnice* in *Grške vadnice* Josipa Tominška);

b) naj društvo po zgledu 9. izdaje Heinischnovega latinsko-nemškega slovarja naredi vse za skorajšnji natis modernega latinsko-slovenskega slovarja s posebnim ozirom na etimologijo, ki bi imel v uvodu predstavljen tudi historični razvoj jezika.

Ivan Maselj je predlagal, naj povprašajo Frana Wiesthalerja, ali njegov slovar ustreza tem zahtevam. Največ pozornosti je odsek posvetil grščini. Na tretjem sestanku (16. februarja 1919) je dr. Jože Debevec predaval o prihodnosti grščine, ocenil ugovore proti njej in razdelal razloge za njeno ohranitev (1. formalistični, 2. estetski, 3. zgodovinski, 4. naša umeščenost med zahod in vzhod).²³² V razpravi so sodelovali tudi dr. Josip Tominšek, dr. Ivan Samsa in Anton Sovrè, ki je poslal s Ptuja razpravo o tej temi. Vsi razpravljavci so se zavzeli za ohranitev grščine, a tudi za temeljito reformo pouka. Končni sklep sestankov odseka je bil, naj humanistična gimnazija ostane neokrnjena.²³³

²³¹ Rein (1906), *passim*.

²³² Debevčeva razprava je bazirala na Tominškovih razpravah (1902b in 1903b) in Osanovi priredbi predavanj prof. von Arnima (Osana (1908)).

²³³ *Tajnikovo poročilo na občnem zboru dne 2. junija 1918*. Izvestja DSP (1919), 2–5; *Redni občni zbor dne 15. XII. 1918*; prav tam 14–23; 31–33.

4

KLASIČNI JEZIKI V SLOVENSKEM ŠOLSTVU V OBDOBJU 1918–1945

PRIZADEVANJA ZA OHRANITEV KLASIČNO- -HUMANISTIČNE IZOBRAZBE

Podobno kot v šolstvu drugod po Evropi so se tudi v novi državi SHS takoj ob koncu vojne začele spremembe in priprave na reformiranje šolskega sistema in šolske uprave. Narodna vlada SHS je 31. oktobra 1918 v Ljubljani ustanovila Poverjeništvo za uk in bogočastje kot najvišji organ za področje šolstva in vzgoje in za poverjenika postavila dr. Karla Verstovška (po izobrazbi filolog). Poverjeništvo je bilo po svojih pristojnostih naslednik avstrijskega prosvetnega ministrstva; urejalo je vsa šolska in kulturna vprašanja, takoj po vojni pa je vse svoje sile usmerilo v reformiranje, še zlasti v popolno slovenizacijo šolstva. Kot podrejeni organ šolske uprave je bil 14. novembra 1918 ustanovljen Višji šolski svet, ki je prevzel naloge dotedanjih deželnih šolskih svetov; v njegovi pristojnosti je bila neposredna uprava in vodstvo vseh državnih srednjih šol, učiteljskih, osnovnih in meščanskih šol.¹

Tudi v novi vladi se je začela priprava na šolsko reformo podobno kot dobrih deset let prej v Avstriji: s posvetovanjem o šolski upravi, ki ga je poverjenik dr. Karel Verstovšek napovedal za 15. november 1918 v srebrni dvorani hotela Union v Ljubljani. Posvetovanja se je udeležilo 11 šolnikov, večinoma srednješolskih profesorjev, in sicer iz vrst katoliške struje dr. Josip Debevec, dr. Ivan Dolenc, dr. Ivan Grafenauer, Ivan Mazovec, mestni katehet Ignacij Zaplotnik, dr. Gregor Pečjak in dr. Anton Breznik, iz vrst liberalne struje pa dr. Fran Ilešič, dr. Jakob Žmavc, dr. Anton Jug in učitelj Engelbert Gangl.²

V delo vlade in pripravo na posvetovanje se je aktivno vključilo Društvo slovenskih profesorjev. Na izrednem občnem zboru štiri dni pred anketo, 11. novembra, so člani društva največ pozornosti posvetili preureditvi srednjih šol; opozorili so na nujnost globljih sprememb, pri katerih ni mogoče ubirati samostojne poti, zato tudi ni mogoče določati smernic slovenskega šolstva vnaprej, ker se bo mo-

¹ Za natančnejši oris gl. Dolenc (1996), 23–33; Velikonja (1928), 696–710.

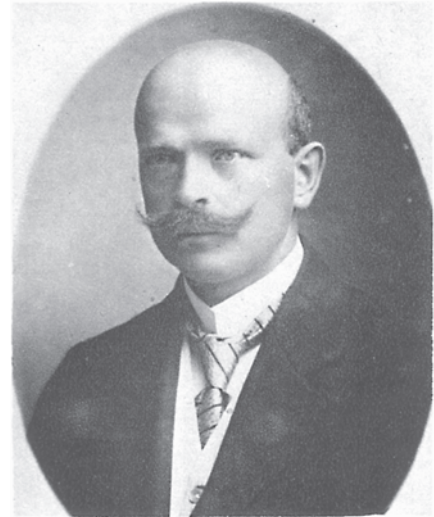
² Prim. Glažar (1997), 45 in op. 11; Dolenc (1996), 30–31.

ralo šolstvo slovenskih pokrajin glede reform prilagajati šolskim spremembam v drugih jugoslovanskih pokrajinah. Udeleženci so poudarili potrebo po centralizaciji vodstev šol in po spremembi nekaterih gimnazij v realne; učni načrt naj bi ostal nespremenjen z izjemo krčitve ur nemščine v korist srbohrvaščine. Dr. Valentin Korun je posebej poudaril, naj se ne hiti z odpravo grščine, ker »narod potrebuje in bo potreboval teoretično naobraženih ljudi«. ³ Najpomembnejši predlog, ki je bil tudi glavna zahteva posebne, ob koncu občnega zbora sprejete resolucije, je bila popolna slovenizacija vseh šol in menjava njihovih vodstev; resolucijo je društvo posredovalo glavnemu poverjeniku dr. Verstovšku. ⁴

Sredi februarja 1919 je Višji šolski svet za april napovedal v Ljubljani anketo, na katero je povabil predstavnike različnih strok (šolnike, juriste, zdravnike in predstavnike cerkve), da bi oblikovali mnenje o reformi srednjih šol, zlasti o predlogu Zveze jugoslovanskih učiteljskih društev o poenotenju nižjih srednjih šol; ⁵ enotna nižja srednja šola je bila težnja liberalnega učiteljstva, s katero je to želelo vzpostaviti enoten šolski sistem z enotno obvezno šolo, enotnim odnosom do religij in do obeh spolov. Tovrstne ideje so se porajale že za časa Avstro-Ogrske. ⁶ Na anketo je na po-

dr. Josip (Jože) Debevec

dr. Ivan Dolenc

³ Izvestja DSP (1919), 8.

⁴ Glažar (1994), 46–47.

⁵ Dolenc (1996), 118.

⁶ Prim. Lončar (1908); Dolenc, E.: *Šolsko delo Dragotina Lončarja*. GSM 18 (1994), št. 1–2, 71–77.

turienti realke študirati kakšno stroko, do študija katere jim sicer pot ni bila odprta.

Člani odseka so sklenili, da je še prezgodaj za uvedbo novih tipov srednje šole, da pa naj se reformira način pouka; glede realke in latinščine na njej so tudi predlagali, naj se z ministrskim odlokom izpit odpravi in s tem realcem odpre možnost katerega koli študija.⁸

Tak elaborat je bil sprejet na 3. seji 28. aprila, s katero so udeleženci zaključili anketo. Na seji so obravnavali razlike med posameznimi deli novonastale države, še zlasti na področju klasičnih jezikov. V Srbiji ni bilo nobene humanistične gimnazije, na kateri bi poučevali grščino, ampak le realne gimnazije, na katerih so poučevali latinščino, in sicer od l. 1895 od V. razreda naprej, od l. 1898 pa od III. razreda naprej; v I. razredu niso poučevali nobenega tujega jezika. Takratni referent za slovensko šolstvo pri prosvetnem ministrstvu v Beogradu, dr. Kušar, ki je na tej seji poročal o načrtovanih reformah in stanju šolstva in je pri načrtovanju reform zagovarjal stališče, da mora biti v I. razred vključen pouk enega tujega jezika, je zagotovil, da ta jezik gotovo ne bo latinščina. Zato je v duhu poenotenja srednjega šolstva naslovil na filologe vprašanje, ali bi bilo mogoče premakniti začetek pouka latinščine v III. razred, vprašanje pa je podkrepil z dilemo, ki je spremljala latinščino vse od leta 1848: ali je učenec v I. razredu že dovolj zrel in zmožen abstraktnega miselnega dela, ki ga zahteva pouk latinščine? Razprava v nadaljevanju je bila posvečena vprašanju in problemom specialne didaktike klasičnih jezikov, opozorjeno je bilo na zastarelost slovničnega pouka in potrebo po novi slovnici (dr. Anton Breznik), dr. Fran Jeran pa je poročal tudi o rezultatih predloga ankete, da bi tudi na realki v nižjih razredih uvedli latinščino, če bi vlada SHS zagotovila prost prehod abiturientov realke na katero koli fakulteto; predlog za uvedbo latinščine je učiteljski zbor ljubljanske realke z veliko večino zavrgel.⁹ Sejo so zaključili s predlogom, naj klasični filologi znova pretehtajo, ali bi bilo mogoče brez posebne škode prestaviti pouk latinščine in grščine v višje razrede.¹⁰

⁸ Izvestja DSP (1919), 38–40; Pipenbacher, J.: *Reforma srednje šole*. SN, 26. aprila 1919.

⁹ Za realke je bil pogojno izdelan učni načrt z latinščino; zanj se niso zavzemali filologi, ampak so ga – kljub pomislekom – sprejeli zastopniki realke, da bi s tem dijakom realk zagotovili neposredni prehod na univerzo. Ko sta ga učiteljska zbornica obeh realk zavrnili, je postal brezpredmeten. Pipenbacher, J.: *Reforma srednje šole*. SN, 15. maja 1919.

¹⁰ Ilešič (1919), 44–45; Dolenc (1996), 119. Vprašanje je bilo posledica zavrnitve enotne nižje srednje šole s strani filologov; dr. Josip Pipenbacher kot

Obe struji, katoliška in liberalna, sta na prvih posvetovanjih nastopali še dokaj enotno; kasneje so predstavniki liberalne struje pretežno zagovarjali reformiranje pouka, prilagajanje enotnemu jugoslovanskemu šolskemu sistemu ter zmanjševanje pouka klasičnih jezikov, katoliška struja pa je večinoma nastopala kot zagovornik humanistične gimnazije.

Aprilska anketa je spodbudila prve ostrejše polemike v časopisju; liberalni krogi so ji očitali, da javnost na njej ni bila dovolj udeležena, sploh pa so v njej videli filološko zaroto proti reformam. Kritiki so obudili ugovore, znane že iz avstrijskih časov, vendar še dodatno potencirane:

- grščina je odveč in pomeni zgolj izgubo časa, branje grških klasikov v originalu pa je sploh odveč;
- latinščina je sicer potrebna kot podlaga za romanske jezike in sredstvo za formalno izobrazbo, vendar jo je treba omejiti, tako slovnični pouk kot tudi lektiro, ker v trenutnem obsegu pouk pomeni pravo morijo in ker je klasično literaturo mogoče spoznati tudi iz dobrih prevodov, ki jih slovenski klasični filologi, »zakrknjeni mogotci, ki morijo mladino s šaro in jo odtujijo modernemu in narodnemu življenju« v 100 letih svojega obstoja niso bili zmožni dati, zato bo prišel dan, ko bo latinščina ravno tako kot grščina izginila iz naših šol;
- pri rimskih klasikih ni z izjemo Horacija ne duha ne sluha o antični kulturi: življenjepisi Kornelija Nepota (III. razred) so kratki, suhi, dolgočasni; Cezarjeva *Galska vojna* (IV. razred) je eno samo ropanje, požiganje in klanje zemlježeljnih Rimljanov; Ovidij (V. razred) je preveč pristrižen; Salustij (VI. razred) spet govori samo o vojni; Cicero (VI. in VII. razred) je čvekač, ob katerem filologi napajajo svoje suhe duše; Vergilijeva *Eneida* (VI.–VII. razred) je suha, umetno konstruirana bajka; Tacit (VIII. razred) pa predstavlja zgolj krvavo zgodovino rimskih cesarjev, ki kaže vso antično nekulturo;
- humanistični gimnaziji se obeta polom;
- na didaktičnem področju je filologija daleč pod nivojem, zato gre uspehe na področju klasičnih jezikov pripisati zgolj zasebni iniciativi učencev.¹¹

---

njihov predstavnik je na 2. seji odseka izjavil, da za enotno nižjo srednjo šolo, zaradi katere bi bil pouk grščine potisnjen v humanistični oddelek višje gimnazije, ne more glasovati. Debevec (1919), 144.

¹¹ (anon.): *Reforma srednje šole*. SN, 17. aprila 1919; (anon.): *Preosnova srednjih šol*. SN, 30. aprila 1919.

Opozorila, da sklicevanje na udeležbo širše javnosti pri avstrijski anketi l. 1908 ni umestno, ker so dobre predloge, ki so prinesli pozitivne spremembe, dali le strokovnjaki, ki so zasedali za zaprtimi vrati, in da je protežirani tip realne gimnazije, ki predstavlja kompromis med humanistično gimnazijo in realko, ki vsaka zase nudita enotno zaokroženo izobrazbo, kljub vsemu nekaj polovičarskega, so bila zaman.¹² Filologi so – spet – postali glavni krivci in glavna ovira za napredek srednjega šolstva. Polemiziranje v dnevnem časopisju in periodičnih publikacijah med privrženci humanističnih gimnazij in pouka klasičnih jezikov ter njihovimi nasprotniki, ki je bilo še posebej intenzivno v obdobju 1919–1925, lahko imenujemo tudi »časopisna vojna«.

GIMNAZIJSKO ŠOLSTVO PO 1. SVETOVNI VOJNI IN POLOŽAJ KLASIČNIH JEZIKOV V NJEM

Pred oblikovanjem nove države je bilo na slovenskem ozemlju 15 srednjih šol:

- 1 slovenska – zasebna škofijska gimnazija v Št. Vidu nad Ljubljano;
- 7 utrakvističnih:
  - I. državna gimnazija v Ljubljani,
  - II. državna gimnazija v Ljubljani,
  - državna gimnazija v Kranju,
  - državna gimnazija v Novem mestu,
  - samostojni nemško-slovenski razredi (I.–IV. razred) državne nemške gimnazije v Celju,
  - slovenske vzporednice (I.–IV. razred) državne nemške gimnazije v Mariboru,
  - državna realka v Idriji;
- 7 nemških:
  - državna gimnazija v Ljubljani,
  - državna gimnazija v Kočevju,
  - državna gimnazija v Celju,
  - državna gimnazija v Mariboru,
  - deželna gimnazija na Ptujju,
  - državna realka v Ljubljani,

¹² Vajda, F.: *Reforma srednje šole*. SN, 22. aprila 1919.

- državna realka v Mariboru.

Slovenski dijaki so obiskovali še:

- gimnazijo v Gorici (nepopolna slovenska gimnazija, ustanovljena 1913),
- gimnazijo v Celovcu,
- gimnazijo v Velikovcu,
- gimnazijo v Št. Pavlu,
- realko v Gorici.

Škofijska gimnazija je bila edini popolnoma slovenski srednješolski zavod. Na dvojezičnih srednjih šolah na Kranjskem so v nižji gimnaziji vse predmete razen nemščine poučevali v slovenščini; v višji gimnaziji so v nemščini poučevali nemščino, latinščino, grščino, zgodovino in zemljepis. Na Štajerskem so v slovenskih vzporednicah v slovenščini poučevali verouk, latinščino v I.–III. razredu, slovenščino, zemljepis v I. razredu, prirodopis v I. in II. razredu in matematiko v I.–IV. razredu.¹³ V šolskem l. 1918/19 so bile v Sloveniji:

- 4 klasične gimnazije (Ljubljana, Maribor, Šentvid, Kranj; slednja je bila l. 1925 preoblikovana v realno gimnazijo),
- 7 realnih gimnazij (Celje, Kočevje, II. realna gimnazija Ljubljana, III. realna gimnazija Ljubljana, Novo mesto, Ptuj, Murska Sobota) in
- 2 realki (Ljubljana, Maribor).¹⁴

Po vojni so bile na novo ustanovljene:

- državna gimnazija v Murski Soboti,
- privatna frančiškanska gimnazija v Kamniku (s samo 4 višjimi razredi za izobraževanje bodočega duhovniškega kadra),
- privatna salezijanska gimnazija v Veržaju pri Ljutomeru ter
- državna gimnazija in učiteljsišče v Velikovcu.¹⁵

Kljub prvotnim relativno dobrim obetom je bilo vse bolj slutiti splošno nenaklonjenost nove šolske uprave klasičnim jezikom; ta je bila v precejšnji meri dediščina avstro-ogrškega obdobja, kjer je kulminirala v reformnih gibanjih, ki so se oblikovala po l. 1900. Pritisk na klasične jezike se je začel takoj po koncu vojne; že Henrik Schreiner je v svojem prispevku o prihodnosti jugoslovanskega šolstva omenil različne poglede na položaj klasičnih jezikov ter prizadevanja vseh treh struj:

a) radikalcev, ki so si prizadevali za popolno izkoreninjenje pouka

¹³ Verstovšek, K.: *Preustroj šolstva v Sloveniji*. S, 12. januarja 1921; Turk (1939), 182.

¹⁴ Turk (1939), 183–184.

¹⁵ Vajda (1921), 452.

latinščine in grščine, s čimer bi izginila razlika med gimnazijo in realko (s tem bi se uresničeval še en koncept, ki je dediščina avstrijske pedagoške misli: koncept enotne srednje šole);

- b) filologov, ki so si prizadevali za ohranitev obeh predmetov, ter
- c) zmerne struje, ki si je prizadevala za iskanje kompromisa (ohranitev obeh jezikov, vendar v skrčenem obsegu).

V Schreinerjevi viziji ureditve šolstva je pomen klasičnih jezikov zmanjšan na minimum; nadomestita naj jih naravoslovje in tehnika. Predlagal je njihovo odpravo, učijo pa naj se jih samo tisti, ki ju bodo potrebovali pri

dr. Karel Verstovšek

nadaljnem študiju, vendar tudi ti v omejenem obsegu.¹⁶ Te besede predsednika vladne komisije, ki naj bi na osnovi ankete, opravljene med učiteljstvom, pripravila načrte za reformiranje šolstva, so bile do neke mere preroške za nadaljnji položaj klasičnih jezikov. Zanimivo je tudi, da je odločilno vlogo pri enem najbolj odmevnih reformnih procesov, pri spreminjanju klasičnih oz. humanističnih gimnazij v realne, odigral prav klasični filolog, poverjenik dr. Karel Verstovšek.¹⁷

Kritika na račun klasičnih jezikov je bila podprta tudi s psihološkimi ocenami; latinščina in grščina naj bi imeli pomanjkljivosti pri obeh bistvenih komponentah pouka:

- a) intelektualni, ki vključuje apercepcijo (usvajanje slovnične terminologije in besedišča), dedukcijo (apliciranje pridobljenih pravil na posamezne primere), na višji stopnji pa še analogijo in indukcijo, ter
- b) emocionalni komponenti, ki je zajeta v težnji po poznavanju grške in rimske kulture ter želji črpati ju iz prvotnih virov.

Emocionalne komponente naj bi sploh ne bilo, glavna hiba intelektualne pa naj bi bil prezgodnji začetek pouka, ko pri mnogih učencih omenjene zmožnosti še niso razvite. S premikom začetka pouka

¹⁶ Schreiner (1919), 57–59; gl. tudi recenzijo –é [= Pavel Flerè] v P 40 (1919), 266–268.

¹⁷ Prim. Dolenc (1996), 33.

v višje razrede naj bi se povečala učinkovitost, ekonomija in tempo učenja, pri učencih pa naj bi apatijo zamenjala ambicija in smotno stremljenje.¹⁸

Osrednje vprašanje aprilske ankete l. 1919 je bilo vprašanje enotne nižje srednje šole. Njeno uvedbo so zagovorniki utemeljevali z dvema razlogoma:

- a) z njo bi bila staršem in učencem olajšana težavna odločitev o izbiri tipa srednje šole (in s tem poklicne usmeritve), ker se odloži za štiri leta;
- b) njena uveljavitev bi bila v duhu enotnosti nove države, hkrati pa bi imela velik vzgojni in socialni pomen za mladino.

Vprašanje same uvedbe ni bilo sporno; sporna sta bila izvedba in oblikovanje učnega načrta, ki sta razdelila strokovno in širšo javnost, pri čemer so bili kamen spotike in osrednji predmet diskusij prav klasični jeziki. Skupna zahteva zagovornikov je bila popolna izločitev grščine iz nižje srednje šole. Glede latinščine so bila mnjenja deljena, vendar je večina zagovarjala njeno ohranitev v učnem načrtu. Josip Debevec je v svojem prispevku o prihodnosti srednje šole (eden prvih, ki so obravnavali problematiko klasičnih jezikov) na osnovi polemik povzel šest razlogov za ohranitev latinščine:

1. psihološki (urjenje učenčevih umskih in нравnih zmožnosti: spomina, razuma, natančnosti ...);
2. korist jezikovne izobrazbe (spoznavanje zgradbe jezika ter navezovanje na materinščino in primerjave z njo, kar ima velik pomen za pisno in ustno izražanje);
3. praktična korist (olajšano učenje tujih jezikov, zlasti romanskih jezikov, kar je bilo ob izpodrivanju nemščine in uvajanju francoščine namesto nje še posebej aktualno);¹⁹
4. splošnokulturni razlog (jezikovne, literarne idr. vezi z antično kulturo);
5. stališče svobodne izbire poklicev (abiturienti gimnazij so se lahko vpisali na katero koli fakulteto, abiturienti realk in učiteljišč pa so morali opravljati poseben izpit iz latinščine);
6. latinščina kot potencialni jezik mednarodnega sporazumevanja (postala naj bi nekakšen esperanto).²⁰

Pri utemeljevanju pomena pouka grščine, ki so jo imele v sred-

¹⁸ Prim. anon. (1922), 116–118.

¹⁹ Dr. –m–: *Drugi kulturni jezik na naših srednjih šolah*. S, 15. avgusta 1919.

²⁰ Našteti razlogi so postali stalnica pri utemeljevanju pomena klasičnih jezikov; kasnejši zagovorniki so vedno posegali po njih z izjemo šestega, povsem utopičnega razloga. Debevec (1919), 141–143.

nješolskih učnih načrtih vse evropske države z izjemo Švedske in Norveške, sta formalnovzgojni in estetski vidik pouka stopila v ozadje; v ospredje je stopila njegova zgodovinska vrednost. Pouk grščine je našel utemeljitev za svojo prihodnost v pomenu grštva in grške kulture kot glavnega vira evropske kulture in kot enega glavnih kulturnih temeljev nove države; historizem in umeščenost jugoslovankega prostora med zahod in vzhod naj bi zahtevala ohranjanje kontinuitete, ki jo zagotavljajo klasično izobraženi ljudje.²¹ Ideje so zagovorniki grščine (Josip Osana, Josip Debevec, Ivan Dolenc) povzeli po svojem učitelju Hansu von Arnimu.²² Prestavitev začetka pouka grščine v V. razred bi pomenila izgubo dveh let, ki sta bili prvenstveno namenjeni slovničnemu pouku; s tem bi bili izgubljeni tudi dve leti lektire, ki bi jo bilo treba zelo omejiti. Krčitev pouka bi imela za posledico zniževanje nivoja znanja in zaradi časovne omejenosti površno predelovanje snovi.²³ Omejevanje lektire – kanon avtorjev je bil povzet po avstrijskem in je ostal do reforme nespremenjen – bi prizadelo lektiro v višjih razredih; tako bi se dijaki ne srečali z dvema vrhuncema pouka grščine, z grško dramatiko in filozofijo. Položaj klasičnih jezikov je bil ob predvidenem krčenju pouka nezavidljiv. Slovnični pouk je bilo mogoče in tudi treba reorganizirati, ni pa ga bilo mogoče bistveno krajšati, ker je bila slovnica še vedno glavno orodje, ki je omogočalo glavni namen pouka: branje klasikov. Krčiti bi bilo mogoče le obseg lektire; pri tem pa se je zastavljalo vprašanje, ali je smotno posvečati se obsežnemu učenju slovnice ob tako reducirani lektiri.²⁴

Razprave in polemike so se nadaljevale.²⁵ Osmega julija 1919 je prosvetni minister dal objaviti načrt zakona o srednjih šolah, ki ga je po nalogu ministrstva pripravil prosvetni odbor, v katerem je bil edi-

²¹ To utemeljitev je Josip Debevec podal na 3. sestanku Odseka za klasično filologijo Društva slovenskih profesorjev, na katerem je predaval o prihodnosti grščine; gl. Izvestja DSP (1919), 32. Prim. tudi Debevec (1919), 144–146; Dolenc (1919), 198–199, 207.

²² Osana, J.: *O pomenu grškega pouka na srednjih šolah*. Spisal J. Osana. (Po predavanjih univ. prof. dr. v. Arnima). Zora 14 (1907/08), 68–70, 84–87, 100–103, 114–117.

²³ Dr. –m–: *Naše ujedinjenje in naša srednja šola*. S, 21. avgusta 1919.

²⁴ Dolenc (1919), 207.

²⁵ Dr. –m–: *Temeljna načela za reformo naše srednje šole. (Nekaj misli k novemu učnemu načrtu za srednje šole)*. S, 10. avgusta 1919. (poročilo o posvetovanju Društva slovenskih profesorjev 2. in 4. avgusta 1919); Dr. –m–: *Drugi kulturni jezik na naših srednjih šolah*. S, 15. avgusta 1919; Stenar, F.: *Politično ozadje novih šolskoreformnih načrtov. I., II.* S, 27. in 28. septembra; Dr. J. S. [= Janez Samsa]: *Novi šolski zakon. I., II. III.* S, 3., 5. in 7. septembra 1919.

ni slovenski zastopnik dr. V. Kušar. Ker je zastopnik prosvetne uprave nujno zahteval izjavo Društva slovenskih profesorjev, se je društveni odbor zbral na razširjeni seji in obravnaval predlagani učni načrt. Udeleženci seje se z glavnimi točkami predlaganega načrta (začetek pouka klasičnih jezikov v višji gimnaziji, verouk kot fakultativni predmet) niso strinjali. Izdelali so nov načrt in ga prve dni avgusta posredovali Poverjeništvu za uk in bogočastje.²⁶ Filologi so večinoma nastopali enotno, a so se tudi znotraj njihovih vrst našle izjeme. Tak je primer Amata Škerlja, profesorja na novomeški gimnaziji, ki se je pridružil reformnim idejam o ukinjanju grščine in omejevanju latinščine; zagovarjal je opuščanje obeh jezikov, še zlasti grščine, ker po njegovem mnenju rezultati niso sorazmerni z vloženim trudom; še zlasti izločitev grščine naj bi bila povsem v skladu s starogrškimi nazori, saj bi – tako Škerlj – »staremu Atencu nikoli ne prišlo na um, da bi mučil svojo mladež z 2000 let starim jezikom.«²⁷ S podobnimi utemeljitvami, ki so običajno izpostavljale problem indirektnega učenja klasičnih jezikov (s pomočjo slovnice in slovarjev) v nasprotju z direktno metodo učenja modernih jezikov, so zagovorniki reform pogosto nastopali v časopisu in revijalnem tisku.²⁸ Skoraj vsi kritiki so videli rešitev problema pouka klasičnih jezikov v omejitvi slovničnega pouka na minimum in nadomestitvi lektire z ustreznimi prevodi ali hrestomatijami; prevajalsko delo in pisanje novih učbenikov je zaradi težkega socialnega položaja srednješolskega učiteljstva, ki so ga obremenjevale tudi neurejene razmere v šolstvu in šolski upravi, z redkimi izjemami (npr. Anton Sovrè) povsem zastalo. Ob tem vprašanju je bilo izpostavljeno tudi vprašanje univerze in ustanovitve Oddelka za klasično filologijo, ki naj bi stroko oskrbela z ustreznimi prevodi, učnimi knjigami in pripomočki.²⁹ Polemike, v katerih je bilo večkrat poudarjeno, da so reforme potrebni bolj obiskovalci gimnazij kot gimnazije same, so opozorile na številna druga vprašanja, povezana z vprašanjem šolstva, zlasti na vprašanje strokovnega šolstva ter slab materialni in socialni položaj učiteljstva in dijaštva. Kljub pogostemu sklicevanju reformistov na avstrijsko anketo l. 1908 so šolniki svarili pred njenimi napakami in pred pomanjkljivostmi tedanjih reformnih ukrepov.³⁰

²⁶ Osana (1922), 277.

²⁷ Škerlj, A.: *Novi cilji – nova pota. (Misli o šolski reformi)*. Dem (1918–1919), 96–97; prim. tudi oceno v P 50 (1919), 268.

²⁸ Prim. Bačić (1918/19), 475–476; Bačić (1919), 24–25.

²⁹ Dolenec (1919), 202–206.

³⁰ Prim. Vajda, F.: *O reformi srednjega šolstva*. Dem (1918–1919), 99–100; prim. tudi oceno v P 50 (1919), 268–269.

Do sprememb v specialni didaktiki samega pouka klasičnih jezikov takoj po vojni kljub pogostim priporočilom, celo iz vrst dijaštva,³¹ ni prišlo. Pri grščini je l. 1919 izšla nova slovnica (Bradač-Osana), leto kasneje pa še vadnica (Bradač), ki nista bistveno vplivali na sam pouk. Za pouk latinščine je bil podan en sam konkretniji predlog za spremembe;³² predlog je zadeval latinsko lektiro. Neimenovani avtor se je oprl na avstrijski učni načrt in v njem zastavljeni cilj pouka latinščine v višji gimnaziji: spoznavanje najvidnejših del rimske književnosti in rimskega kulturnega življenja. Prav slednje naj bi pri avtorjih, vključenih v lektiro, ne bilo mogoče; zato je predlagal več vključevanja realij in spoznavanja rimskih državnih in privatnih starožitnosti ter več obdelave rimske literature in sočasno z njo tudi grške. Na račun realij bi slovnčni pouk v višji gimnaziji povsem opustili, prav tako prevajalske naloge iz slovenščine v latinščino, ki bi jih povsem nadomestile naloge prevajanja iz latinščine v slovenščino. Izbira lektire bi ne bila vezana na kanon; za večjo pestrost bi poskrbela antologija ali hrestomatija iz avtorjev, ki sicer niso vključeni v lektiro. Prilagajanje in sprotno revidiranje lektire je bilo tudi sicer večkrat priporočano.³³

Prizor iz Ajshilove Oresteje (igrajo dijaki škofijske gimnazije)

³¹ Prim. Ivanović, Petar: *Reforma srednje šole*. Zora 21 (1918/19), št. 6–10, 74–75 (pogled bivšega realčnega dijaka na pouk, posamezne predmete in maturo).

³² J. C.: *Nekaj o reformi v pouku latinščine*. S, 3. avgusta 1919.

³³ Dolenc (1919), 201.

Tudi vojna je pustila svoj pečat na pouku klasičnih jezikov. Učitelji so večkrat posegali po domoljubni tematiki; tak je primer Antona Sovreta, ki je l. 1919 (v tem času je služboval na ptujski gimnaziji) dal učencem 1. gimnazijskega razreda nalogo na temo 1. svetovne vojne (spodbudni nagovor vojakom); naloga je zbudila precej pozornosti tudi v širši javnosti.³⁴ Po antični tematiki so v gimnazijah radi posegali tudi pri drugih predmetih, npr. slovenščini.³⁵

Leto 1920 je na šolskem področju minilo precej mirno. Za filologijo sta v tem letu pomembna dva dogodka: 19. junija je bilo kot odziv na vse ostrejša nasprotovanja humanistični izobrazbi in klasičnim jezikom ustanovljeno Društvo prijateljev humanistične gimnazije, 24. in 27. junija pa so dijaki škofijske gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu uprizorili Ajshilovo trilogijo *Oresteja* v prevodu Frana Omerze.³⁶

Profesorji škofijske gimnazije l. 1930 s škofoma Jegličem in Rožmanom

³⁴ Gl. Vajda (1919), 170.

³⁵ Prim. prosti spis iz II. gimnazijskega razreda v Ptujju (verjetno učenec Antona Sovreta) z naslovom *Atenski deček pripoveduje, kako je bilo v šoli*. P 1919, 324–325.

³⁶ *Starogrška drama v zavodu sv. Stanislava*. S, 3. julija 1920; Moder (1966), 595–597; Omerza, F.: *Ajshilova Orestija*. Mentor 11 (1918/1919), 142–150 (uvod o Ajshilu + prevod v. 1–257), 163–168 (v. 258–487); *Agamemnon*. (nadaljevanje) Mentor 12 (1920/1921), 6–10 (v. 488–680), 38–42 (v. 681–913), 73–77 (v. 914–1068), 99–109 (v. 1069–1342), 133–143 (v. 1343–1687); *Maščevanje*. Mentor 13 (1922/1923), 8–13 (v. 1–169), 44–52 (v. 164–465), 74–82 (v. 466–729), 115–126 (v. 730–1107). Tretji del trilogije je ostal v rokopisu.

»*SIC VOLO, SIC IUBE!*«³⁷

Novo vznemirjenje v šolske kroge je vnesla objava devetih točk predloga načrta za reformo srednje šole (predlog je pripravil Prosvetni svet) v beograjski Politiki 4. junija 1921;³⁸ na osnovi teh točk naj bi ožji prosvetni svet ministrstva izdelal zakonski načrt. Za klasične jezike sta bili aktualni prvi dve točki. Prva točka je predvidevala popolno ukinitvev pouka klasičnih jezikov v vseh nižjih gimnazijah, tudi klasičnih, in uvedbo pouka živega jezika od I. razreda naprej. Druga točka je predvidevala v V. razredu delitev srednje šole na tri smeri: klasično gimnazijo, realko in realno gimnazijo. V klasični gimnaziji bi bila poleg živega jezika, ki so se ga dijaki začeli učiti v nižji gimnaziji, obvezna tudi latinščina, grščina pa bi bila (enako kot verouk) fakultativna; v realni gimnaziji bi bila latinščina obvezna v zelo majhnem obsegu.³⁹ Predlagani osnutek je bil prilagojen srednješolskim razmeram v Srbiji, ki bi se le malo spremenile; pouk latinščine bi ostal skoraj nespremenjen, napredovala pa bi grščina, ki je v srbskih gimnazijah prej niso poučevali (na Oddelku za klasično filologijo Filozofske fakultete v Beogradu ni bilo nobenega srbskega študenta, prav tako ne v historičnem seminarju, kjer so brali Prokopija). Za Slovenijo bi načrt pomenil prepolovitev pouka obeh jezikov.⁴⁰ Ljubljanska sekcija Profesorskega društva je prosila glavno upravo Profesorskega društva, naj posreduje, da bi pri reformi srednjih šol lahko sodelovali tudi slovenski strokovnjaki, vendar odgovora ni bilo.⁴¹ Položaj klasičnih jezikov v Sloveniji l. 1921:⁴²

a) na humanističnih gimnazijah:

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
latinščina	8	7	6	6	6	6	5	5
grščina	–	–	5	4	5	5	4	5

³⁷ »Tako hočem, tako ukazujem!« Misel Josipa Westrova, s katero je v svoji brošuri *Kriza naše srednje šole* okarakteriziral reformne ukrepe v letih 1922–1927 [Wester (1927), 14.], izpostavlja glavno značilnost prosvetne politike v tem obdobju: prevlado političnih interesov in zahtev birokratskega aparata nad pedagoškim in strokovnim delom. Misel je Wester povzel po dr. F. Stenarju (Stenar, F.: *Politično ozadje novih šolskoreformnih načrtov. I. S*, 27. septembra 1919).

³⁸ Prim. tudi Dolenc (1996), 157.

³⁹ *Reforma naše srednje šole*. J, 12. junija 1921.

⁴⁰ Černič, I.: *K nameravani reformi srednjih šol*. S, 11. junija 1921.

⁴¹ Osana (1922), 277.

⁴² Vajda (1921), 453.

b) na realnih gimnazijah:

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
latinščina	6	6	6	6	6	6	5	5

Dvaindvajsetega septembra 1921 je Višji šolski svet na redni seji sprejel sklep o uvedbi neobvezne grščine na realnih gimnazijah. Sklep, sprejet na pobudo filologov, je določal, da se grščino dijaki lahko učijo od IV. razreda naprej, predvideni pa so bili trije tečaji; v Ljubljani se je moralo za izvajanje tečaja prijaviti vsaj 15 učencev, drugod pa vsaj 10 učencev.⁴³

Med 25. in 27. septembrom 1921 je v Zagrebu potekal II. kongres jugoslovanskih profesorjev. Kongres je odprl prosvetni minister Svetozar Pribičević, glavni akter in pobudnik srednješolskih reformnih prizadevanj; minister je s svojim govorom, katerega osrednja tema je bila ideja narodne enotnosti na vseh področjih, tudi šolskem, požel veliko navdušenje.⁴⁴

Slovenska delegacija je na kongres odpotovala v prepričanju, da bo tema razprav tudi reforma srednjega šolstva, vendar kljub zagotovitom vprašanje srednješolske reforme ni prišlo na dnevni red. Zato

Svetozar Pribičević, jugoslovanski prosvetni minister

je na zadnjem zborovanju dr. Janez Samsa prosil za besedo in predlagal, da bi kongres izjavil, naj humanistična gimnazija načeloma ostane in sicer vsaj v tistih mestih, kjer sta dve gimnaziji, tako da lahko starši izbirajo med humanistično ali realno gimnazijo. Svoj predlog je utemeljil z enakimi razlogi, kot so jih dve leti prej navajali zagovorniki humanistične gimnazije (Josip Debevec, Ivan Dolenc) ob prvem predlogu enotne nižje srednje šole: s kontinuiteto kulture in vrednostjo antičnega humanizma s posebnim ozirom na novonastalo državo. Pri tem se je skliceval na željo ljubljanske sekcije Profesorskega društva in na odločno željo večine Slovencev. Proti Samsovemu predlogu je nastopil dr. Fran Šturm, profesor

⁴³ *Seja višjega šolskega sveta*. J, 23. septembra 1921; Dolenc (1996), 161.

⁴⁴ *II. kongres jugoslovanskih profesorjev*. J, 27. septembra 1921; *Minister Pribičević o naši šoli in učiteljih*. J, 28. septembra 1921.

na ljubljanski realki, z izjavo, da ni res, da si večina Slovencev želi obstanek humanistične gimnazije, in da Slovenija ne potrebuje idealov antičnega humanizma, ampak si želi jugoslovanski humanizem. Razvnetost slovenskih predstavnikov je ublažila izjava podpredsednika kongresa (in predsednika ljubljanske sekcije Profesorskega društva) dr. Valentina Koruna, da niti dr. Samsa niti dr. Šturm nista natančno tolmačila želja Slovenije. Šturmove izjave je podirala vsa utemeljevanja privržencev humanistične izobrazbe, zato je bil odziv nanjo buren.⁴⁵ Šturm je v SN podal svojo razlago omenjenega dogodka.⁴⁶ Glede esence samega humanizma sta si bila s Samsom enotna, nista pa se strinjala z načinom, kako doseči njegovo pravo razumevanje. Svojo izjavo o jugoslovanskem humanizmu je Šturm utemeljeval z idejo, da bi se moralo težišče humanizma s pouka klasičnih jezikov prenesti na pouk drugih predmetov, zlasti zgodovine in materinščine. Samsove utemeljitve naj bi z vztrajanjem pri antičnih idealih mejile že na fanatizem. Polemiko o tem dogodku je zaključil sam Samsa z obsežnim pojasnilom, s katerim je zavrnil Šturmove očitke.⁴⁷ Samsa je predsednik odbora ljubljanske sekcije Profesorskega društva dr. Korun dejansko pooblastil, naj zastopa stališče o ohranitvi nekaj humanističnih gimnazij; prav tako je bil odbor mnenja, da s tem izražajo voljo večine slovenskega profesorstva. Ideja o jugoslovanskem humanizmu se je – če lahko sklepamo na osnovi prispevka – porodila iz Šturmovega odkritega jugoslovanofilstva oz. srbofilstva; iz njegove razlage pa ni razvidno, ali je šlo za njegovo lastno mnenje ali za splošno mnenje realčnih profesorjev. Vprašanje humanistične izobrazbe in humanistične gimnazije kot njene glavne nosilke je spet postalo aktualna tema razprav in polemik.⁴⁸

V začetku januarja 1922 je prosvetno ministrstvo vsem srednješolskim zavodom v Sloveniji poslalo *Nacrt zakona o srednjih školama u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, ki ga je pripravil Glavni prosvetni svet; učiteljski zbori naj bi učni načrt, ki je bil tiskan samo v cirilici, preučili in do 23. januarja pripravili predloge za morebitne spremembe. Objava načrta zakona je sprožila val polemik že zato, ker pri oblikovanju načrta zakona Slovenci in Hrvati niso bili soudeleženi,⁴⁹ pa

⁴⁵ Dr. J. D. [= Jožef Debevec]: *Jugoslovanski humanizem*. S, 2. oktobra 1921.

⁴⁶ Prof. dr. Fran Šturm: *Jugoslovanski humanizem*. SN, 9. oktobra 1921. Prim. tudi Dolenc (1996), 164.

⁴⁷ Dr. I. Samsa: *Klasični in jugoslovanski humanizem*. S, 15. in 18. oktobra 1921.

⁴⁸ Najodmevnejša je bila razprava dr. Janka Bezjaka *O humanistični izobrazbi*; gl. PZ 19 (1921), 38–74.

⁴⁹ Pedagog: *Načrt zakona o srednjih šolah*. I. S, 13. januarja 1922.

tudi naglica, s katero so morali šolniki predelati načrt, in številne pomanjkljivosti v njem so spodbudile vrsto kritičnih nastopov; zagovorniki sprememb so se oglašali le redko.

Učni načrt je izhajal iz tendence po olajšanju šole, s čimer je po mnenju nasprotnikov reforme zarezal v eno njenih bistvenih nalog: da s svojo težavnostjo med dijaštvom opravi potrebno selekcijo. Ni naključje, da sta bila pri tem najbolj na udaru prav latinščina in grščina; predmeta sta se gojila najintenzivneje, odmerjenih jima je bilo največ ur in dijaki, ki so bili uspešni pri teh predmetih, so bili praviloma boljši tudi pri drugih predmetih in so v celoti dosegali boljši učni uspeh.⁵⁰ Zato je bilo v očeh strokovne javnosti še toliko bolj nedopustno, da je prosvetna uprava pri pridobivanju mnenj glede reformiranja pouka ponovila napako reformnih gibanj v Avstriji pred reformo 1908/09 in za mnenje prosila tudi dijaštvo. Utemeljitev, da gre za spremembe v imenu narodne in kulturne enotnosti, so zagovorniki humanistične gimnazije zavrnil kot navadno puhlico.⁵¹ Za zagovornike humanistične gimnazije je bil najspornejši 4. člen, ki je določal uvedbo enotne nižje srednje šole brez pouka klasičnih jezikov; latinščina bi bila vključena v predmetnik šole v višji klasični in realni gimnaziji (v obeh kot obvezni predmet, v realni gimnaziji v zmanjšanem obsegu), grščina pa bi postala fakultativni predmet. Veliko pripomb je bilo tudi na nejasno zastavljeni in pomanjkljivi učni načrt.⁵² Z uveljavitvijo takšnega zakonskega predloga bi Slovenci in Hrvati ostali brez tradicionalno uveljavljenih humanističnih gimnazij, namesto njih pa bi dobili srednje šole, za katere ni bilo jasno, kaj naj bi se v njih poučevalo. Učni načrt ni natančno določal učnih predmetov (razen tistih, ki bi jih napovedane spremembe direktno zadele, med njimi latinščino in grščino), hkrati pa je bil tako kot celoten predlog zakona zastavljen na skrajnem centralizmu, ker so bile vse odločitve glede srednjega šolstva, tudi odločitve o učnem načrtu, v celoti prepuščene prosvetnemu ministru; med njim in vodstvi šol ni bilo predvidene nobene vmesne instance z izjemo Glavnega prosvetnega saveta, ki pa je bil samo posvetovalno telo brez zakonito določene sestave in domene.⁵³ Edina prednost uvedbe enot-

⁵⁰ To je pokazala tudi raziskava o specifični nadarjenosti za posamezne predmete in njenem vplivu na splošni uspeh; prim. Vajda (1922), 309, 311, 313.

⁵¹ Glonar, J.: *Šolska reforma in kulturni problem naše države*. Jsla, št. 29 (5. februarja 1922), 2.

⁵² Vajda, F.: *Načrt zakona za srednje šole*. J, 15. januarja 1922.

⁵³ Osana (1922), 278–279; F. R.: *Načrt zakona o srednjih šolah*. III. S, 19. januarja 1922.

ne nižje srednje šole je bila, da bi lahko dijak nižjih razredov prestopil na katero koli drugo gimnazijo, kar je bilo v prid le uradnikom in državnim uslužbencem, ki so se pogosto selili; to pa je sprožilo tudi vprašanje enotnega učnega jezika. Kritiki predvidenih reformnih ukrepov so bili glede načrta zakona enotni: če pride do uveljavitve predlaganih sprememb, bo to pomenilo smrt humanistične gimnazije.⁵⁴

Proti načrtu zakona se je najprej izreklo Društvo prijateljev humanistične gimnazije na svojem 1. rednem občnem zboru 31. januarja, na katerem so se udeleženci soglasno izrekli proti načrtovanim spremembam. Na zboru je dr. Josip Pipenbacher predaval o 4. členu predlaganega načrta in negativnih posledicah njegove morebitne uveljavitve za pouk klasičnih jezikov.⁵⁵ Društvo so podprli tudi nekateri univerzitetni profesorji; prof. dr. Rado Kušej, profesor na pravni fakulteti, in dekan medicinske fakultete prof. dr. Alfred Šerko, oba zagovornika humanistične gimnazije, sta se v časopisju obrnila tudi na širšo javnost in opozorila na pomen humanističnih študij in pouka klasičnih jezikov ter eksperimentalni značaj predlaganih reformnih ukrepov, s katerimi bo močno prizadet tudi visokošolski študij.⁵⁶ Opozoril na padec kvalitete srednješolskega pouka, ki bo z verižno reakcijo povzročil padec kvalitete visokošolskega študija, je bilo vse več.⁵⁷

Dan pozneje, 1. februarja, je imela izredni občni zbor ljubljanska sekcija Profesorskega društva, na kateri so udeleženci razpravljali o novem učnem načrtu; največ pozornosti je bilo posvečeno oblikovanju stališča glede uvedbe enotne nižje srednje šole. O tem vprašanju so se udeleženci razdelili na tri skupine. Prva skupina na čelu z dr. Leopoldom Poljancem in dr. Franom Šturmom je v duhu narodne enotnosti in z ozirom na preobremenjeno mladino zagovarjala sprejetje bolj ali manj nespremenjenega načrta. Druga skupina na čelu s Franom Jeranom je predlagala kompromis: realke in realne gimnazije naj se preoblikujejo po novem načrtu, humanistične gimnazije pa naj se ohranijo v nespremenjeni obliki (ta predlog se je ob reformi dejansko tudi uveljavil). Tretja skupina na čelu z dr. Josipom

⁵⁴ F. R.: *Načrt zakona o srednjih šolah. II.* S, 14. januarja 1922; F. R.: *Vzgojni cilji naše šole.* S, 20. januarja 1922.

⁵⁵ J. S. [= Janez Samsa] (1922), 232 (poročilo o občnem zboru); *Prosveta za humanistično gimnazijo.* J, 1. februarja 1922.

⁵⁶ Šerko, A.: *Nihar!* S, 7. februarja 1922; Kušej, R.: *Izstradana znanost.* SN, 8. februarja 1922.

⁵⁷ Beranič, D.: *Boj proti humanistiki.* Jsla, št. 51 (3. marca 1922), 2.

Westrom pa je zagovarjala stališče, naj obstoječi srednješolski tipi ostanejo, meščanske šole pa naj se preoblikujejo v nepopolne srednje šole in sicer tako, da bi lahko nadarjeni učenci s teh šol po dodatnem izpitu iz latinščine prestopili v V. razred realne ali – po dodatnem izpitu iz grščine – tudi v V. razred humanistične gimnazije. Westrov predlog je bil sprejet z enim glasom prednosti pred Jeranovim (30 : 29). Sklenjeno je tudi bilo, da sekcija pošlje v Glavni prosvetni svet dva zastopnika, da pojasnita omenjene predloge; za pojasnitev Westrovega predloga je bil izbran dr. Josip Pipenbacher, za pojasnitev Jeranovega pa avtor sam.⁵⁸ Wester je utemeljitev svojega predloga, povezano s prikazom položaja šolstva v Sloveniji, objavil tudi v časopisju.⁵⁹

Sedmega februarja se je v Ljubljani sestal Višji šolski svet, ki je na osnovi predlogov učiteljskih zborov in mnenja *ad hoc* izbranega odseka razpravljal o predlaganem zakonskem načrtu. Glavna tema je bil sporni 4. člen. Dr. Leopold Poljanec je v svojem referatu enako kot na občnem zboru Profesorskega društva zagovarjal uveljavitev predloga enotne nižje srednje šole, v duhu enotnosti pa je referat zaključil s krilatico: »En narod, ena država, ena šola!« Poljančev predlog je na glasovanju premagal Westrovega z 10 : 4; proti so glasovali prof. dr. Anton Medved, rektor bogoslovnega semenišča Ignacij Nadrah, dr. Josip Pipenbacher in dr. Josip Wester.⁶⁰ Dr. Pipenbacher je na seji ob zagovoru ohranitve obstoječih srednješolskih tipov kot rešitev predlagal, naj se v Ljubljani poskusno ustanovi en zavod, ki bi izvajal predvideni načrt enotne nižje srednje šole, in če bi se izkazal za boljše, bi nato z njim nadomestili stari sistem. Predlog je bil zavrnjen.⁶¹

Po seji se je znova razvnel časopisni spopad glede vprašanja, vloge in pomena humanistične gimnazije in humanistične izobrazbe ter glede poteka zadnjih dogodkov, še zlasti seje Višjega šolskega sveta; glavna tarča liberalnega časopisja je bil najdejavnejši zagovornik humanistične gimnazije, dr. Josip Pipenbacher;⁶² ta je napade uspešno

⁵⁸ *Slovenski profesorji in načrt srednješolskega zakona*. J, 2. februarja 1922; *Izredni občni zbor profesorskega društva sekcije Ljubljana*. S, 2. februarja 1922; Baskar (1988), 98–99.

⁵⁹ Wester, J.: *Naša srednja šola – na prevalu*. I., II., III. SN, 5., 7. in 8. februarja 1922.

⁶⁰ J. S. [= Janez Samsa] (1922), 232; Wester (1927), 7–8; Wester, J.: *Naša srednja šola – na prevalu*. I., II., III. SN, 5., 7. in 8. februarja 1922; Dolar (1925), 77–78.

⁶¹ Pipenbacher, J.: *Še o reformi srednje šole*. SN, 23. februarja 1922.

⁶² D. M.: »Slovenec« in naše srednje šole. SN, 18. februarja 1922; »Narodov poročevalec«: *Debata o ureditvi srednjih šol*. SN, 26. februarja 1922.

zavračal in enako kot ob anketi l. 1919 branil humanistična načela.⁶³ Nasprotnike pouka klasičnih jezikov in njihovega pomena za humanistično vzgojo je enako kot l. 1919 podprl tudi »črna ovca« v filoloških vrstah, ravnatelj novomeške realne gimnazije Amat Škerlj.⁶⁴

Razmere so govorile vse prej kot v prid humanistiki; tesnobno vzdušje v vrstah njenih zagovornikov se najbolje zrcali iz Sovretovega *Predgovora* k prevodu Sofoklovega *Kralja Ojdiipa*, kjer v dramatičnem opisu, kako se bo začelo prvo poglavje v romanu bližnje prihodnosti z naslovom *Poslednji humanist*, podaja temno vizijo prihodnosti klasičnih jezikov in napoveduje njihov umik v obrobje.⁶⁵

Leto 1923 je v primerjavi s prejšnjimi zaznamovalo precejšnje zatišje; polemike glede predlaganega načrta zakona so se – razen redkih odmevov in kritik v časopisju – umirjale.⁶⁶ Šolniki so se v zagovor ohranitve humanistične gimnazije in pouka klasičnih jezikov redko oglasili,⁶⁷ strokovna javnost pa je od tega obdobja naprej pozornost vse bolj usmerjala na analize reform po drugih evropskih državah in primerjavo teh z jugoslovanskimi.⁶⁸ Med filologi sta bila v tem ob-

dr. Josip Wester

⁶³ Profesor: *Vprašanje humanistične gimnazije. (Odgovor gospodu D. M. v »Slovenskem narodu 18. t. m.«)*. S, 18. februarja 1922; Pipenbacher, J.: *Še o reformi srednje šole*. SN, 23. februarja 1922.

⁶⁴ Škerlj, A.: *Humanizem v srednji šoli. (Pro in kontra)*. J, 26. februarja 1922.

⁶⁵ Sophokles: *Kralj Oidípús*. Tragedija v petih dejanjih. Prevedel Anton Sovrè. Ljubljana 1922, 5–8.

⁶⁶ Npr. Zorman, F.: *O načrtu zakona o srednjih šolah. I., II.* S, 22. in 23. avgusta 1923.

⁶⁷ (anon.): *Za klasične jezike u našim srednjim školama*. NV 31 (1923), 189–191.

⁶⁸ Nekateri prispevki: Pasarič (1923a) (Anglija); Pasarič (1923b) (Francija); P.: *Slobodan izbor naučnih predmeta u višim srednjim školama u Pruskoj*. NV 31 (1923), 269–270; P.: *Reformna srednja škola u Engleskoj*. NV 31 (1923), 270–271; (anon.): *Reforma srednje škole u Italiji*. NV 31 (1923), 421–423. Kasneje: Bosanac (1924) (Češkoslovaška); (anon.–): *Nove naučne osnove za srednje škole u Francuskoj i Italiji*. NV 32 (1924); Kraljević, I.: *Još malo o reformi srednješkolske nastave u Francuskoj*. NV 32 (1924), 235–237; (anon.): *Srednješkolska reforma u Madžarskoj*. NV 32 (1924), 371; (anon.): *Nacrt smjernica za reformu belgijske srednje škole*. NV 32 (1924), 371–373; (anon.): *Reforma srednje škole u Švedskoj*. NV 32 (1924), 373–374; *Rušenje humanistične gimnazije v Nemčiji*. SN, 9. januarja 1924; *Sijajna zmaga humanistične gimnazije v Prusiji*. SN, 9. avgusta 1924; *K pouku latinščine*. S, 25. decembra 1924; *Reforma srednjih šol v Českoslovaški*. J, 22. februarja

dobju najdejavnejša dr. Josip Pipenbacher in dr. Josip Wester; slednji je srednješolsko problematiko javnosti predstavljal s predavanji, med katerimi je bilo najodmevnejše na ljudski univerzi v Ljubljani 16. decembra 1923, ki je izšlo tudi kot posebna publikacija.⁶⁹

Ohranitev humanistične gimnazije so podprli tudi udeleženci 5. katoliškega shoda v Ljubljani l. 1923; na pobudo, ki jo je v svojem referatu *O srednjih šolah* dal Josip Osana, je bila v sklepno resolucijo vključena tudi zahteva, naj se humanistična gimnazija ohrani neokrnjena zaradi kulturne vloge Jugoslavije kot mosta med vzhodom in zahodom ter glede na kulturno-zgodovinski in etični pomen poznavanja grške in rimske antike za naš narod.⁷⁰

Stanje srednjega šolstva v Sloveniji konec l. 1923:⁷¹

vrsta šole	št. šol	št. razredov, oseb	št. učnih oddelkov	št. učencev
humanistične gimnazije	4	52	92	1839
realne gimnazije	8	76	143	2394
realki v LJ in MB	2	30	53	1094

Pričakovane predložitve načrta srednješolskega zakona narodni skupščini v obravnavo l. 1922 ni bilo; do konca šolskega l. 1923/24 je na področju šolstva nastopilo zatišje, ki so mu botrovale politične razmere. Zaradi unitaristične politike Svetozarja Pribičevića so se l. 1922 začeli spori in razkol v Jugoslovanski demokratični stranki (JDS). Nikola Pašić je sestavil novo, začasno vlado, da bi izvedla parlamentarne volitve; minister za prosveto v tej vladi je bil Miloš Trifunović, ki je ostal na tem položaju do l. 1924. Trifunović je Pribičevićeve šolske zakonske predloge umaknil iz skupščinske procedure in začel pripravljati svoje, najprej predlog srednješolskega zakona, ki ni prinašal ničesar bistveno novega. Kritiko si je predlog prislužil zaradi nameravanega centraliziranja uprave srednjega šolstva, saj so bile po njem srednje šole podrejene neposredno prosvetnemu ministru, ki je odločal o še tako nepomembnih zadevah, kar je zbuvalo upravičeno bojazen, da bo glede na nestalnost šolske uprave vsak prosvetni

1925; I. P. (1925); P (1925a) (Francija); P (1925b) (razne evropske države); Pasarič (1925) (Češkoslovaška); Petz (1928) (Avstrija); Sušnik (1927/28) (Avstrija); Magarašević (1930b) (Avstrija).

⁶⁹ Gl. Wester (1923), zlasti 3–14 (položaj srednjega šolstva in pouk jezikov).

⁷⁰ *Peti katoliški shod v Ljubljani*. V Ljubljani 1924, 83–87, 319–320.

⁷¹ Erjavec, F.: *Slovensko šolstvo*. SMI 3 (1924), 236.

minister srednje šole popravljaj in preoblikoval po svojem okusu in političnem prepričanju.⁷²

Zatišje, ki je zaznamovalo l. 1923, se je nadaljevalo tudi v prvi polovici l. 1924; klasični jeziki so bili predmet občasnih prispevkov v časopisju,⁷³ še vedno pa je zelo odmevalo Westrovo predavanje decembra 1923 na ljudski visoki šoli.⁷⁴ Tega leta je Wester (takrat višji šolski nadzornik) začel pisati svoje dnevnik o šolstvu,⁷⁵ na osnovi uradnih dokumentov pa je izdal tudi pravilnik za nižji in višji tečajni izpit.

Nižji tečajni izpit (mala matura) je bil pogoj za prestop v višji tečaj; dijaki so ga opravljali iz slovenskega jezika, srbskega ali hrvaškega jezika, domovinoznanstva (narodna zgodovina in zemljepis), drugega jezika (na gimnazijah in realnih gimnazijah iz latinščine) in matematike. Višji tečajni izpit (velika matura) je bila namenjena preverjanju uspešnosti pouka, posameznikovega osebnega napredka in sposobnosti učencev za samostojni študij na fakultetah. Na gimnazijah in realnih gimnazijah je pisni del obsegal sestavek iz slovenskega jezika, prevod iz živega jezika v slovenščino, prevod iz latinščine (na humanistični gimnaziji so smeli kandidati izbirati med latinščino ali grščino), prevod iz srbohrvaščine v slovenščino in matematično nalogo. Za prevod iz latinščine oz. grščine je bil izbran krajši, na humanističnih gimnazijah pa daljši in težji odlomek iz enega od klasičnih prozih piscev; kandidati so pri prevajanju lahko uporabljali slovar. Ustni del so opravljali iz vseh naštetih predmetov; pri latinščini oz. grščini je obsegal prevod ter stvarno in slovnično razlago predloženega odlomka, vzetega iz piscev, ki jih je predvideval učni načrt.⁷⁶

Leta 1924 je Pribičević spet prevzel prosvetno ministrstvo in julija izdal odredbo, naj se z začetkom šolskega l. 1924/25 pouk v I. in II. razredu na vseh srednjih šolah v državi razen na humanističnih

⁷² Prim. tudi Erjavec, F.: *Slovensko šolstvo*. SMI 3 (1924), 239.

⁷³ G. O.: *Naše srednje šole*. SN, 1. februarja 1924; *Učni načrt v I. in II. razredu srednjih šol*. S, 24. avgusta 1924.

⁷⁴ »pr«: *Doba propadanja naše srednje šole*. S, 18. februarja 1924.

⁷⁵ NUK, Ms, inv. št. 17/61 – Wester, Josip. Zapuščina. *Dnevnik o našem šolstvu*. I. 1924–1933. II. 1933–1941. V dnevnikih je Wester načrtno zapisoval dogodke, povezane s šolstvom, zbiral časopisne izrezke in drugo gradivo (pisma, vabila ipd.). Zapiski z zbranim gradivom, ki kaže, da je očitno nameraval napisati pregled šolske zgodovine tega obdobja, so še neobdelani; nedvomno bodo dragoceno gradivo za raziskovalce šolske zgodovine, saj osvetljujejo ozadje mnogih dogodkov povojnega reformiranja šolstva. V teh dogodkih je Wester kot priznan strokovnjak vseskozi aktivno sodeloval.

⁷⁶ Wester (1924), 5, 10, 14–15, 21–22.

gimnazijah izenači; s tem bi se učni programi vseh srednjih šol prilagodili učnemu načrtu srbskih gimnazij.⁷⁷ Odredba ni stopila v veljavo, ker je Pašičeva vlada še isti mesec odstopila, mandat za sestavo nove vlade pa je dobil demokrat Ljuba Davidović.⁷⁸ Za prosvetnega ministra je bil imenovan Anton Korošec, ki je odredbo svojega predhodnika razveljavil z utemeljitvijo, naj se z reformo srednje šole počaka do uveljavitve novega srednješolskega zakona. Odredba je bila sporna tako s pravnega kot tudi pedagoškega vidika; s pravnega vidika je kršila 13. člen srbskega srednješolskega zakona iz l. 1912,⁷⁹ ki je določal, da se za učence, ki so se začeli šolati po izbranem učnem načrtu in programu, ta ne more spremeniti, s pedagoškega vidika pa je bila sporna zato, ker ni upoštevala načela postopnosti in je predvidevala istočasno poenotenje tudi v II. razredu, katerega učenci so se v prejšnjem šolskem letu učili po starem učnem načrtu.⁸⁰ Novembra 1924 je padla tudi Davidovičeva vlada; novi mandat je kralj ponovno podelil Nikoli Pašiću, prosvetno ministrstvo pa je spet prevzel Pribičević, ki je 14. novembra izdal odredbo, s katero je obnovil julijski ukaz in določil, da se morajo predvidene spremembe izvršiti do 1. decembra.⁸¹

Odlok je ponovno sprožil burne odmeve ne le zaradi same uveljavitve (in s tem odprave latinščine v realnih gimnazijah), ampak tudi zato, ker naj bi bil uveljavljen sredi leta.⁸² Za slovenske šolnike sta bili nesprejemljivi tudi dejstvi, da pri odločanju v Glavnem prosvetnem svetu ni bilo nobenega Slovenca in da je zakon – kot je bilo omenjeno v prejšnjem poglavju – kršil že obstoječi srednješolski zakon.⁸³ Josip Wester je odpotoval v Beograd prosit ministra dr. Žerjava, naj posreduje pri Pribičeviću, da se ukaz prekliče.⁸⁴

Šestindvajsetega decembra 1924 se je zbral razširjeni odbor ljubljanske sekcije Proforskega društva; seje so se udeležili zastopniki vseh slovenskih srednjih šol, ki jih je prizadela sprememba učnega načrta. Odbor se je soglasno izrekel proti spremembi učnega načrta; srednje šolstvo naj se ne spreminja, dokler parlament ne sprejme no-

⁷⁷ Velikonja (1928), 720–721.

⁷⁸ Dolenc (1996), 177–196.

⁷⁹ Prim. Wester, J.: *Naša srednja šola – na prevalu. II.* SN, 7. februarja 1922.

⁸⁰ Wester (1927), 9.

⁸¹ Dolenc (1924/25), 171; Wester (1927), 9–10; Velikonja (1928), 270–271; Baskar (1987), 101–102.

⁸² Timotej [= J. Debevec]: *Razruševanje našega šolstva.* S, 16. novembra 1924; *Doba upadanja naše srednje šole.* S, 19. novembra 1924; prim. tudi –gd–: *Zanimljiv nacrt naučne osnove.* NV 33 (1925), 170–172.

⁸³ *Najnovejše Pribičevićeve naredbe glede srednje šole.* S, 3. decembra 1924.

⁸⁴ Dolenc (1924/25), 171.

vega šolskega zakona. Kljub temu so se udeleženci posvetovali tudi o načinu, kako izvesti reformo v primeru, če bi bilo Westrovo posredovanje v Beogradu neuspešno. Dogovorili so se za sestanke zastopnikov posameznih strok, na katerih bi oblikovali stališče do reforme, pri čemer bi se morali interesi posameznih strok podrediti učnemu načrtu; skušali bi tudi ugotoviti, kakšne uspehe je imela ustanovitev realnih gimnazij l. 1919.⁸⁵ Glede klasičnih jezikov je bilo poudarjeno, naj se gojijo še naprej, predmet razprave pa je bila tudi želja Prekmurcev, da bi se realna gimnazija v Murski Soboti preoblikovala v humanistično, ker je med učenci vladalo veliko zanimanje za učenje grščine.⁸⁶

Prosvetni oddelek je 22. novembra poslal ustno obvestilo, da se ukaz v Sloveniji ne bo izvajal;⁸⁷ Wester je s svojim posredovanjem uspel, vendar – kot se je kasneje izkazalo – samo začasno. Kljub temu so nekatera ravnateljstva 27. novembra prejela ministrski odlok; ta je bil 3. decembra z novim odlokom spet preklican, do nadaljnje odredbe pa je ostal v veljavi dotedanji učni načrt.⁸⁸ V začetku decembra je prišel v Ljubljano ministrski nadzornik Katič, da bi preveril, ali se reforma izvršuje.

Sledil je teden zatišja do 10. decembra, ko je bil v Slovenskem narodu objavljen v ustaljenem slogu reformistov nepodpisan članek v podporo reforme.⁸⁹ Pribičević je vztrajal pri izvršitvi odloka. Zato je Wester 9. decembra spet odpotoval v Beograd, da bi poskusil preprečiti nadaljevanje sprememb, časopis Slovenec pa je pozval starše, naj podprejo prizadevanja zagovornikov humanistike.⁹⁰ Enajstega decembra je bil občni zbor Društva prijateljev humanistične gimnazije; udeleženci so enodušno nastopili proti reformi in poslali v Beograd brzojavko kralju Aleksandru s prošnjo, naj se odredba ukine vsaj do končne zakonite ureditve srednješolskega vprašanja.⁹¹

Poziv Slovenca k vključitvi staršev je dal dobre rezultate; predstavniki staršev so se nekajkrat oglasili v časopisju,⁹² vrhunec pa so

⁸⁵ Dolenc (1924/25), 176.

⁸⁶ *Iz našega srednjega šolstva*. S, 28. novembra 1924; Dolenc, I.: *Srednješolska reforma in politika*. S, 30. decembra 1924.

⁸⁷ *Najnovejše Pribičevićeve naredbe glede srednje šole*. S, 3. decembra 1924.

⁸⁸ *Naše srednje šole se do preklica ne spremenijo*. S, 5. decembra 1924.

⁸⁹ *K reformi srednješolskega pouka*. SN, 10. decembra 1924 (pismo očeta, ki je vesel reforme, ker njegov sin porabi preveč časa za latinščino in mu ne ostaja časa za druge predmete).

⁹⁰ *Pribičevićeva »reforma« srednje šole spet grozi*. S, 11. decembra 1924.

⁹¹ S, 13. decembra 1924.

⁹² S, 14. decembra 1924; *Slovenski starši! (Glas iz kroga staršev)*. S, 17. decembra 1924.

njihova prizadevanja dosegla 18. decembra, ko so dvorni svetnik B. Bežek, odvetnik Božidar Vodušek in predsednik Zveze trgovskih gremijev za Slovenijo, Ivan Jelačin ml., povabili starše na posvetovanje proti omenjeni reformi; posvetovanje je bilo napovedano za soboto, 20. decembra.⁹³

V časopisju se je spet razvnel dvoboj med zagovorniki reforme in zagovorniki humanistične izobrazbe z že ustaljenimi očitki. Zagovorniki reform so v duhu zblíževanja Srbov, Hrvatov in Slovencev in poenotenja sistema srednjega šolstva na ozemlju celotne države podpirali reduciranje pouka latinščine kot pedagoško in didaktično upravičeno ter kritizirali preobloženost srednješolcev (in sploh intelligence) s teoretičnim znanjem, pretiranost in neekonomičnost študija klasičnih jezikov, ki dajeta premalo praktičnega znanja.⁹⁴ Latinščina v nižjih razredih naj bi popolnoma ubijala in kvarila veselje do študija,⁹⁵ ukrepi pa naj bi razbremenili dijake, da ne postanejo »sužnji latinskih slovníc«. ⁹⁶ V vsej izrazitosti se je pokazala še ena lastnost kritikov, ki se je vedno znova pojavljala še naslednjih 60 let: avtomatsko povezovanje latinščine s cerkvijo in klerikalizmom. Vzrok za to je bilo verjetno dejstvo, da je bilo med zagovorniki humanistične izobrazbe veliko privržencev klerikalne stranke in tudi cerkvenih predstavnikov. Posredovanje ministra Antona Korošca (ki je postal eden glavnih krivcev) je kritike še podžgalo; njegova odprava Pribičevičevega odloka je v očeh kritikov takoj dobila izrazito politično konotacijo, kar se je pokazalo v očitkih, da gre pri nasprotovanjih reformam za klerikalno zaroto, s katero skušajo klerikalci spolitizirati vprašanje srednje šole, katere namen ne sme biti »produkcija lemenatarjev«. ⁹⁷

Zagovorniki klasično-humanistične izobrazbe (med njimi izstopa Ivan Dolenc) se niso več spuščali v utemeljevanje pomena klasičnih jezikov za humanistično izobrazbo; bolj so se osredotočili na same reformne zahteve. Ponovili so že znane ugovore:

⁹³ *Vabilo na posvetovanje staršev, ki imajo svoje sinove (hčere) na ljubljanskih realnih gimnazijah (V Ljubljani, dne 18. decembra 1924)* (Iz zapuščine Josipa Westra – NUK, Ms, inv. št. 17/61).

⁹⁴ A. B.: *Nemščina in latinščina na srednjih šolah. (Dopis iz krogov slovenskih staršev)*. J, 18. decembra 1924; *Reforma naših srednjih šol*. SN, 18. decembra 1924.

⁹⁵ *Vprašanje poduka v naših srednjih šolah. (Dopis iz profesorskih krogov)*. J, 20. decembra 1924.

⁹⁶ *Slovenski starši, ne dajte se varati! Klerikalci bi radi tudi naše dijačke zlorabili kot svoje agitatorje*. J, 19. decembra 1924.

⁹⁷ *Reforma naših srednjih šol*. SN, 20. decembra 1924; *Vprašanje poduka v naših srednjih šolah. (Dopis iz profesorskih krogov)*. J, 20. decembra 1924; J, 21. decembra 1924.

- izenačitev nižjih srednjih šol zaradi lažjega prehajanja otrok z zavoda na zavod je aktualna le za otroke uradnikov in častnikov, ki se morajo pogosto seliti;
- glede na to, da reforma izhaja iz izenačitve s srednješolskim sistemom v Srbiji, je treba upoštevati neprimerno višjo zahtevnostno stopnjo pouka na slovenskih šolah v primerjavi s srbskimi.

Po vzoru Pipenbacherjevega predloga z dne 7. februarja 1922 na seji Višjega šolskega sveta⁹⁸ je bil oblikovan predlog, da bi na realnih gimnazijah ustanovili reformne oddelke oz. vzporednice, v katerih bi poučevali po novem učnem načrtu, kar bi omogočalo primerjavo uspešnosti.⁹⁹ Posledica uveljavitve Pribičevićevega odloka bi bila ukinitvev nižje realne gimnazije in uveljavitev enotne nižje srednje šole za realno gimnazijo in realko; ta enotna nižja srednja šola bi bila – realka.¹⁰⁰ Dolenc je poiskal podporo tudi med visokošolskimi učitelji; našel jo je v dr. Rihardu Zupančiču, profesorju matematike, ki je absolutno podprl klasično izobrazbo, zlasti odmevna pa je bila njegova izjava, da je ob primerjavi usposobljenosti absolventov realk in gimnazij za matematični študij ugotovil, da so absolventi klasičnih gimnazij vedno in povsod neprimerno boljši kakor absolventi realk.¹⁰¹

Dvajsetega decembra zvečer se je v dvorani justične palače v Ljubljani začel protestni shod, ki so ga v imenu staršev sklicali Bežek, Vodušek in Jelačin. Shoda se je udeležilo veliko zagovornikov klasične izobrazbe (med udeleženci je bil tudi škof Anton Bonaventura Jeglič), pa tudi predstavnikov opozicije, zlasti realčnih profesorjev na čelu z ravnateljem realke Mazijem, ki je zastopal tudi prosvetno upravo. Shod je odprl dvorni svetnik Bežek; Jelačin in Vodušek sta pojasnila namen shoda in se v svojih nastopih osredotočila na pomen latinščine in njeno koristnost, nato pa so nastopili predstavniki opozicije. Sledila je diskusija, ki je zaradi nasprotujočih si mnenj, medklicev in provokacij postajala vse bolj žolčna, zato je Bežek po dveh urah shod prekinil.

Udeleženci shoda so se na predlog Ivana Jelačina obrnili na kralja, naj vpliva na prosvetnega ministra; predlagana je bila tudi prošnja na ministra Žerjava, pritožba na državni svet in vloga na prosvetnega ministra. Prošnjo na kralja je takoj podpisalo 54 podpisnikov; objav-

⁹⁸ Pipenbacher, J.: *Še o reformi srednje šole*. SN, 23. februarja 1922.

⁹⁹ *Preurejanje naših srednjih šol*. S, 19. decembra 1924.

¹⁰⁰ I. D. [= Ivan Dolenc]: *Nekaj pripomb k sedanji srednješolski reformi*. S, 20. decembra 1924.

¹⁰¹ Dolenc, I.: *Klasična izobrazba in znanstveniki. Vseučiliški profesor dr. Rihard Zupančič o pomenu klasične izobrazbe za bodoče znanstvenike*. S, 18. decembra 1924.

ljena je bila tudi v časopisju s pobudo, naj starši tudi v drugih mestih podpišejo enake prošnje in jih naslovijo na kralja ali pošljejo Društvu prijateljev humanistične gimnazije.¹⁰² Edini odgovor na pobudo je prišel iz Celja; celjski starši so Pribičevičev odlok podprli.¹⁰³ Med najvidnejšimi udeleženci shoda je bil podpolkovnik v pokoju Martin Colarič, ki je s svojimi nastopi požel največ odobravanja, zlasti s predlogom, naj bo prošnja na kralja pisana v slovenščini, in z opozorilom na do tedaj še neomenjeni finančni vidik reforme; Pribičevičev ukaz je zaradi že kupljenih učbenikov označil kot norčevanje iz staršev in njihovega denarja.¹⁰⁴

Po zborovanju se je polemika znova prenesla v časopisje; med udeleženci shoda sta bila od zagovornikov klasike najbolj na udaru škof Jeglič in Ivan Jelačin (zborovanja naj bi se udeležila zgolj iz političnih in ekonomskih razlogov),¹⁰⁵ od opozicije pa prof. Dolžan in zlasti dr. Šturm (»režimski kimavec«).¹⁰⁶ Polemika za ministrski odlok¹⁰⁷ in proti njemu¹⁰⁸ se je nadaljevala vse do konca leta, vendar je

¹⁰² *Reforma naših srednjih šol*. S, 23. decembra 1924.

¹⁰³ *Celjski starši za reformo pouka v realnih gimnazijah*. J, 30. decembra 1924.

¹⁰⁴ *Posvetovanje staršev, prizadetih po srednješolski reformi*. S, 21. decembra 1924; *Sestanek radi reforme realnih gimnazij. Ljubljana 20. decembra*. J, 21. decembra 1924; Dolar (1925), 78; Wester (1927), 8–12.

¹⁰⁵ M. A. C.: *Hinc illae lacrimae*. J, 23. decembra 1924.

¹⁰⁶ *Romanski filolog proti latinščini*. S, 25. decembra 1924.

¹⁰⁷ *Božične počitnice. Nevesel vzdih k veselim praznikom. (Iz roditeljskih krogov)*. J, 24. decembra 1924; *K reformi naših srednjih šol*. SN, 24. decembra 1924; *Prispevek k reformi naših srednjih šol*. SN, 25. decembra 1924; *Jugoslovenstvo je humanizem*. SN, 25. decembra 1924; *Preustroj realnih gimnazij*. J, 11. januarja 1925 (povzetek članka A. Jeršinoviča, ravnatelja celjske realne gimnazije, v »Novi dobi«); *Mariborska nedelja*. J, 6. januarja 1925 (kratek kritičen članek na klasične jezike ob predvajanju filma o Heleni v mariborskem kinu Stari grad); *O naših šolah*. SN, 22. februarja 1925 (o slabih učnih rezultatih prve polovice šolskega leta).

¹⁰⁸ Zanimiva sta zlasti 2 članka: Db. [= Jožef Debevec]: *Sokrat pred poroto Slovencev*. S, 23. decembra 1924, ki je v slogu *Sokratove apologije* satirično dramatizirano poročilo o sestanku 20. decembra (Sokrat pooseblja celotno klasično in humanistično kulturo in klasične jezike), in *K reformi naših srednjih šol. (Dopis iz vseučiliških krogov)*. *Audiat et altera pars*. SN, 23. decembra 1924, ki je edini članek v liberalnem časopisju, ki zagovarja pomen klasičnih jezikov. Gl. tudi: *K pouku latinščine*. S, 25. decembra 1924; *Dubrovcani za klasično gimnazijo*. S, 6. januarja 1925 (o zborovanju staršev v Dubrovniku za ohranitev klasične gimnazije); *Iz krogov prizadetih staršev*. S, 8. januar 1925 (o začetku izvajanja reforme in mnenju pravnikov, da pritožba sodi na Državni svet); *Prosvetna diktatura*. S, 13. januar 1925 (kritika reforme kot poniževanja umskega in moralnega nivoja mladine ter atentat na srednjo šolo); *Iz knjige: Antični in moderni svet*. S, 27. januar 1925 (prevod 2. poglavja: Ali se kot narod smemo docela izogniti študiju klasičnih jezikov?).

postajalo vse jasneje, da bo s predvidenim datumom (8. januar 1925, po božičnih počitnicah) ministrov odlok dejansko stopil v veljavo. To je pomenilo izenačenje nižje realne gimnazije in realke ter postopno uveljavljanje realne gimnazije kot prevladujočega srednješolskega tipa; pripombe, da realna gimnazija (čeprav ji je bila javnost najbolj naklonjena) ni čist tip, ampak polovičarski kompromis med gimnazijo in realko, niso bile upoštevane.¹⁰⁹

Z 8. januarjem so napovedane spremembe v srednjih šolah za izenačitev pouka v nižji gimnaziji stopile v veljavo z izjemo humanističnih gimnazij (Ljubljana, Maribor, Šentvid) in kranjske gimnazije, kjer so bile uveljavljene v začetku drugega semestra. Spremembe so uvajali postopoma. Takoj je nastopilo izenačenje v I. in II. razredu; odpravljen je bil pouk latinščine in nemščine in v II. razredu stara zgodovina, kot obvezna predmeta sta bila uvedena francoščina (od II. razreda naprej) in petje (v I. in II. razredu). S šolskim letom 1925/26 se je izenačitev nadaljevala v III. razredu z uvedbo narodne zgodovine (odpadle so latinščina, nemščina in občna zgodovina (srednji vek)). S šolskim l. 1926/27 je izenačitev dosegla še IV. razred; odpadli sta latinščina in nemščina, nadaljeval se je pouk narodne zgodovine, vpeljali so predmet higiena. S tem šolskim letom je bilo v I. in II. razred uvedeno obvezno lepomisje (2 uri tedensko), za učence pa od I. do IV. razreda ročno delo (2 uri tedensko). Z izločitvijo latinščine (njeno vodilno vlogo pri jezikovnem pouku je prevzela materinščina),¹¹⁰ obče zgodovine in uvedbo francoščine so se slovenske nižje srednje šole izenačile s srbsko nižjo gimnazijo; na težave, ki so se pojavile s šolskim l. 1927/28 pri prehodu prve generacije novega programa iz nižje v višjo gimnazijo, zlasti ob izbiri humanistične gimnazije (sicer so se učenci lahko odločali med gimnazijskim, realnogimnazijskim in realnim tipom), ko so se dijaki brez znanja klasičnih jezikov priključili gimnazijcem, ki so imeli za sabo že štiri leta pouka latinščine, učna uprava ni pomislila.¹¹¹

Predlog reformnega učnega načrta se je udejanjil, njegova uzakonitev je postala vprašanje časa.¹¹² Polemike glede vprašanja reforme so bile redke (npr. predavanje Ivana Dolenca 25. januarja 1925

¹⁰⁹ Ozvald, K.: *Donesek k srednješolski reformi. (Nekoliko načelnih pripomb)*. S, 1. januarja 1925.

¹¹⁰ Orožen (1930), 776, 779.

¹¹¹ Wester (1927), 11–13, 15–16; Dolenc (1924/25), 174–176.

¹¹² Prim. Novitović, J.: *O predlogu zakona o srednjim školama*. G(J)PD 5 (1925), 393–408; Turić (1926), 535–539.

na ljudski univerzi v Ljubljani).¹¹³ Zagovorniki humanistične izobrazbe so se posvetili analizam ukrepov, zlasti vprašanju razmerja med latinščino in francoščino; pouk slednje v realnih gimnazijah se je začel tri leta pred začetkom pouka latinščine, mnenja reformistov o tem, kakšen pomen ima učenje latinščine za pouk francoščine, pa so bila deljena kljub načelnemu priznavanju pomena klasičnih jezikov za učenje romanskih jezikov. Za zagovornike humanistike je bilo vprašanje brezpredmetno.¹¹⁴

Leto 1926 je minilo brez posebnosti. V srednjem šolstvu so se kazale prve negativne posledice. Antični klasiki so sicer nekoliko izgubili pri srednješolskem pouku, oživelo pa je zanimanje za njihovo pedagoško misel (zlasti zanimiv je Šijančev prispevek *Rimski klasiki v pedagogiki* z zelo dobrim orisom Ciceronove in Kvintilijanove pedagoške misli).¹¹⁵ Pri samem pouku so se posledice kazale v slabem splošnem učnem uspehu, v nekaterih razredih tudi do 50 %;¹¹⁶ latinščina za to ni mogla biti več krivec. Še vedno je ostal pereč problem socialni položaj dijaštva; vse večje centraliziranje šolske uprave, hitre spremembe v njej in splošne neurejene razmere v šolstvu pa so vse bolj slabšale tudi položaj profesorjev (majhne plače, neplačana razredništva, pogoste kazni v obliki več dni neplačanega dela ...), kar je vplivalo tudi na kvaliteto pouka.¹¹⁷ Zaradi težkih razmer se je Josip Wester obrnil direktno na ministra Korošca za posredovanje.¹¹⁸

¹¹³ Klasični filolog [= Amat Škerlj?]: *Predavanje o šolski reformi*. SN, 27. januarja 1925.

¹¹⁴ *Iz knjige: Antični in moderni svet*. S, 28. februarja 1925 (tri aktualne teme iz knjige: a) Ali naj se prične pouk francoščine poprej nego pouk latinščine?; b) Ali naj se prične pouk latinščine šele pozno z majhnim številom ur?; c) Stara zgodovina in domača zgodovina); *Štiri šolske naredbe*. (*Gospodu ministru prosvete v preudarek*). S, 25. avgusta 1925.

¹¹⁵ Šijanec (1926) in (1926/27). S tem prispevkom je avtor nadaljeval svoje delo iz l. 1907, ko je v »Popotniku« pod naslovom *Triandrus* predstavil življenje, delo in zlasti pedagoško misel Sokrata, Platona in Aristotela. Pred njim je podrobneje predstavil rimsko pedagoško misel Frančišek Brežnik, ki je v letih 1887–1889 v »Popotniku« izdajal prevod izbranih odlomkov iz Kvintilijanove *Vzgoje govornika*, ki jih je dopolnil s serijo prispevkov o Kvintilijanovem življenju, delu in obdobju, v katerem je ta deloval [gl. Brežnik (1889a)–(1889e)]. Gl. tudi Mir (1915).

¹¹⁶ Quorum: *Kam tirate, reformatorji, našo srednjo šolo (gimnazijo) in našo srednješolsko mladino?* S, 3. aprila 1926.

¹¹⁷ Profesor: *Poslabšanje gmotnega položaja profesorjev*. S, 25. avgusta 1926; *Kako se godi gimnazijskemu profesorju?* (*Kulturna slika iz leta 1926*). Narodni dnevnik, 30. avgusta 1926.

¹¹⁸ Prepis pisma je ohranjen v njegovih dnevnikih (NUK, Ms, inv. št. 17/61 – Wester, Josip. Zapuščina. *Dnevniki o našem šolstvu*. Datum: 12. septembra 1926).

OBDOBJE KRIZE (1927–1941)

Leta 1927 je bil objavljen *Predlog Zakona o srednjih školama u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca* kljub opozorilom, da njegovo uzakonjevanje poteka prehitro;¹¹⁹ objavilo ga je tudi strokovno časopisje.¹²⁰ Predlog zakona je bil del državnega prosvetnega programa, ki ga je oblikovala posebna komisija pri prosvetnem ministrstvu v Beogradu; znotraj komisije je delovalo šest sekcij. Konec leta je imela komisija štirinajst-dnevno posvetovanje glede temeljnih načel in glavnih smernic razvoja šolstva. Glede srednjih šol se je komisija izrekla proti slehernemu krčenju števila srednjih šol¹²¹ ter za ohranitev klasičnih gimnazij in realk tam, kjer jih ljudje želijo. Veliko članov komisije se je zavzemalo za popolno svobodo razvoja klasičnih gimnazij, ne glede na število šol drugih tipov v kakem kraju. Udeleženci posveta niso dosegli soglasja le ob vprašanju, ali naj bodo učni načrti in programi enotni ali po potrebi različni.¹²² Zaradi političnega nereda je zakon o srednjih šolah na izdajo čakal še dve leti.

Tega leta je Josip Wester v svojem delu *Kriza naše srednje šole*, v katerem je opisal potek reformiranja ter kritično ovrednotil sam potek in reformne ukrepe (delo je izšlo kot druga poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije), predstavil svojo vizijo ureditve srednjega šolstva, ki bi ga tvorili trije tipi srednje šole: (humanistična) gimnazija, licej (= realna gimnazija) in realka. Vse tri šole bi bile osemletne z enotnim učnim načrtom samo v I. razredu brez latinščine, z več materinščine in z nemščino ali drugim tujim jezikom ter ročnim delom. Predvideno število ur za pouk klasičnih jezikov:¹²³

a) gimnazija:

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
latinščina	–	6	6	6	5	5	5	5
grščina	–	–	–	–	6	6	5	5

V pismu je na kratko predstavil položaj šolstva, tudi klasičnih jezikov, dodal pa mu je še svojo brošuro (*O naši srednji šoli*). Ohranjeno je tudi Koroščevo zahvalno pismo z dne 20. septembra 1926.

¹¹⁹ Petz (1927).

¹²⁰ Predlog (1927a); Predlog (1927b).

¹²¹ Prim. tudi Medenica (1928).

¹²² Sušnik, L.: *Državni prosvetni program*. S, 17. decembra 1927.

¹²³ Wester (1927), 41.

b) licej

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
latinščina	–	6	5	5	5	5	5	5

Slabe napovedi glede reformnih ukrepov so se začele uresničevati; učni uspeh na srednjih šolah se je slabšal. Tako je bil na ljubljanskih srednjih šolah v drugem tromesečju uspeh 52 %; od 3748 srednješolcev jih je padlo 1760 (48 %), enaki rezultati so bili tudi v Mariboru.¹²⁴ Poleg slabega učnega uspeha na reformnih zavodih so se pojavljale tudi vse večje razlike v znanju. Dijaki humanističnih gimnazij so v vseh pogledih prekašali dijake realk in realnih gimnazij; to so ugotavljali tudi učitelji realčnih predmetov na srednješolskih zavodih.¹²⁵

Sredi marca je prosvetni minister imenoval novo komisijo za ponovni pregled in dokončno oblikovanje zakona o srednjih šolah pred predložitvijo narodni skupščini; slovenski predstavnik v tej komisiji je bil zastopnik ljubljanske sekcije Profesorskega društva prof. Jeran. Komisija je med drugim predlagala dopolnitev 3. člena, naj se dotedanje realne gimnazije imenujejo kratko gimnazije, realke in humanistične ali klasične pa naj obdržijo svoje ime.¹²⁶ Predlog se v zakonu sicer ni uveljavil, je pa potrjeval, da je tip realne gimnazije glavni in prevladujoči tip gimnazij; realke in humanistične gimnazije bi se lahko odprle kot vzporednice glavnega tipa ali kot samostojni zavodi.

Zakon o srednjih šolah je bil izdan 31. avgusta 1929;¹²⁷ septembra je bil razglašen v Službenih novinah prosvetnega ministrstva (17. septembra 1929, št. 217/LXXXVII), oktobra pa tudi v Uradnem listu (4. oktobra 1929, št. 398/98). Z novim zakonom, ki je bil glede na predlagani zakonski osnutek minimalno spremenjen, so srednje šole dobile nalogo, da:

- skladno razvijajo sposobnosti učencev;
- dajejo višjo splošno in narodno izobrazbo;

¹²⁴ *Porazna klasifikacija v ljubljanskih srednjih šolah*. J, 7. marca 1928; *Slabi učni uspehi na mariborskih srednjih šolah*. J, 8. marca 1928; *Prospeh mladine bodi skrb vsega našega naroda*. J, 11. marca 1928 (pregled rezultatov na ljubljanskih zavodih + 4 dopisi o vzrokih neuspehov); *O učnih uspehih na srednjih in meščanskih šolah*. S, 17. marca 1928; Strmšek, P.: *Ali danes šola preveč zahteva od učencev?* G(J)PD 10 (1930), 326–328.

¹²⁵ Prezelj (1928), 338–341.

¹²⁶ *Kakšne bodo naše srednje šole. Izdelava definitivnega načrta zakona o srednjih šolah*. J, 11. marca 1928; gl. tudi *Popolna reforma srednjih šol*. J, 23. marca 1928.

¹²⁷ Zakon (1929); Gabrič (1999), 260.

- vzgajajo moralo in značaj;
- ustvarjajo disciplino dela, zavest o nalogah življenja ter o socialnih in državljskih dolžnostih;
- usposabljaajo učence za lažje in uspešnejše napredovanje v poznejših poklicih ter za strokovno in znanstveno izpopolnjevanje na visokih šolah in univerzah (§ 1). Ob delitvi srednjih šol na popolne (z osmimi razredi) in nepopolne (s prvimi štirimi razredi; § 2) je uveljavil tri tipe srednjih šol:
  - realno gimnazijo,
  - realko in
  - klasično gimnazijo.

Realke in klasične gimnazije so lahko bile ustanovljene kot posebne šole ali kot vzporedni oddelki realne gimnazije samo v krajih, kjer je že obstajala realna gimnazija kot obči tip srednje šole. Z zakonom je dobil minister pooblastila, da je lahko določal, katere znanosti in veščine so v kateri od srednjih šol obvezne in katere prostovoljne (§ 19 *Osnovnih načel pouka in vzgoje*).

Leta 1930 so izšla nova *Pravila o nižjem in višjem tečajnem izpitu na realnih in klasičnih gimnazijah in realkah*; enako kot leta 1923 jih je na osnovi odlokov prosvetnega ministrstva za slovensko izdajo priredil Josip Wester. Nižji tečajni izpit (mala matura) kot pogoj za prestop v višji tečaj je po novih pravilih obsegal izpite iz:

- a) (srbsko-hrvatsko-)slovenskega jezika (edini predmet, iz katerega se je izpit opravljal pisno in ustno; drugi so se opravljali samo ustno),
- b) iz zgodovine in zemljepisa Kraljevine Jugoslavije,
- c) iz živega jezika na realnih gimnazijah in realkah, iz latinskega jezika na klasičnih gimnazijah in
- č) iz matematike.¹²⁸

Višji tečajni izpit (velika matura), ki je bil kazalec uspešnosti pouka pri učencih ter preizkus harmoničnosti njihovega znanja in sposobnosti za študij na fakultetah, je pri vseh predmetih potekal pisno in ustno. Pisni del izpita na klasičnih gimnazijah je obsegal:

- a) sestavek iz (srbsko-hrvatsko-)slovenskega jezika,
- b) pisno delo iz živega jezika in
- c) prevod iz latinskega ali grškega jezika (po učenčevi izbiri), ki je obsegal daljši in težji odlomek iz proznih piscev; pravila so izrecno naročala, naj se učitelji pri izbiri izogibajo nalogam iz latinskih in grških hrestomatij, priredbam začetnih poglavij šolskih klasi-

¹²⁸ Wester (1930), 5–6.

kov in splošno znanim odlomkom. Pri prevajanju je bila dovoljena uporaba slovarja.

Ustni del izpita so dijaki opravljali iz:

- a) (srbsko-hrvatsko-)slovenskega jezika s književnostjo,
- b) živega jezika,
- c) latinskega ali grškega jezika (po izbiri) in
- č) obče narodne zgodovine z zemljepisom Kraljevine Jugoslavije.

Ustni del izpita iz latinskega oz. grškega jezika je vključeval prevod ter stvarno in slovnično razlago odlomka iz izbranega pisatelja; odlomek je bil izbran iz enega od predpisanih avtorjev in se ni smel pokrivati z že prebranimi.¹²⁹

Napovedi, ki jih je dal Wester v svoji knjižici *Kriza naše srednje šole*, so se vse bolj uresničevale. Težak položaj srednjega šolstva se je še naprej slabšal; slabemu učnemu uspehu, prevelikemu številu učencev, šolninam, pogostemu spreminjanju učnih načrtov, slabemu gmotnemu položaju učiteljstva in slabim socialnim razmeram večine dijaštva se je l. 1932 pridružila še nova težava: pomanjkanje profsorskega kadra (na ljubljanskih gimnazijah je bilo 31 profesorjev premalo), tudi profesorjev latinščine (drugače kot v obdobju takoj po vojni, ko je bila klasična filologija ena redkih strok, kjer kadrovskih težav ni bilo). To je bilo rezultat neurejene šolske politike, birokracije, pogostih sprememb šolske uprave in restriktivnih ukrepov ter predčasnega upokojevanja učiteljev (primer Ernesta Tomca na klasični gimnaziji). V takšnih razmerah so se z zahtevami po spremembah vse pogosteje oglašali tudi starši (društvo Šola in dom).¹³⁰ Slabši učni uspeh se je poznal tudi na fakultetah, zato so bile tudi med univerzitetnimi profesorji vse pogostejše zahteve po strožjem in temeljitejšem pouku, zlasti klasičnih jezikov.¹³¹ Na težave niso opozarjali le zagovorniki humanistične izobrazbe; tudi liberalna stran, ki je reforme vneto zagovarjala, se je vse bolj zavedala problemov.¹³²

¹²⁹ Wester (1930), 10–20.

¹³⁰ *Pomanjkanje profesorjev na ljubljanskih srednjih šolah*. S, 4. oktobra 1932; *Naša srednja šola in naši starši. Zanimiva skupščina društva »Šola in dom«*. S, 10. oktobra 1932; *Prospeh šolske mladine naj bo skrb vsega naroda. Zanimiva in poučna razmotrivanja na občnem zboru društva »Šola in dom«*. J, 10. oktobra 1932; *V obrambo našega šolstva. resolucija, sprejeta na občnem zboru društva »Šola in dom«*. SN, 10. oktobra 1932; *Starši in naše srednješolstvo*. J, 11. oktobra 1932; *Srednje šole kot socialni problem*. J, 3. januarja 1933.

¹³¹ *Izjava univerzitetnega prof. dr. Milana Vidmarja za celotno univerzo v Ljubljani. Reorganizacija srednjih šol*. S, 12. januarja 1933; *Izjava univ. prof. dr. Riharda Zupančiča. Humanizem in enotna univerza*. S, 15. januarja 1933.

¹³² *Kriza naše srednje šole*. I. 31. avgusta 1933; II. 3. septembra 1933; III. J, 10.

Podobna opozorila so prihajala tudi iz drugih delov države; zlasti odmevna je bila proslava tridesetletnice srbskega Sokola 22. in 23. septembra 1934 v Sremskih Karlovcih, na kateri so bivši dijaki tamkajšnje gimnazije (mnogi med njimi univerzitetni in srednješolski profesorji) sprejeli posebno resolucijo, naj gimnazija, ki je bila po vojni spremenjena v realno, postane spet klasična.¹³³ Realna gimnazija kot glavni gimnazijski tip ni izpolnila pričakovanj; znova se je povečevalo zanimanje za klasično gimnazijo, prav tako za učenje klasičnih jezikov.¹³⁴

Leta 1935 se je omenjenim težavam pridružila še problematika učbenikov. Polemika, povezana s tem vprašanjem, se je začela že 1. 1933, ko je prosvetna uprava umaknila iz rabe Sovretovo čitanko *Lanx satura* in jo nadomestila z dvema srbohrvaškima, s Perinovićevo in Čolićevo. Srbohrvaški čitanki sta bili uvedeni pod izgovorom poenotenja pouka (to je predvidevalo tudi uporabo enotnih učbenikov), dejansko pa je šlo za poenostavljeno poslovno politiko: učbenike so lahko uvedli v vsej državi, uvedba vsakega novega učbenika pa je pomenila tudi nov zaslužek.¹³⁵ V primeru Sovretove čitanke zamenjava v nobenem primeru ni bila upravičena, ker sta bili obe srbohrvaški čitanki precej dražji in na neprimerno nižjem kakovostnem nivoju; Čolićeva npr. (pod drobnogled jo je vzelo Društvo prijateljev humanistične gimnazije) je imela samo v latinskem besedilu 1500 tiskovnih napak.¹³⁶ Kljub temu sta bili obe čitanki aprobirani in sta izpodrinili Sovretovo, ki je ostala v rabi v nižji gimnaziji (III. in IV. razred).¹³⁷ Enako je bilo s prvim delom grške čitanke Rudolfa Južniča; tiskarna se je z utemeljitvijo, da je klasičnih gimnazij s srbohrvaškim učnim jezikom precej več kot slovenskih, odločila, da komentar k čitanki natisne samo v srbohrvaščini. Slovenski komentar je bil natisnjen po posredovanju Društva prijateljev humanistične gimnazije (gl. opis Južničevega učbenika v 5. poglavju, str. 288–289).¹³⁸ Še vedno pa razen izbranih besedil in komentarja k njim v Sovretovi *Lanx satura* ni bilo na voljo slovenskih izdaj klasičnih tekstov; na klasičnih gimnazijah

septembra 1933; *Za našo šolo in naše otroke. Z občnega zбора društva »Šola in dom«*. J, 6. novembra 1933.

¹³³ [Dr. Jože Debevec] *Srbski glas o krizi naše srednje šole*. S, 9. februarja 1934.

¹³⁴ *Šola, pouk in mladina. Sodba izkušenega ravnatelja klasične gimnazije*. J, 28. junija 1934; *Bodočnost naše kulture in naša mladina*. S, 23. decembra 1934.

¹³⁵ *Vprašanje slovenskih učnih knjig na naših gimnazijah*. S, 1. septembra 1933; *Problem, ki ne bi smel biti problem*. S, 2. septembra 1933.

¹³⁶ *Sedma poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana 1935, 5.

¹³⁷ Profesor: *Še o slovenskih učnih knjigah*. S, 18. aprila 1935.

¹³⁸ *Sedma poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana 1935, 3.

so bile v rabi nemške izdaje, na realnih gimnazijah pa so uporabljali različne hrestomatije, antologije in čitanke.¹³⁹ V začetku l. 1936 so javnost vznemirila tudi poročila iz Beograda, da prosvetno ministrstvo zagovarja stališče, da je treba vse učbenike tako v ljudskih kot srednjih šolah izenačiti, da bi bili učenci vzgojeni v istem duhu; ukrep naj bi stopil v veljavo z naslednjim letom. Zadnji rok za oddajo rokopisov učbenikov je bil 23. januar 1936; učbenike, ki bi bili izbrani za najboljše, bi država prevzela za štiri leta. Predvideni ukrep je sprožil močan odziv prav v Sloveniji, ki bi bila v tem primeru najbolj oškodovana, saj je bilo jasno, da bi bila slovenščina postavljena na stranski tir, ker bi slovenski učbeniki iz čistega pragmatizma ne mogli konkurirati srbohrvaškim. Proti izenačenju učbenikov je nastopil tudi banski svet Dravske banovine s posebno resolucijo; za zadevo se je osebno zavzel tudi ban dr. Marko Natlačen.¹⁴⁰

OBDOBJE 1935–1941

Klasični jeziki v srednješolskem sistemu l. 1935:¹⁴¹

a) na klasičnih gimnazijah:

A. latinsčina

I. razred (5 ur)

- pravilne oblike deklinacij in konjugacij; *esse* in sestavljenke; pravila glede spola; pridevniki (in stopnjevanje); zaimki; glavni in vrtilni števniki

II. razred (5 ur)

- ponovitev snovi I. razreda; nepravilnosti v deklinacijah; deponentniki; glagoli na *-io*; skloni; sklad krajevnih imen; AcI; NcI; abs. abl.; aktivna in pasivna opisna sprega; konjunktiv v odvisnikih in sosedica časov

III. razred (5 ur)

- slovnica: ponovitev snovi; sklonoslovje; odvisniki; realije (zlasti mitologija)

¹³⁹ Šolar, J.: *O slovenskih učnih knjigah*. S, 16. januarja 1936, in S, 17. januarja 1936 (nadaljevanje).

¹⁴⁰ *Še o monopolu šolskih knjig*. S, 9. februarja 1936; *Kritika našega šolstva*. S, 20. februarja 1936; *Naš protest*. S, 20. februarja 1936.

¹⁴¹ Učni načrt (1934/35), 369–375.

- lektira: priprava na lektiro; hrestomatija z izborom iz lažjih proz-
nih piscev in Fajdra; 1 ura mesečno branja *ex abrupto*; zasebna
lektira (po želji); učenje na pamet

IV. razred (4 ure)

- slovnica: ponovitev odvisnikov
- lektira: izbor iz Cezarja idr.; realije (vojska in vojaške starožitnosti)
- literarna zgodovina: Cezar in njegova doba

V. razred (5 ur)

- utrjevanje slovnice na osnovi lektire
- lektira: odlomki iz Salustija, Cicerona idr.
- literarna zgodovina: zgodovinopisje do Salustija in govorništvo
do Cicerona

VI. razred (5 ur)

- lektira: odlomki iz Cicerona, Ovidija idr. + berila iz domače latinitete
- literarna zgodovina: Cicero, Ovidij; osnove prozodije; metrika
(heksameter in elegični distih)

VII. razred (5 ur)

- lektira: odlomki iz Vergilija, Livija, Cicerona, Plinija mlajšega idr.
+ berila iz domače latinitete
- literarna zgodovina: Livij, Ciceronova filozofska dela, Plinij, Ver-
gilij (zlasti *Eneida*)

VIII. razred (5 ur)

- lektira: odlomki iz Tacita, Horacija, Plavta, Terencija, Seneke idr.
- literarna zgodovina: uvod v Tacita, pregled rimske književnosti
in njene povezave z našo

B. grščina

III. razred (4 ure)

- glasoslovje; akcent; oblikoslovje: samostalniki, pridevniki, zaim-
ki; stopnjevanje pridevnikov; števniki; tematna konjugacija; kon-
trahirani glagoli; osnovna pravila skladnje

IV. razred (4 ure)

- ponovitev snovi; preostale oblike glagolov tematne konjugacije;
glagoli atematne konjugacije; nepravilni glagoli; najpomembnej-
ša pravila skladnje (ob vadnici)

V. razred (4 ure)

- ponovitev in dopolnjevanje slovnice ob lektiri
- lektira: odlomki iz Ksenofonta, Herodota idr.; osnove jonskega dialekta; starožitnosti in mitologija; 1 ura mesečno branje *ex abrupto*
- literarna zgodovina: življenje in delo Ksenofonta in Herodota ter kratek pregled grškega zgodovinopisja

VI. razred (4 ure)

- ponovitev in dopolnjevanje slovnice ob lektiri
- lektira: odlomki iz Homerja, Plutarha + berila iz katerega od bizantinskih piscev; osnove epskega jezika
- literarna zgodovina: Homer

VII. razred (4 ure)

- ponovitev in dopolnjevanje slovnice ob lektiri
- lektira: odlomki iz Platona, Demostena ter drugih grških in bizantinskih piscev
- literarna zgodovina: pregled grškega govorništva do Demostena in grške filozofije do Platona

VIII. razred (4 ure)

- lektira: odlomki iz Platona, Aristotela, Sofokla, Evripida ter drugih grških in bizantinskih piscev
- literarna zgodovina: Platon in njegova filozofija, Aristotel in njegova filozofija, grško dramsko pesništvo; ponovitev vseh starožitnosti in mitologije ter ponovitev celotne grške književnosti

b) na realnih gimnazijah

V. razred (4 ure)

- oblikoslovje: samostalniki; pridevniki; števnik; zaimki; *esse* in sestavljenke; konjugacije; deponentniki in poldeponentniki; aktivna in pasivna opisna sprega
- sintaksa: uvod; pogostejše rabe sklonov in konjunktiva ipd.

VI. razred (4 ure)

- oblikoslovje: ponovitev in dopolnitev snovi I. razreda; defektivni in abundantni samostalniki in pridevniki; nepravilni, nepopolni in brezosebni glagoli; prislovi; posebnosti; oblike glagolov in njihovih sestavljenk
- sintaksa: sklad krajevnikov; časi; načini; odvisniki; sosledica

- časov; brezosebne glagolske oblike in z njimi tvorjene konstrukcije; najpomembnejše iz sklonoslovja
- lažja berila in Fajdrove basni

VII. razred (3 ure)

- slovnica: ponovitev in dopolnitev snovi V. in VI. razreda; sklonoslovje; direktni in indirektni govor; osnove prozodije in metrike
- lektira: (hrestomatija s komentarjem) izbrana poglavja iz Cezarja, Salustija, Ovidija idr., po možnosti tudi berila iz domače latinitete ali s tematiko, povezano z našimi kraji

VIII. razred (3 ure)

- slovnica: ponovitev in dopolnitev snovi prejšnjih let
- lektira: (hrestomatija) izbrana poglavja iz Livija, Cicerona, Vergilija (*Eneida*), Plinija mlajšega (*Pisma*), Horacija (*Ode*) in Tacita (*Anali*) idr., tudi berilo iz domače latinitete; realije (s posebnim poudarkom na umetnosti)
- literarna zgodovina: značilnosti obdobja rimske književnosti; življenje in delo Cicerona, Livija, Vergilija, Plinija mlajšega, Horacija in Tacita.

Cilj pouka latinščine na klasičnih gimnazijah je bil, da je učenec na osnovi slovničnega pouka in kar najnatančnejše obdelave lektire klasičnih in drugih pomembnih literarnih del prodiral v miselno vsebino in jezikovno obliko prebranega. Tako si je ostril umske in izraževalne sposobnosti, ustvarjal živo sliko antične kulture, spoznaval rimsko duhovno in kulturno življenje ter vpliv rimske književnosti, kulture in terminologije na kasnejša obdobja; velik poudarek je bil na spoznavanju povezav z našo zgodovino, kulturo in jezikom. Cilj pouka latinskega jezika na realnih gimnazijah je bil v skladu z zmanjšanim obsegom pouka omejen na pridobitev slovničnega znanja in besednega zaklada za razumevanje latinskih besedil, na osnovi katerih so učenci spoznavali rimsko kulturo kot posrednico med grško in sodobno s posebnim poudarkom na povezavah z našo zgodovino in kulturo. Namen pouka grškega jezika je bil pridobitev zadostnega znanja grščine, da so lahko z branjem najznamenitejših grških del spoznavali duhovno in kulturno življenje starih Grkov, enako kot pri latinščini s posebnim poudarkom na povezavah z našo zgodovino, kulturo in jezikom.

Na klasičnih gimnazijah je bilo v primerjavi z avstrijskim učnim načrtom (po vojni so ga povzele tudi naše gimnazije in je veljal vse

do reforme srednjega šolstva) klasičnim jezikom odmerjeno manj ur; to je vplivalo na didaktiko pouka. Slovnčni pouk se je še tesneje navezal na lektiro; obseg slovnčnega gradiva se ni zmanjšal, ampak se je prerezporedil. Osnovno slovnčno znanje so si učenci enako kot prej pridobili v prvih dveh letih pouka, vendar v zmanjšanem obsegu; dopolnjevali so ga sproti ob branju originalnih tekstov. Spremenjeni pristop je viden tudi iz samih učbenikov, katerih obseg se je v primerjavi z avstrijskimi precej zmanjšal. Pouk obeh jezikov je bil povsem osredotočen na lektiro, ki se je začnjala s skupno pripravo; učitelj je dijake seznanil z načinom in postopki ter opozarjal na bistvene stvari, ti pa so se pri delu postopno osamosvajali. Bistvena novost lektire je bila, da izbor avtorjev ni bil strogo definiran; učni načrt je za posamezni razred sicer predvidel določen izbor, vendar je večinoma dovoljeval tudi možnost dodatne izbire in s tem puščal več svobode pri izbiri snovi. V primerjavi z avstrijskim učnim načrtom je bilo lektiri sicer odmerjenih manj ur, a je po svoji pestrosti dosegala nivo, ki ga je imela avstrijska lektira v poreformnem obdobju (po 1909). Skupne točke avstrijske in jugoslovanske lektire so bile razdelitev avtorjev (skoraj enaka), dopolnjevanje redne lektire z zasebno (domačo) lektiro (neobvezna, a priporočena), branje besedil *ex abrupto* ter učenje odlomkov na pamet; jugoslovanski učni načrt je precej bolj poudarjal pomen realij in starožitnosti ter seznanjanja s kasnejšim kulturnim in literarnim vplivom antike. Za lektiro učni načrt ni več določal izdaj klasikov (prve slovenske izdaje smo sicer dobili l. 1938: izdajo Ciceronovega *I. in IV. govora proti Katilini* in Salustijeve *Jugurtinske vojne* v priredbi Marka Bajuka in Milana Grošlja), ampak hrestomatije. Splošna značilnost pouka klasičnih jezikov je bila vzporednost vseh nivojev: slovnčnega pouka, lektire, stilistike, literarne zgodovine, spoznavanja širšega civilizacijskega okvira in kasnejšega vpliva.

Na področju specialne didaktike in metodike klasičnih jezikov je imel za časa avstro-ogrske monarhije vodilno vlogo dr. Josip Tomišek, od l. 1910 tudi Josip Pipenbacher. V obdobju med obema vojnama je Pipenbacher nesporno prvo ime. Njegova slovnica (izšla 1910) je bila več kot 30 let temeljni učbenik za pouk latinskega jezika; tudi njegove vadnice so bile na gimnazijah v rabi vse do šolskega l. 1938/39. Teoretično se je z vprašanji metodike in specialne didaktike latinskega jezika ukvarjal v svojih člankih:

- *Pouk latinščine na prvi stopnji* (P 1921),
- *Gramatične drobtinice* (G(J)PD 1929; vprašanje klasične in poklasične izgovarjave; izgovarjava s; slovenjenje latinskih in grških imen ...),

- *Akuzativove funkcije* (G(J)PD 1930),
- *Pouk latinščine na prvi stopnji* (G(J)PD 1934/35).

Edina prispevka na področju grške didaktike in metodike sta Bradač-Osanova *Grška slovnica* (1919) in Bradačeva *Grška vadnica* (1920); s teorijo specialne didaktike in metodike grškega jezika se v nasprotju s predvojnimi obdobjem, ko je prvo ime znova dr. Josip Tominšek, ni ukvarjal nihče.

Od leta 1935 naprej so bile vse pogostejše pobude za povečanje števila ur latinščine tako v klasičnih kot tudi v realnih gimnazijah. Drugega marca 1935 je Prosvetni oddelek Kraljevske banske uprave Dravske banovine sklical sestanek direktorjev srednjih šol, na katerem je Franc Mravlak, direktor državne realne gimnazije v Celju, poročal o spremembah učnega načrta. V referatu, s katerim je želel spodbuditi razpravo o pomanjkljivostih učnega načrta in pridobiti predloge za dopolnila, je za klasično gimnazijo predlagal dopolnitev pouka latinščine v I. razredu z eno uro tedensko (šest namesto pet), zamenjavo latinske vadnice in prerazporeditev izbora avtorjev pri lektiri v višji gimnaziji:

a) latinščina:

- V. razred: Ovidij, Livij, Cicero;
- VI. razred: Salustij, Cicero, Vergilij;
- VII. razred: Vergilij, Cicero (filozofski spisi), Plinij mlajši;
- VIII. razred: Tacit, Horacij;

b) grščina:

- V. razred: Ksenofont, Homer (*Iliada*);
- VI. razred: Homer (*Iliada*), Herodot;
- VII. razred: Homer (*Odiseja*), Demosten, Platon;
- VIII. razred: Platon, Aristotel, grški dramatik.

Za realne gimnazije so z več zavodov prišle pobude, da bi v VII. in VIII. razredu bile latinščini namenjene štiri ure tedensko namesto treh; Mravlak je namesto tega predlagal, da bi se povečalo število ur v V. in VI. razredu s štiri na pet, ker bi to omogočilo temeljitejšo obravnavo slovnice in posledično tudi lažje branje lektire.¹⁴²

Težave srednjega šolstva so se nadaljevale. Realna gimnazija se je kot osrednji tip srednje šole zelo uveljavila in je bila zelo priljubljena (kar je dokazoval velik naval nanjo), ni pa dosegala želenih rezultatov¹⁴³ in je najbolj pripomogla k temu, da se je prejšnji kolikor

¹⁴² (anon.): *Učni načrt in neobvezni predmeti*. G(J)PD 17 (1937), 134–135, 137.

¹⁴³ *Katastrofa ljubljanskega srednjega šolstva*. Slovenski dom, 15. maja 1936; *Kriza našega šolstva na vrhuncu*. SN, 15. maja 1936; A. Ž.: *Dies irae, dies illa*. J, 7. maja 1939.

toliko kakovostni nivo srednje šole precej znižal.¹⁴⁴ To dokazuje tudi gimnazijska statistika Prosvetnega oddelka Kraljevske banske uprave Dravske banovine. Do l. 1935 so statistični prikazi podani po razredih s številom učencev, ki so opravili razred s takšnim ali drugačnim uspehom. Primer: statistika uspeha pri latinščini v I.–III. razredu in pri grščini v III.–V. razredu za obe klasični gimnaziji v šolskem l. 1930/31:

a) latinščina

razred	odlični	prav dobri	dobri	zadostni	nezadostni
I.	44	71	177	77	2
II.	20	45	107	31	11
III.	16	30	98	28	1

b) grščina

razred	odlični	prav dobri	dobri	zadostni	nezadostni
III.	13	32	112	14	3
IV.	22	43	93	12	–
V.	10	30	69	4	–

Kasneje se je statistika omejila samo na povprečno oceno razreda pri posameznem predmetu. Primer: povprečna ocena pri latinščini in grščini na državni klasični gimnaziji v šolskem l. 1935/36:

a) latinščina:

- I. (5 odd.): 3,01;
- II. (4 odd.) 3,12;
- III. (4 odd.) 3,23;
- IV. (3 odd.) 3,35;
- V. (2 odd.) 3,40;
- VI. (2 odd.) 3,63;
- VII. (2 odd.) 3,53;
- VIII. (2 odd.) 3,45.

b) grščina:

- III. (4 odd.) 3,42;
- IV. (3 odd.) 3,30;
- V. (2 odd.) 3,93;
- VI. (2 odd.) 3,39;
- VII. (2 odd.) 3,48;
- VIII. (2 odd.) 3,94.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Bojc (1937/38), 3.

¹⁴⁵ Za statistiko gl. AS 72 – Kraljevska banska uprava Dravske banovine. Prosvet-

Na klasičnih gimnazijah je bil uspeh znatno boljši kot na realnih gimnazijah. Vzroke za neuspeh realne gimnazije so analitiki in kritiki našli prav v »kompromisnosti« realne gimnazije: »Današnja realna gimnazija ni slaba samo zato, ker ni klasična, ampak tudi zato, ker niti ni realna.«¹⁴⁶ Že tako sporno »dvojnost« realne gimnazije, ki naj bi bila presek med gimnazijo in realko, je reforma še poslabšala s tem, da je oslabil njen gimnazijski značaj. V tem je bila tudi glavna razlika v primerjavi z avstrijsko osemletno reformno realno gimnazijo, ki je bila rezultat reformnih prizadevanj v Avstriji pred 1. 1908. Avstrijska realna gimnazija je pomenila precej boljši kompromis, ker je ob povečanem številu ur realnih predmetov (»realni značaj«) z latinščino od I. razreda naprej in še dvema tujima jezikoma okrepila svoj »gimnazijski značaj«; jugoslovanska reforma ga je s premikom začetka pouka latinščine v V. razred oslabil. Razlika v znanju latinškega jezika med obema tipoma realnih gimnazij je bila v tem, da se je dijak avstrijske realne gimnazije lahko kosal z dijakom klasične gimnazije, medtem ko je abiturienta ali abiturientko jugoslovanske realne gimnazije zlahka prekosil vsak srednje dober mali maturant klasične gimnazije.¹⁴⁷ Pobude za rešitev so bile različne: nekateri so se zavzemali za popolno ukinitve realnih gimnazij in uveljavitev čistih gimnazijskih tipov,¹⁴⁸ drugi so predlagali ponovno elitizacijo gimnazije (gimnazija naj postane spet elitna šola z najbolj kakovostnim kadrom; tako naj se popravi škoda, ki jo je naredil naval dijaštva, zlasti na realne gimnazije), bilo pa je tudi precej predlogov po temeljiti reformi in modernizaciji gimnazij, ki naj bi se v duhu reformnih idej prilagodile razmeram in potrebam časa primerno.¹⁴⁹ Predlogi rešitev so se povezovali s pobudami za vrnitev latinščine v nižje (realne) gimnazije (začetek pouka s I. razredom), s čimer bi bila zagotovljena solidna slovnicična osnova za materinščino in učenje tujih jezikov.¹⁵⁰

---

ni oddelek. Statistika. Gimnazije. Fasc. 1 in Fasc. 2

¹⁴⁶ *K reformam srednje šole*. S, 20. septembra 1940; *Pred zatonom klasične gimnazije?* J, 18. novembra 1938 (o predavanju dr. Karla Ozvalda pod okriljem Pedagoškega društva, ki so mu botrovali porazni rezultati v prvi ocenjevalni konferenci na gimnazijah).

¹⁴⁷ Bojc (1937/38), 3–4; Robič, M.: *O glavnih nedostatkih naše srednje šole*. S, 10. avgusta 1940.

¹⁴⁸ Robič, M.: *O glavnih nedostatkih naše srednje šole*. S, 10. avgusta 1940.

¹⁴⁹ Bojc (1937/38), 6.

¹⁵⁰ Bajuk, H.: *Latinščino v srednjo šolo*. S, 29. septembra 1939; Bajuk, H.: *Latinščino v srednjo šolo*. G(J)PD 19 (1938/39), 190–192; –o: *Klasična kultura in sedanjost*. J, 5. julija 1940.

Od l. 1940 do začetka 2. svetovne vojne večjih sprememb pri pouku klasičnih jezikov ni bilo; šolniki so se bolj ukvarjali z vprašanji pouka živih jezikov.¹⁵¹

MED 2. SVETOVNO VOJNO

Po italijanski okupaciji je bila 3. maja 1941 ustanovljena Ljubljanska pokrajina. V šolskem l. 1941/42 je bilo v Ljubljanski pokrajini 9 državnih gimnazij (1 klasična in 8 realnih), 7 v Ljubljani, 2 izven nje (Novo mesto, Kočevje). Škofijska klasična gimnazija v Šentvidu je nadaljevala delo v Ljubljani; njeni dijaki (zlasti osmošolci) so večinoma prestopili na državno klasično gimnazijo. Med realnimi gimnazijami, ki so se delile na moške in ženske, je imela I. ženska gimnazija v prvih treh razredih tudi klasične vzporednice.¹⁵²

Kljub ukrepom, ki so zavirali delovanje šolstva (prostorska stiska zaradi vojaške zasedbe šolskih poslopij, priprtja, internacije, omejitve gibanja ...), Italijani niso radikalno posegali v ureditev šolskega sistema, ampak so iskali vmesno pot, s katero bi srednje šolstvo prilagodili italijanskemu šolskemu sistemu. Pomembnejša sprememba je bila nova delitev klasičnih in realnih gimnazij, ki jo je italijanska oblast uvedla l. 1942. Gimnazije so se delile na triletno nižjo in petletno višjo gimnazijo; triletna nižja gimnazija je imela obliko enotne nižje srednje šole, vendar brez latinščine, ki je bila v Italiji bistvena sestavina tega tipa šole («scuola media»). Spremenjena delitev je prinesla nekaj sprememb v učnem načrtu in predmetniku, zlasti v III. in IV. gimnazijskem razredu. Pri pouku klasičnih jezikov se je v klasičnih gimnazijah začetek pouka grščine premaknil v IV. razred, v realnih gimnazijah pa prav tako v IV. razred začetek pouka latinščine.¹⁵³

Srednje šole so bile vezane na večja mesta in kraje, ki so bili pod zasedbo, pouk pa so oteževali že omenjeni ukrepi italijanskih oblasti. Da bi bilo dijakom omogočeno šolanje, je bil zunaj večjih krajev organiziran pouk bodisi v obliki rednega srednješolskega pouka bodisi v obliki srednješolskih tečajev, na katerih so se učenci pripravljali na izpite za posamezne srednješolske razrede. Tako npr. je bil v Mokronogu po l. 1943, ko so razmere dijakom onemogočile obisko-

¹⁵¹ Gl. *Spremembe v učenju živih jezikov*. S, 2. avgusta 1940; *Pouk tujih jezikov na naših šolah*. S, 15. avgusta 1940; *Pouk tujih jezikov na srednjih šolah*. SN, 27. avgusta 1940.

¹⁵² Sušnik (1944), 305–307.

¹⁵³ Sušnik (1944), 315.

vanje gimnazij v Ljubljani in Novem mestu, organiziran pouk, ki so ga prevzeli izobraženci iz Mokronoga in okolice. Med predmeti je bila tudi latinščina, ki sta jo poučevala jurist dr. Alojzij Klemenčič in davčni uradnik Štefan Voljč. Pouk je potekal v obliki inštrukcij, njegov namen pa je bil pripraviti tečajnike za redno srednješolsko šolanje in povojne izpite.¹⁵⁴

Po italijanski kapitulaciji je nastalo t. i. osvobojeno ozemlje, ki ga je vodila upravna komisija, znotraj katere je deloval tudi Odsek za narodno vzgojo in prosveto, v okviru tega pa Oddelek za šolstvo, ki je takoj začel priprave za organiziranje srednjih šol in začetek njihovega delovanja.¹⁵⁵ V predmetniku za srednjo šolo, ki ga je oddelek pripravil za šolsko l. 1943/44, je bila tudi latinščina:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
–	–	–	–	4	4	3	3

Iz predmetnika je razvidno, da so bile partizanske srednje šole po svoji zasnovi realne gimnazije. Za šolsko l. 1944/45 je bil oblikovan nov predmetnik:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
–	–	–	–	4	4	/	/

Predmetnik za VII. in VIII. razred ni bil izdan zaradi ukaza o mobilizaciji, prizadevajočega letnike, ki bi prišli v poštev za VII. in VIII. razred.¹⁵⁶ Latinščino so redno poučevali v V. razredu na gimnazijah v Črnomlju in v Metliki. Novi učbeniki za potrebe partizanskih gimnazij so nastali v letih 1944/45, med njimi tudi dva učbenika za pouk v predmetnik vključene latinščine: latinsko vadnico je oskrbel Modest Golia, ki je poučeval latinščino v Metliki, latinsko čitanko pa dr. Stanko Cajnkar, ki je latinščino poučeval v Črnomlju.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Pavlič-Smolej (1981), 178–180; Smolej (1951), 149–154.

¹⁵⁵ Prim. tudi Smolej (1951), 150 in nasl.

¹⁵⁶ Gl. Pavlič-Smolej (1981), 184–185.

¹⁵⁷ Pavlič-Smolej (1981), 207–208.

DRUŠTVO PRIJATELJEV HUMANISTIČNE GIMNAZIJE 1920–1941

Kljub začetnemu navdušenju ob oblikovanju nove države so se v krogih učiteljev klasičnih jezikov in zagovornikov klasično-humanistične izobrazbe pod vplivom dogodkov in tendenc, ki jih je bilo moč slutiti že za časa avstro-ogrške nadvlade, začele porajati zle slutnje glede položaja klasičnih jezikov v šolskem sistemu in njihovega nadaljnega obstoja v njem. Klasični jeziki v šolskem sistemu države SHS so se kmalu znašli v podobnem položaju kot v predreformnem obdobju v Avstro-Ogrski; postali so idealna tarča, krivec za težave šolstva in ena glavnih ovir za njegov napredek. Reakcija zagovornikov klasične je bila enaka kot v Avstriji; po avstrijskem vzoru je bilo 19. junija 1920 v Ljubljani ustanovljeno društvo, ki je po avstrijskem prevzelo ime Društvo prijateljev humanistične gimnazije.¹⁵⁸ Z oznako »humanistična gimnazija« so pobudniki ustanovitve imeli v mislih klasično gimnazijo kot tip srednje šole, ki najbolje posreduje humanistično izobrazbo, neposredni povod za ustanovitev pa je bilo preoblikovanje petih slovenskih humanističnih gimnazij od devetih v realne gimnazije brez pouka grščine kot glavnega nosilca humanistične izobrazbe. Ustanovitveno zborovanje je v imenu pripravjalnega odbora odprl dr. Josip Pipenbacher, nato pa je Josip Osana pojasnil nekatere točke društvenih pravil, zlasti § 1, v katerem je bil zajet osnovni namen društvenega delovanja in bistvo humanistične gimnazije:

»Z živo besedo in potom tiska braniti in pospeševati po vsem ozemlju države SHS obstoj in nadaljni naravni razvoj humanistične gimnazije, ki je nje bistvo in ideja ta, da se nudi srednješolski mladini z enakomerno gojitvijo tako eksaktnih – matematike in prirodoslovja, kakor tudi zgodovinsko-jezikoslovnih ved – zgodovine, materinščine in narodne kulture, jezika in kulture starih Grkov in Rimljanov – kolikor mogoče harmonično zaokrožena splošna izobrazba.«

Udeleženci zborovanja so z aklamacijo izvolili prvi društveni odbor, v katerem so bili vladni svetnik dr. Lovro Požar (predsednik), dr. Josip Pipenbacher (podpredsednik), Josip Osana (tajnik), gimnazijski ravnatelj Franc Novak (blagajnik), kot odborniki pa šolski svetnik Anton Bartel, dr. Josip Debevec, dr. Jože Glonar, dr. Fran Jerè, prof. dr. Franc Lukman in gimnazijski ravnatelj dr. Josip Tomišek. Odbor je deloval od 19. junija 1920 do 10. decembra 1924; v tem obdobju je imelo društvo 74 članov. V razpravi so udeleženci

¹⁵⁸ Dolar (1925), 76–77.

ugotovili, da je pripravljalni odbor v svojem oklicu, v katerem je napovedal, da bo društvo zgolj obrambno, nastopil premalo odločno. Po nastopu novega predsednika in nekaterih udeležencev (prof. Vadnjal, dr. Valentin Korun, dr. Srebrnič, dr. Glonar in dr. Puntar) je bil sprejet sklep, da mora društvo nastopati bojevito, si pridobiti nazaj vse izgubljene postojanke (= klasične gimnazije) v Sloveniji in si zavoljo koristi države in mladine prizadevati za strogo, a moderno urejeno humanistično gimnazijo, ki je z reformami za časa ministra Marcheta (od l. 1908 naprej) izgubila svoje pravo bistvo in si od tedaj ni uspela opomoči. Sklenjeno je tudi bilo, naj stopi društveni odbor v stik s Hrvati in Srbi in jih povabi k sodelovanju.¹⁵⁹

V *Oklicu*, ki ga je društvo dva tedna pozneje poslalo svojim članom in simpatizerjem,¹⁶⁰ so ustanovni člani predstavili namen društvenega delovanja. Kljub razvnetemu nastopu nekaterih udeležencev ustanovnega zborovanja in pobudam za bojevitejši nastop, se je – kot je razvidno iz samega besedila oklica – društveni odbor odločil za spravljivejši pristop. Odborniki so izrecno poudarili, da delovanje društva ni usmerjeno proti realistični izobrazbi (naravoslovnim predmetom in matematiki), ampak želi ohraniti kulturno poslanstvo humanistične gimnazije in jo braniti pred nasprotniki. Pri utemeljevanju so poudarjali pomen antike kot izhodišča in temelja evropske kulture, kar naj bi bilo za novo skupno državo kot prostor, na katerem sta se stikala antični Vzhod in Zahod, še posebej aktualno, saj je humanistična izobrazba zagotovilo kontinuitete s temi kulturnimi temelji. Zato so odborniki najvišji smoter društva, *humanitas*, človečnost, z izrazitim poudarkom utemeljili na njenih antičnih temeljih in antičnem pojmovanju; k njej mora vzgajati vsaka srednja šola, humanistična gimnazija, ki izraz vključuje že v svoje ime, pa še prav posebej. V polemiko za humanistično izobrazbo in proti njej se odbor ni spuščal.¹⁶¹

Kot protiutek avstrijskemu Društvu prijateljev humanistične gimnazije v njegovih prizadevanjih za ohranitev humanistične izobrazbe

¹⁵⁹ S, 20. junija 1920 (poročilo o ustanovnem zboru).

¹⁶⁰ NUK, Ms 895 – Oklic Društva prijateljev humanistične gimnazije z dne 1. avgusta 1920; Dolar (1925), 76–77.

¹⁶¹ Odborniki so bralce opozorili na dva najrelevantnejša prispevka o razlogih za humanistično izobrazbo in o ugovorih proti njej: na Tomiškov prispevek *Grščina ob prehodu v 20. stoletje*, ki tudi slabi dve desetletji kasneje ni izgubil svoje aktualnosti, ter na delo petrograjskega profesorja Tadeusza Zielińskiego z naslovom *Antika in mi*, ki je leta 1925 izšla tudi v slovenskem prevodu pod naslovom *Antični in moderni svet* (prevajalec Joža Glonar). Knjiga je veljala za najboljšo obrambo humanističnega tipa srednje šole. Prim. Velikonja (1928), 635.

so delovala številna reformna društva (zlasti Društvo za šolsko reformo), kot protiutež slovenskemu društvu, ki je imelo opozicijo v vrstah privrženecv realčne izobrazbe (zlasti profesorjev realk) in politike, pa se ni pojavilo nobeno društvo ali organizacija. Podobni društva se oblikovali tudi na Hrvaškem in v Srbiji, vendar polemike med zagovorniki humanistične izobrazbe in njenimi nasprotniki nikjer niso bile tako razvnete kot v Sloveniji; ta zapuščina se je prenesla tudi v povojno obdobje.

Društvo je v javnosti prvič nastopilo 1. 1921 po 2. kongresu srednješolskih profesorjev, na katerem je dr. Šturm nastopil proti dr. Samsi z izjavo, da Slovenci nismo za staroklasični, ampak jugoslovanski humanizem. Člani društva, ki so že v svojem *Oklicu* izrecno poudarjali klasični, antični humanizem, so se ideji »jugoslovanskega humanizma«, ki je postal priljubljena krilatica prav ob polemikah glede klasično-humanistične izobrazbe, ostro zoperstavili v časopisju.¹⁶² Zaradi očitnega razhajanja mnenj med profesorji glede tega vprašanja je društvo za mnenje povprašalo slovenske izobražence; 1. marca 1922 je poslalo profesorjem ljubljanske univerze, ljubljanskim odvetnikom, sodnikom in zdravnikom spomenico o humanistični gimnaziji in izobrazbi in jih prosilo za njihovo podporo pri prizadevanjih za njeno ohranitev.¹⁶³ Spomenico je podpisalo 33 univerzitetnih profesorjev, 47 odvetnikov, 50 sodnikov in 30 zdravnikov. Tudi anketa ljubljanske sekcije Profesorskega društva je pokazala, da je več kot polovica slovenskih srednješolskih profesorjev za ohranitev neokrnjene humanistične gimnazije.

Svoj 1. občni zbor je društvo imelo 31. januarja 1922 na I. državni gimnaziji v Ljubljani; udeležili so se ga tudi zastopniki treh fakultet ljubljanske univerze: dekan medicinske fakultete dr. Alfred Šerko, prof. dr. Rado Kušej s pravne fakultete in msgr. dr. J. Ujčič s teološke fakultete, ki so v svojih pozdravnih izjavah podprli prizadevanja društva za ohranjanje humanistične izobrazbe. Sledilo je predavanje dr. Josipa Pipenbacherja o spornem 4. členu predlaganega učnega načrta (uvedba enotne nižje srednje šole) in negativnih posledicah njegove morebitne uveljavitve za pouk klasičnih jezikov.¹⁶⁴

¹⁶² Prim. J. D. [= Jožef Debevec]: »Jugoslovanski humanizem«. S, 2. oktobra 1921; Šturm, F.: *Jugoslovanski humanizem*. SN, 9. oktobra 1921; Samsa, I.: *Klasični in jugoslovanski humanizem*. I. S, 15. oktobra 1921; Samsa, I.: *Klasični in jugoslovanski humanizem*. II. S, 18. oktobra 1921; Škerlj, A.: *Humanizem v srednji šoli*. (*Pro in kontra*). J, 26. februarja 1922.

¹⁶³ Dr. J. D. [= Jožef Debevec]: *Jugoslovanski humanizem*. S, 2. oktobra 1921.

¹⁶⁴ *Prosveta za humanistično gimnazijo*. J, 1. februarja 1922; J. S. [= Janez Samsa]: *Humanistična gimnazija*. Č 16 (1922), 232.

Društvo je znova posredovalo jeseni l. 1923, ko je bilo pričakovati, da bo predlog novega zakona o srednjem šolstvu šel v skupščinsko obravnavo; 15. oktobra 1923 je naslovilo na predsednika skupščine, prosvetnega ministra, Jugoslovanski klub, ministrskega predsednika in nekatere poslance spomenico za ohranitev neokrnjenega humanističnega tipa gimnazije. Ob Pribičevićevem ukazu o poenotenju pouka v I. in II. razredu nižje gimnazije (november–december 1924) se je društvo na občnem zboru 11. decembra enodušno izreklo proti reformi in poslalo v Beograd brzojavki kralju Aleksandru in ministru Pribičeviću z argumentirano prošnjo, naj se odredba ukine,¹⁶⁵ podprlo pa je tudi zahteve staršev, izražene na prostestnem zborovanju 20. decembra 1924.¹⁶⁶ Na občnem zboru 11. decembra 1924 je bil izvoljen novi odbor: za predsednika je bil izbran dr. J. Debevec, za podpredsednika doc. dr. F. Bradač, za tajnika J. Osana, za blagajnika ravnatelj K. Hočevar, kot odborniki pa dr. J. Glonar, dr. F. Lukman, prof. dr. K. Ozvald in dr. J. Tominšek.¹⁶⁷

Po uveljavitvi Pribičevićevega odloka 7. januarja 1925 je odbor društva na seji 10. januarja sprejel nekaj sklepov za ublažitev obetajočih se negativnih posledic ministrskega ukaza; sklenjeno je bilo:

- a) da se bo društvo obrnilo na rektorat ljubljanske univerze, da bi univerzitetni profesorji s krajšimi članki po dnevnem časopisju opozarjali na pomen in potrebe;
- b) da se naslovi pismo na Profesorsko društvo in opozori, da so štirje slovenski profesorji zagovarjali Pribičevićev odlok;
- c) da društvo pripravi predavanja o metodiki klasičnega pouka za učitelje klasičnih jezikov;
- č) da se obrne s prošnjo na vlado, naj omogoči enemu slovenskemu filologu, da se na Dunaju seznanj z najmodernejšimi spoznanji metodike pouka klasičnih jezikov;
- d) da naj društvo skrbi za prirejanje potrebam časa najprimernejšega kanona grških in latinskih klasikov;
- e) da poskrbi za pridobitev novih članov in da zbira najpomembnejšo strokovno literaturo, ker profesorski zbori niso več naročali nobenih strokovnih revij.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Prim. S, 13. decembra 1924.

¹⁶⁶ *Reforma naših srednjih šol*, S, 23. decembra 1924.

¹⁶⁷ *Prva poslanica prijateljem humanistične gimnazije*, Ljubljana, 10. februarja 1926, 6.

¹⁶⁸ *Preurejanje naših srednjih šol*, S, 14. januarja 1925 (sklepi seje odbora z dne 10. januarja 1925).

Petega marca 1925 je imelo društvo na humanistični gimnaziji 5. redni občni zbor; tega leta je društvo štelo 232 članov.

Ker društvo ni imelo svojega glasila, so bile z izjemo rednih občnih zborov in odmevov v časopisju edina vez med društvenim odborom in člani društvene poslanice. Leta 1926 je društvo izdalo svojo prvo poslanico; v njej sta bili poleg opisa delovanja društva od ustanovitve naprej in aktualnih dogodkov (boj proti Pribičevičevim reformam) ponatisnjeni tudi v dnevnem časopisju objavljeni izjavi dveh univerzitetnih profesorjev, dr. Alfreda Šerka in dr. Rada Kušaja, o pomenu humanistične izobrazbe, objavljena pa sta bila povzetka izjav še dveh profesorjev: dr. Riharda Zupančiča in dr. Karla Ozvalda.¹⁶⁹

Leta 1927 je društvo založilo in izdalo brošuro Josipa Westra *Kriza naše srednje šole*, ki je izšla kot druga društvena poslanica.¹⁷⁰

V tretji poslanici l. 1928 je bil objavljen slovenski prevod dveh zagovornikov staroklasične izobrazbe, H. Bergsona in M. Baldwina.

Leta 1929 je društvo posredovalo pri izdaji Platonovega dialoga *Fajdon* v prevodu Antona Sovreta;¹⁷¹ člani društva so l. 1930 prejeli po en izvod knjige, ki jo je odbor štel za svojo četrto poslanico.

Leta 1929 je društvo navezalo prve mednarodne stike. Za 3.–6. junij 1929 je bil napovedan prvi kongres klasičnih filologov slovenskih dežel. Dobro leto prej je eden glavnih organizatorjev kongresa, prof. R. Ganzsnyiec z univerze v Lvovu, prosil dr. Frana Ilešiča, naj v Jugoslaviji posreduje za intenzivnejše sodelovanje med jugoslovanskimi in poljskimi filologi. Ilešič se je najprej obrnil na Društvo prijateljev humanistične gimnazije v Ljubljani in na morebitne interese druge po Jugoslaviji. Ker pa je bilo očitno, da se kongresa v Poznanju na Poljskem ne bo udeležil noben slovenski filolog, je Ilešič dal pobudo, da se pošlje kongresu vsaj nekaj publikacij s področja klasične filologije; za to je poskrbel društveni odbor. Kongresa se je ob filologih iz Poljske in Češkoslovaške udeležil samo en jugoslovanski predstavnik, dr. Nikola Vulić z beograjske univerze.¹⁷² Drugi kon-

¹⁶⁹ Šerko, A.: *Nihar!* S, 7. februarja 1922; Kušej, R.: *Izstradana znanost*. SN, 8. februarja 1922; Dolenc, I.: *Klasična izobrazba in znanstveniki*. Vseučiliški profesor dr. Rihard Zupančič o pomenu klasične izobrazbe za bodoče znanstvenike. S, 18. decembra 1924; Ozvald, K.: *Donesek k srednješolski reformi*. (Nekoliko načelnih pripomb). S, 1. januarja 1925.

¹⁷⁰ Prim. tudi Petz, V.: *Josip Westra: Kriza naše srednje šole*. NV 36 (1928), 125–128 (recenzija).

¹⁷¹ Platon: *Phaidon*. Razgovor o nesmrtnosti duše. Prevedel Anton Sovrè. Ljubljana 1929; recenzija: A. U. [= Aleš Ušeničnik]: *Platonov Phaidon*. Č 24 (1929/30), 269–276.

¹⁷² Ilešič (1929), 622.

gres slovanskih filologov so l. 1932 organizirali češki filologi od 26. do 28. maja v Pragi; udeležila se ga je tudi štiričlanska delegacija zastopnikov jugoslovanskih univerz: dr. Fran Bradač z ljubljanske, dr. Nikola Majnarić z zagrebške ter dr. Milan Budimir in dr. Nikola Vulić z beograjske univerze. Pripravljalni odbor kongresa je predlagal, da bi bilo naslednje srečanje v Jugoslaviji l. 1936. Srečanja nikoli ni bilo, je pa ob tej priložnosti dr. Nikola Majnarić dal prvo pobudo za ustanovitev Društva jugoslovanskih klasičnih filologov.¹⁷³

Leta 1931 je društvo kot peto društveno poslanico ponatisnilo govor Antona Sovreta, s katerim je ob sklepu šolskega leta 28. junija nagovoril dijake ljubljanske klasične gimnazije; govor je izšel tudi v izvestju ljubljanske klasične gimnazije za šolsko l. 1930/31.¹⁷⁴

Kot šesto poslanico je nameravalo društvo ponatisniti govor Josipa Osane *O vzgojnem pomenu klasičnega študija*, s katerim je l. 1932 nagovoril dijake ljubljanske klasične gimnazije ob vidovdanski proslavi, vendar ga članom ni razposlalo. Govor je izšel v izvestju ljubljanske klasične gimnazije za šolsko l. 1931/32.¹⁷⁵

Leta 1933 je društvo posredovalo pri mahinacijah prosvetne uprave z učbeniki: društveni odbor je poskrbel, da so dijaki dobili slovenski komentar k Južničevi *Grški čitanki*, ter kritično nastopil proti izrinjenju Sovretove čitanke *Lanx satura* in njeni nadomestitvi s Čolićevo *Latinsko čitanko za VIII. razred*. Junija istega leta je društvo skupaj z beograjskim društvom poslalo na prosvetno ministrstvo vlogo glede pouka latinskega jezika na realnih gimnazijah; vlogo je ministrstvu predal beograjski univerzitetni profesor dr. Veselin Čajkanović.¹⁷⁶

Leta 1935 je društvo izdalo svojo sedmo poslanico, v njej pa je poleg rednih obvestil o delovanju odbora in položaju pouka klasičnih jezikov objavilo tudi dva obsežnejša odmeva: na srečanje bivših dijakov gimnazije v Sremskih Karlovcih (22. in 23. septembra 1934), na katerem je bila sprejeta resolucija s pobudo za preoblikovanje tamkajšnje realne gimnazije nazaj v klasično, ter na oster napad anonimnega avtorja v reviji *Misel* in delo.¹⁷⁷

¹⁷³ Majnarić (1931/32), 151.

¹⁷⁴ *Peta poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana, 1. oktobra 1931, 1–8; Sovrè, A(nton): *Ljuba mladina*. Izvestje državne klasične gimnazije v Ljubljani 1930/31, 6–13.

¹⁷⁵ Osana, J(osip): *O vzgojnem pomenu klasičnega študija*. Izvestje državne klasične gimnazije v Ljubljani 1931/32, 9–15.

¹⁷⁶ *Sedma poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana, marca 1935, 3–5, 10; Profesor: *Še o slovenskih učnih knjigah*. S, 18. aprila 1935.

¹⁷⁷ *Sedma poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana, marca 1935, 6–15.; A. P.: *Prijatelji klasične gimnazije*. MiD 2 (1935), št. 5, 91–95.

Leta 1935 je bila 2000-letnica rojstva pesnika Horacija; na pobudo Ivana Dolenca je društvo ob tej priložnosti 8. decembra pripravilo proslavo. Prvo dejanje obeležitve te obletnice je bil izid Sovretovega prevoda Horacijevega *Pisma o pesništvu (Ars poetica)*;¹⁷⁸ osrednja proslava, ki jo je organizirala klasična gimnazija v Ljubljani (glavni govornik je bil Josip Osana), je bila 24. januarja 1936 v dvorani Filharmoničnega društva na Kongresnem trgu v Ljubljani.

Leta 1936 je društvo razposlalo svojo osmo poslanico; v njej je bil predstavljen položaj humanistike in klasične filologije po svetu (avtor Milan Grošelj) in v Jugoslaviji ter slavnostni govor Josipa Osane ob proslavi 2000-letnice Horacijevega rojstva (*Ob 2000letnici rojstva rimskega poeta Horacija*).

Največji in finančno najzahtevnejši projekt društva je bila izdaja I. dela Wiesthalerjevega latinsko-slovenskega slovarja (*A-facilis*). Potem ko je tisk slovarja sredi l. 1925 zaradi finančnih težav zastal, je natisnjeno gradivo 11 let čakalo na nadaljevanje dela. Društvo je pobudo prevzelo l. 1929; Franc Jerè je v njegovem imenu prosil za pomoč ministra Antona Korošca, iskal finančno podporo tudi v tujini¹⁷⁹ in se končno obrnil tudi na slovensko Društvo za humanistične vede,¹⁸⁰ a zaman. Gradivo je čakalo do l. 1935. Ker je natisnjeni material propadal, se je društvo, ki mu je škof Rožman zaupal upravljanje slovarskega gradiva, obrnilo na Wiesthalerjeve dediče, naj dovolijo sestavo 200 izvodov slovarja. Leta 1936 je društvo z dovoljenjem dedičev poskrbelo za vezavo in prodajo slovarja. Leta 1938 je društveni odbor sklenil odkupiti preostali rokopis slovarja,¹⁸¹ Jerè pa je pripravil načrt za nadaljevanje dela. Septembra 1940 je Jerè dobil od dedičev še preostali rokopis, vendar je delo ustavila vojna.

Zadnjo, deveto poslanico s prevodom govora *Klasiki* predsednika društva »Classical Association« lorda Hewartsta of Bury in z razpravo Milana Grošlja *Na prelomu dveh dob v starem veku* (razprava o Salustijevih pismih na Cezarja) je društvo objavilo junija 1938.

¹⁷⁸ Horacij: *Pismo o pesništvu*. Prevedel Anton Sovrè. Cvetje iz domačih in tujih logov 3. Celje 1934.

¹⁷⁹ NALj, P števil. 481/46, Zapuščina dr. Franca Jereta – Poročilo ministru Korošču o Wiesthalerjevem slovarju (11. junij 1929).

¹⁸⁰ *Peta poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana, 1. oktobra 1931, 8.

¹⁸¹ *Deveta poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana, junija 1938, 15.

DEVETA POSLANICA

DRUŠTVA PRIJATELJEV HUMANISTIČNE GIMNAZIJE.

Po sklepu rednega občnega zbora z dne 28. februarja 1938 pošiljamo svojim članom to deveto poslanico.

Prvo poslanico je razposlalo naše društvo l. 1926. z govoroma prof. dr. Alfr. Serka in dr. Rada Kušēja o važnosti humanistične vzgoje. — Kot drugo poslanico je smatralo društvo brošuro Jos. Westra »Križa naše srednje šole«, ki jo je založilo in izdalo l. 1927., in ki je še danes in vsak dan bolj aktualna. Dobi se še pri društvu. — V tretji poslanici l. 1928. smo prinesli v prevodu govora dveh svetovnih prijateljev staroklasične izobrazbe: H. Bergsona in Mr. Baldwina. — Sovretov prevod Platonovega Phaidona smo smatrali za četrto poslanico. — Kot svojo peto poslanico smo ponatisnili iz šolskega izvestja ljubljanske klasične gimnazije l. 1930. in razposlali govor prof. A. Sovreta. (Še nekaj izvodov v založbi.) — Kot šesta poslanica je bil mišljen (a ne razposlan) govor prof. Jos. Osana, natisnjen v »Izvestjih klas. gimnazije v Ljubljani za l. 1930/31« o umski in srčni izobrazbi, ki jo posredujejo stari klasiki. — V marcu l. 1935. smo razposlali sedmo poslanico s tole vsebino: Sedanji učni načrt za grščino in latinščino na klasičnih, za latinščino na realnih gimnazijah Jugoslavije; glas iz Sremskih Karlovcev za hum. pouk (dir. Vrhovac); bistvo humanizma; odgovor na ugovore. — Osmo poslanico z vsebino: Humanizem in klas. filologija drugod po svetu; isto pri nas; govor prof. Jos. Osana ob 2000 letnici rojstva pesnika Horacija — smo razposlali v aprilu l. 1936. (Te poslanice imamo še precej v zalogi.)

„KLASIKI“

Govoril lord Hewardt of Bury, lord nadsodnik, predsednik društva Classical Association, l. 1926. — Prevedla D. in G.

»Mi vsi — to je: ves naš politični organizem — klasikom dolgujemo toliko, da bi utegnili biti dobro, če se včasih ozremo na vrsto in pomen tega dolga. Če Classical Association govori o klasikih, misli seveda v prvi vrsti na mojstrovine grške in rimske literature. Slavnega učenjaka so pred nedavnim časom povabili, naj odgovori na vprašanje: »Kaj dolgujemo klasikom?« Njegov odgovor je bil kratek: a) 'Profound self-dissatisfaction' — t. j. 'Globoko nezadovoljnost s samimi seboj'.

Na isto vprašanje bi utegnil biti prikladen tudi odgovor, ki ga je pred štiridesetimi leti v dveh distihih poslal sodnik Denman

Dvojni odgovor na vprašanje, kaj dolgujemo klasikom

a) Profound dissatisfaction

Zadnja (9.) poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije, str. 1

5

SLOVENSKI UČBENIKI ZA KLASIČNE JEZIKE V OBDOBJU 1918–1945

Društvo slovenskih profesorjev je do konca avstro-ogrške monarhije in oblikovanja nove države poskrbelo za izdajo vseh učbenikov in učnih pripomočkov za klasične jezike; manjkalo je le še Wiesthalerjev latinsko-slovenski slovar. Dijaki na gimnazijah in realnih gimnazijah so imeli na voljo učbenike za vseh osem gimnazijskih razredov; ni pa bilo izdaj grških in latinskih klasikov, ki zaradi omejenih finančnih sredstev niso bile na prioritetni listi Društva slovenskih profesorjev, zato so dijaki posegali po avstrijskih, nemških in hrvaških izdajah.¹ Konec dvajsetih in v začetku tridesetih let je prosvetna uprava uveljavila pri pouku srbske čitanke oz. hrestomatije (Perinović, Vučić, Čolić);² razen Perinovićeve čitanke nobena ni bila v rabi več kot dve leti. V seznam učnih pripomočkov so bile poleg učbenikov vključene tudi pomožne knjige, ki so jih dijaki uporabljali kot pomoč pri delu,

---

¹ Hrvaške izdaje klasikov, uporabljane na slovenskih gimnazijah:

- a) Kuzmić, M.: *Publije Vergilije Varon*. U izboru priredio -. U Zagrebu 1907;
- b) Kuzmić, M.: *Sofoklova Antigona*. Priredio -. Zagreb 1907;
- c) Golik, J.: *Izabrani Plinijevi listovi*. Priredio -. Zagreb 1909;
- č) Golik, J.: *Izbor iz retoričkih in filozofijskih djela M. Tulija Cicerona*. Priredio -. U Zagrebu 1909;
- d) Golik, J.: *Izbor iz Kornelija Nepota*. Priredio -. U Zagrebu 1910, 1923³;
- e) Rac, K.: *Izbor iz spisa Ksenofontovih za srednje škole*. U Zagrebu 1910;
- f) Kuzmić, M.: *Platonov Fedon*. Zagreb 1912;
- g) Rac, K.: *Izbor iz djela Ovidijevih za srednje škole*. Priredio -. U Zagrebu 1919;
- h) Golik, J.: *Kvinta Horacija Flaka izabrane pjesme*. S komentarom za srednje škole priredio -. U Zagrebu 1920;
- i) Kuzmić, M.: *Platonova obrana Sokratova i Kriton*. Priredio -. U Zagrebu 1922;
- j) Mušić, A.: *Izabrani govori Demostenovi*. Uvod napisao -. U Zagrebu 1923;
- k) Majnarić, N.: *Izbor iz Homera*. I. dio: Ilijada I., VI., XVI., XVIII., XXII.; II. dio: Odiseja I., VI., IX., XVI., XIX., XXI. Zagreb 1923.

² Srbske čitanke in hrestomatije, uporabljane na slovenskih gimnazijah:

- a) Perinović, V.: *Izbor iz rimskih klasika za klasične i realne gimnazije*. I. dio: Proza. II. dio: Poezija. Sarajevo 1919, 1927² (1.), 1929² (2.);
- b) Vučić, N.: *Latinski pisci za više razrede gimnazija*. Beograd 1923³;
- c) Čolić, J. D.: *Latinska čitanka za više razrede gimnazije*. Sastavio -. Beograd 1929.

zlasti slovenski prevodi grških in rimskih klasikov, tujejezični slovarji in različni priročniki.³

Prvi slovenski učbenik za klasične jezike, ki je izšel po 1. svetovni vojni, je bila l. 1919 izdana *Grška slovnica* avtorjev **dr. Frana Bradača** in **Josipa Osane**. V primerjavi s prvo slovensko grško slovnico, Tominškovo *Grško slovnico* je Bradač-Osanova za 131 strani obsežnejša (skupaj 297 strani). Obsežneje obravnava vse dele (glasoslovje, oblikoslovje, sintaksa), vključi tudi besedotvorje (»deblslovje«; Tominškova slovnica ga ne vključuje), prinaša veliko več podatkov (obsežnejše razlage, več obravnave posebnosti, več primerov, več pozornosti posveti etimologijam), snov je natančneje deljena, ima bogatejši besednjak, vključuje pa tudi kratek uvod v stilistiko (splošno o stilistiki, tropi in figure) in kratek pregled grške metrike. Obravnava pa zelo malo sklonoslovja. S takšnim pristopom sta avtorja presešla potrebe srednješolskega pouka. Obravnavo jonskega narečja, namenjeno pripravi na lektiro iz Herodota, in Homerjevega jezika, namenjeno prevajanju *Iliade* in *Odiseje*, je Tominšek zajel na koncu slovnice v posebnem dodatku, Bradač in Osana pa posebnosti Herodotovega in Homerjevega jezika obravnavata sproti. Glede na preglednost snovi sta obe slovnici približno enakovredni; Tominškova je pri obravnavi lapidarnejša, Bradačeva pa pomanjkljivosti, ki jih prinaša obsežnost, popravi s tiskarsko podobo (pomembnejši podatki so krepko tiskani).⁴

Kot dopolnilo h *Grški slovnici* je **dr. Fran Bradač** l. 1920 izdal še *Grško vadnico*. Zasnova vadnice je povzeta po Tominškovi *Grški vadnici*, ker je izhajala iz že uveljavljene tradicije grških vadnic in so bili dijaki takšnega načina obravna-

dr. Fran Bradač

³ Nekaj najpogostejših:

- a) Euripides; Bradač, F.: *Medeja. Tragedija v petih dejanjih*. Ljubljana 1924;
- b) Horatius Flaccus, Q.; Škerlj, A.; Sovrè, A.: *Izbor iz satir in pisem*. Ljubljana 1935;
- c) Horatius Flaccus, Q.; Sovrè, A.: *Pismo o pesništvu*. Celje 1934;
- č) Divković, M.: *Latinsko-hrvatski riječnik*. U Zagrebu 1900²;
- d) Omersa, N.: *Stihoslovje. 1. Splošni del*. Celje 1925.

⁴ Prim. tudi *Učne knjige za srednje šole*. Zora 21 (1918/19), 76; Debevec (1920), 266–268.

Bradač-Osana, Grška slovnica

dr. Fran Bradač, Grška vadnica

ve vajeni. Tudi Bradačeva vadnica, ki obsega vaje k posameznim poglavjem *Grške slovnice* (od 34. poglavja naprej), je razdeljena na dva dela. V 1. delu vsako poglavje vključuje najprej primere za prevajanje iz grščine v slovenščino, nato primere za prevajanje iz slovenščine v grščino. Primeri so posamezni prirejani stavki s poučno, moralno, zgodovinsko, mitološko ali literarno vsebino. Vmes avtor vpleta večje sestavke, povzete iz piscev, zajetih v grško lektiro (Ksenofont, Herodot, Ezop). Drugi del vključuje primere za prevajanje iz slovenščine v grščino, namenjene ponavljanju skladnje; ta del je pri Bradaču znatno obsežnejši. Bradačeva slovnica je preseгла Tominškovo, vadnica pa Tominškovo komaj dosega; slednja je obsežnejša, začne res na samem začetku (izgovarjava, pridih, naglas) in vključuje več prirejenih tematsko zaključenih beril. Skupna točka obeh vadnic so končna poglavja prvega dela, kjer sta oba avtorja vključila nekaj originalnih besedil; posebnost so odlomki s področja matematike in odlomka iz Svetega pisma (Tominšek je izbral priliko o izgubljenem sinu, Bradač pa 5.–7. poglavje Matejevega evangelija).⁵

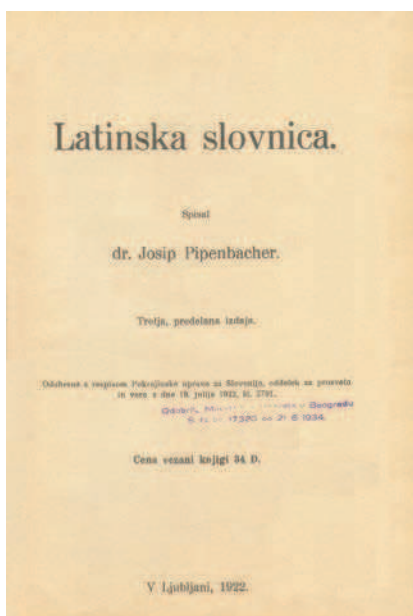
Grška slovnica in vadnica sta bili od nastanka naprej standardna učbenika za pouk grščine na klasičnih gimnazijah; 1. 1950 je Fran Bradač pripravil novo izdajo vadnice (*Grška vadnica za IV. in V. razred klasične gimnazije*), 1. 1951 pa tudi novo izdajo slovnice (*Grška slovnica za klasične gimnazije*).

Josip Pipenbacher, ki je s svojimi učbeniki najbolj zaznamoval slovnični pouk

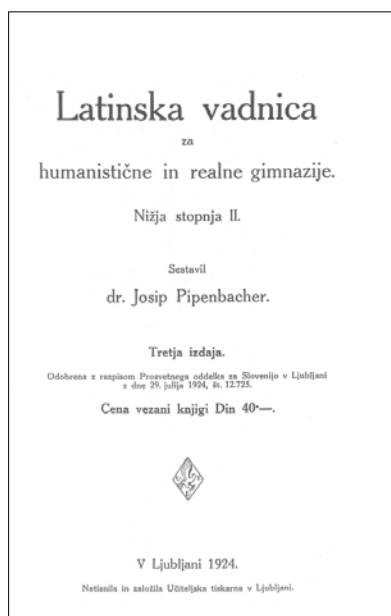
⁵ *Učne knjige za srednje šole*. Zora 21 (1918/19), 76; Jerè (1920), 268.

latinskega jezika od l. 1910 naprej, je ostal tudi po vojni prvo ime ne le didaktike in metodike, ampak tudi učbeniške produkcije na področju latinskega jezika. Učbenike, izšle po vojni, je zasnoval na učbenikih, ki so izšli v letih 1910–1913. Najprej je l. 1919 izšla 2. izdaja *Latinske vadnice za četrti razred gimnazij in realnih gimnazij* (1913). Sledila je serija štirih vadnic: l. 1920 je izšla *Latinska vadnica za humanistične in realne gimnazije. Nižja stopnja I.* (3. izdaja *Latinske vadnice za prvi razred gimnazij in realnih gimnazij* (1910)), l. 1921 *Latinska vadnica za humanistične in realne gimnazije. Srednja stopnja I.* (2. izdaja *Latinske vadnice za tretji razred gimnazij in realnih gimnazij* (1912)), l. 1922 *Latinska vadnica za humanistične in realne gimnazije. Srednja stopnja II.* (3. izdaja *Latinske vadnice za četrti razred gimnazij in realnih gimnazij* (1913)) in l. 1924 *Latinska vadnica za humanistične in realne gimnazije. Nižja stopnja II.* (3. izdaja *Latinske vadnice za drugi razred gimnazij in realnih gimnazij* (1911)). Prvi dve vadnici (1920, 1921) sta izšli v povsem nespremenjeni obliki, drugi dve (1922, 1924), katerih izid je sovpadel z izidom nove izdaje latinske slovnice, pa sta izšli v nekoliko spremenjeni obliki; glede na prejšnji izdaji je včasih zamenjan vrstni red paragrafov in vrstni red primerov, gradiva je za ok. 20 strani manj.

V novi, 3. izdaji **Pipenbacherjeve** *Latinske slovnice*, ki je izšla 1922,

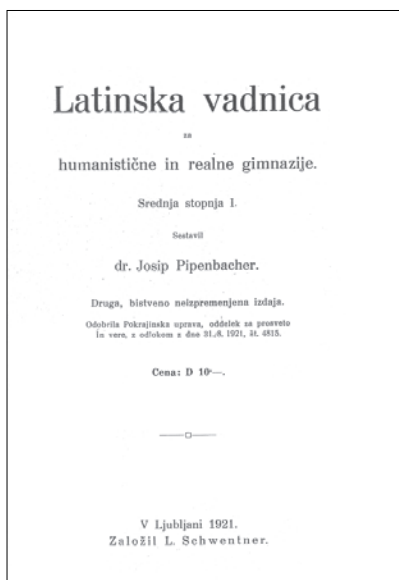

dr. Josip Pipenbacher, *Latinska slovnica* – 3. izdaja (1922)

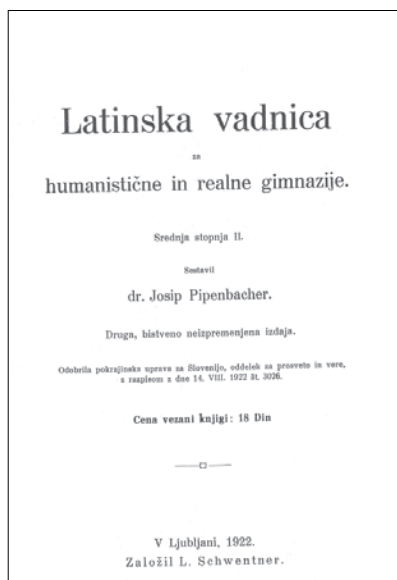

dr. Josip Pipenbacher, *Latinska vadnica. Nižja stopnja II.*

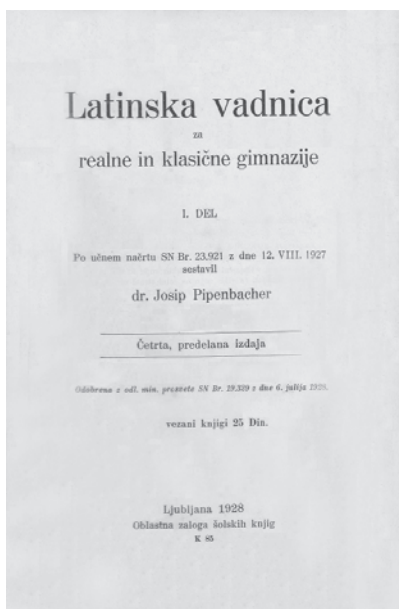

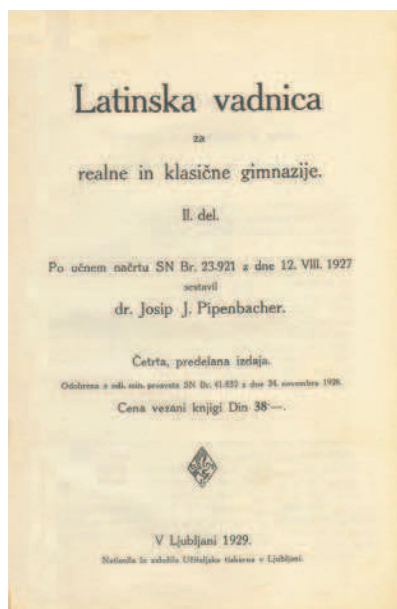
dr. Josip Pipenbacher, Latinska vadnica. Srednja stopnja I.

dr. Josip Pipenbacher, Latinska vadnica. Srednja stopnja II.

dr. Josip Pipenbacher, Latinska vadnica za realne in klasične gimnazije I. del

dr. Josip Pipenbacher, Latinska vadnica za realne in klasične gimnazije II. del

ni nobenih posebnosti glede na prejšnji dve (1910, 1913). Ker avtor snovi ni krajšal, se obseg učbenika ni spremenil, pridobil pa je preglednost s številnejšimi razpredelnimi prikazi in poenostavitvijo pravil.

Uveljavitev Pribičevičeve odredbe o izenačenju nižjih srednjih šol l. 1925 je najbolj prizadela realne gimnazije, na katerih se je začetek pouka latinskega jezika iz I. razreda premaknil v V. razred; humanističnih gimnazij ukrep ni zajel. Nove razmere so zaradi štirih izgubljenih let terjale spremembo pristopa k pouku latinščine; zato je začel Pipenbacher l. 1927 v skladu z novim učnim načrtom pripravljati novo izdajo vadnic za I. in II. razred. Leta 1928 je izšla *Latinska vadnica za realne in klasične gimnazije. I. del* (4., predelana izdaja 1. dela vadnice), l. 1929 pa *Latinska vadnica za realne in klasične gimnazije. II. del* (4., predelana izdaja 2. dela vadnice). Obe izdaji sta izšli prvenstveno zaradi potreb pouka na realnih gimnazijah. Obseg je ostal nespremenjen, vsebinsko pa ju je avtor predelal in priredil; prerazporedil je snov (zlasti obravnavo glagola), okrajšal paragrafe, predelal večino primerov (nekatero delno, nekatere v celoti, nekatere pustil nespremenjene), v duhu zahtev nove države je vključil nekaj primerov in sestavkov o državi SHS (*Serbia, Croatia, Slovenia sunt terrae, Kralj Peter v svetovni vojni pri vojaki na fronti*), v primerjavi s prejšnjimi izdajami pa je vanju vključil več tematskih zgodb (basni, anekdote iz življenja velikih Grkov in Rimljanov, prirejene odlomki). Pri predelavi je ostal zvest načelom, ki jih je uveljavljal že v prvih izdajah učbenikov. V vajah kombinira obe metodi, induktivno in deduktivno; začenja z obravnavo samostalnika, potem prehaja na glagol. Obdelano je celotno oblikoslovje in večina skladnje z izjemo sklonoslovja. Glavno Pipenbacherjevo metodološko načelo je bilo, da je slovnično znanje sredstvo, ki omogoča dosego smotra: razumevanja besedil klasikov, ki vodi h končnemu cilju – poznavanju rimske literature ter rimskega državnega in kulturnega življenja. Drugače kot pri pouku živih jezikov, kjer je končni cilj ustno in pisno obvladovanje jezika in učenec začenja pouk s tem, da se seznanja s svojo neposredno okolico, je Pipenbacher v slogu starejših latinskih učbenikov dal prednost pridobivanju »osnovne jezikovne opreme«, zato se je osredotočil na oblikoslovje in osnove skladnje, s čimer si je prislužil kritike reformističnih krogov.⁶ V prvi vrsti je upošteval nove razmere pouka latinščine na realnih gimnazijah, kjer si je bilo treba po Pribičevičevi šolski reformi pridobiti slovnično znanje v dobrih dveh letih,

⁶ Prim. Pipenbacher (1921), 78; Pipenbacher (1934/35), 877.

zato je bilo treba tudi snov, ki je bila prej zajeta v štirih vadnicah, primerno skržiti. V skladu z omenjenim načelom (pridobitev osnovne jezikovne opreme, potrebne za branje lektire) je avtor ohranil obsežno obravnavo oblikoslovja, zelo pa je skrčil obravnavo skladnje (sklonoslovje je v celoti izpuščeno), ker se je natančnejša obravnava te lahko navezovala na lektiro.

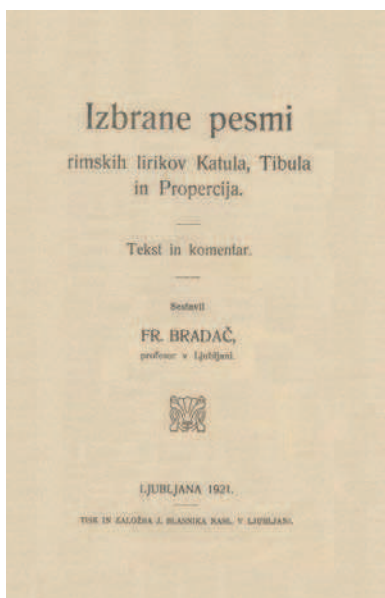
Pipenbacherjeva slovnica je bila osnovni priročnik pouka latinškega jezika več kot 30 let, dlje kot katera koli prej ali pozneje. Tretja izdaja slovnice je bila standardni učni priročnik na klasičnih in realnih gimnazijah vse do šolskega l. 1940/41; ko so jo v nižji gimnaziji postopoma nadomeščale druge, je ostala glavni priročnik za višje gimnazije.

Vadnica I. je bila v rabi do šolskega l. 1934/35, ko jo je nadomestila Sovrè-Tomčeva *Latinska vadnica in slovnica za prvi razred klasičnih in peti razred realnih gimnazij*. Vadnico II. sta s šolskim l. 1937/38 nadomestili Belec-Jerè-Omerza-Strupijeva *Latinska vadnica in slovnica za 2. razred klasične in 6. razred realne gimnazije* ter Južnič-Korbar-Tomčeva *Latinska vadnica za drugi razred klasičnih in šesti razred realnih gimnazij*, vadnici III. in IV. pa do šolskega l. 1938/39, ko ju je nadomestila

Belec-Jerè-Omerzova *Latinska vadnica in slovnica za 3. in 4. razred klasične in 7. razred realne gimnazije*.

Leta 1921 je **dr. Fran Bradač** izdal komentiran izbor iz rimskih lirikov, *Izbrane pesmi rimskih lirikov Katula, Tibula in Propercija: tekst in komentar*. Delo je nastalo zaradi pozitivnih izkušenj pri pouku latinškega jezika; ker so učenci izbor iz rimskih lirikov navdušeno sprejeli, je avtor na osnovi nemških izdaj priredil izbrane pesmi, ki so jih v okviru redne lektire brali v VII. razredu. Leta 1923 je Bradač objavil tudi prevod teh pesmi (prevedene so v originalnem metru) pod naslovom *Iz starorimske lirike*.⁷

Leta 1923 je izšla druga, nespremenjena izdaja *Latinske čitanke za tretji gimnazijski razred* z izborom besedil iz Kor-

dr. Fran Bradač, *Izbrane pesmi rimskih lirikov*

⁷ Prim. Popotnik (1924), 108; Debevec, [J.]: *Dr. Fran Bradač. Iz starogrške lirike*. Č 19 (1924/25), 85–86.

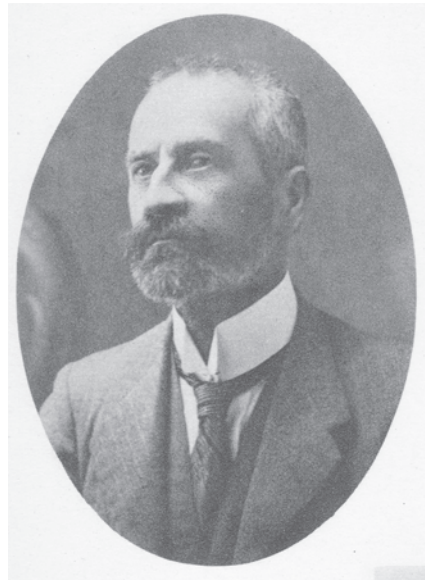
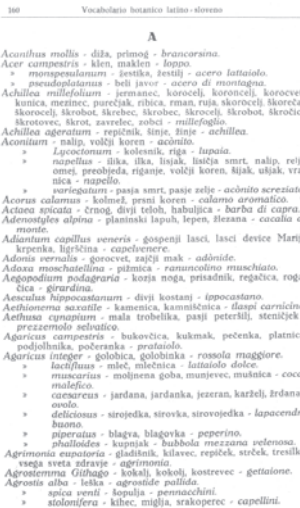
nelija Nepota in Kurcija Rufa avtorja **Janka Košana** (1. izdaja je izšla l. 1908).

V tem obdobju sta nastala tudi dva botanična slovarja: *Slovensko-latinsko-nemški rastlinski imenik slovenskih dežel* Alojzija Benkoviča (Ljubljana 1922) in *Vocabolario botanico latino-sloveno* Henrika Tume (Gorica 1924).

Alozij Benkovič, Rastlinski imenik

Alozij Benkovič

Henrik Tuma, Botanični slovar

Henrik Tuma

Pomanjkanje latinsko-slovenskega slovarja je bilo še ena od dediščin avstro-ogrskega obdobja. Leta 1925 se je delo pri Wiesthalerjevem slovarju ustavilo; nadaljevanje tridesetletnega dela je bilo postavljeno pod vprašaj. Tako je začasno propadel tudi četrti poskus (po Janku Pajku, Josipu Šumanu in Janku Košanu), da bi slovenski dijaki dobili osnovno pomagalo za pouk latinskega jezika. Košanov šolski slovar, ki je bil v rokopisu že izgotovljen in bi lahko že l. 1918 rešil težavo, nikoli ni izšel (verjetno zaradi predvidenih visokih tiskarskih stroškov, ki za povojno obdobje niso bili sprejemljivi), Wiesthalerjev šolski slovar pa je bil še zgolj v načrtu, ker naj bi nastal z izločanjem nepotrebne gradiva iz ročnega slovarja, pri čemer je delo za naslednjih 11 let zastalo. Težavo je rešil **dr. Fran Bradač**, ki je novembra l. 1926 izdal *Latinsko-slovenski slovar*. Avtor je v slovar vključil besedišče piscev, ki so jih brali ali bi jih utegnili brati v okviru gimnazijskega pouka latinskega jezika. Pri izdelavi slovarja je bilo upoštevano 15 avtorjev: Fajdrus, Kornelij Nepot, Kurcij Ruf, Cezar, Cicero, elegiki, Ovidij, Livij, Vergilij, Plinij mlajši, Salustij, Horacij, Tacit, Plavt, Terencij. Osnovo slovarja so tvorili avtorji iz ustaljenega kanona avstrijskih gimnazij, ki so jih dopolnili še Plavt in Terencij (ta sta bila pogosto vključena v gimnazijski pouk kot del zasebne lektire) ter Fajdrus, čigar basni so bile vključene že v čitanke v II. razredu, v večjem obsegu pa so ga brali ob koncu II. razreda. Kanon so gimnazije nove države povzele in ohranile nespremenjenega vse do reforme srednjega šolstva. Pri delu je Bradač uporabljal vse razpoložljive tuje slovarje in komentarje in do tedaj nastale slovenske slovarčke in komentarje:

- Koprivškovega k Cezarju (1890),
- Jeršinovičeve h Korneliju Nepotu in Kurciju Rufu (1903), Liviju (1908/09) in Salustiju (1910),
- Fonovega k Cezarju (1906/07),
- Doklerjeva k Ovidiju (1909) in Ciceronu (1910),
- Južničeva k Vergiliju (1910, 1912),
- Pipenbacherjevega k Horaciju (1912).

Avtorju je s svojimi slovaropisnimi izkušnjami pomagal tudi Anton Dokler, ki je slovar pregledal in pomagal pri korekturi.

Bradačev slovar je priročen šolski slovar z zelo sumarnim načinom obravnave gesel. Pri vsakem geslu (pri geslih so označene samo dolžine) vedno najprej ponuja osnovni pomen, nato sekundarne in prenesene pomene ter nekatere besedne zveze; besedne zveze prvih dveh avtorjev pri lektiri (Nepot, Ruf) navaja večinoma vse, sicer pa le tiste, ki so posebnost latinščine. Originalnih citatov ne navaja. Na koncu je dodan slovarček najpomembnejših mitoloških imen.

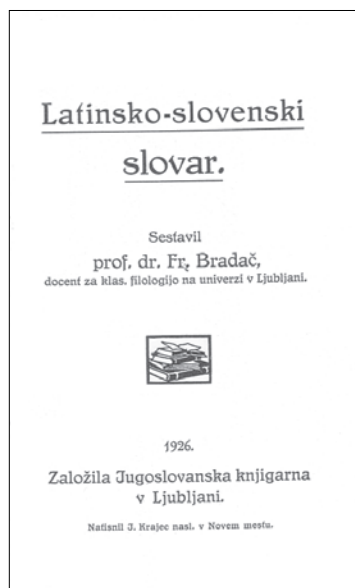
Gre za slovar žepnega tipa, ki bi za časa Avstrije zaradi svoje su-

marnosti ne bil aprobiran, vendar je bil verjetno največ, kar je bilo mogoče narediti v neurejenih razmerah, ki so zaznamovale šolstvo tega obdobja, največ, kar so si dijaki lahko finančno privoščili, in največ, kar so bile tiskarne pripravljene založiti in natisniti, pri čemer pa časovna stiska, omejen obseg in težke splošne razmere ne morejo biti opravičilo za nekatere metodološke pomanjkljivosti slovarja.

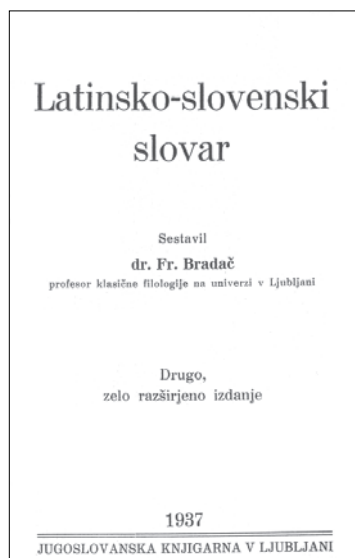
Slovar je bil prvič ponatisnjen l. 1929 v nespremenjeni obliki. Leta 1937 je Bradač pripravil 2. izdajo, v kateri je na pobudo prijateljev razširil izbor avtorjev in slovar priredil tudi za izvenšolske potrebe; s tem je slovar presegel okvir šolskega slovarja, vendar razen razširjenega besedišča (94 strani več) ni prinesel nobene novosti. Nova izdaja, katere obseg zaradi predvidenih tiskarskih stroškov in z njimi povezane sprejemljive prodajne cene ni smel preveč narasti, je obsegala besedišče vseh klasičnih in poklasičnih avtorjev, prvih krščanskih piscev ter nekaj besedišča iz srednjeveške latinščine.

Leta 1955 je izšla 3., dopolnjena in razširjena izdaja slovarja, ki je doživela vsaj še 6 ponatisov (1957, 1973, 1986, 1990, 1996, 2001). Po letu 2001 se je pripravljala še en ponatis slovarja.

Na 2. seji odbora ljubljanske sekcije Profesorskega društva 4. decembra 1928 so obravnavali dopis **Ivana Arnejca**, ki je odbor obvestil, da piše *Latinsko vadnico za 1. razred*; avtor je prosil za določitev recenzentov. Za ureditev tega vprašanja sta se ponudila odbornika sekcije (oba tudi filologa) Rado Pavlič in Andrej Prebil, toda vadnica ni izšla.⁸

dr. Fran Bradač, Latinsko-slovenski slovar (1926)

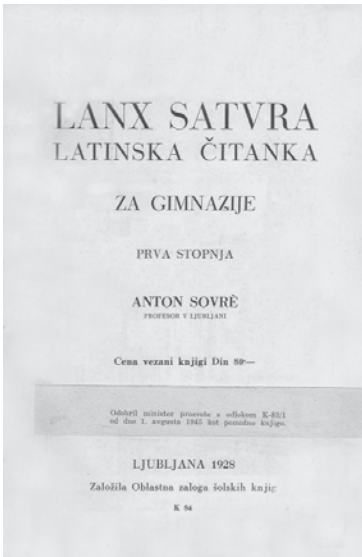

dr. Fran Bradač, Latinsko-slovenski slovar – 2., razširjena izdaja (1937)

⁸ Rad Sekcije Ljubljana. Zapisnik 2. odborove seje dne 4. XII. 1928. G(I)PD 9 (1929), 47.

Anton Sovrè

Anton Sovrè, Lanx satura

Med letoma 1926 in 1932, ko je bilo reformiranje srednjega šolstva v polnem zamahu (izenačevanje nižjih srednjih šol je s šolskim l. 1927/28 doseglo IV. razrede, l. 1927 je bil sprejet predlog zakona o srednjem šolstvu, avgusta 1929 pa sam zakon) je izšel samo en učbenik za klasične jezike; l. 1928 je izšel najodmevnejši, vendar od strani šolskih oblasti neupravičeno prezrti slovenski učbenik za klasične jezike: *Lanx satura*.⁹ *Latinska čitanka za gimnazije. Prva stopnja* avtorja **Antona Sovrèta**.¹⁰ Čitanka je bila v prvi vrsti napisana kot pomožna knjiga za VI. razred realnih gimnazij, a so jo uporabljali v vseh razredih realnih gimnazij, pa tudi na humanističnih gimnazijah od III. do VIII. razreda. Po svoji zasnovi čitanka povsem izstopa iz tradicije tovrstnih šolskih knjig. Pred vojno je bilo pri lektiri število latinskih avtorjev omejeno prvenstveno na pisatelje klasične dobe, ki jih je dopolnjeval Tacit, po reformi pa še Plinij mlajši in občasno kateri od komediografov (Plavt, Terencij). Kanon piscev se je ohranil tudi po vojni, ker so slovenske gimnazije do ureditve srednjega šolstva in sprejetja nove šolske zakonodaje prevzele učni načrt avstrijskih gimnazij. Spremenjeni učni cilji in spremembe pri pouku latinščine, zlasti na realnih gimnazijah, so terjale tudi nov pristop k pouku, da bi se ob omejenem številu ur dosegel kar največji učinek.

Prelom z dotedanjo tradicijo tovrstnih šolskih knjig in velik metodološki korak naprej je Sovrè naredil z razbitjem okvira klasične latinščine; z učbenikom je ovrgel prepričanje, da je vse, kar je izven tega obdobja, manjvredno.¹¹ Ob upoštevanju

⁹ *Lanx satura* = »skleda, polna raznovrstnega sadja«.

¹⁰ Prim. Debevec (1928/29), Glonar (1929), Stele (1929b).

¹¹ Sam pristop ni novost, ampak je bil v nekaterih državah (npr. na Češkem) že uveljavljen; prim. J. D. [= Jože Debevec] (1928/29), 140.

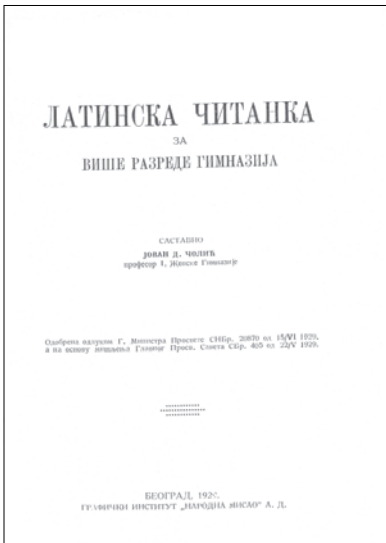
dveh osnovnih kriterijev, ki sta veljala za sestavo (pomembnost besedil s kulturnega in zgodovinskega vidika ter moralna neoporečnost), je čitanko razdelil na dva dela. Prvi del obsega prozna besedila: odlomke iz rimske zgodovine na tleh Jugoslavije, o znamenitih osebnostih rimske zgodovine, iz splošne rimske in grške zgodovine, o vzgoji in izobrazbi, pravlјice in legende, o Cirilu in Metodu ter izbor iz epigrafskih napisov. Drugi del obsega lažje pesniške odlomke: pravlјice in pripovedke, povzete iz Ovidijevih *Metamorfoz* in iz Vergilija (Enejeva pot v podzemlje), izbor basni in izbor iz *Carmina Burana*. Poleg originalnih besedil čitanka vključuje tudi dve priredbi: odlomek *Salus rei publicae summa lex*, povzet po Rosenthalovem učbeniku,¹² in Sovretovo priredbo odlomka iz Homerjeve Odiseje (*Odisej oslepi Polifema*). Polatinjeni odlomek iz *Odiseje* je Sovrè dodal, ker je hotel imeti eno berilo v lahki in pravilni klasični latinščini, ki drugih avtorjev tega poglavja (Pravlјice in legende) ne odlikuje.¹³ S takšnim izborom besedil čitanka ni več imela značaja klasične latinske čitanke, ampak je dobila značaj kulturnozgodovinske čitanke, v katero je avtor zajel več kot dvatisočletno zgodovino jezika; s tem je uporabnikom ponudil pregled nad vso latinjeto v vseh njenih obdobjih od prvih poskusov v arhaični dobi do novega veka. Na začetek čitanke je namenoma postavljeno berilo *Blagor države bodi najvišji zakon* (*Salus rei publicae summa lex*), ki je programsko vodilo za celotno knjigo. Z naslonitvijo na dogodke, ki so se zgodili na tleh nekdanje Jugoslavije, je vadnica izpolnjevala enega glavnih ciljev pouka latinščine, ki ga je predvideval učni načrt: spoznavanje rimske kulture kot posrednice med grško in sodobno kulturo ter njen splošni vpliv na to področje. Zato ni naključje, da je zbirka besedil, ki opisuje kontinuiteto in organsko zvezo med rimsko in našo kulturo, postavljena na sam začetek. Posebnost čitanke je tudi vključevanje odlomkov iz Svetega pisma in krščanskih piscev; gre za prvi primer vključevanja latinskih krščanskih besedil v pouk.¹⁴ Sovrè je čitanko dopolnil tudi z bogatim jezikovnim in kulturnozgodovinskim tolmačem.

¹² Rosenthal, [.]: *Neues lateinisches Lehrbuch für Sexta auf deutscher Grundlage*. Frankfurt a. M. 1925.

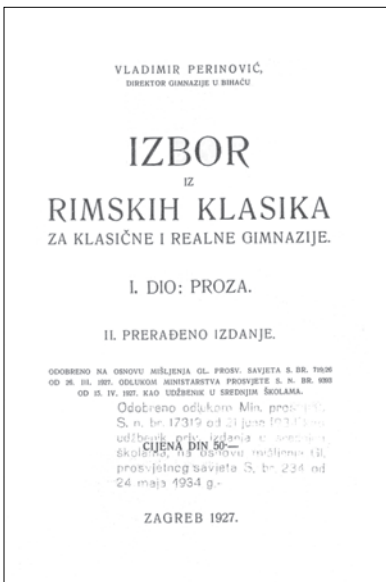
¹³ Sovrè (1929), 318.

¹⁴ Grške krščanske pisce je v okviru lektire vključevala šentiviška škofijska gimnazija; tako so npr. v medvojnem času brali razne odlomke iz del cerkvenih pisateljev (najboljši dijaški prevodi so bili nekajkrat objavljeni v »Mentorju«; gl. Mentor 8–10 (1915/16–1917/18), od šolskega l. 1931/32 pa je bil v lektiro redno vključen cerkveni oče Bazilij s svojim spisom Πρὸς τοὺς νέους (Mladini).

Čolić, Latinska čitanka (1929)

Perinović, Izbor iz rimskih klasika I. (Proza)

Čitanka, ki ostaja še danes naša najboljša čitanka za klasične jezike, je bila v rabi na klasičnih gimnazijah ter v VII. in VIII. razredu realnih gimnazij od izida do 1932/33, ko sta jo nadomestili srbski, kvalitativno znatno slabši čitanki, Perinovičeva in Čoličeva (Čoličeva npr. je samo v latinskem besedilu imela 1500 tiskovnih napak).¹⁵ Srbski čitanki sta imeli glede na Sovretovo to prednost, da sta vključevali vse avtorje, ki jih je predvideval učni načrt; temeljili sta namreč na izboru besedil iz posameznih avtorjev in ne na tematskih sklopih, v katere so bila vključena besedila različnih avtorjev. Sovrè v 1. del ni vključil npr. odlomkov iz Cicerona, Plinija, Horacija, lirikov in epistolografije (slednjo je štel med težje stvari in se ji je pri sestavi namenoma izognil) itn. Verjetno so bili ti avtorji predvideni za 2. del čitanke (*Druga stopnja*), ki ni nikoli izšel.

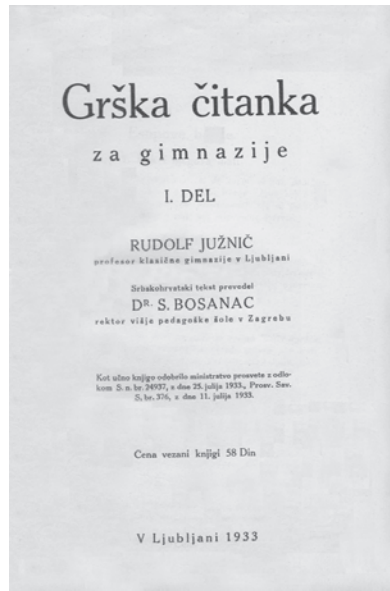
Leta 1933 je izšla prva (in edina) slovenska grška čitanka, *Grška čitanka za gimnazije. I. del Rudolfa Južniča* (profesor na klasični gimnaziji v Ljubljani), hkrati z njo pa tudi *Tolmač*. Čitanka je bila namenjena za uporabo tako na slovenskih kot tudi srbskih in hrvaških gimnazijah; zato tudi srbohrvaški naslovi v tekstu (srbohrvaško besedilo je prevedel dr. S. Bosanac, rektor zagrebške višje pedagoške šole). Skoraj pa bi slovenski dijaki ostali brez slovenskega *Tolmača*. Ko je namreč poleti 1933 Učiteljska tiskarna v Ljubljani tiskala čitanko, je odbor Društva prijateljev humanistične gimnazije izvedel, da namerava tiskar-

¹⁵ *Sedma poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana, marca 1935, 5. Gl. tudi pogl. 4, op. 136.

na izdati *Tolmač* samo v srbohrvaščini; kot vzrok za to so navedli dejstvo, da je klasičnih gimnazij s srbohrvaškim učnim jezikom precej več kot s slovenskim in da se tisk *Tolmača* za samo tri klasične gimnazije v Sloveniji ne izplača. Društveni odbor se je zavzel tudi za tisk slovenskega *Tolmača* in začel pogajanja s tiskarno, ki je privolila v tisk pod pogojem, da društvo prispeva 4000 dinarjev za tisk. Odbor je za pomoč prosil bansko upravo; ban dr. Drago Marušič je septembra 1933 za tisk namenil 3000 dinarjev, 1000 dinarjev pa je prispevalo društvo.¹⁶

Čitanko, ki so jo učenci na klasičnih gimnazijah uporabljali pri lektiri zlasti v V., delno tudi v VI. razredu, je Južnič zasnoval po enakem načelu kot Sovrè: po tematskih sklopih, ki se v skladu s tedanjim učnim načrtom osredotočajo na spoznavanje različnih vidikov kulturnega in duhovnega življenja Grkov, antičnih ljudstev in pomembnejših dogodkov iz grške zgodovine (*Ezopove basni, Iz mitologije, O Grčiji, Iz grške zgodovine, Vzgoja, Iz grških papirusov ...*). Enako kot pri Sovretovi *Lanx satura* so tudi v Južničevi čitanki posebnost odlomki iz krščanskih piscev (*Iz sv. pisma*). Ob pestrem izboru avtorjev (Lukijan, Longos, Ezop, Platon, Strabon, Pavzanas idr.) prevladujejo odlomki iz Ksenofonta in Herodota, ki sta bila predvidena za lektiro v V. razredu. Na koncu *Tolmača*, v katerem so združeni stvarni komentar, slovnični komentar in delno slovar, je avtor dodal še krajše dopolnilne sestavke o grški pisavi in jeziku, o stihoslovju, pregled grškega zgodovinskega in kratko predstavitev avtorjev, katerih odlomki so zbrani v čitanki.

Predvideni drugi del čitanke ni izšel. Čitanka je bila v rabi do vojne in tudi po njej v IV. in V. razredu klasičnih gimnazij, izbor Ksenofontovih besedil iz Južničeve čitanke s prirejenim in popravljenim komentarjem pa se še danes uporablja kot univerzitetni učni priročnik za lektiro iz Ksenofonta na Oddelku za klasično filologijo Filozofske fakultete v Ljubljani.

Rudolf Južnič, Grška čitanka

¹⁶ *Sedma poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana, marca 1935, 3–4.

Leta 1935 je izšla *Latinska vadnica in slovnica za prvi razred klasičnih in peti razred realnih gimnazij*, ki sta jo izdala **Anton Sovrè in Ernest Tomec**. Učbenik, ki je med slovenskimi učbeniki metodološko najboljši in se uvršča tudi med najboljše jugoslovanske učbenike sploh,¹⁷ je prekinil tradicijo rabe Pipenbacherjevih učbenikov, obenem pa je bistveno spremenil metodiko elementarnega pouka.¹⁸ Glavna novost je sama zasnova učbenika, združevanje vadnice in slovnice v eni knjigi, metodološke novosti pa so:

- a) spremenjeni vrstni red obravnave besednih vrst. Učbenik se drugače kot v prejšnjih tako avstrijskih kot slovenskih učbenikih ne začne z obravnavo samostalnika, ampak z obravnavo glagola, z obravnavo aktiva vseh časov in naklonov, najprej e-konjugacije, nato še drugih. Sledi obravnava samostalnika in pridevnika, nato pasiva (najprej prezentova, nato supinova osnova), stopnjevanja pridevnikov in prislovov, zaimkov in števnikov (glavnih in vrstilnih). Kot dodatek za realne gimnazije je vključena še obravnava deponentnikov. Pri obravnavi glagolskih oblik pogosto posega po analogiji (ednina: množina);
- b) spremenjena porazdelitev vaj. V nasprotju s starejšimi učbeniki se pri obravnavi snovi ne izmenjujejo latinsko-slovenske in slovensko-latinske vaje, ampak so v prvem delu učbenika zbrane samo latinsko-slovenske, v drugem delu pa samo slovensko-latinske vaje. Sledita še slovnični del, ki je omejen na najnujnejšo razlago in tabelarne prikaze, ter slovar.
- c) obravnava latinščine kot živega jezika. Drugače kot v prejšnjih vadnicah in v nasprotju z načeli, ki jih je zagovarjal Pipenbacher,¹⁹ začenja slovnica učenje latinskega jezika po zgledu pouka modernih jezikov: približa se vsakdanjemu jeziku. Tako se na samem začetku na obravnavo glagola, ki obsega prvo tretjino snovi, podobno kot v slovnica za moderne jezike vežejo primeri in berila, ki vključujejo besedišče iz vsakdanjega življenja (*Viktor bolan, Vedenje med poukom, Miklavžev večer* ipd.). Za dodatno olajšavo učenja je vsaka snov obravnavana v obliki dialoga. V nadaljevanju je dialogov manj, prepletajo pa se berila s poučno moralno tematiko (*Dve malhi, Prsti se pričakajo* idr.) in berila, iz katerih učenec spoznava širši antični kulturnozgodovinski okvir.

¹⁷ Prim. Vilhar (1935/36), 387.

¹⁸ Prim. *Sedma poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana, marca 1935, 15.

¹⁹ Gl. Pipenbacher (1921), 78–79; Pipenbacher (1935), 875–877.

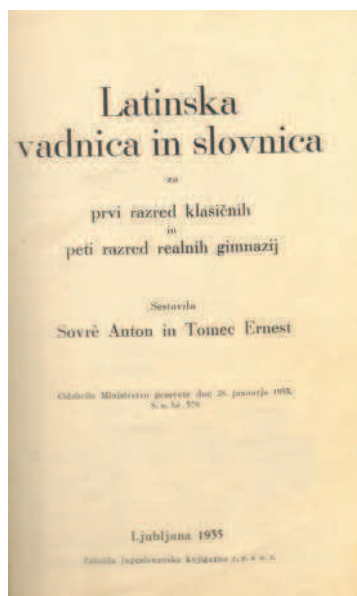
- č) poudarjen vizualni učinek. Učbenik ima več razpredelnic in tabelarnih prikazov kot prejšnji, v vsaki lekciji so z debelim tiskom poudarjene obravnavane oblike, kar daje besedilu še večjo preglednost, novost pa je tudi vključitev ilustracij (avtor Maksim Sedej) in slik.

Posebna odlika učbenika je tudi tematska razdelitev poglavij; vsako berilo je tematsko zaključena celota, ki jo na koncu dopolni še pregovor ali rek. Z obravnavo samostalnika avtorja začneta vključevati tudi berila, ki učencu predstavijo širši antični zgodovinski in kulturni okvir:

- priredbe basni (*Muha in mravlja ...*),
- opise (*Forum Romanum ...*),
- zgodovinske odlomke (*Maratonska bitka, Cyrus pade v boju, Demosthenes in Cicero ...*) in
- obvezna domoljubna besedila (*Lepa naša domovina, Slava velikemu kralju, Dober državljani ...*).

Ko je bil učbenik v Ljubljani v tisku, sta avtorja pooblastila dr. Albina Vilharja v Srbiji, naj knjigo redigira in predela za tamkajšnje potrebe, vendar ni mogel najti izdajatelja, ki bi bil pripravljen sprejeti tisk in avtorjema izplačati vsaj minimalni honorar.²⁰ Učbenik so redno uporabljali na vseh gimnazijah v letih 1935–1937, ko jo je na večini gimnazij nadomestila Belec-Jerè-Omerza-Samsova *Latinska vadnica in slovnica za 1. razred klasične in 5. razred realne gimnazije*, na nekaterih zavodih (npr. v realnogimnazijskih oddelkih realke v Ljubljani) je učbenik ostal še naprej v rabi.

Leta 1935 je **Marko Bajuk** izdal tri nove latinske čitanke, ki so jih v treh letih prevzele skoraj vse slovenske gimnazije. V skladu z učnim načrtom je v *Latinski čitanki za IV. razred klasičnih gimnazij* zbral odlomke iz Cezarja (izbor iz *Galske vojne* in *Državlanske vojne*), izbor pa je dopolnil še z odlomki iz Kurcija Rufa, Fajdra in Veleja Paterkula, s katerim je posegel v rimsko zgodovino na naših tleh (Vstaja v Panoniji – 2, 110–113). Čitanka je izšla tudi na Hrvaškem (*Latinska čitanka za IV. razred klasičnih gimnazija*. Zagreb [1935]).

Sovrè-Tomec, *Latinska vadnica in slovnica za prvi razred klasičnih in peti razred realnih gimnazij*

²⁰ Vilhar (1935/36), 389.

Marko Bajuk

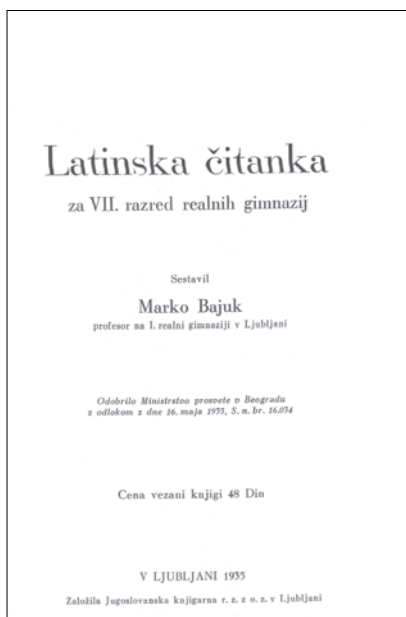
Marko Bajuk, *Latinska čitanka za IV. razred klasičnih gimnazij*

V *Latinsko čitanko za VII. razred realnih gimnazij* je avtor po učnem načrtu zajel največ odlomkov iz Cezarja, Salustija in Ovidija, dopolnil pa jih je s Kurcijem Rufom, odlomki iz Svetega pisma, izбором iz rimskih lirikov (Katul, Tibul, Propercij) in Lukrecija ter z odlomkom iz Eneja Silvija kot primerom domače latinizacije (odlomek o umeščanju koroških vojvod).

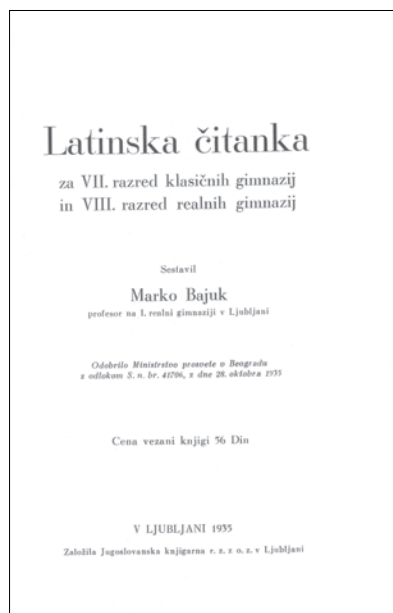
Latinska čitanka za VII. razred klasičnih gimnazij in VIII. razred realnih gimnazij v skladu z učnim načrtom klasičnih in realnih gimnazij obsega odlomke iz Livijskega, Cicerona, Plinija mlajšega in Vergilija, dopolnjujejo pa jih odlomki iz Marciala, Petronija, Svetega pisma ter odlomki domače latinizacije (Enej Silvij idr.). Čitanko dopolnjujeta še dva vložka: za VII. razred klasičnih gimnazij (izbor iz Katula, Tibula, Propercija in Lukrecija) in za VIII. razred klasičnih gimnazij (izbor iz Horacija in Tacita).

K vsem trem čitankam so izšli tudi komentarji: *Tolmač k Latinski čitanki za IV. razred klasičnih gimnazij* (izide tudi v Zagrebu: *Tumač k Latinski čitanci za IV. razred klasičnih gimnazija*), *Tolmač k Latinski čitanki za VII. razred realnih gimnazij* in *Tolmač k Latinski čitanki za VII. razred klasičnih gimnazij in VIII. razred realnih gimnazij* (enako kot čitanka izide tudi v Zagrebu: *Tumač k Latinski čitanci za VII. razred klasičnih gimnazija i za VIII. razred realnih gimnazija*).

- Tolmači obsegajo:
- orise življenja in dela izbranih avtorjev,
  - komentarje realij,
  - predstavitve oseb,
  - razlago težjih in okrajšanih besednih zvez ter specifičnih pomenov,
  - (pri pesnikih) razlago osnovnih pravil metrike in
  - natančnejšo predstavitev nekaterih realij (zlasti vojske).

Marko Bajuk, Latinska čitanka za VII. razred realnih gimnazij

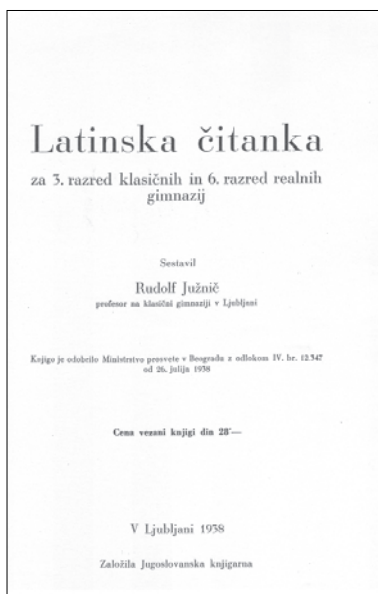

Marko Bajuk, Latinska čitanka za VII. razred klasičnih gimnazij in VIII. razred realnih gimnazij

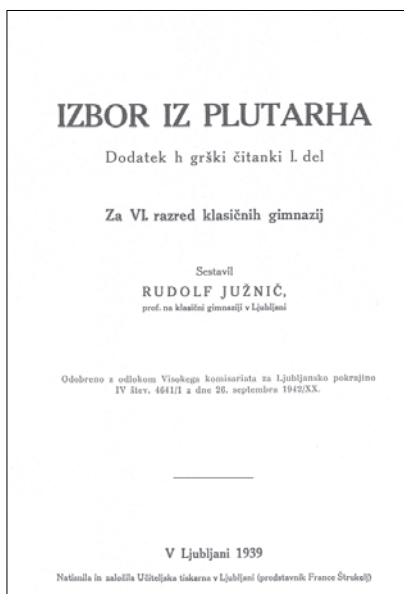
Čitanka za IV. razred je bila veskozi v rabi na klasičnih gimnazijah, drugi dve pa so uporabljali samo na realnih gimnazijah; v višjih razredih so ostale v rabi srbska (Perinovičeva) čitanka ter hrvaške in slovenske izdaje klasikov. Čitanke so ostale kot učni pripomočki v rabi tudi po vojni, avtorjevo ime pa je bilo zaradi njegove emigracije v tujino izbrisano.

Z izidom Bajukovih čitank so bile na voljo čitanke za VII. in VIII. razred realnih gimnazij ter čitanke za IV., VII. in VIII. razred klasičnih gimnazij; v V. in VI. razredu klasičnih gimnazij so uporabljali najprej Perinovičevo čitanko, od l. 1938 pa slovenske izdaje klasikov. Edino preostalo vrzel (III. razred klasičnih, VI. razred realnih gimnazij) je l. 1938 zapolnila *Latinska čitanka za 3. razred klasičnih in 6. razred realnih gimnazij* avtorja **Rudolfa Južniča**.

Avtor je čitanko prilagodil uvajanju v latinsko lektiro (3. leto učenja na klasičnih in konec 2. leta učenja na realnih gimnazijah), zasnoval pa jo je enako kot svojo *Grško čitanko* (1933). Razdeljena je na 13 tematskih sklopov, v katere je vključil originalne ali delno prirejene odlomke iz 22 različnih avtorjev; odlomki se vsebinsko osredotočajo na spoznavanje kulturno-civilizacijskega okvira (opisi dežel,

Rudolf Južnič, *Latinska čitanka* za 3. razred klasičnih in 6. razred realnih gimnazij

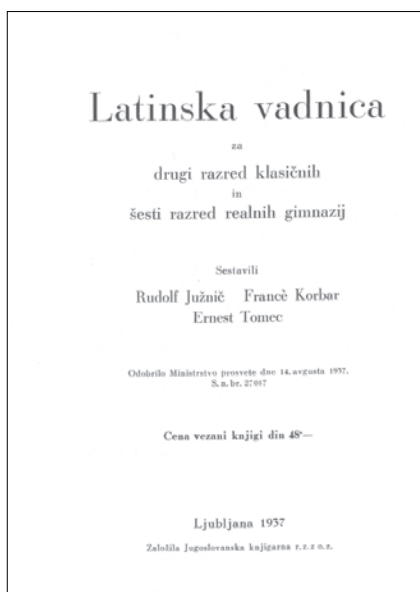

Rudolf Južnič, *Izbor iz Plutarha*

ljudstev, znanih osebnosti, zgodovinskih dogodkov ...), v katere vpleta številne poučne zgodbe. Čitanka je izpolnjevala zahteve učnega načrta tako za klasične gimnazije (hrestomatija iz lažjih proznih piscev in Fajdra) kot tudi za realne (lažja berila in Fajdrove basni). Uporabljali so jo v III. razredu klasičnih gimnazij; na seznamih učbenikov za realne gimnazije je ne najdemo.

Kot zadnja predvojna čitanka je l. 1939 izšel *Izbor iz Plutarha. Dodatek h grški čitanki I. del. Za VI. razred klasičnih gimnazij*, ki ga je kot dopolnilo k svoji *Grški čitanki* (1933) pripravil Rudolf Južnič. Kratki izbor (16 strani), ki zajema odlomke iz 11 Plutarhových *Vzporednih življenjepisov* in dveh *Moralnih spisov*, dopolnjuje tudi komentar.

Dve leti po izidu Sovrè-Tomčeve *Latinske vadnice in slovnice za prvi razred klasičnih in peti razred realnih gimnazij* so Rudolf Južnič, France Korbar in Ernest Tomec kot njeno nadaljevanje izdali *Latinsko vadnico za drugi razred klasičnih in šesti razred realnih gimnazij*. Vadnica, ki zajema dopolnitev oblikoslovja (glagoli na *-io*; deponentniki in poldeponentiki; perfekt; nepravilni in nepopolni glagoli; supin; stopnjevanje pridevnikov; prislovi; zaimki; števnik; abundatni in defektivni samostalniki) in obravnavo skladnje (aktivna in pasivna opisna sprega; časi; nakloni; nedoločne glagolske oblike in z njimi tvorjene

Južnič-Korbar-Tomec, Latinska vadnica za drugi razred klasičnih in šesti razred realnih gimnazij

Franc Korbar

konstrukcije (AcI, NcI); odvisniki; sklad krajevnih imen), je razdeljena na dva dela; v prvem so zbrane latinsko-slovenske, v drugem slovensko-latinske vaje. Prvi del ima še dodatek: 43 krajših besedil za ponavljanje skladnje.

Tako kot Sovrè-Tomčevo vadnico odlikuje tudi to vadnico tematska zaključenost; vsako poglavje slovnice obsega berilo, ki vključuje obravnavano snov in je obenem zaključena tematska celota. Berila so prirejene zgodbe moralno-poučne vsebine, basni, mitološke zgodbe, zgodovinski opisi, dialogi, nekatera pa so priredbe odlomkov iz slovenske književnosti (npr. *Svetopolkova oporoka* (*Sviatopolci testamentum*), *Mejnik* (*Lapis terminalis*), *Zatajil je mater* (*Matrem negavit*)). Tudi zunanja podoba je enaka, prav tako jo dopolnjujejo ilustracije (avtor akad. slikar R. Šubic). Učbenik je samo vadnica, slovničnega dela nima; pri obravnavi gradiva je bila predvidena raba 3. izdaje Pipenbacherjeve slovnice.

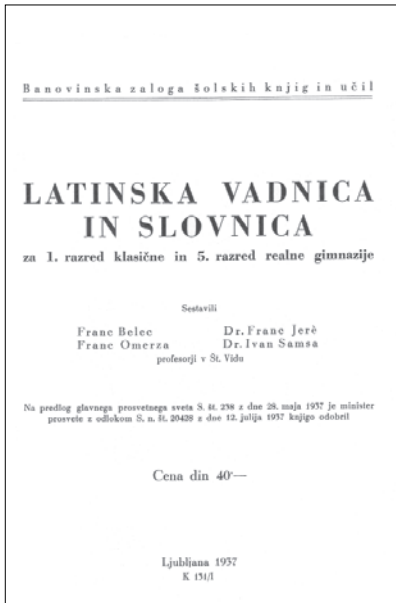
V letih 1937–1939 so izšle še tri latinske vadnice; njihovi avtorji so bili vsi profesorji na škofijski gimnaziji v Šentvidu. Prva je leta 1937 izšla *Latinska vadnica in slovnica za 1. razred klasične in 5. razred realne gimnazije*; njeni avtorji so **Franc Belec**, **dr. Franc Jerè**, **Franc Omerza** in **dr. Ivan Samsa**. Vadnica je bila konkurenčni učbenik Sovrè-Tomče-

vi *Latinski vadnici in slovnici za prvi razred klasičnih in peti razred realnih gimnazij*. Pisci učbenika so se na začetni stopnji pouka odločili za drugačen pristop k obravnavi slovnice; od Sovrè-Tomčevega učbenika se nova vadnica razlikuje v trojem:

- a) gradi na paralelni, sočasni obravnavi glagola, samostalnika in drugih besednih vrst (Sovrè in Tomec izhajata iz obravnave glagola);
- b) latinsko-slovenske in slovensko-latinske vaje se med sabo prepletajo (v Sovrè-Tomčevi vadnici so ločene);
- c) v berilih pri posameznih lekcijah se že na začetni stopnji prepletata tematika vsakdanjega življenja in tipično rimska tematika (Sovrè-Tomčev učbenik prehaja z lažjih beril s tematiko in besediščem iz vsakdanjega življenja na bolj tipično rimsko tematiko šele v drugem delu).

Obseg obeh učbenikov je približno enak, prav tako obseg predelane snovi; berila so enako kot v Sovrè-Tomčevem tematsko zaključene celote, s katerimi se je dijak seznanjal z antičnim kulturnocivilizacijskim okvirom. Drugi del učbenika tvori slovnica; vsako poglavje je dopolnjeno tudi z navedbo ustreznih paragrafov iz slovnicega dela.

Belec-Jerè-Omerza-Samsa, Latinska vadnica in slovnica za 1. razred klasične in 5. razred realne gimnazije

LATINSKA VADNICA IN SLOVNICA

za 2. razred klasične in 6. razred realne gimnazije

Sestavili

Franc Belec Dr. Franc Jerè
Franc Omerza Alojzij Strupi
profesorji v Št. Vidu

Odobril minister prosvete z odlokom K-431
od dne 1. avgusta 1945 kot učno knjigo za prehodno dobo.

Cena din 40[—]

LJUBLJANA 1938

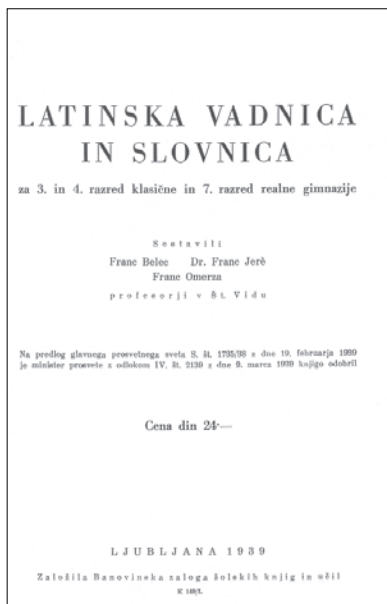
Založila Banovinska zaloga šolskih knjig in učil
K 1938

Belec-Jerè-Omerza-Strupi, Latinska vadnica in slovnica za 2. razred klasične in 6. razred realne gimnazije

Leta 1938 je izšla *Latinska vadnica in slovnica za 2. razred klasične in 6. razred realne gimnazije*, ki so jo izdali **Franc Belec, dr. Franc Jerè, Franc Omerza** in **Alojzij Strupi**. Učbenik, ki je bil konkurenca Južnič-Korbar-Tomčevi *Latinski vadnici za drugi razred klasičnih in šesti razred realnih gimnazij*, je slednji po obsegu enak (dopolnitev oblikoslovja in skladnja) in v nasprotju z njo dopolnjen tudi s slovničnim delom. Avtorji so pri obravnavi uporabili isti pristop kot v vadnici za I. (in VI.) razred (1937). Posebnost vadnice je na koncu prvega dela dodana hrestomatija z odlomki iz Kornelija Nepota, Cezarja, Cicerona in Fajdra.

Kot dopolnilo k obema učbenikoma so l. 1939 **Franc Belec, dr. Franc Jerè** in **Franc Omerza** izdali *Latinsko vadnico in slovnico za 3. in 4. razred klasične in 7. razred realne gimnazije*. Slovnica je namenjena dopolnitvi obravnave skladnje (sklonoslovje; nekatere posebnosti; časi; nakloni; sosledica časov; konjunktiv v relativnih stavkih; konjunktiv notranje odvisnosti; odvisne pogojne periode; odvisni govor). Posebnost vadnice je v tem, da latinsko-slovenske vaje drugače kot v prejšnjih dveh učbenikih sestavljajo posamezni vsebinsko nepovezani stavki, slovensko-latinske vaje pa tematsko povezani odlomki, ki so obenem tudi uvod v stilistiko.

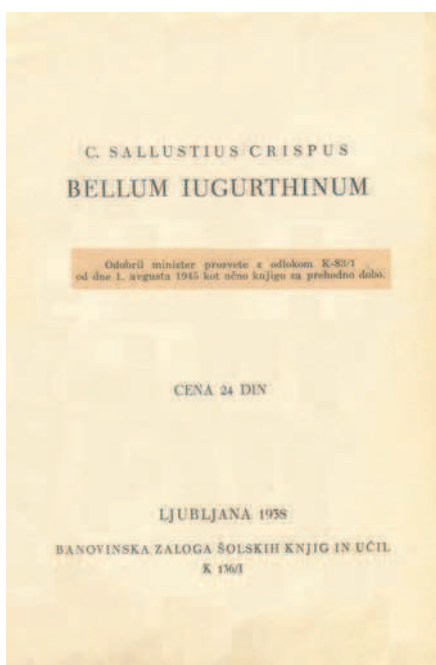
Konec tridesetih let so imeli slovenski dijaki na voljo učbenike za vse razrede klasičnih in realnih gimnazij, za prevajanje šolske lektire pa so lahko poleg Bradačevega latinsko-slovenskega slovarja uporabljali tudi priročne slovarčke in komentarje, nastale med letoma 1903 in 1918. Še vedno pa ni bilo nobene slovenske izdaje antičnih klasikov, če odštejemo odlomke v latinskih in grških čitankah. Pred l. 1908 vprašanje slovenskih izdaj sploh ni bilo aktualno, ker je bil učni jezik v višji gimnaziji, kjer bi jih dijaki lahko uporabljali, nemščina. Glavni razlog, da v obdobju do l. 1918 izdaje latinskih in grških tekstov niso izhajale, je ekonomski: Društvo slovenskih profesorjev, ki je skrbelo za izdajanje slovenskih učbenikov, se je pri izdajanju učbenikov in učnih pripomočkov vseskozi ubadalo s finančnimi težavami,

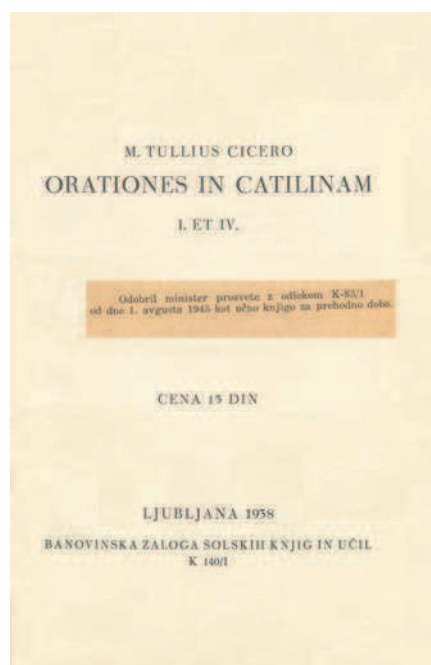
Belec-Jerè-Omerza, Latinska vadnica in slovnica za 3. in 4. razred klasične in 7. razred realne gimnazije

zato je usmerjalo pozornost izključno na izdajanje učbenikov in najnujnejših učnih pripomočkov. Odsek za klasično filologijo, ki je deloval v okviru društva, je l. 1909 izrecno poudaril, da prav iz finančnih razlogov ne odobrava izdajanja tekstov; kdor bi želel izdajati originalna besedila, bi ne mogel računati na pomoč odseka in društva.²¹ Po vojni so na gimnazijah večinoma uporabljali nemške in avstrijske izdaje besedil, ki so jih kmalu začele nadomeščati zelo dobre hrvaške izdaje klasikov,²² po reformi srednjega šolstva l. 1929 pa čitanke. Slovenskih izdaj ni bilo, kar gre znova pripisati prvenstveno ekonomskim razlogom; šolska uprava zanje ni bila zainteresirana, ker so bile na voljo hrvaške izdaje in čitanke, ki so zadostile potrebam, za tiskarne pa izdajanje besedil samo za slovenske gimnazije ni bilo zanimivo z ekonomskega vidika, ker bi izkupiček zaradi majhnega trga ne pokrnil stroškov priprave in tiska.

Prvo slovensko izdajo klasikov smo dobili l. 1938, in sicer Salustijevo *Jugurtinsko vojno* (*C. Sallustius Crispus: Bellum Iugurthinum*); izdajo in komentar k njej sta oskrbela **Marko Bajuk** in **dr. Milan Grošelj**.

Bajuk-Grošelj, Salustij, Jugurtinska vojna

Bajuk-Grošelj, Cicero, 1. in 4. govor proti Katilini

²¹ Ilešič (1909), 473–474, 800; Ilešič (1910), 473–480.

²² Gl. op. 1.

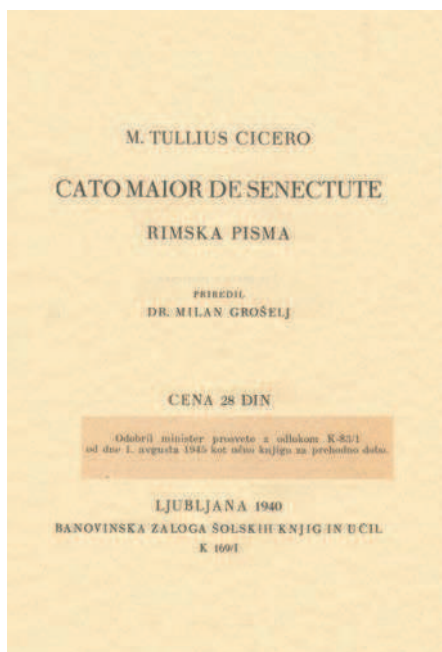
Avtorja sta še isto leto pripravila komentirano izdajo Ciceronovega 1. in 4. govora proti Katilini (*M. Tullius Cicero: Orationes in Catilinam I. et IV.*).

Leta 1939 sta izšli dve komentirani izdaji: **Franc Belec**, profesor na šentviški gimnaziji, je pripravil izdajo Ciceronovega govora v podporo izročitvi vrhovnega poveljstva Gneju Pompeju (*M. Tullius Cicero: De imperio Cn. Pompei ad Quirites oratio*), **Marko Bajuk** in **dr. Milan Grošelj** pa *Izbor iz Ovidovih pesmi*.

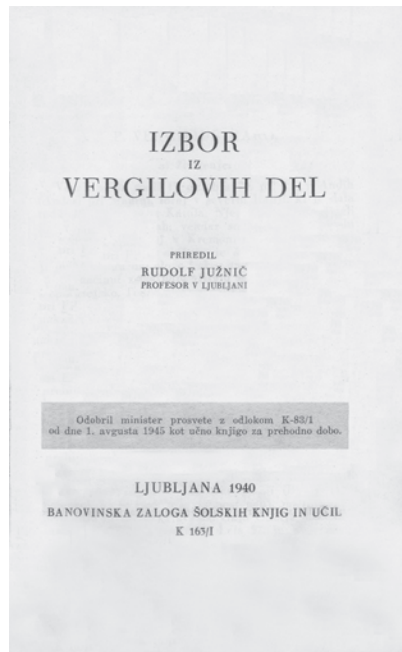
Leta 1940 sta izšli dve komentirani izdaji: **Rudolf Južnič** je pripravil *Izbor iz Vergilovih del*, **dr. Milan Grošelj** pa skupno izdajo Ci-

dr. Milan Grošelj, *Izbor iz Ovidovih pesmi*

dr. Milan Grošelj, *Cato maior de senectute. Rimška pisma*

Rudolf Južnič, *Izbor iz Vergilovih del*

ceronovega dialoga *Kato starejši ali o starosti* in izbora iz Ciceronovih in Plinijevih pisem (**M. Tullius Cicero: Cato maior de senectute. Rimška pisma.**).

Večina izdaj – za njihovo izdajo je poskrbela Banovinska zaloga šolskih knjig in učil – ima že svojo zgodovino ali predhodnike:

- Bajuk–Grošljeva izdaja Salustijeve *Jugurtinske vojne* je ob *Salustijevem komentarju (Bellum Iugurthinum)* Antona Jeršinoviča (1910) drugi slovenski priročnik za prevajanje lektire iz Salustija (*Katilina zarota* je l. 1924 izšla v Doklerjevem prevodu);
- *Komentar k Ciceronovim govorom proti Katilini* je l. 1910 objavil Anton Dokler;
- *Komentar k De imperio Cn. Pompei* je že l. 1910 prevzel Rudolf Južnič, a ni izšel;
- *Slovarček k izbranim Ovidijevim pesmim Sedlmayerjeve izdaje* je leta 1909 izdal Anton Dokler;
- slovarčka k 1.–6. knjigi Vergilijeve *Eneide* je v letih 1910 in 1912 izdal Rudolf Južnič;
- *Komentar k Plinijevim Pismom* je l. 1910 prevzel Rado Pavlič, vendar ni izšel.

Izdana besedila in izbore zaznamujeta dve posebnosti:

- a) gre za izdaje manjših del ali izborov; večja dela (npr. Livij) so bila v lektiro vključena le v izboru (tem potrebam so zadostile čitanke), njihovo izdajanje pa bi bilo povezano s prevelikimi pripravljalnimi in tiskarskimi stroški;
- b) med izdajami ni nobenega grškega avtorja, ker bi bile izdaje grških avtorjev aktualne samo za tri klasične gimnazije, latinske avtorje pa so lahko uporabili tako na klasičnih kot tudi na realnih gimnazijah. Po svoji obliki slovenske izdaje nadaljujejo tradicijo avstrijskih in nemških izdaj. V samih besedilih ni posebnosti, komentarji pa ohranjajo tradicijo standardnih predvojnih komentarjev: so kombinacija stvarnega komentarja in slovarja (poleg stvarne razlage dostikrat ponudijo prevajalske rešitve za posamezne izraze ali celotne besedne zveze). V primerjavi s starejšimi slovenskimi komentarji jih odlikujejo bogatejši uvodi s predstavitvami avtorjev, del ali ozadja dogodkov, ki jih delo opisuje.

Leta 1940 sta **Rudolf Južnič** in **France Korbar** izdala novo *Latinsko slovnico*. Nastanku slovnice so botrovale potrebe; 3. izdaja Pipenbacherjeve slovnice, ki je bila standardna latinska slovnica na slovenskih gimnazijah, je bila še vedno prilagojena razmeram avstrijskega šolstva, ker so slovenske gimnazije po vojni pri pouku klasičnih jezikov prevzele učni načrt avstrijskih gimnazij. Reforma l. 1929 je pri-

nesla zmanjšanje števila ur pouka klasičnih jezikov in novi učni načrt; oba reformna ukrepa sta terjala tudi prilaganje učbenikov, ki je bilo najvidnejše v uvajanju čitank ter združevanju slovnice z vadnicami. Tudi Južnič-Korbarjeva slovnica je rezultat in izraz položaja samega predmeta. Po obsegu je sicer nekoliko obsežnejša kot Pipenbacherjeva, a sta avtorja slovnico gradivo znatno skrčila, poenostavila in omejila na najnujnejše podatke ter jo s tem približala uporabnikom. Druga odlika slovnice je njena nazornost, ki jo dosega s tem, da so vsi bistveni podatki in najpomembnejši primeri krepko tiskani in učenca že na prvi pogled, brez slovnice teorije, seznanijo z obliko, besedo, konstrukcijo ipd. Odobrena je bila l. 1940, odobritev pa je veljala do konca šolskega l. 1943/44.

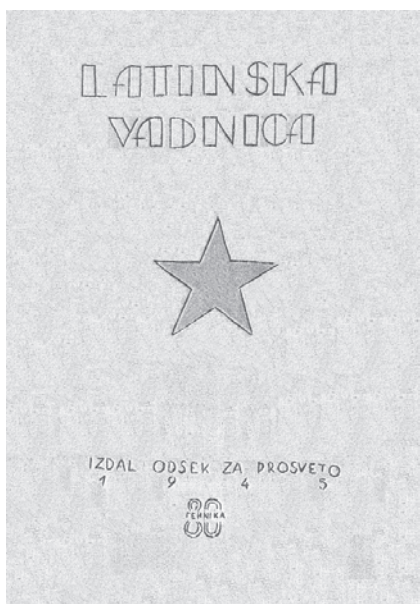

Južnič-Korbar, Latinska slovnica

Tudi v medvojnem času je kljub težkim razmeram nastalo nekaj učbenikov. Ker je bila v predmetnik za srednje šole na t. i. osvobodnem ozemlju v šolskih l. 1943/44 in 1944/45 vključena tudi latinščina, je bilo treba za pouk priskrbeti ustrezne učbenike.

Prvi učbenik je pripravil **Modest Golia**, ki je poučeval latinščino v V. razredu metliške gimnazije. Pozimi 1944/45 je pripravil in za potrebe pouka sam ob pomoči svojih dijakov sproti razmnoževal skriptata z naslovom *Latinska vadnica*; potrebni material mu je oskrbel posebni odsek SNOS »Tehnika 80«, izdal pa jo je odsek za prosveto pri SNOS, Oddelek za srednje šole. Vadnica ni originalni izdelek, ampak priredba Sovrè-Tomčeve *Latinske vadbice in slovnice za prvi razred klasičnih in peti razred realnih gimnazij* (1935); Golia drugače kot v originalu vadbice ni razdelil na vaje, slovnici in slovarski del, ampak je pri vsaki lekciji združil vse troje: berilo, slovarček in slovnico. Same vaje je vključil v nespremenjeni obliki. Rabljene matrice je prireditelj pošiljal v Črnomelj za potrebe tamkajšnje gimnazije, vadnico pa so uporabljali tudi drugod, kjer so bili organizirani tečajji. Izšlo je 50–60 izvodov vadbice; ohranil se je le en izvod, pa še ta ne v celoti (18 strani); v svojem arhivu jo hrani Slovenski šolski muzej.

Drugi učbenik, latinsko čitanko z naslovom *Latinski teksti*, je oskr-

Modest Golia, Latinska vadnica

bel **Stanko Cajnkar**, ki je poučeval latinščino na gimnaziji v Črnomlju. Čitanka, v katero so bili vključeni izbrani odlomki iz Cezarjeve *Galske vojne* in iz Avguštinovih *Izpovedi*, obsegala pa je 10 strani, je nastajala hkrati z Golievo vadnico. Za potrebe višjih gimnazijskih razredov jo je pripravil črnomeljski odsek za prosveto, ki jo je razmnožil na pisalni stroj v sedmih kopijah. V začetku februarja 1945 je odsek čitanko izročil stalni izpitni komisiji za srednješolske izpite, ki je glede na potrebe skrbela za njeno nadaljnje razmnoževanje. Ohranil se ni noben izvod čitanke.²³

Tretji učbenik, ki je izšel med 2. svetovno vojno, je izdala Pokrajinska šolska založba v Ljubljani l. 1944, in sicer skrajšani ponatis *Grške vadnice*,

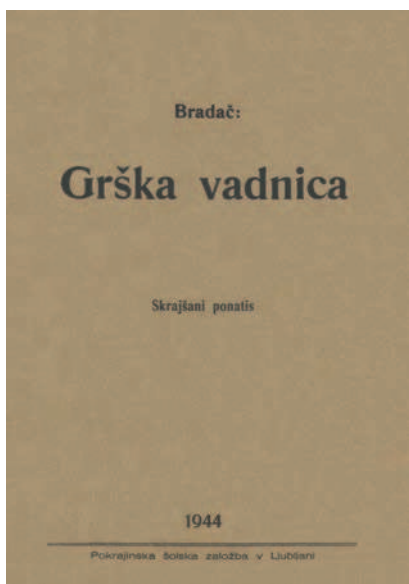
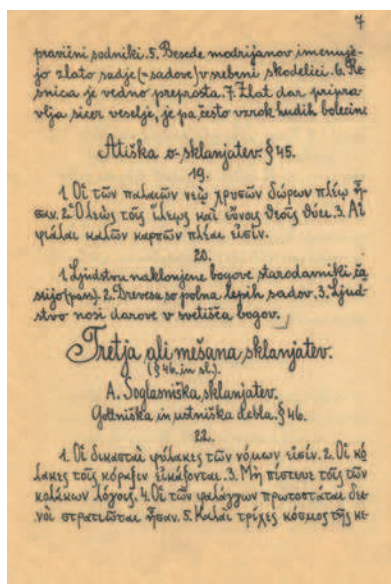
ki jo je l. 1920 izdal **dr. Fran Bradač**. Litografski ponatis, za katerega je vadnico kaligrafsko prepisal **Silvo Kopriva**, obsega:

- a) 211 vaj vadnice (izpuščeni so daljši grški sestavki (str. 70–83) in slovensko-grške vaje iz skladnje (str. 84–106)),
- b) grško-slovenski slovar k prvim 79 vajam,
- c) najnujnejše opombe k vajam 80–211 ter
- č) celoten slovensko-grški slovar.

Leta 1944 je izšla tudi prva izdaja *Slovensko-latinskega slovarja dr. Frana Bradača*. Avtor se ni strogo omejil na latinsko besedišče, ampak je za osnovo 309 strani obsegajočega slovarja vzel besedišče slovensko-nemškega slovarja, ki ga je pripravil 14 let prej skupaj z Ivanom Pregljem.²⁴ Slovar je mogoče uporabiti zgolj za pridobitev prve informacije o posameznem izrazu; za kvalitetno prevajanje ne zadostuje, ker so gesla obdelana preveč lapidarno, v večini primerov ne navaja oblik (genetiva in spola pri samostalnikih ter infinitiva pri glagolih), prav tako pa tudi ne opozarja na razlike med klasičnim in poklasičnim besedjem.

²³ Pavlič-Smolej (1981), 207; Mencej (1950), 180.

²⁴ Bradač, F.; Pregelj, I.: *Slovensko-nemški slovar (Slovenisch-deutsches Wörterbuch)*. V Ljubljani 1930.

dr. Fran Bradač, *Grška vadnica* (1944)dr. Fran Bradač – primer iz *Grške vadnice* (1944)

Vsi učbeniki za klasične jezike, ki so bili v rabi pred vojno, so ostali v rabi tudi po koncu vojne. Avgusta l. 1945 so bili z odlokom ministra prosvete odobreni kot učne knjige za prehodno obdobje; imena nekaterih avtorjev, ki so se zamerili novemu režimu (npr. Marko Bajuk in Ernest Tomec), so bila izbrisana.

WIESTHALERJEV SLOVAR 1918–1945

Štiriindvajsetega oktobra 1918 je ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič po prelatu A. Kalanu sporočil deželnemu odboru in Društvu slovenskih profesorjev, da je pripravljen financirati tisk latinsko-slovenskega slovarja. Ob koncu vojne je del stroškov prevzel še kranjski deželni odbor, del pa pokrajinska vlada za Slovenijo. Slovar kljub temu ni mogel v tisk zaradi tehničnih težav (ni bilo papirja, črk in stavcev), saj je šlo za eno najboljšežnejših in tiskarsko raznolikih del v Sloveniji sploh; že sama priprava na tiskanje in nabava novega materiala v skladu s šolskimi in tehničnimi predpisi sta trajali več kot eno leto. Zato so profesorji začasno posegali po priročnih slovarčkih, ki so bili na voljo.

Na drugem sestanku odseka za klasično filologijo Društva slo-

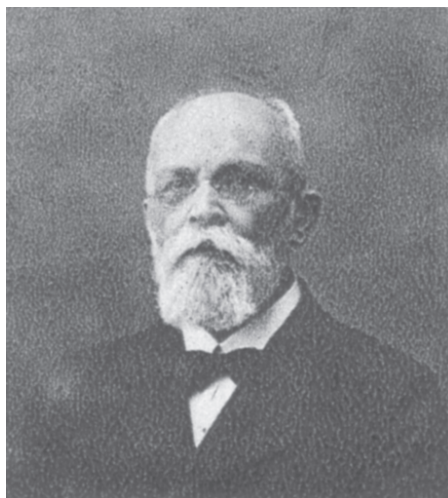

venskih profesorjev 16. januarja 1919 je Ivan Samsa v svoji razpravi o slovenskih učnih knjigah za klasično filologijo predlagal, naj društvo poskrbi za skorajšnji natis modernega latinsko-slovenskega slovarja s posebnim poudarkom na etimologiji in s predstavitvijo historičnega razvoja jezika v uvodu. Ivan Maselj je predlagal, naj povprašajo Wieshtalerja, ali njegov slovar ustreza tem zahtevam; morda je prav Masljev predlog spodbudil nastanek uvodne razprave o latinskem jeziku, ki jo je za slovar napisal dr. Josip Tominšek.²⁵ Po številnih spremembah v vrstah sodelavcev so slovarsko gradivo obdelali:

- Fran Ilešič (A),
- Josip Wester (B in C),
- M. Pleteršnik (D),
- Jul. Krek (E),
- Ivan Koštial (F),²⁶
- M. Karlin (G in H),
- Jak. Teršan (I od začetka do indissimilis),
- K. Hočevar (od indissimulabilis do konca),

Fran Wieshtaler

Maks Pleteršnik

²⁵ *Tajnikovo poročilo na občnem zboru dne 2. junija 1918*. Izvestja DSP (1919), 2, 32–33; *Poročilo o rednem občnem zboru dne 15. XII. 1918*. Izvestja DSP (1919), 16, 22.

²⁶ Ivan Koštial se razen z delom pri slovarju ni veliko udeleževal na klasičnofilološkem področju, kot jezikoslovec pa se je ukvarjal s slovaropisnim delom. To dokazuje tudi njegova zapuščina, v kateri je ohranjen njegov *Slovenski etimološki slovar* (760 lističev, obdelanih podobno kot rokopisno gradivo Wieshtalerjevega slovarja; gl. NUK, Ivan Koštial Ms 21/85, mapa IX, 2.).

- Jos. Pipenbacher (R),
- Rudi Južnič (T) in
- Fran Wiesthaler (K, L, M, N, O, P, Q, S, U, V, X, Y, Z).

Ko je ljubljanska škofija prevzela tiskarske stroške, je bilo sklenjeno, naj se vzporedno tiskata dva slovarja: veliki znanstveni v 1500 izvodih in mali šolski (po vzoru Stowasserjevega slovarja; po obsegu bi bil približno za polovico manjši od velikega) v 2000 izvodih. Za oba slovarja je Wiesthaler pripravil samo en rokopis; zato je bil najprej načrtovan tisk velikega slovarja, iz katerega bi se po posameznih polah črtalo gradivo, ki bi za šolsko izdajo ne prišlo v poštev. Junija 1921 se je začelo tiskanje slovarja; pri stavljenju besedila so nenehno delovali štirje stavci, vso korekturo pa je opravil Wiesthaler sam. Če bi se delo nadaljevalo v takšnem tempu, bi bil slovar verjetno končan l. 1927. Sešitek, ki je bil izdan l. 1923 (*Latinsko-slovenski ročni slovar (A–EXTIMESCO)*), je obsegal 22 pol (352 strani); tiskarna ga je po naročilu škofa Jegliča v 50 izvodih razposlala na vpogled ravnateljstvom in knjižnicam srednjih šol ter nekaterim posameznikom.

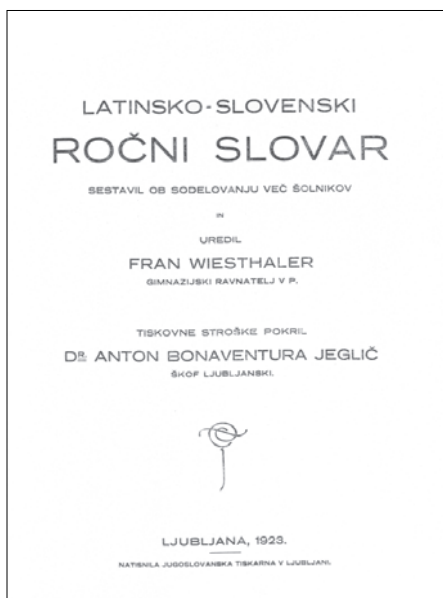
dr. Josip Tominšek

Leta 1923 so se začele težave; 27. junija 1923 je Gornji Grad, ki je bil ekonomska osnova ljubljanske škofije, prizadela huda povodenj in nato konec novembra 1924 še ena. Škof Jeglič je šel v Beograd prosit za denarno posojilo, vendar je bil odgovor negativen; zato je moral posojilo (2.000.000 dinarjev) najeti doma ob visokih obrestih, ki so škofijo bremenile še več kot deset let. Težko finančno stanje je naposled škofa prisililo v ukinitvev podpore za tisk slovarja. V začetku l. 1925 so prenehali tiskanje; do takrat je bilo natisnjenih 31 strani uvoda in 63 pol slovarja (gesla od *A* do *facilis*). Razvoj dogodkov je nanesele, da je natis najpomembnejšega priročnika za pouk latinščine sovpadel z ukinitvijo latinščine v nižjih realnih gimnazijah.²⁷

Fran Wiesthaler ni dočkal izida svojega življenjskega dela; umrl je 26. januarja 1927.

Kranjskega deželnega zbora, ki je dal zeleno luč za začetek slo-

²⁷ Prim. tudi *Preurejanje naših srednjih šol*. S, 14. januarja 1925 (poročilo o seji odbora Društva prijateljev humanistične gimnazije z dne 10. januarja 1925).

Fran Wiethaler, Ročni slovar

Fran Wiethaler, Veliki slovar

varskega dela, ni bilo več, drugje pa ni bilo mogoče računati na kakršno koli podporo. Natisnjeno gradivo je 11 let čakalo na sedežu Katoliškega tiskovnega društva, slovarsko gradivo pa je Wiethaler zapustil v last dedičem. Vmes je pobudo za nadaljevanje dela prevzelo Društvo prijateljev humanistične gimnazije, najbolj dr. Franc Jerè, ki se je junija 1929 za finančno pomoč obrnil na ministra Korošca²⁸ ter na nekatere tuje fundacije (Carnegie, Rockefeller), a zaman. Končno se je društvo za pomoč obrnilo tudi na slovensko Društvo za humanistične vede.²⁹

Ker je natisnjeni material propadal na podstrešju Katoliškega tiskovnega društva (Poljanski nasip št. 10), se je l. 1935 društvo obrnilo na Wiethalerjeve dediče, naj dovolijo, da Jugoslovanska tiskarna iz natisnjene materiala sestavi kakih 200 izvodov in jih ponudi v prodajo po zmerni ceni, društvo pa bi poskrbelo za reklamo.³⁰ Leta 1936

²⁸ NALj, P števil. 481/46, Zapuščina dr. Franca Jereta – Poročilo ministru Korošču o Wiethalerjevem slovarju (11. junij 1929).

²⁹ *Peta poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana, 1. oktobra 1931, 8.

³⁰ *Sedma poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana, marca 1935, 15.

je škof dr. Gregorij Rožman zaradi velikega interesa za slovar društvu zaupal upravljanje slovarskega gradiva; društvo je še isto leto dalo tiskane izvode vezati in jih prodalo. Leta 1938 je društveni odbor sklenil odkupiti preostali rokopis slovarja;³¹ to se je zgodilo l. 1940.

Jerè je pripravil tudi načrt za nadaljevanje dela na slovarju; predlagal je, naj delo prevzame član Oddelka za klasično filologijo na ljubljanski univerzi, dr. Fran Bradač, avtor priročnega latinsko-slovenskega slovarja. Novi urednik bi moral prevzeti obvezo, da se bo vživel v Wiesthalerjevo delo in ga nadaljeval v njegovem duhu brez bistvenih sprememb; te naj bi bile prihranjene za drugo izdajo.³² Za nadzor dela in kot pomoč bi se oblikoval sosvet, v katerem bi bili univ. prof. dr. Dragotin Oštir, Josip Osana in Anton Sovrè (oba profesorja na I. državni gimnaziji v Ljubljani).

Leta 1940 je imel škofijski ordinariat dovolj denarnih virov, zato se je škof Rožman odločil nadaljevati tiskanje in slovarsko delo; 15. avgusta 1940 je zaupal Francu Jeretu vodstvo tiska in pregled rokopisa, ki ga je 21. septembra prevzel od Wiesthalerjeve hčere. Hkrati z latinskim slovarjem je prevzel tudi obrnjeni Pleteršnikov slovensko-nemški slovar (prav tako Wiesthalerjevo delo). Rokopis je Jerè hranil doma v Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu;³³ pregledal je črke F, G in večino črke H ter nadomestil nekaj zastarelih izrazov z novejšimi, za pregled etimologij pa je naprosil dr. Milana Grošlja, ki je pregledal prvo polovico črke F.

Delo je spomladi 1941 ustavila vojna. Osemindvajsetega aprila 1941 je moral Jerè skupaj z drugimi profesorji v eni uri zapustiti zavod in je le po srečnem naključju rešil zaboj z rokopisom slovarja; rokopis obrnjenega Pleteršnikovega slovarja je ostal v zavodu in bil uničen skupaj z drugimi zavodskimi arhivi in knjigami. Rokopis je Jerè skozi vso vojno po malem pregledoval in pripravljajal za tisk.³⁴

Leta 1946 se je Slovenska akademija znanosti in umetnosti pripravljala na izdajo velikega slovenskega akademskega slovarja in na izdajo novega, izpopolnjenega Pleteršnikovega slovarja. V delo je bilo vključeno tudi ekscerpiranje del od l. 1890 naprej. Slovarska

³¹ *Deveta poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana, junija 1938, 15.

³² NALj, P šte. 481/46, Zapuščina dr. Franca Jereta – Poročilo ministru Korošču o Wiesthalerjevem slovarju (11. junij 1929). Jerè je na tem mestu naknadno z rdečo barvo dopisal: »Ki je ne bo nikdar!«

³³ Rokopisna zbirka Biblioteke SAZU, R 80/1 – Reverz (21. september 1940).

³⁴ Rokopisna zbirka Biblioteke SAZU, R 80/2 – Dopis Fr. Jereta SAZU (20. avgust 1949).

komisija je prosila dr. Franca Jereta, naj poleg novih prevodov Svetega pisma in preglednega ekscerpiranja Bogoslovnega vestnika prevzame tudi delno ekscerpiranje Wiesthalerjevega slovarja.³⁵ Leta 1949 je prof. Jerè po navodilu škofa Antona Vovka rokopis skupaj z natisnjenimi izvodi in papirjem odstopil v last SAZU;³⁶ tu je rokopis 40 let čakal na nadaljevanje dela.

Svoj prerod je slovar doživel v začetku devetdesetih let; ljubljanska nadškofija je lastniške pravice nad slovarskim gradivom prepustila Založbi Kres, ki je pod mentorstvom prof. dr. Erike Mihevc Gabrovec in akad. prof. dr. Kajetana Gantarja prevzela nadaljevanje dela na slovarju. Projekt bo pod uredniškim vodstvom avtorja te knjige predvidoma končan leta 2006.³⁷

---

³⁵ NALj, P šte. 481/46 (27. september 1946; generalni sekretar Fran Ramovš).

³⁶ NALj, P šte. 481/46, Zapuščina dr. Franca Jereta – Pismo škofa Vovka z dne 30. julija 1949, šte. 2111.

³⁷ Za natančnejši oris gl. Hriberšek (2000) in Hriberšek (2004).

6

SKLEPNA BESEDA

Če slovenske učbenike vrednotimo z vidika originalnosti, ugotovimo, da – v nasprotju s pričakovanji – glede samega pristopa in obravnave snovi ne kažejo nobene bistvene specifikke. Gre za tip učbenikov, ki je bil uveljavljen v Nemčiji (zlasti Prusiji) od začetka 19. stoletja, in so ga po reformi l. 1849 prevzeli tudi v Avstriji, ker so bili avstrijski učbeniki zastareli ter neprimerni za pouk po novem učnem načrtu in za doseganje učnih ciljev, ki jih je predvideval *Osnutek organizacije*. Slovenski učbeniki, nastali v obdobju 1860–1918, se metodično in vsebinsko naslanjajo na nemške in avstrijske učbenike; avtorji učbenikov so se zgledovali po njih in jih glede na potrebe prilagajali slovenskim razmeram, učni pripomočki (slovarji, priročni slovarčki, komentarji) pa so večinoma priredbe; učbeniki, ki so nastajali po l. 1918, so že izhajali iz slovenske tradicije, drugih vplivov pa – če odštejemo avstrijske – ni mogoče ugotoviti. Tudi pristopi k obravnavi snovi in vrste nalog so precej uniformni; kljub nekaterim spremembam, ki so jih zahtevale reforme pouka klasičnih jezikov (poenostavitve in krčenje slovnice, zahteve po vključevanju poučnih misli in sestavkov, po vključevanju pregovorov ...), se sami učbeniki niso dosti spreminjali, kar pa ne pomeni, da ne gre za kvalitetne učbenike.

Nekateri med njimi še posebej izstopajo; med slovniciami in vadnicami, obravnavanimi v tem delu, je bistvene novosti in drugačen pristop k poučevanju vnesla Sovrè-Tomčeva *Latinska vadnica in slovnica za prvi razred klasičnih in peti razred realnih gimnazij* (1935) (med učbeniki, ki so izšli po l. 1945, velja omeniti serijo *Fundamenta Latina I–III* Ane Šašel; učbeniki so izhajali med letoma 1972 in 1977). Oba učbenika sta namreč pouk latinskega jezika približala pouku modernih jezikov. Med čitankami je treba izpostaviti Sovretovo *Lanx satura* zaradi njene zasnove in pestre vsebine. Pri latinščini je bera učbenikov bogata, pri grščini pa so se težave že iz avstro-ogrškega in obeh jugoslovanskih obdobjih, pokazale tudi pri učbeniški produkciji; za pouk grščine imamo do l. 1978 zgolj najosnovnejši minimum: dve vadnici (Tominšek, Bradač), dve slovnici (Tominšek, Bradač) in slovar (Dokler). Od učbenikov za grščino omenimo, ki so izšli po l. 1945, omenimo še:

– učbenik dr. Erike Mihevc Gabrovec *Grščina: teksti in vaje za pouk*

grščine, ki je izšel v Ljubljani l. 1978 za potrebe visokošolskega pouka grškega jezika (prilagojen je visokošolskemu programu oz. tečajem grščine, ki potekajo na FF v Ljubljani);

- *Grško slovnico* dr. Matjaža Babiča (Ljubljana 1997, dotisk 2000);
- *Kantharos. Grški učbenik za klasično gimnazijo*, učbenik in delovni zvezek za srednje šole, ki je izšel v slovenskem prevodu l. 1998 za potrebe srednješolskega pouka grščine, ter
- ponatis Doklerjevega *Grško-slovenskega slovarja* (Ljubljana 1999).

Specialna didaktika pouka obeh klasičnih jezikov je že tradicionalno vezana na nemški prostor. Bonitz in Grysar sta na avstrijska tla s filologijo prenesla tudi nemško didaktiko klasičnih jezikov, ki je obdržala svoj vpliv vse do konca monarhije, čeprav so se postopoma z oblikovanjem avstrijske filologije uveljavljali tudi avstrijski metodiki in didaktiki; njihove dosežke so slovenski učitelji latinskega in grškega jezika, ki so se vsi šolali na avstrijskih univerzah, aplicirali tudi na svoje pedagoško delo na gimnazijah. Uspešnost pouka pri nas je bila povsem primerljiva z uspehom v drugih delih monarhije; pričevanj o tem, da je bil pouk klasičnih jezikov na visoki ravni, je – poleg zgolj statističnih podatkov – kar nekaj. Tako npr. je l. 1855 graški arhivar in zgodovinar dr. Josip Wartinger iz svojih prihrankov razpisal tekmovanje v znanju stare grščine; prvo nagrado je dobil dijak mariborske gimnazije Janko Pajk. Drugi primer je tekmovanje v znanju srednjeveške grščine, ki ga je v šolskem l. 1929/30 na mariborski gimnaziji organiziral prof. Šedivy; prvotno je tekmovanje potekalo samo v matični Grčiji, mariborska gimnazija pa je bila po zaslugi prof. Šedivya edina izven grškega jezikovnega področja, ki je sodelovala na njem.

Z obravnavo zgodovine obeh predmetov na osnovi gradiva, ki je na voljo (učni načrti, navodila ...) sicer dobimo vpogled v pristope, metode, cilje in njihove spremembe z vidika teorije, zasnovane na domnevno najboljših metodah in z namenom dosege najbolj optimalnih ciljev, kako pa se je vse naštetu realiziralo v praksi, neposredno pri samem učnem procesu, kakšen je bil razkorak med teorijo in prakso, koliko so učitelji upoštevali didaktična navodila, lahko sklepamo na osnovi prispevkov v strokovnem časopisju in nekaterih osebnih pričevanj, ki jih najdemo v literaturi. Pri slovničnem pouku latinskega in grškega jezika so bile v vseh obdobjih spremembe povezane s prizadevanji za krčenje in poenostavitev slovničnega gradiva. Nasprotno so bila pri lektiri prizadevanja vseskozi usmerjena v razširitev, v večjo raznolikost, spoznavanje kulturno-civilizacijskega okvira in (v medvojnem in povojnem obdobju) povezav z našo kulturo; pritožbe

glede lektire so bile zelo redke (ponavadi ni bil problem njen obseg, ampak njena enoličnost). Kljub temu je bila v vsakem novejšem obdobju lektira vedno bolj prikrajšana. Ta je bila končni cilj pouka obeh jezikov; ker se za doseg tega cilja število ur, namenjenih slovničnemu pouku, ni smelo krčiti, hkrati pa se je pod vplivom splošnih razmer število ur, namenjenih pouku klasičnih jezikov, iz obdobja v obdobje manjšalo, je bilo treba lektiro omejevati.

Neohumanistična misel je s premikom od filantropistične pedagogike, izrazito usmerjene na podrejanje vzgoje in izobraževanja interesom države in na praktično uporabnost pridobljenega znanja, poudarila formativni moment (pomen izobraževanja za osebno oblikovanje posameznika) ter ideal splošne izobrazbe v najširšem pomenu besede in za kar največ ljudi. Ideja humanitete, človečnosti, ki se po mnenju neohumanistov v najčistejši in najpristnejši obliki kaže v antiki, je dala eno glavnih pobud za rojstvo klasične gimnazije in uveljavitev klasičnih jezikov v njej; antika je postala vzor, antična kultura oz. študij antične kulture pa sredstvo za doseganje tega vzora. Ideali (splošna izobrazba, vzgoja za humanost, oblikovanje posameznika v samostojno, svobodno in plemenito osebnost, oblikovanje lastnega duha in uma) ostajajo aktualni in nepreseženi v vseh obdobjih, od avstrijskega šolstva do danes. Doseganje teh pa je bilo – splošno gledano – v vsakem obdobju drugačno, težje, predvsem zaradi slabljenja humanistike (hkrati z njo vloge klasičnih jezikov) in krepitve realij; v srednjem šolstvu se je to konkretno kazalo v izgubljanju primarnega položaja gimnazij nasproti realkam in drugim šolam. Posledica tega procesa je bilo konstantno zmanjševanje ur za oba klasična jezika in nižanje zahtev; najbolj boleč poseg v pouk je bila nedvomno ukinitve osemletnih gimnazij, s katero je bil prekinjen osemletni cikel učenja latinščine, grščina pa povsem izrinjena iz srednjih šol.

Težave srednješolskega pouka klasičnih jezikov pri nas so povežane tudi z vprašanjem visokošolskega študija filologije; okoliščine so bile sami stroki zelo nenaklonjene. Za časa Avstro-Ogrske lahko o slovenski filologiji v pomenu, kot jo razumemo danes, govorimo le pogojno, saj ni bilo slovenske univerze, nosilci znanstvene in strokovne dejavnosti so bili srednješolski profesorji, poleg tega je veliko kvalitetnega filološkega kadra delovalo zunaj Slovenije. Z ustanovitvijo ljubljanske univerze je bil v okviru filozofske fakultete ustanovljen tudi oddelek za klasično filologijo, vendar vodstva novoustanovljene stolice kljub temu, da smo imeli nekaj visoko usposobljenih strokovnjakov (na prvem mestu dr. Josip Tominšek), ni prevzel Slo-

venec, ampak Rus Ivan Lunjak, ki je znal slovensko samo teoretično; če k temu prištejemo še skromno bero znanstvenih in strokovnih del, malo prevodov ter prve znanilce izrivanja klasičnih jezikov iz srednjega šolstva, kjer je bila dejavnost filologov najplodovitejša (pouk, učbeniki, Društvo prijateljev humanistične gimnazije ...), lahko pritrdimo oceni, da je bila slovenska filologija v tem obdobju res – pastorka. Za nameček je povojni režim udaril še po klasičnih gimnazijah in pouku klasičnih jezikov na srednji stopnji.

Vendar pa ukinjanje klasičnih gimnazij in izrinjanje klasičnih jezikov iz šol ni bil proces, ki bi bil tipičen za jugoslovansko šolstvo; kriza pouka klasičnih jezikov je bila širša. Specifika tega procesa v Jugoslaviji je bila, da so se nasprotniki latinščine in grščine največkrat in najraje oklepali očitka elitizma (tega argumenta ne najdemo nikjer drugje). Slovenija je bila v tem oziru še posebej »dejavna«; v nobeni drugi republiki ukrepi proti klasični izobrazbi niso bili tako drastični kot prav v Sloveniji. Nobenega dvoma ni, da so bili v ozadju politično-ideološki razlogi. O odgovoru na vprašanje, *kaj* je bilo v ozadju te gonje, je bilo že dosti napisano; od nasprotnikov najpogosteje navajani razlogi (nadpovprečna nadarjenost učencev, nadpovprečni rezultati, boljši učni uspeh ...) niso vredni komentarja ali ocene, ponavadi pa so bili prikriti z očitkom socialne oz. zunanje diferenciacije (ti učenci naj bi predstavljali selekcionirane skupine). Zanimiv bi bil odgovor na vprašanje, *kdo* je stal v ozadju teh ukrepov.

Vprašanje klasične gimnazije, najsi gre za polemike o njej ali za spremembe, ki jih je skozi čas doživljala, spremljata še danes dve, tesno prepletajoči se vprašanji. Kot prvo, če klasična gimnazija daje splošno izobrazbo, kaj razumeti pod tem izrazom? In kot drugo, če razumemo pod splošno izobrazbo idealno združevanje humanističnega in realnega dela, kako to združevanje doseči? Če odštejemo reformo l. 1849, ki je avstrijsko šolstvo postavila na noge, kasneje noben poskus in nobena reforma ni dala zadovoljive rešitve, kako združiti to dvoje. Realna gimnazija kot poskus kompromisa med gimnazijo in realko tega vprašanja ni rešila. Tudi današnja gimnazija, ki je po svoji zasnovi naslednica nekdanje realne gimnazije, ga zelo verjetno ne bo.

Priloga 1
**SLOVENSKI UČBENIKI, PRIROČNIKI IN UČNI
PRIPOMOČKI ZA KLASIČNE JEZIKE, KI SO IZŠLI
V LETIH 1860–1945**

- Žepič (1860/62)** – Žepič, S.: *Schinnaglovo berilo za II. razred*. (ne izide)
- Šuman (1863)** – Šuman, J.: *Obsežek, delitev in vodilne misli Demostenovega govora olinskega drugega s odlomkom poskušene prevoda*. Izvestje mariborske gimnazije 1863, 3–14.
- Hrovat (1869)** – Hrovat, L.: *Vvod v Sokratovo Apologijo*. Izvestje novomeške gimnazije 1869, 3–15.
- Klodič (1870)** – Klodič, A.: *Grška slovnica*. Gorica 1870. (izide v italijanščini)
- Pajk (1871/73)** – Pajk, J.: *Latinsko-slovenski in slovensko-latinski slovar*. Maribor 1871/73. (ostane v rokopisu)
- Vodušek (1873)** – Vodušek, M.: *Grška slovnica*. Gorica 1873. (ostane v rokopisu)
- Polanec (1873)** – Polanec, J.: *Obsežek Demostenovega govora Megalopoljskega*. Izvestje novomeške gimnazije 1872/73, 3–9.
- Hrovat (1874)** – Hrovat, L.: *Latinska slovnica za slovensko mladež*. Spisal P. Ladislav Hrovat, profesor na c. k. gimnaziji novomeški. Novo mesto 1874.
- Žepič (1875)** – Žepič, S.: *Latinsko-slovenske vaje za I. gimnasijski razred*. Izdelal po Jul. Alb. Dünnebieer-ju S. Žepič, profesor gimnasijski. Novomesto 1875.
- Žepič (1875)** – Žepič, S.: *Latinsko-slovenske vaje za II. gimnasijski razred*. Izdelal po Ivanu Aleks. Rožeku S. Žepič, profesor gimnasijski. Novomesto 1875.
- Rožek (1882)** – Rožek, J. A.: *Latinsko-slovenski slovník za tretji in četrti gimnasijski razred*. Izdelan po latinsko-nemškem J. A. Rožek-a. V Ljubljani 1882.
- Šuman (1882)** – Šuman, J.: *Grška slovnica*. (ostane v rokopisu)
- Šuman (1882)** – Šuman, J.: *Grška vadnica*. (ostane v rokopisu)
- Kermavner (1882)** – Kermavner, V.: *Vadbe v skladnji latinski. Prvi del za tretji gimnasijski razred*. Sostavil prof. V. Kermavner. V Ljubljani 1882.
- Kermavner (1883)** – Kermavner, V.: *Vadbe v skladnji latinski. Drugi del za četrti gimnasijski razred*. Sostavil prof. V. Kermavner. V Ljubljani, 1883.
- Kermavner (1885)** – Kermavner, V.: *Latinska slovnica*. Spisal V. Kermavner, c. k. gimn. professor. V Ljubljani 1885, 1893².
- Kermavner (1880/90)** – Kermavner, V.: *Grško-slovenski slovar*. (ostane v rokopisu)
- Wiesthaler (1885)** – Wiesthaler, F.: *Latinske vadbe za prvi gimnazijski razred*. Sestavil Fr. Wiesthaler, c. kr. gymn. professor. V Ljubljani 1885¹, 1892², 1898³, 1910⁴.
- Wiesthaler (1886)** – Wiesthaler, F.: *Latinske vadbe za drugi gimnazijski razred*. Sestavil Fr. Wiesthaler, c. kr. gymn. ravnatelj. V Ljubljani, 1886¹, 1896², 1908³.
- Kreipner (1886)** – Kreipner, K.: *Präparation zu Platons ᾽Απολογία Σωκράτους*. Izvestje celjske gimnazije 1885/86, 1–23.

- Koprivšek (1887)** – Koprivšek, L.: *Grška mythologija*. Po nemški mythologiji Grkov in Latincev H. Viljem-a Stoll-a poslovenil Lavoslav Koprivšek, c. kr. gim. profesor. Novomesto 1887. (*Grška mitologija* str. 9–311; *Rimska mythologija* str. 313–406).
- Koprivšek (1890)** – Koprivšek, L.: *Latinsko-slovenska frazeologija k I. knjigi Cezarjevih komentarjev de bello gallico za naše četrtošolce*. Izvestje novomeške gimnazije 1890/91.
- Koprivšek (1885/92)** – Koprivšek, L.: *Kornelija Nepota životopisi*. Pojasnil –. (ostane v rokopisu)
- Koprivšek (1883–1895)** – Koprivšek, L.: *Latinsko-slovenska frazeologija k Cezarjevi »Galski vojni«*. Pojasnil –. (ne izide)
- Wiesthaler (1892)** – Wiesthaler, F.: *Latinske vadbe za prvi gimnazijski razred*. (2. izdaja)
- Kermavner (1893)** – Kermavner, V.: *Latinska slovnica*. (2. izdaja)
- Šuman (1895)** – Šuman, J.: *Latinsko-slovenski slovar*. (ostane v rokopisu)
- Perušek (189?/19??)** – Perušek, R.: *Grški besednjak*. (ostane v rokopisu)
- Perušek (189?/19??)** – Perušek, R.: *Thukydides: Pel. Krieg*. (ostane v rokopisu)
- Perušek (189?/19??)** – Perušek, R.: *Herodotos: I–IV*. (ostane v rokopisu)
- Wiesthaler (1896)** – Wiesthaler, F.: *Latinske vadbe za drugi gimnazijski razred*. (2. izdaja)
- Požar (1896)** – Požar, L.: *Latinske vadbe za tretji gimnazijski razred*. Sestavil dr. L. Požar, c. kr. gimn. profesor. V Ljubljani 1896.
- Wiesthaler (1898)** – Wiesthaler, F.: *Latinske vadbe za prvi gimnazijski razred*. (3. izdaja)
- Požar (1901)** – Požar, L.: *Latinske vadbe za četrti gimnazijski razred*. Sestavil dr. L. Požar, c. kr. gimnaz. profesor. V Ljubljani 1901.
- Brežnik (1903)** – Brežnik, F.: *Latinske vadbe za peti in šesti gimnazijski razred*. Na podlagi latinske slovnice prof. Val. Kermavnerja sestavil Frančišek Brežnik, c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani. Ljubljana 1903.
- Jeršinovič (1904)** – Jeršinovič, A.: *Komentar h Gollingovi izdaji Kornelija in Kurcija za tretji gimnazijski razred*. Spisal Anton Jeršinovič. Izvestje kranjske gimnazije 1903/04. Kot ponatisk: V Ljubljani, 1904.
- Tominšek (1906)** – Tominšek, J.: *Latinska slovnica*. Spisal dr. Jos. Tominšek. Ljubljana 1906.
- Fon (1906)** – Fon, J.: *Latinsko-slovenska frazeologija k IV. knjigi Cezarjevih komentarjev de bello Gallico za naše četrtošolce*. Izvestje B celjske gimnazije 1905/06.
- Fon (1907)** – Fon, J.: *Latinsko-slovenska frazeologija k VI. knjigi Cezarjevih komentarjev de bello Gallico za naše četrtošolce*. Izvestje B celjske gimnazije 1906/07.
- Košan (1908)** – Košan, J.: *Latinska čitanka za tretji gimnazijski razred*. Iz Kornelija Nepota in Kvinta Kurcija Rufa izbral in za šolski pouk priredil prof. J. Košan. Ljubljana 1908¹, 1923².
- Košan (1908)** – Košan, J.: *Latinsko-slovenski slovar k Latinski čitanki za tretji gimnazijski razred*. Sestavil prof. J. Košan. V Ljubljani, 1908.
- Jeršinovič (1908)** – Jeršinovič, A.: *Livijev komentar. I. del – I. knjiga*. Sestavil Anton Jeršinovič. V Ljubljani 1908.

- Tominšek (1908)** – Tominšek, J.: *Grška slovnica*. V Ljubljani 1908.
- Tominšek (1908)** – Tominšek, J.: *Grška vadnica*. V Ljubljani 1908.
- Koritnik (1908)** – Koritnik, A.: *Slovarček k I. spevu Iliade*. Spisal prof. Anton Koritnik. Izvestje škofijske gimnazije 1907/1908, 3–18.
- Wiesthaler (1908)** – Wiesthaler, F.: *Latinske vadbe za drugi gimnazijski razred*. (3. izdaja)
- Pipenbacher (1908)** – Pipenbacher, J.: *Slovarček k Sofoklu*. (ne izide)
- Jeršinovič (1909)** – Jeršinovič, A.: *Livijev komentar. II. del – 21. knjiga*. Sestavil Anton Jeršinovič. V Ljubljani, 1909.
- Dokler (1909)** – Dokler, A.: *Slovarček k izbranim Ovidijevim pesmim Sedlmayerjeve izdaje*. Sestavil Anton Dokler. Ljubljana 1909.
- Tominšek (1909)** – Tominšek, J.: *Ksenofontov slovar (k dr. Karla Prinza »Izboru iz Ksenofonta« s 26 podobami)*. Dunaj 1909.
- Koritnik (1909)** – Koritnik, A.: *Slovarček k II. in III. spevu Iliade*. Sestavil Anton Koritnik. Izvestje škofijske gimnazije 1908/09, 3–21.
- Koritnik (1909)** – Koritnik, A.: *Slovarček k I., II. in III. spevu Iliade*. Sestavil Anton Koritnik. Ponatisk iz izvestij škofijske gimnazije. V Ljubljani 1909.
- Wiesthaler-Tominšek (1910)** – Wiesthaler, F.; Tominšek, J.: *Fr. Wiesthalerjeve Latinske vadbe I. del za prvi gimnazijski razred. 4., predelana izdaja*. Za svojo slovnico in po novem učnem načrtu priredil dr. Jos. Tominšek. V Ljubljani 1910.
- Dokler (1910)** – Dokler, A.: *Komentar k Ciceronovim govorom proti Katilini*. Sestavil Anton Dokler. Izvestje kranjske gimnazije 1909/10, 3–28. Kot ponatisk: Ljubljana 1910.
- Južnič (1910)** – Južnič, R.: *Slovarček k I. in II. knjigi Vergilijeve Eneide in k izbranim pesmim iz »Georgica« in »Bucolica«*. V Ljubljani 1910.
- Koritnik (1910)** – Koritnik, A.: *Slovarček k IV., VI., XVI. in XVIII. spevu Iliade*. Izvestje škofijske gimnazije 1909/10, 3–25.
- Jeršinovič (1910)** – Jeršinovič, A.: *Salustijev komentar (Bellum Jugurthinum)*. Sestavil Anton Jeršinovič. V Ljubljani 1910.
- Pipenbacher (1910)** – Pipenbacher, J.: *Latinska slovnica*. Spisal dr. Josip Pipenbacher. V Ljubljani, 1910 (1913², 1922³).
- Pipenbacher (1910)** – Pipenbacher, J.: *Latinska vadnica za prvi razred gimnazij in realnih gimnazij*. Po gimnazijskem učnem načrtu z dne 20. marca 1903, št. 11.662 sestavil dr. Josip Pipenbacher. Ljubljana 1910¹, 1913².
- Južnič (1910)** – Južnič, R.: *Komentar k Ciceronovemu govoru Pro Milone*. (ne izide)
- Južnič (1910)** – Južnič, R.: *Komentar k Ciceronovemu govoru De imperio Cn. Pompei*. (ne izide)
- Pavlič (1910)** – Pavlič, R.: *Komentar k Plinijevim Pismom*. (ne izide)
- Sever (1910)** – Sever, M.: *Komentar k Platonovi Apologiji*. (ne izide)
- Pipenbacher (1911)** – Pipenbacher, J.: *Latinska vadnica za drugi razred gimnazij in realnih gimnazij*. Po gimnazijskem učnem načrtu z dne 20. marca 1909, št. 11.662 sestavil dr. Josip Pipenbacher. V Ljubljani, 1911¹, 1918².
- Jerovšek (1911)** – Jerovšek, F.: *Besede in rekla, namenjena učencem, ki se pripravljajo na čitanje sedme knjige Herodotovih zgodopisnih raziskavanj*. (* ΗΡΟΔΟ-

- ΤΟΥ ΤΟΥ 'ΑΛΙΚΑΡΝΗΣΣΕΟΣ 'ΙΣΤΟΡΙΩΝ 'ΕΒΔΟΜΗ 'ΕΠΙ-
ΓΡΑΦΟΜΗΝΕ ΠΟΛΥΜΝΙΑ). Sestavil Fr. A. Jerovšek. V Ljubljani 1911.
- Pipenbacher (1911)** – Pipenbacher, J.: *Slovarček k I. in III. olintskemu ter III. filipskemu Demostenovemu govoru (po Wotkejevi izdaji)*. Priredil Josip Pipenbacher. Ljubljana 1911.
- Prebil (1912)** – Prebil, A.: *Slovarček k I., V., VI., VII., VIII. in IX. spevu Odiseje*. Sestavil Andrej Prebil. V Ljubljani 1912.
- Košan (1912)** – Košan, J.: *Latinska čitanka za četrti (in peti) gimnazijski razred*. Iz Cezarja, Flora, Evtropija, Justina, Plinija Starejšega in Mlajšega in Suetonija izbral in za šolski pouk priredil prof. J. Košan. V Ljubljani 1912.
- Košan (1912)** – Košan, J.: *Latinsko-slovenski slovarček k Latinski čitanki za IV. (in V.) gimnazijski razred*. V Ljubljani 1912.
- Pipenbacher (1912)** – Pipenbacher, J.: *Latinska vadnica za tretji razred gimnazij in realnih gimnazij*. Po gimnazijskem učnem načrtu z dne 20. marca 1909, št. 11.662 sestavil dr. Josip Pipenbacher. V Ljubljani 1912, 1921².
- Južnič (1912)** – Južnič, R.: *Slovarček k Vergilijevi Eneidi. II. del. Knjige III.-VI.* V Ljubljani 1912.
- Pipenbacher (1912)** – Pipenbacher, J.: *Slovarček h Qu. Horati Flacci carmina selecta (po Huemerjevi izdaji)*. Priredil dr. Jos. Pipenbacher. V Ljubljani 1912.
- Jerovšek-Košan (1913)** – Jerovšek, Fr.; Košan, J.: *Latinske vadbe za sedmi in osmi razred gimnazij in realnih gimnazij*. Sestavila Fr. Jerovšek in J. Košan, c. kr. gimnazijska profesorja. V Ljubljani 1913.
- Pipenbacher (1913)** – Pipenbacher, J.: *Latinska slovnica*. (2. izdaja)
- Pipenbacher (1913)** – Pipenbacher, J.: *Latinska vadnica za prvi razred gimnazij in realnih gimnazij*. (2. izdaja)
- Pipenbacher (1913)** – Pipenbacher, J.: *Latinska vadnica za četrti razred gimnazij in realnih gimnazij*. Po gimnazijskem učnem načrtu z dne 20. marca 1909, št. 11.662 sestavil dr. Josip Pipenbacher. V Ljubljani 1913¹, 1919².
- Koritnik (1913)** – Koritnik, A.: *Slovarček k XXII. in XXIV. spevu Iliade*. Spisal prof. Anton Koritnik. Izvestje škofijske gimnazije 1912/13, 3–16.
- Koritnik (1913)** – Koritnik, A.: *Slovarček k IV., VI., XVI., XVIII., XXII. in XXIV. spevu Iliade*. Spisal prof. Anton Koritnik. Št. Vid nad Ljubljano 1913.
- Košan (1915)** – Košan, J.: *Kratka latinska stilistika za višje razrede gimnazij in realnih gimnazij*. Sestavil prof. J. Košan. V Ljubljani, 1915. (kot prives k *Latinskim vadbam za sedmi in osmi razred gimnazij in realnih gimnazij* in kot poseben natis)
- Dokler (1915)** – Dokler, A.: *Grško-slovenski slovar*. S sodelovanjem dr. A. Breznika in dr. Fr. Jeréta, profesorjev knezoškofijske gimnazije v Št. Vidu sestavil Anton Dokler, profesor c. kr. I. državne gimnazije v Ljubljani. Ljubljana 1915.
- Pipenbacher (1918)** – Pipenbacher, J.: *Latinska vadnica za drugi razred gimnazij in realnih gimnazij*. (2. izdaja)
- Košan (1918)** – Košan, J.: *Latinsko-slovenski šolski slovar*. (ne izide)
- Jerovšek (1918)** – Jerovšek, F.: *Komentar k Herodotu*. (ne izide)

- Pipenbacher (1919)** – Pipenbacher, J.: *Latinska vadnica za četrti razred gimnazij in realnih gimnazij*. (2. izdaja)
- Bradač-Osana (1919)** – Bradač, F.; Osana, J.: *Grška slovnica*. Ljubljana 1919.
- Pipenbacher (1920)** – Pipenbacher, J.: *Latinska vadnica za humanistične in realne gimnazije*. 3. izdaja. Nižja stopnja I. V Ljubljani 1920 = Pipenbacher, J.: *Latinska vadnica za prvi razred gimnazij in realnih gimnazij*. (3. izdaja)
- Bradač (1920)** – Bradač, F.: *Grška vadnica*. Ljubljana 1920.
- Pipenbacher (1921)** – Pipenbacher, J.: *Latinska vadnica za humanistične in realne gimnazije*. Sestavil dr. Josip Pipenbacher. 2., bistveno neizpremenjena izdaja. Srednja stopnja I. Ljubljana 1921 = *Latinska vadnica za tretji razred gimnazij in realnih gimnazij*. (2. izdaja)
- Bradač (1921)** – Bradač, F.: *Izbrane pesmi rimskih lirikov Katula, Tibula in Propertija: tekst in komentar*. Ljubljana 1921.
- Pipenbacher (1922)** – Pipenbacher, J.: *Latinska slovnica*. (3., predelana izdaja)
- Pipenbacher (1922)** – Pipenbacher, J.: *Latinska vadnica za humanistične in realne gimnazije*. Sestavil dr. Josip Pipenbacher. 2., bistveno neizpremenjena izdaja. Srednja stopnja II. V Ljubljani 1922 = Pipenbacher, J.: *Latinska vadnica za četrti razred gimnazij in realnih gimnazij*. (3. izdaja)
- Benkovič (1922)** – Benkovič, A.: *Slovensko-latinsko-nemški rastlinski imenik slovenskih dežel*. Sestavil Alojzij Benkovič, farmacevt. Ljubljana 1922.
- Wiesthaler (1923)** – Wiesthaler, F.: *Latinsko-slovenski ročni slovar (A-EXTI-MESCO)*. Sestavil ob sodelovanju več šolnikov in uredil Fran Wiesthaler, gimnazijski ravnatelj v p. Tiskovne stroške pokrili dr. Anton Bonaventura Jeglič, škof ljubljanski. Ljubljana 1923.
- Wiesthaler (1923)** – Wiesthaler, F.: *Latinsko-slovenski ročni slovar (A-FACILIS)*. Sestavil ob sodelovanju več šolnikov in uredil Fran Wiesthaler, gimnazijski ravnatelj v p. Tiskovne stroške pokrili dr. Anton Bonaventura Jeglič, škof ljubljanski. Ljubljana 1923.
- Košan (1923)** – Košan, J.: *Latinska čitanka za tretji gimnazijski razred*. (2. izdaja)
- Pipenbacher (1924)** – Pipenbacher, J.: *Latinska vadnica za humanistične in realne gimnazije*. 3. izdaja. Nižja stopnja II. V Ljubljani 1924 = Pipenbacher, J.: *Latinska vadnica za drugi razred gimnazij in realnih gimnazij*. (3. izdaja)
- Tuma (1924)** – Tuma, H.: *Vocabolario botanico latino-sloveno*. [Gorizia 1924].
- Bradač (1926)** – Bradač, F.: *Latinsko-slovenski slovar*. V Ljubljani 1926 (ponatis 1929), 1937².
- Pipenbacher (1928)** – Pipenbacher, J.: *Latinska vadnica za realne in klasične gimnazije. I. del*. Po učnem načrtu SN Br. 23.921 z dne 12. VIII 1927 sestavil dr. Josip Pipenbacher. Četrta, predelana izdaja. Ljubljana, 1928 = Pipenbacher, J.: *Latinska vadnica za prvi razred gimnazij in realnih gimnazij*. (4. izdaja)
- Arnejc (1928)** – Arnejc, I.: *Latinska vadnica za I. razred*. (ne izide)
- Pipenbacher (1929)** – Pipenbacher, J.: *Latinska vadnica za realne in klasične gimnazije. II. del*. Po učnem načrtu SN Br. 23.921 z dne 12. VIII. 1927 sestavil dr. Josip Pipenbacher. Četrta, predelana izdaja. V Ljubljani 1929.

- = Pipenbacher, J.: *Latinska vadnica za drugi razred gimnazij in realnih gimnazij*. (4. izdaja)
- Bradač (1929)** – Bradač, F.: *Latinsko-slovenski slovar*. (ponatis)
- Sovrè (1932)** – Sovrè, A.: *Lanx satura: Latinska čitanka za gimnazije*. Prva stopnja. Ljubljana 1932.
- Južnič (1933)** – Južnič, R.: *Grška čitanka za gimnazije. I. del*. Rudolf Južnič, profesor klasične gimnazije v Ljubljani. Srbskohrvatski tekst prevedel dr. S. Bosanac, rektor višje pedagoške šole v Zagrebu. V Ljubljani 1933.
- Južnič (1933)** – Južnič, R.: *Grška čitanka za gimnazije. I. del. Tolmač*. V Ljubljani 1933.
- Sovrè-Tomec (1935)** – Sovrè, A.; Tomec, E.: *Latinska vadnica in slovnica za prvi razred klasičnih in peti razred realnih gimnazij*. Sestavila Sovrè Anton in Tomec Ernest. Ljubljana 1935.
- Bajuk (1935)** – Bajuk, M.: *Latinska čitanka za IV. razred klasičnih gimnazij*. V Ljubljani, 1935. Izide tudi na Hrvaškem: Bajuk, M.: *Latinska čitanka za IV. razred klasičnih gimnazija*. Zagreb 1935.
- Bajuk (1935)** – Bajuk, M.: *Tolmač k Latinski čitanki za IV. razred gimnazij*. V Ljubljani 1935. Izide tudi na Hrvaškem: Bajuk, M.: *Tumač k Latinski čitanci za IV. razred klasičnih gimnazija*. Zagreb 1935.
- Bajuk (1935)** – Bajuk, M.: *Latinska čitanka za VII. razred klasičnih gimnazij in VIII. razred realnih gimnazij*. V Ljubljani 1935. Izide tudi na Hrvaškem: Bajuk, M.: *Latinska čitanka za VII. razred klasičnih gimnazija i za VIII razred realnih gimnazija*. Zagreb [1935].
- Bajuk (1935)** – Bajuk, M.: *Tolmač k Latinski čitanki za VII. razred klasičnih gimnazij in VIII. razred realnih gimnazij*. V Ljubljani 1935. Izide tudi na Hrvaškem: Bajuk, M.: *Tumač k Latinski čitanci za VII. razred klasičnih gimnazija i za VIII. razred realnih gimnazija*. Zagreb [1935].
- Bajuk (1935)** – Bajuk, M.: *Latinska čitanka za VII. razred realnih gimnazij*. V Ljubljani 1935.
- Bajuk (1935)** – Bajuk, M.: *Tolmač k Latinski čitanki za VII. razred realnih gimnazij*. V Ljubljani 1935.
- Wiesthaler (1936)** – Wiesthaler, F.: *Latinsko-slovenski ročni slovar (A–FACILIS)*. Sestavil ob sodelovanju več šolnikov in uredil Fran Wiesthaler, gimnazijski ravnatelj v p. Tiskovne stroške pokril dr. Anton Bonaventura Jeglič, škof ljubljanski. Ljubljana 1923. (izdan naknadno)
- Belec-Jerè-Omerza-Samsa (1937)** – Belec, F.; Jerè, F.; Omerza, F.; Samsa, I.: *Latinska vadnica in slovnica za 1. razred klasične in 5. razred realne gimnazije*. Ljubljana 1937.
- Bradač (1937)** – Bradač, F.: *Latinsko-slovenski slovar*. (2. izdaja)
- Južnič-Korbar-Tomec (1937)** – Južnič, R.; Korbar, F.; Tomec, E.: *Latinska vadnica za drugi razred klasičnih in šesti razred realnih gimnazij*. Ljubljana 1937.
- Belec-Jerè-Omerza-Strupi (1938)** – Belec, F.; Jerè, F.; Omerza, F.; Strupi, A.: *Latinska vadnica in slovnica za 2. razred klasične in 6. razred realne gimnazije*. Ljubljana 1938.
- Južnič (1938)** – Južnič, R.: *Latinska čitanka za 3. razred klasičnih in 6. razred realnih gimnazij*. V Ljubljani 1938.

- Bajuk-Grošelj (1938)** – Bajuk, M.; Grošelj, M.: *C. Sallustius Crispus: Bellum Jugurthinum*. Ljubljana 1938.
- Bajuk-Grošelj (1938)** – Bajuk, M.; Grošelj, M.: *M. Tullius Cicero: Orationes in Catilinam I. et IV.* Ljubljana 1938.
- Južnič (1939)** – Južnič, R.: *Izbor iz Plutarha. Dodatek h grški čitanki I. del. Za VI. razred klasičnih gimnazij*. V Ljubljani 1939.
- Belec-Jerè-Omerza (1939)** – Belec, F.; Jerè, F.; Omerza, F.: *Latinska vadnica in slovnica za 3. in 4. razred klasične in 7. razred realne gimnazije*. Sestavili Franc Belec, dr. Franc Jerè, Franc Omerza, profesorji v Št. Vidu. Ljubljana 1939.
- Belec (1939)** – Belec, F.: *M. Tullius Cicero: De imperio Cn. Pompei ad Quirites oratio*. Priredil Franc Belec, profesor v Št. Vidu. Ljubljana 1939.
- Bajuk-Grošelj (1939)** – Bajuk, M.; Grošelj, M.: *Izbor iz Ovidovih pesmi*. Ljubljana 1939.
- Južnič (1940)** – Južnič, R.: *Izbor iz Vergilovih del*. Ljubljana 1940.
- Južnič-Korbar (1940)** – Južnič, R.; Korbar, F.: *Latinska slovnica*. Ljubljana 1940.
- Grošelj (1940)** – Grošelj, M.: *M. Tullius Cicero: Cato maior de senectute. Rimsko pisma*. Ljubljana 1940.
- Bradač (1944)** – Bradač, F.: *Grška vadnica*. Skrajšani ponatis. Ljubljana 1944 (kaligraf – Silvo Kopriva; litografski ponatis rokopisa Bradačeve *Grške vadnice*).
- Bradač (1944)** – Bradač, F.: *Slovensko-latinski slovar*. Ljubljana 1944. Ponatisi: 1957, 1973, 1986, 1990, 1996, 2001.
- Golia (1944/45)** – Golia, M.: *Latinska vadnica*. (Posneta po Sovretovi Latinski vadnici in slovnici. Lj, 1935.). Metlika 1944/45 (skripta).
- Cajnkarn (1944/45)** – Cajnkarn, S.: *Latinski teksti*. Črnomelj 1944/45 (latinska čitanka).

Priloga 2
**AVSTRIJSKI IN NEMŠKI UČBENIKI IN UČNI PRIPOMOČKI
 ZA KLASIČNE JEZIKE, KI SO JIH UPORABLJALI NA
 SLOVENSKIH GIMNAZIJAH V LETIH 1849–1918**

A. LATINSKI UČBENIKI

1. SLOVNICE

- Elendt-Seyffert** – Ellendt, F.: *Friedrich Ellendt's Lateinische Grammatik*. Berlin 1838². Bearbeitet von Moritz Anton Seyffert. 1877¹⁸, 1879²¹, 1880²², 1905⁴⁹.
- Goldbacher** – Goldbacher, A.: *Lateinische Grammatik für Schulen*. Wien 1891, 1900⁷.
- Krüger** – Krüger, G. T. A.: *Grammatik der lateinischen Sprache*. Erste Abteilung: *Elementar- und Wortlehre*. Zweite Abteilung: *Satzlehre* nebst Beigaben. Neue, gänzlich umgearbeitete Ausgabe der lateinischen Schulgrammatik vom Aug. Grotefend. Hannover 1842.
- Kühner** – Kühner, R.: *Elementargrammatik der lateinischen Sprache*. Mit eingereichten lateinischen und deutschen Übersetzungsaufgaben und einer Sammlung lateinischer Lesestücke nebst den dazu gehörigen Worterverzeichnissen. Von Dr. –. *Für die unteren Gymnasialklassen*. Hannover 1847⁶, 1851⁹.
- Putsche** – Putsche, C. E.: *Lateinische Grammatik für untere und mittlere Gymnasialclassen*. Jena 1843²–1866¹⁸.
- Scheindler** – Scheindler, A.: *Lateinische Schulgrammatik*. 3. verb. Aufl. hrsg. von Josef Steiner. Wien 1891²–1928¹³.
- Scheindler** – Scheindler, A.: *Lateinische Schulgrammatik*. Für die österreichischen Gymnasien hrsg. von –. Wien–Prag 1889–1928¹³. (Doživi več predelav: 1903 (Steiner), 1906 (Kauer), 1928 (Schuster); prevedena je bila tudi v italijanščino (Jülg-Dalpiatz 1890))
- Schinnagl** – Schinnagl, M.: *Lateinische Schulgrammatik für die 2., 3. und 4. Klasse des Untergymnasiums*. Wien 1853, 1858².
- Schinnagl** – Schinnagl, M.: *Lateinische Grammatik für Gymnasien*. Wien 1850–1863³.
- Schinnagl** – Schinnagl, M.: *Lateinische Schulgrammatik für die 2., 3. und 4. Klasse des Untergymnasiums*. Wien 1853.
- Schmidt** – Schmidt, K.: *Lateinische Schulgrammatik*. Wien 1871²–1927¹⁶.
- Schultz** – Schultz, F.: *Lateinische Sprachlehre zunächst für Gymnasien*. Bearbeitet von –. Paderborn 1848, 1853², 1871⁷.
- Schultz** – Schultz, F.: *Kleine lateinische Sprachlehre*. Von –. Ausgabe für Österreich (predelava). Wien–Paderborn 1856⁴–1913²⁴.
- Steiner-Scheindler** – Steiner, J.; Scheindler, A.: *A. Scheindlers Lateinische Schulgrammatik*. Hrsg. von –. 1891²–1928¹³.
- Zumpt** – Zumpt, C. G.: *Lateinische Grammatik*. Berlin 1850¹⁰.

2. VADNICE, ČITANKE

- Berger** – Berger, E.: *Lateinische Stilistik für obere Gymnasialklassen*. Celle 1858, Bremen 1896⁹, 1910¹⁰. (priročnik za stilistiko, prilagojen potrebam gimnazijskega pouka (VI.–VIII. razred))
- Dünnebier** – Dünnebier, J. A.: *Lateinisch-deutsche und deutsch-lateinische Uebersetzungsbeispiele aus klassischen Schriftstellern*. Zu gründlicher und stufenweise fortschreitender Einübung der Formenlehre so wie zur Vorbereitung auf die Syntax nach Putsche's lateinische Grammatik zusammengestellt und mit einem Auszuge aus der Formenlehre derselben Grammatik versehen von –. Jena 1849², 1850³. (uveljavljen nemški učbenik za utrjevanje oblikoslovja; s predelavo te vadnice je nastala prva slovenska vadnica za latinski jezik (Sebastijan Žepič 1875))
- Gruber** – Gruber, J.: *Uebungsbuch zum Uebersetzen aus dem Deutschen in das Lateinische für Tertia in zusammenhängenden Stücken nach der Folge der syntaktischen Regeln in Zumpts Grammatik*. Stralsund 1855³.
- Grysar** – Grysar, C. J.: *Handbuch Lateinischer Stilübungen*. I. Abtheilung für die untere Stufe des Ober-Gymnasiums. Köln 1839, 1854³. (prevajalske vaje iz nemščine v latinščino (277 str.), ki zajemajo: a) priredbe raznih pisem in pogovorov); b) krajše razprave in pripovedi z antično tematiko; c) filozofske in literarne razprave; č) govore in odlomke iz govorov; besedišče in frazeologija sta podana pod teksti v originalnih citatih)
- Hauler** – Hauler, J.: *Lateinisches Übungsbuch für die zwei untersten Klassen der Gymnasien und verwandter Lehranstalten*. Nach den Grammatiken von K. Schmidt, Ellendt-Seyffert und F. Schultz. Wien 1882⁸–1922²⁵. (2 dela (I. in II. razred); po reformi 1909 sta bila oba učbenika v predelavi Josefa Dorscha in Josefa Fritscha prilagojena posebej za gimnazije in posebej za realne gimnazije)
- Hauler** – Hauler, J.: *Aufgaben zur Einübung der lateinischen Syntax*. Wien 1878²–1919¹¹.
- Hauler** – Hauler, J.: *Lateinische Stilübungen für die oberen Classen der Gymnasien und verwandten Lehranstalten* (etc.). Wien 1881², 1894/95⁵. (po reformi 1909 še v predelavi Josefa Dorscha in Josefa Fritscha 1909⁷–1924¹⁶)
- Hintner-Neubauer** – Hintner, V.; Neubauer, E.: *Sammlung von Übungsstücken zum Übersetzen aus dem Deutschen ins Lateinische für die oberen Gymnasialklassen*. Zusammengestellt von V. Hintner unter Mitw. von E. Neubauer. Wien 1895.
- Jurenka** – Jurenka, H.: *Erstes Lateinisches Lesebuch zumeist aus Cornelius Nepos*. Mit erklärenden Anmerkungen für Schüler. Wien 1890–1891.
- Koziol** – Koziol, H.: *Lateinisches Übungsbuch*. Prag 1884–1885.
- Meiring** – Meiring, M.: *Uebungen zur lateinischen Grammatik für die mittlern Klassen der Gymnasien, Real- und höheren Bürgerschulen*. I. und II. Abth. Bonn 1863.
- Nährhaft** – Nährhaft, J.: *Lateinisches Übungsbuch zu der Grammatik von Dr. Al. Goldbacher*. Wien 1887–1903⁵. (po reformi 1909 je Mauriz Schuster v skladu z novim učnim načrtom učbenike priredil za I.–IV. razred gimnazije in realne gimnazije (1913⁹))

- Nägelsbach** – Nägelsbach, H.: *Lateinische Stilistik für Deutsche*. Ein sprachvergleichender Versuch. Nürnberg 1846, 1852².
- Nägelsbach** – Nägelsbach, H.: *Uebungen des lateinischen Stils mit Commentaren und Hinweisungen auf grammatische und stilistische Werke*. Nürnberg 1830–1846.
- Rožek** – Rožek, J. A.: *Lateinisches Lesebuch für die unteren Classen der Gymnasien*. Erster Theil. Wien 1869; Zweiter Teil. Wien 1869.
- Rožek** – Rožek, J. A.: *Lateinisches Lesebuch für die unteren Classen der Gymnasien*. Wien 1881⁷.
- Scheindler** – Scheindler, A.: *Elementarbuch für die 1. Stufe des Lateinunterrichtes*. Wien 1910–1922⁴.
- Schinnagl** – Schinnagl, M.: *Lateinisches Lesebuch für die 2. Gymnasial-Klasse*. Nach Putsche's lat. Grammatik geordnet und bearb. Wien 1851, 1856³.
- Schinnagl-Maschek** – Schinnagl, M.: *Theoretisch-praktisches lateinisches Elementarbuch für die erste Gymnasial-Classe*. Wien 1859⁴, 1871⁸ (hrsg. von H. Maschek), 1875⁹.
- Schultz** – Schultz, F.: *Übungsbuch zur Lateinische Sprachlehre zunächst für die untern Classen der Gymnasien*. Paderborn 1863⁵–1879¹².
- Schultz** – Schultz, F.: *Aufgabensammlung zur Einübung der lateinischen Syntax*. Zunächst für die mittlere Stufe der Gymnasien. Paderborn 1862²–1887¹⁰.
- Sedlmayer-Scheindler** – Sedlmayer, H. S.: (*Sedlmayer-Scheindlers*) *Lateinisches Übungsbuch für die oberen Classen der Gymnasien*. Wien–Prag 1894–1923⁸. (po reformi l. 1909 prirejani tudi za realne gimnazije)
- Sewera-Simchen** – Sewera, E.; Simchen, G.: *Lateinisches Lesebuch für Gymnasien und verwandte Lehranstalten (III.–IV. Kl.)*. Wien sa.
- Seyffert** – Seyffert, M.: *Uebungsbuch zum Uebersetzen aus dem Deutschen ins Lateinische. Für die oberste Bildungsstufe der Gymnasien*. Leipzig 1856⁴, 1858⁵.
- Steiner-Scheindler-Kauer** – Steiner, J.; Scheindler, A. (; Kauer, R.): *Lateinisches Lese- und Übungsbuch*. Wien (–Prag) 1890–1910⁸. (berilo in vadnica v 4 delih: po l. 1910 izide še vsaj 7 izdaj v Kauerjevi predelavi)
- Süpfle** – Süpfle, K. F.: *Aufgaben zu Lateinischen Stilübungen*. Mit besonderer Berücksichtigung von Krebs Anleitung zum Lateinschreiben und Zumpts, Schulzs und Feldbauschs lateinischen Grammatiken und mit Anmerkungen versehen von –. I. Th.: *Aufgaben für untere und mittlere Classen*. II. Th.: *Aufgaben für obere Classen*. III. Th.: *Für obersten Classen deutscher Mittelschulen*. Beigabe: 1. *Lateinische Themata zu Aufgaben und Reden*. 2. *Votivtafeln für Fr. Jacobs, G. Hermann und A. Böckh*. Karlsruhe 1852²–1888²⁰. (v skupnem obsegu 1107 str. ena najboljsežnejših vadnic sploh; l. 1904 v Rappoldovi predelavi prirejena za avstrijske gimnazije)
- Vielhaber** – Vielhaber, L(eopold): *Aufgaben zum Uebersetzen ins Lateinische zur Einübung der Syntax*. I. Heft. *Casuslehre. Für die III. Klasse der Gymnasien*. II. Heft. *Verbale Rection. Für die IV. Klasse der Gymnasien*. Wien 1867/68.

3. BERILA, IZBORI BESEDIL, KOMENTARJI

- Biese** – Biese, A.: *Römische Elegiker (Catull, Tibull, Propert, Ovid) in Auswahl*. Neuwied 1890, 1904², 1911³; Wien 1921⁵. (uvod, latinski tekst (izbor iz naštetih avtorjev), komentar k izbranim pesmim)
- Bottek** – Bottek, E.: *Dispositive Inhalts-Uebersicht zu Demosthenes' acht Staatsreden*. Wien 1894. (vsebina 8 govorov, ki jih zajema Baranov komentar)
- Gehlen-Schmidt** – Gehlen, O.: *P. Ovidii Nasonis Carmina selecta*. Mit erläuternden Anmerkungen zum Schulgebrauch hrsg. von – und Karl Schmidt. Wien 1888⁴.
- Golling** – Golling, J.: *Memorabilia Alexandri Magni et aliorum virorum illustrum*. Zum Schulgebrauch hrsg. von K. Schmidt und O. Gehlen. 6. gekürzte Auflage besorgt von Josef Golling. 1894⁶, 1897⁷. (hrestomatija iz Kurcija Rufa in Kornelija Nepota)
- Golling** – Golling, J.: *Chrestomatie aus Cornelius Nepos und Q. Curtius Rufus*. Mit erklärenden Anmerkungen hrsg. von –. Wien 1903.
- Golling** – Golling, J.: *P. Vergili Maronis carmina selecta*. Für den Schulgebrauch hrsg. von Josef Golling. Wien 1893.
- Golling** – Golling, J.: *Schulkommentar zu einer Auswahl aus Virgils Bukolika und Georgika*. In Anschluß an die Ausgaben von J. Golling und W. Klouček. Wien 1906.
- Golling** – Golling, J.: *Kommentar zu Vergils Äneis*. In Anschluß an die Ausgaben von J. Golling und W. Klouček. Wien 1915.
- Golling** – Golling, J.: *Commentar zu P. Ovidii Nasonis carmina selecta*. Hrsg. von Josef Golling. Nebst Vocabularium und grammatischer Einleitung. Wien 1897².
- Golling** – Golling, J.: *Schulkommentar zu Livius*. Von –. I. Zu Buch I.; Wien 1904. II. Zu Buch XXI. Wien 1905.
- Grysar** – Grysar, C. J.: *Q. Horati Flacci carmina selecta*. Edidit atque interpretatione in usum scholarum accomodata instruxit –. Vindobonae 1856², 1872⁴.
- Grysar** – Grysar, C. J.: *P. Ovidii Nasonis carmina selecta*. In usum scholarum edidit –. Vindobonae 1856², 1861⁵.
- Grysar** – Grysar, C. J.: *T. Livii ab urbe condita librorum partes selectae*. In usum scholarum edidit –. 2 vol. Vindobonae 1861, 1864, 1872–74².
- Halm** – Halm, C.: *C. Cornelii Taciti opera quae supersunt*. Ex recognitione –. Tomus I. et II. Lipsiae 1851.
- Hoffmann** – Hoffmann, E.: *Historiae antiquae usque ad Caesaris Augusti obitum libri XII*. Locis ex scriptoribus Latinis excerptis contexuit et scholarum in usum edidit –. Vindobonae 1850⁶–1880¹².
- Hoffmann** – Hoffmann, E.: *P. Virgilit Maronis Aeneidos Epitome*. Scholarum in usum ed. –. Vindobonae 1862³.
- Huemer** – Huemer, J.: *Q. Horatii Flacci carmina selecta*. Für den Schulgebrauch hrsg. von –. 1886²–1914⁹.
- Jurenka** – Jurenka, H.: *Auswahl aus den römischen Lyrikern mit griechischen Parallelen*. Hrsg. u. erkl. von –. I. Text. Wien 1903. II. Einleitung und

- Kommentar. Leipzig–Berlin 1903. (Katul, Tibul, Proporcij + odlomki iz Sapfo, Alkaja, Bakhilida, Mimnerma, Teognisa, Pindarja, Bakhilida, Alkmana, Anakreonteje in Solona)
- Klouček** – Klouček, W.: *Vergils Äneis nebst ausgewählten Stücken der Bucolica und Georgica*. Für den Schulgebrauch hrsg. von –. Wien–Leipzig 1908⁷.
- Korkisch-Vetter** – Korkisch, E.: *Lateinisches Lesebuch für die mittleren Klassen der Gymnasien und verwandter Lehranstalten*. Ausgewählt und mit Erläuterungen und Wörterbuch versehen von – und E. Vetter. Wien 1912/14, 1924².
- Kukula** – Kukula, R. C.: *Briefe des jüngeren Plinius*. Von –. I. Einleitung und Text. II. Kommentar. Wien 1909², 1911³, 1916⁴.
- Lhomond-Holzer** – Lhomond, C. F.: *Urbis Romae viri illustres a Romulo ad Augustum*. Von –. Überarbeitet und mit einem Wörterbuch versehen von C. Holzer. Stuttgart 1871⁵, 1880⁸.
- Linker** – Linker, G.: *Gai Sallusti Crispi Catilina Iugurtha ex historiis quae exstant orationes et epistolae*. Recognovit Gustavus Linkerus. Ad Catilinam et Iugurtham additae sunt lectiones codicis Vaticani 3864 denuo conlati. Vindobonae 1855–1894^{3, 4}.
- Müller** – Müller, G.: *Schülercommentar zu Sallust's Schriften*. Für den Schulgebrauch hrsg. Prag–Wien 1893, 1903³.
- Nohl** – Nohl, H.: *Schülercommentar zu Ciceros Reden gegen L. Catilina und seine Genossen*. 1895, 1902², 1923³.
- Nohl** – Nohl, H.: *Schülercommentar zu Ciceros Reden gegen Q. Cäcilius (Divinatio) und für den Dichter Archias*. Wien 1898.
- Nohl** – Nohl, H.: *Schülercommentar zu Ciceros viertem Buche der Anklageschrift gegen L. Verres*. Wien 1898.
- Nohl** – Nohl, H.: *Schülercommentar zu Ciceros Rede für P. Sestius*. Wien 1899.
- Nohl** – Nohl, H.: *Schülercommentar zu Ciceros Rede für L. Murena*. Wien 1900.
- Nohl** – Nohl, H.: *Schülercommentar zu Ciceros Rede für Sex. Roscius*. Wien 1900.
- Nohl** – Nohl, H.: *Schülercommentar zu Ciceros Philippischen Reden I., II., III., VII.* Wien 1903.
- Petschenig** – Petschenig, M.: *Q. Horatius Flaccus, Auswahl*. Von –. Wien 1899³.
- Prammer** – Prammer, I.: *Bellum Catilinae und Bellum Iugurthinum*. Schulausgabe von –. Wien 1886.
- Prinz** – Prinz, K.: *Lateinisches Lesebuch für Gymnasien und andere Lehranstalten mit Lateinunterricht*. Von –. I. Teil: Bruchstücke aus leichten Prosaikern. II. Teil: Erklärende Anmerkungen und Wörterbuch. Wien–Leipzig 1910/11. (odlomki iz življenja znamenitih mož antike in iz kulturnega življenja antike; odlomki iz Cicerona, Nepota, Livija, Kurcija, Justina, Seneke, Svetonija, Plinija mlajšega)
- Rožek** – Rožek, J. A.: *Kurze Chrestomathie aus lateinischen Dichtern*. Hermannstadt 1870³.
- Scheidler** – Scheindler, A.: *Bellum Catilinae, bellum Jugurthinum und Reden und Briefe aus den Historien*. Zum Schulgebrauche hrsg. von August Scheindler. Wien u. Prag 1883–1928⁶.
- Schiche** – Schiche, T.: *Aus Ciceros philosophischen Schriften. Auswahl für Schulen*. Von –. Wien–Leipzig 1903.

- Schiche** – M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. Vol. XIII, Fasc. 43: *De finibus bonorum et malorum libri quinque*, recognovit Theodor Schiche. Lipsiae 1915.
- Schmidt-Gehlen** – Schmidt, K.; Gehlen, O.: *Memorabilia Alexandri Magni et aliorum virorum illustrium*. Wien 1894⁶, 1897⁷.
- Schmidt** – Schmidt, J.: *Lateinisches Lesebuch aus Cornelius Nepos und Q. Curtius Rufus*. Mit erklärenden Anmerkungen. Wien–Prag 1892–1921⁶.
- Schmidt** – Schmidt, J.: *Commentar zu den Lebensbeschreibungen des Cornelius Nepos*. Für den Schulgebrauch hrsg. Prag–Wien 1890, 1901².
- Schmidt** – Schmidt, J.: *Schülerkommentar zu Cäsars Denkwürdigkeiten über den Gallischen Krieg*. Für den Schulgebrauch hrsg. von –. Wien 1901³.
- Schuster** – Schuster, M.: *Briefe des jüngeren Plinius in Auswahl*. Für den Schulgebrauch hrsg. und erklärt von –. Wien 1910. 2 Bde.
- Schwertassek** – Schwertassek, C. A.: *Schülerkommentar zu Heinrich Stephan Sedlmayers Ausgewählten Gedichten des P. Ovidius Naso*. Prag–Wien 1893–1919⁵.
- Sedlmayer** – Sedlmayer, H. S.: *Ausgewählte Gedichte des P. Ovidius Naso*. Für den Schulgebrauch hrsg. von –. 1884–1922¹⁰.
- Siebelis** – Siebelis, J.: *Tirocinium poeticum. Erstes Lesebuch aus lateinischen Dichtern*. Für die Quarta von Gymnasien zusammengestellt und mit kurzen Erläuterungen versehen von –. Leipzig 1852, 1865⁷.
- Siebelis** – Siebelis, J.: *Cornelius Nepos*. Für Schüler mit erläuternden und eine richtige Übersetzung fördernden Anmerkungen versehen von –. Leipzig 1851, 1867⁶.
- Wagner** – Wagner, J.: *Realien des römischen Altertums für den Schulgebrauch*. Wien 1892.
- Weidner** – Weidner, A.: *Cornelii Nepotis Vitae*. Scholarum in usum recensuit et emendavit –. Pragae 1884–1922⁷. (več dopolnjenih izdaj)
- Weidner** – Weidner, A.: *Tacitus' historische Schriften in Auswahl*. Für den Schulgebrauch hrsg. von –. Wien–Prag 1896–1922⁴.
- Weidner** – Weidner, A.: *Schülerkommentar zu Tacitus' historischen Schriften in Auswahl*. Hrsg. von –. Wien–Prag 1897.
- Zingerle** – Zingerle, A.: *T. Livii ab urbe condita libri I. II. XXI. XXII. Adiunctae sunt partes selectae ex libris II. IV. V. VI. VIII. XXVI. XXXIX*. Wien–Leipzig 1917⁷.

4. SLOVARJI

a) ŠOLSKI SLOVARJI

- Georges** – Georges, K. E.: *Lateinisch-deutsches und deutsch-lateinisches Handwörterbuch nach Imm. Joh. Gerh. Scheller und Georg Heinr. Lünemann neu bearbeitet*. 2. Bde. Leipzig, 1839⁹⁽²⁾, 1853¹⁰⁽⁴⁾, 1861¹¹⁽⁵⁾, 1863¹²⁽⁵⁾, 1869¹³⁽⁶⁾ ...
- Georges** – Georges, K. E.: *Kleines lateinisch-deutsches und deutsch-lateinisches Handwörterbuch*. Leipzig 1875³, 1885⁵ ...
- Georges** – Georges, K. E.: *Lateinisch-deutsches und deutsch-lateinisches Schulwörterbuch*. Leipzig 1880²...

- Heinischen** – Heinischen, F. A.: *Lateinisch-deutsches Schulwörterbuch*. Leipzig 1864.
- Heinischen** – Heinischen, F. A.: *Deutsch-lateinisches Schulwörterbuch*. Leipzig 1866.
- Petschenig** – Petschenig, M.: *Stowassers Lateinisch-Deutsches Schul- und Handwörterbuch*. Einleitung und etymologischer Teil bearb. von Franz Skutsch. Wien 1910³, 1916⁴, 1918⁵.
- Stowasser** – Stowasser, J. M.: *Lateinisch-deutsches Schulwörterbuch*. Prag–Wien 1894–1923⁷. (od 3. izdaje naprej v Petschennigovi in Skutschevi predelavi)

b) PRIROČNI SLOVARJI

- Crusius** – Crusius, G. Ch.: *Vollständiges Wörterbuch zu den Werken des Julius Cäsar*. Hannover, 1853⁴.
- Eichert** – Eichert, O.: *Vollständiges Wörterbuch zum Cornelius Nepos, mit beständiger Beziehung auf die lateinische Grammatik von Zumpt*. Breslau 1849².
- Eichert** – Eichert, O.: *Vollständiges Wörterbuch zu den Verwandlungen des Publius Ovidius Naso*. Hannover 1859²–1886⁹.
- Eichert** – Eichert, O.: *Vollständiges Wörterbuch zu den Geschichtswerken des C. Sallustius Crispus von der Verschwörung des Catilina und dem Kriege gegen Jugurtha, sowie zu den Reden und Briefen aus den Historien*. Hannover 1890⁴.
- Eichert** – Eichert, O.: *Vollständiges Wörterbuch zu den Schriftwerken des Cajus Julius Cäsar und seiner Fortsetzer*. Hannover 1861–1880⁷.
- Golling** – Golling, J.: *Vocabular zu Schmidt-Gehlens Memorabilia Alexandri Magni und zu zwölf Vitae des Cornelius Nepos*. Wien 1898², 1902³.
- Golling** – Golling, J.: *Vokabular zu ausgewählten Gedichten Ovids*. Im Anschluß an die Chrestomathien aus Ovid von J. Golling und H. St. Sedlmayer zusammengestellt von J. Golling. Wien 1908.
- Jurenka** – Jurenka, H.: *Schulwörterbuch zu Heinrich Stephan Sedlmayers ausgewählten Gedichten des P. Ovidius Naso*. Leipzig–Prag 1885, Prag–Wien 1892², Leipzig 1906³.
- Prammer-Polaschek** – Prammer, I.: *Schulwörterbuch zu Cäsars Commentarii de bello Gallico*. Mit vielen in den Text gedruckten Figuren. Prag 1884. (následnje izdaje izhajajo v predelavi Antona Polaschka: *Prammers Schulwörterbuch zu Cäsars Bellum Gallicum*. Wien 1897², 1903³, 1906⁴, 1911⁵)
- Rožek** – Rožek, J. A.: *Wörterbuch zu Hoffmann's Historia antiqua und Caesar De bello Gallico*. Wien 1859–1879⁴.
- Schmidt** – Schmidt, J.: *Weidners Schulwörterbuch zu Cornelius Nepos*. Bearbeitet von –. Wien 1898².
- Schmidt** – Schmidt, J.: *Wortkunde. Erklärende Anmerkungen und Wörter-Verzeichnis für Schmidts lateinisches Lesebuch aus Cornelius Nepos und Q. Curtius Rufus*. Wien 1905⁴. (prirejeno tudi za dijake italijanske narodnosti (Vettach 1907))
- Weidner** – Weidner, A.: *Schulwörterbuch zu Cornelius Nepos*. Wien 1887.

B. GRŠKI UČBENIKI

1. SLOVNICE

- Capellmann** – Capellmann, A.: *Griechisches Elementarbuch. Grammatik und Uebungsstücke*. Wien 1853–54.
- Curtius** – Curtius, G.: *Griechische Schulgrammatik*. Prag 1852–Wien 1930³¹. (standardni priročnik za grški jezik na avstrijskih gimnazijah; doživela je 2 predelavi (1888 Wilhelma Hartla in 1905 Floriana Weigla; v obeh primerih se je obseg nekoliko zmanjšal glede na zahteve spremenjenih učnih načrtov) in bila prevedena tudi v italijanščino. Po l. 1930 je doživela še 8 izdaj. Florian Weigel je l. 1907 pripravil še posebno priredbo pod naslovom *Kurzgefaßte griechische Schulgrammatik nach Curtius-v. Hartels Schulgrammatik*. Wien–Leipzig 1907, 1917²)
- Hintner** – Hintner, V.: *Griechische Schulgrammatik*. Wien 1882, 1899⁵.
- Jacobs** – Jacobs, F.: *Elementarbuch der griechischen Sprache für Anfänger und Geübtere*. Jena 1809–1817–1847¹⁴.
- Krüger** – Krüger, K. W.: *Griechische Sprachlehre für Schulen*. 4 Hefte. I. Th.: *Über die gewöhnliche, vorzugsweise die attische Prosa. Formlehre. Syntax*. Berlin 1861–1862⁴. II. Th.: *Ueber die Dialekte, vorzugsweise den epischen und ionischen. Formlehre. Poetisch-dialektische Syntax*. Berlin 1862⁴.
- Kühner** – Kühner, R.: *Elementargrammatik der griechischen Sprache nebst eingereichten griechischen und deutschen Übersetzungsaufgaben und den dazu gehörigen Wörterverzeichnissen, sowie einem Anhang von dem homerischen Verse und Dialekte*. Von –. Hannover 1842³–1851¹⁰.
- Weigel** – Weigel, F.: *Kurzgefaßte griechische Schulgrammatik nach Curtius-v. Hartels Schulgrammatik*. Bearb. von –. Wien 1907, 1917².

2. VADNICE, ČITANKE

- Hintner** – Hintner, V.: *Griechisches Elementarbuch zunächst für die dritte und vierte Klasse der Gymnasien nach der Grammatik von Curtius*. Bearbeitet von –. Wien 1877², 1880³. (gr.-nem. in nem.-gr. vaje: zelo uporabljani priročnik avstrijskih gimnazij; l. 1883 izide nova predelava (*Griechisches Übungsbuch nach den Grammatiken von Hintner und Curtius*. Wien 1883) in kasneje še tri: 1888², 1901⁴, 1904⁵)
- Hintner** – Hintner, V.: *Griechische Aufgaben in zusammenhängenden Stücken im Anschluß an die Grammatik und die Lectüre*. Wien 1886, 1896³, 1904⁴. (nem.-gr. vaje; učbenik nastane po reviziji pouka grščine 1884)
- Schenkl** – Schenkl, K.: *K. Schenkl's Griechisches Übungsbuch für Unter- und Ober-gymnasien*. Im Anschluß an die griechischen Schulgrammatiken von Curtius-v. Hartel-Weigel. Bearb. von Heinrich Schenkl und Florian Weigel. 1913²²–1926²⁷.
- Schenkl** – Schenkl, K.: *Übungsbuch zum Übersetzen aus dem Deutschen und Lateinischen in's Griechische für die Classen des Obergymnasiums*. Prag 1861²–

1908¹². (od 1905 v predelavi F. Weigla in H. Schenkla; preveden tudi v italijanščino)

Schenkl – Schenkl, K.: *Griechisches Elementarbuch für die dritte und vierte Classe der Gymnasien des österreichischen Kaiserstaates*. Nach der Grammatik des Prof. Curtius bearbeitet von –. Prag 1852–1916²².

3. BERILA, IZBORI BESEDIL, KOMENTARJI

Baran – Baran, A.: *Schülerkommentar zu Demosthenes' acht Staatsreden*. Prag–Wien 1890, 1894²; Leipzig 1906³. (stvarni in slovnični komentar; zajeti govori: *Filipike (I–III)*, *Olintski govori (I–III)*, *O miru*, *O dogodkih na Hersonezu*)

Biese – Biese, A.: *Griechische Lyriker in Auswahl. I. Text. II. Einleitung und Erläuterungen*. Nuewied 1902², Frankfurt 1917³, Wien 1921⁴. (izbor, ki zajema celotno paleto grškega pesništva: elegične in jamske pesnike, lezboško meliko, anakreonta (in anakreontiko), zbarske pesnike (z odlomki iz tragikov in Aritofana), ljudsko pesništvo ter epigrame in šaljive pesmi)

Christ – Christ, A. T.: *Homers Ilias in verkürzter Ausgabe*. Für den Schulgebrauch von –. Wien–Prag 1890, 1905³, 1920⁴. (standardni avstrijski izbor, v obsegu 9981 verzov z uvodom in vsebino *Iliade*, seznamom osebnih imen, geografskim registrom, slikovnim materialom in zemljevidi; knjiga je bila prevedena tudi v hrvaščino)

Christ – Christ, A. T.: *Platons Apologie des Sokrates und Kriton nebst den Schlusscapiteln des Phaidon*. Wien und Prag 1889–1923⁶.

Christ-Urlič – Christ, A. T.; Urlič, Š.: *Homerova Iliada u skraćenu izdanju za školsku porabu priredio A. T. Christ*. Po trečem njemačkom izdanju na hrvatski preveo Š. Urlič, V Ljubljani 1920.

Dindorf – Dindorf, G.: *Homeri Odyssea*. Edidit G. Dindorf. Editionem quintam curavit C. Hentze 1902⁵.

Haupt – Haupt, S.: *Hellas. Griechisches Lesebuch*. I. Teil: Text. II. Teil: Erklärende Anmerkungen. Leipzig–Wien 1910. (grško berilo, prilagojeno učnemu načrtu iz l. 1909, obsegajoče gradivo za vsa štiri leta grške lektire, ki je razdeljeno na prozo in poezijo. V. r.: Ksenofont, Arijan, Likurg, Teognis, Babrij; VI. r.: Plutarh, Kasij Dion, Prokopij, Lizias, Aristotel, Heziod, Teokrit; VII. r.: Tukidid, Lizias, Demosten, Ajshin, homerske himne, Ajshil; VIII. r.: Aristotel, Lukijan, Polibij, Nova zaveza, Sapfo, *Anacreontea*, Pindar, Bakhilid)

Hintner – Hintner, V.: *Herodots Perserkriege*. Griechischer Text mit erklärenden Anm. Für den Schulgebrauch hrsg. von –. Wien 1884–1885, 1904⁶, 1909⁷.

Hohegger-Zechmeister – Hohegger, F.; Zechmeister, J.: *Homeri Iliadis Epitome Francisci Hoheggeri*. In usum scholarum iterum ed. Josephus Zechmeister. Vindobonae 1880².

- Huemer** – Huemer, K.: *Chrestomathie aus Platon nebst Proben aus Aristoteles*. I. T.: Einleitung und Text. II. Kommentar. Hrsg. von –. Wien–Leipzig 1910.
- Koch** – Koch, A.: *Schüler-Kommentar zu Homers Ilias*. Wien 1899, 1919².
- Koch** – Koch, A.: *Schüler-Kommentar zu Homers Odyssee*. Wien 1898, 1920².
- Pauly** – Pauly, F.: *Homeri Odysseae epitome*. In usum scholarum edidit –. Vin-dobonae-Lipsiae 1899⁷.
- Prinz** – Prinz, K.: *Auswahl aus Xenophon: enthaltend Abschnitte aus der Anabasis, den Hellenika, der Kyropädie und den Memorabilien*. Teil I. Einleitung und Text. Wien–Leipzig, 1908. Teil II. Erklärende Anmerkungen und Wörterbuch. Wien, 1908.
- Scheindler** – Scheindler, A.: *Herodot. Auswahl*. Für den Schulgebrauch hrsg. von –. I. Teil: Text. II. Teil: Commentar. Wien–Leipzig 1920².
- Schenkl** – Schenkl, K.: *Chrestomathie aus Xenophon, aus der Anabasis, der Kyropädie, den Erinnerungen an Sokrates zusammengestellt und mit erklärenden Anmerkungen und einem Wörterbuche versehen*. Von –. 1857²–1922¹⁷. (najdlje uporabljeni izbor lektire na avstrijskih gimnazijah; po l. 1900 izdaje oskrbita A. Kornitzer in H. Schenkl; delo je prevedeno tudi v italijanščino)
- Schickinger** – Schickinger, H.: *Auswahl aus Plutarch*. I. Teil: Einleitung und Text. II. Teil: Erklärende Anmerkungen. Leipzig–Wien 1910. (življenjepisi Aristida, Perikla, Aleksandra Velikega in Julija Cezarja)
- Schneider** – Schneider, G.: *Lesebuch aus Platon*. Für den Schulgebrauch herausgegeben von –. I. Einleitung und Text. II. Erläuterungen. Leipzig–Wien 1908. (*Apologija, Kriton*, izbrana poglavja iz Platonovih del (predstavitev sofistike in platonske filozofije (o spoznanju resnice, o bogu, o kreposti, o državi, o nesmrtnosti)))
- Schneider** – Schneider, G.: *Lesebuch aus Platon und Aristoteles*. Für den Schulgebrauch herausgegeben von –. Leipzig–Wien 1915³. (Platon v enakem izboru kot v l. izdaji; Aristotel: o stopnjah spoznanja, o bogu, o kreposti, o državi, o bistvu tragedije, o nesmrtnosti (*Metafizika, Nikomahova etika, Politika, Poetika, O duši*))
- Süpfle** – Süpfle, K. F.: *Griechische Chrestomathie für die zwei ersten Jahrescurse im griechischen Sprachunterricht*. Heidelberg 1847⁶.
- Thumser** – Thumser, V.: *Griechische Chrestomathie zur Pflege der Privatlektüre*. Auf Anregung des hohen k. k. Ministeriums für Kultus und Unterricht unter Mitwirkung von E. Schreiber und Dr. Anton Swoboda hrsg. von –. I. Th.: *Auswahl aus den Prosaikern. Für die V. und VI. Klasse*. Wien–Leipzig 1910. II. Th.: *Auswahl aus den Prosaikern. Für die VII. und VIII. Klasse*. Wien–Leipzig 1911. III. Th.: *Auswahl aus den Dichtern. Für VI.–VIII. Klasse*. Wien–Leipzig 1912. (I. Ezop, Klavdij Ajlijan, Ksenofont, Flavij Arijan, Plutarh; II. Tukidid, Pavzanas, Polibij, Lizias, Izokrat, Ajshin, Platon, Aristotel, Teofrast, Lukijan; III. Babrij, Heziod, homerske himne, Tirtaj, Teognis, Kleobulina, Semonid, Even, Solon, Terpander, Anakreont, *Anacreontea, Skolia*, Bakhilid, Pindar, Evripid, Ajshil)
- Wagner** – Wagner, J.: *Realien des griechischen Altertums für den Schulgebrauch*. Wien 1894.
- Wohlrab** – Wohlrab, M.: *Platonis dialogi secundum Thrasylli tetralogias dispo-*

ti. Post Carolum Fridericum Hermannum recognovit –. Vol. I–VI. Lipsiae 1896–1904.

Wotke – Wotke, K.: *Demosthenes. Ausgewählte Reden*. Für den Schulgebrauch hrsg. von –. Wien–Leipzig 1920⁶.

4. SLOVARJI

a) ŠOLSKI SLOVARJI

Autenrieth – Autenrieth, G.; Benseler, G. E.: *Griechisch-deutsches und deutsch-griechisches Schulwörterbuch*. Leipzig 1882⁷. (7. izdaja Benselerjevega gr.-nem. in nem.-gr. šolskega slovarja)

Benseler – Benseler, G. E.: *Griechisch-deutsches und deutsch-griechisches Schulwörterbuch*. 7. Aufl. von Georg Autenrieth. Leipzig, B. G. Teubner 1882⁷, 1886⁸, 1896¹⁰.

Gemoll – Gemoll, W.: *Griechisch-deutsches Schul- und Handwörterbuch*. Wien–Leipzig 1908, 1923².

Menge – Menge, H.: *Griechisch-deutsches Schulwörterbuch*. Berlin 1903.

Schenkl – Schenkl, K.: *Griechisch-deutsches Schulwörterbuch*. Wien 1859–1897¹⁰.

Schenkl – Schenkl, K.: *Griechisch-deutsches und deutsch-griechisches Schulwörterbuch*. Von G. E. Benseler und –. 2 Bde. Leipzig 1873, 1909⁶.

b) PRIROČNI SLOVARJI

Autenrieth – Autenrieth, G.: *Wörterbuch zu den Homerischen Gedichten*. Für den Schüler bearbeitet von –. Leipzig 1873–1897⁸. (abecedni in stvarni komentar k *Iliadi* in *Odiseji*, dopolnjen z etimologijami in slikovnim materialom)

Gemoll – Gemoll, W.: *Schulwörterbuch zu Xenophons Anabasis, Hellenika und Memorabilien*. Leipzig 1901, Leipzig–Wien 1920.

Harder – Harder, C.: *Schulwörterbuch zu Homers Ilias und Odyssee*. Leipzig 1900, 1910². (abecedni slovar z uvodom o metriki, proizvodji in oblikosloju Homerjevega jezika)

Scheindler – Scheindler, A.: *Wörterverzeichnis zu Homeri Iliadis I–IV (A–Δ)*. Nach der Reihenfolge in Verse geordnet. Prag–Wien 1888–1919/20⁷.

Tkač – Tkač, I.: *Wörterbuch zu Herodots Perserkriegen*. Nach den Schulausgaben von Hintner, Holder, Scheindler, Sitzler. (V.–IX. Buch nahezu vollständig.). Verfasst von –. Wien 1888–1910⁴.

Priloga 3
ČLANKI S PODROČJA KLASIČNE FILOLOGIJE, OBJAVLJENI V LETIH 1849–1918 V IZVEŠTJIH GIMNAZIJ, KI SO JIH OBISKOVALI SLOVENSKI DIJAKI

- Adami (1885)** – Adami, R(iccardo): *I tropi e le figure nelle orazioni di Demostene*. Programma del ginnasio comunale superiore di Trieste 1885, 3–53.
- Adami (1894)** – Adami, R(iccardo): *La milizia Romana secondo Tacito*. Programma del ginnasio comunale superiore di Trieste 1894, 3–63.
- Ahn (1877)** – Ahn, C.: *Kleon. Versuch einer Ehrenrettung*. Jahresbericht des k. k. akademischen Obergymnasiums zu Laibach 1877, 3–26.
- anon. (1891)** – anon.: *Ueber die Schrift des Censorinus betitelt: »De die natali liber.«* Jahresbericht über das k. k. Gymnasiums in Triest 1891, 3–19.
- anon. (1892)** – anon.: *Appunti critici al testo delle »Trachinie«*. Programma del ginnasio comunale superiore di Trieste 1892, 3–60.
- Arnejc (1909)** – Arneitz, J(ohann): *De origine et vi vocis »tamen.«* Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg 1909, 23–26.
- Arnejc (1909)** – Arneitz, J(ohann): *Indogermanski aorist s posebnim ozirom na grščino*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg 1911, 13–20.
- Artel (1878)** – Artel, A(nton): *Ueber den propädeutischen Wert des classischen Sprachunterrichtes in philosophisch-ästhetischer Beziehung*. Programm des k. k. Staats-Realgymnasiums in Krainburg 1878, 3–15.
- Artel (1883/84)** – Artel, A(nton): *Die drei Vertreter der Satire bei den Römern. (Eine Parallele.)*. Jahresschrift des k. k. Staats-Gymnasiums in Villach 1883/84, 3–25.
- Baar (1880)** – Baar, A(dolfus): *Miscellanea critica*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums (Gorica) 1880, 3–15 (ad Euripidis *Hecubam* (3–8); ad Euripidis *Helenam* (8–15)).
- Baar (1883)** – Baar, A(dolfus): *Lucians Dialog »Der Pseudosophist« erklärt und beurtheilt von. Prof. A. Baar*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums (Gorica) 1883, 3–22.
- Baar (1887)** – Baar, A(dolfus): *Sprichwörter und Sentenzen aus den griechischen Idylldichtern*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums (Gorica) 1887, 3–41.
- Babsch (1886)** – Babsch, F.: *Über Caesar's Commentarien zum Bürgerkrieg*. Jahresbericht der k. k. Ober-Realschule (Goriza) 1886, 3–49.
- Babuder (1865)** – Babuder, G(iacomo): *D' alcuni Istriani cultori delle lettere classiche dal millequattrocento in poi, ed in particolare della traduzione dell' Iliade di Andrea Divo Giustopolitano*. Atti dell' i. r. ginnasio superiore di Capodistria 1865, 3–56.
- Babuder (1875)** – Babuder, G(iacomo): *Le Georgiche di Virgilio considerate nei loro pregi d'argomento e di forma con un cenno critico sopra alcuni traduttori italiani delle medesime*. Atti dell' i. r. ginnasio superiore di Capodistria 1875, 3–48.

- Babuder (1876)** – Babuder, G(iacomo): *Brevi cenni sulla questione del Latino nei Ginnasî*. Programma dell' i. r. ginnasio superiore di Capodistria. Anno scolastico 1875–76. Capodistria 1876, 41–70.
- Babuder (1878)** – Babuder, G(iacomo): *La donna spartana*. Programma dell' i. r. ginnasio superiore di Capodistria 1878, 3–49.
- Babuder (1887)** – Babuder, G(iacomo): *Riflessioni morali e politiche di tre grandi storici ed uomini di stato, Tucidide, Cornelio Tacito e Nicolo Macchiavelli*. Programma dell' i. r. ginnasio superiore di Capodistria 1887, 3–40.
- Babuder (1896/97)** – Babuder, G.: *L'eroicomico e generi affini di poesia giocoso-satirica*. Programma dell' i. r. ginnasio superiore di Capodistria. *Parte I*. 1896, 3–67; *Parte II*. 3–85.
- Berger (1875)** – Berger, A(lbert) von: *Wie verhält sich des Sallusts' Werk »De Catilinae coniuratione« zu den Catilin. Reden des Cicero, oder: Was veranlasste den Salust seinen »Catilina« zu schreiben?* Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1875, 3–27.
- Biehl (1858)** – Biehl, W(ilhelm): *De eadem re Aristotelis doctrina*. Fest-Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg, zur Erinnerung an die hundertjährige Jubelfeier dieser Lehranstalt 1858, 66–78.
- Binder (1880)** – Binder, J(osef) J(ulius): *Die Bergwerke in römischen Staats-hausshalte*. Jahresbericht der Staats-Ober-Realschule in Laibach 1880, 1–24; 1881, 1–35.
- Binder (1894/95)** – Binder, J(osef) J(ulius): *Laurion. Die attischen Bergwerke im Alerthum*. Laibach im Juli 1895. Jahresbericht der k. k. Staats-Oberrealschule in Laibach 1894/95, 1–54 in 4 tabelle.
- Brauner (1910/11)** – Brauner, A(dolf): *De usu Vergili cum familiaribus eorumque vi ad eius facultatem poeticam excolendam quae a veteribus prodita sint*. Jahresbericht des Kaiser-Franz-Josef-Gymnasiums zu Pettau 1910/11, 3–24.
- Brežnik (1883)** – Brežnik, F(ranc): *Erziehung und Unterricht bei den Griechen*. Rudolfswert, im Juni 1883. Programm des k. k. Ober-Gymnasiums in Rudolfswert 1882/ 83, 3–48.
- Brežnik (1884)** – Brežnik, F(ranc): *Erziehung und Unterricht bei den Römern zur Zeit der Könige und des Freistaates*. Rudolfswert, im Juni 1884. Programm des k. k. Ober-Gymnasiums in Rudolfswert 1883/84, 3–32.
- Brežnik (1879/80)** – Brežnik, F(ranc): *O Sokratovi metodi s posebnim ozirom na Platonovega Menona in o pojmu*. V Novomestu meseca julija 1880. Programm des k. k. Obergymnasiums in Rudolfswert 1879/80, 1–13.
- Buswald (1854)** – Buswald, D(ominicus): *Über das formell Bildende des Sprachunterrichtes*. Programm des Staatsgymnasiums in Marburg 1854, 3–14.
- Costantini (1889)** – Costantini, G(uido): *Dello stile di Cesare studiato nei commentari della guerra gallica*. Programma del ginnasio comunale superiore di Trieste 1889, 3–41.
- Costantini (1893)** – Costantini, G(uido): *Per qual valico alpino scese Annibale in Italia?* Programma del ginnasio comunale superiore di Trieste 1893, 3–53.
- Cristofini (1888)** – Cristofini, C(esare): *Sopra un passo controverso nell' »Anti-*

- gone« di Sofocle. Programma del ginnasio comunale superiore di Trieste 1888, 1–52.*
- Culot (1872)** – Culot, J(osef): *Intorno la congettura Niebuhriana di vasti poemi epici popolari nell' antica Roma. Jahresbericht des k. k. Ober-Gymnasiums in Görz 1872, 3–30.*
- Černic (1880)** – Zernitz, A(ntonio): *I Menemmi di Plauto e la imitazioni che ne fecero il Trissino ed il Firenzuola. Programma dell' i. r. ginnasio superiore di Capodistria 1880, 1–38.*
- Debevec (1912/14)** – Debevec, J(osip): *Grška drama. Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums zu Laibach 1912/1913, 3–46 + 4 slike; 1913/14, 3–41 + 1 priloga.*
- Dokler (1909/10)** – Dokler, A(nton): *Komentar k Ciceronovim govorom proti Katilini. Jahresbericht des k. k. Kaiser-Franz-Joseph-Gymnasiums in Krainburg 1909/10, 3–28.*
- Dolar (1908/09)** – Dolar, A(nton): *O metodiki latinščine v prvem razredu. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1908/09, 3–16. Izvestje B.*
- Fiegl (1870)** – Fiegl, J(osef): *M. Tullius Cicero quatenus ad Asianum dicendi genus accesserit demonstravit. Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums (Gorica) 1870, 13–20.*
- Fiegl (1890)** – Fiegl, M(ichael): *Des Grätius Faliscus »Cynegetica«, seine Vorgänger und seine Nachfolger. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums (Gorica) 1890, 3–39.*
- Filipský (1885/86)** – Filipický, A(nton): *Das stehende Beiwort in Volksepos. Jahresschrift des k. k. Staats-Gymnasiums in Villach 1885/86, 3–22.*
- Findeis (1908)** – Findeis, R(ichard): *Über das Alter und die Entstehung der indogermanischen Farbennamen. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Triest 1908, 3–27.*
- Fischna (1867)** – Fischna, A(nton): *Sophokles' religiöse und sittliche Gedanken. Programm des k. k. Gymnasiums zu Cilli 1867, 3–21.*
- Fischna (1873)** – Fischna, A(nton): *Bemerkungen zum Streite für und wider Realgymnasien. Jahresbericht des steierm. landschaftlichen Realgymnasiums zu Pettau 1873, 3–25.*
- Flor (1855/56)** – Flor, K(arlmann): *Die klassische Lectüre vom Standpunkte der christlichen Anschauung. Programm des k. k. Gymnasiums zu Klagenfurt 1855/56, 3–86.*
- Flor (1859/60)** – Flor, K(arlmann): *Zur Geschichte der Pelasger. Programm des k. k. Gymnasiums zu Klagenfurt 1859 in 1860. (izvod nedosegljiv)*
- Fon (1905/06)** – Fon, J(anez): *Latinsko-slovenska frazeologija k IV. knjigi Cezarjevih komentarjev de bello Gallico za naše četrtošolce. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1905/06, 1–29. Izvestje B.*
- Fon (1906/07)** – Fon, J(anez): *Latinsko-slovenska frazeologija k VI. knjigi Cezarjevih komentarjev de bello Gallico za naše četrtošolce. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1906/07, 1–30. Izvestje B.*
- Franz (1879/80)** – Franz, F(riedrich): *Mythologische Studien. Jahresschrift des k. k. Staats-Gymnasiums in Villach 1879/80, 7–67.*
- Galzigna (1899/1900)** – Galzigna, G. A.: *Fino a che punto i commediografi del*

- rinascimento abbiano imitato Plauto e Terenzio. Programma dell' i. r. ginnasio superiore di Capodistria. Parte I. 1899, 3–30; Parte II. 1900, 3–40.*
- Gehlen (1861)** – Gehlen, O(tto): *Einiges aus Sallust's de bello Jugurthino*. Programm des kais. königl. Gymnasiums in Marburg 1861, 3–15.
- Gnad (1869)** – Gnad, E(rnst): *Demosthenes als Staatsmann*. Programm des k. k. Gymnasiums in Triest 1869, 1–18.
- Gnidovec (1906/07)** – Gnidovec, J(anez): *Pouk o latinski tretji sklanji v prvem in drugem razredu*. II. izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano 1906/1907, 3–12.
- Granello (1907)** – Granello, L(uiigi): *Il culto di Dioniso nelle Bacche di Euripide*. Annuario del ginnasio comunale superiore di Trieste 1907, 3–15.
- Gratzy (1885)** – Gratzy, O(scar): *Der Sensualismus des Philosophen Protagoras und dessen Darstellung bei Plato*. Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach 1885, 1–48.
- Graziussi (1909)** – Graziussi, M(arino): *L' elaborazione artistica della materia Omerica nelle tragedie di Sofocle*. Annuario del ginnasio comunale superiore di Trieste 1909, 3–43.
- Gubo (1884)** – Gubo, A(ndreas): *Odovacar und die Kirche*. Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1884, 3–18.
- Gučer (1864)** – Gutscher, J(ohann): *Ist Platon der Verfasser des Dialoges Menexenos?* Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg 1864, 3–54.
- Hauptvogel (1906/07)** – Hauptvogel, F(riedrich): *Der Prager Codex XIV A 14. Ein Beitrag zur Textkritik der lateinischen Uebersetzung der archaiologia des Josephus*. Von –. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1906/1907, 17–23. Izvestje A.
- Hauptvogel (1905/07)** – Hauptvogel, F(riedrich): *Die dialektischen Eigentümlichkeiten der Inschriften von Thera*. Von –. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1905/1906, 3–31; 1906/1907, 3–16.
- Hauser (1882/83)** – Hauser, C(hristian): *C. Iulii Caesaris commentariorum de bello Gallico et de bello civili textus, qui vocatur, cum praeceptis grammaticis ab eodem scriptore in libris de analogia traditis comparatio*. Jahresschrift des k. k. Staats-Gymnasiums in Villach 1882/83, 3–21.
- Heigl (1885/86)** – Heigl, G(ustav): *Die Quellen des Plinius im XI. Buche seiner Naturgeschichte*. Von –. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg 1885, 1–45; 1886, 1–56.
- Heinrich (1866)** – Heinrich, A(nton): *Ueber die sogenannte Einwanderung der Claudier*. Jahresbericht des kais. königl. Obergymnasiums zu Laibach 1866, 3–9.
- Heinrich (1879/80)** – Heinrich, A(lfred): *Verwertung des siebenten pseudo-platonischen Briefes als Quelle für Platons sicilische Reise*. Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1879/80, 3–17.
- Heinrich (1882)** – Heinrich, A(lfred): *Quatenus Carminum Buranorum auctores veterum Romanorum poetas imitati sint*. Celebiae, non. Jun. 1882. Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1882, 3–19.
- Hendrych (1882)** – Hendrych, J(ustus): *Die aus der lateinischen Wurzel «fac»*

- entstanden französischen Wörter. Etymologische Abhandlung.* Jahresbericht der k. k. Ober-Realschule (Goriza) 1882, 3–83.
- Heøman (1876/77)** – Heøman, J(osef): *Die formale Technik der homerischen Reden.* Jahresschrift des k. k. Staats-Real- & Ober-Gymnasiums in Villach 1876/77, 3–64.
- Hintner (1891/92)** – Hintner, F(lorian): *Der Pflichtenstreit der Agamemnonskinder in Sophokles Elektra und seine Lösung.* Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach 1891, 1–34; 1891/92, 1–18.
- Hirsch (1869)** – Hirsch, C(arl): *Beziehungen Alexanders des Grossen zu den griechischen Staaten.* Cilli im Juni 1869. Programm des k. k. Gymnasiums zu Cilli 1869, 3–35.
- Hirsch (1909/10)** – Hirsch, F(riedrich) E.: *Theatergeschichtliche Studien.* Von –. Fünfter Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Gotschee 1909/10, 1–40.
- Hluščik (1856)** – Hluščik, A(nton): *Ueber die Veranlassung, den Plan und Zusammenhang der horazischen Ode: Justum et tenacem propositi virum Lib. III. c. 3.* Cilli im Juli 1856. Programm des k. k. Gymnasiums Cilli 1857, 3–8.
- Hofmann (1873)** – Hofmann, G(eorg): *Ueber eine von Plutarch in seiner Schrift: De facie quae in orbe lunae appareat erwähnte Sonnenfinsterniß.* Programm des k. k. Gymnasiums in Triest 1873, 1–19.
- Hofmann (1875)** – Hofmann, G(eorg): *Ueber eine Sonnen- und eine Mondfinsterniß, welche von Plutarch im Leben Dio's erwähnt werden.* Programm des k. k. Gymnasiums in Triest 1875, 39–61.
- Hofmann (1879)** – Hofmann, G.: *Ueber die bei den griechischen und römischen Schriftstellern erwähnten Auf- und Untergänge der Sterne.* Programm des k. k. Gymnasiums in Triest 1879, 3–43.
- Hofmann (1884)** – Hofmann, G.: *Sämmtliche bei den griechischen und lateinischen Schriftstellern des Alterthums erwähnte Sonnen- und Mondfinsternisse.* Jahresbericht über das k. k. Gymnasium in Triest 1884, 3–62.
- Hofmann (1889)** – Hofmann, G.: *Die in einem Fragmente des Dichters Pindar erwähnte Sonnenfinsternis.* Jahresbericht über das k. k. Gymnasium in Triest 1889, 43–49.
- Holzer (1887)** – Holzer, J(osef): *Kurze Betrachtungen über die Hauptcharaktere und die wichtigsten Nebegestalten der erhaltenen Tragödien des Sophokles vom ethischen und ästhetischen Standpunkte.* Jahresbericht über das k. k. Gymnasium in Triest 1887, 3–25.
- Holzinger (1859)** – Holzinger, K(arl): *Exegetische Kleinigkeiten.* Programm des k. k. Ober-Gymnasiums in Görz 1859, 3–27.
- Hopfgartner (1913/14)** – Hopfgartner, A(lbin): *Eine Reise durch den Peloponnes.* Jahresbericht des k. k. Staats-Obergymnasiums zu Klagenfurt 1913/14, 3–24.
- Hrovat (1856)** – Hrovat, L(adislav): *Zur Hektor's Charakteristik.* Neustadt im Juli 1856. Jahresbericht des k. k. Gymnasiums zu Neustadt 1856, 3–20.
- Hrovat (1858)** – Hrovat, L(adislav): *Ueber das aoristische Perfect in Folgensätzen nach einem Tempus hist. im Hauptsatze.* Neustadt, im Mai 1858. Programm des k. k. Gymnasiums zu Neustadt 1858, 3–14.

- Hrovat (1862)** – Hrovat, L(adislav): *Slovenski genitiv*. V Novomestu meseca junija, 1862. Programm des kaiserl. königl. Gymnasiums zu Neustadtl 1862, 3–16.
- Hrovat (1863)** – Hrovat, L(adislav): *Časoslovje latinskega jezika*. V Novomestu meseca junija 1863. Programm des kaiserl. königl. Gymnasiums in Novomesto (Neustadtl) 1863, 10–14.
- Hrovat (1865a)** – Hrovat, L(adislav): *Hieronim, čegav je?* Programm des kais. königl. Gymnasiums zu Neustadtl (Novomesto) 1865, 3–8.
- Hrovat (1865b)** – Hrovat, L(adislav): *Pogojni stavki latinski*. Programm des kais. königl. Gymnasiums zu Neustadtl (Novomesto) 1865, 9–14.
- Hrovat (1869)** – Hrovat, L(adislav): *Vvod v Sokratovo Apologijo*. V Novomestu, junija meseca 1869. Programm des kais. kön. Obergymnasiums zu Rudolfswert (Novomesto) 1869, 3–15.
- Hubad (1876)** – Hubad, F(ranc): *Der erste Alkibiades. Ein Versuch in der platonischen Frage*. Jahresbericht des steiermärkisch-landschaftlichen Real-Untergymnasiums zu Pettau 1876, 3–36.
- Jedlička (1914/15)** – Jedlička, K(arl): *De emendationibus a Dobreo ad Lysiae orationem duodecimam, quae inscribitur Κατὰ Ερατοστράθου, propositis*. C. Jedlička. Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Cilli 1914/15, 1–16. Izvestje A.
- Jenko (1894/96)** – Jenko, J(osip): *Konstantin Veliki kot kristjan*. Izvestje c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani 1894/95 in 1895/96, 3–42.
- Jenko (1898/99)** – Jenko, J(osip): *Konstantin Veliki kot vojak*. Izvestje c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani 1898/99, 3–30.
- Jerovšek (1901/02)** – Jerovšek, A(nton): *Die römischen Katakomben*. Jahresbericht des k. k. Staats-Oberrealschule in Marburg 1901/02, 1–50.
- Jerovšek (1902/03)** – Jerovšek, A(nton): *Die antike heidnische Sklaverei und das Christentum*. Jahresbericht des k. k. Staats-Oberrealschule in Marburg 1902/03, 1–30.
- Jeršinovič (1903/04)** – Jeršinovič, A(nton): *Komentar h Gollingovi izdaji Korneleja in Kurcija za tretji gimnazijski razred*. Jahresbericht des k. k. Kaiser Franz Joseph-Staatsgymnasiums in Krainburg 1903/04, 54–72.
- Južnič (1910/11)** – Južnič, R(udolf): *Tavriška Ifigenija pri Evripidu in pri Goetheju*. Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums in Rudolfswert 1910/11, 3–27.
- Kermavner (1870)** – Kermavner, V(alentin): *Odiseje IX. spev*. Programm des k. k. Gymnasiums zu Cilli 1870, 19–33.
- Kermavner (1871)** – Kermavner, V(alentin): *Odiseje I. spev*. Programm des k. k. Gymnasiums zu Cilli 1871, 17–28.
- Klemenčič (1863)** – Klemenčič, R(afael): *Welchen historischen Wert hat die livianische Erzählung von der Vertreibung der Gallier aus Rom und der Wegnahme des Lösegeldes durch den Dictator M. Furius Camillus 365. a. u. c.?* Novomesto im Juni 1863. Programm des kaiserl. königl. Gymnasiums in Novomesto (Neustadtl) 1863, 3–9.
- Knapp (1870)** – Knapp, B(enedikt): *Emendationsversuch zu Tacitus' Annalen*

- XVI. 26. Von –. Jahresbericht des kais. königl. Obergymnasiums zu Laibach 1870, 14–20.
- Konvalina (1866)** – Konvalina, L(eopold): *Die Prophetie in Platons Phaedrus und Isokrates Rede gegen Sophisten*. Programm des kaiserl. königl. Gymnasiums in Marburg 1866, 3–28.
- Koprivšek (1886/87)** – Koprivšek, L(eopold): *Die Gegner des Hellenismus in Rom bis zur Zeit Cicero*. Jahresbericht des k. k. Ober-Gymnasiums in Rudolfswert 1886/87, 3–19.
- Koprivšek (1890/91)** – Koprivšek, L(eopold): *Latinsko-slovenska frazeologija k I. knjigi Caesarjevih komentarjev de bello gallico za naše četrtošolce*. Jahresbericht des k. k. Ober-Gymnasiums in Rudolfswert 1890/91, 3–36.
- Koritnik (1907/08)** – Koritnik, A(nton): *Slovarček k I. spevu Iliade*. III. Izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano 1907/1908, 3–18.
- Koritnik (1908/09)** – Koritnik, A(nton): *Slovarček k II. in III. spevu Iliade*. IV. izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano 1908/1909, 3–21.
- Koritnik (1909/10)** – Koritnik, A(nton): *Slovarček k IV., VI., XVI. in XVIII. spevu Iliade*. V. izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano 1909/1910, 3–25.
- Koritnik (1912/13)** – Koritnik, A(nton): *Slovarček k XXII. in XXIV. spevu Iliade*. VIII. izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano 1912/1913, 3–16.
- Korun (1894/95)** – Korun, V(alentin): *Quaestiones de epistula Sapphus ad Phaonem*. Carniopoli, Junio mense 1895. Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Krainburg 1894/95, 3–39.
- Kreipner (1885/86)** – Kreipner, K(arl): *Präparation zu Platons 'Απολογία Σωκράτους*. Cilli, im April 1886. Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1885/86, 1–23.
- Kröll (1870)** – Kröll, C(hristian): *De Tulliae M. Tullii Ciceronis filiae vita ac moribus*. Programm des k. k. Gymnasiums zu Cilli 1870, 3–18.
- Kröll (1871)** – Kröll, C(hristian): *De M. Tullii Ciceronis proconsulatu in Cilicia gesto*. Programm des steierm. landschaftl. Real-Untergymnasiums zu Pettau 1871, 3–18.
- Kummerer (1869/70)** – Kummerer, R(upert): *Über den Gebrauch des Plurals für den Singular bei Sophokles und Euripides*. Programm des k. k. Gymnasiums zu Klagenfurt 1869, 1–23; 1870, 1–21.
- Kummerer (1872)** – Kummerer, R(upert): *Ueber das Schuldbewusstsein des sophocleischen Oedipus auf Kolonos*. Jahresbericht des steierm. landschaftlichen Realgymnasiums zu Pettau 1872, 3–24.
- Kunstek (1871/72)** – Kunstek, L(uka): *F. W. Schneidewins und Ad. Schöll's Standpunkte in der Frage über die Motive und den Plan der sophocleischen Tragödien*. Rudolfswert, am Schlusse des Schuljahres 1872. Programm des kais. königl. Real- und Obergymnasiums zu Rudolfswert 1871/72, 10–21.

- Lang (1862)** – Lang, A(dolph): *Homer und die Gabe des Dionysos*. Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg 1862, 3–35.
- Lesar (1863)** – Lesar, A(nton): *Slovenska slovnica v spregledih*. Jahresbericht der k. k. selbstständiger Unterrealschule in Laibach 1863, 1–33.
- Lettich (1908)** – Lettich, F(abio): *Cenni sulla filosofia di Socrate*. Annuario del ginnasio comunale superiore di Trieste 1908, 3–34.
- Lettich (1911)** – Lettich, F(abio): *Dalla sensazione al pensiero nella filosofia di Plotino*. Annuario del ginnasio comunale superiore di Trieste 1911, 3–28.
- Luber (1876)** – Luber, A.: *Die Ionische Phyle der Γελέοντες*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums (Gorica) 1876, 3–9.
- Maček (1908/09)** – Maček, A(lois): *De Senecae epistularum codice Graeciensi*. Scripsit –. Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Cilli 1908/1909, 1–16.
- Mager (1890)** – Mager, A.: *Andromaque dans la littérature française*. Jahresbericht des k. k. Staats-Oberrealschule in Marburg 1890, 16–35 (Abhandlungen zum XX. Jahresberichte des k. k. Staats-Oberrealschule in Marburg).
- Mähr (1877)** – Mähr, F.: *Können die klassischen Sprachen vor den neueren als Mittel des Jugendunterrichtes bestehen?* Programm des k. k. Gymnasiums in Triest 1877, 1–43.
- Maionica (1881)** – Maionica, H.: *Aquileja zur Römerzeit (mit einer Tafel)*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums (Gorica) 1881, 1–31 + zemljevid Akvileje.
- Maionica (1885)** – Maionica, H(einrich): *Epigraphisches aus Aquileja*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums (Gorica) 1885, 1–31.
- Mair (1892)** – Mair, G(eorg): *Res Raeticae. a) Die Brenner, Pryenn und Herodots Πυργήνη. b) Die Wohnsitze der Genauni*. Jahresschrift des k. k. Staats-Gymnasiums in Villach 1892, 3–38.
- Mair (1893)** – Mair, G(eorg): *Jenseits der Rhipäen. Die Fahrten des Pytheas in der Ostsee*. Jahresschrift des k. k. Staats-Gymnasiums in Villach 1893, 3–20 + karta.
- Mair (1894)** – Mair, G(eorg): *Jenseits der Rhipäen. B. Ultima Thule*. Jahresschrift des k. k. Staats-Gymnasiums in Villach 1894, 3–32.
- Mair (1906)** – Mair, G(eorg): *Pytheas von Massilien und die mathematische Geographie*. Von –. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg 1904, 3–34 in tabela; 1906, 3–96 in tabela.
- Mair (1909)** – Mair, G(eorg): *Pytheas' Tanais und die Insel des Kronos in Plutarchs Schrift »Das Gesicht im Monde«*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg, 1909, 3–22.
- Marn (1894)** – Marn, J.: *Über den Gebrauch der Präpositionen bei M. Junius Justinus*. Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach 1894, 1–30.
- Mattei (1881)** – Mattei, P(ietro): *La terza filippica di Demostene*. Programma del ginnasio comunale superiore di Trieste 1881, 3–70.
- Mayr (1883)** – Mayr, A(nton): *Stimmt der Cato und Atticus des Cornelius Nepos*

- in Sprache und Stil mit den demselben Schriftsteller zugeschriebenen Vitae überein oder nicht?* Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1883, 5–22.
- Mayr (1889)** – Mayr, L(udwig): *Die Tradition über die Heimatstätten der lykurgischen Verfassung.* Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg, 1889, 3–31.
- Mayr (1904)** – Mayr, A(ugust): *Antiphons Rede gegen die Stiftmutter.* Programm des k. k. Staats-Gymnasiums zu Klagenfurt 1904, 3–18.
- Mayrhofer (1877/78)** – Mayrhofer, J.: *Ueber den griechischen Tragiker Agathon.* Jahresschrift des k. k. Staats-Real- & Ober-Gymnasiums in Villach 1877/78, 3–24.
- Medved (1900)** – Medved, A(nton): *De philosophia stoica eiusque relatione ad christianismum.* Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg 1900, 3–19.
- Medved (1912/13)** – Medved, A(nton): *Das Edikt von Mailand und seine Bedeutung. (Zum 1600jährigen Jubiläum desselben.)* Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg 1912/13, 3–20.
- Meingast (1870/71)** – Meingast, A(dalbert): *Bemerkungen über den Gebrauch des Ablativus absolutus.* Rudolfswerth, Juni 1871. Programm des k. k. Real- und Obergymnasiums zu Rudolfswerth 1870/71, 1–24.
- Meingast (1879/80)** – Meingast, A(dalbert): *Ueber das Wesen des griechischen Accenten und seine Bezeichnung. I. Teil.* Programm des k. k. Staats-Gymnasiums zu Klagenfurt 1879, 3–25; *II. Theil* 1880, 3–36.
- Meingast (1889)** – Meingast, A(dalbert): *Lateinische Stilübungen.* Programm des k. k. Staats-Gymnasiums zu Klagenfurt 1889, 7–18.
- Menzel (1855)** – Menzel, W. J.: *Quomodo effici possit, ut linguis, quas vocant mortuas, latinae et graecae vita sanguisque redeat.* Programm und Jahresbericht über das k. k. akadem. Gymnasium in Görz 1855, 13–30.
- Menzel (1856)** – Menzel, W. J.: *Vorzüge der neugriechischen vor der Erasmischen Aussprache. Erwiderung auf die Kritik des Herrn. Drs. F. Miklosich in dem dritten und vierten Hefte des Jahrganges 1855 der Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien, Miscellen. S. 273–277.* Programm und Jahresbericht des k. k. Ober-Gymnasium in Görz 1856, 45–68.
- Mišić (1911)** – Mischitz, F.: *K Vezuvovemu izbruhu l. 79 po Kr.* Jahresbericht des k. k. Kaiser-Franz-Joseph-Gymnasiums in Krainburg 1911, 7–16.
- Morpurgo (1883)** – Morpurgo, A(lessandro): *Arbogaste e l'impero Romano dal 379–394.* Programma del ginnasio comunale superiore di Trieste 1883, 1–34 + zemljevid.
- Murr (1893)** – Murr, Jos(ef): *Die beschreibenden Epitheta der Pflanzen bei den römischen Dichtern.* Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg 1893, 3–43.
- Murr (1894)** – Murr, Jos(ef): *Die beschreibenden Epitheta der Blumen bei den griechischen und römischen Dichtern.* Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg 1894, 3–30.
- Nagele (1889)** – Nagele, A(nton): *Der Traum in der epischen Dichtung.* Jahresbericht des k. k. Staats-Oberrealschule in Marburg 1889, 34–48.
- Neubauer (1880)** – Neubauer, E(ngelbert): *Ueber die Anwendung der γράφη*

- παρὰ νόμων *bei den Athenern zur Abschaffung von Gesetzen*. Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg 1880, 3–11.
- Nitsche (1877)** – Nitsche, A(dolf): *Untersuchung über die Echtheit der Doloneia*. Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg 1877, 3–32.
- Nussbaumer (1884)** – Nussbaumer, K(onrad): *Darstellung des gegenseitigen Verhältnisses der platonischen Haupttugenden und Begründung desselben durch Platons Psychologie und Physiologie*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums (Gorica) 1884, 3–21.
- Ogorek (1875/76)** – Ogorek, J(ožef): *Horat. Carm. I, 28. ad dialogi similitudinem revocari non posse demonstratur*. Programm des k. k. Real- und Obergymnasiums in Rudolfswert 1875/76, 6–28.
- Ogorek (1876/77)** – Ogorek, J(ožef): *De Socrate marito patreque familias*. Rudolfswert, Idibus Juliis 1877. Programm des k. k. Real- und Obergymnasiums in Rudolfswert 1876/77, 1–29.
- Ogorek (1877/79)** – Ogorek, J(ožef): *Wann hat Cicero die beiden ersten Catilinarischen Reden gehalten?* Jos. Ogorek. Programm des k. k. Real- und Obergymnasiums in Rudolfswert 1877/78, 32–48; 1878/79, 1–23.
- Orešek (1852)** – Orešek, J(anez): *Von dem Accente griechischen Sprache im Zusammenhange der Rede*. Joh. Oreschek. Programm des k. k. Ober- und Unter-Gymnasiums in Cilli 1852, 3–10.
- Osana (1931/32)** – Osana, J(osip): *O vzgojnem pomenu klasičnega študija*. Izvestje državne klasične gimnazije v Ljubljani 1931/32, 9–15.
- Osti (1911)** – Osti, C(elso): *De mytho in Platonis Gorgia*. Annuario dell' imp. reg. Ginnasio Superiore di Capodistria 1911, 3–12.
- Ozvald (1908)** – Ozvald, K(arel): *Psychologische Untersuchungen über den logisch-formalen Bildungswert des altklassischen Sprachunterrichtes*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums (Gorica) 1908, 3–22.
- Pajk (1871)** – Pajk, J(anko): *Primer iz latinsko-slovenskega slovarja, ki se izdeluje*. Programm des kais. kön. Gymnasiums in Marburg 1871, 24–26.
- Pečar (1903)** – Petschar, M(ichael): *Empirismus, Sprachgefühl und Grammatik in altklassischen Unterricht*. Programm des k. k. Staats-Gymnasiums zu Klagenfurt 1903, 3–34.
- Perušek (1898)** – Perušek, R.: *Die Aberkios-Inschrift*. Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach 1898, 1–35.
- Petris (1883/85)** – Petris, S(tefano): *Cenni storici sulle Absirtidi fino ad Augusto*. Programma dell' i. r. ginnasio superiore di Capodistria 1883, 3–35; 1885, 3–53.
- Petruzzi (1851)** – Petruzzi, P(eter): *Ideen zu einer Abhandlung über das Epos*. Programm des kaiserl. königl. akademischen Gymnasiums zu Laibach 1851, 3–15.
- Petschenig (1872)** – Petschenig, M(ichael): *Zur Kritik der Horazscholiasten*. Programm des k. k. Gymnasiums zu Klagenfurt 1872, 3–34.
- Pichler (1900/01)** – Pichler, F(ranz): *Beiträge zu einer Quellenuntersuchung der Sophokles-Scholien*. XXXII. Jahresbericht des Kaiser Franz Josef-Gymnasiums in Pettau 1900/01, 1–15.
- Pipenbacher (1911/12)** – Pipenbacher, J(osip): *Slovarček h Qu. Horati Flacci*

- carmina selecta (po Huemerjevi izdaji)*. Priredil dr. Josip Pipenbacher. Izvestje c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani 1911/12, 1–67.
- Pirker (1873)** – Pirker, H(einrich): *Die Amazonensage*. Letnik c. kr. realne gimnazije v Kranji 1873, 3–14.
- Pitacco (1907)** – Pitacco, G(eorg): *De mulierum Romanarum cultu atque eruditione*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Görz 1907, 1–49.
- Pleteršnik (1865)** – Pleteršnik, M(aks): *Die Vergleiche im Homer und in den serbischen Volksliedern*. Programm des k. k. Gymnasiums zu Cilli 1865, 3–10.
- Ploner (1874)** – Ploner, J(ohann) P(aul): *Vergils Darstellung der Unterwelt und der Bewohner derselben*. Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1874, 3–17.
- Pözl (1897)** – Pözl, G(eorg): *Die Beweise der Unsterblichkeit der Seele in Platons Phädon, kritisch beleuchtet von Georg Pözl*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg 1897, 3–31.
- Polanec (1872/73)** – Polanec, I(van): *Obsžek Demostenovega govora Megalopoljskega z odlomkom prevoda za poskus. Kratek opis dotičnih zgodeb in okolišin*. Programm des kais. königl. Real- und Obergymnasiums zu Rudolfswert 1872/ 73, 3–9.
- Prodinger (1907/08)** – Prodinger, K(arl): *Das Tribunat des C. Gracchus*. Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums zu Gotschee 1907/08, 1–14.
- Purgaj (1874)** – Purgaj, J(akob): *Die Reihenfolge der olyntischen Reden des Demosthenes*. Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg 1874, 3–25.
- Rappold (1873)** – Rappold, J(akob): *Das Reflexivpronomen bei Aischylos, Sophokles und Euripides*. Programm des k. k. Gymnasiums zu Klagenfurt 1873, 1–58.
- Rappold (1876/78)** – Rappold, J(akob): *Die Gleichnisse bei Aischylos, Sophokles und Euripides. I. Theil*. Programm des k. k. Staats-Gymnasiums zu Klagenfurt 1874, 3–44; *II. Theil* 1877, 3–36; *III. Theil* 1878, 3–49.
- Rechfeld (1850)** – Rechfeld, P(hilipp) J(acob): *Welches ist die Kraft des griechischen Aoristes?* Jahresbericht des k. k. Gymnasiums zu Laibach 1850, 1–11.
- Reichel (1855)** – Reichel, K(arl): *Ueber den Chor des Sophokleischen Philoktet*. Laibach, im Februar 1855. Programm und Jahresbericht des k. k. akademischen Gymnasiums zu Laibach 1855, 3–10.
- Riedl (1873)** – Riedl, R(obert) C(hristian): *Horazens Welt- und Lebensanschauung auf Grund der in seinen Dichtungen enthaltenen Aussprache*. Programm des k. k. Gymnasiums in Triest 1873, 29–74.
- Riedl (1874)** – Riedl, R(obert) C(hristian): *Ist der dem Tacitus gemachte Vorwurf Parteilichkeit begründet? Apophorische Betrachtungen über die ersten sechs Bücher von Tacitus' Annalen*. Programm des k. k. Gymnasiums in Triest 1874, 1–75.
- Riedl (1907/08)** – Riedl, F(ranz): *Der Sophist Prodikus und die Wanderung seines »Herakles am Scheidewege« durch die römische und deutsche Literatur*.

- Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums zu Laibach 1907/1908, 3–46.
- Rihl (1884/85)** – Rihl, F.: *Das Urtheil des Horaz über Lucilius*. Jahresschrift des k. k. Staats-Gymnasiums in Villach 1884/85, 3–18.
- Roch (1882)** – Roch, Fr.: *Die Tendenz des platonischen Menexenos*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums (Gorica) 1882, 3–31.
- Rutar (1893/94)** – Rutar, S(imon): *Argivska ravnica*. Izvestje c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani 1893/94, 3–14.
- Rutar (1897/98)** – Rutar, S(imon): *Solin in njegove razvaline*. Izvestje c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani 1897/98, 3–17.
- Sabbadini (1902/03)** – Sabbadini, S(alvatore): *Epoca del Gorgia di Platone*. Programma del Ginnasio Comunale Superiore in Trieste 1902/03, 3–91.
- Sabbadini (1913/14)** – Sabbadini, S(alvatore): *De Socratica philosophia a Cicerone in Laelio adhibita dissertatio*. Annuario del primo ginnasio superiore comunale di Trieste 1913/14, 3–32.
- Schaller (1865)** – Schaller, J(osef) R(om.): *Die Bedeutung des ager publicus in der römischen Geschichte vor der Zeit der Gracchen*. Programm des kaiserl. königl. Gymnasiums in Marburg 1865, 3–36.
- Scharnagl (1894/95)** – Scharnagl, J(oannes): *De Arnobii maioris latinitate part. I.* Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Görz 1894, 3–45. *De Arnobii maioris latinitate part. II. B. De syntaxi*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Görz 1895, 3–40.
- Schedle (1869)** – Schedle, F(ranz): *Einleitung zu Platon's Phaidros*. Jahresbericht des k. k. Ober-Gymnasiums in Görz 1869, 3–31.
- Schön (1894)** – Schön, G(eorg): *Die römischen Inschriften in Cilli*. Cilli, im Juli 1894. Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1893/94, 1–14.
- Schön (1894/95)** – Schön, G(eorg): *Die Elogien des Augustusforum und der liber de viris illustribus urbis Romae*. Cilli, im Juni 1895. Programm des k. k. Staatsgymnasiums in Cilli 1894/95, 1–46.
- Schüller (1897)** – Schüller, K(arl): *G. Fr. Ungers Hypothese über das Feldherrnbuch des Cornelius Nepos. (Eine Nachlese nach den Entgegnungen von B. Lupus und J. Rosenhauer.)* Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums (Gorica) 1897, 3–38.
- Sevnik (1913)** – Seunig, V(inzenz): *Das jonische Kleinasien. I. Teil: Ephesus*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Triest 1913, 3–40.
- Sevnik (1914)** – Seunig, V(inzenz): *Olympia und Delphi. Mit Berücksichtigung der Beschreibung des Pausanias*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Triest 1914, 3–40.
- Seyss (1872/73)** – Seyss, M(ax) E(mil): *Ueber die poetische Composition der Eumeniden von Aischylos*. Jahresschrift des k. k. Staats-Realgymnasiums zu Villach 1872/73, 1–42.
- Siess (1871)** – Siess, Al(ois): *Die dramatische Kunst des Sophokles nachgewiesen am »König Oedipus« und im Verhältnis zu Aischylos und Euripides beleuchtet*. Programm des kais. kön. Gymnasiums in Marburg 1871, 3–20.
- Simon (1891/92)** – Simon, J(akob): *Auf Griechenlands Boden. Eine Reiseerin-*

- nerung, niedergelegt für die Gymnasialjugend.* Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1891/92, 3–25.
- Simon (1892/93a)** – Simon, J(akob): *De comparationibus quae in Catulli carminibus leguntur, agit dr. J. Simon.* Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1892/93, 1–27.
- Simon (1892/93b)** – Simon, J(akob): *Von Delphi nach Chaironeia. Eine Reise-erinnerung der Gymnasialjugend gewidmet.* Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1892/93, 29–36.
- Simsig (1876)** – Simsig, F(ederico): *Il metro docmiano considerato in sc̄ stesso e nelle tragedie di Sofocle.* Programma dell' i. r. ginnasio superiore di Capodistria 1876, 3–40.
- Simšič (1912)** – Simzig, E(ugenio): *Quid Cicero de aetatis suae imitatoribus Alexandrinorum poetarum censuerit.* Annuario dell' imp. reg. Ginnasio Superiore di Capodistria 1912, 3–39.
- Skrbinšek (1907/08)** – Skrbinšek, J.: *Stilisierung der Reden Ciceros für Ligarius und den König Deiotarus.* Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Villach 1907/08, 3–26.
- Sovrè (1930/31)** – Sovrè, A(nton): *Ljuba mladina.* Izvestje državne klasične gimnazije v Ljubljani 1930/31, 6–13.
- Sparmann (1874/75)** – Sparmann, F(ranz): *P. Hofmanus Peerlkampius qua ratione emendaverit satiras Horatianas, nonnullis ostenditur exemplis a Francisco Sparmanno, linguarum antiquarum subdoctore.* Programm des k. k. Real- und Ober-Gymnasiums in Rudolfswert 1874/75, 1–17.
- Stanger (1884/85)** – Stanger, G(ustav): *Die Platonische Anamnesis.* Programm des k. k. Ober-Gymnasiums in Rudolfswert 1884/85, 3–35.
- Steger (1858)** – Steger, J(osef): *Platonis de beatitudine doctrina.* Fest-Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg, zur Erinnerung an die »hunderjähri-ge Jubelfeier dieser Lehranstalt« 1858, 53–65.
- Stettner (1893)** – Stettner, E(duard): *Theodor Bartolds Athetesen im Hippolytos des Euripides.* Jahresbericht über das k. k. Gymnasium in Triest 1893, 3–26.
- Stettner (1894)** – Stettner, E(duard): *De L. Iunio Moderato Columella Vergilii imitatore.* Jahresbericht über das k. k. Gymnasiums in Triest 1894, 3–34.
- Stockmair (1900)** – Stockmair, A(lois): *Ist die Schrift »Agesilaos« ein Werk Xenophons?* Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Görz 1900, 3–38.
- Stolz (1874)** – Stolz, Friedrich: *Die zusammengesetzten Nomina in den Homerischen und Hesiodischen Gedichten.* Programm des k. k. Staats-Gymnasiums zu Klagenfurt 1874, 1–62.
- Streinz (1896)** – Streinz, F(ranciscus): *De Necyia Homericā.* Programm des k. k. Staats-Gymnasiums zu Klagenfurt 1896, 3–21.
- Szombathely (1888)** – Szombathely, G(ioachino): *Dante e Ovidio.* Programma del ginnasio comunale superiore di Trieste 1888, 133–206.
- Šantel (1892)** – Šantel, A(nton): *Allgemeines und Specielles zur Methodik des Gymnasialunterrichtes.* Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums (Gorica) 1892, 3–46.
- Šolar (1858)** – Šolar, J(anez): *Tempora und Modi im Slowenischen mit Rücksicht*

- auf das Deutsche und die klassischen Sprachen*. Programm des k. k. Ober-
gymnasiums in Görz 1858, 14–37.
- Šolar (1868)** – Šolar, J(anež): *Besedoslovje, kako se je začelo in kak napredek je do
sedaj stvorilo*. V Ljubljani, 2. julija 1868. Jahresbericht des kais. königl.
Obergymnasiums zu Laibach 1868, 17–27.
- Šolar (1869)** – Šolar, J(anež): *O besednih pomenih*. Jahresbericht des kais.
königl. Obergymnasiums zu Laibach 1868, 8–13.
- Šolar (1896)** – Solar, J(anež): *O besednih pomenih*. Jahresbericht des k. k.
Obergymnasiums zu Laibach 1896, 9–13.
- Šorn (1889)** – Šorn, J(osip): *Der Sprachgebrauch des Eutropius*. Jahresbericht
des k. k. akademischen Gymnasiums zu Laibach 1889, 1–30.
- Šorn (1890)** – Šorn, J(osip): *Die Sprache des Satirikers Persius*. Jahresbericht
des k. k. Obergymnasiums zu Laibach 1890, 1–33.
- Šorn (1893/94)** – Šorn, J(osip): *Ueber den Gebrauch der Präpositionen bei M.
Junianus Justinus*. Jahresbericht des k. k. Staats-Obergymnasiums zu Lai-
bach 1893/94, 1–30.
- Šorn (1900/01)** – Šorn, J(osip): *Einige Bemerkungen zum »Liber memorialis«
des L. Ampelius*. Von –. Jahresbericht des k. k. ersten Staatsgymnasiums
zu Laibach 1900/01, 3–16.
- Šorn (1901/02)** – Šorn, J(osip): *Weitere Beiträge zur Syntax des M. Junianus*.
Von –. Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums zu Laibach 1901/02,
3–13.
- Šorn (1908/09)** – Šorn, J(osip): *Bemerkungen zum Texte des M. Iunianus
Iustinus*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums zu Laibach 1908/
09, 1–13.
- Šorn (1910)** – Šorn, J(osip): *Zur Textkritik des M. Iunianus Iustinus*. Jahresbe-
richt des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg 1910, 3–6.
- Šorn (1911/12)** – Šorn, J(osip): *Weitere Beiträge zur Textkritik des M. Iunianus
Iustinus*. Von † Josef Schorn. K. k. Staats-Gymnasiums in Marburg, Jah-
resbericht 1911/12, 6–17.
- Šuman (1863)** – Šuman, J(osip): *Obsežek, delitev in vodilne misli Demostenovega
govora olintskega drugega s odlomkom poskušenege prevoda*. Programm des k.
k. Gymnasiums in Marburg 1863, 3–14.
- Šuman (1872)** – Šuman, J(osip): *Etymologische Tafeln nach Curtius und Mik-
losich, zusammengestellt von –*. Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in
Marburg 1872, 33–54 z dodatkom (tabela): *Tabellarische Uebersicht der re-
gelmässigen Tempusbildung in Griechischen*. (Abdruck einiger Schülerarbei-
ten vom I. Semester der IV. Classe, als Beitrag zur Methodik des griechi-
schen Sprachunterrichtes mitgetheilt von prof. Šuman).
- Šuman (1886)** – Šuman, J(osip): *Bemerkungen zu einigen Stellen der Platonis-
chen Apologie des Sokrates*. Jahresbericht des k. k. Ober-Gymnasiums zu
Laibach 1886, 20–26.
- Šuman (1887)** – Šuman, J(osip): *Weitere Bemerkungen zu einzelnen Stellen der
Platonischen Apologie des Sokrates*. Jahresbericht des k. k. Ober-Gymnasi-
ums zu Laibach 1887, 6–19.

- Teutsch (1881/82)** – Teutsch, J(ohann): *Der absolute Genetiv bei Homer*. Programm des k. k. Ober-Gymnasiums in Rudolfswert 1881/82, 3–13.
- Tomasin (1895)** – Tomasin, P(etrus): *Die römischen Statthalter in der Stadt Triest und im Küstenlande*. Jahresbericht über das k. k. Gymnasium in Triest 1895, 3–28.
- Tominšek (1900/01)** – Tominšek, J(osip): *Humanizem gimnazij v stari in novi luči*. Jahresbericht des k. k. Kaiser Franz Josef-Staatsgymnasiums in Krainburg 1900/01, 3–23.
- Tominšek (1901/02)** – Tominšek, J(osip): *De compositione P. Terenti Phormionis*. Jahresbericht des k. k. Kaiser Franz Josef-Staatsgymnasiums in Krainburg 1901/02, 3–24.
- Tominšek (1908/09)** – Tominšek, J(osip): *Aforizmi o klasičnem pouku*. Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums zu Laibach 1908/09, 15–35.
- Tertnik (1898)** – Tertnik, I(van): »*Briarej v Prešernu*«. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg 1898, 3–6.
- Vatovac (1908)** – Vatovaz, G.: *Del sofista Ippia eleo*. Annuario dell' imp. reg. Ginnasio Superiore di Capodistria 1908, 3–38.
- Verstovšek (1905)** – Verstovšek, K(arel): *Simonidovi jambi »περὶ γυναικῶν«*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg 1905, 3–35.
- Vettach (1877)** – Vettach, G(iuseppe): *Brevi cenni sulla pronunzia delle consonanti latine t, d; c, k, q, g; p, b*. Programma dell' i. r. ginnasio superiore di Capodistria 1877, 3–55.
- Vettach (1895/1902)** – Vettach, G(iuseppe): *Briciole orazione*. Programma del ginnasio comunale superiore di Trieste 1895, 3–50 (1. del); 1898, 3–67 (2. del); 1902, 3–65 (3. del).
- Voglar (1913/14)** – Voglar, F.: *Die Helenasage in der griechischen Dichtung*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg 1913/14, 3–42.
- Voregger (1872)** – Voregger, F(ranz): *Philipp II. König von Makedonien, wird Herr der Griechen*. Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg 1872, 3–32.
- Wang (1883)** – Wang, J(akob): *De Servii ad Verg. Ecl. X.1. et Georg. lib. IV.1. annotatis disputavit J. Wang*. Programm des k. k. Staats-Gymnasiums zu Klagenfurt 1883, 3–14.
- Weichselmann (1858)** – Weichselmann, A(dolf): *Beiträge zur Erklärung des Horaz. (Carm. Lib. I. 1.)* Programm und Jahresbericht des kais. königl. Obergymnasiums zu Laibach 1858, 3–10.
- Weichselmann (1864)** – Weichselmann, A.: *Balde und Sarbievski. II. Uebersicht der metrischen Formen in den Oden und Epoden des Horaz, Sarbievski und Balde*. Jahresbericht des kaiserl. königl. akademischen Gymnasiums zu Laibach 1864, 1–14.
- Wenger (1902/03)** – Wenger, L(eopold): *Die Erzählung in der Rede des Hype-reides gegen Athenogenes*. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1902/1903, 1–27.
- Wiesthaler (1896/97)** – Wiesthaler, F(ran): *Odlomek latinsko-slovenskega slovarja (na pokaz)*. Izvestje c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani 1896/97, III–VI + 1–38.

- Winkler (1888/89)** – Winkler, K(arl): *Lockes Erkenntnistheorie verglichen mit der des Aristoteles*. Jahresschrift des k. k. Staats-Gymnasiums in Villach 1888/89, 3–27.
- Žakelj (1884)** – Žakelj, M(iroslav): *Homerische Euphemismen für »Tod« und »Sterben«*. Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach 1884, 3–59.
- Železinger (1885/86)** – Železinger, F(ranc): *Quaeritur, Taciti Germaniae qui codex aut qui codices optimi sint*. Poetovione, idibus Iuniis 1886. Siebzehnter Jahresbericht des steierm. Landes-Obergymnasiums zu Pettau 1885/86, 3–22.
- Železinger (1886/87)** – Železinger, F(ranc): *Die Notwendigkeit der Sprachstudien zur Förderung der formalen und intellectuellen Geistesbildung im allgemeinen und eine kurze Andeutung des besondern Bildungswertes des Unterrichts in den classischen Sprachen*. Pettau, im Juni 1887. Achtzehnter Jahresbericht des steierm. Landes-Untergymnasiums zu Pettau 1886/87, 3–32.
- Železinger (1888/89)** – Železinger, F(ranc): *Zur Methodik der Caesarlectüre in der Quarta*. Pettau, im Juni 1889. Zwanzigster Jahresbericht des steierm. Landes-Untergymnasiums zu Pettau 1888/89, 3–35.
- Žolgar (1866)** – Žolgar, M(ihael): *De M. Tullio Cicerone proconsule in Cilicia. Celeiae Non. Jun. 1866*. Programm des k. k. Gymnasiums zu Cilli 1866, 3–13.
- Žolgar (1869)** – Žolgar, M(ihael): *Pogled na atiško zgovornost*. V Kranji, 22. maja 1869. Programm des k. k. Staats-Untergymnasiums zu Krainburg 1869, 3–15.

VIRI IN LITERATURA

A. KRATICE

- Č – Čas
Čit – Čitalnica. Podučilni listi za slovenski narod
Dem – Demokracija. Socjalistična revija
DS – Dom in svet
DV – Domače vaje
G(J)PD – Glasnik Profesorskog društva. Od 1930: Glasnik Jugoslovenskog profesorskog društva
GSM – Glasnik Slovenske matice
J – Jutro
Jsla – Jugoslavija
K-U-Min.-Erl. – Erlaß des Ministeriums für Kultus und Unterricht
Kres – Kres. Leposloven in znanstven list
LehrL – Lehrproben und Lehrgänge
LL – Ljubljanski list
LMS – Letopis Matice slovenske
LSZg – Laibacher Schulzeitung
LZ – Ljubljanski zvon
Mentor – Mentor. List za srednješolsko dijaštvo
MiD – Misel in delo
MSch – Mittelschule
M.-V.-Bl. – Verordnungsblatt des Ministeriums für Cultus und Unterricht
N – Novice gospodarske, obertnijske in narodske
NJfP – Neue Jahrbücher für Pädagogik
NV – Nastavni vjesnik. List za srednje škole
ODZK – Obravnave deželnega zbora kranjskega
P – Popotnik
Paed – Paedagogium
PSBL – Primorski slovenski biografski leksikon
PL – Pedagoški letopis. Od 1921: Pedagoški zbornik
PZ – Pedagoški zbornik (gl. Pedagoški letopis)
R.-G.-Bl. – Regierungs-Gesetzblatt
RDHV – Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede
S – Slovenec
SMI – Socialna misel
SB – Slovenska bčela
SBL – Slovenski biografski leksikon
SG – Slovenski glasnik. List za literaturo in umetnost (prvotno: Glasnik slovenski)

Sn – Slovan
SN – Slovenski narod
SodP – Sodobna pedagogika
Sokr – Sokrates
ŠKr – Šolska kronika. Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje
UčL – Učiteljski list
UL – Uradni list
UT – Učiteljski tovariš (tovarš)
WZ – Wiener Zeitung
Z – Zvon
ZfGW – Zeitschrift für das Gymnasialwesen
ZföG – Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien
ZMS – Zbornik Matice slovenske
Zora – Zora. Glasilo slovenskega katoliškega dijaštva
ZZŠP – Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete (gl. Šolska kronika)

B. ARHIVSKO GRADIVO

ARS – Arhiv Republike Slovenije
NALj – Nadškofijski arhiv Ljubljana
NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica (Ms - Rokopisni oddelek)
UALj – Univerzitetni arhiv Ljubljana

C. LITERATURA

- A. B. (1908) – A. B.: *Glavna skupština »Društva slovenskih profesorjev«*. NV 16 (1908), 453–455.
- ALTENBURG (1905) – Altenburg, O.: *Die Lateinübungen der Prima im Anschluß an die Lektüre. I. Proben nach Horaz Od. l. I–III*. LehrL 1905, 82, 1–18; 83, 129–150.
- ALTENBURG (1907) – Altenburg, O.: *Die Lateinübungen der Prima im Anschluß an die Lektüre. II. Aus der Praxis der Übungsstunde*. LehrL 1907, 14–31.
- ALY (1908) – Aly, F.: *Zur Reform des österreichischen Gymnasiums*. NJFP 11 (1908), 521–535.
- ANON. (1922) – anon.: *Šolska reforma in nižje srednje šolstvo*. P 43 (1922), 113–118.
- ANON. (1936/37) – anon.: *Učni načrt in neobvezni predmeti*. G(J)PD 17 (1937), 134–141.
- ARENS (1974) – Arens, H.: *Sprachwissenschaft. Der Gang ihrer Entwicklung von der Antike bis zur Gegenwart*. Band 1: *Von der Antike bis zum Ausgang des 19. Jahrhunderts*. Band 2: *Das 20. Jahrhundert*. Frankfurt am Main 1974.
- ARNEJC (1910) – Arnejc, I.: *Doneski k zgodovini grške elegije*. NV 18 (1910), 336–355, 417–437.

- AUTENRIETH (1862) – Autenrieth, G.: *Carl Friedrich von Nägelsbach's Gymnasialpädagogik*. Erlangen 1862.
- BABIĆ (1935/36) – Babić, V.: *Iz metodike latinskog jezika*. G(J)PD 16 (1935/36), 591–597.
- BAČIĆ (1918/19) – Bačić, J.: *Otvorena riječ k reformi srednjih škola*. NV 27 (1918/19), 475–479.
- BAČIĆ (1919) – Bačić, J.: *Neki pogledi i misli uoči reforme srednje škole*. NV 28 (1919), 21–31.
- BAJUK (1938/39) – Bajuk, H.: *Latinščino v srednjo šolo*. G(J)PD 19 (1938/39), 190–192.
- BALKOVEC (1992) – Balkovec, B.: *Prva slovenska vlada 1918–1921*. Ljubljana 1992.
- BARTH (1925) – Barth, P.: *Die Geschichte der Erziehung in soziologischer und geistesgeschichtlicher Beleuchtung*. Leipzig 1925^{5,6}.
- BASKAR (1988) – Baskar, B.: *Latinščina in njeno izganjanje na Slovenskem*. KRT, Ljubljana 1988.
- BAUER (1891) – Bauer, A.: *Die Bedeutung des neuen Werkes des Aristoteles für die Mittelsschule*. Msch 5 (1891), 256–274.
- BAUMEISTER (1897) – Baumeister, A.: *Die Einrichtung und Verwaltung des höheren Schulwesens in den Kulturländern von Europa und in Nordamerika*. München 1897.
- BEER (1866) – Beer, A.; Hohegger, F.: *Die Fortschritte des Schulwesens in den Culturstaaten Europa's. I. Oesterreich*. ZföG 17 (1866), 49–78.
- BERANIČ (1912) – Beranič, D.: *Katulova pesem LXVI*. NV 20 (1912), 17–33, 93–101, 161–173.
- BERGANT (1958) – Bergant, M.: *Poizkusi reforme šolstva pri Slovencih 1919–1929 od prevrata do uvedbe diktature*. Ljubljana 1958.
- BERICHT (1873) – *Bericht über österreichisches Unterrichtswesen*. I. Theil. Geschichte, Organisation und Statistik des österreichischen Unterrichtswesens von Dr. Adolf Ficker (mit statistischen Tabellen von Gustav Schimmer). Wien, 1873. II. Theil. Wien 1873.
- BERNIK (1964) – Bernik, F.: *Slovenska Matica 1864–1964*. Zbornik razprav in člankov uredil France Bernik. Ljubljana 1964.
- BEZJAK (1921) – Bezjak, J.: *O humanistični izobrazbi*. PZ 19 (1921), 38–74.
- BIPPART (1858) – Bippart, G.: *Das Verhältniß der classischen Studien zum gesammten Gymnasialunterricht. Ein Beitrag zur Besprechung der vorgeschlagenen Vermehrung des lateinischen Unterrichtes*. ZföG 9 (1858), 240–254.
- BLANKERTZ (1982) – Blankertz, H.: *Die Geschichte der Pädagogik. Von der Aufklärung bis zur Gegenwart*. Wetzlar 1982.
- BOJC (1937/38) – Bojc, E.: *Pedagoški problem sodobne srednje šole*. G(J)PD 18 (1937/38), 1–8, 104–114.
- BOLLE (1903) – Bolle, (?): *Der bildende Wert der lateinischen Lektüre*. LehrL 1903, 75, 1–9.
- BONITZ (1850) – Bonitz, H.: *Das Verhältniß zwischen den Gymnasien und Realschulen, nach dem preussischen und dem österreichischen Organisationsentwurf*. ZföG 1 (1850), 1–23.

- BONITZ (1854) – Bonitz, H.: *Revidirte Ordnung der lateinischen Schulen und der Gymnasien im Königreiche Bayern*. ZföG 5 (1854), 349–395.
- BONITZ (1855a) – Bonitz, H.: *Die kaiserliche Sanction der gegenwärtigen Gymnasialeinrichtungen*. ZföG 6 (1855), 93–137.
- BONITZ (1855b) – Bonitz, H.: *Über die Änderungen des Gymnasial-Lehrplanes für das Lateinische und die philosophische Propädeutik auf Grundlage der a. h. Bestimmungen vom 6. Dec. 1854*. ZföG 6 (1855), 337–369.
- BONITZ (1855c) – Bonitz, H.: *Die Verordnung des h. Ministeriums für Cultus und Unterricht vom 10. September 1855*. ZföG 6 (1855), 777–797.
- BONITZ (1857) – Bonitz, H.: *Anhang zur vergehenden Abhandlung*. ZföG 8 (1857), 857–866.
- BONITZ (1858a) – Bonitz, H. (et al.): *Bemerkungen der Redaktion zu den vom h. Unterrichtsministerium veröffentlichten Vorschlägen zur Änderung des Gymnasial-Lehrplanes*. ZföG 9 (1858), 97–120.
- BONITZ (1858b) – Bonitz, H. (et al.); Gernerth, A.; Grailich, J.: *Bemerkungen zu dem voranstehenden Aufsätze*. ZföG 9 (1858), 161–168.
- BONITZ (1861) – Bonitz, H.: *Der Čupr'sche Antrag auf Revision des dermaligen Unterrichtswesens unserer Mittelschulen*. ZföG 12 (1861), 669–707.
- BOSANAC (1924) – Bosanac, S.: *Srednješkolska nastava u Čehoslovačkoj republiki*. NV 32 (1924), 148–151.
- BRADAČ (1926/27) – Bradač, F.: *Zavesa starogrškega gledališča v klasični dobi*. Č 21 (1926/27), 82–93.
- BREŽNIK (1938) – Brežnik, J.: *Nekaj statistike in pripomb k razvoju naše srednje šole*. MiD 4 (1938), 219–228.
- BREŽNIK (1881) – Brežnik, F.: *Odgoja pri starodavnih Gerkih*. P 2 (1881), 1–4, 17–19, 33–35, 65–67, 97–98.
- BREŽNIK (1887–1889) – Brežnik, F.: *Marka Fabija Kvintilijana govorniški pouk*. Iz latinščine prevedel Fran Brežnik. P 7 (1887), 246–250, 263–266, 274–276, 295–298, 311–313, 328–332, 343–347, 361–365, 384–386; P 8 (1888), 5–8, 21–24, 37–40, 54–58, 69–72, 83–85, 100–102, 116–118, 132–135, 150–153, 165–168, 181–184, 197–200, 216–218, 231–234, 249–250, 260–263, 277–280, 292–295, 302–305, 319–321, 332–335, 353–356, 367–370; P 9 (1889), 4–7, 20–24, 42–45, 56–60, 74–78, 92–95, 107–109, 147–153, 178–182.
- BREŽNIK (1889) – Brežnik, F.: *Marka Fabija Kvintilijana govorniški pouk*. Maribor [samozal.] 1889.
- BREŽNIK (1889a) – Brežnik, F.: *Vzgoja in zgovornost pri Rimljanih*. P 10 (1889), 193–196, 209–211.
- BREŽNIK (1889b) – Brežnik, F.: *Kvintilijan in socialne razmere v njegovi dobi*. P 10 (1889), 224–227.
- BREŽNIK (1889c) – Brežnik, F.: *Kvintilijanov načrt vzgoje in pouka*. P 10 (1889), 256–258.
- BREŽNIK (1889č) – Brežnik, F.: *Govorništvo pri Rimljanih*. P 10 (1889), 290–294.
- BREŽNIK (1889d) – Brežnik, F.: *Kvintilijanovi nazori o vzgoji značaja*. P 10 (1889), 325–327, 343–345.

- BREŽNIK (1889e) – Brežnik, F.: *Smoter Kvintilijanove vzgoje in pouka ter njegove jezikovne zasluge*. P 10 (1889), 357–359.
- BRUMEN (1939) – Brumen, V.: *O naši meščanski šoli*. PZ 35 (1939), 85–96.
- BULHART (1919) – Bulhart, V.: *Zur Läuterung der altklassischen Schullektüre*. ZföG 68 (1917/18), 105–108.
- BURSIAN (1883) – Bursian, C.: *Geschichte der classischen Philologie in Deutschland von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Von Conrad Bursian. München und Leipzig 1883.
- CAUER (1903) – Cauer, P.: *Grammatica militans. Erfahrungen und Wünsche im Gebiete der lateinischen und griechischen Unterrichtes*. Berlin 1903².
- CIPERLE (1974) – Ciperle, J.: *Reforma Gratiana Marxa in gimnazije na Slovenskem*. V: Ob 200-letnici splošne šolske naredbe. Razstava v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani. Pod pokroviteljstvom dr. Avguština Laha, podpredsednika Izvršnega sveta SR Slovenije. Ljubljana 1974.
- CIPERLE (1979) – Ciperle, J.: *Gimnazije na Slovenskem v letu 1848 ter njihov razvoj do leta 1918*. Katalog ob razstavi v Slovenskem šolskem muzeju. Ljubljana 1979.
- CIPERLE (1981) – Ciperle, J.: *Klasični jeziki in učne ustanove pri Slovencih do leta 1918. (Izšlo ob razstavi Učbenikov za pouk klasičnih jezikov pri Slovencih v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani)*. Ljubljana 1981.
- CIPERLE (1984) – Ciperle, J.: *Učbeniki za klasične jezike pri Slovencih*. ŽA 34 (1984), 317–323.
- CIPERLE (1994) – Ciperle, J.: *Maturitetni (zrelostni) izpiti in spričevala v zgodovinskem razvoju*. SKr 3 (1994), 106–111.
- CIPERLE (2001) – Ciperle, J.: *Podoba velikega učilišča ljubljanskega. Licej v Ljubljani 1800–1848*. Ljubljana 2001.
- CVIRN (1997) – Cvirn, J.: *Trdnjavski trikotnik*. Maribor 1997.
- ČUPR (1850) – Čupr, F.: *Ueber den Unterricht in der Mutter- und Landessprache an österreichischen Gymnasien*. ZföG 1 (1850), 885–901.
- DASSENBACHER (1868) – Dassenbacher, J. E.: *Schematismus der Mittelschulen der im Reichsrath vertretenen Länder und der Militärgrenze*. Znaim 1868.
- DASSENBACHER (1882) – Dassenbacher, J. E.: *Schematismus der österreichischen Mittelschulen und der Fachschulen gleichen Ranges*. Wien 1882.
- DEBEVEC (1917) – Debevec, J.: *Homerjeva Iliada*. DS 30 (1917), 182–183.
- DEBEVEC (1919) – Debevec, J.: *Bodočnost naše srednje šole*. Č 13 (1919), 139–148.
- DEBEVEC (1920) – Debevec, J.: *Fr. Bradač-Jos. Osana. Grška slovnica*. (ocena) Č 14 (1920), 265–268.
- DEBEVEC (1921) – Debevec, J.: *Kratka zgodovina »Društva slovenskih profesorjev v Ljubljani« od ustanovitve do danes*. G(J)PD 1 (1921), 360–364.
- DEBEVEC (1926/27) – Debevec, J.: † *Gimnazijski ravnatelj v p. Fran Wiesthaler*. Č 21 (1926/27), 178–180.
- DEBEVEC (1928/29) – Debevec, J.: *A. Sovrè, Lanx satura*. (ocena) Č 23 (1928/29), 139–140.
- DEBEVEC (1930) – Debevec, J.: *Zgodovinski razvoj »Društva slovenskih profesorjev«*. G(J)PD 10 (1930), 511–516.

- DETTWEILER (1889) – Dettweiler, P.: *Untersuchungen über den didaktischen Wert Ciceronianischer Schriften. I. Die Rede pro Roscio Amerino*. Halle a. S. 1889.
- DETTWEILER (1895) – Dettweiler, P.: *Didaktik und Methodik der einzelnen Lehrfächer. Lateinisch. III, 1–268. Griechisch. IV, 1–93. V: Baumeister, A.: Handbuch der Erziehungs- und Unterrichtslehre für höhere Schulen. Bd. 3. München 1895.*
- DOLAR (1925) – Dolar, S.: *Reforma srednje šole*. PZ 22 (1925), 70–106.
- DOLENC (1996) – Dolenc, E.: *Kulturni boj. Slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918–1929*. Ljubljana 1996.
- DOLENEC (1909) – Dolenc, I.: *Sokrat in Aristofan*. Č 3 (1909), 189–203.
- DOLENEC (1919) – Dolenc, I.: *K reformi srednje šole*. Č 13 (1919), 190–210.
- DOLENEC (1924/25) – Dolenc, I.: *Srednješolska reforma*. Č 18/19 (1924/25), 168–181.
- DRTINA (1932) – Drtina, F.: *Ideali vzgoje*. Napisal prof. Fr. Drtina. Poslovenil dr. Drag. Lončar. Druga izdaja. Ljubljana 1932.
- ECKSTEIN (1887) – Eckstein, F. A.: *Lateinischer und griechischer Unterricht*. Leipzig 1887.
- EĆIMOVIĆ (1914) – Ećimović, P.: *Neki principi moderne pedagogije i njihova primjera na obuku latinskog jezika u prvna dva gimnazijska razreda*. NV 22 (1914), 321–339, 401–417.
- EIBL (1895) – Eibl, J.: *Zur Frage der Privatlectüre*. ZföG 46 (1895), 821–824.
- ENGLBRECHT (1986) – Engelbrecht, H.: *Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Erziehung und Unterricht auf dem Boden Österreichs. Band 4: Von 1848 bis zum Ende der Monarchie*. Wien 1986.
- ENTWURF (1849) – *Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich*. Vom Ministerium des Cultus und Unterrichts. Wien 1849.
- ERJAVEC (1924) – Erjavec, F.: *Slovensko šolstvo*. SMI 3 (1924), 234–240.
- FICKER (1870) – Ficker, A.: *Die Gymnasial-Enquête im Herbste 1870*. ZföG 21 (1870), 764–805, 884–896.
- FLEISCHMANN (1892) – Fleischmann, H.: *Zur Reform des Gymnasialwesens*. Wien 1892.
- FLERÈ (1939/40) – Flerè, P.: *Razpoloženje za preureditev šolstva v letu 1918*. P 61 (1939–1940), 166–168.
- FRANKFURTER (1897) – Frankfurter, S.: *Die Einrichtung und Verwaltung des höheren Schulwesens in den Kulturländern von Europa und in Nordamerika. II. Österreich*. V: *Handbuch der Erziehungs- und Unterrichtslehre für höhere Schulen*, herausgegeben von Dr. A. Baumeister. Erster Band, 2. Abteilung, 239–309.
- GABRIČ (1991) – Gabrič, A.: *Šolstvo na Slovenskem v letih 1945–1951*. ZZŠP 24 (1991), 67–91.
- GABRIČ (1999) – Gabrič, A.: *Slovenske gimnazije po letu 1918*. ŠKr 8/2 (1999), 258–278.
- GABRŠEK (1882) – Gabršek, F.: *Zlate misli starodavnih narodov o vzgoji*. P 3 (1882) 9–11 (IV. Grki.), 62–65 (V. Rimljani.).
- GANTAR (2001) – Gantar, K. (et al.): *Razprava o klasični gimnaziji*. Nova revija 20 (avgust–september 2001), 33–56.

- GD (1925) – gd: *Zanimljiv nacr naučne osnove*. NV 33 (1925), 170–172.
- GLASER (1894/98) – Glaser, K.: *Zgodovina slovenskega slovstva*. Ljubljana 1894 (I), 1895 (II), 1896 (III), 1898 (IV).
- GLAŽAR (1997) – Glažar, N.: *Politika šolstva in problemi slovenske prosvete v obdobju 1918–1921*. ŠKr 6 (1997), 44–60.
- GLONAR (1929) – J.A.G. [= Joža Glonar]: *Lanx satura*. LZ 49 (1929), 247–249.
- GOVEKAR (1995) – Govekar, M.: *Srednje šole na Slovenskem pri oblikovanju nacionalne identitete Slovencev v drugi polovici 19. stoletja*. SodP 1–2, 1995, 35–42.
- HAHNE (1910) – Hahne, F.: *Nochmals die Erlernung der griechischen Schrift*. LehrL 1910, 276–278.
- HALMA-SCHILLING (1911) – Halma, A.; Schilling, G.: *Die Mittelschulen Österreichs. Sammlung der Vorschriften, betreffend die Gymnasien (mit Einschluss der achtklassigen Realgymnasien, Reform-Realgymnasien, Ober-Real-Gymnasien und vierklassigen Realgymnasien, Realschulen und Mädchenlyzeen)*. Wien und Prag 1911.
- HEILMANN (1911) – Heilmann, K.: *Handbuch der Pädagogik. II. Band. Besondere Unterrichtslehre oder Methodik des Unterrichtes*. Leipzig 1911⁹.
- HEMAN-MOOG (1921) – Heman, F.; Moog, W.: *Geschichte der neueren Pädagogik*. Osterwieck/Harz und Leipzig 1921.
- HERGEL (1888) – Hergel, G.: *Curtius' griechische Grammatik und Schenkls griechisches Elementarbuch*. Msch 2 (1888), 163–166.
- HEYDEN (1887) – Heyden, H.: *Fr. Aug. Eckstein Lateinischer und griechischer Unterricht*. Mit einem Vorwort von Dr. W. Schrader. Leipzig 1887.
- HOCHEGGER (1854) – Hochegger, F.: *Die Klagen über die mangelhaften Leistungen im Latein an unseren jetzigen Gymnasien*. ZföG 5 (1854), 845–872.
- HOCHEGGER (1858) – Hochegger, F.: *Über die vorgeschlagenen Änderungen im gesetzlich bestehenden Lehrplane betreffs des Unterrichtes im Lateinischen*. ZföG 9 (1858), 121–135.
- HOCHEGGER (1863) – Hochegger, F.: *Das System der Bifurcation (Zweitheilung des mittleren Unterrichtes) in seiner geschichtlichen Entwicklung*. ZföG 14 (1863), 537–542.
- HOLZER (1893) – Holzer, J.: *Zur altclassischen Lectüre an unseren Gymnasien*. Msch 7 (1893), 180–184.
- HORN (1907) – Horn, E.: *Das höhere Schulwesen der Staaten Europas*. Eine Zusammenstellung der Stundenpläne von Ewald Horn. Berlin 1907².
- HRALJEC (1938/39) – Hraljec Z., N.: *Статистички преглед успеха по гимназијама у јуну шк. 1938/39. год. (Statistički pregled uspeha po gimnazijama u julu šk. 1938/39 god.)*. G(J)PD 19 (1938/39), 139–145.
- HRIBERŠEK (2000) – Hriberšek, M.: *Wiesthalerjev latinsko-slovenski slovar*. Keria II/2 (2000), 243–251.
- HRIBERŠEK (2004) – Hriberšek, M.: *Monumentum Wiesthalerianum. Wiesthalerjev latinsko-slovenski slovar 1894–2005*. Keria VI/1 (2004), 73–90.
- HRIBERŠEK BALKOVEC (1994) – Hriberšek Balkovec, E.: *Avstrijska statitika in gimnazije na Slovenskem 1881–1913*. ŠKr 3 (1994), 15–22.

- HÜBL (1888) – Hübl, F.: *Normalien-Index für die Österreichischen Mittelschulen*. Brūx 1888.
- HUMBOLDT (1960) I – Humboldt, Wilhelm von: *Werke. I. Schriften zur Anthropologie und Geschichte*. Stuttgart 1960.
- HUMBOLDT (1961) II – Humboldt, Wilhelm von: *Werke. II. Schriften zur Altertumskunde und Ästhetik. Die Vasken*. Stuttgart 1961.
- HUMBOLDT (1963) III – Humboldt, Wilhelm von: *Werke. III. Schriften zur Sprachphilosophie*. Stuttgart 1963.
- HUMBOLDT (1964) IV – Humboldt, Wilhelm von: *Werke. IV. Schriften zur Politik und zum Bildungswesen*. Stuttgart 1964.
- I. P. (1925) – P., I.: *Srednješkolska reforma u Čehoslovačkoj*. NV 33 (1925), 38–41.
- ILEŠIČ (1902) – Ilešič, F.: *O pouku slovenskega jezika. Njega dosedanje smeri in naloga*. Ljubljana 1902.
- ILEŠIČ (1908a) – Ilešič, F.: *O slovenskom srednjem školstvu i učenju slovenskog jezika*. NV 16 (1908), 117–125.
- ILEŠIČ (1908b) – Ilešič, F.: *Rezolucije o slovenskem srednjem šolstvu*. P 19 (1908), 21–24.
- ILEŠIČ (1909a) – Ilešič, F.: *Vesti »Društva slovenskih profesorjev«*. NV 17 (1909), 472–480.
- ILEŠIČ (1909b) – Ilešič, F.: *Iz upravnega odbora »Društva slov. profesorjev«*. NV 17 (1909), 800.
- ILEŠIČ (1910) – Ilešič, F.: *Izvestje »Društva slov. profesorjev« o poslovnem letu 1908/9*. NV 18 (1910), 473–480.
- ILEŠIČ (1911) – Ilešič, F.: *Izvestje »Društva slovenskih profesorjev« za poslovno leto 1909/10*. NV 19 (1911), 566–573.
- ILEŠIČ (1912) – Ilešič, F.: *Tajnikovo poročilo o delovanju »Društva slov. profesorjev« 1910/1911*. NV 20 (1912), 481–487.
- ILEŠIČ (1913) – Ilešič, F.: *Tajnikovo poročilo o poslovnem letu 1911./12. na glavni skupščini dne 28. dec. 1912*. NV 21 (1913), 476–478, 550–555.
- ILEŠIČ (1914) – Ilešič, F.: *Valentina Vodnika »Grčka čitanka«*. NV 22 (1914), 549–552.
- ILEŠIČ (1917) – Ilešič, F.: *Neka opažanja o »neobičajnem sluščaju«*. NV 26 (1917), 57.
- ILEŠIČ (1919) – Ilešič, F.: *Anketa za srednješkolsko reformo*. NV 28 (1919), 44–46.
- ILEŠIČ (1929) – Ilešič, F.: *Kongres klasičnih filologa slovenskih zemalja u Poljskoj*. G(J)PD 9 (1929), 620–623.
- INSTRUCTIONEN (1884) – *Instructionen für den Unterricht an den Gymnasien*. Wien 1884.
- IZVESTJA DSP (1919) – *Izvestja Društva slovenskih profesorjev v Ljubljani*. V Ljubljani 1919.
- JAHRBUCH (1864) – *Jahrbuch für Gymnasien und Realschulen der deutsch-slawischen Provinzen und der Militärgrenze des österreichischen Kaiserstaates*. Redigirt von W. F. Exner und P. Scheiner. Wien 1864.
- JAHRBUCH (1914) – *Jahrbuch der mittleren Unterrichtsanstalten mit deutscher*

- und zum Teile deutscher Unterrichtssprache in Österreich.* Bearbeitet von Gustav Mauler. Wien 1914.
- J. S. (1922) – J. S.: *Humanistična gimnazija*. Č 16 (1922), 232–233.
- JEMERŠIČ (1910) – Jemeršič, P.: *Zašto se uči grčki jezik?* NV 18 (1910), 438–441.
- JERÈ (1920) – Jerè, F.: *Grška vadnica. Sestavil Fran Bradač*. Č 14 (1920), 268. (ocena)
- JERÈ (1923/24) – Jerè, F.: *Latinsko-slovenski ročni slovar*. Č 18 (1923/24), 162–164.
- JERNEJČIČ (2001) – Jernejčič, R. A.: *Zavod sv. Stanislava: ob stoletnici gradnje: 1901–2001*. Ljubljana 2001.
- JUST (1858) – Just, L.: *Individuelle Ansichten über die vom h. Ministerium des Cultus und Unterrichtes am 10. October 1857 mitgetheilten Propositionen, die Modification des Gymnasial-Lehrplanes betreffend*. ZföG 9 (1858), 135–160.
- KANON (1906) – Kukula, R. C.; Martinak, E.; Schenkl, H.: *Der Kanon der altsprachlichen Lektüre am österreichischen Gymnasium*. Wien 1906.
- KANT (1995) – Kant, I.: *Odgovor na vprašanje: kaj je razsvetljenstvo?* Nova revija 14, št. 156/157, april/maj 1995. (prevedel M. H.)
- KANT (1997) – Kant, I.: *O pedagogiki*. Phainomena 6, št. 19/20 (1997), 36–44. (Prevedel Aleš Košar)
- KASTELIC (1941) – Kastelic, J.: *Sovretovi Stari Grki*. DS 53 (1941), 95–100; 142–144, 221–225.
- KAUMER (1877) – Kaumer, K.: *Geschichte der Pädagogik vom Wiederaufblühen klassischer Studien bis auf unsere Zeit*. Gütersloh 1877 (I), 1879 (II), 1880 (III).
- KRÁL (1858) – Král, A.: *Über den Entwurf einiger Modificationen des Gymnasial-Lehrplanes, insbesondere die vorgeschlagene Vermehrung der Lehrstunden für lateinische Sprache in den unteren Classen der Gymnasien*. ZföG 9 (1858), 168–176.
- KRANJEC (1944) – Kranjec, S.: *Enotna srednja šola ali ne? V: Zbornik zimske pomoči 1944*. Ljubljana 1944 (uredili Narte Velikonja, Božidar Zorko, Tine Debeljak, Zorko Simčič), 319–329.
- KRILE (1911) – Krile, K.: *Ima li se ukinuti klasička obuka u srednjim školama?* NV 19 (1911), 17–28.
- KUBIK (1903) – Kubik, J.: *Realerklärung und Anschauungsunterricht bei der Lektüre des Vergil*. Wien 1903.
- LANDSTEINER (1873) – Landsteiner, K.: *Historischer Rückblick auf die Gymnasial-Reorganisationspläne in Oesterreich nebst hist. stat. Ausweisen über das Czernowitzer k. k. Gymnasium seit 1850–1872*. ZföG 24 (1873), 603–608. (recenzija)
- LANG (1872) – Lang, A.: *Ueber die Lehrziele der österreichischen Gymnasien und Realgymnasien*. ZföG 23 (1872), 742–764.
- LEHRPLAN (1884) – *Der Gymnasial-Lehrplan für den Unterricht an den österreichischen Gymnasien*. Wien 1884.
- LEHRPLAN (1886) – *Der Gymnasial-Lehrplan und die Instructionen für den Unterricht an den österreichischen Gymnasien (nach dem Ministerialerlasse vom*

26. Mai 1884, Z. 10.128.). *Verhandlungen des Vereines «Inneröster-reichische Mittelschule» in Graz. Wien 1886.*
- LEHRPLAN (1900) – *Lehrplan und Instructionen für den Unterricht an den Gymnasien in Österreich.* Wien 1900.
- LINDNER (1888) – Lindner, R.: *Bemerkungen zu der Instruction für den Unterricht in der griechischen Sprache.* Msch 2 (1888), 114–135.
- LJUBIBRATIČ (1914) – Ljubibratič, V.: *Zašto se klasični jezici uče.* NV 22 (1914), 18–21.
- LOKAR (1935) – Lokar, J.: *Vprašanje srednje šole.* MiD 1 (1935), 8–11.
- LONČAR (1898) – Lončar, D.: *Šol nam dajte!* Ponatis iz »Slovenskega lista«. Ljubljana 1898.
- LONČAR (1908) – Lončar, D.: *O šolski reformi.* Spisal dr. Dragotin Lončar, profesor na mestni realki v Idriji. Ponatisk iz »Učiteljskega tovariša« (48 (1908), št. 5–10). V Ljubljani 1908.
- LONČAR (1921) – Lončar, D.: *Politično življenje Slovencev. (Od 4. januarja 1797 do 6. januarja 1919 leta).* Spisal Dragotin Lončar. V Ljubljani 1921.
- LOOS (1892) – Loos, J.: *Der österreichische Gymnasiallehrplan im Lichte der Concentration.* Wien 1892.
- LOTT (1857) – Lott, F. C.: *Über die Vorschläge zur Abänderung des gegenwärtig gesetzlichen Gymnasial-Lehrplanes.* ZföG 8 (1857), 837–857.
- LOTT (1858) – Lott, F. C.: *Vertheidigung.* ZföG 9 (1858), 176–180.
- LOŽAR (1935/36) – Ložar, R.: *Prevodi iz Horacija in naš poetični jezik.* Č 30 (1935/36), 289–302.
- MAGARAŠEVIČ (1930a) – Magarašević, B.: *Nastava latinskog jezika v našim srednjim školama.* G(J)PD 10 (1930), 184–188.
- MAGARAŠEVIČ (1930b) – Magarašević, B.: *Srednje škole u Austriji.* G(J)PD 10 (1930), 601–610.
- MÄHR (1885) – Mähr, F.: *Zu den Instructionen für den Unterricht an den österreichischen Gymnasien.* Paed 7 (1885), 99–102.
- MAJNARIČ (1931/32) – Majnarič, N.: *Drugi kongres slovenskih klasičnih filologa u Pragu.* G(J)PD 12 (1931–32), 147–151.
- MALFERTHEINER (1901) – Malfertheiner, A.: *Zur Methode der lateinischen und griechischen Privatlectüre.* ZföG 52 (1901), 266–274.
- MARESCH (1897) – Maresch, P.: *Die Privatlectüre in den altclassischen Sprachen.* Msch 11 (1897), 23–33.
- MAREZELLER (1884/89) – Marezeller, E.: *Normalien für die Gymnasien und Realschulen in Österreich.* In zwei Theilen. Wien. I. Theil. Gymnasien. Wien 1884. II. Theil. Realschulen. Wien 1889.
- MATAUSCHEK (1859) – Mataushek, P. T. A.: *Normalien-Nachschlagebuch für Lehrer und Direktoren der Oesterreichischen öffentlichen Gymnasien.* Prag 1859².
- MATAUSCHEK (1860) – Mataushek, P. T. A.: *Normalien-Nachschlagebuch für Lehrer und Direktoren der Oesterreichischen öffentlichen Gymnasien.* Prag 1860³.
- MAYER (1904) – Mayer, J.: *Über staatsbürgerliche Erziehung durch die Demostheneslektüre.* LehrL 1904, 79, 43–63.

- MEDENICA (1928) – Medenica, R.: *Redukcija gimnazija*. G(J)PD 7 (1928), 257–261.
- MELIHAR (1949) – Melihar, S.: *Ob dvojnem jubileju klasične gimnazije v Ljubljani*. P 66 (1949), 269–271.
- MENCEJ (1950) – Mencej, M.: *Pedagoški tisk v času narodnoosvobodilne borbe*. SodP 1(1950), 168–183.
- MENZE (1993) – Menze, C.: *Wilhelm von Humboldt. Denker der Freiheit*. Sankt Augustin 1993.
- MESSER (1925) – Messer, A.: *Geschichte der Pädagogik. Dritter Teil: Anfang des 18. Jahrhunderts bis Gegenwart*. Breslau 1925.
- MIR (1915) – Sirius Mir: *Iveri iz ranih svetov vzgoje*. P 36 (1915), 30–33; *Utrinki iz raznih svetov vzgoje*. 73–74, 129–131.
- MITTEILUNGEN (1907) – *Mitteilungen des Vereines der Freunde des humanistischen Gymnasiums*. Wien–Leipzig 1907 (št. 3 (1907)).
- MITTELSCH.-ENQUETTE (1908) – *Die Mittelschul-Enquete im k. k. Ministerium für Kultus und Unterricht. Wien, 21.–25. Jänner 1908*. Stenographisches Protokol. Referate und Korreferate. Wien 1908.
- MITTERSTILLER (1885) – Mitterstiller, G.: *Die Collectanea-Frage der Instructionen für den Unterricht an den Gymnasien in Oesterreich*. Graz 1885.
- MODER (1966) – Moder, J.: *Starogrška epika, lirika in dramatika pri Slovencih*. V.: *Zgodovina grške književnosti*. I. knjiga: Epika, lirika in dramatika klasičnega obdobja. Ljubljana 1966.
- N (1917) – n: *Slovenska Iliada*. Č 11 (1917), 230–235.
- NEČÁSEK (1859) – Nečásek, J.: *Geschichte des Laibacher Gymnasiums*. Programm und Jahresbericht des kais. königl. Obergymnasiums zu Laibach für das Schuljahr 1859. Laibach 1859, 3–8; 1860, 3–12; 1861, 3–12.
- NORMALLEHRPLAN (1909) – *Normallehrplan des Gymnasiums*. Wien 1909.
- NOVITOVIĆ (1925) – Novitović, J.: *O predlogu zakona o srednjim školama*. G(J)PD 5 (1925), 393–408.
- OMERZA (1917) – Omerza, F.: *Rimska satira*. DS 30 (1917), 234–237, 285–288.
- OROŽEN (1928) – Orožen, J.: *Zgodovina celjske gimnazije*. Izvestje državne realne gimnazije v Celju (1918/1919.–1927/1928.). V Celju 1928, 1–28.
- OROŽEN (1930) – Orožen, J.: *Materinščina kot središče jezikovnega pouka v srednji šoli*. G(J)PD 10 (1930), 775–784.
- OROŽEN (1931a) – Orožen, J.: *Kratek pregled zgodovine slovenskega šolstva*. G(J)PD 11 (1931), 541–554.
- OROŽEN (1931b) – Orožen, J.: *Materinščina v naših šolah*. PZ 27 (1931), 120–135.
- OSANA (1908) – Osana, J.: *O pomenu grškega pouka na srednjih šolah*. Spisal J. Osana. – (Po predavanjih univ. prof. dr. v. Arnima). Zora 14 (1907/08), 68–70, 84–87, 100–103, 114–117.
- OSANA (1922) – Osana, J.: *Načrt zakona o srednjih šolah v kraljevini SHS*. Č 16 (1922), 277–284.
- OSANA (1932) – Osana, J.: *Draga mladina!* Izvestje državne klasične gimnazije v Ljubljani za šolsko leto 1931/32. Ljubljana 1932, 9–15.

- OSTANEK (1964) – Ostanek, F.: *Šolske knjige*. V.: *Slovenska Matica 1864–1964*. Zbornik razprav in člankov. Ljubljana 1964, 399–428.
- OSTANEK (1999) – Ostanek, F.: *Šolski sistemi na Slovenskem v obdobju 1774 do 1963*. (Ob deseti obletnici smrti Franceta Ostanka 1902–1989). ŠKr 8/1 (1999), 51–72.
- OŠTIR (1912) – Oštir, K.: *Indogermanski aorist s posebnim ozirom na grščino, napisal Arnejc v Izvestju mariborske gimnazije 1911*. NV 20 (1912), 214–219.
- OZVALD (1908) – Ozvald, K.: *Psychologische Untersuchungen über den logisch-formalen Bildungswert des altklassischen Sprachenunterrichts*. Gorica 1908.
- OZVALD (1912) – Ozvald, K.: *Srednješolska vzgoja*. Gorica 1912.
- P. (1925a) – P.: *Protiv radikalnih šolskih reforma*. NV 33 (1925), 41–42.
- P. (1925b) – P.: *Organizacija srednje šole u evropskim državama*. NV 33 (1925), 163–170.
- PAJK (1881) – Pajk, J.: *Der Lateinunterricht auf seiner ersten Stufe*. ZföG 31 (1881), 302–312.
- PAJK (1900) – Pajk, M.: *Dr. Janko Pajk*. ZMS 2 (1900), 1–25.
- PASARIĆ (1908a) – Pasarić, J.: *Reforma srednje šole*. NV 16 (1908), 111–117, 175–183, 276–283.
- PASARIĆ (1908b) – Pasarić, J.: *Uoči srednješkolske ankete u Austriji*. NV 16 (1908), 355–361.
- PASARIĆ (1923a) – Pasarić, J.: *Klasični jezici u engleskim srednjim školama*. NV 31 (1923), 32–41.
- PASARIĆ (1923b) – Pasarić, J.: *Reforma srednje šole u Francuskoj*. NV 31 (1923), 93–104.
- PASARIĆ (1925) – Pasarić, J.: *Srednješkolska reforma u Čehoslovačkoj*. NV 33 (1925), 257–275.
- PAULSEN (1921) – Paulsen, F.: *Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den deutschen Schulen und Universitäten vom Ausgang des Mittelalters bis zur Gegenwart*. Mit besonderer Rücksicht auf den klassischen Unterricht. Berlin–Leipzig 1921³.
- PAVLETIĆ (1896) – Pavletić, K.: *Nekoliko riječi o vrijednosti staroklasičke nastave*. NV 4 (1896), 257–262 + dodatek (T. M., 262–264).
- PAVLIČ (1967) – Pavlič, S.: *Pomen letnih šolskih poročil – izvestij*. ZZŠP 3 (1967), 215–226.
- PAVLIČ-SMOLEJ (1981) – Pavlič, S.; Smolej, V.: *Partizansko šolstvo na Slovenskem*. Ljubljana 1981.
- PESTOTNIK (1910) – Pestotnik, P.: *O socijalnem položaju slovenskega srednješolskega dijaštva*. NV 18 (1910), 89–97.
- PETZ (1927) – Petz, V.: *Pred novim srednješkolskim zakonom*. NV 35 (1927), 161–162.
- PETZ (1928) – Petz, V.: *Novi avstrijski srednješkolski zakon*. NV 36 (1928), 98–101.
- PICK (1885) – Pick, H.: *Beiträge zur Statistik der öffentlichen Mittelschulen der im österreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder am Schlusse des Schuljahres 1883/84*. Salzburg 1885.

- PIDOLL (1909) – Pidoll, Freiherr von M.: *Der neue Normallehrplan des Gymnasiums*. Wien 1909.
- PIPENBACHER (1907) – Pipenbacher, J.: *Latinska slovnica (Lateinische Grammatik)*. Verfaßt von Dr. Josef Tomišek. ZföG 58 (1907), 728–738.
- PIPENBACHER (1921) – Pipenbacher, J.: *Pouk latinščine na prvi stopnji*. P 42 (1921), 73–81.
- PIPENBACHER (1929) – Pipenbacher, J.: *Gramatične drobtinice*. G(J)PD 9 (1929), 464–466, 694–705.
- PIPENBACHER (1930) – Pipenbacher, J.: *Akuzativove funkcije*. G(J)PD 10 (1930), 850–854.
- PIPENBACHER (1934/35) – Pipenbacher, J.: *Pouk latinščine na prvi stopnji*. G(J)PD 15 (1934–35), 873–880.
- PIRJEVEC (1930) – Pirjavec, K.: *O srednjih šolah na Primorskem*. G(J)PD 10 (1930), 430–437.
- POLANEC (1873) – Polanec, J.: *Obsžek Demostenovega govora Megalopoljskega*. Programm des kais. königl. Real- und Obergymnasiums zu Rudolfswert für das Schuljahr 1872–73. Laibach 1873, 3–9.
- PREDLOG (1927a) – *Predlog Zakona o srednjih šolama u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*. NV 35 (1927), 217–236.
- PREDLOG (1927b) – *Predlog Zakona o srednjih šolama u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*. G(J)PD 7 (1927), 3–26.
- PREZELJ (1928) – Prezelj, M.: *Realna gimnazija in realka*. G(J)PD 7 (1928), 338–341.
- PRIJATELJ (1938/39) – Prijatelj, I.: *Kulturna in politična zgodovina Slovencev 1848–1895*. Uredil Anton Ocvirk. Ljubljana 1938 (I, II, III), 1939 (IV).
- PRIMOŽIČ (1893) – Primožič, A.: *Zur Privatlectüre in den classischen Sprachen*. Msch 7 (1893), 243–262.
- PROTNER (2000) – Protner, E.: *Pedagogika in izobraževanje učiteljev (1919–1941)*. Nova Gorica 2000.
- PROTOKOLLE (1908) – *Protokolle der Mittelschulenquete der Kulturpolitischen Gesellschaft*. Herausgegeben von Dr. Robert Scheu. Wien 1908.
- PUNTAR (1908) – Puntar, J.: *Slovenski narod, njegova inteligenca in dijaštvo*. Č 2 (1908), 280–290, 331–354.
- REGISTER (1908) – *Register zu den Verhandlungen der Mittelschul-Enquete im k. k. Ministerium für Kultus und Unterricht*. Herausgegeben vom Landeschulinspektor Dr. Jos. Loos. Linz 1908.
- REIN (1906) – Rein, W.: *Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik*. Bd. I–XI. Langensalza 1903–1911.
- RETHWISCH (1887) – Rethwisch, C.: *Über die österreichische Gymnasialverfassung*. ZfGW 41 (1887), 657–676.
- RIEPL (1858) – Riepl, P.: *Zur Frage über Abänderung im Gymnasialplane*. ZföG 9 (1858), 189–195.
- RUTAR (1972) – Rutar, S.: *Dnevnik 1869–1874*. Trst–Nova Gorica 1972.
- SAMMLUNG (1817) – *Sammlung der Verordnungen und Vorschriften über die Verfassung und Einrichtung der Gymnasien*. Wien 1817, 1829².
- SAMSA (1916) – Samsa, J.: *Grško-slovenski slovar*. DS 29 (1916), 20–24.

- SAMSA (1919) – Samsa, J.: *Grško-slovenski slovar: Griechisch-slowenisches Wörterbuch*. ZföG 68 (1917/18), 419–427. (ocena)
- SAVINIK (1930) – Savinik, R.: *Slovensko srednje šolstvo v Jugoslaviji*. G(J)PD 11 (1931), 555–558.
- SCHEINDLER (1913) – Scheindler, A.: *Methodik des Unterrichts in der lateinischen Sprache*. Wien 1913.
- SCHEINDLER (1915) – Scheindler, A.: *Methodik des Unterrichts in der griechischen Sprache*. Wien 1915.
- SCHENKL (1858) – Schenkl, K.: *Über die von dem Unterrichtsministerium publicierten Vorschläge zur Modification des gegenwärtigen Gymnasial-Lehrplanes*. ZföG 9 (1858), 228–240.
- SCHEUERL (1991) – Scheuerl, H.: *Klassiker der Pädagogik*. Erster Band: *Von Erasmus von Rotterdam bis Herbert Spencer*. München 1991².
- SCHICKINGER (1903) – Schickinger, H.: *Die Privatlektüre in den klassischen Sprachen*. ZföG 54 (1903), 932–942.
- SCHINK (1914) – Schink, W.: *Zur Didaktik der konjunktivischen Nebensätze – ne, quominus, quin – mit einer Vorbemerkung über den Wert des Grammatikunterrichts überhaupt*. LehrL 1914, 389–399.
- SCHMIDT (1963/66) – Schmidt, V.: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*. I., II., III. Ljubljana 1963–1966.
- SCHMIDT (1964) – Schmidt, V.: *Šolstvo na Slovenskem v buržuaznodemokratski revoluciji (1848–1851)*. ZZŠP 1 (1964), 41–76.
- SCHMORANZER (1915) – Schmoranzer, J.: *Sodelovanje slovenskega učiteljstva pri svetovni vojni*. PL 15 (1915), 1–18.
- SCHRADER (1873) – Schrader, W.: *Erziehungs- und Unterrichtslehre für Gymnasien und Realschulen*. Berlin 1873.
- SCHREINER (1919) – Schreiner, H.: *Preosnova jugoslovanskega vzgojstva v zmislu demokratizma*. PL 16 (1919), 1–83.
- SCHÜLERBRIEFE (1908) – *Schülerbriefe über die Mittelschule*. Herausgegeben von Dr. Robert Scheu. Wien 1908.
- SETUNSKÝ (1900) – Setunský, A.: *Über die extemporierte Lectüre im Sprachunterrichte*. ZföG 51 (1900), 349–359.
- SMERDEL (1937/38) – Smerdel, A.: *Настава латинског језика у вези са осталим предметима. (Nastava latinskog jezika u vezi sa ostalim predmetima.)* G(J)PD 18 (1937/38), 13–22.
- SMOLEJ (1951) – Smolej, V.: *Srednje šolstvo na osvobojenem ozemlju*. SodP 2(1951), 149–157.
- SOVRÈ (1919) – Sovrè, A.: *Iz II. gimn. razr. v Ptujju. Srednješolsko prosto spisje. Atenski deček pripoveduje, kako je v šoli*. P 40 (1919), 324–325.
- SOVRÈ (1929) – Sovrè, A.: *Nekaj pojasnil k oceni Lancis saturae*. LZ 49 (1929), 318–319.
- SOVRÈ (1949) – Sovrè, A.: *Klasična gimnazija in naša stvarnost*. P 66 (1949), 264–268.
- SPECK-WEHLE (1970) – Speck, J.; Wehle, G.: *Handbuch pädagogischer Begriffe*. Herausgegeben von Josef Speck und Gerhard Wehle. Band I. München 1970.

- SPITZER (1898) – Spitzer, S.: *Die lateinischen und griechischen Hausarbeiten im Untergymnasium*. Msch 12 (1898), 155–159.
- STALEŽ (1926) – Stalež srednjih in strokovnih šol v Sloveniji. Šolsko leto 1925/1926. Ljubljana 1926.
- STELE (1929a) – Stele, F.: *A. Sovrè: Gospodarske razmere pri starih narodih. Ljubljana, Kmetijska Matica 1928*. DS 42 (1929), 128.
- STELE (1929b) – Stele, F.: *Lanx satura. Latinska čitanka za gimnazije. Prva stopnja. A. Sovrè. Ljubljana, Oblastna zaloga šolskih knjig 1928*. DS 42 (1929), 128.
- STRAKOSCH-GRAßMANN (1905) – Strakosch-Graßmann, G.: *Geschichte des österreichischen Unterrichtswesens*. Wien 1905.
- STRMŠEK (1930) – Strmšek, P.: *Ali danes šola preveč zahteva od učencev?* G(J)PD 10 (1930), 326–328.
- STRIGL (1905) – Strigl, J.: *Entwurf zu einem System der lateinischen Schulgrammatik*. Lehrproben und Lehrgänge 1905, 82, 19–33.
- STRIGL (1914) – Strigl, J.: *Zur Psychologie der lateinischen Schulgrammatik*. LehrL 1914, 141–156.
- SUŠNIK (1927/28) – Sušnik, L.: *Avstrijska šolska reforma*. Č 22 (1927/28), 110–122.
- SUŠNIK (1934/35) – Sušnik, L.: *Učne knjige za moderne jezike z literarno snovnega vidika*. G(J)PD 15 (1934–35), 764–779.
- SUŠNIK (1944) – Sušnik, L.: *O šolstvu v ljubljanski pokrajini*. V: *Zbornik zimske pomoči 1944*. Ljubljana 1944 (uredili Narte Velikonja, Božidar Zorko, Tine Debeljak, Zorko Simčič), 305–318.
- ŠIJANEC (1907) – Šijanec, M.: *Triändrus*. P 28 (1907), 235–247, 265–282, 306–314, 335–343, 371–378.
- ŠIJANEC (1926) – Šijanec, M.: *Rimski klasiki v pedagogiki*. P 47 (1926), 23–26, 50–54, 97–101, 157–165; 48 (1926/27) 32–34, 58–60, 83–85, 165–167, 185–188, 221–224, 244–248.
- ŠKERLJ (1964) – Škerlj, F.: *Ljubljanske srednje šole v letih 1941–1945. Prispevki k zgodovini Ljubljane v letih fašistične in nacistične okupacije*. Ljubljana 1964.
- ŠOLSKI SISTEMI (1964) – *Šolski sistemi na Slovenskem od 1774 do 1963. Razstava v Slovenskem šolskem muzeju*. Ljubljana 1964.
- ŠUKLJE (1926) – Šuklje, F.: *Iz mojih spominov*. I. in II. del. Spisal Franjo Šuklje. V Ljubljani 1926 (Ponatis: Slovenska matica 1988).
- ŠUKLJE (1933) – Šuklje, F.: *Sodobniki: veliki in mali*. Ljubljana 1933.
- TASCHENBUCH (1828) – *Taschenbuch der Wiener Universität für das Jahr 1828*. Wien 1828.
- TIMERDING (1917) – Timerding, H. E.: *Das Problem des humanistischen Gymnasiums vom realistischen Standpunkte*. Sokr 15 (1917), 513–522.
- TOISCHER (1896) – Toischer, W.: *Theoretische Pädagogik und allgemeine Didaktik*. V: *Handbuch der Erziehungs- und Unterrichtslehre für höhere Schulen*, herausgegeben von Dr. A. Baumeister. Zweiter Band, 1. Abteilung. A. München 1896.
- TOMINŠEK (1902a) – Tominšek, J.: *K preosnovi srednjega šolstva na Francoskem*. P 23 (1902), 366–372.

- TOMINŠEK (1902b) – Tominšek, J.: *Latinščina in grščina*. PL 1 (1901), 14–30.
- TOMINŠEK (1903a) – Tominšek, J.: *Grščina*. PL 2 (1903), 13–43.
- TOMINŠEK (1903b) – Tominšek, J.: *Ein neuer Beitrag zur Praxis des Prüfens*. ZföG 54 (1903), 647–654.
- TOMINŠEK (1904) – Tominšek, J.: *Die Ziele des klassischen Unterrichtes und die Privatlektüre*. ZföG 55 (1904), 1150–1170.
- TOMINŠEK (1906) – Tominšek, J.: *O pouku latinskega jezika*. PL 6 (1906), 44–67.
- TOMINŠEK (1908a) – Tominšek, J.: *O reformi mature*. NV 16 (1908), 489–501.
- TOMINŠEK (1908b) – Tominšek, J.: *Preosnova avstrijskih srednjih šol*. Ponatisnjeno iz »Pedagoškega Letopisa« »Slov. Šol. Matic«, zvezek VIII. V Ljubljani 1908.
- TOMINŠEK (1916) – Tominšek, J.: *Dr. Josef Debevec, Grška drama* (»Das griechische Drama«). ZföG 67 (1916), 945–946.
- TOMINŠEK (1919) – Tominšek, J.: *Die geschlechtliche Aufklärung und die Läuterung der klassischen Schullektüre*. ZföG 68 (1917/18), 95–105.
- TRDAN (1939/40) – Trdan, F.: *Anton Sovrè, Stari Grki*. (ocena) Č 34 (1939/40), 295–302.
- TRDINA (1946) – Trdina, J.: *Zbrano delo I. II. Spomini*. (1. in 2. del). Ljubljana 1946.
- TSCHIASSNY (1892) – Tschiasny, M.: *Memorieren und Memorierstoff im altclassischen Sprachunterricht*. Msch 6 (1892), 1–16.
- TUMA (1937) – Tuma, H.: *Iz mojega življenja*. Ljubljana 1937.
- TUMLIRZ (1894) – Tumlriz, C.: *Über neue Strömungen im philologischen Unterricht*. Msch 8 (1894), 1–15.
- TURIČ (1926) – Turič, J.: *O reformi srednje šole*. G(J)PD 6 (1926), 535–542.
- TURK (1939) – Turk, J.: *Kultura. A. Prosveta. V.: Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici kraljevine Jugoslavije*. Ljubljana 1939.
- UČNI JEZIK (1913) – *O slovenskem učnem jeziku na srednjih šolah, namenjenih Slovincem*. Založilo »Društvo slov. profesorjev« v Ljubljani. V Ljubljani 1913.
- UČNI NAČRT (1934/35) – *Nastavni planovi i programi*. G(J)PD 15 (1934–35), 345–375.
- ÜBERSICHT (1865) – *Statistische Übersicht über die österreichischen Gymnasien und Realschulen am Schlusse des Schuljahres 1863/64*. Wien 1865.
- ÜBERSICHT (1874) – *Statistische Uebersicht ueber die oesterreichischen Gymnasien und Realschulen im Schuljahre 1874*. Wien 1875.
- VAJDA (1919) – Vajda, F.: *Moderna latinska naloga*. P 40 (1919), 170.
- VAJDA (1921) – Vajda, F.: *Srednje in slične šole v Sloveniji*. G(J)PD 1 (1921), 332–335, 452–456.
- VAJDA (1922) – Vajda, F.: *Specifična nadarjenost za posamezne predmete*. G(J)PD 2 (1922), 309–313.
- VALJAVEC (1909) – Valjavec, P.: *Nekoliko riječi o Sokratovoj naučnoj metodi i o njezinoj uporabi na gimnazijske predmete*. NV 17 (1909), 1–11.
- VELIKONJA (1928) – Velikonja, N.: *Razvoj šolske uprave. V: Slovenci v desetletju 1918–1928*. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične

- zgodovine. Uredil dr. Josip Mal. Izdala in založila »Leonova družba« v Ljubljani. Ljubljana 1928.
- VERHANDLUNGEN (1871) – *Verhandlungen der Gymnasial-Enquête-Commission im Herbste 1870*. Veröffentlicht vom k. k. Ministerium für Cultus und Unterricht. Wien 1871.
- VILHAR (1934/35) – Vilhar, A.: *O izgovoru latinskog jezika*. G(J)PD 15 (1934–1935), 123–129.
- VILHAR (1935/36) – Vilhar, A.: *Sovrè Anton in Tomec Ernest: Latinska vadnica in slovnica za prvi razred klasičnih in peti razred realnih gimnazij*. Ljubljana 1935. G(J)PD 16 (1935/36), 387–389.
- VORLESUNGEN (1851) – *Oefentliche Vorlesungen an der k. k. Universität zu Wien in Winter-Semester 1850/51*. Wien 1851.
- VORLESUNGEN (1900) – *Öffentliche Vorlesungen an der k. k. Universität zu Wien im Winter-Semester 1900/1*. Wien 1900.
- VOŠNJAK (1867) – Vošnjak, J.: *Slovensci, kaj čemo?* Spisal dr. Jože Vošnjak v Slovenskeji Bistrici 1867.
- VOŠNJAK (1874) – Vošnjak, J.: *Slovensci in državni zbor leta 1873 in 1874*. V Ljubljani 1874.
- WALDECK (1904) – Waldeck, A.: *Über den Kanon der griechischen Lektüre*. LehrL 1904, 78, 6–18.
- VANIČEK (1860) – Vaníček, A.: *Schematismus der österreichischen Gymnasien und Realschulen für das Schuljahr 1859–60*. Prag 1860.
- WESTER (1903) – Wester, J.: *Latinsko-slovenski slovar*. P 24 (1903), 29–30.
- WESTER (1912) – Wester, J.: *Reformni srednješolski zavodi in naši odnošaji*. NV 20 (1912), 710–721.
- WESTER (1920) – Wester, J.: *Preosnova zavoda v realno gimnazijo*. Izvestje državne realne gimnazije v Novem mestu o šolskem letu 1919/20. Novo mesto 1920, 1–3.
- WESTER (1923) – Wester, J.: *O naši srednji šoli*. Ljubljana 1923.
- WESTER (1924) – Wester, J.: *Pravila o nižjem in višjem tečajnem izpitu na srednjih šolah v Sloveniji*. Po uradnih virih priredil Jos. Wester. Ljubljana 1924.
- WESTER (1927) – Wester, J.: *Kriza naše srednje šole*. Zapiski I. Ljubljana 1927.
- WESTER (1930) – Wester, J.: *Pravila o nižjem in višjem tečajnem izpitu na realnih in klasičnih gimnazijah in realkah*. Priredil Jos. Wester. Ljubljana 1930.
- WOLF (1869) – Wolf, A. F.: *Kleine Schriften in lateinischer und deutscher Sprache*. Hrsg. durch G. Bernhardt. Halle 1869² (1807¹).
- WOTKE (1895) – Wotke, K.: *Zur Frage der Privatlectüre*. ZföG 46 (1895), 1131–1134.
- ZAKON (1929) – *Zakon o srednjih šolah*. Zbirka zakonov XXXIV. snopič. V Ljubljani 1929.
- ZEHME (1917) – Zehme, A.: *Horaz als Erzieher zur Genügsamkeit*. LehrL 1917, 43–53.
- ŽLEBNIK (1969) – Žlebnič, L.: *Obča zgodovina pedagogike*. Ljubljana 1969.
- ŽNIDERŠIČ (1903) – Žnideršič, F.: *Zur Pflege der slovenischen Schriftsprache an österreichischen Gymnasien*. Dreiundfünfzigster Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Görz. Veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1903. Görz 1903, 3–38.

SEZNAM SLIK

1. str. 20 – Johann Joachim Winckelmann
2. str. 21 – Johann Georg Hamman
3. str. 22 – Georg Wilhelm Friedrich Hegel
4. str. 22 – Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher
5. str. 22 – August Wilhelm von Schlegel
6. str. 23 – Johann Gottfried von Herder
7. str. 25 – Johann Matthias Gesner
8. str. 26 – Gesner na naslovnici svojega l. 1749 v Leipzigu izšlega dela z naslovom *Novus Linguae Et Eruditionis Romanae Thesaurus*
9. str. 27 – Johann August Ernesti
10. str. 28 – Christian Gottlob Heyne
11. str. 28 – Johann Heinrich Voß
12. str. 29 – August Friedrich Wolf
13. str. 32 – Wolfovo najznamenitejše delo *Prolegomena ad Homerum* (1795)
14. str. 34 – Wilhelm von Humboldt
15. str. 44 – Philipp August Böckh
16. str. 44 – Karl Otfried Müller
17. str. 45 – Johann Gottfried Jacob Hermann
18. str. 45 – Friedrich Wilhelm Thiersch
19. str. 47 – Hermann Bonitz
20. str. 48 – *Osnutek organizacije gimnazij in realk v Avstriji (Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich)*
21. str. 53 – Janez Trdina
22. str. 74 – Maturitetna naloga iz latinščine Frana Saleškega Finžgarja (prevod iz nemščine v latinščino)
23. str. 96 – August Scheindler, *Methodik des Unterrichts in der lateinischen Sprache* (1913)
24. str. 96 – August Scheindler, *Methodik des Unterrichts in der griechischen Sprache* (1915)
25. str. 97 – Raphael Kühner, *Elementargrammatik der griechischen Sprache* (1850)
26. str. 98 – Georg Curtius
27. str. 98 – *Grška šolska slovnica (Griechische Schulgrammatik)* Georga Curtiusa (1852)
28. str. 99 – 27., predelana izdaja Curtiusove *Grške šolske slovnice*
29. str. 109 – Eckstein, *Lateinischer und griechischer Unterricht* (1887)
30. str. 110 – Dettweiler, *Didaktik und Methodik der einzelnen Lehrfächer* (1895)
31. str. 123 – Janez Bleiweis

32. str. 124 – Matija Valjavec
33. str. 125 – Ivan Božič, prevod Platonovega *Kritona* in *Apologije*
34. str. 125 – p. Ladislav Hrovat, *Ksenofontovih Spominov na Sokrata čvetera bukve. (Memorabilia)* (1862)
35. str. 126 – Valentin Kermavner, *Odiseje IX. spev* (1870)
36. str. 127 – Valentin Kermavner, *Odiseje I. spev* (1871)
37. str. 129 – p. Ladislav Hrovat, *Časosloje latinskega jezika*
38. str. 130 – Mihael Verne – rokopis prevoda *Eutropieve kratke rimske zgodovine*
39. str. 132 – p. Ladislav Hrovat
40. str. 133 – p. Ladislav Hrovat – ohranjeni rokopis *Latinske slovnice*
41. str. 134 – Anton Klodič, vitez Sabladoski
42. str. 135 – p. Ladislav Hrovat, *Vvod v Sokratovo Apologijo* (1869)
43. str. 138 – Janko Pajk
44. str. 138 – Božidar Raič
45. str. 138 – Josip Šuman
46. str. 140 – Janko Pajk, *Primer iz latinsko-slovenskega slovarja* (1871)
47. str. 142 – Matej Vodušek
48. str. 143 – Matej Vodušek – str. 53 ohranjenega rokopisa *Grške slovnice*
49. str. 145 – p. Ladislav Hrovat, *Latinska slovnica za slovensko mladež*
50. str. 149 – Sebastijan Žepič, *Latinsko-slovenske vaje za I. gimnasijski razred*
51. str. 150 – Sebastijan Žepič, *Latinsko-slovenske vaje za II. gimnasijski razred*
52. str. 152 – Rožkov slovník v slovenskem prevodu
53. str. 152 – Maks Pleteršnik
54. str. 154 – Valentin Kermavner
55. str. 155 – Valentin Kermavner, *Vadbe v skladnji latinski. Prvi del*
56. str. 155 – Valentin Kermavner, *Vadbe v skladnji latinski. Drugi del*
57. str. 157 – Valentin Kermavner, *Latinska slovnica*
58. str. 159 – Valentin Kermavner – ohranjeni rokopis *Grško-slovenskega slovarja*
59. str. 160 – Fran Wiesthaler, *Latinske vadbe za prvi gimnazijski razred* (2. izdaja)
60. str. 161 – Fran Wiesthaler, *Latinske vadbe za drugi gimnazijski razred*
61. str. 163 – Karl Kreipner, *Priprava na Platonovo Sokratovo Apologijo* (odlomek)
62. str. 164 – Lavoslav Koprivšek, *Latinsko-slovenska frazeologija k I. knjigi Caesarjevih komentarjev de bello gallico*
63. str. 166 – Lavoslav Koprivšek – rokopis komentarja k Cezarju (str. 1)
64. str. 167 – Lavoslav Koprivšek – rokopis komentarja k Nepotu (str. 1)
65. str. 171 – Fran Wiesthaler
66. str. 172 – Fran Wiesthaler, *Odlomek latinsko-slovenskega slovarja (na pokaz)*
- 67.–69. str. 174–175 – Ohranjeno rokopisno gradivo Wiesthalerjevega slovarja
70. str. 176 – Rajko Perušek
71. str. 177 – Rajko Perušek – začetek rokopisa *Grškega besednjaka*

SEZNAM SLIK

72. str. 178 – Lovro Požar
 73. str. 178 – Lovro Požar, *Latinske vadbe za tretji gimnazijski razred*
 74. str. 180 – Lovro Požar, *Latinske vadbe za četrti gimnazijski razred*
 75. str. 180 – Franc (Francišek) Brežnik
 76. str. 181 – Francišek Brežnik, *Latinske vadbe za peti in šesti gimnazijski razred*
 77. str. 182 – Anton Jeršinovič, *Komentar h Gollingovi izdaji Kornelija in Kurcija za tretji gimnazijski razred*
 78. str. 182 – Anton Jeršinovič, *Komentar h Korneliju Nepotu – primer*
 79. str. 183 – Anton Jeršinovič, *Komentar h Kurciju Rufu – primer*
 80. str. 183 – škof dr. Anton Bonaventura Jeglič
 81. str. 185 – Franc Hubad
 82. str. 187 – dr. Josip Tominšek
 83. str. 187 – Josip Tominšek, *Latinska slovnica*
 84. str. 188 – Janez (Ivan) Fon, *Latinsko-slovenska frazeologija k IV. knjigi*
 85. str. 188 – Janez (Ivan) Fon, *Latinsko-slovenska frazeologija k VI. knjigi*
 86. str. 189 – Janko Košan
 87. str. 189 – Janko Košan, *Latinska čitanka za tretji gimnazijski razred*
 88. str. 190 – Janko Košan, *Latinsko-slovenski slovar k Latinski čitanki za tretji gimnazijski razred*
 89. str. 191 – Josip Tominšek, *Grška slovnica*
 90. str. 191 – Josip Tominšek, *Grška vadbica*
 91. str. 192 – Anton Koritnik
 92. str. 193 – Anton Jeršinovič, *Livijev komentar. II. del – 21. knjiga*
 93. str. 193 – Anton Dokler, *Slovarček k izbranim Ovidijevim pesmim Sedlmayerjeve izdaje*
 94. str. 193 – Anton Dokler
 95. str. 194 – Josip Tominšek, *Ksenofontov slovar*
 96. str. 195 – Josip Tominšek – primer iz *Ksenofontovega slovarja*
 97. str. 196 – Josip Tominšek, *Wiesthalerjeve Latinske vadbe I. del*
 98. str. 197 – Anton Dokler, *Komentar k Ciceronovim govorom proti Katilini*
 99. str. 197 – Odlomek iz Doklerjevega *Komentarja k Ciceronovim govorom proti Katilini*
 100. str. 198 – Rudolf Južnič, *Slovarček k Vergiliju. I. del*
 101. str. 199 – Anton Jeršinovič, *Salustijev komentar*
 102. str. 200 – dr. Josip Pipenbacher
 103. str. 200 – Josip Pipenbacher, *Latinska slovnica* (1910)
 104. str. 200 – Josip Pipenbacher, *Latinska vadbica I*
 105. str. 201 – Josip Pipenbacher, *Latinska vadbica II*
 106. str. 202 – Josip Pipenbacher, *Latinska vadbica III*
 107. str. 202 – Josip Pipenbacher, *Latinska vadbica IV*
 108. str. 204 – Franc Jerovšek
 109. str. 204 – Franc Jerovšek, *Besede in rekla k sedmi knjigi Herodotovih zgodopisnih raziskavanj* (1911)
 110. str. 205 – Josip Pipenbacher, *Slovarček k Demostenu*
 111. str. 205 – Andrej Prebil, *Slovarček k Odiseji*

112. str. 206 – Janko Košan, *Latinska čitanka za četrti (in peti) gimnazijski razred*
113. str. 206 – Janko Košan, *Latinsko-slovenski slovarček k Latinski čitanki za IV. (in V.) gimnazijski razred*
114. str. 207 – Rudolf Južnič, *Slovarček k Vergiliju. II. del*
115. str. 207 – Josip Pipenbacher, *Slovarček k Horaciju*
116. str. 207 – Josip Pipenbacher, *Slovarček k Horaciju – primer*
117. str. 208 – Jerovšek-Košan, *Latinske vadbe za sedmi in osmi razred*
118. str. 208 – Janko Košan, *Kratka latinska stilistika*
119. str. 210 – Anton Koritnik, *Slovarček k Iliadi*
120. str. 211 – dr. Anton Breznik
121. str. 215 – dr. Fran Ilešič
122. str. 225 – dr. Josip (Jože) Debevec
123. str. 225 – dr. Ivan Dolenc
124. str. 231 – dr. Karel Verstovšek
125. str. 235 – Prizor iz Ajshilove *Oresteje* (igrajo dijaki škofijske gimnazije)
126. str. 236 – Profesorji škofijske gimnazije l. 1930 s škofoma Jegličem in Rožmanom
127. str. 238 – Svetozar Pribičević, jugoslovanski prosvetni minister
128. str. 243 – dr. Josip Wester
129. str. 275 – Zadnja (9.) poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije
130. str. 277 – dr. Fran Bradač
131. str. 278 – Bradač-Osana, *Grška slovnica*
132. str. 278 – dr. Fran Bradač, *Grška vadnica*
133. str. 279 – dr. Josip Pipenbacher, *Latinska slovnica* – 3. izdaja (1922)
134. str. 279 – dr. Josip Pipenbacher, *Latinska vadnica. Nižja stopnja II.*
135. str. 280 – dr. Josip Pipenbacher, *Latinska vadnica. Srednja stopnja I.*
136. str. 280 – dr. Josip Pipenbacher, *Latinska vadnica. Srednja stopnja II.*
137. str. 280 – dr. Josip Pipenbacher, *Latinska vadnica za realne in klasične gimnazije I. del*
138. str. 280 – dr. Josip Pipenbacher, *Latinska vadnica za realne in klasične gimnazije II. del*
139. str. 282 – dr. Fran Bradač, *Izbrane pesmi rimskih lirikov*
140. str. 283 – Alojzij Benkovič, *Rastlinski imenik*
141. str. 283 – Alojzij Benkovič
142. str. 283 – Henrik Tuma, *Botanični slovar*
143. str. 283 – Henrik Tuma
144. str. 285 – dr. Fran Bradač, *Latinsko-slovenski slovar* (1926)
145. str. 285 – dr. Fran Bradač, *Latinsko-slovenski slovar* – 2., razširjena izdaja (1937)
146. str. 286 – Anton Sovrè
147. str. 286 – Anton Sovrè, *Lanx satura*
148. str. 288 – Čolič, *Latinska čitanka* (1929)
149. str. 288 – Perinovič, *Izbor iz rimskih klasika I. (Proza)*
150. str. 289 – Rudolf Južnič, *Grška čitanka*

SEZNAM SLIK

151. str. 291 – Sovrè-Tomec, *Latinska vadnica in slovnica za prvi razred klasičnih in peti razred realnih gimnazij*
152. str. 292 – Marko Bajuk
153. str. 292 – Marko Bajuk, *Latinska čitanka za IV. razred klasičnih gimnazij*
154. str. 293 – Marko Bajuk, *Latinska čitanka za VII. razred realnih gimnazij*
155. str. 293 – Marko Bajuk, *Latinska čitanka za VII. razred klasičnih gimnazij in VIII. razred realnih gimnazij*
156. str. 294 – Rudolf Južnič, *Latinska čitanka za 3. razred klasičnih in 6. razred realnih gimnazij*
157. str. 294 – Rudolf Južnič, *Izbor iz Plutarha*
158. str. 295 – Južnič-Korbar-Tomec, *Latinska vadnica za drugi razred klasičnih in šesti razred realnih gimnazij*
159. str. 295 – Franc Korbar
160. str. 296 – Belec-Jerè-Omerza-Samsa, *Latinska vadnica in slovnica za 1. razred klasične in 5. razred realne gimnazije*
161. str. 296 – Belec-Jerè-Omerza-Strupi, *Latinska vadnica in slovnica za 2. razred klasične in 6. razred realne gimnazije*
162. str. 297 – Belec-Jerè-Omerza, *Latinska vadnica in slovnica za 3. in 4. razred klasične in 7. razred realne gimnazije*
163. str. 298 – Bajuk-Grošelj, *Salustij, Jugurtinska vojna*
164. str. 298 – Bajuk-Grošelj, *Cicero, 1. in 4. govor proti Katilini*
165. str. 299 – dr. Milan Grošelj, *Izbor iz Ovidovih pesmi*
166. str. 299 – dr. Milan Grošelj, *Cato maior de senectute. Rimska pisma*
167. str. 299 – Rudolf Južnič, *Izbor iz Vergilovih del*
168. str. 301 – Južnič-Korbar, *Latinska slovnica*
169. str. 302 – Modest Golia, *Latinska vadnica*
170. str. 303 – dr. Fran Bradač, *Grška vadnica (1944)*
171. str. 303 – dr. Fran Bradač – primer iz *Grške vadnice (1944)*
172. str. 304 – Fran Wiesthaler
173. str. 304 – Maks Pleteršnik
174. str. 305 – dr. Josip Tominšek
175. str. 306 – Fran Wiesthaler, *Ročni slovar*
176. str. 306 – Fran Wiesthaler, *Veliki slovar*

IMENSKO KAZALO

- Afriška vojna* 116
Ajshil 34, 117, 210, 236
    Peržani 117
    Agamemnon 117
    Evmenide 117
    Uklenjeni Prometej 117
    Oresteja 236
Ajshin 117
    Proti Ktezifontu 117
Aleksander (kralj) 247, 271
Aleksander Veliki 178, 189
Aleksandrija 118
Amerika 223
Amijan Marcelin 117
Anij 73
Ansbach 25
Antonini 206
Apolonij Rodoški 117
Arijan 31, 92, 107, 117, 196, 211
    Anabazis 107, 211
Ariovist 203
Aristofan 117
    Vitezi 117
    Oblaki 117
Aristotel 92, 106, 117, 211, 214, 252 (op. 115), 260, 263
    Atenska ustava 117
    berilo 211
    hrestomatija 211
    izbor 106
    Metafizika 117
    Poetika 106, 117
    Politika 106
Arnejc, Ivan 221 (op. 227), 285
Arnim, Hans 54, 83 (op. 125), 233
Artel, Anton 70 (op. 87)
Ast, Georg Anton Friedrich 28
Aškerc, Anton 173
Atene 161
Autenrieth, G. 212
Avguštin 117, 302

- De civitate Dei* 117
Izpovedi 302
 Avstrija 15, 45, 54 (op. 30), 55, 56, 59, 80, 81, 116, 122, 224, 240, 265,
 268, 284, 309
 Avstro-Ogrska 196, 213, 225, 268, 311
 Azija 118
 Babič, Matjaž 11, 16, 310
 Bajuk, Marko 94, 203, 262, 291, 292, 298, 299, 300, 303
 Baldwin, M. 272
 Bartel, Anton 268
Batrahomiomahija 117, 118, 158 (op. 94)
 Bavarska 28, 43, 46, 55, 56
 Bazili 287 (op. 14)
 Bechtel, F. 212
 Belec, Franc 203, 220 (op. 224), 282, 291, 295, 297, 299
 Beljak 12, 64 (op. 68), 69
 Belostenec 137
 Benkovič, Alojzij 283
 Benseler 212
 Beograd 227, 237, 246, 247, 253, 258, 271, 305
 Beranič, D. 221 (op. 227)
 Bergson, H. 272
 Berlin 32, 38, 45, 50, 51, 54, 63, 80, 81, 82, 83, 96, 146
 Berneker 213
 Bežek, B. 248
 Bias 200
 Biese, Alfred 212
 Bleiweis 120, 121, 122, 123, 132, 134, 142, 169
 Bohinc, Peter 72 (op. 96)
 Bohorič, Adam 137
 Boisacq 213
 Bonitz, Hermann 12, 45, 46, 46 (op. 2), 48 (op. 11), 50, 52–63, 53
 (op. 27), 61 (op. 57), 64, 95, 105, 106, 310
 Borovski, J. 128
 Bosanac, S. 288
 Božič, Ivan 124, 213
 Böckh, Philipp August 43, 45
 Böhm, Edmund 15
 Bradač, Fran 191, 192, 234, 263, 271, 273, 277–278, 282, 284–285,
 297, 302, 307, 309
 Braunschweig 139
 Breslau 28
 Breznik, Anton 210, 211, 213, 224, 227
 Brežnik Franc (Francišek) 170, 180–181, 185, 252 (op. 115)
 Budimir, Milan 273
 Buswald, Dominik 119
 Cajnkar, Stanko 267, 302

- Caf 137
 Campe 33
 Capelle 212
 Capellmann, A. 98
Carmina Burana 287
 Carnegie 306
 Cegnar 72 (op. 96)
 Celestin, F. 125
 Celje 12, 14, 69 (op. 86), 158, 180, 187, 201, 215, 217 (op. 219), 229, 230, 250, 263
 Celovec 12, 69, 124, 125, 139, 212, 230
 Celz 116 (op. 194)
 Cezar, Julij 69, 78, 105 (op. 176), 106, 107 (op. 181), 108, 109, 111, 115, 119, 131, 152, 155, 156, 164–167, 180, 187, 203, 205, 206, 209, 227, 259, 261, 274, 284, 291, 292, 297, 302
     Galska vojna 106, 111, 113, 131, 152, 156, 164, 165, 180, 187, 203, 205, 227, 291, 302
     Državljska vojna 106, 109, 113, 117, 291
 Christ, A. T. 192
 Cicero (psevdonim) 173
 Cicero 19, 41, 42, 73, 92, 105 (op. 176), 106, 107 (op. 181), 108, 109, 111, 115, 118, 151, 153, 181, 197, 209, 220, 222, 227, 252, 259, 261, 262, 263, 284, 288, 291, 292, 297, 299–300
     De imperio Cn. Pompei 111, 220, 220 (op. 224), 299, 300
     De officiis 117
     In Catilinam I–IV 106, 111, 113, 118, 124, 197, 218, 220, 262, 299, 300
     In Verrem IV., V. (izbor) 111, 118
     Pro Sulla 111
     Pro Archia poeta 111, 113
     Pro Sestio 111
     Pro Milone 111, 113, 220
     Philippica II. 111
     Cato maior 111, 117, 151, 300
     Laelius 111, 113
     De officiis 111
     Orator 111
     De oratore (v izboru) 111
     govori 106
     »nemški Cicero« 27
     pisma (izbor) 107, 300
 Cigale, M. 194
 Ciperle, Jože 11, 12, 16
 Ciril 287
 Colarič, Martin 250
 Creuzer, Friedrich 28
 Crusius, G. Ch. 153

- Curtius, Georg 57, 97, 97–98 (op. 165), 142, 223
 Čajkanović, Veselin 273
 Češka 49 (op. 49), 64, 94
 Češkoslovaška 272
 Čolić, J. D. 203, 257, 273, 276, 287
 Črnomelj 267, 301, 302
 Čupr, Franz 62, 63
 Dalmatin, Jurij 137
 Darej 204
 Davidović, Ljuba 246
 Debevec, Josip (Jože) 194, 210, 213, 215 (op. 214), 219, 223, 224, 226,
 231, 233, 238, 268, 271
 Dėčin 88
 Dedal 118, 200
 Demosten 42, 105 (op. 176), 106, 107 (op. 181), 108, 109, 110, 112, 113,
 117, 144, 204, 205, 211, 212, 218, 220, 221, 263, 291
     Filipski govori (Filipike) 112, 117, 204, 205, 211
     Govor o miru 112, 113, 117
     Govor o vencu 106, 112, 211
     Megalopoljski govor 144
     Olinski govori 112, 113, 144, 204, 205, 211, 220
     politični govori 106
 Detela, Anton 210, 219
 Detela, Fran 226
 Dettweiler, P. 110
 Dežman, Dragotin 144
 Dindorf, G. 205, 212
 Dioniz 118
Disticha Catonis 153 (op. 78)
 Divković, M. 151, 153, 194
 Dokler, Anton 158, 193, 197, 199 (op. 178), 210–214, 218, 219, 220, 221,
 222, 226, 284, 300, 309, 310
 Dolar, Anton 119
 Dolen(e)c, Ivan 224, 233, 238, 248, 249, 251, 273
 Dolžan 250
 Drtina, Franz 83 (op. 125)
 Dunaj 14, 38, 51, 62, 66, 83, 92, 94, 96, 97, 98, 122, 123, 133 (op. 24),
 136, 141, 146, 160, 194, 212, 271
 Dünnebier, J. A. 96, 132, 148, 149–150
 Eckstein, Fr. Aug. 110
 Eichert, O. 153, 165
 Elendt, F. 96, 161
 Enej 73, 180, 200, 287
 Enej Silvij 292
 Enij 196
 Enk 46, 46 (op. 2)
 Erjavec, Fran 131, 139

- Erkulj 118
 Ernesti, Johann August 27, 29, 30
 Evers, Ernst August 24 (op. 15)
 Evripid 117, 210, 211
     Bakhe 211
     Ifigenija med Tavrjci 117, 211
     Ifigenija v Avlidi 117
     Medeja 117, 211
     Hekaba 117
     Hipolit 211
 Evropa 17, 204, 223, 224
 Evtropij 116, 129, 206
     Kratka rimska zgodovina 129
 Exner, Franz 12, 45, 46, 48 (op. 11), 53, 54, 64
 Ezop 117, 278, 289
 Fajdrus 153 (op. 78), 259, 261, 284, 291, 293, 297
 Fellöcker, Sigm. 131, 139
 Fichte, Johann Gottlieb 21
 Ficker, Franz 53 (op. 26)
 Finžgar, Fran Saleški 72 (op. 96), 73, 74
 Flor 116, 116 (op. 194), 205
 Fon, Janez (Ivan), 165, 166, 170, 183 (op. 139), 187–188, 284
 Forbiger, Albert 139
 Franc Jožef I. 58
 Francija 33
 Frankfurt 137
 Frankfurt na Odri 33
 Frankfurter, Salomon 81
 Freund 170
 Gabrič, Aleš 15
 Gangl, Engelbert 224
 Gantar, Kajetan 11, 308
 Ganzsnyiec, R. 272
 Gehlen, O. 182, 183
 Gemoll, W. 194, 210, 212
 Georges 170
 Gerold, Karel 152
 Gesner, Johann Matthias 18, 25, 26, 27, 29, 30
 Gestrin, Fran 72 (op. 96)
 Glaser, K. 128
 Glonar, Jože (Joža) 268, 269, 269 (op. 161), 271
 Gnidovec, Janez 119, 192
 Goethe, Johann Wolfgang 20, 22, 37
 Golia, Modest 267, 301, 302
 Golling, J. 182, 189, 190, 192, 194
 Gomperz, Theodor 54
 Gorica 12, 14, 64 (op. 68), 65 (op. 74), 66, 133 (op. 24), 136, 139, 142,

- 230, 283
 Gornji Grad 305
 Göttingen 18, 25, 26, 27, 29, 33
 Gradec 69 (op. 86), 94, 136, 137, 220
 Gradiška 66
 Grafenauer, Ivan 224
 Graues Kloster 63
 Grčija 31, 36, 118, 206, 289, 310
 Groft 216
 Grošelj, Milan 15, 220 (op. 224), 262, 274, 298, 299, 300, 307
 Grysar, Carl Joseph 53, 61, 97, 146, 148, 310
 Had 191
 Hadrijan 206
 Halle 29, 31, 32, 212
 Hamman, Johann Georg 21
 Hanibal 73, 178
 Hannover 97, 146
 Harder, C. 212
 Hartel, Wilhelm 223
 Hauler, Edmund 54, 83 (op. 125)
 Hauler, J. 161
 Haupt, Stephan 212
 Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 21, 21 (op. 11)
 Heidelberg 28
 Hein, Viktor 169
 Heinischen, F. A. 139, 170, 223
 Hektor 145
Helada 212
 Herbart, Johann Friedrich 21, 38
 Herder, Johann Gottfried 20, 22, 23, 31
 Hermann, Johann Gottfried Jacob 43, 45
 Herodijan 31
 Herodot 31, 42, 73, 102, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 176, 203, 211,
 212, 214, 219, 220, 221, 260, 277, 278, 289
 Hewarst of Bury 274
 Heyne, Christian Gottlob 18, 27, 28, 29, 30, 33, 37
 Heynejeva filološka šola 28
 Heziod 117
 Hieronim 146
 Hircij 116, 205
Hispanska vojna 116
 Hočvar, K. 223, 271, 304
 Hoffmann, Emanuel 152
 Holzinger, Karl 67
 Homer 19, 28, 29, 31, 34, 41, 42, 73, 102, 105 (op. 176), 107, 108, 109,
 112, 113, 115, 125, 128, 192, 194, 196, 197, 199 (op. 178), 205, 209,
 211, 212, 213, 218, 219, 221, 260, 263, 287

- homerske himne 117
 homerske pesnitve 31
 Homerjev jezik 102, 110, 277
 Homerjeva epa 110
Iliada 106, 107, 112, 113, 125, 128, 192, 194, 196, 197, 209, 211,
 212, 213, 218, 263, 277
Odiseja 107, 112, 113, 117, 118, 125, 128, 192, 205, 205 (op. 190),
 211, 212, 213, 221, 263, 277, 287
 Horacij 41, 42, 53, 73, 102, 105 (op. 176), 107 (op. 181), 108, 109, 112,
 113, 118, 119, 125, 128, 133 (op. 24), 152 (op. 78), 158 (op. 94), 206–
 207, 209, 218, 220, 222, 227, 259, 261, 263, 274, 284, 288, 292
Ars poetica 73, 112, 119, 128, 274
Carmen saeculare 207
Epode 106, 119, 207
Ode (Pesmi) 73, 112, 125, 207, 261
Pisma 106, 112, 207
Satire 106, 112, 207
 izbor 206, 207
 Hölderlin, Johann Christian Friedrich 22
 Hribar, Anton 72 (op. 96)
 Hribar, Ivan 168, 168 (op. 115), 169
 Hrovat, Ladislav 15, 69, 123, 124, 128, 131, 131 (op. 16), 132, 134, 135,
 136, 144, 145–148, 150, 151, 154, 156, 157, 162, 168, 213
 Hrvaška 121, 151, 270, 291
 Hubad, Franc (Franjo) 72 (op. 96), 184
 Huemer, J. 206, 207
 Huemer, Kamillo 211
 Humboldt, Alexander 33
 Humboldt, Wilhelm 21, 23, 24, 25, 28, 31, 32, 33–42
 Idrija 229
 Ifigenija 200
 Ikar 118
 Ilešič, Fran 176, 214, 215, 215 (op. 214), 216, 218, 224, 272, 303
 Ilfeld 29
 Ingerslev, C. F. 139
 Isos 189
 Istra 133 (op. 24), 214
 Italija 73, 197, 213
 Izokrat 117
 Jacobs, Christian Friedrich Wilhelm 28
 Jambrešič 137
 Janežič, A. 139
 Jäger, G. 11
 Jeglič, Anton Bonaventura 93, 184, 213, 218, 219, 222, 249, 250, 303, 305
 Jelačin, Ivan 248, 249, 250
 Jena 20, 25, 96, 97, 185
 Jeran, Fran 215 (op. 214), 227, 241, 242, 253

- Jerè, Fran(c) 203, 210, 211, 213, 268, 274, 282, 291, 295, 297, 306, 307, 308
- Jerovšek, Fran(c) 203–204, 208, 212, 214, 219, 220, 221, 222
- Jeršinovič, Anton 167, 181–183, 189, 190, 192, 197, 217, 218, 219, 222, 284, 300
- Jesenko, J. 139
- Jožef Flavij 117
- Jug, Anton 224
- Jugoslavija 244, 255, 256, 272, 273, 274, 287, 312
- Jugurta (psevdonim) 173
- Julijan 31
- Jurčič, Josip 72 (op. 96)
- Justin , 107 (op. 181), 116 (op. 194), 182 (op. 77), 206
- Juvenal 117, 153 (op. 78)
- Južnič, Rudolf 196, 197, 202, 206, 219, 220, 221, 222, 257, 273, 282, 284, 288, 293, 294, 297, 299, 300, 301, 305
- Kadmos 202
- Kak 118
- Kalan, A. 72 (op. 96), 303
- Kalimah 117
- Kamnik 230
- Kant, Immanuel 20, 21, 22, 23 (op. 14)
- Karlin, D. 170
- Karlin, M. 304
- Karlsruhe 97
- Kastalec, Matija 137
- Kastelic, Jože 15
- Katič (ministrski nadzornik) 247
- Kato 152 (op. 78)
- Katul 117, 221 (op. 227), 282, 292
- Kärcher, Ernst 139
- Kermavner, Valentin 79, 128, 148, 153, 154–159, 160, 161, 165, 168, 177, 178, 180, 183, 185, 186, 199, 203
- Kersnik, Janko 72 (op. 96)
- Kir 191, 289
- Klavdij Klavdijan 153 (op. 78)
- Kleinmayer 162
- Klemenčič, Alojzij 267
- Klodič, Anton 65 (op. 74), 66, 67, 132, 132–133 (op. 24), 134, 138 (op. 39), 141, 143
- Klotz, Reinhold 139, 170
- Kluge 213
- Koblenz 42
- Koch, Alwin 192
- Kočevje 12, 229, 230, 266
- Koper 12
- Kopriva, Silvo 302

IMENSKO KAZALO

- Koprivšek Lavoslav (Leopold) 162–167, 187, 284
 Korbar, Franc 202, 282, 294, 297, 300, 301
 Koritnik, Anton 192, 194, 197, 204, 205, 209, 212, 213, 218
 Korošec, Anton 246, 248, 252, 274
 Koroška 67, 69 (op. 86), 217, 217 (op. 219)
 Korun, Valentin 215 (op. 214), 225, 226, 239, 269
 Koseski, J. V. 125, 128
 Košan, Janko 189, 202, 205–206, 208, 214, 220, 221, 222, 283, 284
 Koštial, Ivan 303, 304 (op. 26)
 Köln 97, 146
 Königsberg 22, 39
 Kračmanov Matija 124
 Kragelj, Andrej 205 (op. 190)
 Kranj 12, 69, 69 (op. 86), 93, 158, 179, 180, 181 (op. 135), 182, 187, 192,
 220, 229, 230
 Kranjska 67, 69, 132, 134, 135, 169, 190, 217, 217 (op. 219)
 Kreipner, Karl 162
 Krek, Jul. 303
 Krelj, Sebastijan 137
 Kretschmer, Paul 54
 Krez 191, 202
 Krkljuš 212
 Kron, Ignatz 53 (op. 26)
 Krüger, G. T. A. 146
 Ksenofont 31, 42, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 115, 124, 195, 196, 211,
 212, 213, 219, 260, 263, 278, 289
     Anabazis 112, 113, 211, 212
     Helenika 118, 211, 212
     izbor 107, 112, 195
     Kirova vzgoja 211
     Memorabilia (Spomini na Sokrata) 113, 124, 211, 212, 213
 Kserks 204
 Kunt 33
 Kurcij Ruf 78, 107, 107 (op. 181), 116 (op. 194), 153, 179, 182, 185, 189,
 190, 203, 206, 283, 284, 291, 292
     Memorabilia Alexandri Magni 182, 189
 Kušar, V. 215 (op. 214), 227, 234
 Kušej, Rado 241, 270, 272
 Kühner, Raphael 57, 97, 146
 Kvintilijan 19, 107 (op. 181), 116 (op. 194), 117, 118, 252
 Lajh, Korbinijan 128
 Laokoont 209
 Lederhas, Ljudevit 170
 Leipzig 18, 25, 26, 27, 43, 45, 92, 139, 212
 Lesar 46
 Lesar, Anton 122, 132
 Levec, Fran 72 (op. 96), 216

- Levstik, Fran 198 (op. 178)
 Liddel(-Scott-Jones) 28
 Livij 42, 53, 107 (op. 181), 108, 109, 111, 118, 181, 190, 192, 199, 209,
 218, 219, 222, 259, 261, 263, 284, 292, 300
     1. knjiga 111, 113, 190, 218
     21. knjiga 111, 113, 192, 218, 219
     22. knjiga 111
 Lizias 117
     Proti Eratostenu 118
 Ljubič, J. 125
 Ljubljana 12, 13, 14, 65 (op. 74) 69, 69 (op. 86), 139, 148, 153, 158, 168,
 179, 180, 184, 187, 192, 196, 197, 201, 209, 220, 221, 224, 225, 226,
 229, 230, 238, 244, 247, 249, 251, 252, 266, 267, 268, 272, 274, 283,
 288, 289, 291, 307, 310
 Ljutomer 230
 Lončar, Dragotin 86
 London 38
 Longos 289
 Loser, Janez 65 (op. 74)
 Lukijan 31, 117, 289
     Sanje 117, 118
 Lukman, Franc 268, 271
 Lukrecij 107 (op. 181), 117, 153 (op. 78), 292
 Lunjak, Ivan 311
 Lvov 272
 Macun, Ivan 122, 123, 132, 148
 Majciger, Janez 128, 141
 Majnarić, Nikola 273
 Makedonija 206
 Malnar, Josip 210, 219
 Maraton 178
 Marchet, Gustav 83, 85, 268
 Marcial 117, 152 (op. 78), 292
 Maretić, T. 194
 Maribor 12, 14, 69 (op. 86), 118, 141, 158, 181, 187, 196, 200, 201, 209,
 214, 215, 217 (op. 219), 220, 229, 230, 251, 253
 Maričić 203
 Marija Terezija 51
 Markič, M. 170
 Marn, Jožef 136
 Marušič, Drago 289
 Maselj, Ivan 215 (op. 214), 223, 303
 Matej (evangelist) 278
 Mazi 249
 Mazovec, Ivan 224
 Marešič, Frančišek 128
 Mähr, F. 119

- Medved, Anton 242
 Medveš, Zdenko 16
 Megiser, Hieronim 137
 Mencinger, Ivan 72 (op. 96)
 Menge 210, 212
 Menzel, W. J. 60, 119
 Metlika 267
 Metod 287
 Midas 118
 Mihevc Gabrovec, Erika 15, 308, 309
 Miklošič, F. 61
 Milčinski, Fran 72 (op. 96)
 Mokronog 266, 267
 Mole, Rudolf 215 (op. 214)
 Montesquieu 131
 Mravlak, Franc 263
 Muller, G. 199
 Müller, Karl Otfried 43
 Muret, Antoine 152 (op. 78)
 Murn, Josip 72 (op. 96), 73
 Murnik, Jakob 72 (op. 96)
 Murska Sobota 12, 230, 247
 Nadrah, Ignacij 242
 Napoleon, Bonaparte 21, 33, 36
 Natlačen, Marko 258
 Nägelsbach, H. 97
 Nečásek, Janez 122
 Nemčija 18, 20, 30, 36, 45, 48 (op. 11), 51, 54, 63, 80, 309
 Nepot, Kornelij 78, 106, 107 (op. 181), 108, 109, 111, 113, 152, 153, 155,
 165, 167, 179, 182, 189, 190, 203, 206, 227, 282–283, 284, 297
     Agezilaj 113, 189
     Alkibiad 113
     Aristid 111, 113, 182, 189, 203
     Epaminondas 111, 113, 182, 189, 203
     Fokion 113
     Hamilkar 113, 189
     Hanibal 113
     Kimon 111, 113, 182, 189, 203
     Konon 113
     Lizander 113, 189
     Miltiad 111, 113, 182, 189, 203
     Pavzanas 113, 189
     Pelopidas 111, 113, 182, 189, 203
     Temistokles 111, 113, 182, 189, 203
     Trazibul 113, 189
     Življenjepisi 106, 152, 165, 203, 227
 Nerva 206

- Nicolovius, Georg Heinrich 39
 Niethammer, Friedrich Immanuel 23, 24 (op. 15)
 Nioba 118
 Nohl, H. 197
 Norveška 233
 Novak, Franc 268
 Novak, Gustav 217
 Novo mesto 12, 14, 69, 69 (op. 86), 118, 136, 141, 145, 158, 162, 168, 179,
 180, 187, 192, 196, 201, 212, 220, 221, 229, 230, 266, 267
 Numancija 206
 Nürnberg 21 (op. 11), 97
 Odisej 191
 Omerza, Fran 203, 236, 282, 291, 295, 297
 Opitz, T. 116
 Orožen, Fran 215, 215 (op. 214), 216
 Osana, Josip 119, 192, 215 (op. 214), 233, 234, 244, 263, 268, 271, 273,
 274, 277, 307
 Osterode 29
 Oštir, Dragotin 221 (op. 227), 307
 Otoški, J. (psevdonim) 129
 Ovidij 53, 102, 105 (op. 176), 106, 107, 107 (op. 181), 108, 109, 111, 118,
 153 (op. 78), 153, 185, 193, 194, 202, 218, 219, 222, 227, 259, 261,
 263, 284, 287, 292, 300
     Elegije 194
     Fasti 111, 113, 194
     izbor 106, 193, 219, 300
     Metamorfoze 111, 113, 194, 287
     Žalostinke 111, 113, 194
     Pisma s Ponta 111, 194
 Ozvald, Karel 87, 226, 271, 272
 Paderborn 97
 Paulsen, F. 17 (op. 2)
 Pavlič, Rado 220, 285, 300
 Pajk, Janko 119, 123, 125, 137, 138, 138 (op. 39), 139, 141, 171, 284, 310
 Panonija 291
 Pape 212
 Passow, Franz 28, 158, 212
 Pašić, Nikola 244, 246
 Pavzanas 289
 Pečjak, Gregor 224
 Perikles 178
 Perinović, V. 257, 276, 287, 293
 Perušek, Rajko 170, 176, 212, 215 (op. 214)
 Perzij 153 (op. 78)
 Perzija 109
 Pestalozzi, Johann Heinrich 21, 33, 38, 39
 Petelin, M. 170

- Peter (kralj) 281
 Petronij 292
 Pidoll, Michael 85
 Pindar 19, 34
 Pintar, Luka 161, 170
 Pipenbacher, Josip 14, 162, 166, 170, 186, 187, 197, 199–203, 204, 207,
 212, 214, 218, 220, 221, 222, 226, 241, 242, 244, 249, 262, 268, 270,
 278–282, 284, 290, 295, 300, 301, 305
 Pir 73
 Platon 28, 29, 31, 42, 60, 73, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 116, 124, 128,
 135, 144, 158 (op. 94), 162, 211, 213, 214, 218, 252 (op. 115), 260,
 263, 272, 289
     Alkibiad 116, 128
     Apologija 106, 107, 112, 113, 118, 124, 135, 144, 162, 211, 213, 220
     Aienska ustava 106
     berilo 211
     Država 106
     Evidem 158 (op. 94)
     Evtifron 112, 113, 128
     Fajdon 106, 211, 272
     Fajdros 60, 211, 158 (op. 94)
     Gorgias 106, 112, 158 (op. 94), 211
     Harmid 60, 112
     Hiparh 116
     hrestomatija 211
     Ion 116
     Kritias 116
     Kriton 112, 113, 118, 124, 211, 213
     Lahet 112, 211
     Lizis 60, 112
     Meneksen 116
     Menon 158 (op. 94)
     Minos 116
     Platonovi dialogi 28
     Protagora 106, 112, 113, 158 (op. 94), 211
     Simpozij 29, 60, 211
     Teages 116
 Plavt 42, 117, 259, 284, 286
     Trinummus 117
     Menaechmi 117
     Aulularia 117
     Captivi 117
     Miles gloriosus 117
     Rudens 117
     Pseudohus 117
     Asinaria 117
 Pleteršnik, Maks 79, 123, 128, 129, 153, 170, 174, 185, 186, 194, 303, 307

- Plinij mlajši 92, 107, 107 (op. 181), 116–117, 116 (op. 194), 206, 209,
 220, 220 (op. 224), 259, 261, 263, 284, 286, 288, 292, 300
Panegirik 117
Pisma (izbor) 107, 117, 206, 220, 220 (op. 224), 261, 300
- Plinij starejši 116, 116 (op. 194), 206
- Plutarh 31, 92, 107, 117, 209, 211, 260, 294
Aleksander 117, 211
Aristid 211
Brut 117
Cezar 211
Cicero 117
Demosten 117
Grakha 117
Kleomen 117
Pavzanas 118
Perikles 117, 118, 211
Temistokles 117
Vzporedni življenjepisi 107, 294
Moralni spisi 294
- Podlaha 46
- Pogačar, Janez Zlatoust 132, 147
- Polanec, Janko 144
- Polec, Janko 147 (op.59), 222
- Poljane 207
- Poljanec, Leopold 165, 226, 241, 242
- Polaschek Anton 165
- Polibij 117
- Polifem 191, 287
- Poljska 272
- Potsdam 33
- Poznanje 272
- Požar, Lovro 156, 160, 169, 170, 171, 177–180, 185, 203, 216, 217, 218, 268
- Praga 97, 98, 212, 273
- Prammer, I. 165
- Prebil, Andrej 205, 212, 221, 285
- Pregelj, Ivan 302
- Prešeren, Jožef 213
- Pribičević, Svetozar 238, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 271, 272, 281
- Prijatelj, Ivan 58, 72, 72 (op. 96), 131
- Primorska 133 (op. 24), 217, 217 (op. 219)
- Primožič, Anton 83 (op. 125)
- Prinz, Karl 194, 195
- Prokopij 237
- Propercij 117, 153 (op. 78), 282, 292
- Prozerpina 202
- Prusija 30, 33, 36, 38, 54 (op. 30), 81, 105, 309
- Ptuj 12, 29, 69 (op. 86), 215, 223, 229, 230

- Publilij Sir 153 (op. 78)
 Puntar 268
 Putsche, C. E. 97
 Raič Božidar, 137, 138
 Rein 223
 Reiterrer, Hubert 15
 Reka 123
 Resman, Ivan 72 (op. 96), 73
 Ried 141
 Riga 22
 Rim 36, 37, 180
 Rockefeller 306
 Rodos 200
 Rosenthal 287
 Rossmässler, E. A. 139
 Rost 212
 Rousseau, Jean Jacques 20, 22, 25
 Rožek, Johann Alexander 143, 150, 151–154, 158, 160, 168, 183, 185, 189,
 193, 219
 Rožman, Gregorij 274, 307
 Salamina 178
 Salustij 73, 106, 107 (op. 181), 108, 109, 110, 111, 118, 128, 181, 197, 198
 (op. 178), 199 (op. 178), 209, 218, 222, 227, 259, 261, 262, 263, 274,
 284, 292, 298, 300
     Jugurtinska vojna 106, 111, 113, 128, 181, 197, 199 (op. 178), 218,
     222, 262, 298, 300
     Katilinova zarota 106, 111, 117, 181, 197, 198 (op. 178), 300
 Samsa, Ivan (Janez) 223, 238, 239, 268, 291, 295, 303
 Saška 18
 Scheindler, August 83 (op. 125), 95–96, 178, 186, 212
 Schenkl, Karl 66, 98, 158, 195
 Schiller, Johann Christoph Friedrich 20, 22, 37
 Schinnagl, M. 98, 122, 123, 149, 161
 Schlegel, August Wilhelm 22, 28
 Schlegel, Karl Wilhelm Friedrich 22, 28
 Schleiermacher, Friedrich Daniel Ernst 21, 38
 Schmidt, J. 165, 187
 Schmidt, Karl 66, 146, 148, 155, 157, 182, 183
 Schmidt, Vlado 11, 12
 Schmöller 212
 Schneider, Gustav 211
 Schödler 131, 139
 Schreiner, Henrik 216, 230, 231
 Schultz, F. 97, 161
 Schulze, Johannes 42
 Schwertassek, C. A. 193, 194
 Scipio (Nazika) 196

- Sedej, Maksim 291
 Sedlmayer, H. S. 193, 300
 Seiler 212
 Seneka 107 (op. 181), 116 (op. 194), 117, 259
     Apocolocyntosis 117
     De beneficiis 117
     De ira 117
     De tranquillitate animi 117
     Octavia 117
     Pisma 117
 Senekovič 185
 Sever, Maks 220
 Sicilija 118
 Silij Italik 153 (op. 78)
 Simoniti, Primož 15, 16
 Slovenija 14, 17, 213, 230, 237, 239, 244, 247, 258, 269, 270, 289, 303, 312
 Slovensko 11, 14, 17, 51, 86, (op. 20), 122, 123, 220
 Sofokles 42, 92, 105 (op. 176), 106, 107, 108, 109, 110, 112, 124, 125, 151,
     158 (op. 94), 210, 211, 212, 214, 218, 243
     Ajant 119, 124, 125, 211, 212
     Antigona 113, 211
     drame 112
     Elektra 118, 211
     Filoktet 211
     Kralj Ojdip 118, 211, 243
     Ojdips na Kolonu 211, 212
     tragedije 106, 107
     Trahinke 112, 211
 Sokrat 73, 101, 119, 135, 144, 162, 252 (op. 115)
 Solon 178
 Sommaruga (minister) 46
 Sovrè, Anton 14, 94, 201, 203, 223, 234, 236, 243, 257, 272, 273, 274, 282,
     286–288, 289, 294, 295, 296, 301, 307, 309
 Split 133 (op. 24)
 Srbija 227, 237, 248, 270, 290–291
 Srebrnič 269
 Sremski Karlovci 257, 273
 Stabej, Jože 137
 Stare, J. 209
 Stein (minister) 33, 39
 Steiner, J. 178, 186
 Stenar, F. 237 (op. 37)
 Stoll, Wilhelm Heinrich 162
 Stowasser 194, 304
 Strabon 289
 Stremayr, Karl 65, 141
 Stritar, Josip 53 (op. 27)

- Strupi, Alojzij 282, 297
 Stuttgart 139
 Suhač, M. 171
 Sušak 94
 Sušnik, Anton 210, 219
 Süpfle, K. F. 97
 Süvern, Johann Wilhelm 39, 40, 41, 42
 sv. Stanislav (zavod) 12, 180, 211, 221–222, 236, 307
 Svetec, Luka 122, 132, 134
 Svetina, J. 128
 Sveto pismo 23, 117, 171, 191, 211, 278, 287, 292
     svetopisemski avtorji 117
     Nova zaveza 211, 212
 Svetonij 116, 116 (op. 194)
     Cezar 116
     Avgust 116
     Tiberij 116
 Svetopolk 295
 Šafařík, P. J. 46
 Šantl, Anton 119
 Šašel, Ana 309
 Šašel Kos, Marjeta 15
 Šedivy, Jan 310
 Šentvid (nad Ljubljano) 12, 58, 181, 184, 187, 192, 197, 201, 209, 211,
     229, 230, 236, 251, 266, 295, 307
 Šerko, Alfred 241, 270, 272
 Šijanec, M. 252, 252 (op. 115)
 Škerlj, Amat 234, 243
 Šlebinger, Janko 14
 Šolar, Janez 65 (op. 74), 132, 136, 147, 148
 Španija 73
 Št. Pavel 12, 69, 230
 Št. Vid = Šentvid
 Štajerska 67, 133 (op. 24), 217, 230
 Šturm, Fran 238, 239, 241, 250, 268
 Šubic, J. 124
 Šubic, R. 295
 Šuklje, Fran 72 (op. 96), 83 (op. 125)
 Šuman, Josip 125, 128, 137, 141, 144, 160, 169, 185, 205, 284
 Švedska 233
 Švica 30
 Tabor 64
 Tacit 41, 42, 73, 106, 107 (op. 181), 108, 109, 112, 115, 116 (op. 194),
     117, 209, 219, 227, 259, 261, 263, 284, 286, 292
     Agrikola 106
     Anali 106, 112, 113, 261
     Pogovor o govornikih 113

- Germanija* 106, 112, 113, 117, 119
Historije 106, 112, 117
 Tantal 200
 Tavčar, A. 171
 Temistokles 178
 Tempsky (založba) 92
 Teokrit 117
 Terencij 42, 107 (op. 181), 117, 259, 284, 286
     Adelphoe 117
     Phormio 117
     Heautontimorumenos 117
     Eunuchus 117
 Termopile 176, 204
 Teršan, Jakob 304
 Tetschen 88
 Teubner (založba) 92
 Tibul 117, 153 (op. 78), 282, 292
 Thiersch, Friedrich Wilhelm 43
 Thun Hohenstein, Leo 47, 58, 62, 120
 Tkač, Ignaz 204
 Toman, Lovro 123, 142, 145, 149
 Tomec, Ernest 201, 202, 256, 282, 290, 294, 295, 296, 297, 301, 303, 309
 Tominšek, Josip 15, 81, 87, 89, 89 (op. 143), 93, 94, 119, 158, 160, 162,
     166, 185, 186–187, 188, 190–191, 192, 194–197, 199, 200, 212, 217,
     219, 220, 222, 223, 262, 263, 268, 271, 277, 278, 303, 309, 311
 Trajan 206
 Trdina, Janez 52, 52 (op. 24), 123, 124
 Trifunović, Miloš 244
 Triglav 15
 Trst 12, 64 (op. 68), 133 (op. 24), 215
 Trstenjak, Davorin 134
 Tršan, Jakob 213
 Trubar, Primož 137
 Tukidid 92, 107 (op. 181), 108, 117, 118, 176, 211
     Peloponeška vojna 176
 Tul(us) 73
 Tuma, Henrik 79, 283
 Tušek, Ivan 131, 139
 Ujčič, J. 270
 Ušeničnik, Aleš 72 (op. 96)
 Vadnjal 269
 Vajda, Fran 215 (op. 214)
 Valenčak, Davorin 128
 Valerij Maksim 116 (op. 194)
 Valjavec, Matija 52, 123, 124, 125, 137, 138, 212
 Varaždin 123, 148, 149
 Vatikan 33

- Vavrů, Ivan 132, 136, 147, 148
 Velej Paterkul 291
 Velikovec 230
 Vergilij 42, 73, 106, 107 (op. 181), 108, 109, 111–112, 117, 124, 152
 (op. 78), 197, 206, 209, 218, 219, 220, 221, 222, 227, 259, 261, 263,
 284, 287, 292, 299, 300
     Bukolika 106, 112, 113, 197
     Eneida 73, 107 (op. 181), 111, 113, 117, 124, 197, 206, 219, 220,
     221, 227, 259, 261, 300
     Georgika 106, 112, 113, 124, 126, 197
 Verne, Mihael 129, 131
 Verstovšek, Karel 224, 225, 231
 Veržej 230
 Vilhar, Albin 291
 Vitruvij 116 (op. 194)
 Vodušek, Božidar, 248, 249
 Vodušek, Marija 142 (op. 44)
 Vodušek, Matej 98, 123, 136, 141–143, 153
 Voljč, Štefan 267
 Vorenc, Gregor 137
 Voß, Johann Heinrich 28
 Vošnjak, Josip 144
 Vovk, Anton 308
     Vulgata 171
 Vulić, Nikola 272, 273, 276
 Walde 213
 Wartinger, Josip 310
 Weigel, Florian 223
 Weimar 20, 22, 25, 28, 42
 Weinhold A. 116
 Wellenhof, Paul Hofmann 85
 Wester, Josip 174, 220, 237 (op. 37), 241–242, 242, 244, 245, 246, 247,
 252, 253, 255, 256, 272, 303
 Wiesthaler, Fran 14, 79, 128, 153, 154, 160–162, 169–175, 177, 183, 184,
 185, 188, 196, 199, 200, 211, 213, 214, 218, 220, 221, 222, 223, 245
 (op. 75), 274, 276, 283, 303–308
 Wilhelm, A. R. 149
 Wilhelm Veliki, Friedrich (cesar) 29
 Wilhelm II. (cesar) 80
 Winckelmann, Johann Joachim 20, 27
 Windischgraetz 217 (op. 219)
 Wolf (škof) 194
 Wolf, August Friedrich 20, 21, 28–32, 34, 36–38, 42, 43, 106–107
 (op. 181)
 Zabukošek, Rezika 125
 Zagreb 123, 151, 153, 238, 291, 292
 Zaplotnik, Ignacij 224

- Zedlitz, Karl Abraham 29
Zieliński, Tadeusz 269 (op. 161)
Zumpt, C. G. 57, 146
Zupančič, Rihard 249, 272
Žagar, Fran 141
Žakelj, Miroslav 153
Železinger, Franc 119
Železnikar, Janez 72 (op. 96), 73
Žepič, Sebastijan 52, 69, 97, 123, 132, 134, 137, 138, 144, 147, 148–151,
153, 154, 160, 161, 168, 170, 194, 212
Žerjav (minister) 246, 249
Žmavc, Jakob 215 (op. 214), 216, 218, 222, 224

STVARNO KAZALO

- abiturienti
  - gimnazije 49, 86, 90, 232
  - realke 85, 227, 232
  - realne gimnazije 265
  - učiteljišča 232
- Akademija znanosti
  - berlinska 32
  - SAZU 307
- Altert(h)umswissenschaft* 13, 31, 34, 37, 106 (op. 181)
- analitičen 12
  - analitična metoda 87, 100
- analiza 13, 61, 243, 252
  - slovnična 26, 102, 114
  - učbenikov 11, 13
- anketa
  - l. 1870 (avstrijska) 65–67, 70
  - l. 1906 (avstrijska) 81, 82
  - l. 1906 (o slovenskih učnih knjigah) 153, 160, 173, 174, 184–186
  - l. 1908 (dunajska) 83–87, 88, 217 (op. 220), 234
  - l. 1912 (o vprašanju slovenskega jezika na srednjih šolah) 222
  - l. 1919 (o reformi srednjih šol) 224–227, 228, 229, 231, 232, 243
  - l. 1922 (anketa Proforskega društva) 270
- antičen
  - antična besedila 43
  - antična filozofija 19
  - antična izobrazba 24
  - antična književnost 17, 19, 23, 27, 28, 57, 115
  - antična kultura 24, 228, 232, 261, 311
  - antična literatura 151, 158
  - antična ljudstva 19, 178–179, 289
  - antična mesta 176 (op. 130)
  - antična nekultura 228
  - antična tematika 73, 118, 176 (op. 130), 236, 321
  - antična zgodovina 28, 73, 87, 118, 152, 178
  - antične demokracije 21
  - antične republike 21
  - antični avtor(ji) 18, 19, 27, 75, 76
  - antični človek 19, 31
  - antični humanizem 238, 239, 270
  - antični ideal 24, 239

- antični klasiki 252, 297
- antični narodi 19
- antični okvir 290, 291, 296
- antični pisci 43, 68
- antični svet 43, 250, 252 (op. 114), 269 (op. 161)
- antični teksti 43
- antični temelji 269
- antični učenjaki 17
- antični Vzhod 269
- antični Zahod 269
- antično bajeslovje 162
- antično človeštvo 31
- antično gledališče 176 (op. 130)
- antično govorništvo 19
- antično pojmovanje 269
- antika 13, 17, 18, 19, 20, 24, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 41, 43, 58, 68, 75, 76, 77, 81, 176 (op. 130), 178, 244, 262, 269, 311, 324
- antologija 235, 258
- aprobacija 94, 122, 222
- aprobiran
  - aprobiran(i) učbenik(i) 52, 93, 122, 181, 190
  - aprobirane knjige 219
  - čitanka 257
  - slovar 285
- arheologija 13, 28
- astronomija 27, 143
- atiščina 92, 101, 110

- basen 72, 153 (op. 78), 161, 162, 201, 202, 261, 281, 284, 287, 289, 291, 294, 295
- basnopisec 191
- besedotvorje 147, 157, 186, 199, 277
- besedišče 56, 99, 100, 102, 116 (op. 193), 137, 138, 139, 153, 157, 161, 164, 165, 170, 171, 173, 176, 183, 185, 193, 197, 201, 204, 206, 207, 210, 211, 214, 231, 284, 285, 290, 296, 302
- besedni zaklad 78, 101, 105, 261
- besednjak 165, 176, 177, 204, 277

- centralizacija
  - vodstev šol 225
- centralizem 240
- centraliziranje
  - uprave srednjega šolstva 244
  - šolske uprave 252
- civilizacijski okvir 262, 293, 296, 310

STVARNO KAZALO

- časopis 14, 247
- časopisje 14, 56, 138, 156, 228, 234, 241, 243, 245, 247, 248, 270
  - dnevno 46, 70, 229, 271, 272
  - liberalno 242, 250
  - strokovno 13, 253, 310
- čitanka *passim* (gl. Priloga 1)
- človečnost 18, 19, 25, 31, 269, 311
- čtivo 154, 219

- »debloslojje« 277
- deželen
  - gimnazija (Ptuj) 229
  - jezik 48, 58
  - ministrstvo 96 (op. 163)
  - odbor 134, 145, 145 (op. 50), 151, 160, 162, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 178, 179, 185, 190, 192, 210, 218, 219, 221, 303
  - predsednik 169
  - predsedstvo 173
  - registratura 147 (op. 59)
  - šolske oblasti 77
  - šolski svet 131 (op. 19), 135, 145, 147, 148, 168, 169, 179, 224
  - šolski svetnik 49
  - šolski inšpektor 50, 65, 66, 83 (op. 125), 90
  - šolski nadzornik 67, 93, 184
  - vlada 122, 123, 134
  - zakonodaja 63
  - zbor (avstrijski) 83, 83 (op. 125)
  - zbor (kranjski) 123, 132, 134, 145, 145 (op. 50), 151, 160, 167, 168, 169, 178, 179, 180, 305
- didaktična zasnova gimnazije 40
- didaktik 15, 54, 75
  - specialni didaktik 75
- didaktika 51, 262, 279, 310
  - klasičnih jezikov 13, 289
  - priročniki za specialno didaktiko 109–110
  - prispevki o didaktiki pouka klasičnih jezikov 119
  - specialna didaktika (pouka klasičnih jezikov) 51, 53, 54, 56, 57, 68, 71, 75, 80, 87, 91, 95–119, 156, 227, 235, 262, 263, 310
- dijaštvo 141, 235, 240, 265,
  - socialni položaj 94, 234, 252, 256
  - materialni položaj 234
- direkten
  - direktna metoda učenja 234
  - direktni govor 156, 261
- direktor
  - srednje šole 263

- državne realne gimnazije (Franc Mravlak) 263
- društvo 270, 306
  - Društvo hrvatskih srednješkolskih profesora 215
  - Društvo jugoslovanskih klasičnih filologov 273
  - Društvo jugoslovanskih profesorjev 215
  - Društvo prijateljev humanistične gimnazije (Avstrija) 82, 169
  - Društvo prijateljev humanistične gimnazije (Berlin) 82
  - Društvo prijateljev humanistične gimnazije (Slovenija) 13, 83 (op. 122), 236, 241, 247, 250, 253, 257, 268–275, 288, 285, 289, 290, 304, 305, 306, 312
  - Društvo Realna šola 81
  - Društvo slovenskih profesorjev 13, 82, 87, 154, 174, 175, 184, 186, 188, 190, 192, 210, 214–223, 224, 225, 226, 233, 234, 237, 238, 239, 242, 246, 254, 276, 297, 298, 303
  - Društvo Srednja šola 81
  - Društvo Šola in dom 256
  - Društvo za šolsko reformo 82, 85, 270
  - Društvo za humanistične vede 306
  - Dunajsko novofilološko društvo 81
  - Katoliško tiskovno društvo 213, 306
  - Matica 131
  - Pedagoško društvo 265 (op. 146)
- družba
  - Kulturnopolitična družba 81, 82, 83 (op. 123)
- državen *passim*
  - državni izpit 30, 40, 42
- duhoven
  - duhovna izobrazba 26, 27, 119
  - duhovna zaprtost 45
  - duhovna zrelost 49
  - duhovne moči 19, 32
  - duhovno življenje 18, 35, 261, 289

- ekstemporalen
  - ekstemporalni prevodi 77
- ekstemporiran
  - ekstemporirana lektira 114
- elementaren
  - elementarna slovnica 62
  - elementarni pouk 62, 99, 290
  - elementarno slovnično znanje 101
- eliten
  - gimnazija kot elitna šola 85, 265
- elitizacija (gimnazije) 265
- elitizem 312
- elokvenca 43

- emocionalna komponenta pouka 231
 enakopravnost
     enakopravnost deklet v šolstvu 80
     enakopravnost med gimnazijami in realkami 44
     enakopravnost narodnosti 63, 121
     enakopravnost slovenskega jezika 132
 enoten
     enoten odnos do religij 225
     enoten šolski sistem 225, 228
     enotna izobrazba 229
     enotna nižja srednja šola 225, 226, 227, 228, 231, 232, 238, 240–
         241, 242, 249, 266, 270
     enotna obvezna šola 225
 esperanto 232
 estetična smer klasičnega starinoslovja 20
 etika 27
 »examen pro facultate docendi« 30
- farmacevt 49
 farmacevtski izrazi 49
 farmacija 49
 filantropist 33
 filantropistična pedagogika 23, 311
 filolog 13, 15, 25, 27, 28, 29, 45, 52, 62, 81, 83, 86, 136, 145, 221, 222, 224,
     226, 227, 228, 229, 231, 234, 238, 243, 271, 273, 285, 312
     klasični filolog 14, 27, 43, 45, 123, 215 (op. 214), 231, 272, 273
 filologija 14, 18, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 37, 43, 53, 57, 78, 81, 143, 218, 228,
     236, 310
     avstrijska filologija 53
     formalistična filologija 43
     klasična filologija 11, 13, 14, 15, 25, 31, 32, 33, 36, 41, 46, 51, 52, 53,
         54, 91, 95, 97, 133, 154, 158, 176, 185, 209, 217, 219, 221, 222,
         223, 234, 237, 256, 272, 274, 289, 298, 303, 304, 307, 311
     latinska filologija 53, 120, 156
     nemška filologija 53, 71
     slovenska filologija 151, 311, 312
 filološki 61, 243, 311
     avstrijska filološka šola 53
     filološka akribija 91, 171
     filološka sekcija 66
     filološka smer (klasičnega starinoslovja) 20, 27
     filološka stroka 13, 14, 151, 226
     filološka šola 43
     filološka temeljitost 171
     filološka zarota (proti reformam) 228
     filološki odsek 210

- filološki pouk 40, 62, 66, 76, 77, 78, 91, 115
- filološki seminar 26, 28, 29, 30, 46 (op. 2), 52, 53, 57
- filološko-didaktični vidik obravnave 12
- filološko društvo 81, 82
- filološko-historične stroke 65
- filološko-historični predmeti 82
- gramatično kritična filološka šola 43
- heidelberški filološki seminar 28
- Heynejeva filološka šola 28
- kritična filološka šola 43
- realistično-humanistična filološka smer 43
- »realna filologija« 27–28
- realna filološka usmeritev 43
- formalizem 17, 19
- formalističen
  - formalistična filologija 43
  - formalistična obravnava 17
  - formalistični razlogi (za ohranitev grščine) 223
- filozofija 18, 33, 37, 40, 91, 109, 118, 233, 260
  - antična filozofija 19
  - čista filozofija 40
  - empirična filozofija 40
  - grška filozofija 52, 106, 260
  - platonska filozofija 329
- filozofski 17, 21, 24, 33, 37, 38, 111, 259, 263
  - filozofska fakulteta 13, 47, 52, 209, 237, 289, 311
  - filozofska propedeutika 48, 58, 59, 80, 90, 106
  - filozofske vsebine 150, 155, 161
  - filozofski pouk 40
  - filozofski razredi 120
  - filozofski študij 47, 47 (op. 6), 60
- fiziologija 27
- formalizem 17, 19
- francoščina 25, 29, 41, 64, 64 (op. 70), 57, 88, 89, 91, 262, 232, 251, 252, 252 (op. 114)

- geografija 25, 41, 46 (op. 2), 48 (op.11), 50, 68
- geometrija 61, 80, 89, 90
- germanizem 41, 57
- gibanje
  - gibanje za šolsko reformo 88
  - reformistično gibanje 86
  - reformno gibanje 80, 81, 82, 89, 230, 240
- gimnazija (nižja, višja, osemletna, klasična, realna) *passim*
  - I. ženska gimnazija 266
  - II. državna realna gimnazija Ljubljana (Poljane) 12, 69, 105 (op.

STVARNO KAZALO

- 175), 156, 158, 171, 171 (op. 117), 171 (op. 118), 180, 184, 187,
192, 201, 207, 217, 220, 221, 229, 230
- III. realna gimnazija Ljubljana 230
- franciškanska (privatna) gimnazija v Kamniku 230
- gimnazija Beljak 12, 69
- gimnazija Celje 12, 69, 69 (op. 86), 128, 158, 162, 180, 187, 201,
217, 229, 230
- gimnazija Celovec, 69, 230
- gimnazija Črnomelj 267, 302
- gimnazija Gorica 12, 60, 87 (op. 135), 134, 136, 141, 217
- gimnazija Gradec 70 (op. 86), 220
- gimnazija Kočevje 12, 136, 209, 229, 230, 266
- gimnazija Koper 12
- gimnazija Kranj 12, 69, 69 (op. 86), 70 (op. 87), 93, 123, 135, 156,
158, 179, 180, 181, 181 (op. 135), 182, 187, 192, 197, 201, 209,
210, 217 (op. 219), 219, 229, 230
- gimnazija Metlika 267, 301
- gimnazija Novo mesto 12, 69, 69 (op. 86), 78 (op. 108), 113, 118,
119, 135–136, 136, 144, 145, 148, 151, 153, 156, 158, 162, 164,
168, 179, 180, 181, 187, 192, 197, 201, 218, 220, 221, 229, 230,
234, 266
- gimnazija Ptuj 12, 70 (op. 86), 117, 117 (op. 200), 209, 229, 230,
236
- gimnazija Št. Pavel 12, 69, 230
- gimnazija Trst 12, 65 (op. 74), 133 (op. 24)
- gimnazija Velikovec 230
- gimnazija Veržej pri Ljutomeru (salezijanska) 230
- klasična gimnazija Ljubljana 12, 69, 96, 107, 107 (op. 183), 131, 131
(op. 19), 135, 136, 148, 151, 153, 156, 158, 168, 171 (op. 117),
179, 180, 187, 192, 196, 197, 201, 209, 210, 216, 217, 220, 221,
226, 229, 230, 251, 266, 270, 273, 274, 288, 302
- klasična gimnazija Maribor 12, 69 (op. 86), 118, 136, 139, 141, 144,
156, 158, 180, 181, 187, 196, 201, 209, 217, 220, 221 (op. 227),
229, 230, 251, 310
- realna gimnazija Beljak 64 (op. 68)
- realna gimnazija Gorica 64 (op. 68)
- realna gimnazija Ljubljana 12
- realna gimnazija Murska Sobota 12, 230
- realna gimnazija Trst 64 (op. 68)
- Škofijska klasična gimnazija Šentvid 12, 58, 93, 180, 181, 184, 187,
190, 192, 196, 198, 201, 209, 219, 220, 229, 230, 236, 251, 266,
287 (op. 14), 295, 299
- glasoslovje 97, 142, 157, 158, 186, 190, 199, 259, 277
- gmotni položaj 252, 256
- govorništvo 19, 25, 27, 34, 109, 259, 260
- gramatikalen
- gramatikalna metoda 75, 99

- gramatikalna plat lektire in pouka 68
 gramatikalni razredi 29, 57
 grščina, grški *passim*
 grštvo 35, 36, 37, 38, 42, 43, 233
- Herodotov jezik 191, 277
 historizem 115, 233
 Homerjev jezik 102, 110, 191, 277
 homerski
     homerske himne 117
     homerske pesnitve 31
 hrestomatija 26, 77, 82, 106, 112, 115, 152 (op. 78), 182, 182 (op. 137),
     193, 234, 235, 255, 258, 259, 261, 262, 276, 276 (op. 2), 294, 297
     Hrestomatija iz latinskih pesnikov (Rožek) 152
     Hrestomatija iz Platona in Aristotela (Huemmer) 211
 humanist(i) 13, 68, 70, 79, 86, 137
     Poslednji humanist (Sovrč)
 humanističen 18, 82, 243
     Društvo prijateljev humanistične gimnazije gl. društvo
     Društvo za humanistične vede gl. društvo
     humanistična gimnazija 13, 83 (op. 122), 86, 223, 224, 226, 227,
         228, 229, 231, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 244, 245–246, 247,
         251, 253, 254, 268, 269, 270, 271, 272
     humanistična gimnazijska smer 67, 226
     humanistična izobrazba 12, 14, 84, 236, 239, 248, 252, 256, 268,
         269, 270, 272
     »humanistična« profesorska struja 68
     humanistične stroke, vede, znanosti 45, 51, 87
     humanistične študije 17, 241, 242
     humanistični oddelki srednjih šol 226
     humanistični predmeti 48 (op. 11), 68, 82
     humanistični temelj gimnazijskega pouka 48 (op. 11)
     humanistično-filološki seminar 52
 humanistika 50, 54, 68, 241, 243, 247, 252, 274, 311
 humaniteta 21, 22, 23, 25, 31
 humaniteten
     humanitetne študije 30
     humanitetni razredi 57
 humanizem *passim*
     antični humanizem 238, 239, 270
     jugoslovanski humanizem 239, 270
     stari humanizem 17, 23, 25, 43
     »šolski humanizem« 17
 humanizirati 22
 humanost 22, 23, 23 (op. 14), 311

- ideal 17, 18, 20, 25, 31, 33, 34, 35, 37
  - antični ideali 239
  - estetski ideal 37
  - ideal antičnega človeka 19
  - ideal človečnosti 18, 19
  - ideal enotne šole 85, 89
  - ideal »galantnega človeka« 21
  - ideal grštva 38
  - ideal humanitete 21, 22, 31
  - ideal kalokagatije 24, 34
  - ideal krščanstva 20
  - ideal lepote 20, 37
  - ideal neohumanistične gimnazije 48 (op. 11)
  - ideal neohumanistične pedagogike 95
  - ideal neohumanizma 34
  - ideal poganske antike 20
  - ideal popolne kulture 37
  - ideal splošne izobrazbe 45, 311
  - ideal svobode 21, 37
  - ideal svobodne in plemenite človeške izobrazbe 24
  - ideal vsesplošne izobrazbe 54 (op. 30)
  - ideali antičnega humanizma 239
  - ideali starega humanizma 17
  - ideal(i) neohumanizma 18, 19
  - izobrazbeni ideal 18, 58
  - neohumanistični ideal(i) 29, 33, 37, 43, 68, 73
  - poganski ideal 37
- idealni 76, 106, 268, 312
  - idealni človek 31, 36
  - idealni jezik (grščina) 42
  - idealni narod (Grki) 25, 42
  - idealni (neohumanistični) kanon 106 (op. 181)
  - idealna kultura 36, 42
  - idealna nacija 36
  - idealno človeštvo 31
  - idealno razmerje lepega in dobrega 34
- idealisti 68 (op. 84)
- idealističen
  - idealistično navdušenje nad grštvom 37
- idealiziran
  - idealiziran pogled na grštvo 35
  - idealizirano navdušenje nad grštvom 37
- ideja *passim*
  - ideja človečnosti 311
  - ideja človeškosti 23
  - ideja enotne šole (osnovne, srednje) 63, 65, 67, 86
  - ideja humanitete 311

- ideja humanosti 23
- ideja jugoslovanskega humanizma 239, 270
- ideja lepote
- ideja narodne enotnosti 238
- ideja svodobe 24
- ideja vzgoje k humanosti 23
- ideje francoske revolucije 21
- ideje humanizma 30
- ideje naturalizma in racionalizma 20
- ideje nemške klasike 33
- ideje neohumanizma 21, 31
- nacionalne ideje 21
- neohumanistične ideje 18, 23, 43, 45
- reformna ideja 84, 87
- idejen
  - idejen sistem 17
  - idejne smernice 39
  - idejni tokovi 12
  - idejni svet 33, 37, 68
  - idejno ozadje 11
- identifikacija 24
- indirekten
  - indirektni govor 261
  - indirektno učenje klasičnih jezikov 234
- Instructionen* 54
- intelektualen
  - intelektualna duhovna izobrazba 119
  - intelektualna komponenta pouka 231
  - intelektualna revščina 11
  - intelektualne moči 32, 34, 35
- interpretacija 40
  - formalno-estetična (retorično-poetična) interpretacija 76
  - osebna interpretacija 76
  - stvarna interpretacija 76
- interpretativen
  - intepretativna obravnava virov 35
  - interpretativni vidik 76
- interpretiranje 27, 42, 91, 114
- italijansčina 29, 134, 226
- izbor (avtorjev, lektire, klasikov ipd.) *passim*
  - izbor iz Arijana 107
  - izbor iz Aristotela 92, 106, 108
  - izbor iz Avguščina 117
  - izbor iz basni 287
  - izbor iz *Carmina Burana* 287
  - izbor iz Cezarja 111, 113, 117, 259, 291

STVARNO KAZALO

- izbor iz Cicerona 92, 106, 107, 107 (op. 181), 111, 117, 276 (op. 1), 300
- izbor iz Demostena 205, 276 (op. 1)
- izbor iz epigrafskih napisov 287
- izbor iz grških lirikov 118, 282, 292
- izbor iz Homerja 107, 276 (op. 1)
- izbor iz Horacija 106, 111, 207, 208 (op. 196), 276 (op. 1), 277 (op. 3), 292
- izbor iz Kornelija Nepota 182, 189, 276 (op. 1), 282–283
- izbor iz Ksenofonta 107, 111, 118, 194, 195, 196, 276 (op. 1), 289
- izbor iz Kurcija Rufa 182, 189, 282–283, 291
- izbor iz Ovidija 106, 111, 193, 194, 276 (op. 1), 299
- izbor iz Platona 60
- izbor iz Plinija mlajšega 92, 107, 117, 300
- izbor iz Plutarha 294
- izbor iz rimskih elegikov 92, 107
- izbor iz Tacita 112, 292
- izbor iz Veleja Paterkula 291
- izbor iz Vergilija 106, 111, 117, 198, 299
- izbor iz zbornskih pesnikov 117
- izbor pregovorov in rekov 197
- izbor učbenikov 95
- izenačevanje
  - izenačevanje nižjih srednjih šol 286
  - izenačevanje pomena gimnazij in realk 80
- izenačitev 264, 249
  - izenačitev nižjih srednjih šol 249
  - izenačitev pouka v nižji gimnaziji 251
  - izenačitev učbenikov 258
- izobrazba 18, 19, 21, 24, 30, 37, 38, 57, 224, 287
  - antična izobrazba 24
  - formalna izobrazba 87, 228
  - duhovna izobrazba 27, 119
  - estetska izobrazba 26
  - humanistična izobrazba 14, 84, 236, 239, 242, 248, 252, 256, 268, 269, 269 (op. 161), 270, 272
  - izobrazba duha 32
  - jezikovna izobrazba 232
  - klasična izobrazba 294, 312
  - klasično-humanistična izobrazba 12, 224–229, 268, 270
  - narodna izobrazba 254
  - realčna izobrazba 270
  - realistična izobrazba 84, 269
  - splošna izobrazba 27, 45, 47, 48, 54 (op. 30), 56, 57, 67, 268, 311, 312
  - staroklasična izobrazba 272
  - vsestranska izobrazba 57

- zaokrožena izobrazba 229
- izobrazben
  - izobrazbena moč 19
  - izobrazbena vrednost pouka klasičnih jezikov 21 (op. 10)
  - izobrazbene strukture 83
  - izobrazbeni ideal 18, 19, 58
  - meščanstvo kot izobrazbeni temelj 21
- izobraževalen 12, 24, 25, 32, 38, 45, 64
  - izobraževalna politika 21
  - izobraževalna vrednost (klasičnih jezikov) 18, 119
  - izobraževalni centri (gimnazije in univerze) 18
  - izobraževalno-teoretične refleksije 22
- izobraževanje 18, 23, 24, 24 (op. 16), 27, 32, 39, 58, 64, 230, 311
  - izobraževanje samega sebe 23
  - izobraževanje učiteljev 30, 56
  - specializirano poklicno izobraževanje 39
  - splošno izobraževanje 39
  - znanstveno izobraževanje 84
- izpit 90, 91, 226, 227, 232, 242, 255, 256, 266, 267
  - diferencialni izpit 90
  - dopolnilni izpit 91
  - državni izpit (*examen pro facultate docendi*) 30, 40, 42
  - izpit za opravljanje učiteljskega poklica 30
  - maturitetni izpit 44
  - nižji tečajni izpit 245, 255
  - profesorski izpit 91
  - sprejemni izpit 90
  - ustni izpit 42, 50, 66
  - zaključni srednješolski izpit 90
  - višji tečajni izpit 245, 255
  - zrelostni izpit 89
- izpiten
  - izpitna komisija 302
- izrazje (latinsko, slovnično) 101
- izrazoslovje (slovnično) 142
- izvestje *passim*; gl. tudi Priloga 3.

- jezikoslovje 39
  - klasično jezikoslovje 87
  - nemško jezikoslovje 46
  - primerjalno jezikoslovje 57, 97
- jezikosloven 221, 268
  - jezikoslovna plat lektire 68
  - jezikoslovna pravila 119
- jezikoven 41, 58, 72, 76, 78, 95, 105, 108, 109, 110, 219, 232, 261, 287, 310
  - jezikovna dresura 24

STVARNO KAZALO

- jezikovna intepretacija 52
- jezikovna »oprema« 281, 282
- jezikovne študije 38
- jezikovni dril 19
- jezikovni kriterij razporeditve lektire 106
- jezikovni pojavi 43
- jezikovni pouk 27, 40, 56, 61, 66, 99, 104, 119, 251
- jezikovni vidik obravnave 72
- jezikovno-historični temelj pouka 48
- jezikovno orodje 72
- jezuitizem 19
- jonščina 110
- jonski
  - jonski dialekt 102, 260
  - jonsko narečje 277
- Jutro* 14

- kalokagatija 24, 34
- kanon 107, 107 (op. 181), 108 (op. 184), 109, 115, 116, 235, 284
  - kanon avtorjev 79, 115, 116, 210, 233
  - kanon avstrijskih gimnazij 284
  - kanon klasikov 271
  - kanon lektire 31, 79, 92, 105, 210
  - kanon piscev (klasičnih) 106, 107, 114, 286
  - neohumanistični kanon 10
  - šolski kanon 115
- katoliški 19, 43, 59, 86
  - katoliška akcija za izrinjenje poganske klasike 59
  - katoliška cerkev 59
  - katoliška struja 224, 228
  - Katoliška tiskarna 190
  - katoliška tradicija 43
  - katoliške univerze 18
  - katoliški shod v Ljubljani l. 1923 244
  - Katoliško tiskovno društvo 213, 306
- katolištvo 184
- klasičen (avtorji, gimnazija, jeziki, literatura, pisci, šolniki) *passim*
  - klasična filologija gl. filologija
- klasičnofilološki 304
  - klasičnofilološki pouk 78
  - klasičnofilološki seminar 26
- klasično starinoslovje 18, 20, 40
- klasik 92, 99, 115, 154, 170, 171, 173, 218, 219, 233, 262, 274, 276 (op. 1), 281, 293, 298
  - antični klasiki 252, 297
  - grški klasiki 92, 116, 185, 228, 252, 271, 276, 277

- latinski klasiki 92, 116, 155
  - »poganski klasiki« 59
  - rimski klasiki 17, 228, 271, 276, 277
  - stari klasiki 29
  - šolski klasiki 170, 216
- klasika 59, 250, 268
  - nemška klasika 18, 22, 24, 33, 37
- klerikalci 248
- klerikalen
  - fevdalno-klerikalna reakcionarna struja 63
  - klerikalna stranka 248
  - klerikalna zarota 248
- klerikalizem 248
- knjiga *passim*
  - slovenske knjige 131
  - srednješolske knjige 121, 134
  - šolske knjige 124, 132, 136, 147, 151, 222, 286, 300
  - učne knjige 58, 70, 87, 120, 122, 131, 142, 145 (op. 50), 151, 153, 160, 168, 168 (op. 115), 169, 169 (op. 115), 173, 174 (op. 124), 175, 179, 183, 184–186, 218, 218 (op. 222), 222, 223, 234, 303, 304
  - cesarsko-kraljeva Zaloga šolskih knjig (Dunaj) 51
- knjigotrštvo 51
- književnost 19, 48, 50, 67, 79, 256, 295
  - antična književnost 17, 19, 23, 27, 28, 57, 115
  - grška književnost 19, 28, 50, 52, 53 (op. 27), 95, 93, 115, 260
  - književnost nemške klasike 22
  - latinska književnost 50, 53
  - rimska književnost 19, 29, 105, 235, 259, 261
  - stare književnosti 30
- komediografi 286
- komentar *passim*
  - komentar k Cezarju 164–167, 187, 284
  - komentar k Ciceronu 197, 220, 284, 300
  - komentar k Demostenu 218, 220
  - komentar k Herodotu 176, 203, 214, 219
  - komentar k Homerju 192
  - komentar k Horacijju 218, 220, 284
  - komentar h Korneliju Nepotu 165–167, 182, 190, 284
  - komentar h Kurciju Rufu 182–183, 190, 284
  - komentar k Liviju 190, 192, 193, 199, 218, 219
  - komentar k Ovidiju 193, 218
  - komentar k Platonu 162, 218, 220
  - komentar k Pliniju 220, 300
  - komentar k rimskim lirikom 282
  - komentar k Salustiju 197, 198, 199, 218, 284, 298, 300
  - komentar k Sofoklu 214

STVARNO KAZALO

- komentar k Tacitu 219
- komentar k Tukididu 176
- komentar k Vergiliju 218, 220, 284
- komentiran
  - komentiran izbor iz rimskih lirikov 282
  - komentirana izdaja 299
  - komentirani šolski klasiki 216
- komentiranje 17, 42, 219
- komisija
  - dvorna študijska komisija 46
  - izpitna komisija za srednješolske izpite 302
  - komisija pri prosvetnem ministrstvu 253
  - komisija za oblikovanje zakona o šolstvu 254
  - komisija za pripravo reforme 46
  - komisija za revizijo šolstva po reformi 58, 61, 62, 63
  - slovarska komisija 308
  - univerzitetna komisija (za izpit iz grščine na univerzi) 91
  - upravna komisija 267
  - vladna komisija 231
- komponenta
  - emocionalna komponenta pouka 231
  - intelektualna komponenta pouka 231
- koncentracija
  - koncentracija lektire 116
  - koncentracija pouka 61
  - koncentracija vsebine 161
- koncentriranje 26, 75
  - koncentriranje lektire 109, 116, 209
  - koncentriranje pouka 61, 68, 75 (op. 99), 91
  - koncentriranje snovi 75
- konferenca 54, 81, 265 (op. 149)
  - konferenca o šolski reformi (Berlin l. 1890) 80, 83
  - konferenca o šolstvu (Berlin l. 1900) 81
  - konferenca o šolstvu (Berlinu l. 1849) 54, 55
- kongres
  - kongres jugoslovanskih profesorjev (Zagreb l. 1921) 238, 239, 270
  - 1. kongres klasičnih filologov slovanskih dežel (Poznanje l. 1929) 272
  - 2. kongres klasičnih filologov slovanskih dežel (Praga l. 1932) 273
- kontinuiteta 233, 238, 269, 287
- krščanski 19, 22, 37, 59
  - krščanska besedila 287
  - krščanski pisci 26, 59, 285, 287, 289
- kurzorna lektira 26, 82, 114

- latinščina, latinski *passim*
- leksikalen
     leksikalna plat lektire 68
- leksikološki
     leksikološko gradivo 176
- lektira (grška, latinska, klasičnih avtorjev, šolska) *passim*
     ekstemporirana lektira 114
     kurzorna lektira 26, 82, 114
     statarna lektira 114
     zasebna (domača, privatna) lektira 31, 42, 43, 71, 79, 82, 90, 92,
         107, 113, 114–117, 262, 284
- liberalen
     liberalna stran 256
     liberalna struja 224, 228
     liberalni krogi 173, 228
     liberalni poslanci 59
     liberalno časopisje 242, 250
     liberalno učiteljstvo 225
     liberalno usmerjeni visokošolci 184
- liberalizem 184
- licej 46 (op. 2), 47, 63, 253
- lirika 109
     grška lirika 53 (op. 27), 117, 118, 212
     rimska lirika 107 (op. 181), 282, 288, 292
- literaren 12, 21, 22, 24, 25, 27, 35, 43, 131, 209, 232, 278
     klasična literarna norma 105
     literarna dela 261
     literarna zgodovina 53, 73, 111, 118, 158, 259, 260, 261, 262
     literarna zvrst 76, 105, 109
     literarni spomeniki 25, 35
     literarni vplivi antike 262
- literatura 14, 23, 33, 56, 271, 310
     antična literatura 151
     klasična literatura 27, 115, 228
     klasična nemška literatura 20
     rimska literatura 235, 281
     šolska literatura 131, 137
- Ljubljanska pokrajina 266
- lepopis(je) 41, 251
- logika 27, 29
     aristotelska logika 106
- matematičen 50 (op. 16), 76, 245, 249
     matematične vede 18
     matematični pouk 40
     matematično-naravoslovne stroke 65

STVARNO KAZALO

- naravoslovno-matematični predmeti 54, 80, 82
- naravoslovno-matematični temelj gimnazijskega pouka 48 (op. 11)
- matematika 25, 27, 37, 40, 41, 42, 46 (op. 2), 48 (op. 11), 50, 56, 57, 59, 64, 67, 68, 69, 79, 80, 143, 168, 169, 179, 219, 230, 245, 249, 255, 268, 269, 278
- materialen 124
  - materialna sredstva (za izdajanje del) 175, 211, 221
  - materialni položaj učiteljstva 234
  - materialni spomeniki 35
  - materialno stanje 51
- materinščina 23, 30, 40, 45, 48 (op. 11), 50 (op. 16), 56, 57, 58, 68 (op. 85), 75, 76, 77, 99, 102, 114, 118, 184, 214, 232, 239, 251, 253, 265, 268
- Matica
  - Slovenska matica 122, 131, 132, 134, 136, 141, 142, 143, 147, 175, 211, 216, 221
  - Slovenska šolska matica 216
- matura 40, 42, 44, 49, 50, 54, 56, 60, 63, 65, 66, 72, 73, 79, 80, 81, 84, 86, 87, 89, 89 (op. 143), 90, 91, 99, 217, 217 (op. 220), 245, 255
- maturiteten 44
  - maturitetna pravila l. 1812 42
  - maturitetne naloge 72, 72 (op. 96), 119
  - maturitetni izpiti 44
  - maturitetno spričevalo 49, 90
- mehaničen
  - mehanična raba slovnčnih pravil 75
  - mehanična učna metoda 100
  - mehanična zapomnitev 100
  - mehanično branje 114
  - mehanično ponavljanje 100
  - mehanično zapominjanje 75
  - metoda mehničnega učenja 26
- memoriranje 72, 78, 102, 103, 105
- meščanski 21, 40
  - meščanska šola 48, 55, 101, 224, 226, 242
- metoda (učna) 11, 30, 39, 42, 51, 56, 70, 73, 75, 77, 80, 95, 96, 99, 102, 119, 157, 281, 285, 286, 290, 309, 310
  - analitična metoda 87, 100
  - deduktivna metoda 100, 102, 281
  - direktna metoda
  - gramatikalna metoda 75, 99
  - induktivna metoda 100, 102, 281
  - majevtična metoda 101
  - mehanična metoda 100
  - metoda mehničnega učenja 26
  - metoda navduševanja 43
  - praktična metoda 99
  - statarna metoda 26, 27

- metodik 75, 77, 92, 188, 309
 metodika 25, 51, 279
     metodika elementarnega pouka 290
     metodika klasičnih jezikov 13, 262, 263, 271
 metrika 50, 78, 102, 108, 148, 157, 186, 191, 259, 261, 277, 292
 ministrstvo
     avstrijsko ministrstvo za uk in bogočastje 50, 51, 52, 58, 60, 61, 69,
         70, 77, 78, 79, 80, 83, 85, 88, 91, 93, 94, 96, 101, 121, 131, 135,
         141, 144, 145, 147, 154, 160, 169 (op. 115), 173, 175, 179, 181,
         211, 213, 216, 219, 221
     jugoslovansko prosvetno ministrstvo 224, 227, 233, 237, 239, 245,
         246, 253, 254, 255, 258, 273
     ministrstvo za notranje zadeve 33, 137
     prusko šolsko ministrstvo 32, 33, 38, 42
 ministrski
     ministrska *Navodila* 54, 75, 156, 157, 160, 161, 177, 178, 179, 188,
         194, 197, 198, 206
     ministrske odredbe 80
     ministrski odlok 59, 64, 91, 115, 136, 227, 247, 250
     ministrski reformni predlogi 85
 mitologija 28, 57, 258, 260, 289
 mitološki 284
     mitološka vsebina 150, 161
     mitološke osebe 111
     mitološke zgodbe 201, 202, 295
     mitološki vidik 75
     mitološko-herojska tematika 109, 111
 mnemotehničen
     mnemotehnična sredstva 157
 moderen 223, 228, 271, 304
     moderna gimnazija 40, 269
     moderne jeziki 32, 44, 45, 46, 64, 65, 80, 88, 91, 99, 234, 290, 309
 modernizacija
     modernizacija gimnazija 265
     modernizacija učnega načrta 80
 monopol 39
     monopol gimnazij 44, 80, 81, 85, 88
     založniški monopol 51, 121

 naloga *passim*
     domača naloga 78, 79, 103, 104, 155
     grška naloga 42, 72, 73, 102
     latinska naloga 42, 72, 73
     matematična naloga 50, 245
     maturitetna naloga 72, 74, 119
     pisna naloga 77, 78, 87, 190

STVARNO KAZALO

- ponavljalna naloga 103, 156
- prevajalska naloga 235
- šolska naloga 77, 78, 92, 102, 103, 104
- ustna naloga 77
- naravosloven 76
  - naravoslovne vede in stroke 17, 18, 44, 57, 65, 68, 80, 85, 269
  - naravoslovne znanosti 44, 51, 54, 56, 80
  - naravoslovni pouk 40
  - naravoslovni vidik pouka 75
  - naravoslovno-matematični predmeti 45, 46, 48, 54, 55, 57, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 80, 82
  - naravoslovno-matematični temelj gimnazijskega pouka 48 (op. 11)
- naravoslovje 37, 44, 47 (op. 6), 50, 54, 62, 66, 168, 169, 179, 231
- naturalizem 17, 20
- Navodila (Instructionen)* 54, 70, 71, 72, 75, 77, 80, 95, 99, 102, 105, 110, 114, 115, 116, 136, 156, 157, 160, 161, 177, 178, 179, 180, 182, 183, 188, 194, 197, 198, 206
- nemščina 40, 41, 42, 50, 57, 61, 69, 73, 74, 92, 103, 122, 123, 132, 136, 141, 142, 162, 168, 176, 184, 216, 217, 222, 225, 226, 230, 232, 251, 253, 297
  - nemščina kot učni jezik 69, 69 (op. 86), 136, 141, 142, 168, 181, 217, 217 (op. 219), 222, 297
- nemški
  - nemška klasika 18, 22, 24, 33, 37
  - »nemški Cicero« 27
  - nemški učni jezik 69, 134, 136, 141, 181
- neohumanisti 17–45, 311
- neohumanizem 17–45
- neohumanističen 43, 106
  - ideal neohumanistične gimnazije 48 (op. 11)
  - neohumanistična izobrazba 21
  - neohumanistična misel 20, 22, 23, 29, 33, 37, 311
  - neohumanistična pedagogika 41, 95
  - neohumanistične ideje 22, 23, 43, 45
  - neohumanistični ideal(i) 29, 37, 43, 68, 73, 76, 95
  - neohumanistični pedagogi 32
- oblikoslovje 66, 92, 100, 101, 142, 147, 148, 149, 150, 157, 169, 161, 186, 199, 259, 260, 277, 281, 282, 294, 297
- ocena 20, 52 (op. 24), 58, 65, 86, 147, 158, 312
  - povprečna ocena 264
  - šolska ocena 77, 79
- ocenjevanje 84, 86, 217, 218, 265
- ocenjevalec 132, 134, 147, 148
- odsek
  - črnomeljski odsek za prosveto 302
  - odsek Matice za izdajanje šolskih knjig 136, 142, 147

- odsek SNOS »Tehnika 80« 301
- odsek Višjega šolskega sveta za obravnavo predloga šolskega zakona 242
- Odsek za klasično filologijo 154
- Odsek za narodno vzgojo in prosveto SNOS 267, 301, 302
- odsek za oblikovanje nižje srednje šole 226, 227
- odseki za preučitev potreb po šolskih knjigah 184
- znanstveni odsek Društva slovenskih profesorjev 217, 218, 223
- znanstveni odsek za klasično filologijo Društva slovenskih profesorjev 210, 217, 219, 223, 227–228 (op. 10), 233, 298, 303
- ontologija 27
- osnoven *passim*
  - osnovna jezikovna oprema 281, 282
  - osnovna šola 38, 58, 63, 120, 224
  - osnovna slovnična pravila 49, 147–148, 259, 262, 265
  - osnovni metodi specialne didaktike 100
- osnutek
  - osnutek jugoslovanskega zakona o srednjih šolah 237, 245
  - Osnutek organizacije gimnazij in realk v Avstriji* 12, 46, 47, 48, 49, 51, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 64 (op. 70), 65, 67, 70, 71, 72, 73, 75, 80, 95, 99, 101, 104, 107, 108, 110, 111, 114, 120, 121, 136, 142, 309
  - Osnutek temeljnih načel javnega pouka v Avstriji* 46, 47, 58
  - osnutek zakona organizacije pruskega šolstva 39
  - pruski *Osnutek organizacije* 55
- paralelka
  - nemške paralelke 134
  - paralelke s slovenskim in nemškim učnim jezikom 69, 136
  - slovenske paralelke na gimnazijah 69, 141, 153, 217 (op. 219)
- pedagogika 252
  - filantropistična pedagogika 23, 311
  - gimnazijska pedagogika 95
  - neohumanistična pedagogika 41, 95
  - osnovnošolska pedagogika 21
  - pedagogike nemške klasike 18, 33
  - pietistična pedagogika 37
  - razsvetljenska pedagogika 23, 24 (op. 15)
- pesnik *passim*
  - latinski pesniki 152, 152 (op. 78), 193
  - zborski pesniki 117
- pesništvo 19, 31, 106, 260
- pietizem 19, 20, 21, 22, 25
- pietističen
  - pietistična pedagogika 37
- podružnica Društva slovenskih profesorjev 215

STVARNO KAZALO

- poenotenje
  - poenotenje srednjega šolstva 225, 227, 246, 248, 257, 271
- poetika 26
  - Poetika* (Aristotel) 106, 117
- poetičen
  - retorično-poetična interpretacija 76
  - poetični del lektüre 106
- poezija 106, 108, 109, 110, 116
- polis 36
- politika 27, 38, 62, 83, 91, 141, 244, 257, 270
  - izobraževalna politika 21
  - Politika* (Aristotel) 106
  - Politika* (časopis) 237
  - šolska (prosvetna) politika 38, 237 (op. 37), 256
- pomožen
  - filologija kot pomožna veda teologije 31
  - pomožna učna sredstva in pomožne knjige 60, 276, 286
- ponavljanje 66, 100, 101, 102, 165, 278, 295
- poslanica
  - Društva prijateljev humanistične gimnazije 268–275
- posloven
  - poslovni jezik 215
  - poslovna politika 257
- posvetovanje 228
  - posvetovanje Društva slovenskih profesorjev 233 (op. 25)
  - javno posvetovanje (anketa, Dunaj 1908) 83, 184
  - l. 1918 (anketa, Ljubljana) 224, 226
  - staršev l. 1924 248
  - komisija prosvetnega ministrstva l. 1927 253
- poučen
  - poučna vsebina 278
  - poučna tematika
  - poučne misli 197, 309
  - poučne zgodbe 197, 201, 202, 209, 295
  - poučni primeri 197, 201
  - poučni teksti 201
- pouk *passim*
  - filološki pouk 40, 62, 66, 76, 77, 91, 115
  - gimnazijski pouk 25, 30, 40, 41, 47, 48 (op. 11), 52, 53, 55, 56, 61, 65, 70, 76, 82, 86, 95, 119, 121 ...
  - jezikovni pouk 30, 31, 40, 56, 66, 99, 104, 119, 251
  - pouk grščine 19, 24, 30, 32, 42, 49, 64, 94, 96, 101, 123, 142, 160, 184, 190, 213, 214, 223, 227, 228, 230–231, 232, 233, 261, 266, 268, 278, 309, 310
  - pouk klasičnih jezikov 19, 21, 32, 41, 43, 44, 52, 54, 56, 60, 61, 70, 73, 75, 76, 78, 82, 83, 85, 86, 87, 91, 93, 94, 95, 98, 99, 100, 101, 119, 120, 154, 190, 193, 208, 216, 218, 228, 229, 230–231, 234,

- 235, 236, 237, 239, 240, 241, 243, 262, 266, 270, 271, 300, 301, 309, 311, 312
- pouk latinščine 17, 19, 24, 49, 57, 58, 64, 66, 85, 96, 99, 101, 102, 109, 119, 123, 158, 168, 169, 179, 181, 185, 214, 227, 235, 237, 248, 251, 252, 253, 261, 262, 263, 265, 266, 273, 281, 282, 284, 286, 287, 305, 309, 310
- pouk modernih (živih) jezikov 44, 237, 252, 266, 267, 281, 290, 309
- pouk slovenščine 69
- slovnični pouk 57, 60, 61, 68, 75, 76, 77, 78, 82, 85, 93, 99, 101, 102, 115, 154, 156, 179, 180, 200, 227, 228, 233, 235, 261, 262, 278, 310
- poverjenik 224, 225, 231
- Poverjeništvo za uk in bogočastje 224, 226, 234
- pragmatizem 57, 258
- pravo 27, 29, 31, 33, 39, 98
- predmeten
- predmetni učitelji 46 (op. 2), 57, 63
- predmetnik 39, 40, 44, 48, 49, 51, 54, 58, 59, 62, 63, 80, 81, 84, 85, 86, 88, 226, 240, 266, 267, 301
- pregovor(i) 72, 105, 161, 162, 197, 291, 309
- prenova 33, 26, 40, 45, 46, 55, 186
- preobremenjenost
- dijaštva 42, 54, 56, 61, 63, 70, 75, 77, 241
- srednjih šol 63
- prevajalski 13, 209, 234, 300
- prevajalske vaje 92, 93, 99, 150, 154, 178, 179, 235
- prevajanje 17, 26, 29, 42, 50, 57, 60, 77, 78, 79, 86, 91, 99, 101, 102, 103, 110, 114, 123, 144, 149, 150, 156, 157, 160, 179, 181, 190, 191, 192, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 235, 245, 256, 277, 278, 297, 300, 302
- preverjanje (znanja, snovi, lektire, uspešnosti pouka) 66, 103, 104, 114, 117, 245
- prevod, prevajanje *passim*
- priredba 139, 147, 149, 155, 162, 176, 179, 205 (op. 190), 223 (op. 232), 255, 262, 287, 291, 295, 301, 309
- priročnik *passim*
- prirodopis 41, 48 (op. 11), 59, 61, 122, 131, 219, 230
- privatisti 94
- profesor, profesorski *passim*
- propedeutika 40, 48 (op. 11), 58, 59, 80, 85, 90, 106, 119
- proseminar 54, 209
- prosveten 237, 253
- Glavni prosvetni svet 239, 240, 242, 246
- prosvetna uprava 234, 140, 249, 257, 273, 276
- prosvetni odbor 233
- Prosvetni oddelek Kraljevske banske uprave 247, 263, 264
- prosvetni svet 237
- prosvetno ministrstvo (avstrijsko) 61, 83, 131, 154, 173

STVARNO KAZALO

- prosvetno ministrstvo (jugoslovansko) 227, 239, 245, 254, 255, 258, 273
- protestanti 59, 137
- protestantski 19, 43, 59
  - protestantske univerze 18
- proza 41, 50, 72, 76, 90, 105, 106, 108, 109, 110, 116, 206, 245, 255, 259, 287
- pruski
  - prusko šolstvo 12, 23, 33, 39, 42, 43, 45, 54, 55, 56, 63, 88, 95, 107
- prozodija 50, 102, 186, 259, 261
- psihologija 27, 93
  - psihologija prava 27
- psihološki 17, 77, 87
  - psihološka in nravstveno-oblikovalna naloga pouka 99
  - psihološki vidik pouka 75

- racionalizem 17, 20
- radikalci 68 (op. 84), 230
- radikalizem 82, 82, 86, 89, 266
- ravnateljstvo 247, 305
- realije 27, 35, 44, 52, 68, 72, 76, 183, 235, 258, 259, 261, 262, 292, 311
- realisti 13, 68, 68 (op. 85), 70, 79, 86
- realističen
  - realistična izobrazba 84, 269
  - realistično-humanistična filološka šola 43
- realen *passim*
  - »realna filologija« 26–27, 28, 43
  - realna smer 226
  - realna struja 68
  - Realna šola (društvo) 81
  - realne vede 68, 78, 87
  - realni del splošne izobrazbe 312
  - realni moment 76
  - realni oddelki 226
  - realni predmeti 68, 265
  - realna gimnazija gl. gimnazija
- reakla 12, 30, 44, 46, 51, 55, 63, 64, 68, 70 (op. 87), 81, 85, 86, 88, 90, 122, 123, 134, 185, 217, 226, 227, 227 (op. 9), 229, 231, 232, 237, 241, 249, 251, 253, 254, 255, 265, 270
  - izenačevanje gimnazij in realk 80, 81
  - nižja realka 48, 64, 85, 151, 227, 311, 312
  - reakla v Idriji 86, 229
  - reakla v Gorici
  - reakla v Ljubljani 131, 135, 227, 229, 230, 239, 244, 291
  - reakla v Mariboru 230, 244
  - realke na Kranjskem 132

- reorganizacija realk l. 1868 64
- višja realka 63, 64, 83 (op. 123), 86, 134, 218
- realnogimnazijski 89, 251, 291
- reforma
  - avstrijska reforma l. 1849 45, 46–63
  - avstrijska reforma v letih 1908–1909 88–94
  - Humboldt-Süvernova reforma 39–45
  - pruska šolska reforma 39, 43
  - reforma bavarskega šolstva 43
  - reforma jugoslovanskega šolstva 227, 228, 238, 247, 248, 249, 265, 269, 272, 300
- reformiranje 21, 23, 32, 39, 54, 81, 83, 86, 91, 220, 224, 228, 231, 240, 245 (op. 75), 253, 286
- reformist 57, 58, 62, 81, 82, 85, 89, 92, 93, 234, 247, 252
- reformističen 89, 91
  - reformistično gibanje 82, 86, 281
- rek(i) 72, 105, 161, 162, 197, 291
- renesansa 17, 214
- reorganizacija 33
  - reorganizacija srednjega šolstva 44, 47, 48, 54, 59, 64, 85, 233
  - reorganizacija visokega šolstva 21, 57
- resolucija 67, 144, 217, 220, 225, 244, 257, 258, 273
- retorika 26, 27, 29
- revija 14, 156, 243, 271
  - revija *Misel in delo* 273
  - revija o grški antiki (Humboldt) 34
  - Revija za avstrijske gimnazije* (gl. tudi ZföG) 50, 51, 62,
  - Revija za gimnazijsko šolstvo* (Berlin) 50
- rimski 19, 91, 105, 109, 111, 118, 148, 162, 206, 209, 228, 235, 244, 252, 261, 274, 281, 287, 296
  - rimska književnost 19, 29, 91, 105, 115, 158 (op. 94), 235, 259, 261, 281, 292
  - rimski avtorji 17, 19, 92, 105, 107, 228, 277, 282
  - rimska zgodovina 109, 111, 128, 129, 287, 291
- rimstvo 37
- risanje 41, 46 (op. 2), 48 (op. 11), 64, 65, 80, 90

- »scuola media« 266
- sekcija
  - ljubljska sekcija Društva slovenskih profesorjev 215 (op. 214), 237, 238, 239, 241, 242, 246, 254, 270, 285
  - pruska sekcija za bogočastje in uk 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40
  - sekcije gimnazijske ankete l. 1870 65, 66
  - sekcije posebne komisije pri prosvetnem ministrstvu v Beogradu 253

- selekcija
     socialna selekcija 36, 40
     strokovna selekcija 36, 240
- seminar 54, 57, 237
     (klasično)filološki seminar 26, 28, 29, 30, 32, 43, 46 (op. 2), 52, 53, 54
     grški seminar 53
- sintaksa 60, 92, 142, 146, 147, 147 (op. 59), 148, 154, 157, 202, 203, 209, 260, 277
- Slovenec* 247
- Slovenski narod* 247
- slovenščina
     slovenščina kot učni jezik 13, 69, 93, 94, 120, 123, 132, 134, 144, 150, 153, 154, 160, 163, 168, 169, 175, 178, 181, 181 (op. 135), 183, 184, 186, 190, 213, 216, 217, 218, 219, 220, 222
- slovar, slovarček *passim*; gl. tudi Priloga 1 in Priloga 2.
- slovaropisje 137, 141, 169, 284, 304 (op. 26)
- slovenizacija 216, 217, 224, 225
- Slovenska matica gl. Matica
- Slovenska šolska matica gl. Matica.
- slovnica, slovničen *passim*; gl. tudi Priloga 1 in Priloga 2.
- slovník
     Latinsko-slovenski slovník (Rožek) 143, 151–154, 158, 160, 189, 193, 219
     Slovník k latinski vadnici (Wiesthaler) 160
- socialen 38, 232, 255
     socialna diferenciacija 312
     socialna selekcija 40
     socialni položaj (dijaštva, učiteljstva) 80, 94, 234, 252, 256
- specialna didaktika
     specialna didaktika klasičnih jezikov 13, 51, 53, 54, 56, 57, 68, 71, 72, 75, 80, 87, 91, 93, 95–119, 177, 184, 227, 235, 262, 263, 310
- spričevalo 49, 90, 184
- srbohrvaščina 215, 226
- starinoslovje 13, 18, 20, 28, 30, 31, 33, 36, 37, 39, 40, 52, 76, 78, 82, 115, 118, 179
- starohumanistična tradicija 42
- staroklasičen
     staroklasični humanizem 270
     staroklasični jeziki 76, 119
     staroklasična izobrazba 272
- starožitnosti 26, 35, 42, 57, 176 (op. 130), 235, 259, 260, 262
- stataren
     statarna lektira 114
     statarna metoda 26, 27
- stihoslovje 289
- stilističen 66, 76, 99, 102, 113, 199, 208, 209

- stilistične vaje 68 (op. 85), 209
 stilistika 57, 62, 78, 91, 99, 101, 146, 148, 157, 186, 208, 209, 262, 277, 297
 struja 230
  - katoliška struja 224, 228
  - liberalna struja 224, 228
  - nacionalistična struja 62
  - reakcionarna struja 63
  - »realna« oz. »realčna« struja 68
  - reformistična struja 82
  - tradicionalistična struja 82
  - zmerna struja 68, 231
- škof
- Anton Bonaventura Jeglič 93, 183, 184, 213, 218, 219, 222, 236, 249, 250, 303, 305
  - Anton Vovk 308
  - Gregorij Rožman 274, 307
- šola *passim*
- filološka šola 28, 43, 53
  - latinska šola 19, 40, 48, 55, 57, 62, 120
  - meščanska šola meščanska šola 48, 55, 101, 224, 226, 242
  - osnovna šola 38, 58, 63, 120, 224
  - srednja gl. srednji
  - visoka šola 30, 255
- šolanje 48, 55, 57, 58, 86, 266, 267
- španščina 29
- tehničen 222, 226, 303
- tehnične stroke 44, 68, 79, 80
  - tehnične visoke šole 90,
- tehnika 44, 231
- »Tehnika 80« 301
- tekmovanje
- tekmovanje v znanju stare grščine 310
  - tekmovanje v znanju srednjeveške grščine 310
- telovadba 41, 46 (op. 2), 48 (op. 11), 84, 86, 226
- duševna telovadba 68 (op. 85)
- teolog 24, 27, 29, 30, 39
- teologija 18, 20, 26, 27, 29, 30, 31, 37, 39, 91, 98, 270
- teorija 60, 64, 146, 310
- slovnična teorija 75, 301
  - teorija izobrazbe človeka 18
  - teorija specialne didaktike 119, 263
- terminologija 122, 132, 261
- pravna terminologija 137

STVARNO KAZALO

- slovníčna terminologija 49, 142, 157, 231
- strokovna, znanstvena terminologija 68 (op. 85), 216
- tiskarna 93, 257, 285, 289, 298, 305
  - Jugoslovanska tiskarna 306
  - Katoliška tiskarna 190
  - tiskarna Kleinmayer 162
  - Učiteljska tiskarna v Ljubljani 288
- tolmač 287, 288, 289, 292
- Tomaževa šola v Leipzigu 25, 27
- tradicija
  - starohumanistična tradicija 25, 42
  - šolska tradicija 43, 73, 79, 105
  - učbeniška tradicija 148, 277, 286, 290, 300, 309
- tradicionalisti 81
- tradicionalistična struja 82
- tragedija 41, 92, 106, 107, 108, 110, 158 (op. 94)
- tragiki 31
- trilogija (*Oresteja*) 236

- učbenik *passim*; gl. tudi Priloga 1 in Priloga 2.
- učenje *passim*
  - mehanično učenje 26
  - učenje jezikov (neklasičnih) 38, 68, 99, 232, 252, 265, 266
  - učenje klasičnih jezikov 30, 38, 49, 70, 71, 86, 93 (op. 153), 101, 115, 191, 234, 247, 252, 257, 290, 293, 311
  - učenje na pamet 72, 78, 105, 161, 259, 262
  - učenje slovnice 26, 60, 72, 233
- učitelj *passim*
  - izobraževanje učiteljev 30, 52, 52 (op. 23), 56, 61 (op. 57)
  - pomanjkanje učiteljev 94, 95
  - predmetni učitelji 46 (op. 2), 57, 63
  - razredni učitelji 63
- učiteljske učilnice 185, 217, 224, 232
  - moško učiteljske učilnice v Ljubljani 226
  - učiteljske učilnice v Ljubljani 230
- učiteljski 30
  - učiteljska društva 225
  - učiteljski poklic 30
  - učiteljski zbor 49, 51, 52, 93, 106, 107, 110, 112, 121, 131, 227, 239, 242
- učiteljstvo 89, 92, 141, 225, 231
  - težek socialni položaj učiteljstva 13, 80, 234, 256
- učna metoda gl. metoda
- učne knjige gl. knjiga.
- učni jezik 58, 77, 79, 80, 86, 90, 93, 102, 104, 132, 134, 135, 241
  - nemščina kot učni jezik 69, 69 (op. 86), 136, 141, 142, 168, 181,

- 217, 217 (op. 219), 222, 297
- slovenščina kot učni jezik 13, 69, 93, 94, 120, 123, 132, 134, 144,
150, 153, 154, 160, 163, 168, 169, 175, 178, 181, 181 (op. 135),
183, 184, 186, 190, 213, 216, 217, 218, 219, 220, 222
- srbohrvaščina kot učni jezik 257, 289
- učni načrt 26, 37, 40, 41, 44, 51, 52, 54, 56, 61, 62, 70–73, 75, 76, 79, 80,
84, 86–88, 91–93, 95, 100, 103, 105, 107–111, 114, 116, 154, 156, 157,
161, 177, 179, 196, 199, 200, 201, 204, 206, 209, 210, 218, 219, 220,
225, 226, 227, 232–235, 239, 240, 241, 245–247, 249, 251, 253, 256, 261,
262, 263, 266, 270, 281, 286, 287, 288, 289, 291, 292, 294, 300, 301,
309, 310
- univerza *passim*
- Beograd 272, 273, 307
  - Berlin 38
  - Breslau 28
  - Dunaj 46, 54, 83 (op. 125)
  - Göttingen 18
  - Halle 29
  - Heidelberg 28
  - katoliške univerze 18
  - Leipzig 27, 43
  - Ljubljana 209, 270, 271, 311
  - Lvov 272
  - Praga 83 (op. 125), 97
  - protestantske univerze 18
- univerzalnost 35, 36
- univerziteten *passim*
- univerzitetni pouk 30
  - univerzitetni študij 21, 30, 31, 48, 49, 52, 54, 57, 91, 123
- uspeh *passim*
- učni uspeh 51, 56, 61 (op. 57), 100, 228, 240, 240 (op. 50), 247,
252, 254, 256, 264, 265, 310, 312
  - uspeh lektire 115
  - uspeh reforme 59, 61
- utrakvističen
- utrakvistične gimnazije 69, 93, 132, 181, 229
- utrakvizacija 69, 135, 136, 144
-
- vadbe, vadnica *passim*; gl. tudi Priloga 1 in Priloga 2
- verouk 41, 48 (op. 11), 65, 69, 93, 122, 168, 169, 179, 181 (op. 135), 217
(op. 219), 219, 222, 230, 234, 237
- visokošolci 184
- visokošolski 249, 310
- visokošolski sprejemni izpit 90
  - visokošolski študij (pouk) 80, 98, 241, 311
- vokabular 92, 192

STVARNO KAZALO

- vzgoja 22, 23, 24, 39, 224, 243, 267, 287, 311
  - Kirova vzgoja* (Ksenofont) 211
  - Vzgoja govornika* (Kvintilijan) 252
- vzporednice (na gimnazijah)
  - klasične vzporednice 266
  - reformne vzporednice 249, 254
  - slovenske vzporednice 51 (op. 20), 122, 162, 179, 187, 229, 230
- zaloga
  - Banovinska zaloga šolskih knjig in učil 300
  - cesarsko-kraljeva Zaloga šolskih knjig 51
- založba
  - Cankarjeva založba 214
  - Dunajska cesarsko-kraljeva šolska založba 122
  - Pokrajinska šolska založba 302
  - založba Kres 308
  - založba Tempsky 92
  - založba Teubner 92
- založništvo 51, 121, 131, 145, 216
- zapomnitev 100, 104
- zapomnjevanje 105
- zborski
  - zborski pesniki 117
  - zborski spev 41, 110
- zemljepis 122, 245, 255, 256
- ZföG, *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien* 50, 56, 59, 61, 62, 183 (op. 139), 186, 213 (op. 211), 221 (op. 227)
- Zeitschrift für das Gymnasialwesen* 50, 230
- zgodovina 11, 12, 13, 23, 25, 33, 37, 40, 41, 48 (op. 11), 50, 51, 57, 68, 73, 75, 91, 106, 109, 111, 116, 122, 137, 150, 155, 161, 165, 176 (op. 130), 201, 210, 221, 222, 228, 230, 239, 251, 255, 268, 287
  - antična zgodovina 28, 87, 118, 152
  - grška zgodovina 287, 289
  - literarna zgodovina 53, 73, 111, 118, 158, 259, 260, 261, 262
  - nacionalna zgodovina 75, 245, 251, 256
  - rimski zgodovina 109, 111, 129, 130, 287, 291
  - stara zgodovina 251
  - šolska zgodovina 11, 12, 51, 245 (op. 75)
  - zgodovina filologije 53
  - zgodovina gimnazij 12
  - zgodovina grške filozofije 52

AGORA

Če se ozremo približno 200 let nazaj v zgodovino šolstva in primerjamo šolske sisteme, njihove spremembe in reforme ter institucije, ki so se oblikovale znotraj njih, je institucija, ki je najbolj zaznamovala to obdobje, ki je več kot poldrugo stoletje veljala za najeminentnejšo izobraževalno ustanovo in je kot takšna še danes usidrana v naši zavesti, nedvomno klasična gimnazija. Njen nastanek je pomenil svojevrstno revolucijo, saj je dvignil srednje šolstvo na povsem novo kvalitativno raven, mu dal novo vsebino in ga zaznamoval za dobrih 150 let. Zato je obravnava osredotočena prav na fenomen klasične gimnazije kot središča in žarišča klasično-humanistične izobrazbe s poudarkom na klasičnih jezikih. V obravnavi se prepletata dva vidika: zgodovinsko-pedagoški in filološko-didaktični; z združevanjem obeh skuša delo raziskovalno-analitično in komparativno podati kompleksen pregled položaja klasičnih jezikov v slovenskem šolstvu od rojstva klasične gimnazije do l. 1945.

Iz Uvoda

»Z živo besedo in potom tiska braniti in pospeševati po vsem ozemlju države SHS obstoj in nadaljni naravni razvoj humanistične gimnazije, ki je nje bistvo in ideja ta, da se nudi srednješolski mladini z enakomerno gojitvijo tako eksaktnih – matematike in prirodoslovja, kakor tudi zgodovinsko-jezikoslovnih ved – zgodovine, materinščine in narodne kulture, jezika in kulture starih Grkov in Rimljanov – kolikor mogoče harmonično zaokrožena splošna izobrazba.«

§ 1 pravilnika Društva prijateljev humanistične gimnazije
(1920)

3.900 SIT

ISBN 961-6568-16-7

ZALOŽBA
Z R C

ZALOŽBA ZRC

www.zrc-sazu.si/zalozba